IOAN SCURTU

ISTORIA PARTIDULUI NAȚIONAL ȚĂRĂNESC

editura enciclopedică

Ioan Scurtu

ISTORIA PARTIDULUI NAȚIONAL-ȚĂRĂNESC

Coperta şi supracoperta: VENIAMIN & VENIAMIN

Redactori: DOINA ELENA FĂGEŢ
ALEXANDRU STĂNCIULESCU

ISBN: 973-45-0007-4

IOAN SCURTU

ISTORIA PARTIDULUI NAȚIONAL-ȚĂRĂNESC

Ediția a II-a, revăzută și adăugită

Editura Enciclopedică
București, 1994

Tehnoredactor: OLIMPIU POPA

Culegere și procesare computerizată:
EDITURA ENCICLOPEDICĂ

Coli de tipar: 30,5
Apărut: 1994

Tipărit sub comanda 139
S.C. „Dosoftei" S.A. Iași
str. Sf. Lazăr nr. 49

CUPRINS

CAPITOL I

Relațiile dintre Partidul Național și Partidul Țărănesc. Crearea Partidului Național-Țărănesc 9

1. Relațiile dintre Partidul Național și Partidul Țărănesc în perioada decembrie 1918—februarie 1924 9
2. Pe calea fuziunii 29
3. Crearea Partidului Național-Țărănesc 44

CAPITOL II

Lupta Partidului Național-Țărănesc pentru putere (octombrie 1926—noiembrie 1928) 63

1. Evoluția organizației 63
2. Marea campanie opozițională 73

CAPITOL III

Partidul Național-Țărănesc în anii crizei economice 104

1. Prima guvernare național-țărănistă (noiembrie 1928—aprilie 1931) 104
   - Alegerile parlamentare din decembrie 1928 104
   - Politica economică 110
   - Politica socială 122
   - Măsuri cu caracter politic intern 136
   - Politica externă 154
2. Poziția Partidului Național-Țărănesc față de guvernul Iorga 164

3. Cea de-a doua guvernare național-țărănistă (iunie 1932—noiembrie 1933) 172
Alegerile parlamentare din iulie 1932 172
Guvernul Alexandru Vaida-Voevod (11 august—19 octombrie 1932) 176
Guvernul Iuliu Maniu (20 octombrie 1932—13 ianuarie 1933) 182
Guvernul Alexandru Vaida-Voevod (14 ianuarie—13 noiembrie 1933) 186
4. Viața internă a partidului 208
5. Trecerea Partidului Național-Țărănesc în opoziție 216

CAPITOL IV
Partidul Național-Țărănesc în perioada noiembrie 1933—februarie 1938.... 228
1. Alegerile parlamentare din decembrie 1933. Viața internă a partidului. Evoluția programului și doctrinei național-țărăniste 228
Alegerile parlamentare din decembrie 1933 228
Viața internă a partidului. Evoluția programului și doctrinei național-țărăniste 233

2. Partidul Național-Țărănesc și guvernul Gheorghe Tătărescu. Poziția național-țărăniștilor față de tendințele autoritare ale regelui Carol II 255
Partidul Național-Țărănesc și guvernul Gheorghe Tătărescu 255
Poziția național-țărăniștilor față de tendințele autoritare ale regelui Carol II 265
3. Atitudinea Partidului Național-Țărănesc față de Frontul Popular, de cuzism și legionarism 282
4. Național-țărăniștii și mutațiile politice de la sfârșitul anului 1937 și începutul lui 1938. 302

CAPITOL V
Activitatea Partidului Național-Țărănesc de la 10 februarie 1938 la 23 august 1944 328

1. Partidul Național-Țărănesc în perioada 10 februarie 1938—6 septembrie 1940 328
Partidul Național-Țărănesc și instaurarea regimului monarhiei autoritare 328
Viața internă a partidului 330
Poziția față de politica internă și externă a regimului 335

2. Activitatea desfășurată de național-țărăniști în timpul regimului antonescian 356
Partidul Național-Țărănesc și regimul legionaro-antonescian 356
Organizația Partidului Național-Țărănesc 364
Atitudinea Partidului Național-Țărănesc față de regimul antonescian 369
Atitudinea Partidului Național-Țărănesc față de participarea României la război 372
Partidul Național-Țărănesc și actul de la 23 august 1944 ..391

CAPITOL VI
Partidul Național-Țărănesc în perioada 23 august 1944—29 iulie 1947 406
1. Activitatea partidului până la 6 martie 1945 406
Viața internă a Partidului Național-Țărănesc 406
Partidul Național-Țărănesc și problema puterii 413
2. Partidul Național-Țărănesc între 6 martie 1945 și 19 noiembrie 1946 431
3. Dizolvarea Partidului Național-Țărănesc. Arestarea și condamnarea liderilor național-țărăniști 448

CONCLUZII 465

INDICE DE PERSOANE 473

CAPITOLUL I

RELAȚIILE DINTRE PARTIDUL NAȚIONAL ȘI PARTIDUL ȚĂRĂNESC. CREAREA PARTIDULUI NAȚIONAL-ȚĂRĂNESC

1. RELAȚIILE DINTRE PARTIDUL NAȚIONAL ȘI PARTIDUL ȚĂRĂNESC ÎN PERIOADA DECEMBRIE 1918-FEBRUARIE 1924

Anul 1918 marchează o dată memorabilă în istoria poporului român: după o luptă plină de abnegație, desfășurată timp de mai multe secole, a fost înfăptuit statul național unitar român. El a consemnat încheierea unei etape și începerea alteia, cu multiple valențe în istoria poporului nostru. Act profund progresist, Marea Unire din 1918 a ridicat pe o treaptă superioară comunitatea statornicită de-a lungul veacurilor între toate provinciile românești, a realizat cadrul național și economico-social pentru dezvoltarea mai rapidă a forțelor de producție, a însemnat înmănuncherea energiilor și capacităților creatoare ale întregului popor, unirea pe scară națională a tuturor forțelor înaintate ale societății. Conferința de pace de la Paris (1919—1920) a ratificat actul de voință al poporului român, exprimat în adunările plebiscitare din 1918, la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia.

În legătură directă cu făurirea statului național unitar, după 1918, au avut loc importante mutații în viața economică, socială și politică a României[1]. În urma Unirii, potențialul economic al țării a crescut, s-au creat condiții favorabile punerii în valoare a bogățiilor solului și subsolului, a crescut rolul industriei în ansamblul economiei naționale. Pe plan social, se constată diminuarea pozițiilor moșierimii, creșterea rolului burgheziei — îndeosebi a celei industriale și bancare —, activarea maselor de țărani, sporirea numerică și calitativă a clasei muncitoare.

[1] Vezi, pe larg, Ioan Scurtu, *Le processus de consolidation et développement de l'Etat national unitaire roumain (1918—1929)*, în „Nouvelles Etudes d'Histoire", vol. VI, partea a 2-a, București, 1980.

Viața politică a devenit mult mai complexă. Legiferarea votului universal (noiembrie 1918) a lărgit considerabil cadrul de desfășurare a activității politice, a avut repercusiuni importante asupra sistemului partidist. Un aspect important l-a constituit destrămarea rapidă a celor două partide conservatoare — Partidul Conservator-Progresist și Partidul Conservator-Democrat —, care reprezentau interesele moșierimii, întărirea rolului Partidului Național-Liberal, exponentul marii burghezii industriale și bancare, apariția de noi partide, cu o mai largă bază socială, între care Liga Poporului (aprilie 1918) și Partidul Țărănesc (decembrie 1918). La rândul său, Partidul Naționalist-Democrat, întemeiat în 1910, și-a lărgit influența. În contextul politic al României s-au integrat partidele din provinciile unite cu țara în 1918, respectiv Partidul Național Român, Partidul Democrat al Unirii din Bucovina și Partidul Țărănesc din Basarabia. De asemenea, în peisajul politic al României au apărut partidele naționalităților conlocuitoare: Partidul German (1919) și Partidul Maghiar (1922).

Dintre partidele care și-au desfășurat activitatea în România după Marea Unire din 1918, un rol important a revenit Partidului Țărănesc și Partidului Național, care, în octombrie 1926, vor fuziona, constituindu-se astfel Partidul Național-Țărănesc. Drumul spre fuziune a fost lung și anevoios, ca urmare a unor deosebiri privind baza socială, ideologia și programul politic, a unor dispute personale, care s-au diminuat treptat, în activitatea comună împotriva dominației Partidului Național-Liberal, vizând dobândirea puterii politice. Pentru a înțelege modul cum a luat ființă Partidul Național-Țărănesc, precum și unele aspecte ale evoluției sale, considerăm utile câteva date privind relațiile dintre Partidul Țărănesc și Partidul Național, de la primele lor contacte până la fuziunea din octombrie 1926.

În țările cu un pronunțat caracter agrar s-a dezvoltat, începând cu a doua jumătate a sec. al XIX-lea, o mișcare țărănistă, care era expresia voinței burgheziei rurale de a influența în sensul intereselor ei evoluția economică, socială și politică a statelor respective. În acel moment istoric țărănismul avea un caracter progresist, deoarece era îndreptat împotriva reminiscențelor feudale din agricultură, urmărea extinderea drepturilor și libertăților democratice, o mai largă participare a maselor la viața politică[2]. Mișcarea țărănistă a îmbrăcat

[2] Vezi, pe larg, Ioan Scurtu, *Mișcarea țărănistă din România până în 1907*, în „Studii. Revistă de istorie" (în continuare se va cita „Studii. Rev. ist.") nr. 3/1972; Idem, *Contribuții privind mișcarea țărănistă din România în perioada 1907—1914*, *Ibidem*, nr. 3/1968.

forme multiple, dar, în ultimă instanță, ea a urmărit întemeierea unui partid țărănesc. Asemenea partide au luat ființă în 1899 în Bulgaria, în 1900 în Slovacia, în 1904 în Croația.

În România, primul partid țărănesc, numit Partida Țărănească, a fost întemeiat în 1895 de învățătorul C. Dobrescu-Argeș. Deși Partida Țărănească avea un program moderat, cercurile guvernante (liberale și conservatoare) au făcut totul pentru a împiedica activitatea acestui partid și a discredita pe întemeietorul ei. În 1899, Partida Țărănească a fost nevoită să părăsească scena politică. O altă încercare samnificativă a avut loc în 1906, când Vasile M. Kogălniceanu (fiul marelui om de stat Mihail Kogălniceanu) și Al. Vălescu au pus bazele unui nou Partid Țărănesc. Izbucnirea marii răscoale țărănești din 1907 a oferit guvernului pretextul pentru a aresta pe cei doi conducători și a interzice activitatea partidului. După 1907 s-au înregistrat, în diferite localități din țară, repetate încercări de creare a unei organizații politice țărănești. Dintre acestea, a reținut în mod special atenția, inițiativa învățătorului Ion Mihalache din Topoloveni (Argeș), care, în toamna anului 1913, a propus întemeierea unei Ligi Țărănești în vederea luptei pentru înfăptuirea reformei agrare și a celei electorale.

La sfârșitul primului război mondial, pe fondul ascuțirii contradicțiilor sociale și politice, au apărut „partide" sau „grupări" țărănești, fără un program clar și fără o legătură între ele.

Bazele Partidului Țărănesc au fost puse în București, în ziua de 5/18 decembrie 1918, de un grup de învățători, preoți și țărani în frunte cu Ion Mihalache. Procesul-verbal de constituire a partidului consemna că acesta era „un partid nou, cu structură socială țărănească — țărănimea organizată politicește. Cu program care să fie expresia nevoilor ei văzute în lumina timpului și potrivit cerințelor neamului românesc unit. Partid nou, cu moravuri politice noi, — care nu exclude, ci din contră solicită colaborarea cu muncitorimea orașelor și cheamă la conducere pe intelectualii neînregimentați în vechile partide oligarhice"[3]. Partidul își propunea să acționeze pentru împărțirea tuturor moșiilor la țărani, înființarea de izlazuri și păduri comunale, introducerea impozitului progresiv pe venit, legiferarea autonomiei comunale, înlocuirea jandarmeriei, autonomia bisericii față de stat, răspândirea științei de carte la sate ș. a. Înfăptuirea acestor puncte programatice ar fi dat o lovitură zdrobitoare moșierimii, ar fi dus la

[3] *Procesul verbal de constituirea Partidului Țărănesc*, în „Țara nouă", I, nr. 9 din 4/17 august 1919.

adâncirea democrației, iar România ar fi făcut noi pași pe drumul progresului social. În realizarea acestor deziderate era interesată întreaga țărănime — care a aderat în mare număr la Partidul Țărănesc —, precum și o parte a burgheziei orășenești mici și mijlocii. Cea mai mare parte a intelectualității rurale, precum și mulți intelectuali cu vederi democratice din orașe au intrat în Partidul Țărănesc; unii dintre aceștia — ca Paul Bujor, Panait Zosân, Vasile Râșcanu, Octav Băncilă, Nicolae Costăchescu, Constantin I. Parhon — avuseseră sau aveau strânse legături cu mișcarea socialistă.

Din Comitetul Central al Partidului Țărănesc, ales în octombrie 1919, făceau parte: învățătorul Ion Mihalache, prof. univ. Ion Borcea, prof. univ. Virgil Madgearu, prof. univ. Ion Răducanu, avocatul Eduard Mirto, învățătorul Stan Morărescu, profesorul Cezar Spineanu, colonelul Ion Pleșoianu, preotul Ștefan Cercel, profesorul Gheorghe Giuglea, avocatul Milan Ionescu-Berbecaru, institutorul Gheorghe Popescu.

Partidul Țărănesc privea cu interes organizațiile politice din provinciile unite cu țara în 1918. Dintre aceste partide, o atenție specială a fost acordată Partidului Național Român din Transilvania.

În lupta lor pentru înlăturarea dominației maghiare, românii din Transilvania și-au făurit instrumente politice proprii, menite să atragă și să organizeze întreaga populație în vederea salvgardării intereselor naționale, politice, sociale și culturale. Procesul de creare a unui partid politic propriu a cunoscut mai multe etape. La 26 ianuarie/7 februarie 1869, a avut loc la Timișoara o conferință, în cadrul căreia s-au pus bazele Partidului Național al Românilor din Banat și Ungaria; ca președinte al partidului a fost ales Alexandru Mocioni. O lună mai târziu, în zilele de 23—24 februarie/7—8 martie 1869, s-a desfășurat la Miercurea Sibiului conferința fruntașilor politici ai românilor transilvăneni, care a decis întemeierea Partidului Național Român, în fruntea căruia a fost ales Ilie Măcelariu. În sfârșit, la 30 aprilie—2 mai/12—14 mai 1881, a avut loc la Sibiu conferința cercurilor electorale a românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, care a stabilit ca cele două partide să se unească sub numele de Partidul Național al Românilor din Ungaria și Transilvania[4].

Programul partidului prevedea: lupta pentru recâștigarea autonomiei Transilvaniei; dreptul de folosire a limbii române în administrație și justiție în ținuturile locuite de români, numirea, în

[4] Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia — încununare a ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, 1968, p. 145.

aceste ținuturi, de funcționari români sau buni cunoscători ai limbii române, revizuirea legii naționalităților, ajutor material pentru școlile și instituțiile culturale românești, revizuirea legii electorale în sensul lărgirii dreptului de vot ș. a.

Pe baza hotărârilor conferinței de la Sibiu, s-a alcătuit un Memoriu (Memorand) care analiza, sub toate aspectele, situația românilor din monarhia austro-ungară. Memorandul și acțiunea pentru susținere a acestuia, cunoscută sub numele de mișcarea memorandistă, a constituit un moment important în lupta de emancipare națională a poporului român, având și un puternic ecou internațional.

În lupta pentru eliberarea națională a românilor din Transilvania, Partidul Național Român a colaborat cu partidele aparținând altor naționalități aflate sub dominația austro-ungară. Astfel, în 1895 s-a constituit „Comitetul de luptă" româno-sârbo-slovac împotriva politicii de maghiarizare forțată a naționalităților din imperiu. Această colaborare a cunoscut o etapă superioară la sfârșitul primului război mondial, când s-a realizat coordonarea eforturilor vizând emanciparea de sub dominația monarhiei dualiste.

Împreună cu Secția română a Partidului Social-Democrat din Ungaria, Partidul Național Român a organizat acțiunile care au culminat cu Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918. Președintele Adunării a fost Gheorghe Pop de Băsești, cuvântul de deschidere a fost rostit de Ștefan Cicio-Pop, iar Rezoluția de unire a fost prezentată de Vasile Goldiș. Documentul a fost susținut de Iuliu Maniu (din partea Partidului Național Român) și de Iosif Jumanca (reprezentant al social-democraților)[5]. Unirea Transilvaniei cu România, rezultat al luptei desfășurate de întregul nostru popor, încheia procesul de făurire a statului național unitar român.

Partidul Național Român pășea în România întregită cu un considerabil prestigiu, cu o vastă experiență și cu un mare capital politic. Compoziția sa socială era eterogenă, programul și ideologia foarte elastice, ceea ce-i va permite să se miște pe aproape întreaga claviatură a vieții politice din România.

În conducerea partidului se aflau oameni cu un bogat trecut de luptă pentru cauza eliberării naționale a românilor din Transilvania: Gheorghe Pop de Băsești, Ștefan Cicio-Pop, Teodor Mihali, Iuliu Maniu, Vasile Goldiș, Octavian Goga, Alexandru Vaida-Voevod, Aurel Vlad, Sever Bocu, Aurel Lazăr, Ioan Suciu ș. a. Concepțiile lor asupra

---

[5] Ioan Scurtu, *Alba Iulia. 1 Decembrie 1918*, București, Edit. Sport-Turism, 1988, p. 86—87.

problemelor politice și sociale erau însă sensibil diferențiate, fapt ce-și va pune amprenta asupra evoluției Partidului Național Român.

După Unirea Transilvaniei cu România, Partidul Național Român — care a început să se intituleze Partidul Național — a adoptat ca program propriu Declarația de la Alba Iulia din 1 decembrie[6]. Conferința din 9 august 1919 a ales în funcția de președinte al Partidului Național pe Iuliu Maniu — în locul lui Gheorghe Pop de Băsești, care încetase din viață la 23 februarie 1919 — și a hotărât reorganizarea partidului în conformitate cu noile realități istorice create prin unirea Transilvaniei cu România[7]. La 17 septembrie 1919, redacția și tipografia ziarului „Patria" — oficios al Partidului Național Român — au fost mutate de la Sibiu la Cluj, unde se afla și sediul central al partidului.

Pe baza hotărârii Marii Adunări Naționale din 1 decembrie 1918, s-a constituit Marele Sfat Național Român, din sânul căruia a fost ales Consiliul Dirigent, cu misiunea de a conduce treburile Transilvaniei până la întrunirea Adunării Naționale Constituante[8]. În timpul guvernării Consiliului Dirigent (2 decembrie 1918—4 aprilie 1920), al cărui președinte era Iuliu Maniu, au fost întocmite legile pentru reformă electorală și agrară, au fost luate măsuri pe linia integrării Transilvaniei în cadrul statului român, unde îi era locul firesc.

Conducătorii Partidului Național Român au evitat să-și exprime opinia față de partidele politice din România, astfel că, până în toamna anului 1919, în presa Partidului Național nu găsim nici o referire la Partidul Țărănesc.

În alegerile parlamentare din 2—4 noiembrie 1919 pentru Adunarea Deputaților și 7—8 noiembrie pentru Senat, Partidul Țărănesc a depus liste de candidați numai în Vechiul Regat, în timp ce Partidul Național a depus liste doar în Transilvania, adică, numai acolo unde își avea constituite organizații. Alegerile au marcat o importantă modificare a raportului dintre forțele politice[9]. Deși s-a bucurat de

---

[6] „Românul", Arad, VII, nr. 20 din 20 noiembrie/3 decembrie 1918.

[7] *Conferința Partidului Național*, în „Patria", Cluj, I, nr. 142 din 13 august 1919.

[8] Vezi, pe larg, Gheorghe Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918—1920)*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1985.

[9] Vezi, pe larg, Gh. I. Florescu, *Partidele politice și alegerile parlamentare din 1919*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»" (în continuare, se va cita „Anuarul I.I.A.") Iași, IX, 1972.

sprijinul aparatului de stat, Partidul Național-Liberal n-a reușit să câștige alegerile. Cel mai mare număr de mandate a obținut Partidul Național din Transilvania — 169, care era urmat de Partidul Național-Liberal — 103, Partidul Țărănesc din Basarabia — 72 și Partidul Țărănesc din Vechiul Regat — 61[10].

La 18 noiembrie 1919, ziarul „Patria" publica un articol despre Partidul Naționalist-Democrat și Partidul Țărănesc, în care făcea un scurt istoric al celor două partide, din care se degaja ideea că, având în vedere orientarea lor politică, Partidul Național putea colabora cu ele.

Pe de altă parte, în urma consfătuirii din 18—19 noiembrie 1919, Partidul Țărănesc a decis să lupte „pentru realizarea integrală a punctelor din programul său, fiind gata de a colabora în acest scop cu toate grupările politice noi"[11]. Întruniți la Sibiu, în ziua de 16 noiembrie, senatorii și deputații aparținând Partidului Național au hotărât să ia legătura cu partidele din Bucovina și Basarabia, precum și cu partidele noi din Vechiul Regat, în vederea unei conlucrări în parlament[12].

După tratative intense, la 25 noiembrie s-a încheiat un acord de colaborare între Partidul Național, Partidul Țărănesc, Partidul Naționalist-Democrat, Partidul Democrat al Unirii din Bucovina și Partidul Țărănesc din Basarabia pentru constituirea unui bloc parlamentar[13]. La 1 decembrie 1919, s-a format guvernul Blocului parlamentar prezidat de Alexandru Vaida-Voevod, în care majoritatea posturilor erau deținute de membrii Partidului Național; Partidul Țărănesc era reprezentat prin Ion Mihalache la Agricultură și Domenii și prin Ion Borcea la Instrucțiune și Culte.

Problema cea mai arzătoare pentru milioanele de țărani era înfăptuirea reformei agrare. Această reformă fusese promisă de regele Ferdinand la 23 martie/5 aprilie 1917[14] și înscrisă în Constituție la 20 iulie/2 august 1917[15]. Guvernul liberal decretase la 14/27 decembrie 1918 exproprierea terenurilor arabile de peste 100 ha[16], dar înfăptuirea

---

[10] Ioan Scurtu, *Alegerea primului parlament al României întregite (noiembrie 1919)*, în *60 de ani de la făurirea statului național unitar român*. Coordonatori: Matei Vlad, I. Gheorghiu, Ioan Scurtu, București, 1978, p. 173.

[11] „Dimineața", XVI, nr. 4 867 din 21 noiembrie 1919.

[12] Arh. st. Timișoara, fond. Prefect. jud. Timiș-Torontal, dos. 4/1919, f. 4.

[13] *Blocul parlamentar democratic*, în „Neamul românesc", XIV, nr. 265 din 27 noiembrie 1919.

[14] „România", I, nr. 55 din 28 martie 1917.

[15] „Monitorul oficial", nr. 98 din 20 iulie/2 august 1917.

[16] *Ibidem*, nr. 214 din 15/28 decembrie 1918.

concretă a reformei, prin împroprietărirea țăranilor, se lăsa așteptată. Din cauza tergiversării reformei, nemulțumirea țărănimii era în creștere; la sfârșitul anului 1919 și începutul lui 1920, cererile țăranilor de a se înfăptui imediat reforma agrară s-au înmulțit. În unele sate, lupta țărănimii a îmbrăcat forma ocupării prin forță a pământurilor moșierești.

Alcătuirea unui proiect de lege agrară cuprinzător, pe baze noi, nu era un lucru ușor de realizat în atmosfera politică încordată din acea perioadă. În decembrie 1919, s-a constituit Comisia parlamentară care avea sarcina de a elabora proiectul legii agrare numai pentru Vechiul Regat, deoarece primul-ministru declarase că reforma agrară în Transilvania urma să fie înfăptuită de Consiliul Dirigent[17]. Marea majoritate a membrilor acestei comisii erau membrii ai Partidului Țărănesc, iar lucrările ei s-au desfășurat sub îndrumarea ministrului Agriculturii și Domeniilor. La începutul lunii februarie 1920, proiectul de lege agrară fusese redactat.

În esență, noul proiect de lege prevedea extinderea exproprierii peste limita de două milioane ha, stabilită în 1917 ca urmare a modificării Constituției, reducerea marii proprietăți moșierești, scăderea prețului de răscumpărare pe care trebuia să-l plătească țărănimea[18]. Înfăptuirea lui ar fi dus la o mai echitabilă distribuție a proprietății agrare și, prin aceasta, la o mai accentuată democratizare a societății românești în general. Acesta a fost, de altfel, cel mai radical proiect de reformă agrară elaborat de un partid politic din România la sfârșitul primului război mondial.

Cu toată opoziția unor miniștri provenind din Partidul Național[19], proiectul de lege a fost aprobat de Consiliul de Miniștri la 6 martie 1920 și apoi înaintat regelui. Dar, Suveranul a refuzat să semneze mesajul de trimitere a acestuia în dezbaterea Corpurilor legiuitoare, socotindu-l prea radical.

În acest context, s-a realizat un acord între Ion I. C. Brătianu, președintele Partidului Național-Liberal și Alexandru Averescu, președintele Ligii Poporului, în urma căruia soarta guvernului „era

---

[17] „Viitorul", XII, nr. 3 545 din 10 decembrie 1919.

[18] Vezi, pe larg, Ioan Scurtu, *Proiectul de lege agrară depus din inițiativă parlamentară în martie 1920*, în „Analele Universității București" (în continuare se va cita „Analele Univ. București") Istorie, nr. 2/1969.

[19] Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. V, București, 1929, p. 15; N. Iorga, *Memorii*, vol. II, Edit. Ramuri, Craiova, (f.a.), p. 355.

pecetluită"[20]. În dimineața zilei de 12 martie 1920, Ion Mihalache și-a prezentat demisia din guvern, lăsând ca proiectul legii agrare să fie depus din inițiativă parlamentară[21].

La 13 martie, 1920 Regele a semnat decretul de numire a lui Alexandru Averescu în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri — act ce marca, între altele, intrarea Partidului Național și a Partidului Țărănesc în opoziție, pentru o lungă perioadă de timp[22]. Participarea comună la guvern a contribuit la mai buna cunoaștere între liderii celor două partide, evidențiind atât elementele care le apropiau, cât și deosebirile de păreri în probleme importante ale evoluției economice și social-politice a României. Această colaborare va fi mereu evocată în anii următori, mai ales de adepții fuziunii Partidului Național cu Partidul Țărănesc.

În ziua de 24 aprilie 1920, a avut loc Congresul Partidului Național, care a adoptat un nou program al partidului[23] prin care se preconiza: deplina libertate a alegerilor, asigurarea drepturilor și libertăților democratice înscrise în Constituție, descentralizarea administrativă, unificarea învățământului, o legislație a muncii similară celei existente în țările dezvoltate, înfăptuirea reformei agrare, înființarea de izlazuri și păduri comunale, dezvoltarea cooperației etc. Partidul Național cerea „egalitatea de tratament" pentru capitaliștii străini, fapt ce facilita o masivă pătrundere a acestora în economia României, considerând că aceasta era calea pentru refacerea și dezvoltarea economiei naționale.

Alegerile parlamentare organizate de guvernul Averescu, în mai-iunie 1920, s-au soldat cu victoria Partidului Poporului, care a obținut 206 mandate în Adunarea Deputaților, urmat de Partidul Național cu 27 mandate și de Partidul Țărănesc cu 25 mandate, fapt ce arată că cele două partide erau principalele forțe ale opoziției[24].

În activitatea practică, naționalii și țărăniștii s-au situat pe poziții similare sau foarte apropiate. Astfel, fără a aproba în mod

---

[20] Pamfil Șeicaru, *Istoria partidelor național, țărănist și național-țărănist*, vol. II, Madrid, 1963, p. 39.

[21] „Dezbaterile Adunării Deputaților" (în continuare se va cita: „D.A.D."), nr. 60/ședința din 12 martie 1920, p. 1 076.

[22] N. Iorga, *Memorii*, vol. II, p. 353.

[23] *Programul de muncă al Partidului Național*, în „Patria", II, nr. 92 din 29 aprilie 1920.

[24] Ioan Scurtu, *Lupta partidelor politice în alegerile parlamentare din mai-iunie 1920*, în „Carpica", Bacău, 1972, p. 254—260.

deschis greva generală din octombrie 1920, Partidul Țărănesc a apreciat că muncitorii au fost nevoiți să recurgă la acest mijloc de luptă, deoarece „dreptul muncii a fost încălcat"[25]. „Țara nouă", organul central de presă al acestui partid, scria că guvernul „a declarat [clasei muncitoare] un război până la exterminare"[26]. Țărăniștii s-au ridicat cu hotărâre împotriva represiunilor antimuncitorești ce au urmat. Virgil Madgearu adresa guvernului o interpelare în legătură cu închiderea unor întreprinderi după greva generală, acțiune în urma căreia au fost lăsați „pe drumuri câteva mii de lucrători", și cerea ca Ministerul Muncii „să se ocupe de ocrotirea muncitorilor"[27]. La procesul intentat fruntașilor socialiști, mai mulți țărăniști au depus ca martori ai apărării. Astfel, Grigore Iunian declara: „starea materială a muncitorilor este mizerabilă și atunci cine e vinovat dacă muncitorimea, nemaiputând răbda nevoile, formulează cereri? Cine? Muncitorimea? Nu! Societatea! De aceea, toată răspunderea morală a faptelor o poartă societatea, nu muncitorimea. Nici din punct de vedere moral, nici din punct de vedere legal, nu puteți spune că muncitorimea poartă vreo vină"[28]. O atitudine similară a adoptat și Partidul Național, în special prin „Gazeta Transilvaniei" și prin glasul unor fruntași precum Vasile Goldiș.

În legătură cu arestarea delegaților care au votat pentru afilierea Partidului Comunist, fără rezerve, la Internaționala Comunistă, Iuliu Maniu afirma că acest act era „absolut ilegal și neconstituțional"[29], în timp ce organul central de presă al Partidului Țărănesc îl aprecia ca „cea mai urâtă atentare la libertatea cetățenească"[30]. Exista, în această atitudine, și o teamă că politica represivă s-ar putea extinde, opinie exprimată de fruntașul țărănist Grigore Iunian: „Azi a venit rândul socialiștilor comuniști, mâine va veni rândul celorlalți socialiști, după cum a declarat-o ministrul de Interne [Constantin Argetoianu], iar poimâine va veni rândul țără-

---

[25] „Țara nouă", II, nr. 202 din 1 noiembrie 1920.

[26] *Gardistul ordinei naționale*, *Ibidem*, nr. 212 din 5 decembrie 1920.

[27] Arh. ist. centr., fond Președinția Consiliului de Miniștri (în continuare se va cita Președ. Cons. de Min.), dos. 118/1920, f. 181.

[28] *Procesul grevei generale. Pledoaria d-lui Iunian*, în „Socialismul", XIV, nr. 257 din 26 noiembrie 1920.

[29] *Libertățile noastre politice*, în „Ideea europeană", II, nr. 68 din 6—12 iunie 1921.

[30] *Congresiștii comuniști arestați*, în „Țara nouă", II, nr. 34 din 15 mai 1921.

niștilor, adică al tuturor celor care stau de pază împotriva fără-delegilor"[31].

Cu prilejul dezbaterii reformei agrare în parlament, Partidul Țărănesc și Partidul Național au susținut proiectul de lege elaborat în martie 1920 de I. Mihalache, iar după respingerea acestuia de către majoritățile averescane și-au concentrat atenția spre îmbunătățirea proiectului prezentat de guvern[32]. Ameliorările obținute au fost considerate nesatisfăcătoare, astfel că în iulie 1921, deputații și senatorii țărăniști și naționali au votat împotriva proiectului de lege agrară privind Vechiul Regat și n-au participat la votul asupra reformei agrare în Transilvania și Bucovina.

Reforma agrară, în urma căreia s-a expropriat circa 66 % din întreaga suprafață de pământ deținută de moșieri, a exercitat o înrâurire pozitivă asupra întregii societăți, a dat un nou impuls dezvoltării agriculturii, a contribuit la îmbunătățirea situației țărănimii și a dat o puternică lovitură moșierimii[33].

După votarea legilor pentru reforma agrară, Partidul Național-Liberal și Partidul Poporului declarau că problema agrară a fost „definitiv rezolvată"[34], în timp ce Partidul Național și Partidul Naționalist-Democrat afirmau că aceasta rămânea în continuare deschisă, dar nu în sensul unor noi exproprieri, ci al organizării producției pe baza micii proprietăți, al procurării de credite pentru țărani. Partidul Țărănesc era atunci singurul partid politic burghez care se pronunța pentru o nouă expropriere[35].

În zilele de 17—18 iulie 1921, a avut loc ședința Comitetului Central al Partidului Țărănesc, care a aprobat înscrierea doctorului Nicolae Lupu în acest partid și alegerea sa în Comitetul Central Executiv, precum și propunerea făcută de 11 deputați și senatori basarabeni, între care Constantin Stere și Pantelimon Halippa, de fuziune cu Partidul Țărănesc din Basarabia[36].

---

[31] „D.A.D.", nr. 117, ședința din 13 iunie 1921, p. 2 970.

[32] Ioan Scurtu, *Din viața politică a României. Întemeierea și activitatea Partidului Țărănesc (1918—1926)*, București, Edit. Litera, 1975, p. 78—79.

[33] Vezi, pe larg, D. Șandru, *Reforma agrară din 1921 în România*, București, Edit. Acad., 1975.

[34] „Îndreptarea", IV, nr. 154 din 9 iulie 1921.

[35] Vezi, pe larg, Ioan Scurtu, *Les partis politiques de Roumanie et la réforme agraire (1918—1926)*, în „Revue Roumaine d'Histoire", nr. 1/1978.

[36] *Adunarea Comitetului Central al Partidului Țărănesc*, în „Gazeta țăranilor", I, nr. 8 din 31 iulie 1921.

Prin înscrierea doctorului N. Lupu și a lui C. Stere în Partidul Țărănesc s-a produs o întărire a curentului de stânga din acest partid, o creștere a influenței și prestigiului țăraniștilor, iar, prin fuziunea cu Partidul Țărănesc din Basarabia, partidul și-a extins mult aria organizatorică și puterea politică, deoarece în provincia dintre Prut și Nistru țăraniștii se bucurau de o mare influență.

După multe ezitări, conducătorii Partidului Țărănesc au hotărât să înceapă o activitate mai susținută în Transilvania. Au fost organizate mai multe întruniri politice, iar în octombrie 1921 s-a înființat Comitetul Executiv al Partidului Țărănesc din Transilvania, compus din Gheorghe Bogdan-Duică, Gheorghe Giuglea și Sabin Oprean[37].

Treptat, Partidul Țărănesc și-a fixat o concepție și un program care-l diferențiau sensibil de celelalte partide din România. Sub îndrumarea lui C. Stere, a fost elaborat Proiectul de program al Partidului Țărănesc[38], care a fost aprobat de primul Congres General al acestui partid din 20—21 noiembrie 1921. Considerând capitalismul ca o orânduire perimată, documentul aprecia: „Imperialismul capitalist, ajuns în ultimele decenii la dominațiunea universală, s-a dovedit neputincios de a asigura omenirii o muncă pașnică și de a feri societatea de o năpraznică risipă de vieți și de avuții. Astfel se prăbușește însăși justificarea istorică a dominațiunii capitaliste". Sarcina transformării societății revenea, după opinia țăraniștilor, „claselor muncitoare, care, în faza istorică deschisă prin războiul mondial, întrupează interesele generale ale omenirii". Acceptând, în principiu, că în țările capitaliste acest rol revenea proletariatului, ei afirmau că în țările agrare, între care și România, această misiune revenea țărănimii. Întrucât Partidul Țărănesc se declara exponentul „clasei țărănești", concluzia nu era greu de descifrat. În Proiectul de program se scria: „Suntem un popor de țărani nu numai pentru că țărănimea constituie majoritatea covârșitoare a neamului și nu numai pentru că ea formează substratul indestructibil al unității naționale deasupra căreia vitregia istoriei a putut arunca abia numai o pătură subțire de aluviuni superficiale și trecătoare — dar și pentru că munca țărănească condiționează toată viața noastră economică și socială". Situându-se pe acest teren, Partidul Țărănesc ajungea la concluzia că „statul român

---

37 *Adunarea Partidului Țărănist la Cluj*, în „Patria", III, nr. 246 din 1 noiembrie 1921.

38 *Proiectul de Program al Partidului Țărănesc din România aprobat de Congresul general din 20—21 noiembrie 1921*, București, 1921.

nu poate fi decât un stat țărănesc, pentru că poporul român este un popor de țărani".

Partidul Țărănesc considera necesară acțiunea unită a clasei muncitoare cu țărănimea: „muncitorii orașelor nu pot fi decât frați de luptă ai țăranilor". Țărăniștii apreciau că proletariatul avea — în această luptă comună — un rol subordonat: „În România, stat țărănesc prin excelență, acțiunea tuturor categoriilor de muncitori trebuie coordonată intereselor și aspirațiunilor țărănimii în năzuința acesteia de a crea un stat țărănesc, ca singura cale spre forme sociale superioare".

Proiectul de program conchidea că „întreaga muncitorime românească nu-și poate găsi o expresiune politică adecvată decât prin organizarea unui partid țărănesc". Trebuie menționat, că țărăniștii nu excludeau posibilitatea ca proletariatul să aibă un partid propriu, ce „nu poate fi, față de Partidul Țărănesc, decât un corp de avangardă, care în confraternitate desăvârșită de arme va duce lupta comună pentru emanciparea și înălțarea întregii muncitorimi".

Țărăniștii considerau lupta de clasă ca o realitate istorică în societățile bazate pe exploatare: „câtă vreme vor exista clase sociale cu interese opuse, lupta de clasă nu poate înceta".

Pronunțându-se pentru alianța între clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, pentru colaborarea între Partidul Țărănesc și partidul politic al clasei muncitoare, pentru lupta de clasă, combătând teoria armoniei sociale, țărăniștii se situau pe una din cele mai avansate poziții ale democrației burgheze*.

În timp ce Partidul Țărănesc se situa pe o asemenea poziție burghezo-radicală, Partidul Național a intrat în negocieri cu Partidul Național-Liberal în vederea realizării unui acord de guvernare[39]. În cadrul tratativelor desfășurate în octombrie-noiembrie 1921, președintele Partidului Național-Liberal a propus ca cele două partide să realizeze un acord de principiu, urmând ca problemele concrete să fie rezolvate pe parcurs, după venirea lor la guvern. Pe de altă parte, Iuliu Maniu a cerut să se lămurească de la început toate problemele și numai după ce s-ar ajunge la o deplină înțelegere să se încheie acordul de principiu. Urmărind să asigure partidului său rolul politic

---

* Pentru evoluția doctrinei țărăniste vezi și: Virgil N. Madgearu, *Doctrina țărănistă*, în *Doctrinele partidelor politice. 19 prelegeri publice organizate de Institutul social român*, București, 1923; Idem, *Țărănismul*, București, (f.a.).

[39] *Comunicatul Partidului Național*, în „Patria", III, nr. 263 din 23 noiembrie 1921.

preponderent în Transilvania, Iuliu Maniu a propus înființarea unui minister pentru această provincie, desființarea organizațiilor Partidului Național-Liberal din Transilvania, numirea demnitarilor și alegerea parlamentarilor în acest teritoriu să se facă numai dintre membrii Partidului Național. Acceptând, în principiu, ideea unui minister al Transilvaniei, Ion I. C. Brătianu a respins cererea de a se dizolva organizațiile liberale de peste munți și a propus ca numirea demnitarilor și desemnarea parlamentarilor să se facă ținându-se seama de o anumită proporție, pe care el o considera de 2/3 în favoarea Partidului Național.

Până la urmă, tratativele s-au împotmolit din cauza a cinci mandate de deputat, la care nici Iuliu Maniu și nici Ion I. C. Brătianu nu voiau să renunțe. Astfel, negocierile au eșuat[40].

Făcând jocul regelui — care la rândul său acționa sub impulsul lui Ion I. C. Brătianu — Take Ionescu și-a dat la 11 decembrie 1921 demisia din funcția de ministru de Externe, provocând astfel o criză guvernamentală. Izolat de partidele politice și conștient că nu se mai bucura de încrederea suveranului, Al. Averescu a prezentat demisia guvernului la 13 decembrie 1921.

În mod normal, regele trebuia să încredințeze mandatul Partidului Național sau Partidului Țărănesc, întrucât acestea aveau, după Partidul Poporului, cel mai mare număr de parlamentari. Dar, suveranul a numit la 17 decembrie 1921 în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri pe Take Ionescu, șeful Partidului Conservator-Democrat — aflat în pragul falimentului[41].

La 17 ianuarie 1922, Parlamentul a votat o moțiune de neîncredere în guvern, silindu-l pe Take Ionescu să-și depună mandatul. Fără a mai proceda la o amplă consultare a liderilor partidelor politice, regele a încredințat mandatul lui Ion I. C Brătianu, care la 21 ianuarie 1922 a constituit noul guvern[42].

Prin decretul din 23 ianuarie 1922, corpul electoral a fost convocat spre a alege Adunarea Națională Constituantă în zilele de 1—11 martie 1922[43]. Pentru a nu avea de suportat concurența Partidului

---

[40] *Tratativele cu liberalii s-au rupt*, în „Dimineața", XVIII, nr. 5 442 din 19 noiembrie 1921.

[41] Vezi, pe larg, Ioan Scurtu, *Schimbările de guvern de la sfîrșitul anului 1921 și începutul lui 1922*, în „Analele Univ. București". Istorie, nr. 1/1972.

[42] Ion Bitoleanu, *Din istoria României moderne, 1922—1926*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 37.

[43] „Monitorul oficial", nr. 239 din 23 ianuarie 1922.

Țărănesc în campania electorală, Iuliu Maniu a acceptat să semneze un cartel electoral cu Ion Mihalache și Grigore Iunian privitor la circumscripțiile din Transilvania, potrivit căruia, în județele în care Partidul Țărănesc avea influență mai mare, ambele partide vor susține un candidat țărănist; în județele în care Partidul Țărănesc nu avea organizații sau popularitatea sa era slabă, vor fi susținuți candidații Partidului Național[44]. Pe această bază, țărăniștii au pus candidaturi în 14 circumscripții din Transilvania[45].

Alegerile s-au încheiat cu victoria Partidului Național-Liberal, care a obținut 222 mandate, urmat de Partidul Țărănesc cu 40 de mandate și de Partidul Național cu 26 de mandate[46].

După alegeri, țărăniștii au acționat cu perseverență pentru consolidarea și extinderea partidului lor; la 11 iunie 1922 s-a constituit organizația provincială a Partidului Țărănesc din Bucovina[47], fapt ce marca extinderea acestuia la scara întregii țări.

O activitate similară a desfășurat Partidul Național. În urma tratativelor duse de Gheorghe Derussi și Ion Cămărășescu pe de o parte și Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voevod, Mihai Popovici și Sever Dan, de cealaltă, purtate la Cluj în zilele de 19—20 noiembrie 1922, s-a hotărât fuziunea Partidului Conservator-Democrat cu Partidul Național. În moțiunea adoptată la 21 noiembrie, se afirma că fuziunea s-a realizat „pentru a sluji cu puteri unite țara și dinastia"[48].

După această fuziune, sediul central al Partidului Național s-a mutat de la Cluj la București, iar ziarul „Universul" — al cărui director, Stelian Popescu, era membru al acestui partid — a devenit un instrument de propagandă politică în favoarea lui Iuliu Maniu. Astfel, Partidul Național făcea un pas important pe calea extinderii organizației sale în Vechiul Regat. Potrivit aprecierii lui O. Goga, fuziunea cu conservatorii-democrați a marcat o „categorică îndrumare spre dreapta" a Partidului Național[49]. În conducerea acestui partid au intrat o serie de oameni

---

[44] *Interviu cu d. Mihalache*, în „Aurora", II, nr. 84 din 3 februarie 1922.

[45] „Dimineața", XIX, nr. 5 503 din 3 februarie 1922.

[46] Ioan Scurtu, *Alegerile parlamentare din martie 1922*, în „Analele Univ. București". Istorie. Filozofie. Drept. XXIII, 1974, p. 93.

[47] *Marele Congres al Partidului Țărănesc din Bucovina*, în „Aurora", II, nr. 188 din 14 iunie 1922.

[48] *Unirea Partidului Democrat cu Partidul Național Român*, în „Patria", IV, nr. 161 din 27 noiembrie 1922; *Înfăptuirea unității naționale pe frontul politic intern*, în „Epoca", XXVII, nr. 269 din 23 noiembrie 1922.

[49] O. Goga, *O limpezire*, în „Țara noastră", III, nr. 8 din 3 decembrie 1922.

politici cunoscuți ca: Mihai Cantacuzino, Gheorghe Derussi, Stelian Popescu, Constantin Xeni, Pavel Brătășanu, Emil Lahovari, Emanoil Antonescu, Gheorghe Gh. Mironescu ș. a.

După 1922, se constată o evoluție a doctrinei țărăniste, ca urmare a mutațiilor ce aveau loc în baza social-economică a Partidului Țărănesc, a unor procese istorice obiective, a refluxului mișcării muncitorești, a consolidării pozițiilor marii burghezii[50].

Toate acestea au dus la înlăturarea unor obstacole în calea colaborării Partidului Național cu Partidul Țărănesc. O asemenea colaborare era resimțită de ambele partide, care doreau să împiedice adoptarea unei Constituții elaborate de Partidul Național-Liberal, aflat la guvern.

O nouă Constituție — care să consfințească statul național unitar român realizat în 1918, mutațiile economice, sociale și politice survenite după 1866, să dea un cadru corespunzător pentru organizarea statului — era o necesitate recunoscută de toate partidele, inclusiv de Partidul Național și de Partidul Țărănesc. De altfel, cele două partide au și elaborat proiecte de Constituție care exprimau concepția lor asupra acestei probleme.

Multe comentarii a suscitat Anteproiectul de Constituție elaborat de C. Stere, la baza căruia stătea „garanția drepturilor și libertăților cetățenești, pe de o parte, și dezvoltarea focarelor de viață cetățenească în adâncimile corpului național, a instituțiilor de autonomie locală, pe de altă parte"[51]. Se prevedea, ca orice funcționar de stat — de la ministru până la sergentul de stradă — să poată fi adus în fața justiției ordinare, fără o autorizație prealabilă, spre a răspunde pentru ilegalitățile săvârșite.

Ca urmare a discuțiilor purtate de președintele Partidului Național cu I. Mihalache și dr. N. Lupu s-a ajuns, în ziua de 3 martie 1923, la realizarea unei înțelegeri conform căreia cele două partide constituiau Opoziția Unită, având la bază următoarea platformă: lupta pentru statornicirea unei vieți constituționale reale și a unui regim de legalitate; combaterea și zădărnicirea hotărârii guvernului liberal de a impune, prin parlamentul existent, o nouă Constituție; lupta pentru înlăturarea cabinetului prezidat de Ion I. C. Brătianu; tactica de luptă și acțiunile viitoare erau stabilite de președintele Partidului Național și

---

[50] Vezi, pe larg, Ioan Saizu și Mihail Rusenescu, *Modificări în structura social-politică a României în anii 1922—1928*, în „Studii. Rev. ist.", nr. 6/1976.

[51] *Anteproiect de Constituție întocmit de secția de studii a Partidului Țărănesc cu o expunere de motive de C. Stere*, București, 1922, p. 27.

de împuterniciții Partidului Țărănesc; ambele partide vor căuta să asocieze și alte organizații la aceste obiective; atât tratativele, cât și înțelegerile, se vor realiza cu asentimentul ambelor partide[52].

Pe această bază, Partidul Național și Partidul Țărănesc au prezentat declarații comune în parlament, prin care-și exprimau hotărârea de a lupta împotriva adoptării Constituției propusă de liberali, au organizat o serie de mari întruniri — în București și în alte orașe din țară —, în cadrul cărora se protesta împotriva încercării liberalilor de a impune țării o Constituție care garanta formal drepturile și libertățile cetățenești, permițând intervenția guvernului în disputa dintre forțele politice; se făcea apel la rege să nu semneze noua lege fundamentală, se exprima angajamentul celor două partide de a nu o recunoaște, declarând-o „de drept nulă"[53].

Bazându-se pe confortabila majoritate parlamentară pe care o avea — crescută prin fuziunea realizată în ianuarie 1923 cu Partidul Țărănesc basarabean condus de Ion Inculeț și cu Partidul Democrat al Unirii din Bucovina prezidat de Ion Nistor —, guvernul liberal a asigurat votarea Constituției de către Adunarea Deputaților la 26 martie și, de către Senat, la 27 martie. Sancționată de rege, noua Constituție a fost publicată în „Monitorul oficial" la 29 martie 1923[54].

Iată, în descrierea lui N. Iorga, atmosfera în care s-a dezbătut și adoptat proiectul de Constituție: „Erau preferabile acum alte metode, învățate frumos de la studenți: șobolani spânzurați la clubul din Calea Victoriei al unei ramuri mai iscoditoare din opoziție [este vorba de Partidul Național Român], ca să moară de necaz liberalii care, cum se știe de la cumplitele sforțări ale lui C. Mille, nu sunt altceva decât rozătoare din pivnițele Băncii Naționale și ale băncilor sucursale, pugilate la tribună, răsturnare de urne, rupere a balustradei, întocmai ca în vechiul parlament unguresc, unde naționalitățile căutau, firește, să facă scandal european și să dărâme o țară; ba un cucernic părinte rural din Teleorman [este vorba de Florea Drăghici, țărănist], suflet

---

[52] *Unirea dintre Partidul Național și Partidul Țărănesc*, în „Gazeta țăranilor", III, nr. 9 din 11 martie 1923.

[53] Arh. ist. centr., fond. Președ. Cons. de Miniștri, dos. 20/1923, f. 13; Arh. st. Târgoviște, fond Prefect. jud. Dâmbovița, dos. 44/1923, f. 104; „Dezbaterile Senatului" (în continuare se va cita „D.S.") nr. 37, ședința din 9 martie 1923, p. 556—557; *Țara împotriva Constituției liberale*, în „Aurora", III, nr. 422 din 21 martie 1923; N. Iorga, *O viață de om. Așa cum a fost*, vol. III, București, 1934, p. 95.

[54] În această problemă, vezi: Eufrosina Popescu, *Din istoria politică a României. Constituția din 1923*, București, Edit. Politică, 1983.

dat de mult pe bătaie, cu oricine ar fi, a putut aduce la ședință niște fiole cu gaze asfixiante, care ne-au făcut să răbdăm, în paguba plămânilor noștri, vreo zece minute până a plecat dl. Ștefan C. Ioan, înainte de care, socotit cel mai fricos din toți, nimeni n-avea curajul să fugă. Lui Ion Brătianu, căruia i se strigau cele din urmă insulte, iar majoritatea n-avea curajul să-l apere, i s-a întâmplat să trebuiască a vorbi stenografilor, pe când vitejii membri ai opoziției huiduiau de se dărâma cupola"[55].

Cu acel prilej, Ion Mihalache a citit în Adunarea Deputaților următoarea declarație: „Partidul Național și Partidul Țărănesc, luând act de încercarea Adunării ieșită din lovitură de stat, furt și fraudă, de a uzurpa drepturile fundamentale ale națiunii, singura chemată să-și dea pactul fundamental, declară:

Consideră acest act abuziv, ca o emanație a concepției absolutiste a puterii executive, fără consultarea voinței naționale. Actualele Adunări, cu toate că întreaga opoziție le-a contestat orice îndreptățire legală de a da țării Constituția și întreaga națiune și-a ridicat glasul de protest, excluzând samavolnic o mare parte din deputații adevărat reprezentanți ai națiunii, declarând starea de asediu și suprimând libertățile cetățenești au discutat și votat un pretins pact fundamental, sub protecția forței brutale a mitralierelor și baionetelor.

Farsa discuțiilor din incinta Camerii a dovedit că astăzi, guvernul, împreună cu Adunările numite de el, sunt complet izolate de conștiința vie și cinstită a națiunii.

Pentru ca cinismul să nu mai aibă nici o limită, guvernul actual, călcându-și jurământul său, se pune nu numai sub scutul baionetelor, ci și sub scutul autorității legale.

Prin acest act al său, guvernul provoacă un conflict deschis între rege și națiune [...].

Partidul Național și Partidul Țărănesc ridică din nou glasul lor de protest în fața țării și pătrunse de misiunea încredințată lor de țară, de a apăra cu toată hotărârea drepturile națiunii, consideră această Constituție fără putere de a lega voința cetățenilor, fără putere de lege și de drept nulă!

Ceea ce s-a născut la adăpostul baionetelor nu va trăi decât prin baionete"[56].

---

[55] N. Iorga, *O viață de om. Așa cum a fost*, ediția din 1972, p. 613.

[56] Ioan Scurtu, *Viața politică din România în anii 1922–1928*, în „Studii și articole de istorie" (în continuare se va cita „S.A.I."). XXII, 1973, p. 29.

Constituția reflecta stadiul de dezvoltare a societății românești, consfințea făurirea statului național unitar, recunoștea drepturile și libertățile democratice „clasice". Practica a demonstrat că unele drepturi și libertăți înscrise în legea fundamentală au avut un caracter formal, fiind încălcate de guverne și autoritățile administrative[57]. Cu toate declarațiile categorice făcute în 1923, naționalii și țărăniștii nu numai că vor accepta Constituția, dar vor și guverna pe baza ei.

Profitând de dezbinarea partidelor din opoziție, Partidul Național-Liberal și-a continuat, metodic, activitatea de guvernare. După o suită de legi de unificare — privind învățământul, justiția, biserica ș. a. —, guvernul a trecut la adoptarea legislației economice, menită să concretizeze doctrina „prin noi înșine".

Reprezentând o parte a burgheziei, fără capital suficient pentru a face față concurenței liberale, Partidul Național și Partidul Țărănesc și-au fundamentat o concepție economică proprie, sintetizată în formula „porților deschise". Dacă Partidul Național s-a pronunțat, de la început, pentru „colaborarea" cu capitalul străin, Partidul Țărănesc a manifestat o anumită reticență. Referindu-se la lupta dintre marile trusturi internaționale pentru acapararea petrolului, Virgil Madgearu arăta că „intervenția politică a statelor mari capitaliste, a Angliei și în special a Statelor Unite, în ce privește rezervele de petrol din statele mijlocii și mici e un element de expansiune imperialistă, e un element provocator care amenință pacea lumii"[58]. De aceea, el aprecia că realizarea programului economic al Partidului Național-Liberal „ar fi desigur un bine pentru țară"[59] și că „nimeni nu poate să nege importanța majorității capitalului românesc în întreprinderi dinlăuntrul țării"[60]. Dacă ar exista suficient capital românesc și destule energii autohtone pentru a valorifica bogățiile naturale — continua fruntașul Partidului Țărănesc — „nebun sau criminal ar fi omul de stat care n-ar da toată încurajarea și tot îndemnul acestui capital și acestor energii să fructifice bogățiile țării românești"[61]. Dar, declara Virgil Madgearu, „una e a recunoaște o necesitate și alta a o dovedi ca posibilitate"[62].

---

[57] *Ibidem.*

[58] „D.A.D.", nr. 114 din 25 iunie 1924, p. 3 257.

[59] *Ibidem*, nr. 107 ședința din 18 iunie 1924, p. 2 966.

[60] *Ibidem*, nr. 79 ședința din 26 martie 1924, p. 2 180.

[61] *Ibidem*, nr. 107 ședința din 18 iunie 1924, p. 2 966.

[62] *Ibidem*, p. 2 967.

După opinia țărăniștilor și naționalilor, doctrina liberală era inaplicabilă, întrucât în România nu existau nici suficiente cadre, nici capitalul necesar pentru a asigura refacerea și dezvoltarea economică a țării; în aceste condiții, trebuiau primite capitalurile străine „în condițiuni de egalitate cu capitalul românesc". Prin această prismă, cele două partide criticau pe liberali, întrucât puneau stavile în calea capitalului străin, împiedicând opera de refacere și dezvoltare economică a României. Ele arătau că Partidul Național-Liberal făcuse din naționalismul economic un paravan, la adăpostul căruia burghezia liberală colabora, nu o dată, cu capitalul străin în condiții dezavantajoase pentru țară. Virgil Madgearu se adresa astfel liberalilor: „În sistemul dumneavoastră voiți să aserviți capitalul străin nu intereselor superioare ale statului român, pentru că am dat atâtea dovezi în care d-voastră ați înclinat steagul național înaintea capitalului străin, cum este cazul Reșița; dar voiți să aserviți capitalul străin interesului trustului d-voastră național-financiar"[63]. El își exprima convingerea că liberalii nu vor reuși în această acțiune, „pentru că trusturile internaționale sunt mai puternice decât trustul d-voastră național"[64].

Un alt element al concepției economice susținută de naționali și țărăniști, în opoziție cu cea liberală, era acela al „democratizării capitalului". În articolele publicate în presa vremii și în cuvântări rostite de la tribuna parlamentară, reprezentanții Partidului Național și ai Partidului Țărănesc au susținut necesitatea exploatării bunurilor statului de către regiile autonome sau de societăți cooperative, în care capitalul să fie adunat de la un mare număr de cetățeni.

Dezvăluind faptul că Partidul Național-Liberal făcea o deliberată confuzie între interesul public și cel privat, întrucât „reprezentanții statului" erau de fapt liberalii, unul din liderii țărăniști afirma: „în ultimă instanță nu faceți altceva decât să garantați dominarea trusturilor asupra statului; fierul, cărbunele, petrolul, navigația, căile ferate, docurile, toate tentaculele vieții economice vor fi în mâinile trustului d-voastră financiar-național și prin aceasta și toată forța asupra statului vă e asigurată"[65].

Cu prilejul adoptării principalelor legi economice ale guvernării liberale — privind comercializarea și controlul întreprinderilor economice ale statului, regimul apelor, energia, minele —,

---

[63] *Ibidem*, nr. 79 ședința din 26 martie 1924, p. 1 189.

[64] *Ibidem*.

[65] *Ibidem*, nr. 81 ședința din 28 martie 1924, p. 2 207.

Partidul Național și Partidul Țărănesc au declarat că nu recunosc valabilitatea acestora și, la momentul oportun, le vor anula.

Privită prin perspectiva anilor, politica economică a Partidului Național-Liberal a avut, în general, un efect pozitiv pentru dezvoltarea României. În acea perioadă, ritmul de dezvoltare economică a țării a fost unul dintre cele mai ridicate din întreaga lume și, la aceasta, a contribuit, din plin, politica promovată de guvern[66]. Purtând amprenta egoismului de partid și a compromisului cu capitalul străin — mai ales prin recunoașterea „drepturilor câștigate" —, legile adoptate în anii 1923—1924 au avut o existență scurtă, unele dintre ele, precum legea minelor, fiind modificate parțial chiar de liberali[67].

Un efect important al trecerii la legiferarea masivă pe tărâmul vieții economice a fost tocirea asperităților dintre naționali și țărăniști, accentuarea tendințelor de colaborare, mergându-se până la realizarea fuziunii între Partidul Național și Partidul Țărănesc.

2. PE CALEA FUZIUNII

La 10 februarie 1924, Partidul Țărănesc a adresat partidelor din opoziție o scrisoare, prin care propunea crearea unui „front unic" pe baza următoarei platforme: împiedicarea guvernului de a realiza „legiuirile de aplicare a Constituțiunii sale și a legilor de acaparare a avuțiilor statului"; răsturnarea guvernului liberal; stabilirea unui regim legal și constituțional. Partidele coalizate trebuiau să se angajeze că nu vor accepta puterea decât dacă li se va îngădui „anularea legislației liberale", asigurarea funcționării normale a „regimului constituțional și parlamentar"[1].

Peste numai trei zile, la 13 februarie, Partidul Național a anunțat că primește „cu o vie satisfacție"[2] propunerea Partidului Țărănesc. Celelalte partide au refuzat, într-o formă sau alta, inițiativa țărăniștilor. În fața acestei situații, Delegația Permanentă a Partidului Țărănesc a trebuit să constate, „cu regret", că propunerea sa

---

[66] Ioan Saizu, *Politica economică a României între 1922 și 1928*, București, Edit. Academiei, 1981, p. 195.

[67] Gheorghe Buzatu, *România și trusturile petroliere internaționale până la 1929*, Iași, Edit. Junimea, 1981, p. 177—199.

[1] *Tratativele pentru un bloc al opoziției*, în „Aurora", IV, nr. 710 din 5 martie 1924.

[2] *Ibidem.*

„n-a găsit ecoul așteptat", declinându-și orice răspundere pentru nereușita blocului. Totodată, s-a hotărât ca Partidul Țărănesc să continue lupta împotriva liberalilor „rezemându-se numai pe propriile sale forțe"[3].

În aceste împrejurări, la 12 martie 1924, Comitetul Central al Partidului Comunist din România a adresat Comitetului Central Executiv al Partidului Țărănesc propunerea de creare a unui bloc muncitoresc-țărănesc[4]. În scrisoare, se aprecia că Partidul Țărănesc a încercat în repetate rânduri „să ducă lupta împotriva oligarhiei liberale alături de partidele burgheze de opoziție, care, în general, nu se deosebesc de Partidul Liberal decât prin mărimea capitalurilor ce reprezintă". După eșecul acestor încercări, Partidul Comunist din România considera necesară „formarea unui front unic al partidelor muncitorești de la orașe și de la sate pentru răsturnarea guvernului marii burghezii și pentru constituirea unui guvern muncitoresc țărănesc" pe baza unui program concret de acțiune[5].

Documentul rămâne important prin faptul că Partidul Comunist considera posibilă o colaborare cu Partidul Țărănesc, pe o platformă antiliberală[6]. După mai multe zile de ezitare, conducerea Partidului Țărănesc a răspuns că blocul muncitoresc-țărănesc nu se putea realiza decât prin fuziune, dar că, deosebirile ideologice și de program erau atât de mari încât contopirea celor două partide nu era posibilă[7].

La mijlocul lunii mai 1924, între Vasile Goldiș și Constantin Stere au început tratative în vederea fuziunii Partidului Național cu Partidul Țărănesc, pe baza unui program în zece puncte, alcătuit de liderul țărănist[8]. La 1 iunie 1924 ziarul „Aurora" anunța că Delegația Permanentă a Partidului Țărănesc, ascultând raportul asupra convorbirilor dintre Constantin Stere și Vasile Goldiș și „găsind că

---

[3] *Tratativele pentru un bloc al opoziției*, în „Aurora", IV, nr. 710 din 5 martie 1924.

[4] Mihail Rusenescu, *Relațiile Partidului Comunist Român cu alte partide în anii 1922—1928*, în „Studii. Rev. ist.", nr. 5/1971, p. 987—1 002.

[5] *Blocul Muncitoresc-Țărănesc. Scrisoarea Partidului Comunist către Partidul Țărănesc*, în „Socialismul", XIX, nr. 30 din 14 martie 1924.

[6] M.C. Stănescu, *Mișcarea muncitorească din România în anii 1924—1928*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 44.

[7] *Răspunsul țărăniștilor în chestia blocului muncitoresc-țărănesc*, în „Socialismul" XIX, nr. 33 din 23 martie 1924.

[8] C. Stere, *Documentări și lămuriri politice. Preludii: Partidul Național-Țărănesc și „cazul Stere"*, București, 1930, p. 76.

principiile asupra cărora s-a convenit sunt potrivite pentru o bază de înțelegere între cele două partide", a hotărât să stabilească contacte oficiale cu conducerea Partidului Național pentru precizarea punctelor stabilite și „discutarea celorlalte chestiuni în legătură cu eventuala fuziune"[9]. Un comunicat similar a fost difuzat și de Partidul Național[10].

În favoarea fuziunii acționau mai mulți factori: structura socială apropiată a celor două partide, lupta împotriva liberalilor, dorința de a asigura fucționarea normală a regimului democratic, voința liderilor naționali și țărăniști de a ajunge la putere. Fuziunea era cerută de o bună parte a opiniei publice, nemulțumită de politica guvernului liberal și dornică să vadă înfăptuite reformele economice, sociale și politice promise de Partidul Național și de cel Țărănesc.

Tratativele oficiale au fost purtate de Virgil Madgearu și Mihai Popovici, iar în faza finală de Ion Mihalache și Iuliu Maniu, care au și semnat acordul de fuziune. Din analiza acestui document[11], se desprinde concluzia că naționalii și țărăniștii militau pentru un regim democratic, pentru garantarea drepturilor și libertăților cetățenești, pentru o politică externă de pace și cooperare internațională. O atenție specială era acordată limitării exploatării țărănimii de către bancheri, dezvoltării industriei legate de producția agricolă, ameliorării situației clasei muncitoare. Documentul era îndreptat împotriva Partidului Național-Liberal, fapt concretizat în modul în care național-țărăniștii concepeau organizarea statului român, preconizând o legislație care să anuleze, practic, pe cea elaborată de guvernul liberal, excluzând protecția „interesată" a industriilor lipsite de baze naturale de dezvoltare, urmărind aplicarea doctrinei „porților deschise" în fața capitalului străin.

Deși formulările erau eclectice, pentru a crea impresia că aprecierea Partidului Țărănesc privind rolul țărănimii era menținută, în realitate, prin ideea solidarității sociale aceasta era estompată. Astfel, după ce ani în șir au susținut că lupta de clasă era motorul dezvoltării sociale, acum, în iunie 1924, țărăniștii abandonau unul din cele mai radicale principii ale programului și doctrinei lor. Documentul eluda, de asemenea, ideea proprietății de muncă, ce constituia eșafodajul

---

[9] *Fuziunea partidelor țărănesc și național-român*, în „Aurora", IV, nr. 781 din 1 iunie 1924.

[10] *Hotărârea, în principiu, a fuziunii Partidului Național Român cu Partidul Țărănesc*, în „Patria", VI, nr. 114 din 1 iunie 1924.

[11] *Fuziunea partidelor țărănist și național*, în „Aurora", IV, nr. 791 din 14 iunie 1924.

întregului program economic al Partidului Țărănesc[12]. În cele 10 puncte, nu găsim nici un cuvânt despre o nouă expropriere — promisă de țărăniști — și nici măcar despre revizuirea generală a modului de aplicare a reformei agrare.

Un ziar al foștilor conservatori-democrați (takiști) nu era departe de adevăr când scria, la 24 septembrie 1924, că „cele zece puncte nu cuprind altceva decât însuși programul Partidului Național acceptat de țărăniști, care își repudiază punctele fundamentale ale doctrinei lor"[13].

Țărăniștii au făcut mari concesii nu numai de natură principială, programatică, ci și în legătură cu conducerea noului partid. Deși Partidul Țărănesc avea organizații în 45 de județe, iar Partidul Național numai în 27, s-a hotărât ca în organele superioare ale noului partid să fie aleși un număr egal de țărăniști și de naționali, iar președinția Partidului Național-Țărănesc să fie încredințată lui Iuliu Maniu. Conducerea provizorie era alcătuită din membrii Delegației Permanente a Partidului Țărănesc și ai Biroului Comitetului Executiv al Partidului Național — în număr de șase fiecare. Încă înainte de începerea discuțiilor oficiale, Iuliu Maniu — invocând „chestiuni de ordin psihologic"[14] și din dorința ca noul partid să nu fie atacat „pe chestia Stere"[15] — a cerut ca acesta să nu facă parte din conducerea provizorie a Partidului Național Țărănesc.

La 12 iunie 1924, Comitetul Executiv Central al Partidului Țărănesc a aprobat cele 10 puncte-program, precum și aranjamentul privind conducerea provizorie a Partidului Național-Țărănesc, Congresul general fiind convocat pentru 22 iunie, în vederea ratificării fuziunii[16]. În aceeași zi, Comitetul Central al Partidului Național a acceptat „cu unanimitate și cu aclamațiuni", fuziunea cu Partidul Țărănesc[17].

---

[12] Ioan Scurtu, *Din viața politică a României. Întemeierea și activitatea Partidului Țărănesc (1918–1926)*, p. 129–130.

[13] „România", II, nr. 262 din 24 septembrie 1924.

[14] *Fuziunea partidelor țărănesc și național român*, în „Aurora", IV, nr. 800 din 25 iunie 1924.

[15] *Lămuriri necesare în legătură cu fuziunea*, în „Patria", VI, 135 din 29 iunie 1924.

[16] *Fuziunea partidelor țărănesc și național român*, în „Aurora", IV, nr. 791 din 14 iunie 1924.

[17] *Fuziunea*, în „Patria", nr. VI, nr. 123 din 14 iunie 1924.

În zilele de 15—16 iunie 1924, a avut loc la Chișinău Congresul organizației din Basarabia a Partidului Țărănesc, în cadrul căruia, mai mulți oratori s-au declarat împotriva fuziunii. Apoi, s-a adoptat o moțiune prin care se exprima „deplina încredere, entuziasmul și respectul" pentru Constantin Stere și se aprecia că includerea lui în conducerea Partidului Național-Țărănesc constituie o „piatră de încercare a democratismului noului partid"[18].

La 21 iunie, Comitetul Central Executiv al Partidului Țărănesc a acceptat moțiunea Congresului de la Chișinău și a hotărât includerea lui C. Stere în Delegația Permanentă a partidului, ca al șaselea membru[19]. Acest act a făcut ca vechile animozități dintre naționali (mai ales foști takiști) și țărăniști să răbufnească. În aceeași zi, 21 iunie, Stelian Popescu își anunța demisia din Partidul Național[20]; gestul său a fost imitat, peste câteva zile, de Gheorghe Derussi, Constantin Xeni, Ion Cămărășescu[21], care au dezlănțuit o campanie împotriva lui Constantin Stere și a dr. Nicolae Lupu, principalii exponenți ai grupării de stânga din Partidul Țărănesc[22]. Între „Aurora" și „Universul" a izbucnit o îndârjită polemică, presărată cu numeroase invective.

Disputa era în plină desfășurare când, la 22 iunie, au avut loc Congresele de ratificare a fuziunii. În cadrul Congresului Partidului Țărănesc, Ion Mihalache a sugerat ca, în cazul în care Partidul Național nu ar accepta includerea lui C. Stere în conducerea provizorie a Partidului Național-Țărănesc, să se treacă imediat la contopirea organizațiilor locale, județene și provinciale ale celor două partide, după care să aibă loc congresul general al partidului fuzionat, care să aleagă conducerea Partidului Național-Țărănesc. C. Stere a declarat că el era gata să-și dea demisia din partid pentru a facilita realizarea fuziunii, dar dr. N. Lupu a replicat că nu trebuia să se vorbească despre demisii, când era necesară mai mult ca oricând unitatea, iar Pan. Halippa a declarat că „nu ne despărțim de Stere niciodată".

---

[18] *Congresul Partidului Țărănesc din Basarabia*, în „Aurora", IV, nr. 789 din 20 iunie 1924.

[19] *Lămuriri necesare în legătură cu fuziunea*, în „Patria", VI, nr. 135 din 29 iunie 1924.

[20] *În jurul fuziunii. Demisia d-lui Stelian Popescu din Partidul Național*, în „Universul", XLII, nr. 137 din 21 iunie 1924.

[21] „Universul", XLII, nr. 139 din 23 iunie 1924.

[22] *Ibidem*, nr. 146 din 2 iulie 1924; nr. 148 din 4 iulie 1924.

Congresul a ratificat fuziunea, pe baza celor 10 puncte programatice și „alegerea organelor reprezentative de jos în sus", cerându-se Partidului Național să lase „la libera alegere a conducerii Partidului Țărănesc completarea locului al șaselea ce-i revine în conducerea provizorie, întrucât nici Partidul Țărănesc nu și-a rezervat dreptul de a se amesteca în desemnarea celor șase persoane ce revin în conducerea provizorie Partidului Național"[23].

Desfășurat în aceeași zi, Congresul Partidului Național a adoptat o rezoluție, prin care aproba „în principiu cu însuflețire unanimă fuziunea" pe baza celor 10 puncte programatice; constatând că Partidul Țărănesc a făcut încercarea „de a schimba dintr-un punct de vedere personal cele stabilite de comun acord", Congresul nu admitea acele modificări și autoriza Comitetul Central ca, în cazul în care țărăniștii „s-ar conforma stipulațiunilor stabilite de comun acord, să încheie fuziunea cu Partidul Țărănesc fără o nouă convocare a Congresului"[24].

La 25 iunie 1924, Ion Mihalache a trimis lui Iuliu Maniu o scrisoare conținând rezoluția Congresului Partidului Țărănesc, la care președintele Partidului Național a răspuns a doua zi, arătând că, până la înfăptuirea fuziunii, o conducere provizorie mai restrînsă era „de neapărată nevoie, căci fără aceasta lucrările de organizare ar întârzia încă și mai mult", componența acestei conduceri fiind deja ratificată de Congresul partidului său, iar Comitetul Executiv nu o putea modifica. În scrisoare, se exprima rugămintea ca Partidul Țărănesc să revină „asupra unei chestiuni personale ce are să fie rezolvată de noul partid și care a fost pusă în discuție ulterior, în afară de cadrele înțelegerii prealabile și precise"[25].

În aceeași zi, Iuliu Maniu a cerut foștilor takiști să revină în Partidul Național, dându-le asigurări că Constantin Stere nu va face parte din conducerea Partidului Național-Țărănesc, ceea ce aceștia au și făcut.

La 28 iunie, Comitetul Central Executiv și sfatul parlamentar al Partidului Țărănesc au luat în discuție răspunsul lui Iuliu Maniu și cererea lui C. Stere de a i se primi demisia din Delegația Permanentă. Dezbaterile au fost aprinse și contradictorii: în timp ce Grigore Iunian,

---

[23] *Fuziunea partidelor țărănesc și național român*, în „Aurora", IV, nr. 900 din 25 iunie 1924.

[24] *Congresul Partidului Național*, în „România", II, nr. 206 din 24—25 iunie 1924.

[25] *Istoricul tratativelor fuziunii*, în „Patria, VI, nr. 140 din 5 iulie 1924.

Ion Răducanu și Nicolae Costăchescu s-au pronunțat pentru primirea demisiei lui C. Stere și realizarea imediată a fuziunii, dr. N. Lupu, Pan. Halippa și Virgil Madgearu s-au solidarizat cu C. Stere și au cerut ca Partidul Național să primească propunerile țărăniștilor. Până la urmă, s-a votat o moțiune în care se exprima dorința, potrivit căreia, conducerea provizorie a noului partid să fie exercitată de președinții celor două Congrese — Ion Mihalache și Iuliu Maniu —, care să depună toate eforturile pentru a convoca Congresul Partidului Național-Țărănesc, până la 15 octombrie. Textul moțiunii, însoțit de o scrisoare care preciza că această soluție era „singura și ultima posibilă pentru ieșirea dintr-un nefericit impas, care împiedică fuziunea", a fost înaintat lui Iuliu Maniu, cu rugămintea de a primi răspuns până la 30 iunie. În acea zi, președintele Partidului Național a scris lui Ion Mihalache că era de acord cu propunerea făcută de Partidul Țărănesc, dar, a insistat ca președinții să se consulte cu Biroul Comitetului Executiv și, respectiv, cu Delegația Permanentă. După un nou schimb de mesaje, la 1 iulie 1924, I. Mihalache a scris lui Iuliu Maniu că, în fața insistenței de a se menține Biroul Comitetului Executiv al Partidului Național (din care să facă parte foștii takiști) și a Delegației Permanente (care să nu-l cuprindă pe C. Stere), nu înțelegea să continue convorbirile, lăsând răspunderea „celor care le revine"; el denunța fuziunea „cu durerea aceluia care și-a pus tot sufletul și toate puterile în speranța realizării unei opere pe care o văd zdruncinată"[26].

La 13 iulie 1924, Comitetul Central și parlamentarii Partidului Național, întruniți la Cluj, luau act „cu regret că conducerea Partidului Țărănesc a denunțat fuziunea" votată de cele două congrese; totodată, ei își exprimau speranța că conducerea Partidului Țărănesc va elimina „tot ce ne separă" și că se va putea realiza definitiv „concentrarea forțelor sincer democratice din țară". Cu același prilej, s-a hotărât ca cele 10 puncte ale fuziunii să devină „parte esențială" a programului Partidului Național[27].

Fără a nega rolul lui Constantin Stere, ambiția și dorința lui de reabilitare politică, se cuvine evidențiat faptul că eșuarea fuziunii s-a datorat unor cauze multiple[28]. În condițiile în care se făcuseră mari concesii programatice, gruparea de stânga din Partidul Țărănesc vedea în includerea lui Stere în conducerea partidului fuzionat o garanție că

---

[26] *Ibidem.*

[27] *Adunarea Comitetului Executiv, a Comitetului Central și a parlamentarilor Partidului Național Român*, în „Patria", VI, nr. 146 din 15 iulie 1924.

[28] Ioan Scurtu, *Din viața politică*..., p. 133—134.

Partidul Național-Țărănesc nu va aluneca spre dreapta. Unii țărăniști au fost, din capul locului, împotriva fuziunii; astfel, profesorul Nicolae Ghiulea afirma că prin realizarea fuziunii „ar fi dispărut ultimul partid burghez de stânga"[29]. Liberalii au jucat și ei un rol important în eșuarea fuziunii; o gazetă țărănistă scria că „fuziunea a fost spartă de către unii membri ai Partidului Național plătiți de Constantinescu-Porcu" (lider al Partidului Național-Liberal)[30]. De asemenea, nu pot fi neglijate intrigile liberalilor, care încercau să acrediteze ideea că prin fuziunea cu țărăniștii, calificați drept „revoluționari periculoși", naționalii se excludeau singuri de la putere. Regele însuși făcuse „un semn"[31]: suveranul își exprima temerea că în Partidul Național-Țărănesc „țărăniștii vor domina" și ținuse să precizeze că nu admite „înlăturarea Constituției și a operei legislative liberale"[32]. Iuliu Maniu, foarte atent la sugestiile Palatului, n-a mai stăruit în realizarea fuziunii.

Ziaristul T. Teodorescu-Braniște scria: „Partidul Țărănesc și-a ales calea: între o fuziune lipsită de orice sinceritate și între o opoziție — poate prelungită —, dar, desigur, intransigentă în spiritul ei democratic —, Partidul Țărănesc a acceptat situația din urmă, cea mai grea, dar și cea mai glorioasă"[33]. La rândul său, Mihail Ghelmegeanu declara: „Partidul Țărănesc și țărănimea trebuie să se reazime în viitor numai pe propriile-i forțe. Și dacă va voi să-și ia aliați, el nu va trebui să-i caute în sânul altor partide, ci numai în muncitorimea de la orașe și din fabrici cu care are aceleași interese"[34].

Congresul din octombrie 1924 a hotărât modificarea programului Partidului Țărănesc, introducându-se unele prevederi care atestau o anumită evoluție spre dreapta a acestui partid. Astfel, s-a admis ideea că proprietarii mijlocii puteau recurge, fie chiar și sporadic, la „concursul de brațe ale semenilor"[35]; a fost inclusă în program teza „liberei circulații" a pământurilor obținute prin reforma agrară, „în

---

[29] N. Ghiulea, *Lupta democrației*, în „Aurora", IV, nr. 816 din 13 iulie 1924.

[30] Dimitrie Felencan, *Fuziunea*, în „Gazeta țăranului", Timișoara, I, nr. 1 din 17 august 1924.

[31] Ilie Moscovici, *Fuziunea*, în „Lumea nouă", III, nr. 24 din 13 iulie 1924.

[32] N. Iorga, *Memorii*, vol. IV, p. 165.

[33] T. Teodorescu-Braniște, *Datoria Partidului Țărănesc*, în „Cuvântul liber", I, nr. 29 din 29 august 1924.

[34] *Congresul Partidului Țărănesc din Argeș*, în „Secera Argeșului", Pitești, III, nr. 21 din 3 august 1924.

[35] *Programul Partidului Țărănesc*, în „Țărănismul", I, nr. 12 din 28 iunie 1925.

scopul selecționării naturale a cultivatorilor serioși"; colaborarea cu capitalul străin era socotită o „chezășie" pentru dezvoltarea economică a României, ceea ce atestă faptul că acest partid îmbrățișa, definitiv, lozinca „porților deschise". Este de remarcat, că țărăniștii admiteau acum socializarea industriilor, numai „atunci când muncitorimea se va dovedi coaptă" și va putea „să păstreze și să sporească producția din fabrici". Partidul Țărănesc continua să recunoască dreptul muncitorilor la grevă, dar aprecia că această formă de luptă era „de cele mai multe ori tot atât de păgubitoare" clasei muncitoare, cât și celei capitaliste; de aceea, programul insista asupra necesității de a se recurge la „conciliere și arbitraj liber consimțit"[36].

Modificările efectuate în programul Partidului Țărănesc au contribuit la diminuarea deosebirilor programatice dintre acest partid și Partidul Național, au creat condiții mai favorabile pentru colaborarea lor.

Eforturile pentru realizarea unui partid puternic, capabil să înfrunte cu succes guvernul liberal s-au intensificat la sfârșitul anului 1924 și începutul lui 1925. Pe acest teren s-a remarcat acțiunea lui Constantin Argetoianu, care lucra în calitate de purtător de cuvânt al lui Nicolae Iorga, președintele Partidului Naționalist al Poporului*. Tratativele dintre Partidul Național și Partidul Naționalist al Poporului — începute în septembrie 1924 — s-au încheiat la 15 ianuarie 1925, când Iuliu Maniu și Constantin Argetoianu au semnat acordul de fuziune a celor două partide.

Fuziunea a fost ratificată la 8 martie 1925; noul partid a adoptat titulatura, programul și statutul Partidului Național. S-a hotărît ca, pînă la convocarea congresului general, partidul fuzionat să fie condus de doi președinți (Iuliu Maniu și Nicolae Iorga), asistați de Delegațiile Permanente contopite ale Comitetelor Centrale ale celor două partide[37].

Fuziunea realizată era importantă, deoarece, prin aceasta, Partidul Național avea organizații în aproape toate județele din Vechiul Regat, beneficia de aportul lui Nicolae Iorga, personalitate politică, dar mai ales culturală de excepție, precum și al lui C. Argetoianu, om cu o vastă experiență politică și cu ample relații.

---

[36] *Programul Partidului Țărănesc*, în „Țărănismul", I, nr. 12 din 28 iunie 1925.

* În decembrie 1923, o grupare condusă de Constantin Argetoianu s-a desprins din Partidul Poporului, fuzionând, în mai 1924, cu Partidul Naționalist-Democrat; organizația rezultată din această fuziune se numea Partidul Naționalist al Poporului.

[37] *Rezoluție*, în „România", III, nr. 419 din 10 martie 1925.

Partidul Național și Partidul Țărănesc s-au prezentat cartelate în alegerile pentru Camerele Agricole, din 25 august 1925. Cele două partide au organizat întruniri electorale și au difuzat manifeste comune, au editat împreună unele gazete[38].

Alegerile s-au soldat cu o categorică victorie a Opoziției Unite, care a obținut mandatele din 41 de județe, în timp ce listele Partidului Național-Liberal au dobândit majoritatea sufragiilor în 26 de județe, iar ale Partidului Poporului numai în 6 județe[39]. Forța hotărâtoare a victoriei a constituit-o Partidul Țărănesc: conștienți de acest fapt, liderii țărăniști se credeau „arbitrii" situației politice și au început să privească „de sus" pe naționali[40].

După alegerile pentru Camerele Agricole, au început noi tratative între Partidul Național și Partidul Țărănesc, ajungându-se, spre sfîrșitul anului 1925, la următorul acord de guvernare: încurajarea inițiativelor individuale; acordarea de garanții pentru capitalul străin care ar „colabora" la refacerea și dezvoltarea economică a României; descurajarea industriilor „artificiale", create de liberali; stabilizarea monetară; desăvârșirea operei de împroprietărire, rezolvarea numeroaselor procese agrare aflate în desfășurare, corectarea erorilor comise privind aplicarea reformei agrare, pedepsirea celor care au comis abuzuri cu prilejul operațiunilor de expropriere și împroprietărire; revenirea la viața parlamentară normală[41]. Participant la tratative, C. Argetoianu scria: „N-am vrut să refuzăm țăraniștilor o nouă împroprietărire, fiindcă n-au cerut-o"[42].

Dacă acordul de guvernare s-a realizat, în privința împărțirii ministerelor, mandatelor parlamentare și a posturilor de prefecți nu s-a ajuns la o înțelegere. Regele, care urmărea desfășurarea tratativelor, spunea lui N. Iorga că cere de la viitorul guvern „garanția ordinei, păstrarea continuității și o mână tare", atrăgând atenția naționalilor, să nu se lase „încălecați" de țărăniști[43].

Izbucnirea crizei dinastice a oferit Partidului Țărănesc, un bun prilej pentru a-și dovedi atașamentul față de monarhie și față de

---

[38] *Către sătenii gorjeni*, în „Glasul țăranului", Tg. Jiu, II, nr. 10 din 13 august 1925; *Frați plugari*, în „Lupta plugarului", Vaslui, I, nr. 1 din 25 august 1925.

[39] „Țărănismul", I, nr. 21 din 30 august 1925.

[40] C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, în Arh. ist. centr., Arh. C.C. al P.C.R., fond 104, dos. 8 592, f. 2 158.

[41] *Ibidem*, f. 2 207.

[42] *Ibidem*.

[43] N. Iorga, *Memorii*, vol. V, p. 63.

regele Ferdinand. În ședința Consiliului de Coroană, din 31 decembrie 1925[44], Regele a prezentat participanților scrisoarea principelui Carol, prin care acesta renunța la toate drepturile și prerogativele ce-i reveneau în calitate de moștenitor al Coroanei României. Având în vedere comportarea lui Carol, suveranul a declarat că a hotărât să-i satisfacă cererea. În consecință, el a cerut liderilor politici să primească hotărârea de renunțare a principelui Carol la prerogativele sale de moștenitor al Tronului și de proclamare, ca succesor, a lui Mihai, fiu lui Carol[45]. Luând primul cuvântul, ca cel mai tânăr dintre participanți Ion Mihalache s-a declarat întru totul solidar cu decizia regelui. Pe c poziție similară s-a situat Alexandru Averescu, în timp ce Iuliu Maniu a propus să se facă un nou demers pe lângă principe, iar Nicolae Iorga s-a oferit să meargă chiar el în Italia, pentru a-l determina pe Carol să revină asupra hotărârii luate. Până la urmă, Consiliul de Coroană a aprobat, în unanimitate, hotărârea regelui.

Corpurile legiuitoare, convocate pentru ziua de 4 ianuarie 1926, trebuiau să ratifice deciziile luate de Consiliul de Coroană, precum și componența Regenței. Nicolae Iorga a acuzat guvernul că n-a făcut nimic pentru a împiedica „nenorocirea de azi, ce atinge grav prestigiul dinastiei" și că lasă descoperit „încă o dată pe suveran"[46]. Alexandru Averescu a declarat că va vota, „fără nici o rezervă"[47], proiectul de lege pentru primirea renunțării lui Carol și proclamarea lui Mihai ca moștenitor. Mihalache l-a asigurat pe rege de sprijinul Partidului Țărănesc, „solidarizându-se cu voința Coroanei de a întemeia și întări un regim democratic, constituțional și parlamentar"[48].

Trecîndu-se la discutarea proiectului de lege privind instituirea Regenței — care să exercite prerogativele regale în eventualitatea că Mihai ar ajunge pe tron înainte de vârsta majoratului —, Maniu a afirmat că Partidul Național nu o socotește utilă[49], în timp ce Lupu — după ce a subliniat faptul că Partidul Țărănesc s-a raliat din primul moment la decizia Coroanei „făcând zid în jurul ei" — a declarat că țărăniștii nu considerau Regența necesară și se opuneau constituirii ei[50].

---

[44] Arh. ist. centr. fond. Casa Regală, dos. 30/1934; C. Stere, *Preludii: Partidul Național-Țărănesc și „cazul Stere"*, p. 74—75.

[45] Mihail Rusenescu, *Problema constituțională și monarhia (1922—1927)*, în „Rev. ist.", nr. 11/1977, P. 2 032—2 033.

[46] „D.A.D.", nr. 41 ședința din 4 ianuarie 1926, p. 1 132.

[47] *Ibidem*, p. 1 135.

[48] *Ibidem.*

[49] *Ibidem*, p. 1 143.

[50] *Ibidem.*

Majoritățile parlamentare au votat proiectele de lege depuse de guvern, intrate în istorie sub numele de „actul de la 4 ianuarie"; ele vor oferi, timp de 4 ani, terenul unor ample confruntări politice.

Guvernul liberal a anunțat pe neașteptate organizarea alegerilor comunale în zilele de 18—19 februarie 1926. În fața acestei situații, liderii Partidului Național și ai Partidului Țărănesc au decis să încheie un proces-verbal asupra stadiului de realizare a acordului de guvernare și să semneze un cartel electoral, la care erau invitate să adere și alte partide din opoziție[51]. La acest apel a aderat Alexandru Averescu.

În ziua de 29 ianuarie 1926, conducerea Blocului Muncitoresc-Țărănesc — organizație legală de masă, întemeiată din inițiativa Partidului Comunist, în toamna anului 1925 — a adresat lui Ion Mihalache, Iuliu Maniu și Alexandru Averescu propunerea de realizare a unui front comun în alegeri, pe baza unei platforme democratice[52]. Liderii Partidului Național și Partidului Poporului au refuzat să ia în considerație această propunere, în timp ce Partidul Țărănesc a încheiat un cartel cu Partidul Socialist, care, la rîndul său, stabilise o înțelegere cu Sindicatele Unitare; de asemenea, unele organizații locale ale Partidului Țărănesc și Partidului Național au semnat cartel electoral cu organizații similare ale Blocului Muncitoresc-Țărănesc[53]. În acest fel, pe listele Opoziției Unite au candidat și membri ai Partidului Comunist din România[54].

Alegerile comunale s-au soldat cu o victorie „muncită" a Partidului Național-Liberal[55]. Pornind de la faptul că Opoziția Unită a obținut un număr mare de mandate[56], Mihalache declara că guvernul trebuia „să demisioneze imediat, pentru a scuti țara de frămîntări

---

[51] *Opoziția și alegerile comunale. Un comunicat al Opoziției Unite*, în „Aurora", VI, nr. 1 269 din 31 ianuarie 1926.

[52] *Blocul Democrației Muncitorești-Țărănești către partidele din opoziție*, în „Facla", VIII, nr. 232 din 31 ianuarie 1926.

[53] *Spre înfăptuirea adevăratului front unic*, *Ibidem*, nr. 235 din 5 februarie 1926; M.C. Stănescu, *Mișcarea muncitorească din România în anii 1924—1928*, p. 79—85.

[54] Ioan Scurtu, *Poziția Partidului Comunist Român față de principalele partide politice burgheze din România (1921—1926)*, în „Analele Univ. București", Filozofie, Istorie, Drept, XXV, 1976, p. 84.

[55] „Viitorul", XIX, nr. 5 394 din 24 februarie 1926; Ion Bitoleanu, *Din istoria României moderne*..., p. 289—290.

[56] David Fabian, *Situația politică și alegerile comunale din România*, în „La correspondence internationale", VI, nr. 29 din 6 martie 1926.

periculoase și a face cu putință intrarea în viața constituțională normală"[57].

Dar, guvernul liberal nu dorea să demisioneze înainte de realizarea întregului său program și, mai ales, înainte de a se adopta o nouă lege electorală. Proiectul acestei legi a fost depus abia la 6 martie 1926, când partidele din opoziție așteptau, cu nerăbdare, demisia guvernului care împlinise 4 ani de existență. Ideea fundamentală a proiectului era — așa cum se preciza în expunerea de motive — aceea că Adunările legiuitoare trebuiau astfel întocmite încât acțiunea guvernului să nu poată fi stânjenită „de o minoritate turbulentă sau prea divizată"[58]. În urma discuțiilor dintre liderii naționali și țărăniști s-a convenit ca cele două partide să ducă „lupta cea mai dârză împotriva proiectului de lege electorală"[59]. Neputând împiedica votarea lui, la 24 martie 1926, deputații și senatorii celor două partide au părăsit parlamentul în semn de protest. Prin declarații categorice, liderii Partidului Național și Partidului Țărănesc au făcut cunoscut că nu vor recunoaște această lege „scelerată"[60].

Imediat după alegerile comunale, între naționali și țărăniști au reînceput tratativele pentru definitivarea acordului de guvernare. Reprezentantii Partidului Țărănesc cereau „o colaborare frățească, în condițiuni de egalitate"[61]. Regele se arăta foarte preocupat de evoluția tratativelor dintre naționali și țărăniști, exprimându-și temerea că Maniu ar accepta pretențiile lui Mihalache. Primit în audiență, șeful Partidului Național a dat asigurări suveranului că, dacă i se va încredința prețe ședința Consiliului de Miniștri, iar țărăniștii din guvern „s-ar apuca de nebunii"[62], el va depune imediat demisia cabinetului.

În acest context, văzând că nu se ajungea la acordul dorit, iar ziua plecării liberalilor de la putere se apropia vertiginos, Delegația Permanentă a Partidului Țărănesc a hotărât, la 18 martie, încetarea tratativelor cu Partidul Național[63].

---

[57] „D.A.D.", nr. 48 ședința din 1 martie 1926, p. 1 231.

[58] *Ibidem*, nr. 58 ședința din 15 martie 1926, p. 1 671.

[59] *Împotriva legii scelerate*, în „Aurora", VI, nr. 1 297 din 5 martie 1926.

[60] „D.A.D.", nr. 69 ședința din 24 martie 1926, p. 2 259.

[61] *D. Stere și situația politică*, în „Adevărul", XXXIX, nr. 12 936 din 16 februarie 1926.

[62] N.G. Budișteanu, *Mărturii contemporane. Regele Ferdinand*, f.a., p. 60.

[63] *Comunicat*, în „Aurora", VI, nr. 1 310 din 20 martie 1926.

La 27 martie 1926, Ion I.C. Brătianu și-a depus mandatul, întrucât se încheiau cei patru ani de existență, stabiliți prin Constituție, a Corpurilor legiuitoare alese în 1922. Conform indicațiilor parlamentare, cele mai serioase șanse de a prelua puterea aparțineau Partidului Național și Partidului Țărănesc. La 28 martie, Regele a primit succesiv pe Nicolae Iorga*, Alexandru Averescu și Ion Mihalache, propunându-le să realizeze un guvern de concentrare politică, iar în caz de nereușită, să prezinte liste separate[64].

Convinși că vor avea un cuvânt greu de spus în alcătuirea guvernului, țărăniștii au respins propunerea lui Averescu de fuziune „fără condiții" cu Partidul Poporului[65]. Ei au reluat tratativele cu liderii Partidului Național, fiind siguri că numai un guvern național-țărănesc era în măsură „să-i împiedice pe liberali de a-și continua guvernarea sub președinția generalului Averescu"[66]. Dar Maniu nu voia să facă nici o concesie țărăniștilor[67].

În cursul discuțiilor, Partidul Țărănesc a renunțat să pretindă conducerea Ministerului de Interne și împărțirea egală a posturilor de prefecți — acceptând să primească numai 31, celelalte 40 revenind Partidului Național[68]. Aceste concesii reprezentau — după opinia lui Nicolae Iorga —, o „capitulare completă"[69]. Totuși, Iuliu Maniu a susținut ca întâi să se întocmească liste separate de partid, cu precizarea că un guvern național-țărănesc „se poate constitui într-o oră"[70]. Întrucât, la prezentarea unor liste separate de guvern, suveranul n-a dat nici un răspuns, au început tratative între naționali și țărăniști, pentru elaborarea listei comune. În timp ce Iuliu Maniu stabilea ultimele posturi în guvernul pe care se pregătea să-l prezideze[71], Alexandru Averescu

---

* În momentul declanșării crizei de guvern, N. Iorga a fost proclamat președinte al Partidului Național, urmând ca în funcția de șef al guvernului să fie propus Iuliu Maniu („Viitorul", XIX, nr. 5 426 din 2 aprilie 1926).

64 *Criza*, în „Aurora", VI, nr. 1 319 din 31 martie 1926.

65 *Mersul crizei politice*, în „Îndreptarea", VIII, nr. 73 din 30 martie 1926.

66 *Cum s-a rezolvat criza de guvern*, în „Aurora", VI, nr. 1 320 din 1 aprilie 1926.

67 N. Iorga, *România contimporană de la 1904 la 1930. Supt trei regi*, București, 1932, p. 401.

68 „Adevărul", XXXIX, nr. 12 972 din 30 martie 1926.

69 N. Iorga, *Memorii*, vol. V, p. 115.

70 *Cum s-a rezolvat criza de guvern*, în „Aurora", VI, nr. 1 320 din 1 aprilie 1920.

71 M. Theodorian-Carada, *Efimeridele. Însemnări și amintiri (1908—1928)*, Roman, 1937, p. 132.

era chemat la Palat și învestit cu funcția de președinte al Consiliului de Miniștri.

Eșecul tentativei lui Iuliu Maniu de a aduce Partidul Național la putere a generat o puternică criză în sânul acestui partid. Trei fruntași ardeleni — Vasile Goldiș, Ioan Lupaș și Ioan Lapedatu — au părăsit Partidul Național, intrând în guvernul prezidat de Alexandru Averescu. Analizând această situație, Delegația Permanentă a partidului a apreciat că cei trei „au înfrânt disciplina de partid, și-au călcat angajamentul luat și au săvârșit față de programul și principiile partidului un act de trădare politică"[72], drept care au fost excluși din Partidul Național.

Totodată, o grupare a foștilor takiști — în frunte cu Stelian Popescu, Gheorghe Derussi, Vasile Demetrescu-Brăila și Constantin Xeni — și-a anunțat demisia din Partidul Național, afirmând că acesta era lipsit de orientarea necesară ducerii cu succes a luptelor politice[73]. Considerînd că demisionații „au săvârșit acte de indisciplină, făcând acțiuni separate în dezacord cu hotărârile conducerii partidului"[74], Delegația Permanentă a decis eliminarea lor din Partidul Național.

În timp ce unele organizații își anunțau sprijinul față de atitudinea lui Goldiș, iar numărul demisiilor individuale creștea vertiginos, Nicolae Iorga a cerut să fie recunoscut ca singur șef al Partidului Național. Iuliu Maniu a solicitat ca mai întâi să fie convocat Comitetul celor 100 (fostul Comitet Central al Partidului Național Român), pentru a spune „cîteva cuvinte" de despărțire[75]. Nicolae Iorga a declarat că, în urma fuziunii din martie 1925, Comitetul celor 100 nu mai exista. Dar Maniu a replicat: „nu există, dar să-i mai chem o dată". Iorga relata că la Comitetul celor 100 întrunit la Blaj, „în cercul celei mai strânse intimități, cu nepoții săi în frunte, dl. Maniu a vorbit, a fost aplaudat, apoi rugat să rămâie și, ca bun și vechi prietèn, ce să facă omul? A cedat"[76]. Astfel Partidul Național avea, în continuare, doi președinți.

În acele zile, din îndemnul lui Alexandru Vaida-Voevod, un grup de tineri susținători ai Partidului Național — între care Viorel V. Tilea, Adam Popa, Emil Pop, Ioan Martaloglu ș.a. — a adresat o

---

[72] „Neamul românesc", XXI, nr. 76 din 2 aprilie 1926.

[73] Stelian Popescu, *Lipsa de orientare*, în „Universul", XLIV, nr. 98 din 30 aprilie 1926.

[74] *O purificare necesară*, în „Patria", VIII, nr. 83 din 17 aprilie 1926.

[75] N. Iorga, *O viață de om*, vol. II, p. 139.

[76] *Ibidem*.

„chemare" către tineretul ardelean de a se alătura lui Iuliu Maniu și a condamna energic acțiune camarilei, care a adus la putere pe Alexandru Averescu. Astfel a luat ființă gruparea „chemariștilor" care, în anii următori, va juca un rol important în istoria Partidului Național-Țărănesc.

Modul de rezolvare a crizei de guvern a arătat limpede că regele, aflat sub influența dominatoare a lui Ion I.C. Brătianu, nu și-a putut ține promisiunea făcută lui Maniu, de a aduce Partidul Național la putere.

În timpul crizei guvernamentale și în zilele imediat următoare, s-a produs o deteriorare a relațiilor dintre Partidul Național și Partidul Țărănesc, dar, după o analiză atentă a evenimentelor, conducătorii celor două partide au ajuns la concluzia că numai printr-o strânsă colaborare își puteau mări șansele de a dobîndi puterea politică[77].

3. CREAREA PARTIDULUI NAȚIONAL-ȚĂRĂNESC

Primele alegeri parlamentare în care toți cetățenii României votau pe baza aceleiași legi au fost fixate în zilele de 25 mai, la Adunarea Deputaților și de 28 mai 1926, colegiul universal la Senat[1].

Congresul extraordinar al Partidului Național, întrunit la 18 aprilie 1926, a adoptat o moțiune prin care se făcea „un călduros apel" la Partidul Țărănesc pentru fuziune sau încheierea unui cartel electoral[2].

O grupare din conducerea Partidului Țărănesc — în frunte cu Constantin Stere și Virgil Madgearu — susținea că problema fundamentală a acelor ani era salvarea democrației parlamentare, amenințată de marea burghezie industrială și bancară. De aceea, Partidul Țărănesc trebuia să renunțe la punctele radicale din programul său și să dea mâna cu Partidul Național, pentru a înfrânge pe averescani — care erau un paravan pentru dominația politică a Partidului Național-Liberal — în alegeri și a întrona un regim parlamentar-constituțional. Măsurile dure luate de guvern împotriva

---

[77] M. Rusenescu și I. Saizu, *Viața politică în România. 1922—1928*, București, Edit. Politică, 1979, p. 72—73.

[1] Vezi, pe larg, Ioan Scurtu, *Alegerile parlamentare din mai 1926*, în „Studii și comunicări. Arheologie-Istorie", Sibiu, 1974.

[2] *De la Congresul Partidului Național. Fuziunea*, în „Patria", VIII, nr. 86 din 21 aprilie 1926.

opoziției, inclusiv a Partidului Țărănesc, au întărit pozițiile grupării care cerea colaborarea cu Partidul Național.

După multe discuții, Delegația Permanentă a hotărât, la 24 aprilie 1926, să răspundă pozitiv apelului făcut de Partidul Național. În comunicatul dat publicității se aprecia că „în împrejurările actuale lipsește timpul material pentru realizarea fuziunii" și, de aceea, Partidul Țărănesc cerea să se înceapă de urgență tratative pentru încheierea unui cartel electoral[3]. Propunerea de fuziune, acceptată în principiu, era amînată pînă după alegeri.

Cartelul electoral semnat de Iuliu Maniu și Ion Mihalache preciza că fuziunea celor două partide nu s-a putut realiza din lipsă de timp, dar ea rămânea „o problemă a viitorului dorit apropiat". Până atunci, Partidul Național și Partidul Țărănesc încheiau un cartel electoral general pe toată țara[4]. În trei circumscripții din Transilvania au fost puși în fruntea listelor comune membri ai Partidului Țărănesc, iar în 8 circumscripții din Vechiul Regat, primul loc a fost ocupat de membri ai Partidului Național[5]. Astfel, Maniu a reușit să evite concurența electorală a țărăniștilor în Transilvania, sacrificând, în schimb, pe membrii fostului Partid Naționalist al Poporului, fapt ce va contribui la amplificarea divergențelor sale cu Nicolae Iorga și cu Constantin Argetoianu.

După o campanie electorală caracterizată prin masiva intervenție a aparatului de stat în favoarea guvernului, alegerile au consemnat victoria Partidului Poporului, care a dobândit 52,09% din totalul voturilor pe țară și 292 mandate în Adunarea Deputaților, în timp ce Blocul Național-Țărănesc a întrunit 27,7% din voturi și 69 mandate, Partidul Național Liberal — 7,34% din voturi și 16 mandate, Liga Apărării Național-Creștine (L.A.N.C.) — 4,7% din voturi și 10 mandate; celelalte liste au obținut mai puțin de 2% din totalul voturilor, astfel că, potrivit noii legi electorale, nu puteau fi reprezentate în parlament[6].

Așadar, deși au candidat pe liste comune, naționalii și țărăniștii n-au putut obține râvnita victorie electorală. Din cele 69 de

---

[3] *Comunicat*, în „Aurora", VI, nr. 1 339 din 26 aprilie 1926.

[4] *Încheierea acordului național-țărănist*, în „Patria", VIII, nr. 90 din 27 aprilie 1926.

[5] *Acordul național-țărănist pentru Ardeal și Banat*, *Ibidem*, nr. 100 din 9 mai 1926.

[6] „Monitorul oficial", nr. 122 din 4 iunie 1926.

mandate, 38 aparţineau ţărăniştilor şi 31 naţionalilor, cifre semnificative pentru aprecierea raportului de forţe dintre cele două partide.

Întrunit la 10—11 iulie 1926, Comitetul Central Executiv al Partidului Ţărănesc a apreciat că, având în vedere propunerea făcută de Partidul Naţional înainte de alegeri, „este momentul ca fuziunea să fie realizată". În acest scop, Delegaţia Permanentă era autorizată să precizeze, împreună cu conducerea Partidului Naţional, condiţiile concrete ale fuziunii, iar Ion Mihalache a fost împuternicit să conducă discuţiile cu reprezentanţii acestui partid[7].

La 12 iulie 1926, Mihalache a adresat lui Maniu o scrisoare prin care-i aducea la cunoştinţă hotărârea Comitetului Central Executiv al Partidului Ţărănesc şi declara că „stă la dispoziţie" pentru a examina problema fuziunii, astfel încât discuţiile să se încheie până la 31 august[8]. Primind scrisoarea, Iuliu Maniu a intrat în tratative cu preşedintele Partidului Ţărănesc, fără a mai cere aprobarea organelor conducătoare ale Partidului Naţional.

În urma tratativelor, desfăşurate „cu uşile închise", Maniu şi Mihalache au ajuns, spre jumătatea lunii septembrie, la un acord care prevedea: fuziunea Partidului Naţional cu Partidul Ţărănesc, sub numele de Partidul Naţional-Ţărănesc; principiile programatice de bază erau cele 10 puncte stabilite în iunie 1924; organizarea definitivă a partidului fuzionat urma să se facă pe baza statutului întocmit în 1924; organizarea provizorie — până la congresul general al partidului, care era chemat să voteze statutul — se făcea după următoarele norme: conducerea centrală a partidului va fi încredinţată unui Comitet Central compus din Delegaţia Permanentă a Partidului Naţional şi din Comitetul Central Executiv al Partidului Ţărănesc existente în momentul fuziunii, întregite în număr egal de fiecare partid; un Comitet de Direcţie mai restrâns, alcătuit din 10—12 membri, delegaţi de fiecare partid din sânul Comitetului său Central, asigura rezolvarea treburilor curente[9]. Documentul prevedea că preşedintele Partidului Naţional-Ţărănesc era Iuliu Maniu, secretarul general fiind desemnat dintre membrii Partidului Ţărănesc, iar casierul dintre cei ai Partidului

---

[7] *Comunicat. Hotărârile Comitetului Central Executiv al Partidului Ţărănesc*, în „Ţărănismul", II, nr. 13 din 18 iulie 1926.

[8] *Fuziunea partidelor naţional şi ţărănesc*, în „România", III, nr. 881 din 12 octombrie 1926.

[9] *Rezoluţia votată de cele două congrese*, în „Adevărul", XXXIX, nr. 13 135 din 12 octombrie 1926.

Național. Fiecare partid va desemna câte doi vicepreședinți. În cadrul discuțiilor, s-a stabilit că cele patru posturi reveneau lui Ion Mihalache și dr. Nicolae Lupu din partea Partidului Țărănesc, și lui Alexandru Vaida-Voevod și Pavel Brătășanu din Partidul Național. Secretar general a fost desemnat Virgil Madgearu, iar casier Mihai Popovici.

Președintele, secretarul general, casierul și vicepreședinții alcătuiau Biroul Partidului Național-Țărănesc, care era un organ executiv, organele deliberative fiind Comitetul Central și Comitetul de Direcție; în caz de paritate, votul președintelui era hotărâtor. După cum se observă, din Biroul Partidului Național-Țărănesc nu făcea parte Constantin Stere, care era astfel sacrificat, sub pretextul că era bătrân și bolnav.

La rândul său, Iuliu Maniu a acceptat să nu susțină alegerea foștilor takiști Mihai Cantacuzino și Gheorghe Gh. Mironescu în funcția de vicepreședinți ai Partidului Național-Țărănesc.

Organizațiile provinciale erau conduse de comitete provinciale provizorii, constituite prin contopirea comitetelor provinciale ale celor două partide, aflate în funcțiune. Comitetul provincial din Transilvania și Banat era prezidat de un lider al Partidului Național, Comitetul provincial din Basarabia de un fruntaș al Partidului Țărănesc, iar organizația regională a Partidului Național-Țărănesc din Bucovina era condusă, în mod provizoriu, de Alexandru Vaida-Voevod (național), ca președinte, și de Teofil Sauciuc-Săveanu (țărănist), ca secretar general. În ceea ce privea Vechiul Regat, chestiunea constituirii comitetului provincial rămânea în suspensie, întrucât Partidul Național nu avea un astfel de comitet, iar Partidul Țărănesc avea mai multe; până la alcătuirea acestuia, conducerea provizorie a organizației revenea Comitetului de Direcție al Partidului Național-Țărănesc. În cursul discuțiilor, Iuliu Maniu a acceptat, în principiu, ca președinția acestei organizații să fie asigurată de un țărănist.

În legătură cu fuziunea organizațiilor județene, se stabilea ca toate acestea să se înțeleagă singure, supunând aprobării Comitetului de Direcție decizia luată. În caz de neînțelegere, se constituia o comisie de arbitri, alcătuită din membri ai Partidului Național și ai Partidului Țărănesc în număr egal, care desemna pe președinții de organizații. În județele în care unul din președinții celor două organizații a făcut parte din conducerea centrală (Delegația Permanentă a Partidului Național sau Comitetul Central Executiv al Partidului Țărănesc), el devenea președinte provizoriu al acesteia. Dacă ambii președinți au făcut parte din conducerile centrale respective, președinția provizorie revenea aceluia care a avut o situație preponderentă.

Iuliu Maniu și Ion Mihalache au ajuns la un acord privind lista nominală a conducătorilor organizațiilor județene. Maniu a acceptat să-i sacrifice pe iorghiști, cărora le-a rezervat conducerea în numai două județe (Dorohoi și Râmnicu Sărat), dar a susținut cu tărie pe foștii takiști, astfel că Ion Mihalache a trebuit să accepte ca, în fruntea organizațiilor Partidului Național-Țărănesc din județele Ialomița, Romanați, Vaslui, Muscel și Argeș să fie aleși, chiar și cu titlu onorific, membri ai Partidului Național, proveniți din rândurile foștilor conservatori.

La 26 septembrie 1926, a avut loc ședința Delegației Permanente a Partidului Național. Prezent la prima parte a lucrărilor, Nicolae Iorga a declarat că Delegația nu avea dreptul să ia o hotărâre în legătură cu fuziunea, acest drept avându-l numai congresul partidului. De asemenea, el a cerut adoptarea unui nou statut al Partidului Național, întrucât cel existent era de dinaintea fuziunii cu Partidul Naționalist al Poporului. Maniu a replicat că problema care interesa în acel moment era fuziunea, iar în cazul acceptării ei, „discuția asupra statutului ar deveni inutilă"[10]. După ce Maniu a făcut o expunere asupra tratativelor de fuziune și a bazei pe care aceasta urma să se realizeze, Delegația Permanentă a aprobat, „cu aclamații" — pentru a acoperi voturile contra ale iorghiștilor —, fuziunea cu Partidul Țărănesc și a decis convocarea Congresului general al partidului pentru 10 octombrie[11].

În aceeași zi, s-a desfășurat ședința Comitetului Central Executiv al Partidului Țărănesc, în cadrul căreia Mihalache a prezentat o informare privind discuțiile purtate cu Maniu și a scos în evidență principalele elemente ale acordului încheiat. El a afirmat că noul partid susținea toate revendicările țărănimii, inclusiv o nouă reformă agrară. După ce Virgil Madgearu a citit principiile programatice și organizatorice care stăteau la baza fuziunii, dr. Nicolae Lupu a declarat că Partidul Țărănesc era „destul de tare să poată rămâne pe propriile-i picioare și să-și continue menirea și rolul său în viața politică a țării", pronunțându-se împotriva fuziunii[12]. El a mai afirmat că organul care putea decide asupra acestei probleme era congresul general, lăsând să se înțeleagă că masa țărăniștilor nu o va aproba.

---

[10] *Înfăptuirea fuziunii*, în „Patria", VIII, nr. 214 din 30 septembrie 1926.

[11] *Fuziunea partidelor național și țărănist*, în „Adevărul", XXXIX, nr. 13 123 din 28 septembrie 1926.

[12] *Fuziunea partidelor țărănesc și național*, în „Aurora", VI, nr. 1 469 din 29 septembrie 1926.

Întrezărind poziția lui Lupu, Mihalache declarase că, dacă fuziunea nu va fi acceptată, el se va retrage din fruntea partidului și va rămâne „simplu soldat, lăsând altuia conducerea"[13]. Comitetul Central Executiv a hotărât, cu 27 voturi pentru și 1 contra, fuziunea, convocând congresul general al Partidului Țărănesc pentru 10 octombrie 1926. Astfel, gruparea ostilă fuziunii suferise un eșec. Dr. Nicolae Lupu s-a simțit dator să explice că prin votul său împotriva fuziunii a vrut să facă „o demonstrație" nu contra fuziunii ca principiu, ci împotriva „amănuntelor fuziunii", mai ales privind conducerea organizațiilor Partidului Național-Țărănesc. El a dat asigurări că nu va porni o acțiune separată și că era preocupat de realizarea unui partid „puternic, solidar, unitar și disciplinat"[14].

Gruparea favorabilă fuziunii, în frunte cu Ion Mihalache, a repurtat o victorie decisivă. În Comitetul Central Executiv au fost cooptați Vasile Rădulescu, Virgil Potârcă, Armand Călinescu, Alexandru Răutu și Teofil Sauciuc-Săveanu, iar în Delegația Permanentă au fost aleși Eduard Mirto, Nicolae Costăchescu și Teofil Sauciuc-Săveanu, cunoscuți pentru atitudinea lor favorabilă fuziunii[15].

Dacă pregătirea Congresului Partidului Țărănesc a decurs fără nici un fel de incidente, în Partidul Național evenimentele s-au precipitat. Nicolae Iorga i-a comunicat lui Iuliu Maniu că nu va participa la Congresul Partidului Național și considera hotărârile acestuia „nule și neavenite"[16]. El s-a declarat împotriva unei fuziuni „în condițiile voite de Partidul Țărănesc și cu preponderența evidentă a acestuia"[17]. La 28 septembrie 1926, Iorga își lua libertatea de acțiune pentru a reconstitui vechiul său partid — pe care-l aprecia ca fiind „național de stânga burgheză" —, în speranța că „țara și Coroana au nevoie de noi"[18].

La 6 octombrie a anunțat și Constantin Argetoianu că nu acceptă fuziunea cu Partidul Țărănesc, întrucât programul convenit

---

[13] *Incidente de la Delegația Permanentă a Partidului Țărănesc*, în „Viitorul", XIX, nr. 5 571 din 24 septembrie 1926.

[14] *Declarațiile d-lui dr. N. Lupu*, în „Adevărul", XXXIX, nr. 13 123 din 28 septembrie 1926.

[15] „Țărănismul", II, nr. 14 din 3 octombrie 1926.

[16] *Scrisoarea d-lui N. Iorga*, în „Patria", VIII, nr. 215 din 1 octombrie 1926; N. Iorga, *Memorii*, vol. V, p. 153—154.

[17] *Scrisoarea d-lui profesor N. Iorga adresată d-lui Iuliu Maniu*, în „Neamul românesc", XXI, nr. 123 din 1 octombrie 1926.

[18] N. Iorga, *Manifestul către țară*, *Ibidem*.

nu-i în pira încredere. Astfel, după demisia grupului de foști takiști în f unte cu Stelian Popescu, plecarea lui Nicolae Iorga și a lui Constantin Argetoianu din Partidul Național au făcut să dispară ultimele stavile din calea fuziunii cu Partidul Țărănesc.

Congresul Partidului Național, desfășurat la 10 octombrie 1926 în sala „Transilvania" din București, a aprobat „cu aclamații" fuziunea, principiile generale, programul și statutul Partidului Național-Țărănesc[19].

Simultan a avut loc, în sala „Amiciția" din Capitală, Congresul Partidului Țărănesc, în cadrul căruia Ion Mihalache a afirmat că în programul Partidului Național-Țărănesc „nu există absolut nimic care să contrazică programul Partidului Țărănesc" și că partidul fuzionat „merge către aceeași țintă și cu aceleași mijloace de luptă cu Partidul Țărănesc"[20]. Susținând că „ideologia și principiile Partidului Țărănesc n-au fost date la o parte", Mihalache a recunoscut că unii țărăniști au fost sacrificați. Aceștia erau îndreptățiți „să fie nemulțumiți", însă, aprecia el, „fără acest sacrificiu personal, nici nu poate fi vorba de fuziune"[21].

După opinia sa, fuziunea era absolut necesară, întrucât „forțele oligarhice" urmăreau să izoleze și să distrugă Partidul Țărănesc, fie prin „absorbție", fie prin exterminare ca în Bulgaria*. În aceste condiții, situația partidului devenise „greu de suportat". El a amintit că, deși depusese mari eforturi, Partidul Țărănesc nu poate realiza „frontul țărănesc" pe întreaga țară, că în Transilvania nu reușise să-și constituie organizații puternice. Apreciind că Partidul Național era organizația țăranilor din Transilvania, Mihalache considera că prin fuziunea celor două partide se realiza „ceea ce prin propriile noastre forțe n-am putut să facem". El n-a putut trece cu vederea deosebirile de concepție între naționali și țărăniști, însă a susținut că era vorba numai despre o diferență „în tempo al mișcării"[22].

---

[19] *Congresul Partidului Național*, în „Patria", VIII, nr. 224 din 12 octombrie 1926.

[20] *Congresul țărănist*, în „Aurora", VI, nr. 1 481 din 13 octombrie 1926.

[21] *Ibidem*.

* El se referea la lovitura de stat din 9 iunie 1923, organizată de forțele reacționare din Bulgaria, urmată de înlăturarea guvernului agrarian condus de Aleksandăr Stamboliiski și de o cruntă represiune împotriva tuturor elementelor democratice.

[22] *Congresul țărănist, loc. cit.*

După ce Virgil Madgearu a citit proiectul de program și proiectul de statut, a luat cuvântul dr. Nicolae Lupu, care a declarat că subscrie „cu amândouă mâinile la programul citit" și a afirmat că va vota pentru fuziune[23]. Congresul a adoptat în unanimitate hotărârea de fuziune, precum și programul și statutul Partidului Național-Țărănesc.

Aprecierile asupra condițiilor în care s-a realizat fuziunea, a rolului și caracterului noului partid au fost dintre cele mai diferite și contradictorii. Național-țărăniștii susțineau că fuziunea „constituie cel mai important eveniment de la Unire încoace", că s-a realizat „cimentarea legăturilor sufletești dintre provinciile dezrobite și vechiul regat, întărindu-se astfel însuși actul Unirii din 1918"[24]. În timp ce Ion Mihalache socotea că fuziunea era „o izbândă a democrației și un mare câștig pentru țară"[25], Alexandru Vaida-Voevod declara: „Ceea ce Majestatea Sa a dorit: partide mari și omogene, iată, s-a împlinit. Țara dispune de Partidul Liberal și de partidul nostru"[26].

Oficiosul liberal „Viitorul" scria că întemeierea Partidului Național-Țărănesc „nu numai că nu înseamnă crearea unui organism politic care reprezintă vreo utilitate pentru viața politică a țării, dar înseamnă perpetuarea, sub o firmă nouă, a aceleiași politici de negațiune și disoluțiune"[27]. Liberalii, averescanii și iorghiștii apreciau că, prin fuziune, Partidul Național și-a însușit programul și metodele de acțiune ale Partidului Țărănesc. „Viitorul" susținea că „Partidul Național a intrat fără condiții în Partidul Țărănesc"[28], iar „Îndreptarea" nota că „țărăniștii sunt aceia care și-au impus punctele lor de vedere în toate chestiunile principiale"[29]. Relativ la afirmația că s-a constituit cel mai mare partid de guvernământ, liberalii declarau că Partidul Național-Țărănesc „e departe de a da țării și Coroanei

---

[23] *Ibidem.*

[24] *Trăiască Partidul Național-Țărănesc*, în „Aurora", VI, nr. 1 480 din 11 octombrie 1926.

[25] I. Mihalache, *Partidul Național-Țărănesc*, în „Țărănismul", II, nr. 26 din 17 octombrie 1926.

[26] *D-l Al. Vaida-Voevod despre noul partid*, în „Adevărul", XXXIX, nr. 13 136 din 13 octombrie 1926.

[27] *Fuziune și democrație*, în „Viitorul", XIX, nr. 5 581 din 6 octombrie 1926.

[28] *Cum s-a făcut fuziunea*, *Ibidem*, nr. 5 586 din 12 octombrie 1926.

[29] *D. Maniu și ai săi trec la țărăniști*, în „Îndreptarea", VIII, nr. 236 din 12 octombrie 1926.

garanții de ordine și de seriozitate cerute, spre a forma al doilea partid de guvernământ"[30].

Socialiștii și comuniștii au apreciat că fuziunea s-a realizat ca urmare a sacrificiilor programatice și ideologice făcute de țărăniști. Constantin Titel Petrescu scria că Partidul Țărănesc, „abdicând de la ideile democratice pe care le afișa în program și trâmbița de la tribuna publică, a capitulat pur și simplu înaintea Partidului Național"[31]. La rândul său, militantul comunist Alexandru Dobrogeanu-Gherea afirma că prin actul fuziunii Partidul Țărănesc a „capitulat" în fața Partidului Național și a „trădat interesele maselor țărănești"[32].

Pentru a aprecia în mod obiectiv caracterul noului partid, trebuie analizate situația concret-istorică în care s-a realizat fuziunea, precum și programul și statutul Partidului Național-Țărănesc. Anul 1926, găsea forțele marii burghezii în plină ofensivă. După ce a guvernat țara timp de patru ani, Partidul Național-Liberal, prin Ion I.C. Brătianu, a impus la succesiune pe Alexandru Averescu, președintele unui partid compromis, fără aderență în mase, pe care-l putea manevra din culise. Totodată, forțele socialiste se găseau în defensivă, căutând să facă față asaltului declanșat de marea burghezie industrială și bancară. Pentru a înfrunta dominația liberală, organizațiile politice democrate din opoziție își strîngeau rândurile, orientându-se spre crearea unui al doilea mare partid de guvernământ. Acest proces a culminat cu crearea Partidului Național-Țărănesc în octombrie 1926, care, în ansamblul vieții politice din România, se situa la stânga Partidului Național-Liberal.

Pentru a determina caracterul Partidului Național-Țărănesc și a înțelege evoluția lui în anii următori, se cuvine o analiză a programului și statutului pe care se întemeia.

Primul capitol al Programului Partidului Național-Țărănesc[33] se referea la necesitatea adoptării unei noi Constituții, care „să izvorască din consensul voinței cetățenilor, liber manifestat, și să fie astfel întocmită, încât să reprezinte o chezășie pentru dezvoltarea forțelor vii ale națiunii". În mod special, se menționa că legea

---

[30] *Surprizele fuziunii*, în „Viitorul", XIX, nr. 5 587 din 13 octombrie 1926.

[31] Constantin T. Petrescu, *Fuziunea național-țărănistă*, în „Socialismul", XX, nr. 42 din 3 octombrie 1926.

[32] Al. Dobrogeanu-Gherea, *Strângerea rândurilor reacțiunii românești*, în „Basarabia roșie", nr. 5—6 din decembrie 1926.

[33] *Programul Partidului Național-Țărănesc*, în „Aurora", VI, nr. 1 481 din 13 octombrie 1926.

fundamentală a țării trebuia să cuprindă toate garanțiile drepturilor și libertăților cetățenești, precum și mijloacele de apărare legală împotriva oricărui abuz de putere. De asemenea, Constituția urma să prevadă o reală responsabilitate ministerială și a funcționarilor publici, independența justiției, precum și asigurarea autonomiei locale și a descentralizării administrative. Regimul minorităților naționale, precum și al cultelor, avea la bază Rezoluția adoptată la Alba Iulia, în ziua de 1 decembrie 1918.

În privința administrației publice, se prevedea că organele centrale aveau numai dreptul de îndrumare și control, putând, în cazuri de abuz, să cheme pe agenții administrațiilor locale în judecata unor tribunale administrative, ce urmau să se înființeze. Pe aceeași linie se înscria și ideea elaborării unui nou statut al funcționarilor publici, care să garanteze „libertatea și independența morală și materială corespunzătoare misiunii acestui corp"; național-țărăniștii cereau să se interzică funcționarilor publici de a face parte din administrația societăților anonime sub orice formă. Corpul judecătoresc trebuia să fie „destoinic și independent, scos cu desăvârșire de sub influența politică", în care scop se propunea recrutarea lui pe baza unui examen de admitere, precum și o retribuire corespunzătoare. Pe lângă acestea, se avea în vedere unificarea legislativă, reorganizarea justiției militare, reorganizarea contenciosului administrativ, astfel încât particularul lovit într-un drept al său să poată obține urgenta reparare a actului abuziv de autoritate, săvârșit de puterea executivă.

Programul prevedea întărirea armatei, pentru ca ea să corespundă chemării sale „de a apăra integritatea teritorială a statului", ceea ce însemna că nu putea fi utilizată în conflictele politice interne. Se cerea organizarea industriei de război, standardizarea armamentului, reducerea treptată a serviciului militar. Același capitol prevedea ca solda și retribuția ofițerilor să fie potrivită cu situația și demnitatea lor.

Programul Partidului Național-Țărănesc nu făcea nici o mențiune despre necesitatea desființării stării de asediu și a cenzurii, încetarea persecuțiilor pentru convingeri politice. Dacă-l comparăm cu programul Partidului Țărănesc, observăm că s-au suprimat punctele privind acordarea dreptului de vot pentru femei, desființarea Senatului, organizarea referendumului popular, reorganizarea poliției și jandarmeriei, desființarea tribunalelor excepționale.

Un loc important în programul Partidului Național-Țărănesc îl ocupa instrucția publică. Se prevedea lupta „prin toate mijloacele" contra analfabetismului, pentru dezvoltarea învățământului primar. Un

rol deosebit era acordat învățamantului agricol — preconizându-se crearea de școli primare, gimnazii și licee cu acest profil, inclusiv în comunele rurale, precum și de academii agricole în fiecare provincie istorică. De asemenea, învățământul comercial și industrial urma să ia o mare extindere. În privința învățământului universitar, accentul era pus pe formarea unor cercetători, specialiști în domeniul economic, administrativ, cadre didactice și liber profesioniști. De o reală valoare era prevederea ca întreaga operă de educație să fie îndrumată „într-un spirit practic și rațional".

Pe de altă parte, Partidul Național-Țărănesc își afirma „toată solicitudinea pentru interesele bisericii" și ale preoțimii, în care vedea „un ajutor prețios pentru îndrumarea sănătoasă a vieții naționale", respectând și desăvârșind autonomiile bisericești și ferind bisericile de frământările politice. Documentul preciza că libertatea conștiinței „va fi garantată, asigurându-se cultelor recunoscute, libertate și protecție".

Programul economic avea la bază concepția potrivit căreia România era un stat agrar, astfel încât, atenția guvernelor trebuia concentrată spre agricultură. Documentul prevedea revizuirea „momentană" administrativă a felului de aplicare a legilor agrare, în mod individual, cu scopul de a înlătura abuzurile săvârșite și revizuirea legislativă a acestor legi, „la timpul oportun convenit împreună". Revizuirea legislativă avea în vedere înlăturarea dispozițiilor excepționale cu caracter personal, care priveau mai ales moșiile arendate, reducerea proprietăților nearendate, dacă nu erau ferme, la 100 ha, iar dacă erau ferme la 250 ha — în regiunile cu cererile de împroprietărire nesatisfăcute — și până la 500 ha, în regiunile cu aceste cereri satisfăcute. Revizuirea legislativă era un deziderat îndepărtat, deoarece programul prevedea limpede: „Interesele producției naționale pretind ca o supremă necesitate să se introducă liniște și siguranță în raporturile de proprietate".

Iuliu Maniu a ținut să precizeze că revizuirea pe cale legislativă a reformei agrare, „nu intră între problemele actuale" ale politicii Partidului Național-Țărănesc[34], iar Alexandru Vaida-Voevod declara că nu putea fi „decât o stabilitate în chestiunile de proprietate"[35].

În vederea „protecției proprietății țărănești" și pentru creșterea producției agricole, se cerea legiferarea unui „cod sistematic",

---

[34] *În jurul programului economic al noului partid. Declarațiile d-lui Iuliu Maniu*, în „Patria", VIII, nr. 2130 din 20 octombrie 1926.

[35] *D-l Vaida-Voevod despre noul partid*, în „Adevărul", XXXIX, nr. 13 136 din 13 octombrie 1926.

care să prevadă libera circulație a pământului țărănesc, „în scop de selecționare naturală a cultivatorilor serioși", împiedicarea pulverizării proprietății, precum și a reconstituirii marii proprietăți rurale. Programul prevedea organizarea creditului rural — care prin acordarea de împrumuturi cu dobânzi mici să permită țăranilor să-și cumpere vite și unelte agricole, precum și pământ —, organizarea vieții cooperative, atât în scopul valorificării produselor agricole, cât și pentru procurarea mașinilor și uneltelor necesare gospodăriilor agricole. În aceeași ordine de idei, se preconiza organizarea unui serviciu de stat menit să îngrijească de fermele model, reorganizarea Camerelor agricole, asigurarea dreptului de preempțiune al statului asupra moșiilor scoase de bună voie în vânzare.

În program, erau înscrise unele „reforme auxiliare" ca desființarea taxelor vamale și a măsurilor de prohibire sau de comprimare a prețurilor, încurajarea producției agricole, libertatea exportului, înființarea de noi ferme model, stațiuni agricole, crescătorii de vite. Se avea în vedere un ansamblu de acțiuni vizând regularizarea cursului apelor, împiedicarea surpării malurilor, dezvoltarea irigațiilor. Național-țărăniștii se pronunțau pentru încurajarea sindicalizării agricultorilor, reorganizarea modului de administrare și exploatare a pădurilor și izlazurilor, reorganizarea serviciilor pescăriilor, înființarea unor cooperative ale pescarilor. Din toate aceste măsuri, se degaja preocuparea Partidului Național-Țărănesc de a asigura dezvoltarea și modernizarea agriculturii.

În privința industriei, atenția era îndreptată spre industria „țărănească", organizată sistematic, prin folosirea îndemânării tehnice și artistice a sătenilor, mai ales în anotimpurile în care se efectuau mai puține lucrări agricole. El se pronunța, de asemenea, pentru dezvoltarea acelor ramuri industriale care aveau asigurată în țară baza de materii prime (petrol, cărbune, gaz metan, sare, cereale, in, cânepă, sfeclă de zahăr, lână, piei, carne ș.a.); accentul era pus pe industria ușoară, dar, se considera că nici un efort nu trebuia cruțat pentru asigurarea producerii, în țară, a materialului necesar înzestrării armatei, pentru ca aceasta să-și poată îndeplini misiunea de a apăra integritatea teritorială a patriei. Urmărind să lovească în liberali, Partidul Național-Țărănesc se declara împotriva industriei „parazitare" sau de „seră", care solicita un protecționism vamal ridicat și sprijin financiar din partea statului[36].

---

[36] *Programul Partidului Național-Țărănesc, loc. cit.*

Comerțul intern trebuia să se desfășoare nestingherit, fără nici un fel de restricții, combătându-se tendințele de acaparare și speculă. Se prevedea încurajarea sindicalizării producătorilor în vederea exportului direct, reorganizarea Camerelor de comerț și industrie, alcătuirea unui nou tarif vamal, care să favorizeze materiile prime, semifabricatele și instrumentele de producție.

Un paragraf special era rezervat cooperației, preconizându-se un „cod al cooperației" care să consfințească principiul autonomiei, precum și „cele mai mari înlesniri de credit din partea Băncii Naționale". Instituțiile cooperative urmau să participe la exploatarea bogățiilor statului, ceea ce însemna o revizuire a modului de rezolvare a acestei probleme, de către Partidul Național-Liberal.

Programul financiar situa, în prim plan, stabilizarea monetară și echilibrul bugetar. De asemenea, se cerea reorganizarea Băncii Naționale, astfel încât ea să fie independentă față de guvern, ca și față de orice organizații politice sau grupări financiare private. Prin aceasta, național-țărăniștii urmăreau să scoată principala instituție financiară a țării din mâinile liberalilor, conducerea acestei bănci urmând a fi exercitată de reprezentanți ai statului, acționarilor, precum și ai agriculturii, industriei, comerțului, finanței și cooperației.

Pentru întocmirea unui buget „real și echilibrat", se aveau în vedere reorganizarea administrației centrale „pe baza raționalizării și intensificării muncii", scoaterea serviciilor comerciale și industriale ale statului din bugetul ordinar și descongestionarea bugetului prin descentralizarea administrativă. Se prevedea clar, că taxele de export — care afectau în special produsele agricole — trebuiau suprimate din sistemul veniturilor. Legea contribuțiilor directe urma să fie revizuită, în special pentru a se asigura o evaluare reală a veniturilor, o impunere cu adevărat progresivă, precum și pentru scutirea de impozite a veniturilor reprezentând minimul de existență.

Partidul Național-Țărănesc preconiza așezarea monopolurilor statului pe baze comerciale, pentru a li se asigura randamentul, printr-o organizare rațională a producției și desfacerii fabricatelor. Veniturile ordinare ale statului urmau să crească prin valorificarea, pe baze comerciale, a bogățiilor solului (bălți, păduri, mine, gaz metan, căderi de apă etc.) „în formele cele mai potrivite", în primul rând prin regia mixtă cooperativă, apoi prin asociații în participare cu statul și prin concesiuni.

În privința comunicațiilor, se prevedea refacerea și normalizarea activității pe căile ferate, prin organizarea lor ca întreprindere autonomă, ca persoană morală de sine stătătoare, condusă după

normele comerciale. În același timp, se cerea reorganizarea și modernizarea poștei, telegrafului și telefonului, a porturilor și instituțiilor lor anexe, a docurilor, silozurilor, stațiilor de petrol, precum și a Navigației Fluviale Române și a Societății Maritime Române. La conducerea acestor unități economice autohtone urmau să participe, alături de reprezentanții statului, și reprezentanți ai organizațiilor agricole, industriale și comerciale, interesate în bunul lor mers.

Un capitol special era rezervat colaborării cu capitalul străin, în care Partidul Național-Țărănesc vedea calea cea mai sigură pentru „refacerea utilajului economic, ca și pentru punerea în valoare a unora din bogățiile țării"; în acest scop, se cerea stabilirea unei ordini internaționale și a unui regim de legalitate, „egalitatea de tratament a capitalurilor străine ca și a capitalurilor românești în fața legii și administrației".

În politica muncitorească, se preconiza „recunoașterea sinceră" a asociațiilor profesionale (sindicate), investirea lor cu personalitate juridică, îndeplinind funcția unor organe de mijlocire în raporturile dintre muncă și capital. Având la bază ideea armoniei sociale, Partidul Național-Țărănesc considera că instituțiile de „împăciuire și arbitraj" aveau menirea de a „înlesni dezvoltarea raporturilor normale între muncă și capital". Se mai cerea, realizarea unui „sistem complet" de măsuri privind ocrotirea muncii, garantate prin organizarea inspecției muncii „cu colaborarea reprezentanților recunoscuți ai muncitorilor", organizarea unui „sistem complet" de asigurări muncitorești împotriva bolilor, accidentelor, invalidității și bătrâneții, pe baza unor instituții autonome și cu „colaborarea muncitorilor, patronilor și statului". Organizarea plasării și a asigurării împotriva lipsei de lucru, reglementarea colectivă a contractelor de muncă cu colaborarea sindicatelor muncitorești, introducerea salariului minim, în special pentru industria la domiciliu, în care lucrătorii nu erau organizați pe baze profesionale, constituiau alte deziderate ale național-țărăniștilor.

În program se acorda o atenție specială sănătății publice, cerându-se organizarea unui serviciu tehnic independent, care să cuprindă toate problemele referitoare la menținerea sănătății și vigoarei „generațiilor actuale și viitoare ale populației". Personalul din serviciile sanitare trebuia să se bucure de toată solicitudinea statului, județelor și comunelor.

În privința orientării în politica externă, Partidul Național-Țărănesc nu se deosebea substanțial de celelalte partide politice din România. Se preconizau, menținerea și consolidarea celor mai strânse

raporturi cu aliații alături de care România a luptat în timpul războiului, o politică de pace întemeiată pe menținerea și executarea „cinstită și loială" a tratatelor. Național-țărăniștii se angajau să păstreze, cu fidelitate, alianțele încheiate și să le completeze cu altele noi, să întrețină legături de prietenie cu statele vecine, inclusiv cu Uniunea Sovietică, să reia raporturile normale cu statele foste inamice, să sprijine Societatea Națiunilor, astfel încât, acestea să devină o instituție care „să garanteze pacea și respectul tratatelor încheiate".

Programul Partidului Național-Țărănesc avea un caracter democratic, în înfăptuirea prevederilor sale fiind interesate largi categorii sociale. Acest fapt, grefat pe fondul unei adânci nemulțumiri față de activitatea guvernelor averescane și național-liberale, explică popularitatea pe care a dobândit-o partidul, posibilitatea lui de a pune în mișcare mase mari de oameni, pe care le-a folosit în lupta pentru dobândirea puterii.

Modul de organizare a Partidului Național-Țărănesc era stabilit prin Statutul adoptat în octombrie 1926[37]. Potrivit articolului 1 al acestuia, sediul central al partidului era în București. Partidul Național-Țărănesc avea organizații la nivel local, județean, provincial și central. Fiecare din aceste organizații era condusă de o adunare deliberativă — sfatul sau congresul —, de un comitet executiv și de un birou permanent. Organele auxiliare ale partidului erau: presa, casele de sfat, cluburile și cercurile de studii.

În Partidul Național-Țărănesc se putea înscrie orice cetățean român, bărbat sau femeie, care declara că primește principiile, programul și statutul partidului, se obligă a respecta disciplina de partid, a plăti contribuțiile statutare și a se abona la unul din cotidienele partidului. Înscrierea în partid se făcea de către organizația comunei în care domicilia solicitantul și se ratifica de cea județeană. În lipsa unei organizații locale, înscrierile se făceau direct la comitetul județean. Acesta primea cererile de înscriere ale actualilor și foștilor prefecți, primari urbani, senatori și deputați, sub rezerva aprobării lor de către Comitetul Central Executiv.

Organizația locală se putea întemeia cu cel puțin 5 membri; totalitatea membrilor unei organizații locale alcătuiau „sfatul local", care ținea o ședință ordinară în fiecare an și ședințe extraordinare ori

---

[37] *Principiile, programul și statutul votate de congresele extraordinare pentru ratificarea fuziunii partidelor național și țărănesc la 10 octombrie 1926 la București*, Tip. Reforma socială, (f.a.) — capitolul privind *Statutul*.

de câte ori era nevoie. Acesta asculta darea de seamă a comitetului pe anul încheiat, aproba bugetul pe anul următor, alegea comitetul local, lua hotărâri statutare privitoare la bunul mers al organizației locale sau al treburilor comunale. Organizația locală era condusă de un comitet compus din cel mult 7 membri, aleși pe timp de un an, cu misiunea de a propaga programul și ideile partidului, a răspândi presa și publicațiile acestuia, a înregistra înscrierile membrilor și încasa cotizația. De asemenea, comitetul local se îngrijea ca alegătorii să fie înscriși în listele electorale, întemeia în localitate o „casă de sfat" cu bibliotecă, organiza șezători și festivaluri, sprijinea organizațiile economice și culturale locale, denunța comitetului județean abuzurile și nedreptățile săvârșite în localitate și lua, sub protecția sa, pe membrii partidului împotriva prigonirilor de ordin politic; de asemenea, studia nevoile locale, legile de interes local și modul de aplicare a lor, supraveghea activitatea consiliului comunal, convoca sfatul local pentru fixarea candidaturilor în alegerile comunale și desfășura activitatea de propagandă pentru a asigura reușita candidaților Partidului Național-Țărănesc în alegerile parlamentare și județene.

Organizația județeană era alcătuită din toți membrii partidului din cuprinsul unui județ. Organele de conducere ale organizației erau: congresul, comitetul și delegația permanentă a comitetului. Congresul era alcătuit din delegații organizațiilor locale, proporțional cu numărul de membri ai fiecăreia; el ținea o ședință anuală ordinară și ședințe extraordinare în caz de necesitate. Atribuțiile congresului județean erau următoarele: alegerea comitetului județean și a comisiei de control, votarea bugetului, luarea de inițiative politice de interes local sau general, fixarea candidaturilor pentru consiliile comunale urbane și pentru alegerile parlamentare.

Comitetul județean se întrunea trimestrial sau de câte ori era nevoie. El se ocupa de executarea hotărârilor Congresului General și ale Comitetului Central Executiv, de aplicarea statutelor și regulamentelor în cadrul organizației județene, de activitatea de propagandă, de răspândirea presei și publicațiilor partidului, de judecarea, în primă instanță, a înscrierilor și excluderilor din partid, de organizarea și dezvoltarea vieții economice, în conformitate cu programul partidului, de studiul bugetului și al tuturor chestiunilor politice și economice de interes județean, de alegerea Delegației Permanente. Delegația Permanentă — alcătuită din președinte, vicepreședinte, secretar, casier și membri — , exercita toate atribuțiile comitetului, în intervalul dintre ședințele acestuia.

Partidul Național-Țărănesc avea patru organizații provinciale: în Vechiul Regat, în Transilvania și Banat, în Basarabia și în Bucovina, care erau conduse de Congresul provincial și Comitetul provincial. Congresul provincial era compus din câte un delegat al comitetului fiecărei organizații județene și de toți deputații și senatorii din acea provincie, foștii miniștri și foștii șefi de resort; dacă congresul socotea util, numărul acestora putea fi sporit cu membri aleși de congres, al căror număr nu putea depăși o treime din numărul delegaților comitetelor județene și parlamentarilor. Atribuțiile comitetului erau următoarele: propunea congresului general pe reprezentanții organizației provinciale în Comitetul Central Executiv; executa deciziile congresului general și ale Comitetului Central Executiv; veghea asupra bunului mers al organizațiilor județene; conducea și coordona presa; se pronunța, în ultimă instanță, asupra contestațiilor privitoare la înscrierile și excluderile de membri, decise de comitetele județene; studia nevoile generale ale provinciei; coordona inițiativele și activitățile organizațiilor județene.

Fiecare comitet provincial alegea din sânul său o delegație permanentă, care avea sarcina de a duce la îndeplinire hotărârile comitetului, a rezolva treburile curente și a lua hotărâri, în cadrele atribuțiilor comitetului, sub rezerva ratificării ulterioare a acestora.

Conducerea la nivel central a Partidului Național-Țărănesc era exercitată de Congresul General și de Comitetul Central Executiv. Congresul general era format din delegați trimiși de comitetele județene, în număr egal cu numărul deputaților pe care județul avea dreptul să-i aleagă în parlament, deputații și senatorii în funcție și foștii deputați și senatori din ultima legislatură, membrii Comitetului Central Executiv, foștii miniștri și șefi de resort. Se făcea precizarea că președintele partidului era de drept și președintele Congresului.

Comitetul Central Executiv convoca Congresul General o dată pe an, sau de câte ori era nevoie. Conform articolului 38, ordinea de zi era următoarea: darea de seamă asupra activității partidului și darea de seamă asupra activității parlamentarilor, făcută de un delegat al acestora; discutarea și votarea statutului și programului partidului; planul de acțiune în viitor; chestiuni de organizare; presa și propaganda partidului; atitudinea față de problemele importante ale țării; alegerea Comitetului Central Executiv; fixarea locului viitorului Congres; propuneri individuale și interpelări. Ședințele Congresului se țineau cu orice număr de membri prezenți.

Comitetul Central Executiv era organul de conducere al întregului partid, fiind ales pe timp de doi ani de Congresul general,

după propunerile comitetelor provinciale și se compunea din 41 de membri. Comitetul Central Executiv alegea din sânul său, pe timp de doi ani, un președinte, doi sau mai mulți vicepreședinți, un secretar general, un casier, câte un delegat al fiecăreia din cele patru organizații provinciale, care alcătuiau Delegația Permanentă. Aceasta trebuia să ducă la îndeplinire hotărârile Comitetului Central Executiv și să rezolve problemele curente, toate deciziile ei urmând să fie supuse ratificării Comitetului Central Executiv.

În atribuțiile Comitetului Central Executiv intrau toate problemele privitoare la conducerea, organizarea și buna funcționare a partidului și la activitatea lui politică. Atât Comitetul Central Executiv, cât și Delegația Permanentă erau convocate ori de câte ori era necesar de președintele partidului sau, în lipsa acestuia, de unul dintre vicepreședinți.

Un capitol special, se referea la alegerile parlamentare și înțelegerile electorale. Candidaturile fixate de congresul județean erau ratificate de Comitetul Central Executiv. Potrivit articolului 48, fiecare organizație lăsa la dispoziția Comitetului Central Executiv cel puțin un loc în județele în care se alegeau până la 10 deputați și senatori și cel puțin două locuri în județele în care se alegeau mai mult de 10 deputați și senatori.

Potrivit Statutului (articolul 49), mandatele de deputat și senator aparțineau partidului; în consecință, toți candidații erau datori să dea declarații scrise, prin care se angajau să pună mandatele ce le vor obține la dispoziția exclusivă a partidului. Cei care n-aveau o vechime în partid de cel puțin doi ani nu puteau candida în alegerile parlamentare; excepțiile „bine justificate", nu se puteau aproba decât de Comitetul Central Executiv. Statutul prevedea, că nici o înțelegere electorală nu se putea încheia fără aprobarea prealabilă a Comitetului Central Executiv.

Documentul preciza, că toate hotărârile se luau cu majoritate de voturi; în caz de paritate, votul președintelui era hotărâtor. Comitetul Central Executiv avea dreptul să dizolve comitetele provinciale, comitetele județene și comunale, precum și de a înlocui pe președinți sau pe membrii lor, atunci când aceștia comiteau abateri extrem de grave (nesupunerea față de conducerea partidului, neconformarea vădită cu principiile și acțiunea lui, neîndeplinirea îndatoririlor, imoralitate, acte incorecte ș.a.).

Din cele examinate, rezultă că, potrivit Statutului, organizarea Partidului Național-Țărănesc avea un caracter democratic, conferit, în

principal, de faptul că organele de decizie erau alese și se aflau sub controlul unor foruri largi, reprezentative.

Întemeierea Partidului Național-Țărănesc a reprezentat un moment important în viața politică a României: s-a produs o limpezire a situației politice, încheind perioada de tratative și fuziuni pentru crearea celui de-al doilea mare partid de guvernământ, care să se opună, cu succes, Partidului Național-Liberal[38]. Anunțând de la tribuna Adunării Deputaților realizarea fuziunii, Iuliu Maniu aprecia că aceasta era „concluzia unei serii întregi de împrejurări politice și rezultatul comunității de program, de principii și de tendințe a două mari partide populare. Ea a fost pregătită prin colaborările constante ale acestor două partide și a fost impusă de corpul electoral, care în alegerile din urmă a votat pe candidații noștri, pe baza ideii și programului fuziunii"[39].

---

[38] Ioan Scurtu, *Partidele politice din România (1918—1938)*, în „S.A.I.", XXXIII—XXXIV, 1976, p. 223.

[39] „D.A.D.", nr. 2 ședința din 15 noiembrie 1926, p. 13.

CAPITOL II

LUPTA PARTIDULUI NAȚIONAL -ȚĂRĂNESC PENTRU PUTERE

(octombrie 1926—noiembrie 1928)

1. EVOLUȚIA ORGANIZAȚIEI

În momentul constituirii sale, la 10 octombrie 1926, Partidul Național-Țărănesc avea organizații în toate județele țării, situație pe care o întrunea numai Partidul Național-Liberal. El prezenta imaginea unui partid viguros, dinamic, cu o mare capacitate de acțiune la nivelul întregii țări.

Comitetul Central Executiv al Partidului Național-Țărănesc era alcătuit din naționali ca: Mihai Cantacuzino, Gheorghe Gh. Mironescu, Gheorghe Lucasievici, Demetru I. Dobrescu, Dumitru R. Ioanițescu, Emanoil Antonescu, Ștefan Cicio-Pop, Mihai Popovici, Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voevod, Aurel Vlad, Ion Pelivan, și țărăniști precum: Ion Mihalache, dr. Nicolae Lupu, Constantin Stere, Virgil Madgearu, Grigore Iunian, Nicolae Costăchescu, Ion Răducanu, Dumitru Căpățâneanu, Eduard Mirto, Pantelimon Halippa, Teofil Sauciuc-Săveanu, Nicolae Ghiulea[1].

Delegația Permanentă era formată din: Iuliu Maniu, Ion Mihalache, dr. Nicolae Lupu, Alexandru Vaida-Voevod, Pavel Brătășanu, Mihai Popovici și Virgil Madgearu.

Deși țărăniștii dețineau un număr egal de posturi în organele supreme ale Partidului Național-Țărănesc, în practică, îndrumarea partidului era asigurată de Iuliu Maniu.

Încă din primele luni de existență, Partidul Național-Țărănesc s-a preocupat de studierea măsurilor pe care urma să le ia în momentul preluării conducerii guvernului. În acest scop, la 3 noiembrie

[1] *Comitetul de conducere al Partidului Național-Țărănesc*, în „Țărănismul", II, nr. 26 din 17 octombrie 1926.

1926, s-a constituit Cercul de Studii al Partidului Național-Țărănesc, care avea sarcina de a pregăti proiectele de legi pentru eventualitatea ajungerii partidului la putere, de a populariza programul și ideologia acestuia[2]. Inițial, în funcția de președinte al Cercului de Studii a fost ales Gheorghe Gh. Mironescu, apoi, de la 1 noiembrie 1927, această funcție a fost ocupată de prof. univ. Sabba Ștefănescu, geolog și paleontolog de talie mondială. Ca secretar al Cercului, a fost desemnat inginerul T. Gâlcă, iar casier, prof. univ. Ernest Ene. Dintre delegații și secretarii secțiilor, menționăm pe: Grigore Iunian și Mihail Ghelmegeanu — secția politică, administrativă și constituțională, Vasile Toncescu și Vintilă Papazopol — juridică, Ion Răducanu — economică și financiară, Ștefan Cicio-Pop — agrară, G. Mateescu — lucrări publice, D.R. Ioanițescu — politică socială, Cezar Partenie și Victor Eftimiu — instrucțiune publică, Alexandru Vaida-Voevod — politică externă[3].

Inițial, Partidul Național-Țărănesc a avut ca organe centrale de presă periodicele țărăniste — „Aurora" și „Țărănismul" —, și naționale — „România" și „Patria". La 17 octombrie 1927 a apărut ziarul „Dreptatea", care a devenit oficios central al Partidului Național-Țărănesc; direcția ziarului era asigurată de Virgil Madgearu, secretarul general al partidului, iar colectivul editorial era format din: Ion Vinea, Sergiu Dan, Tudor Șoimaru, Mihail Sevastos, Romulus Dianu, Vasile Savel, Ion Livianu ș.a. Paralel, au continuat să apară ziare și gazete național-țărăniste locale, de regulă câte unul pentru fiecare organizație județeană.

Fuziunea la nivelul organizațiilor locale, mai ales a celor județene, nu s-a realizat fără greutăți, generate de unele animozități între naționali și țărăniști, mai ales între foștii conservatori și țărăniști. Pentru aplanarea divergențelor, în mai multe județe au fost desemnați câte doi președinți — unul de onoare și altul activ — cum s-a întâmplat în Argeș, Iași, Muscel, Buzău ș.a.

Procesul de realizare a fuziunii era în desfășurare, când o importantă grupare, în frunte cu doctorul Nicolae Lupu, a decis să părăsească Partidul Național-Țărănesc[4]. După cum am menționat,

---

[2] *Constituirea Cercului de studii al Partidului Național-Țărănesc*, în „România", III, nr. 898 din 5 noiembrie 1926.

[3] *Adunarea generală a Cercului de studii al Partidului Național-Țărănesc*, în „Dreptatea", I, nr. 15 din 3 noiembrie 1927.

[4] Ioan Scurtu, *Întemeierea și activitatea Partidului Țărănesc — dr. N. Lupu (1927—1934)*, în „Rev. ist.", nr. 5/1976, p. 697—700.

în ședința Comitetului Central Executiv al Partidului Țărănesc din 26 septembrie 1926, dr. Lupu votase împotriva fuziunii, iar la Congresul din 10 octombrie 1926 al acestui partid a votat pentru, fiind apoi ales vicepreședinte al Partidului Național-Țărănesc. Cu toate acestea, el continua să fie nemulțumit și să acționeze pe cont propriu, pregătind terenul unei sciziuni. Cauzele acestei atitudini erau multiple: faptul că stătea alături de foștii takiști pe care-i combătuse cu vehemență ani în șir, modul în care Iuliu Maniu înțelegea să-și exercite mandatul prezidențial, incertitudinea șanselor ca partidul să poată ajunge foarte curând la putere ș.a.

Pretextul a fost oferit de declarația lui Ion Mihalache din 24 ianuarie 1927, prin care acesta afirma că Partidul Național-Țărănesc era pentru revizuirea actului de la 4 ianuarie 1926. Doctorul Lupu, care nu fusese consultat în legătură cu o asemenea declarație, n-a acceptat să se solidarizeze cu hotărârea Comitetului de Direcție al partidului, luată la 1 februarie 1927, prin care acesta își însușea punctul de vedere expus de Mihalache.

La 17 februarie, a avut loc o ultimă încercare a lui Ion Mihalache de a-l determina pe vechiul său colaborator să nu pornească pe calea sciziunii. Doctorul Lupu însă i-a replicat: „De un an și jumătate te-ai depărtat de mine și ai apucat alt drum... Rămâne ca în lupta pe care o vom duce să nu uităm prietenia care ne-a legat și să nu arunci cu noroi în mine și nici eu în d-ta[5]."

La 19 februarie 1927, a fost organizat un banchet în onoarea doctorului Lupu, în sala „Piccadily" din București, în cadrul căruia s-a hotărât reînființarea Partidului Țărănesc*.

---

[5] „Aurora", VII, nr. 1 607 din 16 martie 1927.

* Moțiunea adoptată de participanți avea următorul cuprins:

„Constatând că fuziunea Partidului Țărănesc cu Partidul Național nu a putut da rezultatele ce țara era în drept să aștepte, din cauza conducerii greșite și a lipsei de omogenitate în acest complex și care lucruri nu se pot îndrepta,

Am hotărât:

1. Denunțăm fuziunea Partidului Țărănesc cu Partidul Național.

2. Redăm independența de care are nevoie pentru a redeveni instrumentul real de propășire și înălțare a patriei.

3. Chemăm sub steagul Partidului Țărănesc pe toți vechii luptători țărăniști, și pe toți prietenii pătrunși de idei democratice.

4 Așezăm la conducerea Partidului Țărănesc pe d. dr. Nicolae Lupu și-i dăm depline puteri de conducere și de organizare și de a convoca Congresul general" („Aurora", VII, nr. 1 588 din 21 februarie 1927).

Comitetul Executiv al Partidului Țărănesc era alcătuit din dr. Nicolae Lupu — președinte, Sebastian Radovici, Ion Buzdugan, Ion Florea, Ion Borcea, Ilie Pohoață, Costache Lupu și Petre P. Suciu — membri. De asemenea, au mai fost desemnați: Dumitru P. Mazilu — secretar general pentru organizarea și administrația partidului, Ion Pangal — secretar general pentru propagandă și presă, Constantin Musceleanu — casier general, Ioan St. Dumitrescu — directorul clubului central[6].

Așadar, din Partidul Național-Țărănesc au plecat doctorul Nicolae Lupu — om de autoritate și influență politică —, precum și unele cadre valoroase, multe dintre ele cu o îndelungată activitate în mișcarea țărănistă. Totuși, nici un membru al Comitetului Central Executiv al Partidului Național-Țărănesc nu s-a alăturat dr. N. Lupu, iar dintre parlamentarii național-țărăniști, numai opt au aderat la Partidul Țărănesc.

Noul partid avea aderenți în toate județele din Vechiul Regat, în opt din Transilvania, în șase din Basarabia și în patru din Bucovina, dar nici o organizație național-țărănistă n-a trecut, în întregime, în Partidul Țărănesc. Ruptura a afectat mai mult vechile organizații țărăniste și foarte puțin pe cele ce aparțineau Partidului Național[7].

Programul Partidului Țărănesc — dr. N. Lupu cuprindea multe elemente din programul Partidului Național-Țărănesc, un accent mai mare fiind pus pe problemele muncitorimii. Dr. Lupu socotea necesară abandonarea unor principii teoretice vagi și insista pentru un program de realizări imediate.

Cariera politică a dr. Nicolae Lupu nu a fost lipsită de oscilații și contradicții. Cunoscut ca un om politic burghez cu vederi de stânga, în februarie 1927, el părăsea Partidul Național-Țărănesc de pe o poziție de dreapta[8]. Dovada cea mai elocventă a acestei abateri de la conduita sa generală o constituie angajarea Partidului Țărănesc pe calea unei colaborări strânse cu Partidul Național-Liberal[9] și, intrarea dr. Nicolae Lupu în guvernele prezidate de Ion I.C. Brătianu și Vintilă Brătianu.

Între dr. Nicolae Lupu și fruntașii Partidului Național-Țărănesc s-a declanșat o intensă polemică. Este de remarcat că,

---

[6] „Aurora", VII, nr. 1 589 din 22 februarie 1927.

[7] *Cuvânt către membrii Partidului Național-Țărănesc. Manifestul Partidului Național-Țărănesc*, în „Patria", IX, nr. 47 din 8 martie 1927.

[8] *Noul Partid Țărănesc*, în „Cultura proletară", II, nr. 2 din 1 martie 1927.

[9] Ioan Scurtu, *art. cit., loc. cit.*, p. 690.

gruparea țărănistă din Partidul Național-Țărănesc a fost mult mai rezervată, străduindu-se chiar să întrețină raporturi politice normale, civilizate cu doctorul Lupu. În acest sens, ni se par semnificative cuvintele cu care Grigore Iunian i se adresa de la tribuna Adunării Deputaților: „Eu nu mă îndoiesc de bunele dv. intențiuni. Prea am trăit multă vreme împreună, prea ați fost la locul de luptă în toate împrejurările, ați rezistat mai puternic decât noi la atacurile perfide ale adversarilor noștri, ca să-mi închipui că tot ce a existat elan, entuziasm în lupta pe care am dus-o împreună, a putut să fie topit". El își exprima opinia că dr. N. Lupu se va convinge de deșertăciunea iluziei sale și atunci „să vă puteți întoarce neîntinat în mijlocul acelora care v-au iubit și vă poartă recunoștință pentru opera trecută"[10]. Răspunzând, doctorul Lupu spunea: „Nu cunosc nici o clipă mai grea decât aceea când te găsești în conflict de idei și în război cu propriii tăi frați sufletești", dar, continua el, „căsuța în care am stat amândoi a fost invadată de fețe pe care nu le cunosc [...] Căsuța noastră, d-le Iunian, a fost invadată de oaspeți nepoftiți, de oameni care nu au nimic comun cu țărănismul, care n-au călcat o dată pragul unei case țărănești, care nu pot să simtă la fel cu sufletul țăranului". În sfârșit, el făcea o mărturisire: dacă acțiunea sa politică va eșua, atunci își va pune „cenușă în cap" și „mă voi duce în satul meu să îngrop un faliment politic"[11].

Însuși I. Mihalache aprecia: „Schimbarea la față a doctorului Lupu se datorește omenești sale firi. [...] Prea multe bune amintiri mă leagă de această fire; și prea mult m-a durut lovitura ce încearcă să dea partidului, care l-a apărat eroic șapte ani de zile ca să pretind că pot judeca cu sânge rece această fire"[12].

După plecarea doctorului Lupu, în funcția de vicepreședinte al Partidului Național-Țărănesc a fost desemnat, la 14 aprilie 1927, Grigore Iunian. De asemenea, s-a procedat la refacerea organizațiilor afectate, la completarea locurilor rămase libere în comitetele județene, la definitivarea fuziunii.

Și după plecarea grupării doctorului Lupu, Partidul Național-Țărănesc a avut de făcut față unor demisii individuale sau colective. Astfel, la 20 martie 1927, și-a anunțat demisia din partid scriitorul Ion

---

[10] „D.A.D.", nr. 12 ședința din 28 iulie 1927, p. 297.

[11] *Ibidem*, p. 297—298.

[12] I. Mihalache, *Plecarea doctorului Lupu*, în „Țărănismul", II, nr. 45 din 27 februarie 1927.

Agârbiceanu, fost director al ziarului „Patria", care s-a înscris în Partidul Poporului[13].

La 16 aprilie, o grupare a foștilor takiști a organizat o întrunire în sala „Dacia" din București, în cadrul căreia, Grigore Filipescu a criticat public Partidul Național-Țărănesc, comparându-l cu „un tren cu două locomotive care trag în sens contrar și veșnic stau pe loc"[14]. Cu acest prilej, Grigore Filipescu, Gheorghe Lucasievici, Emanoil Antonescu, Scarlat Orăscu, Nicolae Hiott, Raul Crăciun și alți foști conservatori și-au anunțat demisia din Partidul Național-Țărănesc și înscrierea în Partidul Poporului[15].

Aceste sciziuni și demisii n-au afectat situația generală a partidului, care continua să țină sub influența sa mase mari de oameni[16], cunoscând o evoluție ascendentă și impunându-se curând, ca cel mai puternic partid politic din România.

Se cuvine menționat faptul că, paralel cu aceste demisii, Partidul Național-Țărănesc a înregistrat numeroase cereri de înscriere, multe venite din partea unor cunoscute personalități politice, culturale și științifice. Dintre cei care au aderat la Partidul Național-Țărănesc, menționăm pe: Dori Popovici, fost președinte al organizației Partidului Poporului din Bucovina[17]; George Aslan și Dumitru (Titi) Tănăsescu, fruntașii dizidenței liberale din jurul ziarului „Răspunderea"[18]; generalul Ștefan Holban — fost comandant al Corpului II Armată, generalul Nicolae Alevra — fost subșef al Marelui Stat Major al armatei, generalul Mihai Racoviță — fost comandant al Jandarmeriei, precum și Gică Ștefănescu — fost deputat[19]. Ultimul a devenit directorul ziarului „Dreptatea". În martie 1928, s-au înscris în Partidul Național-Țărănesc profesorul universitar Traian Bratu — unul dintre cei mai strălucițiectori ai Universității din Iași și profesorul universitar Petre Andrei[20], unoscut prin lucrările sale de sociologie. În ianuarie 1928, s-a făcut

---

[13] *D.I. Agârbiceanu în Partidul Poporului*, în „Îndreptarea", VIII, nr. 67 din 24 martie 1927.

[14] *Înscrierea grupului Filipescu în Partidul Poporului*, în „Cuvântul", III, nr. 730 din 20 aprilie 1927.

[15] *Ibidem*.

[16] *Partidul Național-Țărănesc și acțiunea d-lui Filipescu*, *Ibidem*, nr. 731 din 21 aprilie 1927.

[17] „Adevărul", 40, nr. 13 495 din 14 decembrie 1927.

[18] *Ibidem*, nr. 13 220 din 22 ianuarie 1927.

[19] „Dreptatea", I, nr. 52 din 16 decembrie 1927.

[20] *Ibidem*, nr. 131 din 22 martie 1928.

cunoscută intrarea în Partidul Național-Țărănesc a unui grup de intelectuali de marcă, între care Ion I. Livescu — fost director al Teatrului Național, Schweitzer-Cumpăna — pictor, Ion Gr. Perieteanu — avocat, Gheorghe Catargi — pictor[21]. În primele zile ale lunii noiembrie 1928, Partidul Național-Țărănesc a primit în rândurile sale pe prof. univ. Constantin Rădulescu-Motru[22], psiholog și filosof de renume mondial, viitor președinte al Academiei Române, precum și pe Albert Popovici-Tașcă (fost subsecretar de stat), Emil Juvara (fost prefect), Constantin Fundățeanu[23] ș.a.

Analizând baza socială, esența Partidului Național-Țărănesc, putem conchide că el reprezenta interesele categoriilor mijlocii rurale și urbane, fiind urmat de o mare parte a țărănimii și intelectualității. Deși, comparativ cu Partidul Național-Liberal și cu Partidul Poporului, participarea național-țărăniștilor la activitățile industriale și bancare era mult mai redusă, aceștia puteau fi întâlniți în multe consilii de administrație. Astfel, ei erau prezenți la Uzinele și Domeniile Reșița (Tiberiu Brediceanu, Mihai Cantacuzino), Uzinele Titan-Nădrag-Călan (Alexandru Alexandrini, Virgil Madgearu, Nicolae Alevra, Romulus Boilă, Mihai Popovici), Banca Moldovei (Constantin Stere), Banca Marmorosch, Blank et. Comp. (Ion Răducanu, Grigore Iunian, Alexandru Vaida-Voevod), Banca Românească (Ștefan Cicio-Pop), Societatea Bancară Română (Ghiță Popp), Banca Agrară din Cluj (Ghiță Popp, Valentin Poruțiu), Industria Sârmei-Câmpia Turzii (Ioan Hossu, Valentin Poruțiu, Ioan Negruțiu, Simion Nemeș), Banca Albina din Sibiu (Mihai Popovici), Societatea Letea-Bacău (Dumitru Severineanu), Banca Carpaților (Gheorghe Gh. Mironescu), Banca de Credit Român (Gheorghe Gh. Mironescu, Mihai Popovici), Societatea Națională de Gaz Metan (Mihai Popovici) ș.a.

În Partidul Național-Țărănesc se găseau moșieri precum Ion Cămărășescu și Mihai Cantacuzino, alături de un număr mare de avocați, profesori, preoți, învățători, țărani și muncitori. Așadar, structura socială a partidului era extrem de eterogenă, un loc precumpănitor revenind categoriilor burgheziei mici și mijlocii.

După 10 octombrie 1926, eforturile principale au fost îndreptate spre realizarea concretă a fuziunii și consolidarea organizatorică a

---

21 *Ibidem*, nr. 80 din 21 ianuarie 1928.

22 *Ibidem*, nr. 322 din 7 noiembrie 1928.

23 *Ibidem*, nr. 325 din 10 noiembrie 1928.

Partidului Național-Țărănesc. În același timp, preocupările pentru definitivarea platformei teoretice, a doctrinei partidului nu au lipsit.

Întrucât Partidul Național nu avusese o doctrină propriu-zisă, noul partid și-a însușit, în esență, doctrina țărănistă. Dar, asupra fondului acesteia existau sensibile deosebiri de vederi între diferitele cadre ale Partidului Național-Țărănesc. Principalii exponenți ai grupării naționale erau împotriva evoluției Partidului Național-Țărănesc spre un partid de clasă, sau cu un accentuat caracter țărănist.

Ziarul „Patria" scria: „Partidul Național-Țărănesc nu a fost însă conceput, nici înfățișat, ca un partid de clasă [...] El reprezintă solidaritatea tuturor claselor producătoare din țară și în chipul acesta reprezintă un program de solidaritate națională". După ce afirma că Partidul Național-Țărănesc își propunea să apere „clasele producătoare", articolul conchidea: „Nu vom aluneca pe panta exclusivismului în apărarea intereselor claselor producătoare. Înțelegem și apreciem și protejarea capitalului, năzuind numai la desființarea parazitismului ce-l produce, la desființarea sistemului protecționist asupra celor ce nu aduc muncă pozitivă"[24].

Pe de altă parte, gazeta „Țărănismul" —, editată de gruparea țărănistă — publica, la 7 noiembrie 1926, sub semnătura lui Mihalache, un articol în care se afirma: „Trebuie să înțelegem că dacă națiunea este mulțimea — poporul — cu toate clasele și indivizii săi — nu poate să fie potrivire nici de interese, nici de năzuințe la toată lumea care compune națiunea. Și un partid care spune că înfățișează toate nevoile și pe ale tuturor claselor și indivizilor — minte". În continuare, vicepreședintele Partidului Național-Țărănesc susținea că, „îmbrățișând nevoile țăranilor, am îmbrățișat nevoile producătorilor țării, pe acelea ale însăși majorității națiunii. Îmbrățișând nevoile țărănimii, nu înseamnează că ne dezinteresăm de nevoile celorlalte clase. Ne preocupăm de nevoile tuturor claselor producătoare [...] Singura clasă împotriva căreia luăm poziție este clasa samsarilor (paraziților)"[25].

Cu un alt prilej, Mihalache afirma că „lupta de clasă este o concepție sociologică" și național-țărăniștii o apreciau ca atare. Totodată, el susținea că în România exista un dezechilibru social, datorită faptului că „plutocrația financiară", având puterea în mână, sugruma viața economică și morală a statului. În aceste condiții,

---

[24] *Solidaritatea națională*, în „Patria", VIII, nr. 227 din 16 octombrie 1926.

[25] I. Mihalache, *De ce partidul nostru se numește național-țărănesc*, în „Țărănismul", II, nr. 29 din 7 noiembrie 1926.

celelalte clase sociale aveau datoria ca, „prin luptă defensivă", să stabilească un just echilibru social[26]. Același lider țărănist afirma: „există luptă de clasă și partidele politice nu se pot pune în afară de clasele sociale decât dacă mint sau induc în eroare sau au interes să se ascundă"[27].

Într-o dezbatere desfășurată în parlament, Madgearu declara: „Noi constatăm lupta de clasă ca o lege socială și programul nostru urmărește desființarea ei"[28]. La rândul său, P.P. Suciu se adresa astfel liberalilor: „Noi nu facem luptă de clasă, ci facem apărarea de clasă pe care ne-ați impus-o dumneavoastră". Și continua: „Dumneavoastră ne vorbiți mereu de solidaritate socială. Eu cunosc cântecul acesta, dar este la dumneavoastră un cântec fals, pentru că dumneavoastră vreți solidarizarea imposibilă a celor mulți cu cei puțini, pe câtă vreme noi vrem solidaritatea reală a celor puțini cu cei mulți"[29].

Așadar, țărăniștii recunoșteau existența obiectivă a claselor și a luptei de clasă, dar, în privința forțelor sociale aflate în luptă, a modalităților concrete de desfășurare a acesteia și a obiectivului urmărit, opiniile lor erau diferite.

În același timp, țărăniștii continuau să-și afirme concepția potrivit căreia agricultura nu urma, în evoluția ei normală, calea capitalistă de dezvoltare. Virgil Madgearu scria: „Cercetându-se evoluția agriculturii se constată că capitalismul ca sistem economic mondial nu pătrunde în masa largă a economiilor țărănești prin transformarea modului lor de producție, pe baze capitaliste, ci numai prin aparatul comercial, supunînd întreaga ființă a economiilor țărănești poruncilor pieții capitaliste și trăgând din munca țărănească «plus valoarea» în forma câștigului comercial"[30]. După opinia sa, „există mijlocul ca toate căile care duc la piața mondială de mărfuri și capital să fie aduse în stăpânirea economiilor țărănești prin organizarea lor într-un sistem de cooperative, menite să ia în posesiune întregul aparat de comerț și credit, care servește maselor țărănești. În chipul acesta, ceea ce poate fi astăzi un mijloc de exploatare capitalistă, devine un simplu instrument tehnic prin care economia familiară țărănească își întărește existența"[31]. Așadar, cooperația era consi-

[26] „D.A.D.", nr. 11 ședința din 1 decembrie 1926, p. 116.

[27] *Ibidem*, nr. 17 ședința din 13 decembrie 1926, p. 324.

[28] *Ibidem*, nr. 8 ședința din 26 noiembrie 1926, p. 108.

[29] *Ibidem*.

[30] Virgil N. Madgearu, *Capitalismul în răsăritul Europei*, în „Arhiva pentru știința și reforma socială", VI, nr. 3—4 din 1927.

[31] *Ibidem*.

derată calea sigură prin care țărănimea putea scăpa de exploatarea capitalistă.

Direcția principală a atacului național-țărăniștilor era îndreptată împotriva marii burghezii industriale și bancare, reprezentată de Partidul Național-Liberal. În același timp, ei manifestau o vădită impatie pentru mișcarea social-democrată. Consemnând actul întemeierii Partidului Social-Democrat în anul 1927, Nicolae Ghiulea scria că acesta era, pentru Partidul Național-Țărănesc, „un aliat prețios în lupta pentru introducerea în această țară a unui regim democratic, constituțional, legalist și cinstit, singurul regim care convine politicii de idei și e prielnic atât național-țărănismului cât și socialismului". Totodată, el vedea în Partidul Social-Democrat un instrument util de educație politică a muncitorimii, pentru a nu fi lăsată „pradă curentelor anarhiste și comuniste"[32].

Partidul Național-Țărănesc s-a încadrat în mișcarea agrariană din Europa, aderând efectiv la Biroul Internațional Agrar cu sediul la Praga, în urma invitației ce i-a fost adresată, la 19 octombrie 1927. Invitația era semnată de Antonin Švehla, primul-ministru al Cehoslovaciei și Charles Mečir, ministru plenipotențiar. În esență, era vorba despre stabilirea și întreținerea unor raporturi mutuale între partidele agrariene, cunoașterea și valorificarea experienței dobândite, unitatea de acțiune a partidelor țărănești. Comitetul de Direcție al Partidului Național-Țărănesc a hotărât, în unanimitate, să accepte propunerea. În scrisoarea de răspuns, din 21 noiembrie 1927, se arăta că Partidul Național-Țărănesc a urmărit „cu cel mai viu interes" activitatea Biroului Internațional Agrar și își exprima credința că, aderând la acesta, se va realiza o colaborare cu „urmări favorabile". Totodată, se aducea la cunoștință că Mihail Ghelmegeanu a fost însărcinat să țină legătura între Partidul Național-Țărănesc și Biroul Internațional Agrar[33]. Relațiile stabilite au permis partidului să cunoască mai bine activitatea celorlalte partide agrariene din Europa și să popularizeze, pe plan internațional, activitatea național-țărăniștilor români[34].

---

[32] N. Ghiulea, *Mișcarea socialistă*, în „Patria", IX, nr. 91 din 15 mai 1927.

[33] *Aderiunea Partidului Național-Țărănesc la Internaționala Agrară*, în „Dreptatea", I, nr. 36 din 27 noiembrie 1927.

[34] Ioan Scurtu, *Relationships of the peasant's party of Romania with the agrarian parties of central and South-East Europe (1918–1926)*, în „Revue des Etudes Sud-Est Européenes", nr. 1/1981, p. 39.

Deși, potrivit Statutului Partidului Național-Țărănesc, Congresul General se organiza în fiecare an, conducerea partidului n-a aplicat această prevedere. La 6 mai 1928, a avut loc la Alba Iulia primul Congres de după fuziune, care a fost, de fapt, o mare adunare opozițională. Lupta pentru doborârea dominației liberale și cucerirea puterii politice au constituit coordonata esențială a activității Partidului Național-Țărănesc, din perioada octombrie 1926 — noiembrie 1928.

2. MAREA CAMPANIE OPOZIȚIONISTĂ

La câteva zile după constituirea sa, Partidul Național-Țărănesc a dat publicității un manifest[1], prin care-și exprima hotărârea de a pune „capăt" guvernării averescane și dominației Partidului Național-Liberal, de a așeza statul român „pe temeliile unei ordine de drept"; se făceau și unele promisiuni concrete, pe baza programului adoptat la 10 octombrie 1926: înlăturarea „anarhiei administrative și a regimului arbitrar care a dus la compromiterea ideii de autoritate"; ridicarea țării din „mizeria economică în care se află" prin încurajarea și stimularea producției naționale; refacerea urgentă a căilor ferate, prin organizarea lor într-o regie comercială autonomă; „chemarea la colaborare a capitalurilor străine"; stabilizarea monetară și întocmirea unui buget real și echilibrat, care să facă cu putință retribuția omenească a funcționarilor statului și întreținerea și dezvoltarea instituțiilor publice. Manifestul se încheia cu cuvintele: „Partidul Național-Țărănesc vă cere sprijin și vă cheamă sub steagul său".

În parlament, prin presă sau în cadrul întrunirilor organizate, național-țărăniștii acuzau guvernul Averescu că făcea jocul liberalilor, că urmărea o politică de îmbogățire a membrilor Partidului Poporului și neglija interesele fundamentale ale țării.

Astfel, inițiativa guvernului de a înființa un Subsecretariat de stat al C.F.R., în vederea unei mai bune coordonări a activității feroviare, a fost întâmpinată cu ostilitate de Partidul Național-Țărănesc, care cerea autonomia completă a C.F.R., înlăturarea oricărui amestec al factorilor politici[2]. Combătând proiectul de lege

1 „Patria", VIII, nr. 229 din 19 octombrie 1926.

2 „D.A.D.", nr. 35 ședința din 21 ianuarie 1927, p. 910; „D.S.", nr. 18 ședința din 18 decembrie 1926, p. 355.

depus de guvern, fruntașul național-țărănist D.R. Ioanițescu declara: „fără ajutor de la capitalul st din noi nu putem reface căile ferate"[3].

Criticând modul în care averescanii întocmiseră bugetul statului pe anul 1927, un deputat național-țărănist aprecia că el se baza pe „exploatarea claselor nevoiașe, favorizând clasele avute"[4]. De asemenea, Partidul Național-Țărănesc și-a exprimat dezacordul față de hotărârea guvernului de a spori impozitele pe venitul proprietăților agricole și clădite, socotind că în acest fel se dădea o grea lovitură agriculturii și se afecta nivelul de trai al țărănimii[5]. Vii discuții a suscitat proiectul de lege pentru înființarea și organizarea Camerelor de Muncă și a Consiliului Superior al Muncii[6]. Luând cuvântul în Adunarea Deputaților, D.R. Ioanițescu își exprima regretul că de la dezbaterea acestuia lipseau reprezentanții clasei muncitoare, „ceea ce constituie o stare dezonorantă pentru o țară care se crede democratică"[7]. El a apreciat faptul că guvernul recunoștea dreptul de organizare a muncitorimii dar, își exprima nemulțumirea pentru că patronii aveau reprezentare egală cu muncitorii, în Camerele de Muncă, făcând din acestea un „amalgam"; în consecință, „Partidul Național-Țărănesc, conștient de starea mizeră a muncitorimii române, se face ecoul acestor salariați și respinge legea"[8]. Participând la dezbaterile privind proiectul de lege privind taxa de timbru, Armand Călinescu a scos în evidență faptul că guvernul urmărea să sporească povara fiscală asupra maselor de cetățeni. Astfel, el arăta că în 56 de categorii de acte impunerea se dubla, în 36 taxele se măreau de 5 ori, în 20 de alte acte taxele se înzeceau, iar în 23 de categorii de acte taxa creștea între 10 și 100 de ori[9]. În consecință, Partidul Național-Țărănesc a votat împotriva acestui proiect de lege.

Prin întrebări și interpelări adresate guvernului, parlamentarii național-țărăniști au scos la iveală abuzurile privind aplicarea reformei agrare, precum și încălcarea de către autorități a drepturilor

---

[3] „D.A.D.", nr. 25 ședința din 18 decembrie 1926, p. 494.

[4] *Ibidem*, nr. 30 ședința din 22 decembrie 1926, p. 711.

[5] *Ibidem*, nr. 26 ședința din 19 decembrie 1926, p. 515.

[6] Vezi, pe larg, Em. Bold și Gh. Iacob, *Contribuții privind studierea și cunoașterea legislației muncii din România. Legea Camerelor de Muncă din 1927*, în „Cercetări istorice", Iași, 1975.

[7] „D.A.D.", nr. 54 ședința din 26 februarie 1927, p. 1580.

[8] *Ibidem*, nr. 67 ședința din 15 martie 1927, p. 1 885.

[9] Armand Călinescu, *Discursuri parlamentare. 1926—1933*, vol. I, București, 1938, p. 86.

și libertăților democratice (cenzurarea sau confiscarea ziarelor, nerespectarea dreptului de organizare al clasei muncitoare ș.a.).

Partidul Național-Țărănesc a sprijinit, în ansamblu, politica externă promovată de guvernul Averescu, îndeosebi acele acțiuni și acte menite să apere integritatea teritorială a României, în eventualitatea unei agresiuni (Tratatul de prietenie cu Franța, semnat la 10 iunie 1926, Pactul de amiciție și colaborare cordială cu Italia încheiat la 17 septembrie 1926), precum și inițiativele, luate pe plan internațional, pentru menținerea păcii și securității europene.

Faptul că Partidul Național-Liberal exercita o puternică presiune asupra guvernului, încercând să-l tuteleze, a nemulțumit profund pe averescani. Mulți lideri ai Partidului Poporului cereau lui Averescu să promoveze, cu hotărâre, o politică independentă față de Brătianu; conștienți că nu aveau forța necesară pentru realizarea acestui deziderat, ei se pronunțau pentru colaborarea sau chiar fuziunea cu Partidul Național-Țărănesc. Astfel, luând cuvântul în ședința Adunării Deputaților din 3 decembrie 1926, Ioan Lupaș — după ce observa că Partidul Național-Țărănesc nu mai amenința cu anularea Constituției și a legilor elaborate pe baza ei, că se pronunța pentru o normalizare a vieții politice — declara: „E dată acum putința ca această necesitate de echilibru și de normalizare politică să fie înfăptuită sub auspiciile actualului guvern"[10].

După multe tatonări, a avut loc, la mijlocul lunii decembrie 1926, o întrevedere între Maniu și Averescu, în cadrul căreia, președintele Consiliului de Miniștri a oferit Partidului Național-Țărănesc un număr de 20—30 de locuri în parlament (prin demisia unor deputați aparținând Partidului Poporului) și 2-3 posturi în guvern. Iuliu Maniu nu s-a arătat satisfăcut de aceste propuneri, care urmăreau subordonarea partidului său, drept care a cerut fuziunea Partidului Poporului cu Partidul Național-Țărănesc și organizarea de noi alegeri parlamentare[11]. De această dată, Alexandru Averescu n-a acceptat, întrucât știa că popularitatea național-țărăniștilor era mult mai mare decât a Partidului Poporului, care ar fi fost pus astfel într-o poziție de inferioritate. Totuși, gruparea foștilor conservatori din Partidul Național-Țărănesc n-a încetat să militeze pentru colaborarea celor două partide[12].

---

[10] „D.A.D.", nr. 12 ședința din 3 decembrie 1926, p. 200.

[11] *Întrevederea Averescu-Maniu*, în „Viitorul", XIX, nr. 5 642 din 16 decembrie 1926.

[12] *O scrisoare a d-lui Grigore Filipescu*, în „Adevărul", 40, nr. 13 204 din 1 ianuarie 1927.

Această orientare era respinsă, în mod categoric, de gruparea țărănistă. Astfel, Ion Mihalache declara că fuziunea cu Partidul Poporului era o „imposibilitate", deoarece ea ar duce la „dispariția sigură a unui organism politic viguros și omogen cum este Partidul Național-Țărănesc pentru a pune la loc... ce? Un haos inform, incert, lipsit de reazem social, lipsit de viață, de suflet. Crede cineva că astfel s-ar obține «forța care să se impună liberalilor?» [...] Efectul ar fi cu totul contrar. Căci un astfel de haos ar duce la compromiterea definitivă a partidelor democratice, pentru a lăsa loc liber Partidului Liberal". Și, el ținea să afirme că Partidul Național-Țărănesc era destul de puternic „ca să-și poată singur asuma răspunderea guvernării"[13].

Pentru a torpila tratativele în curs, Ion Mihalache a hotărât să abordeze, în mod public, delicata problemă a crizei dinastice. Participând, în ziua de 24 ianuarie 1927, la o întrunire restrânsă a cadrelor Partidului Național-Țărănesc din județul Dolj, a declarat că propunerile de fuziune făcute de guvern nu puteau fi luate în serios, deoarece Averescu acționa în virtutea unui plan conceput de Partidul Național-Liberal, vizând „distrugerea" Partidului Național-Țărănesc — „singura forță care periclitează politica internă liberală și interesul și punctul de vedere liberal față de o eventuală criză constituțională". Apoi, referindu-se direct la problema crizei dinastice, vicepreședintele Partidului Național-Țărănesc a spus: „Punctul nostru de vedere în chestia actului de la 4 ianuarie 1926 a fost limpede și a rămas același. S-a pus multă grabă și nu credem că s-a dat cea mai bună soluție [...] Credem că interesul țării este garantat prin întronarea principiului de monarhie constituțională. Socotim că acest principiu este mai bine asigurat prin revenirea prințului Carol, decât printr-o Regență de 13 ani, care de fapt pune un partid politic pe Tron, cu atribuții de monarh, dar fără răspunderea morală a monarhului [...] Cum la 4 ianuarie s-a făcut un act pe baza unui acord între Coroană și țară — tot așa pe baza unui acord între Coroană și țară se poate reveni"[14].

Talonat îndeaproape de liberali, guvernul a hotărât confiscarea ziarelor care tipăriseră declarația lui Mihalache și a interzis publicarea oricărui articol privitor la revizuirea actului de la 4 ianuarie. Comentând atitudinea guvernului, național-țărăniști afirmau: „A fost de ajuns să bată d. Ionel Brătianu din picior pentru ca guvernul d-lui general

---

[13] *Fuziunea cu averescanii e o imposibilitate, spune d. Ion Mihalache*, *Ibidem*, nr. 31 207 din 6 ianuarie 1927.

[14] *D.I. Mihalache despre fuziunea cu averescanii. Partidul Național-Țărănesc și actul de la 4 ianuarie 1926*, *Ibidem*, nr. 13 222 din 26 ianuarie 1927.

Averescu să revină asupra punctului de vedere adoptat (aluzie la legăturile stabilite cu Carol), reluând iar părerea liberală. Sunt toate acestea dovezi precise că averescanii nu pot avea încrederea nimănui. Pe credința lor nu se poate pune nici o bază [...] Averescanii nu manifestă nici măcar un început de emancipare de sub tutela liberalilor, grație cărora de altfel au venit la putere; cum s-ar putea deci încrede cineva în «independența» lor? Și fără asemenea independență orice discuții sunt de prisos"[15]. Aluzia se referea, evident, la tratativele ce aveau loc între Partidul Poporului și Partidul Național-Țărănesc.

Întrunit la 31 ianuarie — 1 februarie 1927, pentru a analiza situația politică creată prin discursul lui Mihalache, Comitetul de Direcție al Partidului Național-Țărănesc a dat publicității un comunicat în care se afirma că, „față de împrejurările actuale, cercetând situația creată prin consecințele actului de la 4 ianuarie și având în vedere necesitatea asigurării ordinei monarhice constituționale, ca temelie a unei vieți de stat democratice, socotește că se impune revizuirea pe cale legală a actului de la 31 decembrie 1925 și 4 ianuarie 1926. În acest scop, Partidul Național-Țărănesc crede oportună convocarea unui Consiliu de Coroană"[16]. Guvernul a interzis publicarea comunicatului și a confiscat ziarele care-l tipăriseră.

Discursul lui Mihalache și poziția lui Averescu au năruit orice speranță de realizare a fuziunii dintre Partidul Național-Țărănesc și Partidul Poporului. Considerând că era prematur să acționeze pentru modificarea „ordinei constituționale" stabilite la 4 ianuarie 1926, Partidul Național-Țărănesc a renunțat să mai agite această problemă.

Apreciind că după aproape un an de guvernare își consolidase poziția politică, Averescu a hotărât să iasă de sub tutela lui Brătianu. Realizările guvernului, între care semnarea tratatului cu Italia, intrarea în Partidul Poporului a grupării lui Vasile Goldiș[17] și a grupării lui Grigore Filipescu constituiau principalele argumente în favoarea deciziei lui Averescu[18]. La acestea se adăugau, fără îndoială, puternicele presiuni ale membrilor Partidului Poporului, în frunte cu Mihail Manoilescu, care cereau promovarea unei politici proprii, independente față de liberali.

---

[15] *Cum se prezintă situația politică*, în „Cuvântul", III, nr. 671 din 29 ianuarie 1927.

[16] *Partidul Național-Țărănesc cere revizuirea actului de la 4 ianuarie, Ibidem*, nr. 675 din 3 februarie 1927.

[17] „Îndreptarea", IX, nr. 58 din 12 martie 1927.

[18] *Ibidem*, nr. 89 din 18 martie 1927.

Într-o discuție avută cu Ion I.C. Brătianu, la începutul lunii mai 1927, Alexandru Averescu a cerut să fie lăsat să guverneze așa cum credea el, în conformitate cu programul Partidului Poporului. Vexat de această atitudine, fruntașul liberal i-a replicat: „Va să zică, după ce te-am adus la guvern, acum vrei să te ridici și să mă domini?... Nu mai am încredere în d-ta"[19]. Astfel, soarta cabinetului era pecetluită.

Imediat, liberalii au declanșat o amplă campanie, cerând demisia guvernului și realizarea unui cabinet de „uniune națională". Boala regelui se agrava, iar Brătianu era ferm hotărât să asigure aplicarea actului de la 4 ianuarie 1926. La rândul său, Ferdinand dorea, ca în momentul morții sale, să existe o adevărată destindere politică. La 27 mai 1927, Regele a cerut lui Averescu să constituie un guvern de „uniune națională"[20]. La 31 mai, Ferdinand a trimis, prin Constantin Hiott, câte o scrisoare șefilor partidelor politice, în care le cerea să contribuie la formarea unui asemenea guvern. După unele ezitări, Averescu a adresat, la 2 iunie, câte o scrisoare lui Ion I.C. Brătianu, Iuliu Maniu, dr. Nicolae Lupu, Nicolae Iorga și A.C. Cuza, prin care-i invita să participe a doua zi, la o întîlnire comună, pentru a studia modalitatea concretă de realizare a propunerii suveranului[21].

Iuliu Maniu a comunicat că Partidul Național-Țărănesc era dispus să participe la „guvernul național", numai dacă acesta ar fi condus de o personalitate neutră, dacă ministerele de Finanțe și de Interne erau încredințate unor persoane fără partid, dacă se intra în legalitate prin desființarea tuturor măsurilor excepționale și se organizau alegeri libere, în urma cărora să se constituie un nou cabinet „după raportul de forțe al fiecărui partid"[22]. Nici ceilalți lideri politici nu s-au arătat doritori să participe la un guvern de „uniune națională" prezidat de Al. Averescu, astfel că acesta a fost nevoit, la 4 iunie, să-și depună mandatul.

Partidul Național-Țărănesc a primit cu satisfacție vestea înlăturării guvernului Averescu și dorința Regelui de a realiza un cabinet de „uniune națională"[23].

În noaptea de 4/5 iunie 1927, s-a constituit un nou guvern, prezidat de Barbu Știrbey, principalul personaj al camarilei regale,

---

[19] Alexandru Averescu, *Uzurparea de la 4 iunie*, București, (f.a.), p. 11.

[20] Idem, *Situația politică de azi*, București, (f.a.), p. 15.

[21] „Îndreptarea", IX, nr. 125 din 3 iunie 1927.

[22] *Constituirea noului cabinet*, în „Patria", IX, nr. 97 din 7 iunie 1927; N. Iorga, *Sept trei regi*, p. 410.

[23] *Demisia guvernului Averescu*, în „Patria", IX, nr. 97 din 7 iunie 1927.

cumnat cu Ion I.C. Brătianu. Nefiind înscris în nici un partid politic, Ştirbey a reuşit să-şi asigure colaborarea Partidului Naţional-Liberal, Partidului Ţărănesc — dr. N. Lupu, a unor personalităţi independente (Stelian Popescu şi Constantin Argetoianu), precum şi a Partidului Naţional-Ţărănesc, care a desemnat pe: Mihai Popovici la Finanţe, Pantelimon Halippa la Lucrări Publice, Grigore Iunian la Muncă, Cooperaţie şi Asigurări Sociale, Sever Dan ca subsecretar de stat la Ministerul de Finanţe.

Participarea Partidului Naţional-Ţărănesc la guvern, alături de Partidul Naţional-Liberal, punea într-o lumină nefavorabilă pe naţional-ţărănişti[24]. De aceea, Iuliu Maniu a ţinut să declare că a acceptat să participe la acest cabinet pentru a da ţării „liniştea internă, absolut necesară vremurilor grele ce le trăim" şi pentru „a controla legalitatea şi curăţenia alegerilor"; totodată, el a precizat că miniştrii naţional-ţărănişti nu angajau politiceşte Partidul Naţional-Ţărănesc, ei intrând în cabinet în calitate de „personalităţi"[25].

La 6 iunie, noul guvern dădea publicităţii un manifest către ţară, prin care-şi exprima hotărârea de a asigura aplicarea legilor privind succesiunea la Tron şi la desemnarea Regenţei[26]. Barbu Ştirbey, declara că sarcina principală a guvernului era să potolească luptele politice dintre partide, să asigure o muncă liniştită în ţară şi o libertate desăvârşită în alegerile parlamentare[27]. Potrivit unor informaţii, manifestul guvernului a fost redactat la Florica, în prezenţa lui Ion I.C. Brătianu[28]. Astfel, printr-o abilă manevră, liberalii au reuşit să-i solidarizeze public pe naţional-ţărănişti cu actul de la 4 ianuarie, ei care, cu numai cinci luni în urmă, se pronunţaseră pentru revizuirea lui.

În aceeaşi zi, s-a anunţat dizolvarea Corpurilor legiuitoare şi organizarea de noi alegeri, la 7 iulie pentru Adunarea Deputaţilor şi în zilele de 10—14 iulie, pentru Senat. Alcătuit din „miniştri care se urau între ei şi n-aveau nici un sentiment şi nici o stimă pentru un conducător răsărit prin surprindere, mulţumită unor uneltiri personale pe drept osândite de conştiinţa publică"[29], guvernul s-a dovedit total ineficient.

---

[24] S. Timov, *Noua schimbare de cabinet în România*, în „La correspondance internationale". VII, nr. 71 din 2 iulie 1927.

[25] *D-l Iuliu Maniu despre atitudinea Partidului Naţional-Ţărănesc*, în „Patria". IX, nr. 100 din 10 iunie 1927.

[26] „Viitorul". XX, nr. 5 783 din 8 iunie 1927.

[27] „Aurora". VII, nr. 1 676 din 8 iunie 1927.

[28] „Îndreptarea". IX, nr. 152 din 6 iulie 1927.

[29] N. Iorga, *O viaţă de om. Aşa cum a fost*, Bucureşti, Edit. Minerva, 1972, p. 693.

Se pune problema relațiilor dintre partidele politice participante la guvernare, în timpul campaniei electorale. În timp ce Partidul Național-Liberal și Partidul Țărănesc — dr. N. Lupu cereau încheierea unui cartel electoral, Partidul Național-Țărănesc preconiza depunerea de liste separate. După unele tatonări, național-țărăniștii au acceptat să discute problema cartelului electoral. Liberalii au propus următoarea distribuire a mandatelor în Adunarea Deputaților: Partidul Național-Liberal — 220, Partidul Național-Țărănesc — 110, Partidul Țărănesc — dr. N. Lupu, gruparea lui C. Argetoianu și gruparea lui Stelian Popescu — câte 30—40 de fiecare[30]. Nemulțumiți de aceste propuneri, național-țărăniștii au mutat discuțiile pe terenul principiilor[31].

Astfel, s-a declanșat o îndârjită polemică între cele două partide care „colaborau" în cadrul guvernului prezidat de Barbu Știrbey. În timp ce Maniu declara că Partidul Național-Țărănesc era îndreptățit să pretindă „oricând conducerea țării"[32], I.I.C. Brătianu afirma că, nu s-a întâmplat ca Partidul Național-Liberal să ceară guvernul și să nu-l obțină, conchizând: „Ei bine, îl revendicăm în aceste împrejurări"[33]. Campania electorală declanșată de cele două partide a luat un curs extrem de dur, abundând în calomnii reciproce, fapt ce făcea imposibilă colaborarea lor în guvern.

În fond, șeful liberalilor își atinsese scopul: național-țărăniștii semnaseră documentul prin care recunoșteau actul de la 4 ianuarie 1926. Pentru a forța căderea guvernului, la cererea lui Ion I.C. Brătianu, miniștrii liberali, precum și cei independenți, au demisionat, silindu-l pe Știrbey să-și depună mandatul, la 20 iunie 1927.

În aceeași zi, Regele l-a însărcinat pe președintele Partidului Național-Liberal cu constituirea cabinetului. Noul prim-ministru a adresat lui Iuliu Maniu, prin I.G. Duca, o propunere grăbită de a încheia cartelul electoral în condițiile știute. Cum era de așteptat, conducerea Partidului Național-Țărănesc a respins această ofertă. Apoi, Ion I.C. Brătianu a propus lui Mihai Popovici, Grigore Iunian și Pantelimon Halippa să rămână în guvern, dar aceștia, neavând încuviințarea partidului, au refuzat[34].

---

30 *Declarațiile d-lui Iuliu Maniu*, în „Patria", IX, nr. 111 din 24 iunie 1927.

31 *Ibidem*.

32 *Expozeul d-lui Maniu, Ibidem*, nr. 105 din 17 iunie 1927.

33 *Declarațiile d-lui Ion I.C. Brătianu*, în „Viitorul", XX, nr. 5 784 din 9 iunie 1927.

34 „Cuvântul", III, nr. 792 din 24 iunie 1927.

În zilele următoare, atenția național-țărăniștilor s-a concentrat spre campania electorală. Aceasta s-a desfășurat într-o atmosferă foarte încărcată, pe primul plan aflându-se problema crizei dinastice[35]. Partidul Național și, mai ales, Nicolae Iorga, cereau revenirea lui Carol, pentru a asigura „continuitatea firească a dinastiei"[36]; la rândul său, guvernul nu a pregetat să ia măsuri drastice împotriva „carliștilor"[37]. Cu toate acestea, Al. Vaida-Voevod, vicepreședinte al Partidului Național-Țărănesc, declara: „Când voința unui întreg neam ar pretinde revizuirea actului de la 4 ianuarie, oare ce putere ar mai reprezenta acel petec de hârtie?"[38].

După o campanie electorală plină de ingerințe din partea guvernului, ce au afectat serios și Partidul Național-Țărănesc[39], alegerile s-au soldat cu victoria listelor Partidului Național-Liberal, care au obținut 61,69% din voturi și 318 mandate[40]. Partidul Național-Țărănesc s-a plasat pe locul al doilea, cu 610 149 voturi, reprezentând 22,09% din total și 54 de locuri în Adunarea Deputaților[41]. De asemenea, național-țărăniștii au câștigat 20 de mandate în Senat (17 la colegiul universal și 3 la colegiul consiliilor comunale).

Un rezultat important al alegerilor parlamentare a constat în trecerea Partidului Poporului spre periferia vieții politice, fapt ce accentua, și mai mult, concluzia că Partidul Național-Țărănesc era, practic, cel de-al doilea mare partid de guvernământ.

Deoarece starea sănătății suveranului devenise critică, guvernul a hotărât convocarea Corpurilor legiuitoare pentru 19 iulie, în loc de 27 iulie, cum se stabilise inițial. În aceeași zi, 19 iulie, Adunarea Deputaților și Senatul s-au declarat legal constituite. Câteva ore mai târziu, s-a anunțat moartea regelui Ferdinand, în ziua de 20 iulie, ora 2,15[42].

---

35 Vezi, pe larg, Ioan Scurtu, *Partidele politice în alegerile parlamentare din iulie 1927*, în „Anuarul I.I.A.", Iași, XIV, 1977.

36 „Neamul românesc", XII, nr. 73 din 1 iulie 1927.

37 Arh. ist. centr., fond. Ministerul de Interne (în continuare se va cita: Min. de Int.), dos. 606/1927, f. 10.

38 „Patria", IX, nr. 120 din 7 iulie 1927.

39 Arh. ist. centr., fond. Min. de Justiție, Dir. Judiciară, dos. 109/1927, f. 4.

40 „Monitorul oficial", nr. 153 din 14 iulie 1927.

41 *Ibidem*.

42 *Ibidem*, nr. 158 bis din 20 iulie 1927.

guvernul a luat măsuri severe de siguranță, pentru a împiedica orice manifestație ostilă actului de la 4 ianuarie sau o eventuală încercare a lui Carol de a reveni în țară[43].

O dată cu moartea regelui Ferdinand, a intrat în funcțiune Regența[44], act ce marca o serioasă dereglare a mecanismului constituțional din România; în acel moment, pentru toată lumea era limpede că instituția monarhică devenise un decor și că puterea se afla, de fapt, în mâinile lui Ion I.C. Brătianu, președintele Partidului Național-Liberal.

În ședința Corpurilor legiuitoare din 25 iulie 1927, Iuliu Maniu a declarat că Regența a fost alcătuită „fără concursul liber exprimat al națiunii", prin care el înțelegea concursul național-țărăniștilor[45]. Totodată, a afirmat că Regența, care exista în fapt, avea obligația să asigure respectarea strictă a legalității și drepturilor cetățenești, în primul rând, să dizolve parlamentul pentru a se organiza alegeri libere[46].

În vara și toamna anului 1927, fostul principe a fost vizitat la Paris, succesiv, de Virgil Madgearu, Mihai Popovici, Citta Davila, Viorel V. Tilea și Victor Cădere, care au transmis dorința lui Iuliu Maniu de a sprijini reîntoarcerea lui în țară, cu condiția despărțirii de Elena Lupescu[47]. Deoarece acesta dădea răspunsuri echivoce, național-țărăniști au dezmințit public „zvonul" că ar fi tratat cu el, sau că ar „unelti" împotriva „Înaltei Regențe"[48].

Întrucât agitația în favoarea revenirii lui Carol creștea, Ion I.C. Brătianu a decis să dea o lovitură de grație „carliștilor". La 24 octombrie 1927, a fost arestat, din ordinul guvernului, Mihail Manoilescu, unul dintre principalii sprijinitori ai lui Carol. Acesta tocmai se întorcea de la Paris, aducând scrisori ale fostului principe către Iuliu Maniu, Nicolae Iorga, Alexandru Averescu și Ion I.C. Brătianu, prin care-și realirma dorința de a reveni în țară[49]. Acuzat că urmărea schimbarea ordinei constituționale stabilite, Manoilescu a fost trimis în

---

[43] Arh. ist. centr., fond. Președ. Cons. de Min., dos. 15/1927, f. 250.

[44] Venera Teodorescu, *Consecințe ale crizei dinastice. Regența (1927–1930)*, în „Rev. ist.", nr. 11/1977, p. 2 052–2 053.

[45] „D.A.D.", nr. 6 ședința din 25 iulie 1927, p. 128.

[46] *Ibidem*.

[47] A.L. Easterman, *King Carol, Hitler and Lupescu*, London, 1942, p. 51.

[48] Arh. ist. centr., fond Ministerul Propagandei Naționale (în continuare se va cita: M.P.N.), Presa Externă, dos. 38, f. 66.

[49] *Ibidem*, fond Casa Regală. Carol Caraiman, dos. 2/1927, f. 9.

fața Curții Marțiale[50]. Acest act a prilejuit partidelor din opoziție o nouă campanie antiliberală.

Deoarece actul de la 4 ianuarie era din nou pus în discuție publică, Brătianu a declarat că oricine se împotrivea ordinei constituționale stabilite era „inamic al statului" și „se va zdrobi de neclintita noastră hotărâre"[51]. Răspunzând acestor afirmații, Maniu — după ce a spus că era de acord că unele probleme, precum „existența națională, integritatea statului nostru și instituțiunea monarhică, prin urmare Coroana", nu puteau fi atinse — a declarat: „eu cred că națiunea este suverană și are dreptul să discute orice chestiune care interesează viitorul ei", astfel încât, atunci când „interesul țării ar pretinde să se discute această chestiune [dinastică], partidul nostru nu s-ar putea da îndărăt de a o discuta"[52]. Declarația a fost socotită de Brătianu ca o dovadă că Partidul Național-Țărănesc era incapabili să înțeleagă marile probleme ale statului, fapt ce impunea liberalilor să-și continue „opera de consolidare națională"[53].

În ziua de 11 noiembrie, guvernul a depus în parlament un proiect de lege care completa „legea Mârzescu" din decembrie 1924, introducând, printre infracțiunile îndreptate contra siguranței statului și acțiunile vizând modificarea ordinei monarhice[54]. Criticând acest proiect de lege, fruntașul național-țărănist D.R. Ioanițescu îl aprecia drept un „atentat la viața partidelor politice", vexatoriu și inutil[55]. La rândul său, Maniu declara că proiectul era lipsit de valoare legală și „de orice forță obligatorie"[56].

La procesul lui Manoilescu, început în ziua de 10 noiembrie 1927, printre cei 110 martori propuși s-au aflat și Maniu, Mihalache, Vaida-Voevod, Madgearu, Popovici, care au luat apărarea acuzatului și au condamnat cu asprime guvernul liberal. Mihalache a declarat că el n-ar ezita nici un moment să-l achite pe Manoilescu, deoarece acesta a făcut un gest care era „expresiunea sentimentului general al țării"[57], iar Maniu a spus că actul de la 4 ianuarie putea fi supus revizuirii pe cale

---

[50] *D. Manoilescu a fost depus astăzi la Jilava*, în „Viitorul", XX, nr. 5 903 din 26 noiembrie 1927.

[51] „D.A.D.", nr. 5 ședința din 27 octombrie 1927, p. 43.

[52] *Ibidem*, p. 44—45.

[53] *Ibidem*, p. 46.

[54] *Ibidem*, nr. 13 ședința din 11 noiembrie 1927, p. 176.

[55] *Ibidem*, p. 177.

[56] *Ibidem*, nr. 17 ședința din 13 noiembrie 1927, p. 229.

[57] Dionisie Nobilescu, *Restaurația*, Cluj, 1933, p. 33.

legală și că nici o piedică constituțională nu exista pentru proclamarea lui Carol ca regent, întrucât el își păstra calitatea de cetățean român[58].

La 14 noiembrie, Consiliul de judecată a hotărât, cu 3 voturi pentru și 2 contra, achitarea lui Manoilescu, fapt ce a marcat o gravă înfrângere politică a lui Ion I.C. Brătianu și o victorie a opoziției, în special a Partidului Național-Țărănesc, care cerea demisia imediată a guvernului[59]. Comentând această cerere, ziarul „Aurora" scria: „Un partid democratic care revendică puterea pe baza unui verdict dat de o instanță militară — iată un lucru pe care numai d. Maniu îl poate concepe cu gravitate și susține cu seriozitate"[60].

În toamna anului 1927, Partidul Național-Țărănesc a hotărât să înceapă o vastă campanie de răsturnare a guvernului liberal, apelând la sprijinul maselor populare. În acest scop, a fost anunțată organizarea primului Congres General al acestui partid la Alba Iulia, conceput și ca o mare întrunire opozițională, la care urma să participe un număr cât mai mare de cetățeni. Guvernul a decis să aprobe ținerea Congresului Partidului Național-Țărănesc în orice oraș din țară, în afară de Alba Iulia, cu o ordine de zi clară, la care să participe numai delegați, fără a se face o demonstrație populară[61].

Luând în discuție aceste condiții, Comitetul de Direcție al Partidului Național-Țărănesc, întrunit la 13 noiembrie, le-a socotit jignitoare și a hotărât amânarea Congresului, precizând că acesta se va ține neapărat la Alba Iulia. În ziua de 20 noiembrie, Comitetul Central Executiv al Partidului Național-Țărănesc a protestat contra atitudinii guvernului și a hotărât ca partidul să folosească toate mijloacele legale, inclusiv „rezistența cetățenească", împotriva acestuia[62].

Discuțiile privind proiectatul Congres național-țărănist erau în toi când, la 24 noiembrie 1927, a căzut, ca din senin, vestea încetării din viață a lui Ion I.C. Brătianu. Cu toată adversitatea exprimată de-a lungul anilor, național-țărăniștii au găsit resursele necesare pentru a

---

[58] *Dezbaterile procesului Manoilescu*, în „Adevărul", 40, nr. 13 469 din 13 noiembrie 1927.

[59] *Partidele politice și achitarea d-lui Manoilescu*, *Ibidem*, nr. 13 471 din 16 noiembrie 1927; vezi și Mihail Manoilescu, *Memorii*, I—II, București, Edit. Enciclopedică, 1993.

[60] „Aurora", VII, nr. 1 818 din 20 noiembrie 1927.

[61] „D.A.D.", nr. 15 ședința din 12 noiembrie 1927; „Adevărul" 40, nr. 13 469 din 13 noiembrie 1927.

[62] „Dreptatea", I, nr. 26 din 16 noiembrie 1927.

recunoaște meritele și calitățile celui dispărut în procesul de dezvoltare a României moderne[63].

Regența a numit în fruntea guvernului pe Vintilă Brătianu deoarece, potrivit Constituției, moartea președintelui Consiliului de Miniștri nu impunea demisia cabinetului. Regenții au cerut lui Vintilă Brătianu să încerce o destindere politică, în special prin realizarea unui acord cu Partidul Național-Țărănesc. De aceea, la 30 noiembrie 1927, noul șef de guvern a propus lui Iuliu Maniu o colaborare pe baza a trei puncte: menținerea neștirbită a regimului constituțional existent; apărarea solidară a intereselor externe ale țării și accelerarea consolidării interne a statului român; în caz de dizolvare a parlamentului, cele două partide să se prezinte în alegeri pe liste comune, Partidul Național-Țărănesc având 45% din locuri rezervate în Adunarea Deputaților, iar Partidul Național-Liberal — 55%[64]. În fond, Vintilă Brătianu urmărea să aibă sprijinul Partidului Național-Țărănesc pentru apărarea actului de la 4 ianuarie 1926 și obținerea unui împrumut extern, în scopul realizării unei stabilizări monetare. Prin modul în care propunea împărțirea mandatelor în Adunarea Deputaților era limpede că se dorea menținerea național-țărăniștilor într-o situație de inferioritate. Pe de altă parte, Iuliu Maniu, pentru a nu fi acuzat că nu acceptă propunerea de colaborare făcută de Regență, a cerut dizolvarea Corpurilor legiuitoare, organizarea de alegeri libere de către un guvern neutru; prezentarea celor două partide pe liste separate în alegeri și constituirea unui nou cabinet pe baza indicațiilor date de corpul electoral[65]. Astfel, situându-se pe poziții cu totul diferite, Vintilă Brătianu și Iuliu Maniu n-au încheiat acordul solicitat de Regență.

Deoarece procesul inflaționist continua. Vintilă Brătianu a renunțat la ideea revalorizării leului, optând pentru stabilizarea monetară, cu ajutorul unui mare împrumut extern. În acest scop, în septembrie 1927, au început tratative între emisari ai guvernului român și experți financiari ai Societății Națiunilor.

Apreciind că încheierea cu succes a acestor tratative ar fi dus la prelungirea guvernării liberale, Partidul Național-Țărănesc a decis să desfășoare o largă acțiune pe plan internațional pentru torpilarea lor. În consecință, mai mulți fruntași național-țărăniști s-au deplasat în

---

[63] *Ion Brătianu*, *Ibidem*, nr. 35 din 26 noiembrie 1927.

[64] *Colaborarea partidelor imposibilă*, în „Adevărul", 40, nr. 13 488 din 6 decembrie 1927.

[65] *Răspunsul nostru*, în „Dreptatea", I, nr. 43 din 5 decembrie 1927.

Franța, Anglia, Germania și Cehoslovacia, unde au dat interviuri și au făcut declarații potrivit cărora guvernul liberal se găsea în pragul falimentului, iar venirea la putere a Partidului Național-Țărănesc — sprijinit de opinia publică democratică — era iminentă. Ei țineau să precizeze că Partidul Național-Țărănesc nu va recunoaște actele semnate de guvernul condus de Brătianu. De asemenea, în discuțiile cu exponenții diferitelor bănci, național-țărăniștii făceau cunoscut că partidul lor va promova politica „porților deschise", oferind astfel capitaliștilor străini posibilitatea de a pătrunde nestingheriți în economia românească[66]. Emisarii Partidului Național-Țărănesc prezentau situația din România în culori sumbre și susțineau că numai prin demisia guvernului și organizarea de alegeri libere aceasta s-ar putea îndrepta[67].

Astfel, Mihai Popovici declara la Paris, că România este supusă de zece ani unui regim de dictatură, stării de asediu și cenzurii[68]. Asemenea declarații l-au determinat pe Istrate Micescu în Adunarea Deputaților și pe Mihail Oromolu în Senat să interpeleze pe miniștrii de Interne și de Externe: „Față de discreditarea și defăimarea țării, întreprinsă în străinătate de unii reprezentanți ai Partidului Național-Țărănesc, care sunt măsurile ce guvernul înțelege a le lua pentru a nu fi îngăduit ca interese mari naționale să fie primejduite în scopuri meschine de politică internă?"[69]. Virgil Madgearu a replicat că fruntașii Partidului Național-Țărănesc au arătat Occidentului că guvernul Brătianu era slab și incapabil să achite împrumuturile ce le-ar obține, că acest guvern „nu are îndreptățirea legală de a încheia operațiuni de împrumuturi"[70]. La rândul său, Iuliu Maniu, într-un interviu, susținea că „țara este în pericol și stă în fața unei crize în raporturile sale externe fără precedent de la 1916 încoace". Președintele considera că soluția era: „Stabilirea răspunderilor pentru situația în care a ajuns țara și aplicarea imediată a sancțiunilor. Sancțiunea: imediata concediere"[71]. Într-un alt interviu, președintele Partidului Național-Țărănesc afirma: „continuarea actualului regim liberal duce,

---

66 Ioan Saizu, *Politica economică a României între 1922 și 1928*, p. 188—189.

67 „Dreptatea", I, nr. 76 din 16 ianuarie 1928.

68 *Ibidem*.

69 Arh. ist. centr., fond. Președ. Cons. Min., dos. 15/1928, f. 3—13.

70 „D.A.D.", nr. 40 ședința din 27 ianuarie 1928, p. 1 068.

71 „Dreptatea", I, nr. 124 din 14 martie 1928.

în definitiv, în mod fatal, la desființarea unității naționale, înfăptuită cu atâtea jertfe"[72].

În lupta împotriva guvernului liberal, Partidul Național-Țărănesc a proclamat „rezistența cetățenească", al cărei obiectiv era astfel definit de Ion Mihalache: „Vom impune de jos în sus respectul legii [...] vom pune în neputință pe jandarm să abuzeze de arma sa, pe primar să fure certificate, pe judecător să fure voturi, poliția să împiedice adunările și manifestațiile"[73].

Pentru a evita exacerbarea luptelor politice, regenții au transmis național-țărăniștilor că ar putea fi chemați la guvern în următoarele condiții: menținerea planului de înzestrare a armatei, schițat de guvernul liberal; continuarea politicii economice și financiare; recunoașterea publică a Regenței, așa cum era ea alcătuită; acceptarea în guvern a unor „personagii sigure, adică devotate actualei ordini constituționale"[74]. Național-țărăniștii au răspuns că nu acceptă nici un fel de condiții, în afară de menținerea continuității în politica militară[75].

La începutul lunii decembrie 1927, Partidul Național-Țărănesc a declanșat campania de răsturnare a guvernului. După o suită de adunări locale și județene, în ianuarie-martie 1928 s-au desfășurat adunări provinciale — la Iași, Făgăraș, Craiova, Ploiești, Cernăuți și Galați. În moțiunile adoptate, se cerea Regenței „îndepărtarea guvernului provizoriu al d-lui Vintilă Brătianu, dizolvarea imediată a parlamentului și alegeri libere și cinstite"[76].

În februarie 1928, Partidul Național-Țărănesc a reușit să-și asigure colaborarea a două partide din opoziție, fapt ce a contribuit la extinderea frontului antiliberal, mărind, totodată, posibilitățile de mobilizare a maselor în campania de răsturnare a guvernului.

La 29 ianuarie 1928, Comitetul Executiv al Partidului Social-Democrat a aprobat textul unei scrisori către Iuliu Maniu, în care se afirma: „Numai prin introducerea unui regim democratic și alegeri libere pe baza unei legi democratice, cu adevărată reprezentare proporțională a tuturor curentelor politice, se poate schimba situația de astăzi. În acest scop, Partidul Social-Democrat a început, încă de acum câteva luni, o campanie de luminare a opiniei publice și a clasei muncitoare. Comitetul

---

[72] *Ibidem*, nr. 134 din 25 martie 1928.

[73] *Ibidem*, nr. 79 din 20 ianuarie 1928.

[74] „Curentul", I, nr. 13 din 23 ianuarie 1928.

[75] *Ibidem*, nr. 17 din 27 ianuarie 1928.

[76] „Dreptatea", I, nr. 88 din 1 februarie 1928.

nostru Executiv, în ședința sa din urmă, a hotărât continuarea și înteţirea acestei campanii. În același timp, el propune partidului dvs. de a duce împreună lupta pentru înlăturarea dictaturii și întronarea regimului democratic, prin alegeri libere. Aducându-vă aceasta la cunoștință, ținem să accentuăm ca fiind de acord cu dvs. că numai alegeri libere pot aduce un triumf al democrației; alegerile nu pot fi însă în adevăr libere decât dacă se desființează din actuala lege electorală monopolul partidului care întrunește 40 la sută din voturi și care falsifică voința alegătorilor, precum și obligația pentru partide de a-și susține cheltuielile de imprimare a buletinelor, ceea ce împiedică partidele muncitorești și grupările sărace de a depune candidaturi în cât mai multe județe"[77].

Răspunzând, la 10 februarie 1928, conducerea Partidului Național-Țărănesc își exprima satisfacția pentru hotărârea Partidului Social-Democrat de a duce mai departe „campania de luminare a opiniei publice și a clasei muncitoare pentru înlăturarea dictaturii și întronarea unui regim democratic prin alegeri libere. Partidul Național-Țărănesc urmărește de ani de zile într-o luptă continuă același țel: înlăturarea regimului dictatorial și introducerea unui regim democratic constituțional și parlamentar. Este deci firesc ca el să salute cu bucurie hotărârea dv. de a vă alătura la această acțiune și consimte cu propunerea dv. de a continua de acord cu noi această luptă"[78].

Având în vedere influența de care Partidul Social-Democrat se bucura în rândul unor categorii de oameni ai muncii — mai ales mineri din Valea Jiului și proletari din marile orașe ale țării —, această colaborare s-a dovedit deosebit de utilă Partidului Național-Țărănesc. Dezaprobând această tactică, o grupare de stânga, în frunte cu Litman Ghelerter și Ștefan Voitec, a părăsit Partidul Social-Democrat, punând, la 15 iulie 1928, bazele Partidului Socialist al Muncitorilor din România[79]. Practic, prin decizia luată, conducerea Partidului Social-Democrat s-a integrat în „schema tactică" a Partidului Național-Țărănesc[80].

---

[77] *Pentru alegeri libere. Partidul Social-Democrat a propus Partidului Național-Țărănesc lupta comună pentru înlăturarea dictaturii și întronarea regimului democratic*, în „Socialismul", XXII, nr. 6 din 5 februarie 1928.

[78] *Acordul dintre național-țărăniști și social-democrați*, în „Adevărul", 41, nr. 13 546 din 15 februarie 1928.

[79] „Proletarul", I, nr. 1 din 29 iulie 1928.

[80] Mircea Mușat și Ion Ardeleanu. *Unitate, continuitate și ascensiune în mișcarea muncitorească din România. 1821—1948*, București, Edit. Acad., 1981, p. 208.

La 14 februarie 1928, în urma unui schimb de scrisori între Virgil Madgearu și Constantin Cihodariu, s-a convenit ca Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național (N. Iorga) să se informeze reciproc asupra dispozițiilor generale, întrunirilor (datei și localității), pentru a participa în comun la campania de răsturnare a guvernului liberal[81].

Pe baza acestor acorduri, începând cu a doua jumătate a lunii februarie 1928, la adunările convocate de Partidul Național-Țărănesc, au participat și au luat cuvântul reprezentanți ai Partidului Social-Democrat și Partidului Național.

Suita marilor întruniri național-țărăniste din această etapă a culminat cu cea din 18 martie 1928, desfășurată în București, la care au luat parte circa 40 000 de persoane, nemulțumite de politica guvernului liberal și doritoare să vadă înfăptuite promisiunile Partidului Național-Țărănesc. Printre participanții cei mai activi la adunarea din 18 martie s-au aflat militanți de seamă ai Partidului Comunist din România, precum Gheorghe M. Vasilescu, Nicolae Popescu-Doreanu, David Avramescu, Imre Aladar. De asemenea, la adunare au fost prezenți Ilie Moscovici, Constantin Titel Petrescu, Ioan Flueraș și alți conducători ai Partidului Social-Democrat[82].

Național-țărăniștii care au luat cuvântul au rostit, din nou, amenințări la adresa guvernului și a Regenței. Madgearu afirma că era pentru ultima dată când Partidul Național-Țărănesc își spunea cuvântul în mod pașnic: „Dacă glasul nostru nu va fi ascultat nici astăzi, vom mâna masele care ne urmează necondiționat pe alte căi pentru că avem conștiința că facem operă de salvare națională"[83]. La rândul său, Mihalache glăsuia: „Camarazi! Puneți baioneta și faceți piramide. Înalta Regență să privească și să înțeleagă că de nu, va veni a doua comandă: «Năvăliți, ura!»"[84].

Vorbind în numele Partidului Social-Democrat, Ioan Flueraș a cerut înlăturarea imediată a guvernului liberal și organizarea de alegeri libere, exprimându-și convingerea că prin înfăptuirea programului

---

81 *Acțiunea paralelă a partidelor național și național-țărănesc*, în „Dreptatea", I, nr. 101 din 16 februarie 1928.

82 Nicolae Petreanu și Ion Coman, *Partidul Național-Țărănesc la porțile puterii*, în „Magazin istoric", nr. 8/1970, p. 52.

83 „Adevărul", 41, nr. 13 575 din 20 martie 1928.

84 „Dreptatea", II, nr. 130 din 21 martie 1928.

Partidului Național-Țărănesc, condițiile de viață ale muncitorilor se vor îmbunătăți[85].

Adunarea a votat o moțiune, prin care se cerea Regenței „să încredințeze puterea d-lui Iuliu Maniu fără amânare"[86]. Documentul trebuia prezentat regenților de Maniu, care urma să fie însoțit până la Palat, de o delegație alcătuită din 1 000 de persoane. Dar Gheorghe Tătărescu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne, a sugerat lui Maniu să renunțe la ideea însoțirii: „Veți fi succesorii noștri la putere. De ce vreți să creați precedente care vor putea fi o dată și pentru dumneavoastră neplăcute?"[87]. Spirit prevăzător, Iuliu Maniu a preferat să meargă singur la Palat. După primirea moțiunii, regentul Gheorghe Buzdugan a declarat că o decizie cu privire la demisia guvernului liberal va fi luată la „momentul oportun" și că Regența va analiza situația cu obiectivitate, lăsând să se înțeleagă faptul că nu va acționa sub presiunea străzii[88].

Nesatisfăcut de acest răspuns, Comitetul Central Executiv al Partidului Național-Țărănesc a hotărât retragerea deputaților și senatorilor național-țărăniști din parlament și întrunirea lor într-un for politic propriu, precum și organizarea unei mari adunări „naționale" la Alba Iulia, în ziua de 22 aprilie 1928. Locul nu fusese ales întâmplător. Alba Iulia constituise unul dintre cele mai importante centre ale Daciei romane, orașul amintea de marele voievod Mihai Viteazul, realizatorul primei uniri politice a țărilor române, el evoca martirajul lui Horea, Cloșca și Crișan, precum și detențiunea lui Avram Iancu, aici se proclamase, la 1 Decembrie 1918, unirea Transilvaniei cu România —, era deci localitatea cu adânci semnificații în istoria poporului român. Pe de altă parte, prin organizarea celei mai mari adunări opoziționiste la Alba Iulia, Partidul Național-Țărănesc urmărea să spulbere calomniile unor oameni politici și ziariști străini, mai ales maghiari, potrivit cărora el ar urmări dezmembrarea statului național unitar român[89].

Decizia național-țărăniștilor de a se substitui parlamentului legal al țării și de a organiza adunarea de la Alba Iulia a nemulțumit pe Nicolae Iorga, care a hotărât să nu mai colaboreze cu Partidul

---

[85] „Dreptatea", II, nr. 130 din 21 martie 1928.

[86] *Ibidem*.

[87] „Adevărul", 41, nr. 13 575 din 20 martie 1928.

[88] N. Iorga, *Sub trei regi*, p. 421—422.

[89] „Dreptatea", II, nr. 130 din 21 martie 1928.

Național-Țărănesc, afirmând că acest partid pornise pe calea „anarhismului"[90].

La 7 aprilie 1928, presa național-țărănistă a anunțat amânarea adunării de la Alba Iulia pentru ziua de 6 mai 1928, în vederea pregătirii ei cât mai temeinice. De asemenea, s-a hotărât organizarea simultană a cinci întruniri: la București, Craiova, Cernăuți, Iași și Brăila. Urmărind participarea unui număr cât mai mare de cetățeni la aceste adunări, mai ales la adunarea de la Alba Iulia, național-țărăniștii au desfășurat o vastă campanie propagandistică, au luat ample măsuri organizatorice. Oficial, s-a anunțat că la Alba Iulia va avea loc congresul general al Partidului Național-Țărănesc, la care — alături de delegații aleși în conformitate cu normele statutare —, urmau să participe numeroși cetățeni, care, prin prezența lor, să demonstreze influența partidului. Partidul Național-Țărănesc făcea un „apel la națiune" pentru ca în ziua de 6 mai, în cadrul adunărilor ce urmau a fi organizate, și mai cu seamă la Alba Iulia, „să i se încredințeze în mod solemn și categoric mandatul expres de a duce la realizare imediată a emancipării sale politice, sociale și economice, în condițiunile și cu mijloacele pe care le va socoti potrivite"[91].

Vocabularul utilizat de național-țărăniști a cunoscut o gamă foarte variată de expresii, unele dintre acestea având un caracter quasi-revoluționar. Astfel, în *Chemarea Partidului Național-Țărănesc* adresată poporului român se afirma că lupta pe care o ducea acest partid era „continuarea străduințelor seculare ale neamului românesc pentru dezrobire și unire". Guvernul liberal era acuzat că întrebuința armele „pentru a duce războiul împotriva provinciilor alipite, împotriva claselor producătoare și a maselor populației din întreaga țară, chemate la viața politică prin însăși jertfele lor". În document se aprecia că „de zece ani trăim sub un regim de opresiune și exploatare, în care jandarmeria, starea de asediu, cenzura și nesocotirea desăvârșită a tuturor legilor, a constituit singurul mijloc de a menține dominațiunea guvernelor liberale fățișe sau camuflate". În continuare, se arăta că acest regim făcea din votul universal „o minciună", că de opt ani „țara n-are Reprezentanță Națională", economia țării „este ruinată", politica externă „a dus țara la discredit și izolare", că în acele momente stăteau „față în față o clică despotică și hrăpăreață și o națiune românească întreagă"[92].

---

[90] N. Iorga, *Memorii*, vol. V, p. 277—278.

[91] „Dreptatea", II, nr. 162 din 30 aprilie 1928.

[92] *Ibidem*.

Ziarul „Alba Iulia" scria la 15 aprilie 1928: „Acum avem cea din urmă și cea mai mare datorie: să mergem cu toții la Alba Iulia ca să zdrobim capul șarpelui liberal! Căci șarpele nu moare decât dacă îi zdrobești capul [...] Mai mult nu suferim, ci mai bine vom intra de vii în mormânt, decât să mai fim sclavii dictaturii liberale"[93]. Același ziar scria, la 26 aprilie: „Alba Iulia va fi ziua judecății poporului. Va fi răzbunată nedreptatea care ne-a amărât sufletul zece ani [...] Se vor umple temnițele de ticăloși, ocnașii care au tăiat în trupul neamului ca într-o ocnă de sare, vor fi închiși la Jilava. Iar Vintilă, de care ni-e milă și nouă, își va da sfîrșitul în mâinile Creatorului"[94].

Nu lipseau poeziile dedicate momentului: „Hai, române, nu uita/ Toți la Alba Iulia/ Săriți cu domn Maniu toți/ Să scăpăm țara de hoți/ De hoți și de șobolani*/ Că-i destul de zece ani/ Că din ceea ce muncim/ Numai biruri mari plătim"[95]. Sau o altă strofă: „Vrem s-audă la București Înalta Regență/ Că sătui suntem de furt, de jaf, de violență/ Iar viteazul din tranșee Ion Mihalache/ E țăran ca noi, e al nostru frate/ Pentru el românii toți se fac luntre-punte/ Ca și Tudor pe ciocoi, va ști el să-i înfrunte"[96]. Într-un apel intitulat „Nu mai vrem jug, nu mai vrem lanțuri" se putea citi: „Veniți la Alba Iulia cu toții/ Ca să spălăm rușinea toată,/ Nu mai vrem jug, nu mai vrem lanțuri,/ Murim mai bine toți pe roată"[97].

După ce guvernul declarase, în repetate rânduri, că nu va admite ținerea adunării în orașul Alba Iulia, la 3 mai 1928, Consiliul de Miniștri a autorizat desfășurarea acesteia și a încredințat ministrului de Interne, I.G. Duca, mandatul să ia toate măsurile de siguranță, civile și militare, pentru ca „abcesul să crape la Alba Iulia și puroiul să nu poată curge în afară"[98]. La rândul său, ministrul de Interne l-a numit pe Gheorghe Tătărescu „comandant suprem al forțelor guvernamentale". Tătărescu și-a constituit un „cartier general" cu sediul la Deva, alcătuit din generalii Davidoglu și Chirculescu, colonelul Schipor și Costel Tătăranu — șeful de cabinet al lui I.G. Duca[99]. La Deva, Teiuș, Alba Iulia și în împrejurimi au fost concentrate importante forțe

---

[93] „Alba Iulia", X, nr. 16 din 15 aprilie 1928.

[94] *Ibidem*, nr. 18 din 16 aprilie 1928.

* Aceasta era porecla dată membrilor familiei Brătianu.

[95] „Dimineața", XXIV, nr. 7 687 din 5 mai 1928.

[96] „Alba Iulia", X, nr. 18 din 16 aprilie 1928.

[97] *Ibidem*, X, nr. 16 din 15 aprilie 1923.

[98] C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine...*, în *loc. cit.*, fond 104, dos. 8 560, f. 1 001.

[99] „Dimineața", XXIV, nr. 7 687 din 5 mai 1928.

militare. În Alba Iulia au fost organizate patrule militare din 30 în 30 de metri, iar pe dealurile din preajmă au fost instalate „câteva baterii de artilerie cu toate elementele fixate" pentru a fi gata să intervină în orice moment[100]. Ulterior, Gheorghe Tătărescu și-a mutat „cartierul general" la Aiud, pentru a fi mai aproape de locul desfășurării adunării; aici, el dispunea de trupe ale Corpului VI armată, de unități de jandarmi și de o escadrilă de avioane. De asemenea, la Aiud au sosit ministrul Alexandru Lapedatu și subsecretarul de stat Gheorghe Cipăianu[101], pentru a urmări îndeaproape evoluția evenimentelor.

În ziua de 4 mai 1928, a avut loc ședința Biroului Partidului Național-Țărănesc în cadrul căreia s-au fixat președinții adunărilor din 6 mai: Ștefan Cicio-Pop la Alba Iulia, Nicolae Costăchescu la Iași, Virgil Madgearu la București, Virgil Potârcă la Craiova, Ion Orășeanu la Brăila. De asemenea, s-au aprobat rapoartele și rezoluțiile ce urmau să fie supuse discuției și aprobării Congresului de la Alba Iulia și celorlalte adunări organizate în aceeași zi.

În preajma adunării, se crease sentimentul quasi-unanim că la 6 mai 1928 se va produce un eveniment „senzațional", și anume, venirea fostului principe Carol în țară. Zvonurile pe această temă circulau cu o intensitate extraordinară, căpătând o largă audiență. Așa cum documentele o dovedesc, toată această zarvă nu era lipsită de o bază materială efectivă. Într-un interviu acordat ziarului „Corriere dela Sera", Iuliu Maniu afirma: „Atât timp cât a trăit regele Ferdinand, ne-am urat întotdeauna ca el să revină asupra hotărârii sale și să-l recheme pe Carol [...]. Este desigur de preferat un rege propriu-zis unei Regențe[102]. Câțiva lideri național-țărăniști au stabilit legături strânse cu fostul principe, încercând să ajungă la un acord de colaborare pe o platformă antiliberală. Se avea în vedere, totodată, sincronizarea acțiunilor, astfel încât Carol să sosească în ziua de 6 mai la Alba Iulia, în mijlocul participanților la marea adunare organizată de Partidul Național-Țărănesc.

La 21 aprilie 1928, Carol a plecat de la Paris la Bruxelles și de aici în Anglia, unde a ajuns la 28 aprilie. La cererea ministrului de Interne, I.G. Duca, legațiile României din Franța, Belgia, Olanda, Germania și Anglia[103] au urmărit îndeaproape activitatea lui Carol.

---

[100] „Dimineața", XXIV, nr. 7 687 din 5 mai 1928.

[101] *Ibidem*, nr. 7 689 din 7 mai 1928.

[102] Arh. ist. centr., fond M.P.N. Presa Externă, dos. 188, f. 8.

[103] Ion Bodunescu și Ion Rusu-Șirianu, *Descifrarea unei istorii necunoscute*, vol. III, București, Edit. Militară, 1975, p. 29.

Sesizat de Laptev, însărcinatul cu afaceri al României la Londra, guvernul englez a hotărât să interzică lui Carol orice activitate politică pe pământul Angliei și, mai ales, să împiedice o eventuală încercare a acestuia de a pleca cu avionul spre România[104].

În declarații făcute presei engleze, Carol își exprima hotărârea de a ocupa tronul părintesc, elogiind totodată Partidul Național-Țărănesc care avea „un program sănătos și cu speranță de reușită"[105]. Simpatia deschisă a fostului principe pentru Partidul Național-Țărănesc era generată de dorința sa de a profita de popularitatea acestui partid, precum și de a dobândi încrederea capitaliștilor străini, care susțineau venirea național-țărăniștilor la putere, pentru a pune în practică politica „porților deschise".

La 5 mai 1928, a fost difuzat în capitala Angliei „manifestul de la Gladstone" prin care Carol aducea la cunoștință „poporului României Mari", dorința de a reveni în țară „spre a continua opera celor doi mari regi ai noștri"[106]. În document se prezenta un amplu program de acțiune, inspirat din programul Partidului Național-Țărănesc. Conform planului stabilit, manifestul urma să ajungă în România în dimineața zilei de 6 mai și să fie răspândit în rândurile participanților la adunarea de la Alba Iulia, iar după câteva ore trebuia să sosească și Carol, în aclamațiile zecilor de mii de cetățeni adunați pe platoul istoricei cetăți. Peste câteva zile, la 10 mai, Carol avea să fie proclamat rege în Capitala României.

În dimineața zilei de 6 mai, autoritățile engleze au interzis decolarea avionului care urma să-l transporte pe Carol în România[107]. Astfel, participanții la adunarea național-țărănistă au scrutat în zadar cerul pentru a zări avionul mult comentat. Surpriza „senzațională", de care se vorbise atât de mult, nu s-a produs.

Pe de altă parte, presa internațională a acordat spații foarte largi pregătirilor pentru adunarea de la Alba Iulia și a făcut supoziții dintre cele mai fanteziste. Unele ziare — mai ales engleze, americane și maghiare —, acreditau ideea că la 6 mai se va decide autonomia Transilvaniei, altele că se va porni un „marș asupra Capitalei", iar nu puține relatau despre „lupte sângeroase" desfășurate în București și în alte orașe din țară, că România se afla în pragul războiului civil[108].

---

104 Arh. ist. centr., fond Casa Regală. Carol Caraiman, dos. 5/1929, f. 58.

105 *Ibidem*, f. 63.

106 *Ibidem*, dos. 6/1928, f. 4.

107 *Ibidem*, dos. 5/1929, f. 44—46.

108 *Ibidem*, fond M.P.N. Informații, dos. 44, f. 42, 54, 60, 99, 105—108, 116.

În ziua de 5 mai, Gheorghe Tătărescu a avut, la Aiud, o discuție cu Mihai Popovici, Ionel Pop și generalul Racoviță privind desfășurarea adunării din ziua următoare. Cu acest prilej, reprezentantul guvernului a dat asigurări că nu va face greutăți ținerii acesteia, că armata și jandarmeria vor fi retrase din orașul Alba Iulia; la rândul lor, național-țărăniștii și-au asumat „întreaga răspundere" pentru menținerea ordinei[109].

În seara aceleiași zile, a avut loc în Alba Iulia „sfatul de conducere" al Partidului Național-Țărănesc, a cărui ședință s-a prelungit până la ora 4 dimineața, datorită deosebirilor de vederi ivite mai ales între Maniu și Mihalache. În timp ce primul dorea o manifestație soldată cu votarea unei moțiuni ce trebuia prezentată Regenței, Mihalache era pentru un „marș asupra Capitalei", care să determine demisia imediată a guvernului liberal și chemarea Partidului Național-Țărănesc la putere. Deoarece opinia lui Mihalache a fost susținută de Aurel Dobrescu și Sever Bocu, Maniu a amenințat că părăsește imediat localitatea, fapt ce a pus capăt disputelor.

În dimineața zilei de 6 mai 1928, în orașul Alba Iulia și pe platoul din preajmă se aflau peste 100 000 de cetățeni, mai ales țărani, atrași de propaganda intensă desfășurată de Partidul Național-Țărănesc. Erau prezenți și numeroși muncitori din Valea Jiului, mobilizați de Partidul Social-Democrat[110]. La întrunirea din seara zilei de 5 mai, Maniu a cerut fruntașilor social-democrați „să garanteze că partizanii lor vor respecta ordinea în cursul manifestațiilor de a doua zi"[111]. Este semnificativă participarea a câteva sute de țărani maghiari, care au răspuns la apelul Partidului Popular Maghiar*, condus de Kecskeméthy István și Kós Károly[112], ce încheiase un acord de colaborare cu Partidul Național-Țărănesc. Menționăm și faptul că Nicolae Iorga, președintele Partidului Național, a trimis o telegramă lui Iuliu Maniu prin care recunoștea dreptul Partidului Național-Țărănesc de a conduce țara atunci când Regența va decide o schimbare de guvern[113].

Activitățile oficiale din ziua de 6 mai au început la Alba Iulia prin Congresul general al Partidului Național-Țărănesc, desfășurat în

---

[109] „Adevărul", 41, nr. 13 613 din 6 mai 1928.

[110] „Universul", XLVI, nr. 104 din 7 mai 1928.

[111] *Ibidem*, nr. 105 din 9 mai 1928.

* Grupare cu orientare burghezo-democratică desprinsă din Partidul Maghiar.

[112] „Cuvântul", IV, nr. 1 088 din 5 mai 1928.

[113] N. Iorga, *Memorii*, vol. V, p. 286.

sala Teatrului „I.L. Caragiale", în prezența a 677 de delegați reprezentând cele 71 de organizații județene ale partidului[114]. După o scurtă alocuțiune rostită de Iuliu Maniu, s-a dat cuvântul lui Ion Lugoșanu pentru a prezenta (în lipsa lui Virgil Madgearu, care se afla în București) raportul de activitate a Partidului Național-Țărănesc, dar la cererea delegaților s-a renunțat la citirea acestuia, alegându-se o comisie care să-l studieze și să elaboreze o moțiune pentru a fi supusă aprobării Congresului. Au vorbit apoi Mihalache, Halippa, Isopescu-Grecu și Sever Bocu, care au criticat în termeni energici guvernul liberal, cerând chemarea imediată la putere a Partidului Național-Țărănesc.

În încheiere, Constantin Angelescu a citit rezoluția Congresului care, la primul punct, prevedea: „Congresul din Alba Iulia afirmă neclintita unire așa cum a fost ea făcută prin hotărârile din Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia și prin jertfa celor 800 000 de morți. Poporul român se declară hotărât să apere până la ultima picătură de sânge unirea care e veșnică". În continuare, documentul făcea o aspră critică guvernului liberal, cerând Regenței demiterea lui și „instalarea unui guvern național-țărănist prezidat de Iuliu Maniu"[115].

După aprobarea rezoluției, a activității Comitetului Central Executiv și a grupului parlamentar al Partidului Național-Țărănesc, Congresul s-a încheiat.

Apoi, delegații s-au deplasat pe platoul cetății, unde mulțimea aștepta, într-o atmosferă solemnă, sosirea conducătorilor Partidului Național-Țărănesc. Coloanele, alcătuite din rânduri de 12—16 persoane, erau dispuse în semicerc în jurul a 5 tribune, purtând pancarte pe care era scris: „Vrem libertate, dreptate și egalitate", „Vrem alegeri libere", „Unitate națională", „Vrem guvern Maniu". O notă aparte făcea grupul muncitorilor mineri care veniseră cu steaguri roșii și tricolore și care, așa cum remarca Nicolae Iorga, „aveau alt crez și urmăreau cu totul alte scopuri"[116].

Au luat cuvântul Ștefan Cicio-Pop, Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Mihai Popovici, Aurel Dobrescu, Pantelimon Halippa, precum și social-democrații Ioan Flueraș și Constantin Titel Petrescu. Dacă Maniu s-a menținut la un ton ponderat, mulțumindu-se să vorbească în termenii rezoluției abia votate, Mihalache a declarat că Partidul Național-Țărănesc era hotărât să lupte „prin orice mijloace"

---

[114] „Dreptatea", II, nr. 169 din 9 mai 1928.

[115] *Ibidem.*

[116] N. Iorga, *Memorii*, vol. V, p. 286.

pentru doborârea „oligarhiei liberale", iar Pantelimon Halippa a afirmat: „Suntem gata să dăm sângele nostru"[117].

Adunarea a adoptat o declarație în care se arăta: „1. Adunarea își însușește toate hotărârile Congresului Partidului Național-Țărănesc; exprimă mulțumirea sa deplină deputaților și senatorilor pentru activitatea depusă, exprimă îndeosebi nesfârșita sa încredere, stimă și iubire față de domnul Iuliu Maniu. 2. Hotărăște prestarea următorului jurământ, cu degetele ridicate spre cer: «Jurăm pe bunul Dumnezeu să nu încetăm lupta pentru răsturnarea acestui guvern numit printr-un decret stors mișelește regelui Ferdinand pe patul de moarte, amânat de Înalta Regență și după moartea lui Ion Brătianu. Jurăm că vom duce lupta în toate orașele și satele noastre fără odihnă și cu orice jertfă». 3. Ne vom ruga în biserici lui Dumnezeu ca să ne dea puterea de luptă împotriva guvernului nelegiuit. Dumnezeu să-i bată pe cei ce strică România! Jurăm să creăm o Românie nouă, liberă, mamă ocrotitoare pentru toți fiii țării"[118].

Jurământul a fost rostit de preoți și repetat de masa participanților. Cu aceasta adunarea s-a încheiat, iar participanții au fost invitați să plece în liniște la casele lor, lăsând conducerii Partidului Național-Țărănesc misiunea să decidă asupra acțiunilor viitoare. Dar, din rândul maselor s-a lansat lozinca „marșului asupra Capitalei", ele exprimându-și hotărârea de a trece imediat la înlăturarea guvernului liberal.

În fața acestei situații, Iuliu Maniu a convocat imediat o consfătuire a fruntașilor Partidului Național-Țărănesc. Cu acest prilej, Aurel Dobrescu, Ion Mihalache, Sever Dan și Alexandru Vaida-Voevod au cerut să li se permită să însoțească pe cei ce doresc să meargă spre București. Președintele partidului s-a opus categoric, susținând că masele trebuie să fie împrăștiate imediat, toți participanții să se întoarcă la casele lor[119].

Câteva mii de participanți au pornit spre Capitală, în două coloane: una prin Vințul de Jos și alta prin Teiuș. Subsecretarul de stat de la Ministerul de Interne, Gheorghe Tătărescu a trimis de la Aiud o telegramă lui Maniu, prin care-i aducea la cunoștință că a luat toate măsurile „pentru a reprima cu hotărâre și cu mijloace ce legea-mi pune la dispoziție, toate încercările ce s-ar face pentru turburarea liniștei și

---

117 „Dreptatea", II, nr. 169 din 9 mai 1928.

118 *Ibidem.*

119 „Viitorul", XXI, nr. 6 065 din 9 mai 1928.

ordinei legale, lăsând totodată răspunderea consecințelor grave a acestor intervenții în sarcina acelora care au provocat-o"[120].

Conducătorii național-țărăniști, care concepuseră adunarea doar ca un mijloc de a demonstra popularitatea partidului lor și pentru a obține, pe această bază, puterea, au depus stăruitoare eforturi pentru a convinge masele să se împrăștie, cât mai repede și în liniște, lăsându-le libertatea de a hotărî asupra acțiunilor viitoare. Mai mult, ei au apelat la sprijinul lui Gheorghe Tătărescu, rugându-l insistent să pună la dispoziție mijloacele de transport necesare; după repetate stăruințe, acesta a acceptat să trimită la Alba Iulia un număr important de vagoane în care mulțimea a fost îmbarcată și transportată în diferite direcții, nu însă și spre București[121].

Simultan cu adunarea de la Alba Iulia, s-au desfășurat reuniunile național-țărăniste la București, Craiova, Brăila și Iași, care au adoptat moțiuni similare[122].

La 9 mai, moțiunea votată de Congresul Partidului Național-Țărănesc și de adunarea de la Alba Iulia, însoțită de o scrisoare a lui Iuliu Maniu, a fost predată de Virgil Madgearu lui Constantin Hiott, ministrul Palatului.

Adunarea de la Alba Iulia a fost cea mai mare acțiune de acest fel organizată vreodată de un partid politic din România; ea a dovedit puternica radicalizare a maselor, dorința lor de a lupta pentru înlăturarea guvernului liberal și a impune realizarea unor reforme democratice.

Starea de spirit a maselor a fost puternic evidențiată de faptul că unii participanți la adunarea de la Alba Iulia au trecut la acțiuni concrete. Astfel, în comuna Petroasa (Bihor), țăranii au alungat pe primar și pe secretarul comunal din localitate[123], în comuna Lazuri (Bihor), cetățenii au atacat locuința primarului[124], în comuna Silea (Târnava-Mică), sătenii au distrus geamurile conacului și au introdus cu forța vitele în pășunea moșierului[125], iar în mai multe sate din județul Sălaj, locuitorii au refuzat să plătească impozitele[126].

Adunarea național-țărănistă a avut un puternic ecou internațional; presa de pe cele mai diferite meridiane ale globului a

---

120 „Universul", din 7 mai 1928 (ediție specială).

121 N. Iorga, *Supt trei regi*, p. 422.

122 „Dreptatea", II, nr. 169 din 9 mai 1928.

123 Arh. ist. centr., fond Min. Just., Dir. Judiciară, dos. 91/1928, f. 22.

124 *Ibidem*, f. 23.

125 *Ibidem*, f. 25.

126 *Ibidem*, f. 14.

relatat, zile în șir, despre această adunare, despre criza politică din România. Speranțele celor care scriseseră că la Alba Iulia se va cere autonomia Transilvaniei s-au năruit, întrucât participanții la adunare și-au exprimat, în mod ferm, adeziunea la actul istoric de la 1 Decembrie 1918.

Într-o telegramă adresată legațiilor Româ.iei, Vintilă Brătianu afirma: „Nu pot decât să mă felicit că am autorizat această întrunire care a pus capăt legendei revoluției"[127]. La rândul său, I.G. Duca, informa oficiile diplomatice românești că adunarea de la Alba Iulia „s-a terminat în liniște, fără nici un incident". El preciza că „nu s-a făcut nici o aluziune" la chestia dinastică, astfel încât fostul principe căzuse „în mâinile unei bande de aventurieri și escroci cunoscuți, care-l împing la cele mai nesocotite atitudini". Într-o telegramă special trimisă Legației din Londra, se arăta că „înseși declarațiile fostului principe Carol că are concursul Partidului Național-Țărănesc au fost dezmințite prin atitudinea acestui partid la întrunirea din Alba Iulia"[128].

Întrucât Regența n-a dat curs cererilor formulate în moțiunea Congresului de la Alba Iulia, la 10 iunie 1928, conducerea Partidului Național-Țărănesc a hotărât constituirea unui parlament — care să funcționeze paralel cu cel existent —, alcătuit din deputații și senatorii național-țărăniști, precum și din candidații Partidului Național-Țărănesc înfrânți în alegerile din iulie 1927[129].

În fiecare duminică și în alte zile de sărbătoare, Partidul Național-Țărănesc organiza întruniri antiliberale pe întreg cuprinsul țării, în cadrul cărora Regența era somată să încredințeze puterea lui Maniu. Simultan, mai mulți fruntași național-țărăniști făceau noi turnee în țările occidentale cu scopul declarat de a torpila împrumutul solicitat de guvern și a obține sprijin pentru un viitor cabinet al Partidului Național-Țărănesc. Virgil Madgearu s-a deplasat în Franța, Anglia și Cehoslovacia, Mihai Popovici în Franța, Ion Răducanu în Germania, V.V. Tilea în Anglia ș.a.

Situația guvernului era din ce în ce mai grea: nemulțumirea maselor tindea să ia forme revoluționare, situația financiară a țării se înrăutățea din zi în zi, iar capitaliștii străini refuzau să acorde liberalilor împrumutul solicitat în vederea stabilizării monetare, presiunea național-țărăniștilor devenise de-a dreptul insuportabilă. În aceste condiții, în sânul Partidului Național-Liberal s-a conturat un

---

127 Arh. ist. centr., fond Casa Regală, Regență-Mihai, dos. 7/1928, f. 3.

128 *Ibidem*, fond Casa Regală. Carol Caraiman, dos. 5/1928, f. 66.

129 *Ibidem*, fond M.P.N. Presa Internă, dos. 138, f. 9.

curent, în frunte cu I.G. Duca, în favoarea retragerii liberalilor de la putere, pentru refacerea forțelor grav uzate de-a lungul anilor și reorganizarea partidului.

Dintre regenți, Gheorghe Buzdugan a fost primul care și-a dat seama că se impunea o schimbare de guvern: „Ceea ce își îngăduia regele Ferdinand nu-și putea permite Regența, obligată fiind să înlăture bănuiala opiniei publice că n-ar fi decât o creație a Partidului Liberal"[130]. El vedea în chemarea Partidului Național-Țărănesc la putere o cale sigură de întărire a Regenței însăși.

Vintilă Brătianu însă continua să spere în viitorul guvernului său. La 26 iulie 1928, Parlamentul, convocat în sesiune extraordinară, a discutat proiectul de lege care autoriza Banca Națională a României să încheie cu principalele bănci de emisiune, convenții privitoare la stabilizarea monedei naționale și să poată lua măsurile care să-i dea putința, până la înfăptuirea stabilizării legale, să asigure cursul leului prin cumpărări de devize potrivit unui curs convenit de comun acord între guvern și Bancă. De asemenea, guvernul a supus votului Corpurilor legiuitoare un proiect de lege care-l împuternicea să încheie împrumutul extern cerut de nevoile stabilizării monetare și ale refacerii economice[131]. După discuții sumare, proiectele de legi au fost adoptate, iar sesiunea parlamentului s-a închis la 28 iulie 1928[132].

Imediat după aceasta, Vintilă Brătianu a plecat în Franța, pentru a discuta realizarea împrumutului solicitat[133]. Strădaniile sale s-au dovedit infructuoase, deoarece capitaliștii străini, apreciind că România se găsea în preajma unei schimbări de guvern, nu se grăbeau să satisfacă cererile celui care susținuse cu atâta îndărătnicie doctrina „prin noi înșine".

Întrunit la 28 septembrie 1928, Comitetul de Direcție al Partidului Național-Țărănesc a hotărât „să pășească imediat la continuarea luptei pentru răsturnarea guvernului". În vederea mobilizării cadrelor partidului din întreaga țară, au fost convocate conferințe regionale la București, Cluj, Iași, Arad, Chișinău și Craiova la care, urmau să participe delegații Comitetului de Direcție, pentru ca, împreună cu toți membrii comitetelor județene, să pună în aplicare programul de acțiune și să ia „ultimele măsuri pentru pregătirea

---

130 Pamfil Șeicaru, *Istoria partidelor național, țărănist și național-țărănist*, vol. II, p. 54.

131 Arh. ist. centr., fond Președ. Cons. de Min., dos. 5/1928, f. 60—61.

132 *Ibidem*, f. 69.

133 „Viitorul", XXI, nr. 6 135 din 1 august 1928.

adunării reprezentanților tuturor comunelor din țară la București", menită să pună capăt guvernării liberale. Primele conferințe regionale au fost convocate pentru ziua de 7 octombrie 1928[134].

Dându-și seama că nu va putea obține împrumutul extern solicitat și că nu mai izbutea să țină piept național-țărăniștilor, Vintilă Brătianu a adresat, la 1 octombrie 1928, un lung memoriu Regenței, în care propunea ca „toți factorii politici ai țării să formeze un front național pentru imediata rezolvare a consolidării financiare"; în acest scop, Partidul Național-Liberal era gata să se retragă de la putere, cu condiția asigurării continuității în opera de guvernare. Manifestând serioase rezerve față de Partidul Național-Țărănesc, care trebuia verificat cu toată atenția înainte de a i se încredința puterea, el propunea un guvern „național", la care să participe Partidul Național-Liberal, Partidul Național-Țărănesc, Partidul Țărănesc — dr. N. Lupu, Partidul Național și Partidul Poporului. În încheierea memoriului său, Brătianu ținea să accentueze: „Aducerea la înțelegere și cuminție a Partidului Național-Țărănesc depinde, astfel, în primul rând, de atitudinea hotărâtă și unitară a Regenței [...] În această procedură trebuie evitată partea primejdioasă care ar putea fi cunoștința unei demisiuni posibile a guvernului, atât pentru împrumut în străinătate față de care i-ar scădea autoritatea, cât și pentru specula și agitațiile pe care le-ar putea face național-țărăniștii considerând criza deschisă"[135].

La 15 octombrie 1928, s-a inaugurat sesiunea ordinară a Corpurilor legiuitoare. În Mesajul de deschidere, se afirma că tratativele pentru obținerea împrumutului extern „au ajuns într-un stadiu care ne dă nădejdea să putem în curând duce la deplina înfăptuire consolidarea noastră monetară", astfel încât prima îndatorire a parlamentului era „votarea legilor menite să pregătească și să înfăptuiască operațiunea stabilizării"[136]. În continuare, nu mai era prezentat un amplu program de guvernare, așa cum se obișnuia, fapt ce demonstra că schimbarea cabinetului era iminentă. Într-adevăr, Parlamentul a ținut doar 6 ședințe, fără a fi adoptat vreo decizie cât de cât importantă.

La 1 noiembrie 1928, Vintilă Brătianu a adresat Regenței un nou memoriu, în care erau reluate aprecierile și propunerile făcute cu o lună înainte, după care preciza că, dacă nu se lucra pentru realizarea

---

134 *Comunicat*, în „Dreptatea", II, nr. 290 din 30 septembrie 1928.

135 Arh. ist. centr., fond Casa Regală. Regență-Mihai, dos. 12/1928, f. 1—20.

136 „D.A.D.", nr. 1 ședința din 15 octombrie 1928, p. 1.

unui guvern „național", Partidul Național-Liberal se va retrage de la putere[137].

Întrucât Regența n-a dat curs imediat propunerilor formulate, Vintilă Brătianu și-a prezentat demisia în ziua de 3 noiembrie 1928. El justifica acest act prin dorința de a facilita constituirea unui guvern național „în care să se concentreze energiile și puterile de viață politică românească, pentru ca astfel, cu puteri unite să se poată duce la bun sfârșit marea operă a consolidării statului român[138].

Vestea căderii guvernului liberal a fost primită cu satisfacție de masele populare, care erau gata să pornească la acțiuni viguroase pentru a impune o rezolvare democratică a crizei de guvern. În aceste împrejurări, Partidul Național-Țărănesc a adresat un apel „Către cetățenii României", prin care le cerea „să aștepte cu tot calmul desfășurarea evenimentelor", să respecte legile în vigoare, să mențină liniștea și să asculte „ordinele conducerii Partidului Național-Țărănesc"[139].

La 4 noiembrie 1928, Regența a primit succesiv pe Alexandru Averescu, Iuliu Maniu, Nicolae Iorga și doctorul Nicolae Lupu, pentru consultări asupra constituirii noului cabinet. Averescu s-a pronunțat categoric împotriva aducerii Partidului Național-Țărănesc la putere, considerându-l un partid al „dezordinii" și a propus constituirea unui guvern de concentrare; Iorga și Lupu au sugerat un cabinet ieșit „din colaborarea tuturor capacităților"[140]. Pe de altă parte, Iuliu Maniu a declarat că „Partidul Național-Țărănesc respinge ideea unui guvern național și își asumă pentru el întreaga răspundere a guvernării"[141]. Referindu-se la acest moment, Nicolae Iorga consemna indignarea principelui Nicolae față de „rezistența d-lui Maniu la orice propunere care n-ar cuprinde dominația lui absolută, fără nici o condiție și fără nici o rezervă, ca un biruitor care nu e dispus să discute și să facă nici o tranzacție cu nimeni"[142]. Neavând altă posibilitate, la 8 noiembrie 1928, Regența a încredințat lui Iuliu Maniu mandatul de a forma noul guvern[143].

---

[137] „Îndreptarea", X, nr. 245 din 5 noiembrie 1928.

[138] *Retragerea guvernului liberal — o lecție politică*, în „Viitorul", XXI, nr. 6 218 din 6 noiembrie 1928.

[139] „Dreptatea", II, nr. 322 din 7 noiembrie 1928.

[140] „Adevărul", 41, nr. 13 768 din 6 noiembrie 1928.

[141] *Criza de guvern*, în „Dreptatea", II, nr. 322 din 7 noiembrie 1928.

[142] N. Iorga, *O viață de om...*, Edit. Minerva, p. 709.

[143] *Cum s-au desfășurat evenimentele politice de ieri*, în „Dreptatea", II, nr. 326 din 11 noiembrie 1928.

Partidul Național-Țărănesc dobândea puterea după doi ani de îndârjită luptă, în timpul căreia a desfășurat o intensă propagandă în rîndul maselor, mai ales ale țărănimii, promițându-le ameliorarea situației economice și sociale, înfăptuirea unor reforme democratice. Cu sprijinul acestor mase, care credeau în programul național-țărăniștilor, a fost înfrântă dominația Partidului Național-Liberal și nehotărârea Regenței, iar Iuliu Maniu a ajuns în cel mai înalt post pe care-l putea râvni un om politic. În acel moment, în istoria Partidului Național-Țărănesc începea o nouă etapă, aceea în care, promisiunile din timpul opoziției se puteau verifica prin acte concrete de guvernământ.

CAPITOL III

PARTIDUL NAȚIONAL-ȚĂRĂNESC ÎN ANII CRIZEI ECONOMICE

1. PRIMA GUVERNARE NAȚIONAL-ȚĂRĂNISTĂ (noiembrie 1928 — aprilie 1931)

Alegerile parlamentare din decembrie 1928

În baza mandatului primit, Iuliu Maniu a trecut la alcătuirea noului guvern, care a depus jurământul la 10 noiembrie 1928. Comentând acest moment, ziarul „Dreptatea" scria: „Ziua de 10 noiembrie 1928 este o mare dată în istoria politică a României. Vremea în care libertățile și drepturile poporului românesc înscrise în legile țării nu mai sunt literă moartă a sosit"[1]. Liderii social-democrați apreciau că, „pentru prima oară în istoria politică a României, acțiunea maselor populare de la orașe și sate a triumfat asupra oligarhiei. Drumul pentru dezvoltarea democratică, pentru asigurarea unui regim de libertăți cetățenești, pentru prefacerea din temelii a vieții noastre de stat e deschis"[2].

Partidele politice burgheze au privit cu vădită îngrijorare instalarea Partidului Național-Țărănesc la putere. Astfel, Partidul Național-Liberal afirma că „în fața încercărilor de a lovi în așezămintele fundamentale ale statului, vom face zid de rezistență și apărare"[3]. La rândul lor, Partidul Național și Partidul Poporului apreciau că „România începe în acest moment una din cele mai riscante experiențe"[4] și că, „față de valurile tulburi răscolite de o propagandă

---

[1] *Izbânda națiunii*, în „Dreptatea", II, nr. 326 din 11 noiembrie 1928.

[2] *Partidul Social-Democrat către întreg poporul muncitor din România*, în „Socialismul", XXII, nr. 48 din 27 noiembrie 1928.

[3] *Manifestul Partidului Național-Liberal către țară*, în „Viitorul", XXI, nr. 6231 din 21 noiembrie 1928.

[4] N. Iorga, *Guvernul Maniu*, în „Neamul românesc", XXIII, nr. 251 din 11 noiembrie 1928.

fără răspundere, țara are nevoie de oameni în stare a-i garanta liniștea și pașnica dezvoltare cu viața lor întreagă", aceștia fiind Nicolae Iorga și Alexandru Averescu[5]. Exista o reală teamă că național-țărăniștii nu vor putea menține ordinea socială existentă. Această teamă era în parte justificată, având în vedere marile manifestații desfășurate în seara zilei de 10 noiembrie pe străzile Capitalei și la locuința primului-ministru, precum și faptul că, în multe localități cetățenii au început să-și facă singuri dreptate. Astfel, țăranii din Albești (Târnava Mare) au dezarmat și bătut pe șeful postului de jandarmi[6], cei din comuna Spanțov (Ilfov) au ocupat cu forța primăria și au alungat primarul și consilierii comunali[7]; mai mulți locuitori din comuna Trăznea (Sălaj) au venit în capitala județului, unde au distrus registrele cu impozite[8]; aderenții Partidului Național-Țărănesc din Pașcani au ocupat primăria orașului și au înlăturat vechiul consiliu comunal[9], iar cei din Rădăuți au spart geamurile caselor unor demnitari liberali[10]. În mai multe sate, țăranii au ocupat pământurile moșierești[11].

În rândul unor largi categorii sociale își făcuse loc ideea că venirea național-țărăniștilor la putere marca o „eră nouă" în istoria României[12]. Ajuns la putere pe valurile unei popularități cum nu mai cunoscuse vreun partid politic din România, Partidul Național-Țărănesc avea mână liberă în conducerea țării, netrebuind să îndeplinească vreo condiție referitoare la persoane — exceptând ministrul de Război, care, conform tradiției era desemnat de suveran (Regență) — sau la program[13]. Alcătuirea guvernului s-a dovedit însă dificilă; pentru a satisface amorul propriu al partizanilor, Maniu a trebuit să obțină înființarea unor noi posturi ministeriale, mărind astfel numărul membrilor guvernului de la 17 la 22*.

---

[5] *Către țară*, în „Îndreptarea", X, nr. 260 din 23 noiembrie 1928.

[6] Arh. ist. centr., fond Min. de Int., dos. 184/1928, f.6.

[7] *Ibidem*, dos. 740/1928, f. 4.

[8] *Ibidem*, dos. 708/1928, f. 118.

[9] *Ibidem*, dos. 731/1928, f. 1.

[10] *Ibidem*, dos. 178/1928, f. 1—2.

[11] Bibl. Acad. Arhiva istorică, cota a XIII 9.

[12] „Dreptatea", II, nr. 326 și 327 din 11 și 12 noiembrie 1928.

[13] „Viitorul", XXI, nr. 6 216 din 15 noiembrie 1928.

* Guvernul era alcătuit din: Iuliu Maniu — președintele Consiliului de Miniștri; Alexandru Vaida-Voevod — ministru de Interne; Aurel Vlad — ministrul Cultelor și Artelor; Mihai Popovici — ministru de Finanțe; Pantelimon Halippa — ministru de stat și ad-interim la Lucrări Publice; Ion Mihalache — ministrul Agriculturii

În ziua de 10 noiembrie 1928, fără a se mai prezenta în fața parlamentului pentru a cere votul de încredere, așa cum cereau normele democrației constituționale, guvernul a propus, iar Regența a aprobat, dizolvarea Corpurilor legiuitoare și organizarea alegerilor generale, în zilele de 12 decembrie pentru Adunarea Deputaților și de 15–19 decembrie pentru Senat[14], adică, în cel mai scurt termen îngăduit de legea electorală, pentru a profita din plin de atmosfera favorabilă pe care Partidul Național-Țărănesc și-o crease în rândul maselor de cetățeni.

Încă din primele zile de la instalarea sa, guvernul a numit noi prefecți dintre fruntașii organizațiilor județene ale Partidului Național-Țărănesc, a dizolvat consiliile comunale, înlocuindu-le cu comisii interimare, alcătuite din național-țărăniști, care au preluat, astfel, conducerea aparatului administrativ la nivelul întregii țări.

În ziua de 19 noiembrie, Consiliul de Miniștri a decis ridicarea cenzurii asupra tuturor publicațiilor ce apăreau în țară, ridicarea stării de asediu din regiunile în care aceasta era în vigoare, exceptând o fâșie de 10—15 km în zona frontierei. În comunele urbane reședință de județ, aflate în această zonă, cenzura era ridicată[15]. Acest act a fost salutat cu satisfacție de opinia publică democratică din România.

În vederea alegerilor parlamentare, Partidul Național-Țărănesc a încheiat cartel electoral cu Partidul Social-Democrat, în baza căruia, pe listele național-țărăniștilor candidau și social-democrații. Partidul Social-Democrat considera cartelul ca un act „pur tehnic"[16],

---

și Domeniilor; Gheorghe Gh. Mironescu — ministrul Afacerilor Străine; Grigore Iunian — ministru de Justiție; Sever Dan — ministrul Sănătății; Virgil Madgearu — ministrul Industriei și Comerțului; general Henry Cihoski — ministru de Război; general Nicolae Alevra — ministrul Comunicațiilor; Nicolae Costăchescu — ministrul Instrucțiunii; Ion Răducanu — ministrul Muncii și Ocrotirilor Sociale; Sever Bocu — ministru de stat; Voicu Nițescu — ministru de stat; Teofil Sauciuc-Săveanu — ministru de stat; Ion Lugoșanu — subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri; D.R. Ioanițescu — subsecretar de stat la Ministerul Agriculturii și Domeniilor; Eduard Mirto — subsecretar de stat la Ministerul de Interne. La 17 noiembrie, în guvern a fost inclus și Virgil Potârcă în calitate de subsecretar de stat la Ministerul Agriculturii și Domeniilor, cu sarcina de a contribui la „desăvârșirea reformei agrare". (*Istoria României între anii 1918—1944. Culegere de documente.* Coordonator Ioan Scurtu, București. Edit. Didactică și Pedagogică, 1982, p. 492—493).

[14] „Monitorul oficial", nr. 252 din 11 noiembrie 1928.

[15] Arh. ist. centr., fond Președ. Cons. de Min., dos. 14/1928, f. 4.

[16] „Socialismul", XXII, nr. 48 din 27 noiembrie 1928.

ambele partide păstrându-și deplina libertate în privința programului și doctrinei. De asemenea, Partidul Național-Țărănesc a încheiat cartel electoral cu Partidul German din România, cu Partidul Popular Maghiar din România (dr. Kecskeméthy István) și cu Gruparea gazetarilor independenți.

Partidul Național-Țărănesc s-a prezentat în campania electorală cu un amplu program[17], în care se afirma că preocuparea sa de căpetenie era „consolidarea României întregite și înălțarea politică și socială a poporului", prin așezarea țării „pe temeliile constituționale legale". În mod concret, partidul se angaja să înfăptuiască: o nouă reformă administrativă pe baza autonomiei locale și a descentralizării, cu excluderea imixtiunii politicianiste a puterii centrale; reorganizarea departamentelor și a tuturor instituțiilor de stat autonome, pentru a asigura administrarea rațională a treburilor obștești; stabilitate pentru funcționari și o remunerație mai bună, responsabilitatea acestora pentru abuzurile comise; o nouă organizare a justiției, în vederea realizării deplinei independențe materiale și morale a magistraturii; întărirea armatei, pentru ca aceasta să devină un instrument puternic, utilizat exclusiv pentru apărarea națională; ridicarea morală și intelectuală a „națiunii" și punerea în valoare a tuturor forțelor ei creatoare. Guvernul promitea „o grijă atentă pentru nevoile clasei muncitorești" prin îmbunătățirea situației materiale și culturale a acesteia; aplicarea măsurilor prevăzute în Statutul Internațional al Muncii; o preocupare deosebită pentru invalizi, văduve și orfani de război.

Manifestul preciza că, întreaga politică a guvernului „va avea ca îndreptar faptul că țara noastră este o țară agricolă și că, prin urmare, existența celorlalte ramuri de producție atârnă de buna stare a agriculturii"; pe acest plan, se promitea „desăvârșirea aplicării reformei agrare", înlăturarea abuzurilor, cadastrarea proprietății. Se prevedea, de asemenea, revizuirea tarifelor vamale și de transport; reducerea dobânzilor capitalurilor investite în agricultură; crearea și asigurarea de debușee externe; dezvoltarea cooperației sătești în scopul valorificării produselor agricole și pentru procurarea mașinilor și uneltelor moderne necesare gospodăriilor agricole; dezvoltarea viticulturii, pomiculturii, pisciculturii, precum și a șeptelului, punerea în valoare a terenurilor inundabile prin îndiguiri, raționala exploatare a pădurilor ș.a. Partidul Național-Țărănesc afirma că protecția industriei naționale va fi

---

[17] *Manifestul către țară al Partidului Național-Țărănesc*, în „Dreptatea", II, nr. 342 din 30 noiembrie 1928.

limitată la strictul necesar, pentru ocrotirea industriilor care aveau „condiții firești de dezvoltare" în țară și a industriilor necesare apărării naționale; va trece la revizuirea legislației economice, pentru a introduce „egalitatea de tratament a capitalurilor străine cu cele românești", fapt ce exprima hotărârea guvernului de a lovi în burghezia liberală și a aplica politica „porților deschise". În document se mai prevedea refacerea căilor ferate, dezvoltarea rețelei de poștă, telegraf și telefon, a porturilor prin organizarea lor ca întreprinderi autonome.

O atenție deosebită era acordată stabilizării monetare, prin obținerea unui împrumut extern. Partidul Național-Țărănesc promitea un „regim bine chibzuit al impozitelor", printr-o „bună organizare a perceperii și printr-o mai dreaptă repartizare a impozitelor".

Guvernul declara că va urmări „o politică de închegare a unității sufletești a națiunii întregi", va milita pentru respectarea egalității în drepturi dintre toți cetățenii, indiferent de naționalitate. Era anunțat un amplu program privind dezvoltarea științei de carte și a culturii, ocrotirea sănătății poporului și ridicarea standardului său de viață.

În domeniul politicii externe, se afirma hotărârea de a se continua politica tradițională, întrucât aceasta „nu aparține partidelor, ci țării".

Încă de la instalarea sa, guvernul insista asupra necesității ca toți cetățenii să respecte legile existente, adică legile făcute de guvernele liberale și averescane, inclusiv a celor pe care național-țărăniștii le declaraseră nule la vremea respectivă. Mergând pe această linie, ministrul de Interne, Al. Vaida-Voevod a anunțat că guvernul va aplica legea din decembrie 1924 privind reprimarea unor infracțiuni contra liniștei publice, și atrăgea, în mod special atenția asupra faptului că nu erau îngăduite manifestele și întrunirile în care se atacau instituțiile fundamentale ale statului[18]; la rândul său, Virgil Madgearu declara că guvernul nu va admite propaganda comunistă[19]. Se avea în vedere faptul că Blocul Muncitoresc-Țărănesc depusese liste de candidați în 36 de județe[20], iar Ministerul de Interne trebuia să ia, și a luat măsuri ca propaganda acestuia să fie împiedicată

---

[18] Arh. ist. centr., fond Min. de Int., dos. 700/1928, f. 4.

[19] „Dreptatea", II, nr. 352 din 12 decembrie 1928.

[20] Florea Dragne, *Blocul Muncitoresc Țărănesc, în Organizații de masă...*, vol. I, p. 282.

de autorități[21]:

Alegerile parlamentare s-au soldat cu victoria categorică a listelor Partidului Național-Țărănesc, care au întrunit 2 208 922 voturi, reprezentând 77,76% din total și un număr de 348 de locuri în Adunarea Deputaților*.

Dintre acestea, 22 au fost cedate partidelor și grupărilor cartelate: 9 — Partidului Social-Democrat, 8 — Partidului German, 3 — Grupării gazetarilor independenți, 2 — Partidului Popular Maghiar. Acesta a fost cel mai mare succes electoral înregistrat vreodată de un partid politic din România. Rezultatul se datora popularității dobândite de partid în anii de opoziție, ca urmare a campaniei antiliberale desfășurate și programului democratic cu care s-a prezentat în fața cetățenilor, el reușind să devină principalul beneficiar al stării de spirit ce anima masele, doritoare să vadă înfăptuită „era nouă", promisă de național-țărăniști.

Social-democrații au pătruns în Adunarea Deputaților, având posibilitatea să-și expună, de la tribuna celui mai înalt for politic al țării, opiniile și concepțiile. De asemenea, se cuvine menționat că partidele aparținând naționalităților conlocuitoare au obținut cea mai

---

[21] Arh. st. Timișoara, fond Prefect. jud. Timiș-Torontal, dos. 74/1928, f. 1; Arh. ist. centr., fond Min. de Interne, dos. 718/1928, f. 1; dos. 738/1928, f. 7, dos. 765/1928, f. 2; dos. 719/1928, f. 1.

*Rezultatele alegerilor pentru Adunarea Deputaților au fost următoarele:

Total alegători înscriși: 3 671 352
Total voturi exprimate: 2 840 680

Nr. crt.	Lista	%	Nr. mandate
1.	Partidul Național-Țărănesc	77,76	348
2.	Partidul Național-Liberal	6,55	13
3.	Partidul Maghiar din România	6,08	16**
4.	Partidul Țărănesc (dr. N. Lupu)	2,48	5
5.	Partidul Poporului + Partidul Național	2,48	5
6.	Blocul Muncitoresc-Țărănesc	1,35	-
7.	L.A.N.C.	1,14	-
	ș.a.		

(„Monitorul oficial", nr. 283 din 19 decembrie 1928).

** Partidul Maghiar a obținut majoritatea în două județe și, beneficiind de o prevedere a legii electorale, a primit mai multe mandate decât P.N.L.

lagă reprezentare în Parlamentul României, după Marea Unire din 1918[22].

În funcția de președinte al Adunării Deputaților a fost ales Ștefan Cicio-Pop —, cunoscutul luptător pentru unirea Transilvaniei cu România, iar în aceea de președinte al Senatului Profesorul universitar Traian Bratu, reputat om de știință și pedagog.

Succesul obținut de Partidul Național-Țărănesc în alegeri asigura guvernului o majoritate covârșitoare în parlament, astfel încât, acesta putea trece la aplicarea integrală a programului său, fără teama că ar putea fi blocat de opoziție[23]. Activitatea guvernamentală avea să fie influențată, în mod decisiv, de criza economică mondială.

Politica economică

Criza economică din 1929—1933 a fost, prin proporțiile durata, extinderea și consecințele sale, cea mai puternică criză pe care a cunoscut-o până atunci omenirea. Începută prin încetinirea desfacerii mărfurilor, ca urmare a reducerii cererii solvabile a cumpărătorilor și creșterea stocurilor de mărfuri, criza a continuat cu scăderea prețurilor și reducerea producției, cuprinzând rapid toate ramurile vieții economice. Declanșată prin marele crah de la bursa din New York (24 octombrie 1929), criza a paralizat rapid întreaga viață economică a lumii capitaliste: producția industrială a scăzut cu 37%, comerțul mondial s-a redus la o treime, șomajul a atins cifra de 30 milioane de oameni[1].

În România, criza s-a derulat pe fondul caracterului preponderent agrar al economiei, creșterii datoriei publice externe, scăderii prețurilor la produsele agricole pe piața mondială, nivelului de trai modest al populației și diminuării considerabile a puterii lor de cumpărare.

Politica economică a Partidului Național-Țărănesc a trebuit să fie adaptată situației concrete, astfel că, multe dintre măsurile preconizate în perioada anterioară deveneau, în noile condiții,

---

22 Ioan Scurtu, *Lupta partidelor politice în alegerile parlamentare din decembrie 1928*, în „Analele Univ. București". Istorie, XXVI, 1977, p. 93—94.

23 Aron Petric, *Trăsăturile generale ale dezvoltării României în primul deceniu interbelic*, partea a II-a, în „Cumidava", Brașov, III, 1969, p. 343.

1 *Situația clasei muncitoare din România. 1914—1944*, Sub redacția prof. univ. dr. N.N. Constantinescu, București, Edit. Politică, 1966, p. 220—221.

inaplicabile. În 1928, când național-țărăniștii preluau frânele guvernului, balanța comercială a României înregistra un deficit de 5,2 miliarde lei, bugetul de stat avea un deficit de peste 2,5 miliarde lei, datoriile tezaurului se cifrau la 6,2 miliarde lei, iar stocul de devize era aproape epuizat[2]. Problema economică cea mai nevralgică era cea financiară. La 16 noiembrie 1928, deci la numai câteva zile după venirea la putere, a fost semnat un împrumut extern, negociat de guvernul liberal, în valoare de 25 milioane dolari, obținut de la 14 bănci occidentale. Suma nu era destinată folosirii efective de către Banca Națională a României (B.N.R.), ci constituia un „act de solidaritate" a băncilor respective cu B.N.R., în vederea operațiunilor ulterioare.

Guvernul și-a concentrat atenția spre realizarea stabilizării monetare, pe baza obținerii unui nou împrumut extern. El a fost contractat la 2 februarie 1929, în sumă de 100 733 000 dolari, echivalentul a 16 841 782 936 lei, de Casa Autonomă a Monopolurilor (C.A.M.), special înființată, cu un grup de bănci occidentale. Dobânda reală a împrumutului a fost de 8,98%, iar suma efectiv încasată de 14 446 000 000 lei (87% din suma contractată); statul român s-a angajat (prin C.A.M.) să ramburseze, în decurs de 30 de ani, o sumă de trei ori mai mare decât cea încasată[3]. Ca urmare a contractării împrumutului, datoria publică a României creștea cu 1,7 miliarde lei pe an[4].

La 6 februarie 1929, guvernul a depus în parlament proiectul de lege privind stabilizarea monetară, precum și o serie de convenții anexe, care au fost adoptate, a doua zi în unanimitate, atât de Adunarea Deputaților, cât și de Senat. Legea din 7 februarie 1929[5] prevedea: moneda română era leul, cântărind 10 miligrame aur de 9/10, ceea ce însemna că, dintr-un kg de aur se puteau bate 111 111,11 lei; se confirma privilegiul de emisiune acordat anterior B.N.R.; biletele B.N.R. erau convertibile la purtător și la vedere, fie în monede de aur, având curs legal, fie în lingouri de aur, fie în devize străine convertibile în aur; B.N.R. asigura convertibilitatea biletelor, fără a se limita cantitatea; totuși, nimeni nu-i putea prezenta spre rambursare mai puțin de 100 000 de lei deodată; guvernul era autorizat să emită monedă divizionară de 1, 2, 10 și 20 lei, veghind ca totalul monedelor divizionare în circulație

---

[2] Virgil N. Madgearu, *Evoluția economiei românești după războiul mondial*, București, 1940, p. 304—305.

[3] Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, vol. I, București, Edit. Academiei, 1967, p. 348—350.

[4] Virgil Madgearu, *Drumul echilibrului financiar*, București, 1935, p. 24.

[5] „Monitorul oficial", nr. 30 bis din 7 februarie 1929.

să nu depășească 3 miliarde lei. Comparativ cu legea din 1890, leul avea o greutate în aur de 32,258 ori mai mică, consacrându-se astfel, prin lege, deprecierea pe care moneda națională o suferise după 1916. Principalul rezultat al stabilizării monetare a fost asigurarea convertibilității leului la bursa liberă de devize, pe baza cererii și ofertei.

Stabilizarea monetară a fost concepută ca o acțiune complexă, vizând: asanarea bilanțului B.N.R., pentru a-i reda lichiditatea necesară și putința de a asigura convertibilitatea leului; refacerea finanțelor publice în vederea obținerii unui echilibru financiar; menținerea stabilității leului; dezvoltarea economiei naționale, printr-un program de investiții pentru C.F.R. și alte lucrări publice.

În momentul contractării împrumutului de stabilizare, guvernul a acceptat cererea capitaliștilor occidentali, de a numi un consilier tehnic străin pe lângă B.N.R., care, timp de 3 ani, să colaboreze la acțiunea de stabilizare monetară. Consilierul tehnic participa la ședințele Consiliului de administrație și ale Comitetului Executiv al B.N.R., având drept de vot consultativ. Era pentru prima dată de la întemeierea sa, în 1880, când B.N.R. — concepută ca o citadelă a capitalismului autohton — avea, în conducerea sa, un reprezentant al capitalului financiar străin. Toate cheltuielile legate de șederea în țară a consilierului erau suportate de statul român*.

Pentru a asigura achitarea anuităților, guvernul a inițiat crearea Casei Autonome a Monopolurilor (C.A.M.), care avea dreptul exclusiv de exploatare a tutunului, timbrelor, sării, hârtiei de țigarete, chibriturilor și cărților de joc, câștigurile obținute fiind vărsate într-un cont special deschis la B.N.R., aflat la dispoziția capitaliștilor străini.

Tot cu ocazia contractării împrumutului, trustul suedez Svenska Tändsticks Aktiebolaget a obținut exploatarea monopolului chibriturilor (dreptul exclusiv de fabricare, de vânzare, de import și de export) în România, pe o perioadă de 30 de ani, cu începere de la 1 iulie 1929. Pentru folosirea fabricilor românești de chibrituri și a tuturor bunurilor imobiliare necesare exploatării monopolului chibriturilor, Svenska plătea statului român o chirie anuală de 20 milioane lei[6]. Pe

---

* Salariul „consilierului tehnic", Ch. Rist, era de 150 000 franci elvețieni pe an, la care se adăugau cheltuielile pentru locuință: un milion lei anual pentru apartamentul de la hotelul Athénée Palace și 400 000 lei pentru vila de la șoseaua Kisseleff. Ulterior, au venit și alți consilieri întreținuți tot de statul român (Aron Petric, *România în primul deceniu interbelic*, partea a III-a, în „Cumidava", Brașov, V, 1971, p. 323).

[6] „Monitorul oficial", nr. 30 bis din 7 februarie 1929.

această bază, trustul suedez a preluat fabricile de chibrituri din Timișoara și București, a închis-o pe cea din Cluj, fapt ce a dus la sporirea numărului de șomeri. Pe de altă parte, statul român a introdus noi taxe pe brichete, pentru a determina pe cetățeni să cumpere chibrituri, al căror preț s-a dublat, în decurs de un an.

Dezlănțuirea crizei economice, dereglarea întregului mecanism productiv al țării au făcut ca, după mai puțin de un an de la stabilizare, situația financiară a țării să ia un curs agravant. Convertibilitatea a avut un rezultat nescontat de guvern: goana peste graniță a capitalului. În numai câteva luni (noiembrie 1929—mai 1930), au ieșit din țară circa 8,1 miliarde lei[7], ceea ce a diminuat considerabil resursele financiare ale statului.

În iunie 1930, guvernul a obținut un împrumut de la trustul american Morgan, în valoare de 8 milioane dolari, cu o dobândă de 8%, care trebuia rambursat, în momentul când statul contracta un nou împrumut extern. Suma a fost restituită după numai câteva luni, cu dobânzile cuvenite; trustul a obținut — în momentul contractării —, concesionarea telefoanelor către societatea International Telephone and Telegraph Corporation din New York, pe timp de 20 de ani*. Conform acestui contract, statul român nu avea dreptul să construiască centrale telefonice și să instaleze posturi telefonice, cu excepția celor pentru uzul armatei. Din beneficiul realizat, trustul Morgan plătea statului român 10%.

La începutul anului 1931, guvernul a negociat obținerea unui nou împrumut extern de la Banca Franței. Cu acest prilej, bancherii francezi au cerut consilierului tehnic să-și prelungească șederea în România, fapt ce a determinat opoziția lui Dimitrie Burillianu, guvernatorul B.N.R. În urma unui raport întocmit de Gh. Gh. Mironescu, președintele Consiliului de Miniștri, Dimitrie Burillianu a fost înlocuit cu Constantin Angelescu, fruntaș al Partidului Național-Țărănesc[8].

În ziua de 10 februarie 1931, a fost parafat cel de al patrulea împrumut extern — numit „de dezvoltare" —, în valoare de 1 325 000 000 franci francezi, echivalând cu 8 678 564 500 lei, cu o dobândă de 10,23%. Statul român a primit 6,8 miliarde lei, din care numai

---

[7] Virgil Madgearu, *Evoluția economiei românești după războiul mondial*, p. 309.

* În 1941, Banca Națională a României a răscumpărat telefoanele, achitând o sumă aproape dublă față de cea investită de trustul american, în 1931.

[8] *Desărcinarea guvernatorului Băncii Naționale*, în „Țărănismul", VI, nr. 24—25 din 22 martie 1931.

3,8 miliarde lei au intrat efectiv în țară. Pe baza contractului, România se obliga să ramburseze, în decurs de 40 de ani, o sumă de 4 ori mai mare decât cea împrumutată[9]. Noul împrumut era destinat înființării Creditului Agricol Ipotecar, dezvoltării căilor ferate, modernizării drumurilor, alimentării fondului de rulment al tezaurului, unor investiții în agricultură și plății unor obligații mai vechi ale statului român pe piața externă. La acest împrumut a subscris și societatea suedeză Svenska Vägaktiebolaget, care a obținut concesiunea construcției unor șosele în România.

Modul în care Partidul Național-Țărănesc a conceput și realizat stabilizarea monetară, condițiile în care a obținut împrumuturile solicitate și mai ales concesionarea unor importante bunuri ale statului către capitaliștii străini au suscitat vii discuții și luări de atitudine, din partea celorlalte partide politice. Partidul Național-Liberal a apreciat că începutul de stabilizare era, în fond, finalizarea acțiunilor întreprinse de guvernul Vintilă Brătianu, dar a criticat aspru concesiunile acordate, considerând că această decizie „este în contradicție flagrantă cu Constituția, este periculoasă din punct de vedere al ordinei interne și al apărării țării și în contradicție cu principiile care întotdeauna au stat la baza dezvoltării statului român"[10]. Președintele Partidului Țărănesc, dr. Nicolae Lupu, a criticat cu hotărâre faptul că național-țărăniștii înstrăinau „o parte din capitalul național, pe care, cu atâta trudă, generațiile anterioare l-au acumulat"[11].

Deși aprecia că situația economică grea a țării se datora politicii promovate de liberali, Partidul Social-Democrat a ținut să se desolidarizeze de acțiunile întreprinse de național-țărăniști, considerând că ele nu puteau avea decât consecințe negative pentru România. La rândul său, Partidul Comunist Român — fără a întreprinde o analiză științifică, obiectivă — afirma că răspunderea pentru falimentul economic al țării o purtau atât liberalii, cât și național-țărăniștii, că soluția contractării de împrumuturi externe ducea inevitabil la accentuarea „jugului dublu al capitalului național și internațional"[12], la accentuarea dependenței României față de monopolurile străine.

---

[9] Costin C. Kiriţescu, *op. cit.*, p. 351—352.

[10] „Viitorul", XXII, nr. 6 696 din 6 iunie 1930.

[11] Dr. N. Lupu, *După concesia telefoanelor*, în „Aurora", IX, nr. 10 din 3 iulie 1930.

[12] *Documente din istoria Partidului Comunist Român, 1929—1933*, București, E.S.P.L.P., 1956, p. 11.

În decursul anilor, peste 10 miliarde lei au luat drumul străinătății, ca urmare a veniturilor obținute de trusturile internaționale din exploatarea concesiunilor făcute de guvernele național-țărăniste[13]. Aceasta însemna, în fond, înstrăinarea unei părți din avuția națională, din roadele muncii poporului român.

În sistemul financiar al țării, Banca Națională ocupa locul central. Dar, această instituție, se afla în mâna Partidului Național-Liberal, putând astfel controla și influența politica economică. De aceea, Partidul Național-Țărănesc își înscrisese, ca un punct distinct în programul său, etatizarea Băncii Naționale a României. Aflați la guvern, național-țărăniștii n-au avut curaj să treacă la această acțiune radicală, ci s-au mulțumit cu măsuri parțiale. Astfel, o dată cu legea pentru stabilizarea monetară, s-a modificat statutul B.N.R.: capitalul social a sporit de la 100 la 600 milioane lei; numărul membrilor consiliului de administrație din partea statului a scăzut de la 33% la 10%. Prin această ultimă prevedere, guvernul a urmărit să asigure creșterea pozițiilor național-țărăniștilor în conducerea B.N.R., întrucât acțiunile rămase disponibile au fost plasate membrilor Partidului Național-Țărănesc.

Preocupat să asigure B.N.R. posibilitatea de a preschimba leii în aur și devize, guvernul a recurs la o serie de operațiuni financiare vizând redresarea acestei instituții. Sistemul de acordare a creditelor de către B.N.R. a rămas cel existent înainte de noiembrie 1928, care nu corespundea concepției Partidului Național-Țărănesc privind primatul agriculturii în viața economică. Crearea unor instituții financiare a căror menire era acordarea de credite pentru agricultură n-a putut reduce raza de acțiune a B.N.R., care reprezenta o citadelă liberală sub un guvern național-țărănist.

Intensificarea presiunii fiscale, regimul de severe economii, împrumuturile externe contractate n-au putut asigura echilibrarea bugetului. Doar în 1929, bugetul s-a încheiat cu un excedent de 1,4 miliarde lei, pentru ca în 1930 să înregistreze un deficit de 3,8 miliarde lei, sporit în 1931 la 9,6 miliarde lei[14].

Aflat la guvern, Partidul Național-Țărănesc a trecut la aplicarea politicii „porților deschise" în fața capitalului străin, aducând modificări esențiale legislației existente.

---

[13] Costin Murgescu, N.N. Constantinescu (redactori responsabili), *Contribuții la istoria capitalului străin în România*, vol. I, București, Edit. Academiei, 1960, p. 330.

[14] *Istorie economică*, Sub redacția prof. univ. dr. Nicolae Marcu, București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1979, p. 327.

La 16 martie 1929, a fost publicată legea pentru organizarea și administrarea, pe baze comerciale, a întreprinderilor și avuțiilor publice. Conform acestei legi, toate bunurile statului, județelor, comunelor și altor instituții de utilitate publică, se organizau și administrau în una din următoarele forme: arendare sau închiriere; concesiune; regie mixtă, regie publică sau regie cooperativă[15]. Legea prevedea că toate concesiunile se făceau prin licitație publică, desființând îngrădirile puse în fața capitaliștilor străini.

De asemenea, la 28 martie 1929, a fost promulgată legea minelor, care, la articolul 30, stabilea că bogățiile subsolului puteau fi concesionate „societăților de orice fel, române sau străine, care îndeplinesc normele cerute de legile române, precum și persoanelor juridice de orice fel"[16]. Permisul de exploatare se acorda pe bază de licitație publică, fapt ce favoriza pe capitaliștii străini, care dispuneau de mijloace tehnice și financiare superioare celor autohtoni.

O altă preocupare a guvernului a fost instituirea unui nou sistem de exploatare a bunurilor statului, în care scop s-au constituit regiile autonome. Au fost adoptate, succesiv, legi privind crearea de regii autonome: a C.F.R. (1 iulie 1929), a P.T.T. (3 august 1929), a conductelor de petrol ale statului (iulie 1929), a monopolului de gaz metan (21 iulie 1930) ș.a.

În general, guvernul a acordat puțină atenție industriei. Dintre măsurile luate, se remarcă legea pentru construcția de vagoane și locomotive în țară (iulie 1929), care a avut un rol important în stimularea industriei constructoare de mașini.

Constatând că armata română dispunea de aceleași mijloace de luptă cu care încheiase războiul, aflate și acestea într-un grad înalt de uzură fizică și morală, guvernul național-țărănist a hotărât să ia măsuri de remediere a situației, care putea avea urmări grave pentru apărarea integrității teritoriale a patriei. Neavând încredere în „capacitatea industriei românești de a putea fabrica armament și muniții pentru armată"[17], într-un timp foarte scurt, guvernul a decis să achiziționeze unele tipuri de armament de infanterie și artilerie cu care să fie înlocuit materialul aflat în dotarea trupelor. După intense

---

[15] „Monitorul oficial", nr. 62 din 16 martie 1929.

[16] *Ibidem*, nr. 71 din 28 martie 1929.

[17] Gheorghe Zaharia, Constantin Botoran, *Politica de apărare națională a României în contextul european interbelic. 1919—1939*, București, Edit. Militară, 1981, p. 87.

negocieri, au fost semnate contracte cu uzinele Skoda (17 martie 1930) și Zbrojowka (26 iunie 1930) — ambele din Cehoslovacia — și cu uzina Schneider (17 iulie 1930) din Franța, prin care statul român urma să cumpere baterii de tunuri antiaeriene, baterii de tunuri cu țeavă lungă, puști mitraliere*. Dar, guvernul n-a putut achita ratele în termenele stabilite, astfel că, firmele furnizoare au refuzat să mai continue fabricarea armamentului comandat. Intenția național-țărăniștilor de a asigura o dotare corespunzătoare a armatei române nu s-a putut materializa.

Cum era și firesc, Partidul Național-Țărănesc și-a concentrat atenția asupra problemelor privind agricultura[18]. La 28 martie 1929, a fost promulgată legea privind cooperația, care stipula o mai mare autonomie a acestei instituții introducând principiul autocontrolului unităților cooperative, în locul controlului exercitat de stat. De asemenea, se crea un organ central de control și îndrumare — Oficiul Național al Cooperației Române —, se stabilea diviziunea cooperativelor în federale și centrale, se constituia Banca Centrală Cooperativă. Scopul legii a fost sporirea rolului cooperației în viața economico-socială a țării și scoaterea ei de sub controlul liberalilor. Participarea statului a crescut, ceea ce a dus la consolidarea acestei instituții și la o mai mare afluență a țărănimii spre cooperative. Deși nu a devenit ceea ce preconizaseră teoreticienii național-țărăniști — calea principală de evoluție a societății românești —, cooperația a jucat un rol pozitiv, ajutând efectiv țărănimea în acea perioadă grea, de criză economică. La începutul anului 1931, existau 5 239 bănci

---

* Valoarea contractului semnat cu uzinele Skoda era de 5 148 810 000 lei și cuprindea, în principal, următoarele categorii de armament livrabile în 5 ani: 24 baterii de tunuri de câmp calibru 75 mm; 62 baterii de obuziere ușoare calibru 100 mm; 45 baterii de obuziere grele calibru 150 mm; 25 baterii de tunuri antiaeriene calibru 75 mm. Contractul cu firma Schneider era de 1 741 507 000 lei și prevedea livrarea către România a 45 baterii de tunuri cu țeavă lungă calibru 105 mm. De la firma Zbrojowka trebuiau achiziționate 25 270 puști mitraliere Praha Z.B. calibru 7,92 în valoare de 11 103 000 dollari (Căpitan Ioan Talpeș, *Considerații asupra măsurilor inițiate de guvernele românești în vederea modernizării structurilor organizatorice și îmbunătățirii înzestrării materiale a armatei (1929—1933)*, în *File din istoria militară a poporului român*, vol. 4, București, Edit. Militară, 1977, p. 143).

18 Vezi, pe larg, Gh. Z. Ionescu, *Legislația agrară din România privind creditul și cooperația în anii 1929—1933*, în „Analele Univ. București". Istorie, nr. 1/1974; Idem, *Legiuiri agrare în România în anii crizei economice din 1929—1933*, *Ibidem*, Filozofie. Istorie, Drept, XXIV, 1975.

populare, cu un număr de 1 151 737 membri, care dispuneau de 7,2 miliarde lei[19].

În iulie 1929, a fost votată legea privind administrarea generală a pescăriilor statului și ameliorarea zonei inundabile a Dunării, iar în aprilie 1930, legea pentru administrarea pădurilor —, prin care s-a preconizat o mai rațională exploatare a acestei bogății naturale.

Guvernul s-a preocupat de asigurarea unui credit cât mai larg, menit să contribuie la dezvoltarea agriculturii românești. Acestui scop i-a slujit legea pentru organizarea Creditului Funciar Rural și a Creditului Agricol, din 20 august 1930, prin care se crea o societate de credit agricol cu un capital de 500 milioane lei, din care jumătate era subscris de stat[20]. La 9 aprilie 1930, s-a constituit Institutul de Credit Ipotecar Tranzitoriu, iar prin legea din 18 martie 1931, a luat ființă Creditul Agricol Ipotecar. Conceput sub formă de societate anonimă, acesta acorda împrumuturi ipotecare pe imobile, cu sau fără construcții și care făceau obiectul unei exploatări agricole, inclusiv a agricultorilor împroprietăriți. Împrumuturile erau rambursabile pe termen lung sau pe termen scurt, cu sau fără amortizare. Societatea avea dreptul să emită și obligațiuni; capitalul inițial a fost stabilit la 99 milioane lei, din care statul participa cu 51 milioane, acționarii români cu 3 milioane, iar acționarii străini cu 45 milioane. Statul a pus la dispoziția Creditului Agricol Ipotecar, pe bază de obligațiuni, un fond de 1,310 milioane lei[21]. Căderea guvernului național-țărănist a făcut ca această instituție să fie pusă în acțiune, în timpul cabinetului Iorga.

De asemenea, guvernul a reorganizat Casa Rurală (mai 1930), căutând să-i sporească rolul în procesul de redistribuire a proprietății agrare și Camerele de Agricultură (iunie 1930), cu scopul „de a reprezenta și a ocroti interesele agriculturii, precum și de a contribui prin orice mijloace la sporirea producției agricole"[22].

Pe aceeași linie, se înscrie legea pentru ameliorarea terenurilor degradate (iunie 1930), legea pentru înființarea de silozuri (iunie 1930), legea pentru plantarea drumurilor publice, a pășunilor și hotarelor lor (aprilie 1930).

Dintre legile adoptate de național-țărăniști, se cuvine a fi menționată cea din 2 august 1929, privind vânzarea pe credit a mașinilor industriale, agricole și autovehiculelor, prin care se creau facilități

---

[19] Virgil N. Madgearu, *Evoluția economiei românești...*, p. 330.

[20] „Monitorul oficial", nr. 183 din 20 august 1929.

[21] Virgil N. Madgearu, *Evoluția economiei românești...*, p. 346.

[22] „D.A.D.", nr. 72 ședința din 17 iunie 1930, p. 3 544.

celor ce doreau să contribuie la progresul tehnic, mai ales în agricultură. De pe urma acestei legi beneficiau cetățenii care dispuneau de mijloace financiare solide, întrucât se acordau credite numai pentru mașini a căror valoare depășea 5 000 de lei.

Deși avea un program agrar foarte amplu, Partidul Național-Țărănesc n-a putut așeza această ramură fundamentală a economiei naționale pe baze moderne. Măsurile de înzestrare tehnică, planurile de amenajări funciare, de desecări și irigații, de dezvoltare a legumiculturii, viticulturii, sericiculturii, de industrializare a produselor agricole, pentru valorificarea la un nivel mai înalt a muncii țăranului român s-au realizat doar parțial, datorită efectului paralizant al crizei economice. Aceasta a constituit un obstacol insurmontabil pentru guvern, iar penuria de credite* l-a obligat să se lase angrenat în acțiuni de conjunctură, de la o zi la alta.

Prima guvernare național-țărănistă a însemnat un progres în dezvoltarea rețelei rutiere din România, depășind, prin amploare, tot ce s-a realizat în primul deceniu de după Marea Unire din 1918. În 1929, guvernul a concesionat construirea șoselei București-Brașov, firmei engleze „Stewart", care însă nu s-a achitat de sarcinile asumate, fapt ce a dus la rezilierea contractului. În ianuarie 1931, au început tratative cu societatea suedeză de drumuri Svenska Vägaktiebolaget și cu grupul francez „Routes Modernes", pentru desfacerea și pavarea a 9 730 km de șosea, cuprinzând drumurile naționale București-Ploiești-Brașov-Sibiu-Alba Iulia-Cluj-Oradea; Ploiești-Buzău; București-Giurgiu; București-Oltenița, precum și o parte a șoselelor importante din jurul

* Ion Mihalache, ministrul Agriculturii și Domeniilor, aprecia, în vara anului 1929, că agricultura avea nevoie de 1,2 miliarde lei pentru investiții și lucrări imediat productive. El a solicitat, din împrumutul de stabilizare și dezvoltare, obținut în februarie 1929, suma de un miliard de lei, care urma să fie utilizată pentru terminarea lucrărilor de îndiguiri și ameliorări funciare în zonele Oltenița-Sulari-Dorobanțu și Brateșul (19 milioane), pentru valorificarea regiunilor inundabile din zona Dunării (100 de milioane), pentru construirea căii ferate înguste Cluj-Răcătău (90 milioane), pentru silvicultură (70 milioane), pentru cumpărarea de reproducători de rasă și pentru construirea a 1 000 de grajduri (488 milioane), iar restul pentru sporirea producției și pentru lucrări cu caracter public menite să producă venituri imediate. Dar, guvernul a repartizat numai jumătate din suma solicitată, din care 231 milioane lei s-au folosit pentru cumpărarea de semințe selecționate, iar restul pentru procurarea de mașini și unelte agricole (D. Șandru, *Capitalul străin în agricultura României în anii crizei economice*, în „Anuarul I.I.A.", Iași, XIX, 1982, p. 434).

Bucureștilor, Clujului și Brașovului. Practic, anul 1931 a însemnat un punct de plecare în modernizarea drumurilor din România[23].

Se cuvine menționat și un alt fapt: în 1929, s-a renunțat la tracțiunea animală a tramvaielor din București, folosindu-se numai curentul electric[24]. De asemenea, din inițiativa primarului Dem. I. Dobrescu s-a desfășurat un amplu program de modernizare a Capitalei României: dezvoltarea rețelei de canalizare și lumină electrică, asfaltarea unui mare număr de străzi, amenajarea parcurilor Băneasa și Snagov, începerea acțiunii de asanare a lacurilor din jurul Bucureștilor etc.[25].

În primăvara anului 1929, a fost montat, de către Compania Marconi, postul de radio București, fapt ce a asigurat transmiterea unor emisiuni de calitate (emisiunile postului începuseră la 1 noiembrie 1928[26].

Evoluția comerțului exterior a fost influențată de legea privind tariful vamal, din 1 august 1929. Referindu-se la rațiunile care au impus noua lege, Virgil Madgearu scria: „Reexaminarea tarifului în vigoare era impusă de necesitatea de a revizui concepția economică ce-i sta la bază și de a pune și politica vamală în concordanță cu acea concepție economică care se socotea singura ce corespunde adevăratelor interese ale economiei românești: apărarea în primul rând a intereselor agriculturii"[27].

Noul tarif vamal prevedea taxe protecționiste la produsele agricole, scăderea taxelor la uneltele agricole și materiile prime necesare agriculturii, diminuarea taxelor la articolele de primă necesitate. În general, gradul de protecție stabilit era mai mic decât cel cuprins în legea anterioară (din 1927). Pentru încurajarea și sprijinirea exporturilor, prin legea din aprilie 1930, s-a constituit Institutul Național de Export[28], iar în august 1930, a luat ființă Oficiul Central al Exportului de Cereale[29].

---

[23] Al. Cebuc și C. Mocanu, *Din istoria transporturilor de călători în România*, București, Edit. Științifică, 1967, p. 36.

[24] *Ibidem*, p. 152.

[25] Vezi, pe larg, Dem. I. Dobrescu, *Ce am făcut la primărie*, București, 1937.

[26] *Enciclopedia României*, vol. IV, *Economia Națională*, București, (1943), p. 163.

[27] Virgil N. Madgearu, *Evoluția economiei românești*..., p. 214.

[28] „Monitorul oficial", nr. 53 din 9 aprilie 1930.

[29] *Ibidem*, nr. 187 din 22 august 1930.

Structura comerțului exterior al României n-a suferit modificări substanțiale. După primul an de guvernare național-țărănistă, balanța comercială s-a soldat cu un deficit de 668 milioane lei[30], ca urmare a prăbușirii prețurilor pe piața mondială la principalele produse de export ale țării noastre: cereale, lemn, petrol. Drept urmare, în 1930, guvernul a trecut la limitarea importului și a depus eforturi pentru forțarea exportului.

Sacrificiile făcute prin forțarea exportului au fost considerabile. Astfel, în 1929 s-au exportat 2 881 mii tone petrol, pentru care s-au primit 9 628,7 milioane lei, iar în 1931 s-au exportat 4 647,1 mii tone, obținându-se doar 6 832,6 milioane lei[31]. În 1930, România a exportat 118 000 vagoane de porumb, realizându-se aproximativ aceeași sumă ca în 1928, când a exportat numai 47 000 vagoane de porumb[32]. Prin asemenea metode s-a reușit obținerea unei balanțe comerciale excedentare cu 5,5 miliarde lei în 1930 și cu 6,4 miliarde lei în 1931[33]. Dar, datoria publică externă a înghițit rapid acest excedent; potrivit unor calcule, totalul plăților externe pe anii 1929—1931 depășea cu 18,4 miliarde lei soldul activ al balanței comerciale, pentru aceeași perioadă[34].

Conștient că în condițiile crizei economice, soluțiile preconizate de programul Partidului Național-Țărănesc erau ineficiente, Virgil Madgearu a trecut, la începutul anului 1931, la elaborarea unui plan economic național „de la a cărui aplicare sistematică timp de câțiva ani am socotit — cum mărturisea el — că depinde și rezistența țării noastre în fața valului depresiunii economice mondiale și asigurarea propășirii sale". Acest plan, însușit „de toate forțele politice răspunzătoare", urma să fie realizat prin intervenția directă a statului. Primul punct al planului era reajustarea situației datoriilor private, pentru a „pune un răgaz transferului anormal de avuții și proprietăți prin execuție silită ca urmare a datoriilor cu dobânzi oneroase și a scăderii prețurilor la bunurile mobiliare"[35].

---

[30] Virgil N. Madgearu, *op. cit.*, p. 265.

[31] *Ibidem*, p. 108.

[32] N.P. Arcadian, *Industrializarea României*, ed. a II-a, București, 1936, p. 216.

[33] Virgil N. Madgearu, *op. cit.*, p. 266.

[34] N.Z. Lupu, *Planul de la Geneva. Implicațiile lui politice în România. 1932—1933*, București, Edit. Politică, 1973, p. 23.

[35] *Constituirea cercului de studii al Partidului Național-Țărănesc*, în „Dreptatea", V, nr. 1 204 din 9 octombrie 1931.

Asanarea datoriilor agricole era concepută ca o parte a asanării generale a pieței financiare, a consolidării băncilor și înlesnirii lichidării datoriilor existente relativ imobilizate, cuprinse în efecte scontate de băncile particulare la B.N.R. După opinia lui Madgearu, aici se afla „nodul gordian", de dezlegarea căruia depindea punerea în mișcare a întregului mecanism economic și dezvoltarea producției, grav afectată de criză. Planul n-a putut fi aplicat, dar el dovedea o reorientare în concepția Partidului Național-Țărănesc privind politica economică.

La sfârșitul primei guvernări național-țărăniste, tabloul economic era dintre cele mai sumbre, așa cum o dovedesc datele statistice*

Politica socială

Principala preocupare pe plan social a guvernelor național-țărăniste a fost consolidarea pozițiilor grupării pe care o reprezentau, a cărei putere economică era mult mai slabă decât a celei înregimentate în Partidul Național-Liberal. Acestui scop i-au slujit legile de organizare a regiilor autonome, cele privind creditul, reglementarea comerțului exterior ș.a.

Partidul Național-Țărănesc n-a luat măsurile antimonopoliste anunțate în opoziție, Banca Națională a României a rămas în continuare în mâinile liberalilor, structura economică nu a suferit modificări esențiale. Confruntați cu realitățile, adesea foarte dure, generate de criza economică, național-țărăniștii au luat unele măsuri care contraveneau, în fond, concepției lor, cum au fost cele de salvare a

* Iată câteva date statistice:

Ramura economică	1929	1931
Valoarea producției miniere	100	47,0
Extracția de petrol (tone)	112,9	157,8
Extracția de petrol (valoric)	101,4	37,0
Valoarea producției industriei prelucrătoare	92,1	54,4
Valoarea producției agricole vegetale	87,3	45,0
Valoarea importului	93,7	49,7
Valoarea exportului	107,4	82,2
Traficul pe C.F.R. (tone)	105,1	95,7

(*Anuarul statistic al României. 1939 și 1940, p. 461—475*).

marilor bănci de la faliment, sau preluarea portofoliului „putred" al Băncii Naționale. Menținerea și chiar fortificarea pozițiilor marii burghezii industriale și bancare a generat o reală timiditat[illegible] și inconsecvență din partea național-țărăniștilor, care, deși se [illegible] putere, trăiau un sentiment de inferioritate.

Național-țărăniștii au sprijinit, practic, moșierimea, mai ales prin măsurile luate pentru creșterea producției agricole și sporirea exportului de cereale. Este semnificativ faptul că, în fruntea Institutului Național de Export, au fost numiți mari moșieri precum Aurel Pană și Ion Cămărășescu.

La 30 martie 1931, a fost votat proiectul de lege pentru revizuirea împroprietăririi, al cărui principal scop era înlăturarea abuzurilor comise cu prilejul aplicării reformei agrare. Legea a provocat reacția vehementă a averescanilor și liberalilor, care o considerau „demagogică și anarhică", acuzându-i pe național-țărăniști că urmăresc să creeze o stare de permanentă agitație la sate[1]. Ea nu a putut fi aplicată, întrucât guvernul a părăsit puterea peste câteva zile.

Dintre legile cu cele mai profunde implicații sociale se detașează cea din 20 august 1929, pentru reglementarea circulației pământurilor cultivabile, dobândite prin legile de împroprietărire[2]. Conform acestei legi, pământurile arabile puteau fi înstrăinate „fără nici o formalitate", cu condiția ca dobânditorii să fie cetățeni români, muncitori manuali de pământ sau absolvenți ai unei școli de agricultură de orice grad, cu aceștia fiind asimilați și învățătorii, preoții și alți slujitori ai bisericii. Legea prevedea că dobânditorii nu puteau să aibă, cu terenul cumpărat, mai mult de 25 ha pământ cultivabil de familie. Prin această precizare, se urmărea împiedicarea procesului de refacere a marii proprietăți moșierești. Principalul efect al legii a fost evidențiat de Virgil Madgearu, care recunoștea: „După 1929 și pe baza legii pentru reglementarea circulației pământurilor cultivabile, care admite înstrăinarea pământurilor împroprietărite și achiziționarea lor până la 25 ha de către muncitorii manuali, se înlesnește o diferențiere a clasei țărănești în sensul formării unei categorii de proprietari mijlocii, pe de o parte, și a unui proletariat, de altă parte"[3].

---

[1] *O lege demagogică și anarhică*, în „Viitorul", XXIII, nr. 4948 din 2 aprilie 1931.

[2] „Monitorul oficial", nr. 183 din 20 august 1929.

[3] Virgil N. Madgearu, *Evoluția economiei românești*..., p. 34.

Burghezia rurală a fost sprijinită și prin celelalte legi vizând relațiile agrare și producția agricolă (între care cele privind cooperația, creditul, înzestrarea tehnică, exportul, Casa Rurală).

Față de numeroasele procese agrare aflate în curs, guvernul național-țărănesc a inițiat o lege, promulgată la 7 iulie 1930, prin care se stabilea o procedură mai simplă de împroprietărire, în sensul că tabelele cu cei îndreptățiți erau întocmite de Consilieratele agricole, după care erau aprobate de Ministerul Agriculturii și Domeniilor, fără a se mai apela la instanțele judecătorești.

Evoluția obiectivă a relațiilor agrare din România evidențiază multiplele greutăți cu care se confruntau micile gospodării țărănești*.

În condițiile crizei economice, situația țărănimii s-a înrăutățit considerabil. Pentru a-și achita anuitățile pentru loturile de pământ cu care fuseseră împroprietăriți, precum și sarcinile fiscale, numeroși țărani s-au văzut nevoiți să se împrumute la cămătari și bănci, ajungând, până la urmă, insolvabili.

În 1929, a luat ființă Liga contra cametei, care se bucura de sprijinul unor partide democratice, precum Partidul Social-Democrat și Partidul Țărănesc — dr. N. Lupu. La 3 iunie 1930, când s-a depus, din inițiativă parlamentară, un proiect de lege pentru suspendarea execuțiilor silite —, la care s-au raliat și unii deputați național-

* Conform recensământului din 1930, situația proprietății agrare era următoarea:

Categorii de exploatare	Exploatări		Suprafață	
	Număr	%	Hectare	%
Total	3 280 000	100,0	19 750 000	100,0
Sub 5 ha	2 460 000	74,9	5 535 000	28,0
din care:				
sub 1 ha	610 000	18,6	320 000	1,6
1—3 ha	1 100 000	35,5	2 200 000	11,1
3—5 ha	750 000	22,8	3 015 000	15,3
5—10 ha	560 000	17,1	3 955 000	20,0
10—20 ha	180 000	5,5	2 360 000	11,9
20—50 ha	55 000	1,7	1 555 000	7,8
50—100 ha	12 800	0,4	895 000	4,5
100—500 ha	9 500	0,3	2 095 000	10,6
din care:				
100—200 ha	5 500	0,2	780 000	4,0
200—500 ha	4 000	0,1	1 315 000	6,7
peste 500 ha	2 700	0,1	3 375 000	17,1

(*Relații agrare și mișcări țărănești în România, 1908—1921*, București, Edit. Politică, 1967, p. 577).

țărăniști, între care Nicolae St. Graur și Dinu Simian —, guvernul a sugerat neluarea în dezbatere a acestuia[4]. La 12 martie 1931, când situația devenise explozivă, guvernul a venit cu proiectul de lege contra cametei, prin care se încerca limitarea abuzurilor în perceperea dobânzilor. Aprobată la 2 aprilie 1931, legea contra cametei prevedea că dobânda legală anuală nu putea depăși scontul B.N.R. decât cu 1% în afaceri civile și cu 2% în afaceri comerciale. Această lege a fost prima măsură de intervenție a statului în raporturile dintre debitori și creditori[5].

Dar, și după adoptarea legi, execuțiile silite au continuat, iar curentul în favoarea unei legi de conversiune a datoriilor începea să câștige teren. Profund îngrijorat, consilierul tehnic de pe lângă B.N.R. a înaintat primului-ministru Gh. Gh. Mironescu, la 13 noiembrie 1930, o notă prin care-i cerea să facă o declarație categorică, menită să înceteze orice discuție cu privire la conversiunea datoriilor agricole[6]. Totuși, guvernul n-a putut face abstracție de această necesitate și a început să pregătească terenul pentru o eventuală conversiune. În acest scop a fost creată, la 9 aprilie 1931, Banca Agriculturii Românești, cu un capital inițial de 650 de milioane lei, subscrise în întregime de stat, ce urma să crească până la un miliard de lei, în vederea acoperirii pierderilor pe care băncile urmau să le înregistreze prin aplicarea conversiunii. Plecarea național-țărăniștilor de la putere a făcut ca această bancă să nu-și poată începe activitatea.

Programul Partidului Național-Țărănesc acorda o atenție deosebită problemelor muncitorești, reglementării relațiilor de muncă, ameliorării situației materiale a proletariatului. Aflat la guvern, acest partid a luat unele măsuri pozitive, care au venit în întâmpinarea revendicărilor clasei muncitoare.

În fruntea legislației sociale, se află legea asupra contractelor colective de muncă, elaborată sub îndrumarea lui Ion Răducanu — ministrul Muncii, Cooperației și Asigurărilor Sociale —, publicată la 5 aprilie 1929[7], care reglementa, pentru prima dată în mod unitar, cele patru tipuri de contracte: de ucenicie, individuale, de echipă, colective. Legea interzicea denunțarea contractului individual în caz de grevă sau

---

[4] Arh. ist. centr., fond Președ. Cons. de Min., dos. 14/1930, f. 58.

[5] Vasile Bozga, *Criza agrară în România dintre cele două războaie mondiale*, București, Edit. Academiei, 1975, p. 158.

[6] N.Z. Lupu, *Planul de la Geneva...*, p. 51.

[7] „Monitorul oficial", nr. 74 din 5 aprilie 1929.

lock-out, îngrădind abuzurile patronilor în concedierea lucrătorilor; recunoștea dreptul muncitorilor asociați de a da în judecată pe patron în cazul nerespectării contractului colectiv; stabilea că acest contract colectiv putea fi denunțat, cu condiția prevenirii celeilalte părți cu cel puțin 14 zile înainte de data la care urmau să înceteze obligațiile contractuale. Prin această lege, se introducea concediul de odihnă plătit, în raport cu vechimea, de 7—30 de zile pe an. După depunerea proiectului în parlament, au avut loc ample dezbateri, mai ales în privința contractului colectiv*. Ele au reliefat existența unei convergențe de opinii a reprezentanților partidelor burgheze, observațiile critice formulate de liberali și averescani vizând, mai ales, aspecte particulare și chestiuni de oportunitate[8]. Deputații social-democrați au criticat ideea armoniei sociale, arătând că lupta de clasă era consecința firească a existenței orânduirii capitaliste, că o lege — oricât de bună —, nu putea suprima conflictele sociale. Totodată, ei au scos în relief aspectele pozitive ale legii, socotind-o — în ansamblul ei —, un pas înainte pe calea recunoașterii drepturilor muncitorești. De altfel, România s-a numărat printre primele țări din lume care au introdus contractul colectiv de muncă. Național-țărăniștii susțineau că legea dovedea „o nouă concepțiune" de politică socială, „bazată pe cunoașterea realelor nevoi ale economiei noastre naționale și inspirată de marile idealuri ale justiției sociale"[9].

Elemente privind regimul muncii, se găsesc și în legea minelor din 28 martie 1929, care stabilea, la articolul 114, că întrebuințarea copiilor și femeilor la lucru, în întreprinderile miniere, se va face conform legilor de protecția muncii și convențiilor internaționale în vigoare. Întreprinderile miniere erau obligate să ia toate măsurile pentru prevenirea accidentelor de muncă și pentru acordarea primului ajutor de urgență. Potrivit acestei legi, s-a înființat Casa Minieră, care avea sarcina de a administra fondurile destinate acțiunilor sociale și culturale ale celor ce munceau în această ramură[10]. Regulamentul de funcționare a Casei Miniere prevedea că aceasta se ocupa de construirea unor case

* Potrivit art. 101, contractul colectiv era „acordul scris privitor la condițiile de muncă și salarizare încheiat, pe de o parte de unul sau mai mulți întreprinzători, de grupuri sau asociații ale acestora, și pe de altă parte, de asociații profesionale sau grupările de salariați".

[8] *Concesii și restricții în legislația muncii din România* (1920—1940), sub redacția prof. dr. Emilian Bold, Iași, 1980, p. 83—102.

[9] *Legea contractelor de muncă din 1929*, București, 1929, p. 105.

[10] „Monitorul oficial", nr. 71 din 28 martie 1929.

de sănătate și aziluri pentru bătrâni și infirmi, întreținerea de băi, dispensare, case de citire, cinematografe, teatre, școli, cantine, acordarea suplimentărilor de pensii de invaliditate ș.a.[11].

Atribuții similare reveneau și Casei Autonome pentru Ocrotirea și Ajutorarea Personalului C.F.R., creată în aprilie 1930.

La 4 martie 1930, a fost promulgată legea pentru ratificarea tratatului de muncă încheiat între Franța și România, prin care, cele două țări, se obligau să creeze înlesniri reciproce pentru supușii lor, spre a putea lucra în una din cele două țări. Se prevedea, în chip expres, că lucrătorii imigranți vor primi, la muncă egală, salariu egal cu cel al lucrătorilor indigeni, se bucurau de egalitate de tratament în privința aplicării legilor care reglementau condițiile de muncă, igienă, protecție ș.a.[12]. Dar, accentuarea crizei economice și creșterea vertiginoasă a șomajului au făcut ca prevederile tratatului să fie inoperante.

Prin legea pentru protecția muncii indigene, din 3 aprilie 1930, se introduceau stavile în calea afluenței muncitorilor străini în România, urmărindu-se limitarea numărului de șomeri din rândul cetățenilor români[13].

În condițiile sporirii șomajului, la 8 ianuarie 1929, Consiliul de Miniștri a pus la dispoziția Ministerului Muncii, Cooperației și Asigurărilor Sociale suma de 5 milioane de lei pentru ajutorarea șomerilor[14], pentru ca în 1931, alocația să ajungă la aproape 17 milioane lei. Dar, raportând această sumă la numărul șomerilor recunoscuți oficial, se poate constata că ajutorul primit de un șomer în 1929 era de 2,16 lei pe zi, iar în 1931 de 1,86 lei[15], sumă cu totul derizorie*.

Legile și măsurile adoptate nu au fost însă integral respectate de patroni care, invocând greutățile crizei economice, au acționat pentru menținerea și chiar înăsprirea vechilor relații de muncă.

---

[11] Ilie Ceaușescu, Nicolae Petreanu, Ion Baicu, Ioan Călin, Dumitru Rusu, *Mișcarea muncitorească și legislația muncii în România*, București, Edit. Științifică, 1972, p. 171.

[12] „Monitorul oficial", nr. 51 din 4 martie 1930.

[13] *Ibidem*, nr. 76 din 3 aprilie 1930.

[14] Arh. ist. centr., fond. Președ. Cons. de Min., dos. 30/1929, f. 49.

[15] *Situația clasei muncitoare din România. 1914–1944*, p. 262.

* Spre exemplu, 1 kg de carne de porc costa 30,25 lei, iar un litru de lapte 6,35 lei (în anul 1931).

În domeniul politicii sanitare — cu profunde implicații sociale, — se remarcă legea din 14 iulie 1930, în baza căreia se crea câte un Oficiu de ocrotire în fiecare capitală de județ, având menirea de a se îngriji de sănătatea populației din județul respectiv. În mediul rural, se constituiau case de ocrotire, care se îngrijeau de apărarea sănătății și de educația sanitară a țărănimii. O atenție deosebită era acordată salubrității și curățeniei publice. Un capitol special, se referea la ocrotirea mamei și copilului. Legea prevedea obligativitatea vizitei medicale la angajarea muncitorilor și controlul periodic al sănătății acestora, supravegherea condițiilor sanitare din fabrici[16].

O serie de măsuri — precum sporirea impozitelor și taxelor — au afectat toate clasele și categoriile sociale, dar au lovit cel mai mult în nivelul de trai al oamenilor muncii. Astfel, la câteva săptămâni de la venirea Partidului Național-Țărănesc la putere, au fost adoptate trei legi care vizau sporirea impozitelor: de la 1% din venitul brut la cărbuni și de la 2% la petrol și gaze la 3%[17], aplicarea unui spor de preț pentru timbre și mărirea impozitelor pe acte și fapte juridice cu 20%[18]; creșterea impozitului pe cifra de afaceri de la 2% la 10% și de la 10% la 15%[19]; așezarea unui impozit special pe automobile[20]. La 15 mai 1929, a fost urcată taxa de consumație pe zahăr de la 4 lei la 7 lei, apoi s-au adoptat și alte legi, prin care s-au mărit taxele asupra chiriilor, prețul tutunului de calitate inferioară, impozitele pe spectacole și pe salarii.

Începând cu 1 ianuarie 1931, s-a trecut la aplicarea primei „curbe de sacrificiu", în baza căreia salariile tuturor funcționarilor statului, precum și ale celor plătiți din bugetele caselor autonome și ale regiilor publice comerciale erau reduse cu 10–50%; totodată, s-a sistat acordarea de gradații, iar avansările nu mai erau însoțite de sporul corespunzător de salariu. Profitând de această lege, mulți patroni au aplicat curba de sacrificiu și în întreprinderile particulare.

În prima jumătate a anului 1929, au avut loc greve la Anina, la „Lemaître" (București), la „Rieger" (Sibiu), la „Industria Sârmei" (Câmpia Turzii), la fabrica de tricotaje din Timișoara, precum și în Valea Jiului, unde muncitorii forestieri au luptat timp de mai multe săptămâni, pentru obținerea revendicărilor lor.

---

16 „Monitorul oficial", nr. 154 din 14 iulie 1930.

17 „D.A.D.", nr. 4 ședința din 28 decembrie 1928, p. 87.

18 *Ibidem*, p. 99.

19 *Ibidem*, p. 105.

20 *Ibidem*, p. 109.

Apreciind că sindicatele unitare își depășiseră rolul de organizații profesionale, desfășurând o activitate politică, guvernul a decis dizolvarea lor[21]. În referatul Ministerului Muncii, Cooperației și Asigurărilor Sociale privind aplicarea deciziei Consiliului de Miniștri pentru închiderea și desființarea sindicatelor unitare în județul Mehedinți, se arăta că pereții camerei în care funcționa sindicatul din Turnu Severin „erau împodobiți cu tablouri: dr. Racovski, Dezrobirea muncitorimii, Naufragiul burgheziei, August Bebel, Ștefan Gheorghiu, I.C. Frimu, Ferdinand Lassalle și Karl Marx"[22]. S-au mai găsit următoarele broșuri: *Statutul cooperativei*, *Problemele puterii sovietice*, „Lupta de clasă", „Calendarul muncii" pe 1920, *Pentru unitatea mișcării sindicale*, *Supramuncă și plusvaloare*, *Muncitorii în Camerele de Muncă*, *Marxism și Darvinism*, *Noua orientare în Rusia Sovietică*, *Internaționala a II-a și a III-a*, *Socialismul marxist și evoluția socială*, *Umanitarism și socialism*, *Din istoria socialismului*, *Cronici fanteziste neliterare*, *Ce vor socialiștii*, *La vie et la mort du capitaine Renaud*. Se făcea precizarea că statutul sindicatului prevedea, la art. 13, că nu puteau face parte din sindicat decât cei care recunoșteau și admiteau principiul luptei de clasă, ceea ce contravenea legii persoanelor juridice și legii sindicatelor profesionale [23]. Organele judecătorești locale au inițiat procese de dizolvare a Sindicatelor Unitare, recunoscute până atunci ca persoane juridice.

Câteva luni mai târziu, guvernul a fost confruntat cu greva muncitorilor de la Lupeni (5–6 august 1929). Încă din toamna anului 1928, se ivise un grav conflict de muncă între minerii din Valea Jiului și societățile carbonifere, privitor la încheierea unui nou contract colectiv. Muncitorii cereau ca noul contract să prevadă: ziua de lucru de 8 ore pentru toți salariații, luându-se în calcul și intrările și ieșirile din șut; mărirea salariilor cu 40% pentru muncitorii de la focuri și puțuri; distribuirea retroactivă, începând cu 1 ianuarie 1928, a unui procent de 15% din veniturile societății; revizuirea salariilor pe categorii; desființarea amenzilor; aprovizionarea cu alimente și bocanci cu preț redus; interzicerea utilizării minorilor în subteran; cei întorși din armată să fie primiți automat la lucru [24].

---

[21] Doina Smîrcea (coordonator), Gheorghe Z. Ionescu, Eufrosina Popescu, Ioan Scurtu, *Culegere de documente și materiale privind istoria României (1929–1933)*, București, 1980, p. 189–190.

[22] *Ibidem*, p. 192.

[23] *Ibidem*, p. 194.

[24] M.C. Stănescu și M. Silvian, *Lupeni ieri și azi*, București, Edit. Politică, 1983, p. 74.

După opt luni de tratative infructuoase, muncitorii au decis să declare grevă, care s-a declanşat în dimineaţa zilei de 5 august, atingând punctul culminant prin ocuparea uzinei electrice din Lupeni, fapt ce a dus la paralizarea întregii activităţi miniere. În urma intervenţiei organelor de ordine locale, în ziua de 6 august 1929, au fost ucişi 22 de muncitori, iar alţi 58 au fost răniţi*.

În aceeaşi zi de 6 august, guvernul a hotărât instituirea unei comisii de anchetă, care să se deplaseze la faţa locului pentru a cerceta cauzele declanşării grevei şi legalitatea comportării autorităţilor civile şi militare implicate în represiune. Comisia a confirmat mai vechile rapoarte privind condiţiile extrem de grele în care se aflau muncitorii din Lupeni, dar a apreciat că trupa a fost atacată de greviştişi că ostaşii au tras „din instinct de apărare personală"[25]. Au urmat noi cercetări, urmate de unele îmbunătăţiri ale situaţiei minerilor (grăbirea construcţiei la azilul de bătrâni, concediile să fie plătite conform legii, să se respecte durata zilei de lucru ş.a.). În şedinţa din 16 august 1929, Consiliul de Miniştri a hotărât: suspendarea din funcţie a prefectului Ştefan Rozvan, a primului procuror de Hunedoara — Marius

---

* În urma unor cercetări minuţioase, istoricul M.C. Stănescu a reconstituit astfel momentul represiunii: „Văzând hotărârea neclintită a muncitorilor greviştişi, după ce a făcut şi el trei intervenţii, urmate fiecare de sunetul trompetei, la sugestia prefectului, primul procuror M. Condeescu a dat dispoziţie căpitanului I. Petcu să ia cei 45 de jandarmi şi să treacă podeţul de peste canal, aflat pe direcţia unde aceştia erau postaţi, spre uzină şi. cu patul puştii, să-i împingă înapoi pe greviştişi, pentru a evacua curtea, a pătrunde în uzina electrică şi a o pune în funcţiune. Aceştia i-au contactat pe muncitori, lovindu-i cu patul armei şi, datorită încăierării, cu baioneta. Greviştii s-au apărat cu braţele, iar unii dintre ei cu scânduri sau bare de metal. Masa s-a deplasat mai ales spre clădirea birourilor, unde curtea, în spate, era mai largă, dar şi spre grăniceri. Aşadar, distanţa dintre aceştia şi greviştişi s-a redus şi mai mult. În învălmăşeala ce s-a creat, îndeosebi în centrul grupului din nord, unii au aruncat cu ce aveau în mână în direcţia grănicerilor. Confuzia era totală. În cădere, fiind lovit, caporalul Gheorghe Gheorghiescu a tras instantaneu un foc de armă, lovind mortal în cap pe tânărul miner de la Carolina, de 23 de ani, Vitoş Gavrilă, unul dintre organizatorii principali ai grevei. Focul ucigaş al caporalului a fost urmat, fulgerător, de altele, trase de camarazii săi în plin în rândurile din faţă. «Împuşcăturile nu au ţinut mai mult de un minut» — declara Ştefan Rozvan. Imediat, autorităţile şi ofiţerii au ordonat încetarea împuşcăturilor (prin voce şi trompeţi) de pe urma cărora au căzut, morţi pe loc 13 muncitori, iar 14 au fost grav răniţi. Numărul total al celor răniţi s-a ridicat la 58. Până seara, cifra celor morţi s-a ridicat la 20, iar în zilele următoare au mai decedat doi" (M.C. Stănescu şi M. Silvian, *op. cit.*, p. 104—105),

[25] M.C. Stănescu şi M. Silvian, *op. cit.*, p. 110.

Condeescu, și a primului judecător N. Grăunțeanu; punerea la dispoziția comandamentelor respective a comandanților regimentelor care au participat la represiune [26].

Greva muncitorilor de la Lupeni și reprimarea ei sângeroasă a constituit obiectul unor ample dezbateri în presă și în parlament. Astfel, ziaristul Tudor Teodorescu-Branișteanu scria: „E foarte ciudat ceea ce se petrece în politica românească! Fiecare partid combate în opoziție, ceea ce va practica la guvern și practică la guvern metodele pe care le combate în opoziție. Este — pare-se — o stranie poftă sadică de autoflagelare programatică și principială"[27]. Referindu-se la național-țărăniști, cunoscutul ziarist nota: „În programul acela din anii eroici de opoziție nu erau înscrise nici masacrul de la Lupeni, nici schingiuirile de la poliție, nici confiscările de ziare. Erau înscrise. dimpotrivă, proteste împotriva masacrului din 13 decembrie 1918, proteste împotriva schingiuirilor din beciurile Siguranței și — iarăși — proteste împotriva confiscărilor de ziare"[28].

Încă de la 16 aprilie 1929, deputatul George Mârza, care vizitase minele de la Lupeni, a prezentat în Adunarea Deputaților impresiile sale. El relata că a văzut minerii ieșind din subteran la ora 18; aveau „aspect de oameni asfixiați, abia ținându-se pe picioare", erau uzi leoarcă și corpul prezenta o răceală de cadavru; lucraseră în apă până la genunchi, fără cizme și fără măștile de gaze prevăzute în contractul colectiv[29].

La rândul său, dr. N. Lupu, în ședința Adunării Deputaților din 14 decembrie 1929, făcea o remarcă semnificativă: „Întreaga propagandă și întreaga creație a partidului Național-Țărănesc a fost făcută tocmai pe tema «barbariilor» guvernelor trecute, cele făcute de Averescu în 1907 și de liberali la 1907"[30], iar acum, guvernul încerca să pună vălul uitării peste morții de la Lupeni.

Situația minerilor din Valea Jiului, desfășurarea grevei și reprimarea ei au fost dezbătute pe larg, în ședința Adunării Deputaților din 22 ianuarie 1930 [31]. În interpelarea sa, profesorul

---

[26] *Ibidem*, p. 134.

[27] N.G. Munteanu și Gh.I. Ioniță, *Un veac de istorie a minerilor de pe Jiu*, București, Edit. Politică, 1971, p. 90—111.

[28] Tudor Teodorescu-Branișteanu, *Parlamentul a luat vacanță*, în „Adevărul", nr. 14 257 din 5 aprilie 1930; Idem, *Între presă și literatură*, *București*, Edit. Minerva, 1989, p. 157—158.

[29] „D.A.D.", nr. 62 ședința din 16 aprilie 1929, p. 2 276.

[30] *Ibidem*, nr. 14 ședința din 14 decembrie 1929, p. 319.

[31] Vezi, pe larg, *Ibidem*, nr. 25 ședința din 22 ianuarie 1930.

Nicolae Ghiulea, național-țărănist, a ținut să precizeze: „Lămurirea chestiunii Lupeni este și în interesul superior al Partidului Național-Țărănesc, fiindcă e vorba de onoarea și de viitorul lui. Am făgăduit muncitorimii că-i vom da sprijinul material și moral ca să se poată ridica și prin organizațiile ei să poată lupta singură pentru îndeplinirea revendicărilor ce are. Am pus în programul nostru destule puncte care să apere revendicările muncitorești". El a descris situația dramatică în care trăiau, de mulți ani, minerii din Valea Jiului: „Robi prin salariile de mizerie, robi prin suferințele pe care le îndură, de la supraveghetori până la ingineri [...] N-au spitale, n-au medici suficienți, n-au dentiști care să le vindece dantura stricată de gaze, să poată cel puțin mânca acea pâine amară". Apoi, deputatul a continuat: „La 12 noiembrie 1928, când am venit noi la putere, muncitorii au crezut că li se va face dreptate și astfel au denunțat imediat contractul colectiv, cerând anchetă asupra stării lor materiale. Dar tratamentul vitreg a continuat; nici o măsură nu s-a luat pentru si primarea nedreptăților. Anchetele cerute nu s-au făcut". Referindu-se la încercările de a deturna analiza problemelor de fond, care au stat la baza luptelor muncitorești, profesorul Ghiulea a declarat: „Vă atrag însă atenția că vina cea mare, cauza adevărată de la baza conflictului de la Lupeni, este starea de mizerie a lucrătorilor și revolta lor permanentă de când în toată Valea Jiului, din octombrie 1926 și până astăzi, li s-au răpit vechile drepturi". Trăgând unele concluzii mai generale, deputatul național-țărănist afirma: „Este o rușine pentru clasa stăpânitoare că a putut fi în stare să părăsească în suferință o populațiune de frați de-ai noștri într-o asemenea stare. Evident, noi suntem numai de un an la guvern, dar recunoaștem că avem și noi vina noastră. Dar alții au guvernat țara noastră ani de zile și puteau să facă dreptate. Și n-au făcut-o. Dumneavoastră știți pentru ce. N-au făcut-o pentru că au mers mână în mână cu exploatatorii muncitorimii. Au exploatat și au împărțit beneficiile". Potrivit metodelor politice ale vremii, el a pus în cauză pe liberali, amintind de represiunile din 1907 și din decembrie 1918, conchizând: „Totdeauna muncitorii și țăranii au fost scoși din lege, totdeauna adunările lor erau considerate comploturi, iar pretențiunile lor drept revolte". Un alt deputat național-țărănist, N. Bogdan, a făcut comparații cu situația minerilor din alte state, arătând că în Germania, la minele din Silezia, muncitorii erau „plătiți dublu decât muncitorii de la noi, deși cărbunele este mult mai ieftin ca al nostru".

În cuvântul său, deputatul Ioan Flueraș se adresa național-țărăniștilor: „Orice judecată ați putea avea dumneavoastră în această privință, există totuși faptul că o dată guvernul partidului dv. venit la

putere avea obligațiunea înainte de toate să se ocupe imediat cu problema muncitorească și nu trebuia să-i atragă nimeni atenția asupra gravității acestei probleme, pe care o cunoaște foarte bine din lupta de zece ani de opoziție și a știut în ce stare mizerabilă se găsește clasa muncitoare, sub ce teroare a trebuit să trăiască în acești zece ani [...] Eu înțeleg, capitaliștii feroci să nu se gândească la muncitori, dar un partid democrat ar trebui să ia măsuri de îndreptare și ajutorare a muncitorimii. Or, lucrul acesta nu l-ați făcut". Liderul social-democrat, mai aducea în discuție o problemă privind actul represiunii. „În ziua de 5 august gazetele din Capitală prevesteau deja ceea ce era să se întâmple în dimineața zilei de 6 august dacă muncitorii nu vor părăsi minele. Deci, dacă gazetele știau acest lucru, cred că guvernul cu atât mai mult trebuia să știe, căci gazetele scriu ca să informeze și guvernul ce se întâmplă în țară. Trebuia deci să se ia în serios evenimentele anunțate de ziare și atunci s-ar fi putut evita crima săvârșită la Lupeni printr-o simplă telegramă cu ordinul că până sosesc acolo oameni cuminți de la București care să aplaneze lucrurile să nu se ia nici o măsură". Ioan Flueraș atrăgea atenția asupra faptului că „nu numai în Valea Jiului guvernul a tolerat să se ajungă la ceea ce sa ajuns, ci și în alte localități din țară sau produs până acum asemenea cazuri și sunt în perspectivă să se mai producă, pentru că mizeria în urma crizei economice, pe de o parte, crește, iar pe de altă parte capitaliștii sunt din zi în zi tot mai nemiloși și mai neomenoși față de clasa muncitoare, iar guvernul nu are îndrăzneala să se atingă de profitul capitaliștilor".

Dezbaterile au continuat și în ziua de 28 ianuarie 1930, când, Augustin Popa (național-țărănist) a reliefat ecoul acestor evenimente: „Vestea tragică de la Lupeni a răzbătut ca fulgerul de la o margine a țării la alta. Nu a fost nenorocire în țara aceasta care să fi scormonit atât de adânc, să fi pătruns atât de viu conștiința sănătoasă a neamului nostru. Poate era și un sentiment vag al răspunderii colective, pe care societatea întreagă îl are pentru aceste nenorocite victime. Poate că la lumina acestui fulger de durere am întrevăzut cu toții o clipă prăpastia deasupra căreia umblăm. Am simțit clocotul vulcanului nestins, infernul de patimi care fierbe la temelia societății noastre păcătoase. Tragedia de la Lupeni este explozia mecanismului vieții noastre publice, care se dovedește primejdios de nesănătos. Însăși marea criză socială a noastră, cu diferitele ei aspecte, se găsește rezumată și concentrată îngrijorător de acut în tragedia de la Lupeni.

În toamna anului 1929, au avut loc greve la „Lemaître" (București), Astra (Arad), I.A.R. (Brașov), la Reșița, Buhuși, Cluj și în alte întreprinderi și localități. Potrivit datelor statistice, în cursul

acestui an au avut loc 190 conflicte latente și 186 de greve, cele mai multe având ca obiectiv sporirea salariilor[32].

La București, Timișoara, Cluj, Galați, Brașov, Constanța, Chișinău, Buhuși și în alte orașe au avut loc, în prima jumătate a anului 1930, greve ale muncitorilor, manifestații ale șomerilor, întruniri revendicative ale altor categorii sociale. În aproape toate centrele feroviare din țară s-au desfășurat, în februarie 1930, manifestații ale ceferiștilor, în cadrul cărora se votau moțiuni de protest împotriva concedierilor și a ofensivei patronatului asupra nivelului de trai. În ziua de 2 martie, a avut loc la București o mare întrunire convocată de Uniunea Generală a ceferiștilor din România. În moțiunea adoptată de participanți, se cerea „continuarea luptei până la completa satisfacere a revendicărilor ceferiștilor"[33]. La 6 mai 1930, peste 1 600 de lucrători de la atelierele C.F.R. din Cluj au declarat grevă demonstrativă[34].

În ziua de 29 ianuarie 1931, a avut loc o manifestație pe Calea Griviței din București, împotriva curbei de sacrificiu recent introdusă[35]. Autoritățile au intervenit, două persoane fiind ucise. Propunerea făcută de deputații social-democrați de a se institui o comisie de anchetă parlamentară pentru stabilirea răspunderilor și aplicarea sancțiunilor, a fost respinsă de majoritatea național-țărănistă, la insistențele subsecretarului de stat Armand Călinescu[36]. Deși Partidul Național-Liberal a criticat represiunile antimuncitorești, Richard Franasovici se adresa majorității în ședința Adunării Deputaților din 31 ianuarie 1931: „Partidul Național-Liberal, în special în chestia menținerii ordinei publice, nu v-a făcut nici cea mai mică dificultate, nici direct, nici indirect"[37]; el exprima astfel, solidaritatea cu eforturile guvernului național-țărănist de apărare a ordinei sociale existente.

Concomitent, se constată o intensificare a frământărilor din rândurile țărănimii. În numeroase memorii, scrisori și reclamații adresate prefecților, guvernului, parlamentului și regelui, țăranii îți

---

32 „Anuarul statistic al României" 1937 și 1938, p. 293—297.

33 *Agitația personalului C.F.R.-ist continuă*, în „Adevărul", 43, nr. 14 169 din 4 martie 1930.

34 *Luptele revoluționare ale muncitorilor ceferiști și petroliști*, București, Edit. Politică, 1971, p. 43.

35 Mircea Mușat și Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea I, p. 889.

36 T. Teodorescu-Branițte, *Ancheta parlamentară*, în „Aurora", X, nr. 38 din 5 februarie 1931.

37 „D.A.D.", nr. 36 ședința din 4 februarie 1931, p. 729.

exprimau amărăciunea pentru traiul lor de mizerie și protestau împotriva abuzurilor administrative, a impozitelor și taxelor[38]. Într-o scrisoare adresată regelui, în ianuarie 1931 se spunea: „Toți țăranii suntem sărăciți și demobilizați complet. Cămătarii ne sugrumă, perceptorii ne jupoaie, iar munca noastră este vândută pe un lucru de nimic. Majoritatea din noi am vândut și mămăliga de la gura copiilor și acum doresc să vândă și pământul și micul inventar agricol, dar nu se bagă nimeni pe el"[39].

Documentele vremii înregistrează frecvente acțiuni țărănești împotriva impozitelor apăsătoare, a dobânzilor cămătărești, a sechestrării bunurilor celor îndatorați și a execuțiilor silite —, mai ales în județele Arad, Bihor, Severin, Sibiu, Sălaj, Botoșani, Suceava, Iași[40].

Intelectualitatea era și ea tot mai grav afectată de criză; stagnarea activității economice, falimentul sau închiderea unor întreprinderi și instituții, marile dificultăți financiare prin care trecea statul, făceau ca un număr tot mai mare de intelectuali —, mai ales învățători și profesori —, să rămână fără slujbă, sau să primească salarii reduse, și acelea achitate cu întârziere.

Într-un memoriu înaintat guvernului, se afirma: „Covârșitoarea majoritate a corpului didactic duce un trai făcut din lipsuri și din jertfe continue ale prestigiului lor", că „îndeosebi membrii învățământului primar sunt plătiți cu salarii de mizerie și că, fapt ce le agravează și mai rău situația, trebuie să aștepte deseori cu lunile pentru a-și putea încasa aceste salarii"[41]. Într-un alt memoriu, adresat la 2 aprilie 1930, președintelui Adunării Deputaților și ministrului de Interne, funcționarii particulari cereau luarea de „măsuri pentru ameliorarea situației disperate" a șomerilor, al căror număr era în creștere, pentru a se pune capăt concedierilor abuzive, pentru o mai corectă reglementare a orelor de lucru în comerț, bănci și în diferite birouri — astfel încât, legea repaosului duminical să fie respectată —, ușurarea impozitelor ș.a.[42].

---

[38] Arh. ist. centr., fond Reforma agrară din anul 1921, jud. Romanați, dos. 18/1926—1932, f. 253.

[39] *Ibidem*, fond Președ. Cons. de Min., dos. 1/1931, f. 35.

[40] *Alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în România*, București, Edit. Politică, 1969, p. 171—173.

[41] N. Batzaria, *Cu prilejul unui comunicat*, în „Adevărul", 43, nr. 14 211 din 23 aprilie 1930.

[42] Idem, *Agitația funcționarilor particulari*, *Ibidem*, nr. 14 197 din 5 aprilie 1930.

În ziua de 11 aprilie 1930 a avut loc, în sala „Dacia" din București, Congresul invalizilor, văduvelor și orfanilor de război, în cadrul căruia s-a cerut : respectarea dreptului de călătorie gratuită pe C.F.R., împroprietărirea cu precădere a invalizilor, văduvelor și orfanilor de război, reglementarea definitivă a pensiilor ș.a.[43]. După Congres, delegații s-au îndreptat spre palatul regal din Calea Victoriei, pentru a-și afirma revendicările și în fața „factorului constituțional". Dar, în dreptul Cercului Militar (aflat în centrul Capitalei) din ordinul guvernului, două mașini au îndreptat tulumbele cu apă asupra manifestanților, apoi a intrat în acțiune armata. După împrăștierea manifestanților, strada „era acoperită cu bețe, cârje, resturi de îmbrăcăminte, drapele rupte, bucăți de piatră, cărămidă etc. Au fost adunați 12 inși răniți"[44].

Referindu-se la această manifestație, Iuliu Maniu — după ce recunoștea legitimitatea cererilor invalizilor, orfanilor și văduvelor de război —, ținea să afirme că „guvernul și armata și-au făcut datoria și și-o vor face față de oricine"[45]. Guvernul a decis să le reducă cu 75% costul biletelor de călătorie pe C.F.R.[46].

Datele statistice confirmă faptul că numărul șomerilor industriali se ridica în 1931, la circa 300 000 (față de aproximativ 150 000 în 1928)[47], iar salariile erau cu 30–50% mai mici[48]. Deteriorarea situației materiale a oamenilor muncii a contribuit la slăbirea pozițiilor Partidului Național-Țărănesc, ca factor de guvernământ.

Măsuri cu caracter politic intern

Printr-o suită de legi și hotărâri ministeriale, național-țărăniștii au urmărit să dea statului o organizare democratică, potrivită concepției și programului lor. Acțiunile întreprinse se circumscriau în limitele Constituției din 1923.

Una dintre cele mai importante legi adoptate în timpul primei guvernări național-țărăniste a fost cea privind organizarea administrativă a țării. Proiectul de lege, elaborat de Constantin Stere,

---

[43] *Dureroasele incidente de ieri*, *Ibidem*, nr. 14 204 din 13 aprilie 1930.

[44] *Ibidem*.

[45] *Ibidem*.

[46] „D.A.D.", nr. 48 ședința din 11 aprilie 1930, p. 1 750.

[47] *Situația clasei muncitoare din România. 1914–1944*, p. 200 și 246.

[48] *Ibidem*, p. 258–259.

prevedea o largă autonomie locală, îngrădirea dreptului puterii centrale de a interveni în treburile interne ale comunelor și județelor; de asemenea, se preconiza înființarea unei noi unități administrative —, provincia. Stere spera într-o prefacere substanțială a aparatului administrativ și în schimbarea mentalității potrivit căreia, cetățeanul era la dispoziția funcționarului și nu invers. În acest spirit, dar și pentru a lovi în liberali —, care dețineau majoritatea locurilor în consiliile comunale și județene —, se preconiza suprimarea, pe timp de 6 luni, a tuturor organelor elective și de control, interval în care trebuiau organizate alegeri pe baza noii legi.

Partidul Național-Liberal a dezlănțuit, de la început, o campanie foarte dură împotriva reformei preconizate, afirmând că prin ea se schimba caracterul de stat național unitar al României și se pășea spre o organizare federativă[1]. Pentru a atenua criticile opoziției și la sugestia Regenței, Iuliu Maniu a hotărât să modifice, substanțial, proiectul de lege. Totuși, la 15 iulie 1929, cu ocazia începerii discuțiilor generale, I.G. Duca în Adunarea Deputaților și dr. C. Angelescu în Senat au declarat că, în semn de protest față de proiectul legii administrative și față de întreaga activitate guvernamentală, Partidul Național-Liberal se retrage din parlament[2]. O hotărâre similară a luat și Partidul Poporului[3]. Numai Partidul Țărănesc — dr. Nicolae Lupu a rămas în parlament, dar a refuzat să participe la dezbaterea proiectului legii administrative. Acesta a fost adoptat la 21 iulie de Adunarea Deputaților și la 25 iulie de Senat.

Legea pentru organizarea administrativă, publicată la 3 august 1929[4], menținea, în esență, vechea împărțire, în județe și comune, care aveau personalitate juridică. Principala inovație consta în înființarea a 7 noi unități administrative, numite directorate, care-și aveau reședințele la București, Cernăuți, Chișinău, Cluj, Craiova, Iași și Timișoara. Acestea coordonau și controlau activitatea serviciilor publice de pe teritoriul respectiv, cu excepția celor privind armata, politica externă și justiția. Directoratele și-au început activitatea la 1 ianuarie 1930, în fruntea lor aflându-se: Ion Cămărășescu (Muntenia), Teofil Sauciuc-Săveanu (Bucovina), Dumitru Moldovan (Basarabia), Aurel Dobrescu (Transilvania), Vasile Rădulescu-Mehedinți (Oltenia),

---

[1] „Viitorul", XXII, nr. 6413 din 2 iulie 1929.

[2] „D.A.D.", nr. 97 ședința din 15 iulie 1929, p. 3 842—3 843.

[3] *Retragerea reprezentanților partidelor din opoziție din parlament*, în „Viitorul", XXII, nr. 6 426 din 17 iulie 1929.

[4] „Monitorul oficial", nr. 170 din 3 august 1929.

Constantin Hoisescu (Moldova), Sever Bocu (Banat). Legea stabilea că prima unitate administrativă (fără personalitate juridică) era satul, care putea fi mic (până la 600 de locuitori) și mare (cu peste 600 de locuitori); comuna rurală avea cel puțin 10 000 de locuitori, iar comuna urbană cel puțin 50 000 de locuitori. Se menținea împărțirea în plase și județe existentă în acel moment.

Pe linia promisiunilor făcute în opoziție, național-țărăniștii au hotărât extinderea autonomiei locale și a descentralizării administrative. În acest spirit, se prevedea că locuitorii satelor puteau decide dacă își alegeau un consiliu sătesc sau erau conduși de adunarea obștească, alcătuită din toți capii de familie având peste 25 de ani. De asemenea, creșteau atribuțiile tuturor consiliilor, atât în comune cât și în județe, dreptul guvernului de a dizolva aceste consilii fiind mult limitat, față de legea din 1925. Pentru prima dată în România, se acorda femeilor dreptul de a vota și de a fi alese în consiliile comunale și județene.

O inovație era introdusă prin articolul 273, care prevedea că administrația județeană era încredințată consiliului județean, ca organ deliberativ și delegației consiliului județean și președintelui acesteia, ca organe executive; totodată, se menținea funcția de prefect, acesta fiind numit prin decret regal și, în calitate de reprezentant al guvernului exercita „controlul și supravegherea tuturor administrațiilor locale din județ". În ansamblu, legea realiza o diminuare a aparatului funcționăresc, deoarece numărul comunelor a fost redus de la 8 751 la 1 500 [5]. Legea administrativă s-a dovedit greoaie și insuficient racordată cu celelalte legi, fapt ce a impus numeroase modificări, unele operate chiar de național-țărăniști.

Pe baza noii legi au fost efectuate, la 5 februarie 1930, alegeri administrative la nivelul județelor [6], iar în perioada 9 februarie — 16 martie 1930, la cel al comunelor, câștigate cu majorități covârșitoare de național-țărăniști.

La 28 iulie 1929, s-a votat legea privind organizarea ministerelor, în urma căreia numărul acestora a fost redus la 10, adică cel mai mic din întreaga perioadă interbelică*. De asemenea, legea stabilea

---

[5] „D.A.D.", nr. 97 ședința din 29 octombrie 1929, p. 2 842.

[6] „Dreptatea", IV, nr. 699 din 8 februarie 1930.

* Pe această bază, la 14 noiembrie a fost efectuată o masivă remaniere, în urma căreia guvernul avea următoarea componență: Iuliu Maniu — președintele Consiliului de Miniștri, Alexandru Vaida-Voevod — ministru de Interne, Gheorghe Gh. Mironescu — ministrul Afacerilor Străine, Virgil Madgearu — ministru de Finanțe

un sistem unitar de organizare: minister-direcție-serviciu-secțiune-birou. Noua lege se armoniza cu legea pentru organizarea administrativă, în baza căreia, ministerele erau descongestionate de unele servicii care funcționau pe lângă Directoratele ministeriale, înființate în cele 7 reședințe stabilite[7].

În baza legii administrative și a celei de organizare a ministerelor, guvernul a trecut la înlocuirea unui mare număr de vechi funcționari rutinați, cei mai mulți de proveniență liberală. Totuși, funcționalitatea aparatului de stat era diminuată, existând o evidentă diferență de ritm între organul de decizie și aparatul de execuție. Pentru a da mai multă eficiență acțiunii pe linie de stat, guvernul a creat numeroase comisii, ai căror membri erau retribuiți, fapt ce a suscitat numeroase critici din partea opoziției.

La 24 martie 1929, a fost publicată legea pentru organizarea jandarmeriei rurale, care avea la bază părăsirea „diletantismului", adică a sistemului de recrutare a jandarmilor din rândul militarilor în termen. Legea stabilea că jandarmii urmau să fie selecționați dintre gradații reangajați, care apoi absolveau o școală de profil. Conform legii, jandarmeria a trecut din subordinea Ministerului de Război în aceea a Ministerului de Interne. Legea prevedea că mai multe comune rurale formau un post de jandarmi; în mod excepțional, el cuprindea teritoriul unei singure comune. Postul era format din cel puțin 5 jandarmi. Mai multe posturi alcătuiau o secție. Numărul secțiilor se reducea de la 520 la 450. La nivelul județelor exista câte o legiune de jandarmi. Totodată, se constituiau 8 batalioane de jandarmi, care erau puse la dispoziția corpurilor de armată, cu destinația de a interveni „pentru potolirea eventualelor mișcări dinlăuntrul țării"[8].

În ziua de 21 iulie 1929, a fost promulgată legea pentru organizarea poliției generale a statului, care prevedea înființarea unor organe speciale de poliție socială și de moravuri, limitarea utilizării poliției de către prefecți[9]. Legea avea la bază diviziunea funcțiilor polițienești (administrative, judiciare, de siguranță) și descentralizarea serviciilor.

---

general Henry Cihoski — ministrul Armatei, Grigore Iunian — ministrul Justiției, Nicolae Costăchescu — ministrul Instrucțiunii Publice și Cultelor, Pantelimon Halippa — ministrul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor, Aurel Vlad — ministrul Industriei și Comerțului, Ion Mihalache — ministrul Agriculturii și Domeniilor, Ion Răducanu — ministrul Sănătății, Muncii și Ocrotirilor Sociale.

[7] „D.A.D.", nr. 118 ședința din 28 iulie 1929, p. 5331.

[8] „Monitorul oficial", nr. 69 din 24 martie 1929.

[9] *Ibidem*, nr. 159 din 21 iulie 1929.

Prin legea de organizare a armatei, adoptată la 30 aprilie 1930, se realiza o mai bună precizare a atribuțiilor la diverse nivele de comandament, creșterea ponderii aeronauticii și marinei în cadrul forțelor armate. De asemenea, legea stabilea cadrul organizatoric al unităților și marilor unități, preciza structura acestora în funcție de categoriile de arme ce intrau în compunerea lor.

La 13 mai 1929, a fost publicat decretul prin care erau amnistiate „toate infracțiunile politice încercate sau săvârșite de către cetățenii români, până la 1 decembrie 1928, fie că faptele au rămas încă nedescoperite, fie că se găseau în curs de cercetare, instrucțiune sau judecată, fără să fi intervenit o hotărâre definitivă"[10]. În aceeași zi, a fost promulgat un decret prin care se anunța grațierea totală sau parțială a unor condamnați*. La 6 iunie 1929, a apărut legea pentru amnistie, care declara amnistiate toate infracțiunile de drept comun încercate sau săvârșite de cetățenii români până la 1 decembrie 1928. Ea a fost completată cu decretul din 11 iunie 1929, prin care erau grațiate toate infracțiunile politice săvârșite în intervalul 8 mai — 6 iunie 1929. În acest fel, Partidul Național-Țărănesc își onora promisiunile de a proceda la amnistierea deținuților politici.

La 30 iulie 1929, a fost promulgată legea pentru reorganizarea penitenciarelor și institutelor de prevenție[11], în baza căreia se recunoștea regimul politic în închisori**. Legea nu a putut schimba dintr-odată mentalitatea administratorilor de închisori, care, decenii în șir, se obișnuiseră cu ideea de a trata pe deținuții politici la fel, iar uneori chiar mai rău, decât deținuții de drept comun.

---

[10] *Ibidem*, nr. 102 din 13 mai 1929.

*Nu beneficiau de amnistie: a) infracțiunile însoțite de omoruri, cazne, schingiuiri, jefuiri, prădăciuni, incendieri, explozii, încercate sau săvârșite individual sau colectiv; b) infractorii funcționari publici; c) infractorii față de care se face dovada că au suferit în ultimii 3 ani, pentru infracțiuni de aceeași natură, o condamnare anterioară privativă de libertate pentru un termen mai mare de 6 luni.

[11] „Monitorul oficial", nr. 166 din 30 iulie 1929.

** Legea prevedea la articolul 12, alineatul 6: „Când detențiunea este pronunțată ca pedeapsă politică, condamnații vor fi închiși în celule numai dacă vor cere și dacă construcțiunea penitenciarului permite aceasta. De asemenea, deținuții politici vor putea purta îmbrăcămintea lor proprie, coresponda prin scrisori, primi cărți, reviste și orice fel de publicațiuni, vizite și să-și procure lucrurile necesare de dormit și alimente prin propriile lor mijloace, conform dispozițiunilor regulamentului. Ei vor fi obligați să muncească, însă vor avea facultatea să-și aleagă una din muncile practicate în penitenciar sau sub supravegherea directorului penitenciarului să se îndeletnicească cu o muncă intelectuală".

În noiembrie 1930, guvernul a elaborat un anteproiect de lege electorală, care a fost înaintat spre studiu partidelor politice. Se aveau în vedere unele modificări privind buna desfășurare a alegerilor, prevenirea și pedepsirea abuzurilor electorale. Totodată, se preconiza desființarea primei electorale introdusă în 1926 și repartizarea mandatelor, proporțional cu numărul de voturi obținut de fiecare listă[12]. Anteproiectul n-a mai fost adus în dezbaterea parlamentului, întrucât guvernul a trebuit să demisioneze.

Dintre legile privind învățământul, se distinge aceea de organizare a învățământului agricol și casnic din iulie 1929, prin care se urmărea, pe de o parte, formarea de cadre necesare practicării unei agriculturi intensive, iar pe de altă parte răspândirea cunoștințelor științifice privind agricultura, în masa țăranilor[13].

Potrivit declarațiilor făcute de ministrul Instrucțiunii, Nicolae Costăchescu, în 1930 erau recenzați 3 389 000 de copii de vârstă școlară, dar numai 1 985 000 frecventau efectiv școala. De aceea, preocuparea centrală a guvernului a fost aducerea copiilor la școală, nu prin amenzi aplicate părinților, ci printr-o susținută muncă de convingere, desfășurată de profesorl și învățători. Totodată, erau necesare încă 5 000 de școli, care să satisfacă necesitățile învățământului primar, precum și 11 000 de învățători pentru a se putea da un sens real obligativității învățământului[14].

Pornind de la faptul că în țară existau 200 de licee, 150 de gimnazii și 17 seminarii cu o populație școlară de 100 000 de elevi, cu un debit anual de 10 000 de bacalaureați, care nu găseau — în covârșitoare majoritate — plasament, guvernul a decis desființarea a 6 licee și 45 de gimnazii[15]. Elevii și profesorii de la școlile închise au fost trecuți la școli de comerț și meserii[16].

Dintre măsurile luate, se cuvine a fi menționată cea privind transformarea, cu începere de la 2 august 1929, a Școlii Superioare de Agricultură de la Herăstrău și a Academiei de Agricultură din Cluj în

---

[12] *Reforma electorală. Anteproiectul d-lui Eduard Mirto a fost terminat*, în „Dimineața", XXVI, nr. 8 597 din 26 noiembrie 1930.

[13] Gh. Z. Ionescu, *Legiuiri agrare în România în anii crizei economice din 1929—1933*, în „Analele Univ. București". Filozofie. Istorie. Drept, XXIV, 1975, p. 78.

[14] *Politica școlară în discuția Camerii. Cuvântarea d-lui ministru al școalelor*, în „Țărănismul", VI, nr. 15 din 7 decembrie 1930.

[15] *Ibidem*.

[16] V.V. Haneș, *Reducerea școlilor și nevoile învățământului*, în „Țărănismul", VI, nr. 14 din 20 noiembrie 1930.

Academii de Înalte Studii Agronomice, care au jucat un rol important în dezvoltarea învățământului agronomic în România.

Guvernul a decis să acorde o atenție deosebită învățământului profesional, școlilor de meserii, astfel încât absolvenții să se încadreze imediat în producție. Se cuvine evidențiat faptul că național-țărăniștii au insistat asupra educării elevilor în spirit cooperatist, înființând cooperative școlare și bănci cooperative postșcolare, la care absolvenții se puteau adresa pentru a-și crea un mic atelier, cumpărându-și pe credit sculele necesare.

Dintre inițiativele pozitive ale guvernului, se cuvine a fi amintită legea din februarie 1930, pe baza căreia s-a făcut primul recensământ general al populației de după Marea Unire din 1918, care a impus un mare volum de muncă și care, prin datele concrete oferite, constituie un element de referință pentru oricine vrea să studieze problemele economice, sociale, demografice, culturale, sanitare etc. din România perioadei interbelice.

O problemă care a frământat mult viața politică a României din acei ani a fost cea a crizei dinastice. Instalat la putere, Iuliu Maniu nu-și putea permite să agite „chestia constituțională"[17]. Totuși, cu multă precauție și discreție, el a continuat să țină legătura cu Carol, urmărind — după cum însuși avea să arate —, „întâi să am asigurarea din partea A.S.R. prințul Carol că, împotriva informațiunilor pe care le aveam de la cele mai apropiate persoane din jurul său, înțelege să domnească în mod constituțional și nu prin prieteni personali, și apoi, că se va despărți de d-na Lupescu, a cărei fatală influență asupra prințului Carol își arunca înainte umbra"[18]. Dar, Carol nu dorea să-și ia nici un angajament concret, menținându-se într-un permanent echivoc.

La 7 octombrie 1929, a încetat din viață regentul Gheorghe Buzdugan, fapt ce a creat o situație extrem de delicată, deoarece nu exista un statut al Regenței, care să stabilească modalitățile de procedare, în eventualitatea decesului sau a incapacității unuia dintre regenți. O dată cu anunțarea morții lui Buzdugan, s-a făcut cunoscută hotărârea Consiliului de Miniștri de a convoca Corpurile legiuitoare în, dimineața zilei de 10 octombrie, în vederea alegerii unui nou regent[19]. De asemenea, Consiliul de Miniștri a decis să preia asupra sa exercitarea prerogativelor regale până la completarea Regenței.

---

[17] Arh. ist. centr., fond Carol II. Arh. Personală, dos. II/50/1929, f. 1.

[18] *Ibidem*, fond Casa Regală, dos. 30/1934, f. 7.

[19] „Monitorul oficial", nr. 224 din 7 octombrie 1929.

Întrunit în ziua de 7 octombrie, sub președinția lui Vintilă Brătianu, Comitetul Executiv al Partidului Național-Liberal a apreciat că preluarea de către guvern a prerogativelor regale constituia „un act contrariu Constituției și de natură să știrbească grav autoritatea instituției Regenței", deoarece Tronul nu era vacant, iar Regența continua să funcționeze. În consecință, Partidul Național-Liberal declara că „nu poate participa la ședința parlamentului, nevrând — indiferent de persoana ce s-ar alege —, să consfințească o procedură arbitrară și un precedent primejdios pentru interesele Coroanei și pentru normala dezvoltare a statului"[20].

Comitetul de Direcție al Partidului Poporului a dat publicității un comunicat, în care susținea că „interpretarea dată de guvern articolului 81 din Constituție este arbitrară, contrară spiritului și literei Constituției și de aceea consideră ca o uzurpațiune dreptul ce declară că are să exercite prerogativele constituționale ale regelui". Totodată, Partidul Poporului aprecia că decretul de convocare a Corpurilor legiuitoare era neconstituțional, deoarece nu fusese semnat de Regență. În consecință, Partidul Poporului respingea „orice contact cu guvernul care s-a pus el însuși în afară de lege"[21].

Vintilă Brătianu și Alexandru Averescu au prezentat celor doi regenți punctul de vedere al partidelor lor și au sugerat convocarea unui Consiliu de Coroană, care să desemneze un nou regent; acesta urma să fie propus de Regență, printr-un mesaj similar celui semnat de regele Ferdinand, la 4 ianuarie 1926. O opinie similară a exprimat și dr. Lupu, președintele Partidului Țărănesc.

Dar, șeful guvernului nu s-a arătat receptiv la o asemenea sugestie. El ținea să dea asigurări că parlamentul „va alege liber, prin vot secret, persoana desemnată pentru această înaltă funcțiune, guvernul neînțelegând să propuie vreun candidat"[22].

La 9 octombrie, Iuliu Maniu a cerut membrilor Reprezentanței Naționale să se „scoboare" în conștiința lor, „ridicându-și" inimile și sufletele „spre atotputernicul, cu rugămintea ca să ne lumineze pe toți. Iar dumneavoastră — s-a adresat el parlamentarilor —, să vă exercitați acest drept de vot secret, precum prescrie Constituția, și precum conștiința și sentimentul datoriei naționale a dumneavoastră vă dictează[23]. Apoi, el a cerut suspendarea ședinței, pentru ca senatorii și

---

[20] „Viitorul", XXII, nr. 6 498 din 9 octombrie 1929.

[21] „Îndreptarea", XI, nr. 209 din 8 octombrie 1929.

[22] „Dreptatea", XXII, nr. 6 498 din 9 octombrie 1929.

[23] Vezi, pe larg, „D.A.D.", ședința din 9 octombrie 1929. (fără nr).

deputații să-și poată pregăti buletinele de vot.

A cerut cuvântul deputatul social-democrat Ioan Flueraș, care a declarat că instituția monarhică constituia „o restrângere esențială a principiului suveranității populare, care trebuie să stea la bază oricărui stat modern și care nu poate fi realizat pe deplin decât în republica democratică". În consecință, grupul parlamentar social-democrat nu-și „putea lua răspunderea pentru hotărârea de azi".

Maniu s-a simțit dator să intervină: „Tot ce a spus d. deputat Flueraș este atât de mult în contra gândirii, firii și tradiției neamului românesc și atât de mult în contra rezonamentului drept și just, încât cred că ar fi o împietate de a intra în discuțiunea celor spuse de d-sa. Tot ce mă mărginesc a zice, este: Trăiască monarhia! Trăiască dinastia română! Trăiască România întregită!"

A urmat consfătuirea majorității parlamentare, în cadrul căreia, Alexandru Vaida-Voevod a propus, la sugestia lui Maniu, ca regent, pe C. Sărățeanu. Pe buletinele de vot a fost înscris un singur nume: Constantin Sărățeanu, după care acestea au fost împărțite deputaților și senatorilor. Cum era de așteptat, candidatul a întrunit covârșitoarea majoritate a mandatelor (493), pe buletine fiind înscrise și alte nume, care au obținut următoarele voturi: generalul Prezan — 22, principele Carol — 9, Andrei Rădulescu — 3, Nicolae Iorga — 1, Teofil Sauciuc-Săveanu — 1, mitropolitul Bălan — 1[24].

Prin alegerea făcută, Maniu a urmărit să exercite presiuni asupra lui Carol, pentru a-l sili să accepte condițiile pe care el i le punea, în vederea reîntoarcerii în țară. Iată ce afirma el în 1936: „Și am ales pe marele bărbat, pe Sărățeanu, care mi-a făgăduit că dacă națiunea română va voi pe rege, nu se va opune. Despre acest plan știa numai dl. Vaida Alexandru și îi mulțumesc că a ținut secretul până la capăt și astfel l-am putut aduce înapoi pe rege"[25].

Liderul liberal I.G. Duca aprecia că, printr-o „interpretare vinovată a dispozițiunilor constituționale și printr-o îndrăzneață procedare, dl. Iuliu Maniu și-a însușit dreptul să desemneze singur pe al treilea regent și să supună alegerea sa personală, ratificării de formă a parlamentului său, cu demisiile în alb. Și pe cine a ales? Pe un înalt magistrat, o persoană foarte respectabilă desigur, dar care, fiind rudă de aproape cu d-nii Popovici și Vaida, dl. Maniu și-a închipuit că va fi

---

[24] *Ibidem.*

[25] *Cuvântarea d-lui Iuliu Maniu la Vințul de Jos*, în „Dreptatea", X, nr. 2 603 din 3 iulie 1936.

în Regență, instrumentul măruntelor sale interese de partid"[26].

La rândul său, Partidul Poporului declara că guvernul „neținând seama nici de prevederile Constituției, nici de indicările cumințeniei politice, a recurs la procedee arbitrare"[27], lovind astfel grav prestigiul Regenței.

Partidul Social-Democrat aprecia că alegerea noului regent „s-a făcut fără cunoștință de cauză, prin surpriză, fără participarea opiniei publice, care și ea ar fi trebuit să-și dea indicațiile asupra persoanei noului regent"[28].

Deoarece răspândirea de zvonuri devenise o practică, având consecințe negative asupra activității statului, la insistențele lui Madgearu, în ziua de 21 martie 1930, a fost depus proiectul de lege „pentru apărarea liniștei și creditului țării", care a fost votat în aceeași zi. Primul articol al acestei legi, promulgată la 2 aprilie 1930, prevedea: „Se vor pedepsi cu închisoarea corecțională de la 3 luni până la 2 ani toți acei care vor fi răspândit în public prin publicațiuni, broșuri, ziare, circulări, afișe sau vor fi colportat prin viu grai, fapte neadevărate, de natură a produce panică sau de a tulbura siguranța, ordinea publică sau liniștea cetățenilor"[29].

Legea a fost criticată și de unii membri ai Partidului Național-Țărănesc. Astfel, deputatul N.Șt. Graur declara: „Consider această lege ca și procedeul în fond complet reacționar și în contra principiilor programului și ideologiei Partidului Național-Țărănesc"[30].

Problema dinastică a fost readusă în discuție, iar Ministerul de Interne, în fruntea căruia se afla Al. Vaida-Voevod, confisca atât ziarele care-l atacau, cât și cele care-l lăudau pe Carol. Semnificativ este faptul că, un membru marcant al Partidului Național-Țărănesc, Grigore Graur, declara: „Socot și eu că această confiscare este ilegală și cine a combătut confiscarea față de alții, ar trebui să nu confiște nici el însuși"[31].

Ministrul de Interne se justifica: „Nimeni nu poate să se atingă de ideea de regalitate și suprema autoritate în acest stat este Înalta Regență [...] Orice atac îndreptat la Regență și orice încercare de a

---

[26] „Viitorul", XXII, nr. 6 510 din 23 octombrie 1929.

[27] „Îndreptarea", XI, nr. 211 din 10 octombrie 1929.

[28] *Partidul Social-Democrat și problema Regenței*, în „Socialismul", XXII, nr. 42 din 13 octombrie 1929.

[29] „Monitorul oficial", nr. 75 din 2 aprilie 1930.

[30] „D.A.D.", nr. 39 ședința din 21 martie 1930, p. 1 358.

[31] *Ibidem*, nr. 40 ședința din 26 martie 1930, p. 1 372.

discuta ordinea constituțională vor întâmpina toată rezistența noastră"[32]. Intervenind, Maniu a afirmat că libertatea presei „este cel mai mare bun al omenirii. Partidul Național-Țărănesc și guvernul care îl reprezintă, este aderentul acestui mare bun al omenirii și nu vrea, prin nici o măsură, să mărginească libertatea presei sau să o facă iluzorie". El aprecia că autoritatea guvernului nu putea fi pusă sub semnul întrebării și cerea celor ce se socoteau nedreptățiți să se adreseze justiției. Făcând o comparație între modul cum procedase guvernul Averescu în 1927, și cum proceda guvernul său acum, Iuliu Maniu se socotea într-un mare avantaj: confiscase ziarele de la chioșcuri și de la vânzătorii ambulanți, în timp ce guvernul Averescu le confiscase din tipografii[33].

Între timp, propaganda carlistă s-a intensificat. Manifeste și broșuri având drept motto lozinca „Să vină salvatorul!", articole strecurate în presă — mai ales în „Cuvântul" —, propaganda de la om la om, acredita ideea necesității întoarcerii lui Carol.

Îngrijorat de această situație, Vintilă Brătianu cerea luarea de măsuri hotărâte pentru curmarea agitației carliste și respectarea actului de la 4 ianuarie 1926. Președintele Partidului Național-Liberal cerea înlăturarea imediată a guvernului Maniu, căutând să obțină și colaborarea lui Averescu pe o platformă anticarlistă.

Averescu a fost de acord cu lupta comună împotriva guvernului național-țărănesc, nu însă și cu aceea contra lui Carol. Președintele Partidului Poporului a început să atace în mod public Regența, declarând că nu mai putea avea încredere în această instituție[34]. Văzând că popularitatea i se năruie definitiv, Averescu s-a orientat spre sprijinirea reîntoarcerii lui Carol în țară, sperând că având ajutorul noului rege, va reuși să revină la putere[35].

La rândul său, Iorga continua să fie un adept convins al restaurației; într-o scrisoare din 27 martie 1930, el scria lui Carol: „Aștept și eu și așteaptă și alții [...] Și nu se poate să așteptăm în zadar"[36]. Partidul Țărănesc — dr. Nicolae Lupu nu mai stăruia în apărarea actului de la 4 ianuarie, iar partidele de dreapta — L.A.N.C. și

---

[32] *Ibidem*, nr. 40 ședința din 26 martie 1930, p. 1 371.

[33] *Ibidem*, p. 1 372—1 373.

[34] *Congresul Partidului Poporului*, în „Adevărul", 43 nr. 14 187 din 25 martie 1930.

[35] xxx, *Adevărul despre Bellizona*, în „Îndreptarea", XIV, nr. 52 din 7 martie 1932.

[36] Arh. ist. centr., fond Carol II. Arh. Personală. Secretariat, dos. V—635/1930, f. 2.

Legiunea Arhanghelul Mihail, care în aprilie 1930 și-a înființat secția politică numită Garda de Fier —, priveau cu simpatie activitatea carliștilor, în speranța că revenirea fostului principe va crea climatul favorabil instaurării unui regim autoritar.

În timp ce șeful guvernului, Iuliu Maniu, căuta să obțină din partea lui Carol „angajamente solemne", unii miniștri și alți fruntași ai Partidului Național-Țărănesc acționau —, mai mult sau mai puțin fățiș —, pentru restaurație. La sfârșitul lunii mai, fostul principe l-a însărcinat pe Victor Precup să-l întrebe pe Iuliu Maniu ce atitudine ar lua dacă, „într-o bună zi", s-ar hotărî să vină în țară. Drept răspuns, președintele Consiliului de Miniștri i-a comunicat că, peste puțină vreme, mai exact în timpul vacanței politice de vară, va face o călătorie în Franța și atunci, va discuta cu Carol problema revenirii lui în țară; până atunci, Maniu insista ca fostul principe să nu întreprindă nici o acțiune.

Apreciind că momentul era prielnic, Carol a decis să ocupe tronul României[37]. În cadrul consfătuirii de la Coesmes (castel aflat la 180 km de Paris), s-a stabilit planul concret de întoarcere în țară. Cu acest prilej, Victor Precup a fost desemnat să poarte la București, o discuție „de sondaj" cu Iuliu Maniu, după care să meargă la sediul Comandamentului Corpului II Aviație din Someș-sat, unde urma ca avionul lui Carol să facă o escală[38].

Primit de Maniu la 4 iunie, Victor Precup l-a rugat pe șeful guvernului să îmbrățișeze ideea restaurației. Acesta a cerut ca fostul principe să mai aștepte câteva săptămâni, dar dacă s-a decis să facă singur acest pas, el îl va primi „cu toată bunăvoința" și nu-i va face „nici o greutate"[39]. Precup a declarat lui Maniu că ziua precisă a venirii lui Carol îi va fi indicată de maiorul Ion Nicoară. Într-adevăr, în aceeași zi, la ora 12 noaptea, Nicoară l-a informat pe șeful guvernului că fostul principe va sosi în București în ziua de 6 iunie la ora 18,00. Maniu a comunicat colonelului Manolescu, adjutantul principelui Nicolae, să-l anunțe în audiență pentru a-i relata lucruri „extrem de importante". De asemenea, a cerut generalului Condiescu, ministrul Armatei, ca împreună cu generalul Samsonovici, șeful Marelui Stat Major, să pună

---

37 Vezi, pe larg, Aron Petric, *Criza dinastică (1927—1930)*, în „Anale de istorie", nr. 2—3/1968.

38 Vezi detalii în Barbara Cartland, *The Scandalous Life of King Karol*, Pyramid Books, New York, [1974], p. 126—144.

39 Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 30/1934, f. 11.

în stare de alarmă trupele corpurilor de armată din Cluj și Iași. În seara zilei de 5 iunie, Maniu a adus la cunoștința principelui Nicolae veștile despre sosirea lui Carol și l-a rugat să accepte ca fostul principe să fie găzduit la Președinția Consiliului de Miniștri, unde exista o locuință special amenajată. Maniu mărturisea că principele Nicolae „a primit surprins, dar cu mult calm, știrile raportate și a acceptat întru totul propunerile sale"[40].

Plecat, în dimineața zilei de 6 iunie, cu un avion din München, Carol a reușit, după unele peripeții, să ajungă în jurul orei 19,00 pe aeroportul din Someș-sat, de unde a pornit, la ora 19,25 spre București.

Datorită defecțiunilor ivite pe parcurs, Carol n-a putut ajunge la ora planificată pe platoul de lângă palatul Cotroceni, așa cum se stabilise inițial, astfel că, la ora 22,05, avionul a aterizat pe aeroportul Băneasa. De aici, Carol, condus de comandantul aeroportului, s-a deplasat la palatul Cotroceni, unde a fost întâmpinat cu multă cordialitate de principele Nicolae. Înștiințat de însuși Carol că a sosit la Cotroceni, Maniu i-a urat „bun venit" și s-a deplasat la Cotroceni, unde a avut o îndelungată discuție cu Carol, sugerându-i intrarea în Regență, în locul lui Sărățeanu — care ar fi urmat să demisioneze —, în schimbul angajamentului că-și va reface căsătoria cu principesa Elena și se va despărți de Elena Lupescu, a cărei revenire în țară trebuia interzisă. Cu toată insistența depusă, Maniu n-a putut obține din partea lui Carol angajamentul ferm, pe care-l solicitase.

Nereușind să-și impună punctul de vedere, Maniu a demisionat în seara zilei de 7 iunie, când s-a format un nou guvern național-țărănist condus de Gh. Gh. Mironescu. În fond, noul guvern avea misiunea de a organiza actul restaurației[41]. Imediat ce a depus jurământul, Mironescu a prezentat Regenței, spre aprobare, un proiect de lege prin care se abrogau articolele 6 și 7 din Statutul Casei Regale, potrivit cărora Carol pierduse drepturile politice și pe acela de a se întoarce în țară timp de 10 ani, începând cu 1926. Proiectul viza, în mod clar, reintegrarea lui Carol în drepturile sale de principe moștenitor al Coroanei României. Înțelegând acest fapt, C. Sărățeanu și patriarhul Miron Cristea și-au dat demisia din Regență, iar Reprezentanța Națională a fost convocată „pentru a decide asupra exercitării prerogativelor regale"[42]. În Adunarea Deputaților și în Senat, guvernul a prezentat proiectele de lege menționate, precum și unul prin care

[40] *Ibidem*, f. 13—14.

[41] „Adevărul", 43, nr. 14 247 din 8 iunie 1930.

[42] *Ibidem*, nr. 14 248 din 10 iunie 1930.

regele Mihai devenea moștenitorul tronului și primea titlul de „Mare Voievod de Alba-Iulia", aprobate după discuții sumare[43].

Întrunite în ședință comună, sub numele de Reprezentanță Națională, Adunarea Deputaților și Senatul au ascultat proiectul de lege prezentat de Grigore Iunian, în numele „câtorva sute" de parlamentari, prin care legile din 4 ianuarie 1926 erau anulate, astfel încât, Coroana revenea de drept lui Carol, „coborâtor direct și legitim în ordine de primogenitură bărbătească al regelui Ferdinand I"[44]. Luând cuvântul în calitate de președinte al Partidului Național-Țărănesc, Maniu a declarat că majoritatea parlamentară primește această propunere „și se alătură cu însuflețire ca Reprezentanța Națională să declare ca moștenitor al tronului pe Alteța Sa regală principele moștenitor Carol"[45]. Reprezentanța Națională a hotărât, cu 485 bile albe și 1 neagră, proclamarea lui Carol ca rege[46].

După ce a prezidat actul restaurației, Gh. Gh. Mironescu și-a depus mandatul în seara zilei de 8 iunie 1930, pentru ca noul rege să-și exercite dreptul constituțional de a numi președintele Consiliului de Miniștri și a primi jurământul guvernului. Carol al II-lea a încredințat mandatul lui Iuliu Maniu, dar acesta a refuzat, sub motiv că starea sănătății îi impunea „un imediat repaos de câteva luni"[47].

Urmărind să traducă în viață ideea guvernării „peste partide", Carol a însărcinat pe generalul Constantin Prezan cu misiunea constituirii noului cabinet. În timp ce Partidul Național-Liberal s-a declarat ostil unui guvern prezidat de un militar, Partidul Național-Țărănesc s-a arătat binevoitor. Ziarul „Dreptatea" scria: „De la sine înțeles că acest guvern ar avea misiunea de a rezolva unele probleme urgente de guvernare într-un timp relativ limitat și, în tot cazul, neatingând înfăptuirile de până acum și necontrazicând întru nimic principiile fundamentale ale Partidului Național-Țărănesc"[48].

Nereușind în tentativa sa, Prezan și-a depus mandatul la 13 iunie. Înțelegând că un guvern care nu se bucura de sprijinul parlamentar al Partidului Național-Țărănesc era virtualmente căzut, că nu putea trece la dizolvarea Corpurilor legiuitoare, care-l proclamaseră rege cu numai câteva zile în urmă, Carol a trebuit să-l

---

[43] „D.S.", nr. 49 ședința din 8 iunie 1930, p. 2 439—2 440.

[44] „D.A.D.", nr. 42 ședința din 8 iunie 1930, p. 1 497.

[45] *Ibidem*, p. 1 498.

[46] *Ibidem*, p. 1 502.

[47] *În jurul crizei ministeriale*, în „Dreptatea", IV, nr. 800 din 13 iunie 1930.

[48] *Ibidem*.

solicite din nou pe Maniu care, de această data, a acceptat, în schimbul angajamentului luat de suveran că se va încorona la Alba Iulia, împreună cu Elena, în septembrie 1930, ceea ce însemna neadmiterea revenirii Elenei Lupescu în țară[49]. Ziarul „Aurora"aprecia: „Guvernul actual este guvernul d-lui Iuliu Maniu. Al d-sale și numai al d-sale. Nu este guvernul regelui, fiindcă regele a dorit guvern de concentrare, care nu s-a putut realiza"[50].

În ziua de 12 august 1930, a sosit în țară Elena Lupescu, adusă de Mihail Manoilescu, care a prezentat-o la graniță ca fiind soția sa. Aflând, Maniu a înaintat regelui demisia guvernului, întrucât suveranul nu-și respectase angajamentul de a se împăca cu fosta soție și ceruse aducerea Elenei Lupescu în țară. Carol a afirmat că refacerea căsătoriei sale avea un caracter personal și a negat faptul că Elena Lupescu ar fi venit în România. Iuliu Maniu, susținând în continuare că Elena Lupescu se afla în țară, a apreciat că regele nu respecta Constituția și că încerca să-și impună voința peste capul guvernului. Pentru a dovedi această afirmație, el a cerut lui Carol să aprobe demiterea lui Manoilescu din funcția de ministru, dar, Regele a declarat că nu există nici un motiv pentru înlăturarea acestuia din guvern. Maniu a replicat prompt: „spiritul constituțional" impune ca atunci când președintele Consiliului de Miniștri cere înlocuirea unui membru al guvernului, regele să aprobe această propunere. Continuându-și argumentarea, Maniu a declarat că el nu avea nici o încredere în colonelul Gabriel Marinescu, numit prefect al poliției Capitalei prin decret regal, la 11 iunie 1930, fără aprobarea prealabilă a guvernului. Constatând că regele era predispus „a domni absolutist"[51], Maniu a insistat să i se primească demisia. Carol al II-lea l-a rugat să-i ofere un răgaz pentru ca să se „familiarizeze" cu concepțiile președintelui Partidului Național-Țărănesc, fapt la care acesta a consimțit.

Atitudinea dârză a lui Maniu, lăudabilă în sine, a avut însă un caracter personal, protestatar, deoarece el n-a adus la cunoștința opiniei publice divergențele pe care le avea cu suveranul și nu a luat nici o măsură hotărâtă. Pamfil Șeicaru scria: „Ce s-ar fi întâmplat dacă Iuliu Maniu ar fi dat ordin, în calitatea sa de prim-ministru, ca Elena Lupescu să fie arestată, sub acuzarea de a fi intrat în țară cu pașaport fals? Cine ar fi cutezat să-i ia apărarea? Partidul Liberal, cât și celelalte partide din

---

[49] Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 30/1934, f. 19.

[50] „Aurora", IX, nr. 8 din 19 iunie 1930.

[51] Zaharia Boilă, *Memorii*, în Bibl. Acad. Arhiva istorică, fond XV, dos. 113, f. 185.

opoziție ar fi aplaudat măsura guvernului care satisfăcea opinia publică"[52].

În primele luni de la venirea în țară, Elena Lupescu a stat la Sinaia, evitând orice legături cu alte persoane, apoi s-a mutat în casa din Aleea Vulpache din București, care a devenit centrul intrigilor politice din România. De fapt, o dată cu sosirea Elenei Lupescu s-a constituit camarila regală, din rândul căreia mai făceau parte: Puiu Dumitrescu (secretarul particular al regelui), Mihail Manoilescu, Nae Ionescu, Felix Wieder, Aristide Blank, Nicolae Tabacovici, Alexandru Mavrodi, Nicolae Malaxa ș.a. Alcătuită din oameni politici de o coloratură diversă, care nu puteau spera la o ascensiune politică în cadrul partidelor politice existente, din bancheri și industriași, camarila urmărea să conducă din umbră viața economică, socială și politică din România și, de aceea, a acționat cu perseverență pentru creșterea rolului monarhiei în viața de stat, pentru discreditarea regimului parlamentar-constituțional, pentru măcinarea principalelor partide, sprijinind deschis oameni politici și grupări cu vederi de dreapta[53].

După venirea Elenei Lupescu în țară, relațiile dintre rege și primul său sfetnic au devenit tot mai încordate. Invocând din nou, motivul că era obosit, Maniu și-a prezentat demisia, la 8 octombrie 1930, pe care regele i-a acceptat-o. În ședința Comitetului de Direcție al Partidului Național-Țărănesc, Maniu a afirmat că „se constată un acord perfect între partid și Coroană, cât și în sânul partidului. Majestatea sa regele vrea să domnească în spirit constituțional și aprobă programul de guvernare al partidului"[54]. Făcând această declarație, Maniu căuta să nu angreneze, prin atitudinea sa, trecerea partidului în opoziție.

La 10 octombrie 1930, s-a constituit un alt guvern național-țărănist, prezidat de Gh. Gh. Mironescu în care au fost incluși trei oameni de încredere ai regelui: Mihail Manoilescu, Grigore Iunian și Emil Hațieganu. Noul prim-ministru, declara că va acorda cea mai mare atenție realizării unui regim de economii în cheltuielile statului, însănătoșirii situației bugetare și găsirii de mijloace pentru a valorifica

---

[52] Pamfil Șeicaru, *Istoria partidelor național, țărănist și național-țărănist*, vol. I, p. 171–172.

[53] Ioan Scurtu, *Acțiuni de opoziție ale unor partide și grupări politice burgheze față de tendințele dictatoriale ale regelui Carol al II-lea (iunie 1930 – februarie 1938)*, în „Rev. ist.", nr. 3/1978, p. 391.

[54] *Ședința Comitetului de Direcție al Partidului Național-Țărănesc*, în „Dreptatea", IV, nr. 903 din 11 octombrie 1930.

bogățiile naționale, în vederea înviorării economiei. Într-adevăr, au fost întreprinse acțiuni pentru limitarea efectelor crizei și reducerea cheltuielilor publice, între care și desființarea a 5 subsecretariate de stat.

O problemă dificilă a acelor ani, a constituit-o activizarea forțelor de extremă dreapta. În aprilie 1930, Legiunea Arhanghelul Mihail și-a înființat o secție politică numită Garda de Fier. Al. Vaida-Voevod a văzut în Garda de Fier o organizație utilă în lupta contra comunismului și a sprijinit-o, căutând să-i direcționeze activitatea în sensul dorit de el. De altfel, însuși Alexandru Vaida-Voevod avea să declare: „Când a apărut mișcarea Arhanghelul Mihail — Garda de Fier de mai târziu — am căutat să-mi atrag acest tineret în mișcarea pe care eu am hotărât s-o duc pentru pacificarea spiritelor și exterminarea curentelor extremiste și dizolvante. Eu însumi am contribuit la corectarea țelurilor Gărzii de Fier, făcând-o să renunțe la un antisemitism negativ, iar pe de altă parte îndreptând atențiunea organizației spre combaterea comunismului și a curentelor dizolvante. Mă consider părintele spiritual al Gărzii de Fier, ba mai mult ca naș al acestei organizații"[55].

O asemenea atitudine contravenea spiritului și programului Partidului Național-Țărănesc, mai ales că, încă de la început, Garda de Fier s-a lansat într-o virulentă critică împotriva partidelor politice și a democrației, în general. Pentru a se impune atenției opiniei publice și factorilor politici de decizie, unii legionari au recurs la acte teroriste. Astfel, la 4 iulie 1930, un grup de legionari, în frunte cu preotul I. Dumitrescu-Borșa, a dat foc locuințelor unor cetățeni evrei din localitatea Borșa[56]. Incendiatorii au fost judecați în primăvara anului 1931, la Satu-Mare și achitați. În ziua de 21 iulie 1930, legionarul Gheorghe Beza a încercat să-l ucidă pe Constantin Angelescu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne, care însă a reușit să scape cu câteva răni ușoare[57]. Judecat de Curtea cu juri din București, Beza a fost și el achitat, după care, Corneliu Zelea Codreanu l-a avansat la gradul de „comandant legionar"[58]. La 30 decembrie 1930, a fost

---

[55] „Patria, XVI, nr. 75 din 31 martie 1934.

[56] Arh. ist. centr., fond. Min. Justiției. Direcția Judiciară, dos. 11/1932, vol. II, f. 1—III, f. 1—11; *Groaznicul incendiu de la Borșa*, în „Universul", XLVIII, nr. 153 din 7 iulie 1930.

[57] *Atentatul contra d-lui Angelescu, subsecretar de stat la Interne*, *Ibidem*, nr. 169 din 23 iulie 1930.

[58] Mihai Fătu și Ioan Spălățelu, *Garda de Fier — organizație teroristă de tip fascist*, București, Edit. Politică, 1971, p. 67.

organizat un atentat împotriva lui Emil Socor, directorul ziarelor „Dimineața" și „Adevărul"[59], care luaseră atitudine împotriva Gărzii de Fier.

Ion Mihalache, ministrul de Interne în guvernul condus de Gh. Gh. Mironescu a decis să ia măsuri. Întrunit la 2 ianuarie 1931, Consiliul de Miniștri a hotărât să autorizeze Ministerul de Interne „să împiedice funcționarea și să dizolve pe cale administrativă organizațiile și asociațiile cu caracter subversiv", în frunte cu Legiunea Arhanghelul Mihail — Garda de Fier[60]. Pe această bază, Ministerul de Interne a cerut, la 3 ianuarie, organelor în subordine, să efectueze percheziții la sediile Gărzii de Fier și la domiciliul fruntașilor, să ridice toate scriptele, care să fie înaintate Siguranței Generale, să ridice permisele port-armă ale membrilor legiunii, să confișteze armele acestora, să închidă și să sigileze sediile, să nu admită ținerea de întruniri, editarea de ziare, broșuri, manifeste sau calendare, să împiedice orice activitate de propagandă a Gărzii de Fier[61]. De asemenea, au fost arestate principalele căpetenii legionare, care, după o scurtă detențiune, au fost eliberate. Scopul acestor acțiuni n-a fost lichidarea Gărzii de Fier, ci de a o sili să se legalizeze sub formă de partid, care să acționeze în conformitate cu Constituția țării. Pentru istorie, rămâne faptul că Partidul Național-Țărănesc a fost primul partid politic aflat la guvern care a scos Garda de Fier, în afara legii.

Încă din toamna anului 1930, a început o campanie împotriva partidelor politice și pentru un guvern de „uniune națională", stimulată de însuși Carol al II-lea[62]. Regele a decis să se folosească de Mihail Manoilescu. Acesta, în calitate de ministru al Industriei și Comerțului, a depus în Adunarea Deputaților un proiect de lege pentru ratificarea convenției intervenite între stat și societatea anonimă Nitrogen, în vederea creării unei societăți, în regie mixtă, pentru exploatarea industriei chimice din Diciosânmartin (Târnăveni). Pus la vot, proiectul a întrunit 84 de bile albe și 66 negre, astfel că rezultatul a fost declarat nul. Imediat, Manoilescu și-a dat demisia. În fața acestei situații, la cererea primului-ministru, proiectul a fost supus din nou votului

---

[59] „Aurora", X, nr. 35 din 1 ianuarie 1931.

[60] Arh. ist. centr., fond. Președ. Cons. de Min., dos 28/1931—1932 f. 8.

[61] *Ibidem*, fond. Min. de Justiție. Dir. Judiciară, dos. 111/1930—1931, f. 10.

[62] *Dictatura partidelor și guvernul „constituțional"*, în „Apărarea națională", IX, nr. 20 din 28 septembrie 1930.

Adunării Deputaților, care l-a aprobat, cu o mare majoritate[63]. Totuși, Manoilescu, la sugestia regelui, a persistat în demisia sa, provocând astfel o criză guvernamentală.

Înțelegând că actul lui Manoilescu era dorit de suveran, Mironescu a depus, la 4 aprilie 1931, mandatul întregului guvern, declarând că această demisie „e menită să îngăduie unirea tuturor forțelor politice ale țării. Cred de multă vreme în această unire și pot spune că văd în această unire o necesitate de primul ordin"[64].

Politica externă

Încă din momentul preluării puterii, președintele Partidului Național-Țărănesc a ținut să declare: „Politica externă nu este o politică personală sau de partid; este politica țării. De aceea, guvernul va continua politica de până acum. Vom menține și întări alianțele existente, vom păstra și cultiva legăturile de amiciție actuale și vom căuta a stabili relațiuni de bună vecinătate cu statele dimprejur și relații normale cu toate statele. Vom uita ceea ce ne-a despărțit în trecut și vom ține seama numai de ceea ce trebuie să ne unească în interesul păcii și propășirii omenirii. Politica externă fiind esențialmente o politică de pace, România își pune speranțele cele mai bune în Liga Națiunilor"[1].

Deși, între partidele politice s-a desfășurat o acerbă luptă privind diferitele probleme interne, în privința politicii externe a existat o convergență de opinii, care a asigurat acesteia, stabilitate și continuitate[2].

În condițiile crizei economice, când marile puteri și-au intensificat acțiunile de subordonare a statelor mici, când înarmarea a luat un curs galopant, când revizionismul a devenit tot mai amenințător, România, prin guvernul său, s-a manifestat ca un factor de pace și cooperare internațională, a întreprins acțiuni concrete vizând evitarea

---

[63] *Sfârșitul unei sesiuni rușinoase*, în „Viitorul", XXIII, nr. 6 949 din 3 aprilie 1931.

[64] *Declarațiile făcute de d. Gh. Gh. Mironescu*, în „Dreptatea" V, nr. 1 053 din 10 aprilie 1931.

[1] *Declarațiile d-lui Iuliu Maniu*, în „Dreptatea", II, nr. 327 din 12 noiembrie 1928.

[2] Vezi, pe larg, Ioan Scurtu, *The foreign policy of Romania in the interwar period (1918–1939)*, în „Analele Univ. București". Istorie, XXIX, 1980.

unor noi conflicte militare și asigurarea securității tuturor statelor europene.

Unul dintre primele acte de politică externă a guvernului național-țărănesc a fost aderarea României la Pactul Briand-Kellogg, semnat la Paris în ziua de 27 august 1928, care condamna recurgerea la război pentru reglementarea diferendelor internaționale și, conținea, angajamentul părților contractante de a reglementa sau rezolva toate diferendele sau conflictele de orice natură și origine, care s-ar ivi între ele, numai prin mijloace pașnice[3].

Guvernul național-țărănesc a hotărât să pună în aplicare pactul Briand-Kellogg semnând, la 9 februarie 1929, „protocolul de la Moscova", care cuprindea angajamentul statelor semnatare (Uniunea Sovietică, România, Polonia Estonia, Lituania, Letonia) de a rezolva, exclusiv pe cale pașnică, diferendele dintre ele[4]. Ministrul de Externe, Gheorghe Gh. Mironescu, declara, în deplin consens cu opinia publică din țară, că semnarea „protocolului de la Moscova" era menită să aducă „binefacerile unei păci îndelungate, sperăm chiar perpetuă, popoarelor din această regiune, setoase de libertate și propășire"[5]. Este demn de reliefat că „protocolul de la Moscova" a fost susținut de toate partidele politice din România, ceea ce demonstra dorința îmbunătățirii raporturilor dintre țara noastră și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste. El a marcat un pas important pe calea restabilirii relațiilor dintre cele două state, întrerupte în ianuarie 1918, din inițiativa părții sovietice[6].

Guvernul român a acordat o atenție deosebită întăririi Micii Înțelegeri, adâncirii cooperării cu Cehoslovacia și Iugoslavia atât pe tărâm politic, cât și economic. În cadrul conferinței Micii Înțelegeri din 20 februarie 1929, s-a combătut teza vehiculată de cercurile oficiale din Anglia și Franța, potrivit căreia dispariția „unității" economice, reprezentată de fostul Imperiu Habsburgic, a dus la un grav dezechilibru în Europa Centrală[7]. În cadrul unei noi conferințe, a fost semnat, la 21 mai 1929, „Actul general de conciliație, de arbitraj și de regle-

---

[3] Gheorghe Gheorghe, *Tratatele internaționale ale României, 1921–1939*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 181.

[4] N. Dașcovici, *Interesele și drepturile României în textele de drept internațional public*, Iași, 1936, p 440—442.

[5] „D.A.D.", nr. 32 ședința din 14 februarie 1929, p. 1 025.

[6] Vezi, pe larg, M.C. Stănescu și D. Tuțu, *Evoluția relațiilor româno-sovietice în anii 1928—1929*, în „Acta Musei Napocensis", Cluj, IV, 1969.

[7] Eliza Campus, *Mica Înțelegere*, București, Edit. Științifică, 1968, p. 85.

mentare judiciară" între România, Iugoslavia și Cehoslovacia; documentul a avut un rol important în consolidarea Micii Înțelegeri, întrucât, cele trei țări membre își puseseră, simultan, semnătura pe unul și același document de importanță internațională[8]. Reprezentanții guvernului român au participat activ la lucrările conferinței Micii Înțelegeri, desfășurate la Štrbské Plešo, în zilele de 25–27 iunie 1930. În ultima zi a conferinței, s-a semnat „Acordul complementar la tratatele de amiciție și alianță", încheiate de cele trei state, în baza căruia, miniștrii afacerilor străine ai statelor Micii Înțelegeri se întruneau de câte ori împrejurările o cereau, dar, în mod obligatoriu, o dată pe an. Întrunirea obligatorie era prezidată de ministrul de Externe al țării gazdă, care, până la cea din anul următor era considerat președinte în exercițiu. Astfel, reuniunea miniștrilor de Externe devenea un organism permanent. O importanță deosebită avea articolul 4 al acordului, care stipula: „Potrivit necesităților situațiunii, cei trei miniștri ai afacerilor străine pot hotărî, de comun acord, ca într-o anumită chestiune reprezentarea sau apărarea punctului de vedere al statelor Micii Înțelegeri să fie încredințată unui singur delegat sau delegației unui singur stat"[9]. Astfel, a fost făcut un pas decisiv pe calea reorganizării Micii Înțelegeri, care, până atunci, se baza pe tratate bilaterale.

Având în vedere creșterea pericolului revizionist, cele trei țări au început să acorde o atenție specială planurilor de cooperare militară, pentru respingerea unui eventual atac din partea Ungariei și Bulgariei. În septembrie 1929, a avut loc la Praga, prima conferință a șefilor Marilor State Majore, care a elaborat un plan de sprijinire militară a Cehoslovaciei, în cazul când aceasta ar fi atacată de Ungaria, singură sau împreună cu Germania. În septembrie 1930, s-a desfășurat o nouă consfătuire a reprezentanților militari ai statelor din Mica Înțelegere, în cadrul căreia a fost aprobat planul de cooperare militară, în eventualitatea în care Iugoslavia ar fi atacată de Ungaria sau Bulgaria[10].

O evoluție ascendentă au cunoscut și relațiile dintre România și Polonia. La 24 octombrie 1929, cele două țări au semnat la București „Tratatul de conciliațiune și arbitraj" prin care se obligau să

---

[8] Milan Vanku, *Mica Înțelegere și politica externă a Iugoslaviei. 1920–1938*, București, Edit. Politică, 1979, p. 57.

[9] N. Dașcovici, *Interesele și drepturile României...*, p. 417.

[10] Dumitru Tuțu, *Alianțe militare ale României (1921–1939)*, în *Probleme de politică externă ale României. 1918–1940*. București, Edit. Militară, 1977, p. 119–120.

supună procedurii de arbitraj toate diferendele ce se puteau ivi între ele și care nu și-ar fi găsit o reglementare pe cale diplomatică. Publicat la 8 ianuarie 1930[11], tratatul a intrat în vigoare la 27 martie 1930. În ziua de 15 ianuarie 1931, a fost semnat, la Geneva, „Tratatul de garanție" între România și Polonia, potrivit căruia cele două state „își iau îndatorirea de a respecta în chip reciproc și a menține contra oricărei agresiuni integritatea lor teritorială actuală și independența politică prezentă". Articolul 2 al tratatului prevedea că, în eventualitatea în care „România sau Polonia, contrariu îndatoririlor impuse prin articolele 12, 13 și 15 ale Pactului Societății Națiunilor, s-ar vedea atacate, fără provocare din parte-le, Polonia și în chip reciproc, România, punând în aplicare art. 16 al Pactului Societății Națiunilor, își iau îndatorirea de a-și da imediat ajutor și sprijin". În fond, acest tratat era o prelungire sine die a tratatului din martie 1926, întrucât se stabilea că el era valabil pe cinci ani, iar dacă „nu este denunțat de nici una din părțile contractante, cu un preaviz de cel puțin un an înaintea expirării acestei perioade, el va fi considerat ca reînnoit prin tacită reconducțiune pe o nouă perioadă de cinci ani și așa mai departe"[12].

Guvernul român a aderat la ideea realizării unei mai largi cooperări între statele balcanice, lansată de omul politic grec Alexandros Papanastassiou. În zilele de 5—12 octombrie 1930 a avut loc, la Atena, prima conferință balcanică, la care delegația română a avut o participare activă. Conferința a adoptat o rezoluție, prin care recomanda delegațiilor naționale să lupte pentru unificarea progresivă a dreptului, pentru un tratat multilateral de asistență juridică și a adresat un mesaj către popoare, care sublinia că acestea erau în măsură să rezolve, prin înțelegere, utilizând căi pacifice, toate diferendele dintre ele[13]. Deși nu era o întrunire oficială, pe linie guvernamentală, bucurându-se de participarea delegaților din toate statele balcanice, conferința a marcat un pas important pe calea stabilirii unor relații de cooperare pașnică în această zonă, calificată de unii ca fiind „butoiul cu pulbere" al Europei. Revine Partidului Național-Țărănesc meritul de a fi înțeles starea de spirit a poporului român, dorința acestuia de a trăi în pace cu toți vecinii și de a-și fi adus contribuția la reușita conferinței din octombrie 1930.

---

[11] „Monitorul oficial", nr. 5 din 8 ianuarie 1930.

[12] *Ibidem*, nr. 112 din 16 mai 1931.

[13] Eliza Campus, *Înțelegerea Balcanică*, București, Edit. Academiei, 1972, p. 61—62.

Ca o expresie a aprecierii de care se bucura politica externă promovată de România, precum și a rolului european al marelui diplomat Nicolae Titulescu, acesta a fost ales în septembrie 1930, președinte al celei de a XI-a sesiuni ordinare a Adunării Generale a Societății Națiunilor. Era cel mai înalt post pe care-l ocupase vreodată un om politic român, în ierarhia organismelor diplomatice internaționale[14]. Comentând acest act, ziarul național-țărănist „Dreptatea" scria: „Deși evenimentul era de prevăzut, știrea aceasta va umple desigur de bucurie și entuziasm întreaga Românie, deoarece alegerea d-lui N. Titulescu la președinția celui mai înalt for internațional constituie o cinste deosebită, care se face țării noastre"[15].

Reprezentanții României au participat activ atât la lucrările Adunării Generale, cât și ale organismelor Societății Națiunilor. În acest cadru, se înscrie contribuția adusă de delegații români la lucrările Comisiei pregătitoare a Conferinței dezarmării, care la 8 decembrie 1930, a aprobat un proiect de convenție, în vederea reducerii și limitării armamentelor[16]. Referindu-se la problema dezarmării, ministrul de Externe Gh. Gh. Mironescu aprecia, în discursul rostit la 17 septembrie 1930, în cadrul Adunării Generale a Societății Națiunilor, că trebuia să se acționeze în trei direcții: limitarea progresivă a armamentelor terestre și maritime; dezarmarea morală (oprirea propagandei în favoarea războiului); dezarmarea economică (desființarea antagonismelor economice)[17].

În anii 1929—1930, s-a discutat pe larg despre problema reglementării definitive și lichidării plății reparațiilor de război, pe baza „Planului Young", care prevedea reducerea cu 20% a obligațiilor de plată ale Germaniei, stabilite anterior prin „Planul Dawes" și eșalonarea lor pe timp de 59 de ani. În cadrul conferințelor de la Haga (din august 1929 și ianuarie 1930), care au acceptat „Planul Young", conducătorul delegației române, N. Titulescu, a desfășurat o susținută activitate, reușind să obțină unele clauze favorabile României. Astfel, țara noastră, ca și alte state, a fost scutită de plata „datoriei de liberare", procentul reparațiilor ungare și bulgare a fost ridicat de la 10,55%

---

[14] Ioan Scurtu, *Nicolae Titulescu Romania's Minister of Foreign Affairs (1932—1936)*, în „Analele Univ. București". Istorie, XXXI, 1982, p. 79.

[15] *D. Titulescu, președintele Societății Națiunilor*, în „Dreptatea", IV, nr. 878 din 12 septembrie 1930.

[16] Gheorghe Matei, *Dezarmarea în contextul problemelor internaționale și atitudinea României (1919—1934)*, București, Edit. Academiei, 1971, p. 65—72.

[17] „Dimineața", XXVI, nr. 8 529 din 19 septembrie 1930.

(stabilit în 1922 la Spa) la 13%, datoria de război a României către Franța s-a redus cu 55%, se anulau anuitățile față de Italia[18]. Suma totală a reparațiilor germane pentru România a fost stabilită la 1 829 500 000 mărci, la care se adăuga valoarea livrărilor în natură pe 10 ani, de 58 000 000 mărci.

Bilanțul general al tratativelor, începute în urmă cu 11 ani, în atât de dificila problemă a reparațiilor a fost pozitiv pentru țara noastră. Datoriile de război erau acoperite integral din reparațiile germane, fără nici o contribuție din bugetul statului. Din reparațiile germane și orientale, România ar fi avut, în eventualitatea unor plăți normale, un excedent anual de 170 milioane lei, până în 1943 și 131 milioane lei până în 1966. După calculele făcute cu anticipație, România ar fi obținut un beneficiu de aproximativ 90 miliarde lei, provenit din plata reparațiilor și din scutirile unei părți a datoriei externe[19].

Articolele elogioase publicate în presa vremii, inclusiv în cea aparținând partidelor din opoziție, ca și aprobarea în unanimitate de către Adunarea Deputaților a acordurilor de la Haga, subliniază faptul că guvernul național-țărănesc a acționat cu spirit de răspundere și consecvență pentru apărarea intereselor naționale ale României, fapt pe care ministrul de Externe Gh. Gh. Mironescu a ținut să-l sublinieze cu satisfacție[20].

Dar, în 1931, pe baza moratoriului Hoover, Germania a încetat plata oricăror despăgubiri de război, inclusiv față de România[21].

Tot la Conferința de la Haga, s-a pus capăt mult discutatei probleme a optanților unguri*, care — așa cum practica a dovedit —,

---

[18] Emilian Bold, *De la Versailles la Lausanne (1919—1932)*, Iași, Edit. Junimea, 1976, p. 152.

[19] *Ibidem*, p. 153.

[20] Gh. Gh. Mironescu, *Cuvântări*, București, 1930, p. 343.

[21] Emilian Bold, *op. cit.*, p. 152.

* În baza Tratatului de la Trianon (iunie 1920), un număr de persoane, printre care mulți moșieri din Transilvania, au optat pentru naționalitatea maghiară. Deși delegația Ungariei n-a reușit să obțină includerea în tratat a unei prevederi exprese asupra interzicerii exproprierii terenurilor agricole din Transilvania, art. 63 al acestuia stipula că persoanele care au optat pentru naționalitatea maghiară vor fi libere să-și păstreze bunurile mobile ce posedă pe teritoriul statului unde-și aveau domiciliul înainte de opțiunea lor, iar art. 232 interzicea confiscarea sau lichidarea bunurilor, drepturilor și intereselor acestora. De asemenea, tratatul prevedea că reclamațiile ce ar putea fi făcute de către supușii unguri vor fi supuse unui tribunal arbitral mixt. Pe această bază, optanții unguri s-au adresat tribunalului, revendicând dreptul asupra proprietăților lor din

era folosită de Ungaria pentru a face agitație în problema Transilvaniei și a crea dificultăți României pe plan internațional. Conform acordului semnat la 20 ianuarie 1931 la Haga, România plătea optanților, ca despăgubire, o sumă egală cu cea plătită moșierilor români expropriați prin reforma agrară. Suma urma să fie achitată, în principal, din despăgubirile de război pe care Ungaria le datora țării noastre. Astfel, România nu plătea nimic din bugetul său optanților unguri.

Partidul Național-Țărănesc a acordat o mare atenție problemelor generate de criza economică, străduindu-se să găsească soluții de anihilare sau măcar de limitare a efectelor acesteia. Liderii acestui partid erau convinși că, întrucât criza economică era mondială, soluțiile nu puteau fi găsite „decât pe planul mondial, sau cel puțin pe un plan internațional foarte întins"[22]. De aceea, ei au încercat să realizeze o colaborare a statelor agrare, pentru diminuarea efectelor crizei. În această acțiune, s-a remarcat, în mod deosebit, Virgil Madgearu, care a inițiat crearea unui „bloc agrar" al statelor din centrul și sud-estul Europei"[23].

O atenție specială a fost acordată cooperării economice între statele Micii Înțelegeri. Astfel, în februarie 1929, a avut loc la București, conferința pentru probleme economice a statelor membre, în cadrul căreia s-a elaborat un proiect de cooperare economică privind poșta, transporturile, vama, înființarea de camere mixte de comerț și adoptarea unei poziții comune față de toate organizațiile economice internaționale. Dar, structura economică diferită a celor trei state — a României și Iugoslaviei, preponderent agrare, a Cehoslovaciei industrială —, nu prevestea progrese spectaculoase în acest domeniu.

România a participat, prin Virgil Madgearu, la Conferința „armistițiului vamal" între statele membre ale Societății Națiunilor, din februarie 1930. Ministrul român a fost ales vicepreședinte al Conferinței și președintele Comisiei pentru stabilirea programului pentru cooperare internațională și asanare economică a Europei. În

---

România, expropriate prin legea agrară din 1921 sau, o răscumpărare care întrecea cu mult prețul acestor proprietăți. Guvernul de la Budapesta a îmbrățișat cauza optanților, făcând din ea o problemă internațională, pe care a ridicat-o, din martie 1923, și la Societatea Națiunilor.

[22] *Importantul discurs al d-lui ministru Gh. Gh. Mironescu, la Adunarea Ligii Națiunilor*, în „Dreptatea", IV, nr. 883 din 18 septembrie 1930.

[23] Vezi, pe larg, I. Ciupercă, *România și conferințele agrare (1930—1932)*, în „Anuarul I.I.A.", Iași, VII, 1970.

cadrul dezbaterilor, el a stăruit ca țările industrializate să acorde tarife preferențiale produselor agricole din statele aflate în centrul și sud-estul Europei, s-a pronunțat pentru realizarea unor acorduri economice regionale, ca o primă etapă pe calea stabilirii unei unități economice europene[24]. Rezultatele însă n-au fost cele scontate, Conferința rezumându-se la „organizarea unei anchete și la constatarea unor divergențe fundamentale care despărțeau statele europene pe puncte esențiale"[25].

La 25—27 iunie 1930, miniștrii de Externe ai Micii Înțelegeri, întruniți la Štrbské Pleso, au decis să studieze organizarea unei uniuni economice-agricole, care să cuprindă România, Cehoslovacia și Iugoslavia. Dar, guvernul de la Praga —, confruntat cu propriile-i probleme —, n-a fost doritor să dea curs acestei inițiative.

În zilele de 22-24 iulie 1930, a avut loc la București, o conferință a experților guvernelor român, maghiar și iugoslav, care a convenit să propună Societății Națiunilor „un tratament vamal preferențial, acordat de către țările europene importatoare, în favoarea cerealelor și produselor agricole de origine europeană, fixarea unui nivel rațional al prețurilor ș.a. În același timp, Conferința de la București a elaborat un program de măsuri, care preconiza cooperarea guvernelor din țările agrare în scopul unei mai bune valorificări a cerealelor, evitarea concurenței forțate între cele trei țări exportatoare; crearea unei organizații care să poată garanta o politică de desfacere unitară[26]. Conferința de la București a avut și o importantă semnificație internațională, deoarece era pentru prima dată, după războiul mondial, când două state ale Micii Înțelegeri se întâlneau cu Ungaria, pentru a trata interese comune.

A urmat conferința de la Sinaia, din 31 iulie — 1 august 1930, la care au participat miniștrii agriculturii, comerțului și finanțelor din Iugoslavia și România. Cu acest prilej, Virgil Madgearu a susținut necesitatea realizării unui „bloc de 32 milioane de suflete", care să reprezinte, în fața țărilor industriale din Europa, o forță, atât pentru capacitatea de producție, cât și pentru capacitatea de consumație. Conferința s-a încheiat cu aprecierea că „Uniunea vamală româno-iugoslavă este utilă, posibilă și oportună"[27], fără a fi stabilit însă

---

[24] „Lupta", IX, nr. 2 483 din 21 februarie 1930.

[25] Virgil N. Madgearu, *Înțelegerea economică a statelor europene*, București, Inst. de arte grafice Bucovina, (1932), p. 6.

[26] *Ibidem*, p. 7.

[27] *Ibidem*, p. 8.

modalități concrete de realizare a acesteia.

Simultan s-a produs o inițiativă a Poloniei, care a reușit să adune la Varșovia, între 28 și 30 august 1930, reprezentanți din opt state: Bulgaria, Estonia, Letonia, Polonia, România, Cehoslovacia, Iugoslavia, Ungaria. Cu acest prilej, s-a discutat problema coordonării politicii economice și s-a constituit „blocul agrar". Reliefând semnificația conferinței, Virgil Madgearu arăta: „Pentru întâia oară în istoria contemporană statele agricole europene s-au întrunit pentru a discuta împreună problemele lor vitale și a lua rezoluțiuni în vederea muncii comune pe teren economic". De asemenea, el aprecia că aici s-a încheiat „o adevărată înțelegere cordială a țărilor agricole"[28]. În semn de recunoaștere a capacității și prestigiului de care se bucura, Virgil Madgearu a fost desemnat să prezinte punctul de vedere al „blocului agrar", la proxima sesiune a Adunării Generale a Ligii Națiunilor.

Luând cuvântul, în ziua de 22 septembrie 1930, de la tribuna forului de la Geneva, Madgearu aprecia că principala cauză a crizei era aceea că țările exportatoare de cereale nu puteau să-și plaseze produsele, ori reușeau la prețuri foarte mici, ceea ce ducea la scăderea puterii lor de cumpărare. Acest fapt le punea în imposibilitatea de a cumpăra produse finite și contribuia la creșterea șomajului în țările industrializate. Fruntașul Partidului Național-Țărănesc avertiza statele industrializate că țările agricole europene reprezentau o populație de 100 de milioane și un sfert din posibilitățile economice ale continentului, la import și export. „Credem — conchidea el — că trebuie să ni se dea ascultare"[29].

În zilele de 18—20 octombrie 1930, reprezentanții celor opt state s-au întrunit la București și au alcătuit regulamentul unui „comitet permanent de studii economice"al țărilor din „blocul agrar" și au adoptat mai multe propuneri privind ameliorarea crizei agrare.

La 17-18 noiembrie 1930, s-a desfășurat la Geneva, cea de a doua conferință diplomatică pentru realizarea unei acțiuni economice concertate. Conferința a conchis că era cazul să se includă, în programele negocierilor viitoare, propunerea statelor agrare de a li se admite un tratament preferențial în favoarea cerealelor Europei

---

[28] *Rezultatele conferinței din Varșovia. Discursul d-lui V. Madgearu rostit în ședința de închidere*, în „Dimineața", XXVI, nr. 8 513 din 3 septembrie 1930.

[29] *Declarațiile d-lui ministru V. Madgearu făcute în comisia economică a Ligii Națiunilor în numele celor opt state agricole*, în „Dreptatea", IV, nr. 888 din 24 septembrie 1930.

Orientale, condiționându-l însă de acceptarea lui de către statele care beneficiau de clauza națiunii celei mai favorizate. Conferința a apreciat că în condițiile existente, reducerea generală a tarifelor nu se putea realiza prin negocieri multilaterale, sugerând statelor interesate să abordeze această chestiune în cadrul unor negocieri bilaterale[30].

Multe discuții a suscitat proiectul de „Uniune europeană", elaborat de Aristide Briand, ministrul de Externe al Franței și prezentat la 5 septembrie 1929, de la tribuna Societății Națiunilor. Nicolae Titulescu aprecia proiectul drept „o inițiativă generoasă, destinată a apropia popoarele de pe continentul care în istorie a cunoscut cel mai mare număr de războaie"[31]. La rândul său, ministrul de Externe Gh. Gh. Mironescu arăta legătura dintre factorii politici și economici, considerând că, prin cooperarea economică între țări, se puteau crea uniuni regionale din ce în ce mai largi, care să stea la baza „marelui edificiu general-european" preconizat de Aristide Briand, ele constituind „stâlpii marii construcții[32].

La 17 septembrie 1930, Adunarea Generală a Societății Națiunilor a hotărât crearea Comisiei de studiu pentru Uniunea europeană. Întrunită în ianuarie 1931, această comisie a analizat efectele crizei mondiale asupra statelor europene și în special asupra țărilor din centrul și răsăritul Europei, decizând să se întrunească reprezentanții statelor agricole exportatoare și ai celor importatoare europene pentru a găsi mijloacele de scurgere a excedentului de cereale disponibil din recolta anului 1930, a studia problema exportului surplusului recoltelor viitoare și a elabora planul creditului agricol internațional[33].

Conferința de la Paris (23—26 februarie 1931), convocată din inițiativa lui Aristide Briand pentru a analiza scurgerea stocurilor de cereale din 1930 și perspectivele pentru 1931, s-a încheiat cu promisiunea platonică de a se exercita o presiune morală asupra importatorilor, în scopul de a-i determina să se aprovizioneze de preferință din țări dunărene. În privința scurgerii stocurilor viitoare, s-a apreciat că aceasta era o problemă nu europeană, ci mondială[34].

---

30 Petre Bărbulescu, *România la Societatea Națiunilor (1929—1939)*, București, Edit. Politică, 1975, p. 67.

31 Nicolae Titulescu, *Discursuri*, București, Edit. Științifică, 1967, p. 362.

32 „Dimineața", XXVI, nr. 8 529 din 19 septembrie 1930.

33 Petre Bărbulescu, *op. cit.*, p. 76—77.

34 *Rezultatele Conferinței agricole de la Paris*, în „Țărănismul", VI, nr. 23 din 8 martie 1931.

La Conferința internațională a grâului de la Roma, din martie 1931, la care au participat reprezentanți din 45 de țări, Madgearu a prezentat un raport în numele țărilor agrare din Europa Centrală și Orientală[35], care s-a remarcat prin forța de argumentare și prin convingerea cu care a susținut necesitatea unei noi ordini economice internaționale. Din păcate, nici această conferință nu s-a încheiat cu rezultate concrete, ci doar cu constatări și declarații de bune intenții.

Acțiunile întreprinse au dovedit preocuparea național-țărăniștilor de a găsi soluții pentru redresarea situației economice a statelor agrare, atenuarea efectelor crizei și realizarea unor raporturi echitabile cu statele dezvoltate, de a se înfăptui o nouă ordine economică internațională. Dar, lipsa de dorință a Marilor Puteri de a coopera pe bază de egalitate cu statele mici, situația internațională din acea perioadă, precum și unele contradicții existente între statele agrare au făcut ca eforturile depuse de guvernul român, în special de Virgil Madgearu, să nu-și găsească o rezolvare pozitivă.

În ansamblu, politica externă promovată de Partidul Național-Țărănesc a corespuns intereselor fundamentale ale poporului român, s-a înscris pe linia tradițională a diplomației românești, remarcându-se prin unele inițiative menite să consolideze statutul politico-juridic al României, pe plan internațional.

2. POZIȚIA PARTIDULUI NAȚIONAL-ȚĂRĂNESC FAȚĂ DE GUVERNUL IORGA

După demisia cabinetului prezidat de Gheorghe Gh. Mironescu, la 4 aprilie 1931, a urmat o perioadă de criză politică, încheiată la 18 aprilie 1931, prin constituirea guvernului de „uniune națională" condus de Nicolae Iorga.

În discursul rostit cu ocazia depunerii jurământului de către noul guvern, Carol al II-lea a afirmat că miniștrii „s-au descătușat" de apartenența la partidele politice și că „dezlegați de orice interes, în afară de cel al binelui țării, sunt sigur că veți lucra așa încât să corespundeți așteptărilor tuturor"[1]. Referindu-se la acest moment, M.I.

---

[35] V. Malinschi, *Profesorul Virgil Madgearu (1887–1940)*, București, Edit. Academiei, 1975, p. 173.

[1] *Solemnitatea depunerii jurământului*, în „Neamul românesc", XXVI, nr. 87 din 20 aprilie 1931.

Costian scria că guvernul N. Iorga „constituie replica pe care regele o dădea partidelor politice care nu au înțeles să răspundă la apelurile ce li s-au adresat și era în același timp o lecție pentru ele, arătându-le că țara se poate conduce la nevoie și cu un guvern în afara partidelor"[2].

Nedispunând de cadre suficiente, N. Iorga și C. Argetoianu, la sugestia regelui, au căutat să atragă diferiți oameni politici „în numai personalitatea lor", adică fără să reprezinte partidele din care făceau parte. Maniu a declarat categoric că nu putea accepta ca membri ai Partidului Național-Țărănesc să participe la activitatea guvernului de „uniune națională"[3].

Inițial, Partidul Național-Țărănesc a adoptat o atitudine „de rezervă, în așteptarea fixării programului său și metodelor de guvernare"[4]. Această atitudine era determinată și de faptul că guvernul părea a fi dispus să lucreze cu parlamentul existent. În timp ce Iorga era pentru menținerea Corpurilor legiuitoare și cooperarea cu acestea, Argetoianu se declara categoric pentru dizolvarea lor[5]. Între ziua constituirii guvernului și aceea a Convocării corpurilor legiuitoare au trecut aproape două săptămâni. La 30 aprilie, Iorga a urcat la tribuna Adunării Deputaților, fiind primit cu aplauze de majoritățile parlamentare. Dar, când el a pretins „restituirea acelor drepturi ale Coroanei care, spre paguba ei și a tuturora, i-au fost răpite"[6], național-țărăniștii au început să vocifereze. În asemenea context, Iorga a declarat că ar fi „zadarnic și, adaug, necuviincios să se ceară o aprobare atât de vastă pe o concepție atât de deosebită unei adunări care, cu toate sfaturile pe care cu frățească iubire și fără nici un interes de partid i le-am dat, a urmat prea adesea căile ispititoare ale ideologiei pure, îngrămădind o legislație care se cere revizuită bucată cu bucată. Aceasta mă îndeamnă la o despărțire pe care am luptat aproape două săptămâni să o evit"[7]. În consecință, el a citit decretul prin care Corpurile legiuitoare erau dizolvate, iar noile alegeri erau fixate la 1 iunie pentru Adunarea Deputaților și la 4—6 iunie pentru Senat. Replicând

---

[2] M.I. Costian, *Regele Carol II și partidele politice*, București, 1933, p. 83.

[3] *Scrisoarea d-lui Iuliu Maniu, președintele Partidului Național-Țărănesc, către președintele Consiliului*, în „Dreptatea", V, nr. 1 063 din 24 aprilie 1931.

[4] *Comunicat, Ibidem*, nr. 1 062 din 23 aprilie 1931.

[5] *D. Argetoianu cere dizolvarea parlamentului, Ibidem*, nr. 1 061 din 22 aprilie 1931.

[6] „D.A.D.", nr. 1 ședința din 30 aprilie 1931, p. 2.

[7] *Ibidem*, p. 3.

lui Iorga, Maniu întreba: „Dar cine a redus drepturile Coroanei?" Și tot el răspundea: „Este o afirmație temerară împotriva căreia protestez"[8].

Între primele măsuri ale noului guvern s-au înscris suspendarea funcției de președinte al Delegației județene, atribuțiile acestuia trecând asupra prefectului de județ numit de guvern, dizolvarea consiliilor comunale și județene și înlocuirea lor cu comisii interimare. Protestul Partidului Național-Țărănesc era zadarnic, întrucât aceasta devenise, de mult, o practică obișnuită[9].

La sugestia regelui, Argetoianu a încheiat un cartel electoral cu I.G. Duca, în baza căruia Partidul Național-Liberal candida pe listele Uniunii Naționale[10]. Campania electorală desfășurată de guvern s-a bazat pe evidențierea marilor greutăți prin care trecea țara, pe critica vehementă la adresa partidelor politice. Manifestele electorale aveau imprimate chipul regelui, pentru a sublinia și mai mult că acesta era alături de guvern, interesat în obținerea victoriei în alegeri.

În manifestul Partidului Național-Țărănesc către țară[11], se afirma că acest partid fusese adus la putere „abia în ceasul al doisprezecelea", când România se găsea într-o situație extrem de grea. Național-țărăniștii afirmau că în perioada cât s-au aflat la putere au obținut realizări remarcabile: organizarea de alegeri libere, o nouă reformă administrativă, reorganizarea ministerelor, reforma jandarmeriei și a poliției, înzestrarea armatei, stabilizarea leului, o politică de economii bugetare, obținerea de împrumuturi externe, o legislație economică în avantajul statului, prezidarea actului „restaurării monarhice de la 8 iunie 1930". Pe această bază, național-țărăniștii afirmau: „Programului de făgăduieli vag, improvizate în preajma campaniei electorale de oameni care niciodată n-au discutat între ei un plan de guvernare a țării, în așa grele vremuri, noi îi opunem realizările unei guvernări ce a așezat România întregită pe temeliile puternice ale restaurării monarhice și constituționale, ale unei ordine bazate pe respectul legilor și libertăților, pe o organizare administrativă rezemată pe descentralizare și autonomie gospodărească și pe o nouă îndrumare economică și financiară, menită a scoate țara din greutățile în care a fost aruncată de regimurile trecute, cât și de criza

---

[8] *Răspunsul Partidului Național-Țărănesc la declarația guvernului*, în „Dreptatea", V, nr. 1 069 din 2 mai 1931.

[9] „Dreptatea", V, nr 1 079 din 15 mai 1931.

[10] *Acordul dintre guvern și liberalii ducişti*, în „Cuvântul", VII, nr. 2 179 din 8 mai 1931.

[11] *Către țară*, în „Dreptatea", V, nr. 1 071 din 4 mai 1931

mondială". În manifest se recunoșteau unele lipsuri, puse pe seama întârzierii cu care Partidul Național-Țărănesc a fost adus la putere și a crizei economice mondiale, care a atras după sine „catastrofala prăbușire a prețurilor cerealelor, petrolului și lemnului, adică a principalelor noastre mărfuri de export".

Desfășurate într-o atmosferă încărcată, alegerile parlamentare din 1 iunie 1931 s-au soldat cu victoria „muncită" a Uniunii Naționale. Partidul Național-Țărănesc se situa pe locul al doilea în rândul formațiunilor politice care au depus liste în alegeri*, câștigând 438 747 voturi și 30 de locuri în Adunarea Deputaților, adică cel mai mare număr de mandate pe care l-a obținut vreodată un partid politic abia plecat de la putere. Maniu declara că „Partidul Național-Țărănesc din aceste alegeri a ieșit biruitor și întărit și a rămas punctul fix determinant al vieții noastre politice"[12]. Rezultatele alegerilor arată că Partidul Național-Țărănesc se bucura de încrederea unui număr relativ mare de alegători, satisfăcuți de politica guvernelor național-țărăniste sau convinși că, în acele împrejurări, nu se putea face mai mult; de asemenea, național-țărăniștii au colectat o parte însemnată a voturilor celor ce erau ostili politicii promovate de regele Carol al II-lea.

În aceste alegeri, Blocul Muncitoresc-Țărănesc a obținut 73 716 voturi și 5 locuri în Adunarea Deputaților. „Apărarea națională", organ al L.A.N.C., cerea „anularea listelor depuse de Bloc"[13], iar „Viitorul", ziar al Partidului Național-Liberal, declara: „comuniștii n-au ce căuta în parlament"[14]. Presa național-țărănistă s-a abținut să atace Blocul Muncitoresc-Țărănesc, dar a ținut să observe că sub guvernul Iorga, comuniștii au câștigat teren[15]. Prezent în comisia de validare a Adunării Deputaților, Eduard Mirto a votat pentru anularea mandatelor Blocului Muncitoresc-Țărănesc[16].

---

* Rezultatul alegerilor a fost următorul: Uniunea Națională — 47,49%, Partidul Național-Țărănesc — 14,99%, Partidul Național-Liberal — Gh. Brătianu — 5,93%, Partidul Poporului — 4,92%, Partidul Maghiar — 4,75%, L.A.N.C. — 3,89%, Partidul Țărănesc — dr. N. Lupu — 3,44%, Partidul Social-Democrat — 3,25%, Partidul Țărănesc-Democrat în cartel cu Liga contra cametei — 2,75%, Blocul Muncitoresc-Țărănesc — 2,52%, Partidul Evreiesc — 2,19% etc. („Monitorul oficial", nr. 134 din 10 iunie 1931).

[12] *Un important interviu al d-lui Iuliu Maniu*, în „Dreptatea", V, nr. 1 104 din 14 iunie 1931.

[13] „Apărarea națională", IX, nr. 20 din 7 iunie 1931.

[14] „Viitorul", XXIII, nr. 7 010 din 9 iunie 1931.

[15] „Dreptatea", V, nr. 1 105 din 15 iunie 1931.

[16] *Ibidem*.

La început, Partidul Național-Țărănesc a adoptat o atitudine de espectativă față de guvernul Iorga, manifestând chiar o anumită receptivitate față de unele acțiuni ale acestuia. Dintre inițiativele cele mai importante ale guvernului se detașează proiectul legii pentru conversiunea datoriilor agricole, elaborat de Argetoianu. Principala critică pe care național-țărăniștii au făcut-o proiectului de lege a fost aceea că „guvernul nu a găsit concepțiunea justă ca să facă față, cu puținele posibilități pe care le are statul, pentru a anihila în parte efectele conversiunii datoriilor agricole asupra instituțiilor de credit"[17]. Această atitudine rezulta din faptul că legea lovea în instituțiile de credit, întemeiate de guvernele național-țărăniste, precum și în băncile populare susținute de Partidul Național-Țărănesc. Totuși, parlamentarii acestui partid au votat pentru proiectul de lege propus de guvern, afirmând că „respingerea lui ar fi mai păgubitoare decât adoptarea unei astfel de legi, oricât ar fi ea de incompletă"[18].

Dintre inițiativele pozitive ale național-țărăniștilor, acceptate de guvern, se cuvine a fi menționată propunerea ca învățătorii să fie în continuare plătiți de stat și nu de comune, cum se preconiza în proiectul de lege depus de Nicolae Iorga[19]. De asemenea, național-țărăniștii au participat, într-un spirit constructiv, la discutarea proiectului de lege privind organizarea învățământului universitar, elaborat de N. Iorga, amendamentele propuse de ei — între care echivalarea diplomelor obținute în străinătate, dreptul funcționarilor superiori administrativi de a-și păstra catedrele[20] —, fiind acceptate. Legea promulgată la 22 aprilie 1932, asigura un cadru unitar, atât în ceea ce privește organizarea studiilor și conducerea, cât și în gestiunea financiară a universităților[21].

La 26 martie 1932, fruntașul național-țărănist Eduard Mirto a depus în Adunarea Deputaților un proiect de lege electorală, care preconiza distribuirea mandatelor, în conformitate cu numărul de voturi, desființându-se prima electorală[22]. Printre semnatarii acestui proiect, depus din inițiativă parlamentară, s-au numărat membri ai Partidului Național-Țărănesc (Ion Mihalache, Armand Călinescu, Ion Răducanu, Voicu Nițescu, Mihail Ghelmegeanu, Aurel Dobrescu,

---

17 „D.A.D.", nr. 89 ședința din 16 aprilie 1932, p. 4 505.

18 *Ibidem*, nr. 67 ședința din 23 martie 1932, p. 2 610.

19 „Dreptatea", V, nr. 1 260 din 13 decembrie 1931.

20 „D.A.D.", nr. 85 ședința din 12 aprilie 1932, p. 4 076.

21 „Monitorul oficial", nr. 96 din 22 aprilie 1932.

22 Romul Gh. Pop, *Reforma electorală*, vol. I, Oradea, 1938, p. 108—109.

Ștefan Cicio-Pop ș.a.), ai Partidului Țărănesc-Democrat (Constantin Leancă, Ion Codreanu) și ai Partidului Social-Democrat (Gheorghe Grigorovici, Ion Mirescu). În timpul dezbaterilor din comisia parlamentară, toate partidele s-au declarat de acord cu desființarea primei electorale[23]. La rândul său, guvernul a acceptat proiectul de lege, dar a adoptat calea tergiversării, astfel încât el n-a mai ajuns în situația de a fi supus votului.

Întrucât mulți național-țărăniști erau acuzați că s-au îmbogățit în timpul guvernării pe căi ilicite, presa adversă desfășurând o campanie înverșunată pe această temă, la 8 iulie 1931, Ion Mihalache a depus un proiect de lege din inițiativă parlamentară, privind controlul averii tuturor funcționarilor publici și demnitarilor, dobândită după 1914 și apărarea onoarei. Averea ce nu putea fi justificată trebuia confiscată și preluată de stat. În acest fel — aprecia organul central de presă al Partidului Național-Țărănesc —, se vor alege oamenii cinstiți de cei necinstiți, „iar calomniatorii de meserie vor avea și ei să răspundă pentru toate atacurile murdare și nedrepte"[24]. Dar, majoritățile parlamentare nu s-au arătat receptive la acest proiect de lege, preferând să-l înmormânteze în comisiile tehnice ale Adunării Deputaților.

Partidul Național-Țărănesc a fost solidar cu politica externă promovată de guvernul Iorga, care a continuat unele inițiative începute de național-țărăniști privind consolidarea statutului politico-juridic al României. Guvernul a acționat pentru întărirea Micii Înțelegeri, promovarea unei politici de colaborare cu statele din Balcani, a trimis delegați la Congresul internațional al dezarmării desfășurat la Paris, în noiembrie 1931 și la Conferința internațională pentru dezarmare de la Geneva, ale cărei lucrări au început în februarie 1932 și au durat până în iunie 1934[25].

Se cuvine menționat faptul că delegația României la cea de a doua Conferință balcanică, desfășurată la Istanbul, în zilele de 20—26 octombrie 1931, a fost condusă de liderul național-țărănist Ștefan Cicio-Pop, iar printre membrii s-a numărat și Ion Răducanu.

---

[23] *Partidele sunt de acord că prima electorală trebuie desființată*, în „Dreptatea", VI, nr. 1 353, din 6 aprilie 1932.

[24] *Proiectul d-lui Mihalache*, în „Patria", XIII, nr. 152 din 12 iunie 1931.

[25] Gheorghe Matei, *Dezarmarea în contextul problemelor internaționale și atitudinea României*, p. 81—95.

Comentând rezultatele conferinței, acesta din urmă aprecia că „ideea uniunii Balcanice a făcut un real progres"[26].

În ziua de 3 aprilie 1932, s-a întemeiat la Sofia, societatea „Amiciția bulgaro-română"; la eveniment au participat 20 de delegați din România, între care și național-țărăniștii Ion Răducanu, Mihai Ralea și Ștefan Pencof. Salutând înființarea societății, ziarul „Dreptatea" aprecia că apropierea româno-bulgară „e cerută în mod imperativ de interesele ambelor națiuni"[27].

Așadar, Partidul Național-Țărănesc a contribuit — deși se afla în opoziție —, la concretizarea unor acțiuni care purtau girul guvernului român, fapt pozitiv, dacă avem în vedere intensitatea disputelor pe probleme, privind politica internă.

Adâncirea crizei economice și ascuțirea conflictelor sociale arătau limpede că guvernul de „uniune națională" nu era capabil să rezolve multiplele probleme cu care se confrunta România, fapt ce a determinat reacția fermă a partidelor din opoziție. Ion Mihalache declara la o întrunire publică: „I se spunea [poporului] că criza care bântuie în țară este din cauza noastră și atunci am simțit că avem datoria să ne dăm la o parte și să facem loc unui guvern compus din toate partidele, cu noi sau fără noi. Eram convinși că în împrejurările acestea nimic nu se poate face peste sforțările pe care le-am depus noi"[28]. La 17 aprilie 1932, Partidul Național-Liberal a declanșat campania de răsturnare a guvernului, declarând că era pregătit să-și ia „răspunderea situației"[29]. O campanie similară desfășurau și celelalte partide, care nu pregetau să recurgă la cele mai grave acuzații și invective împotriva guvernului și mai ales a lui Nicolae Iorga.

Căderea guvernului a fost precipitată de raportul consilierului tehnic Charles Rist, publicat la 26 mai 1932, în care se făcea un amplu rechizitoriu la adresa modului cum au fost conduse finanțele României. El recomanda guvernului român să ceară concursul tehnic al Societății Națiunilor pentru realizarea unei reforme financiare[30]. În acest fel, spera

---

[26] *România la Conferința interbalcanică de la Instanbul. Interviu cu d. Ion Răducanu*, în „Dreptatea", V, nr. 1 224 din 1 noiembrie 1931.

[27] *O apropiere româno-bulgară. De vorbă cu d. Ion Răducanu, Ibidem*, VI, nr. 1 355 din 8 aprilie 1932.

[28] *Adunările național-țărăniste din Prahova, Ibidem*, V, nr. 1197 din 1 octombrie 1931.

[29] *Partidul Național-Liberal a deschis lupta pentru răsturnarea guvernului și salvarea țării*, în „Viitorul", XXIII, nr. 7267 din 19 aprilie 1932.

[30] N. Iorga, *Memorii*, vol. VI, p. 406.

Charels Rist, România își va putea plăti, în continuare, datoriile externe contractate la băncile occidentale.

Lipsit de o bază de masă, neavând o unitate de concepție, subminat de permanentele fricțiuni între Iorga și Argetoianu, aflat sub puternica presiune a luptei maselor populare, asaltat de partidele aflate în opoziție și pierzându-și încrederea suveranului, guvernul a trebuit să demisioneze.

La 31 mai 1932, N. Iorga scria regelui că „în fața greutăților bugetare pe care nu văd cum le-ar putea rezolvi deplin și imediat un guvern care nu se razimă pe un puternic partid, rog pe Maiestatea Voastră să primească demisia cabinetului pe care am avut, un an de zile și mai bine, dureroasa sarcină de a-l prezida"[31].

Cu aceasta lua sfârșit experiența „tehnicienilor", act ce însemna, în fond, un vot de blam pentru Carol al II-lea, prin voința căruia se constituise acest guvern, în aprilie 1931. Regele și-a dat seama că, pentru a reuși în planurile sale trebuia să dea dovadă de mai mult tact și răbdare. În consecință, va porni o muncă perseverentă și de lungă durată vizând măcinarea principalelor partide, atragerea de partea sa a unui număr cât mai mare de oameni politici, crearea unei atmosfere propice instaurării unui regim autoritar. Referindu-se la demisia lui N. Iorga, un cronicar al vieții politice nota cu îndreptățit temei: „Cel care declarase că partidele nu fac decât rău țării era silit, după un an de guvernare, să recunoască necesitatea partidelor în viața politică"[32].

După șase zile de criză, Regele l-a însărcinat pe Alexandru Vaida-Voevod să formeze un guvern de concentrare, cu misiunea de a organiza alegerile parlamentare. Acesta a vizitat succesiv pe șefii de partide, cerându-le concursul. Dar I.G. Duca, dr. Nicolae Lupu, Alexandru Averescu, Gheorghe Brătianu și Octavian Goga au refuzat să accepte participarea la guvern[33].

---

[31] Idem, *Doi ani de restaurație*, p. 123.

[32] M. I. Costian, *op. cit.*, 105.

[33] *Guvernul Vaida a depus jurământul*, în „Dreptatea", V, nr. 1 403 din 8 iunie 1932.

3. CEA DE A DOUA GUVERNARE NAȚIONAL-ȚĂRĂNISTĂ
(iunie 1932 — noiembrie 1933)

Alegerile parlamentare din iulie 1932

Deoarece se apropiau serbările „restaurației", cărora regele Carol al II-lea le acorda o atenție deosebită, Alexandru Vaida-Voevod a alcătuit în grabă lista guvernului, depunând jurământul în seara zilei de 6 iunie 1932. Se inaugura astfel, cea de a doua guvernare național-țărănistă.

Soluția dată crizei de guvern era întemeiată; nereușind formula cabinetului de „uniune națională", trebuia să se recurgă la unul din cele două mari partide politice: liberal sau național-țărănist. Deoarece Partidul Național-Liberal sprijinise în precedentele alegeri guvernul abia căzut, era greu să i se ofere acum mandatul formării noii echipe ministeriale. În plus, Carol al II-lea considera necesar să țină în continuare Partidul Național-Liberal la distanță, ca o pedeapsă pentru atitudinea luată față de „restaurație". Cum celelalte partide nu aveau o aderență suficientă pentru a câștiga alegerile, Regele a apelat la Partidul Național-Țărănesc.

Al. Vaida-Voevod declara că prin constituirea guvernului său, regele „reașează viața țării pe baze constituționale" și că sarcina ce i-a fost încredințată era aceea de a organiza alegeri libere[1]. Vaida a obținut din partea regelui, decretul-lege de dizolvare a Corpurilor legiuitoare; noile alegeri au fost fixate pentru 17 iulie, la Adunarea Deputaților și 20—26 iulie 1932, pentru Senat. Din inițiativa lui Alexandru Vaida-Voevod, Partidul Național-Țărănesc a încheiat cartel electoral cu Partidul German, cu Gruparea Ucrainenilor și cu Blocul Economic Maghiar[2].

Urmând tradiția, guvernul a procedat la înlocuirea prefecților instalați de cabinetul Iorga cu lideri ai organizațiilor județene național-țărăniste[3].

Campania electorală a constituit un nou prilej de confruntare între partidele politice. Manifestul electoral al Partidului Național-

---

[1] „Patria", XIV, nr. 124 din 1 iunie 1932.

[2] *Ibidem*, nr. 125 din 2 iulie 1932.

[3] *Noii prefecți au depus jurământul*, în „Dreptatea", VI, nr. 1 405 din 12 iunie 1932.

Țărănesc[4] cuprindea o aspră critică la adresa guvernului Iorga, care lăsase în urma sa o „moștenire cumplit de grea", după care expunea realizările național-țărăniștilor în prima lor guvernare. Abordând problemele aflate la ordinea zilei, Partidul Național-Țărănesc promitea să pună ordine în finanțele statului, să suprime cheltuielile ce nu corespundeau stării de criză, să aplice legea cumulului, să fixeze un minimum de salariu, să realizeze un control asupra averii tuturor miniștrilor, funcționarilor publici și parlamentarilor, să suprime serviciile inutile, să simplifice aparatul administrativ, să mențină numai regiile autonome care aduceau venituri.

Pentru încurajarea vieții economice, Partidul Național-Țărănesc preconiza înlăturarea tuturor măsurilor care loveau producția și micșorau volumul tranzacțiilor economice, o atenție specială acordându-se agriculturii, care constituia „fundamentul economiei naționale într-o țară de plugari". În acest scop, se promitea întărirea gospodăriilor țărănești, dezvoltarea cooperației, încurajarea industriilor cu caracter agricol, a zootehniei și pomiculturii, activizarea Camerelor de Agricultură, trimiterea agronomilor din birouri la munca directă a pământului. Pe aceeași linie, se sublinia necesitatea menținerii conversiunii datoriilor agricole, luarea de măsuri pentru scăderea dobânzilor și înlesnirea lichidării lor, acordarea de credite în condiții avantajoase pentru țărani, reorganizarea Creditului Agricol Ipotecar, concentrarea băncilor populare pentru sporirea puterii lor economice.

Partidul Național-Țărănesc promitea elaborarea unui plan pentru construirea de șosele, căi ferate, conducte, de noi căi navigabile, reducerea costului transportului și a manipulării în gări și în porturi, dotarea corespunzătoare a porturilor, construirea de noi silozuri, organizarea și controlarea comerțului cu cereale, reducerea taxelor în oboare și târguri.

Pentru diminuarea efectelor crizei, o atenție specială era acordată creării unui bloc al țărilor agrariene din estul Europei, care să acționeze solidar, în fața concurenței statelor industrializate.

Trăgând unele concluzii din aplicarea politicii „porților deschise" în timpul primei lor guvernări, național-țărăniștii se pronunțau acum pentru adoptarea unei politici de contingentare a importului, la principalele produse.

Partidul Național-Țărănesc anunța suprimarea oricărei protecții pentru industrie, afară de aceea care prelucra materiile prime

---

[4] *Manifestul-program al Partidului Național-Țărănesc*, *Ibidem*, nr. 1 418 din 27 iunie 1932.

existente în țară (cărbune, fier, petrol), introducerea controlului preventiv asupra tuturor întreprinderilor cartelate, îndeosebi a prețurilor cu care acestea își vindeau produsele, asigurarea încasării impozitelor indirecte care priveau produsele industriale. De asemenea, se promitea o nouă lege pentru îndrumarea activității băncilor, în scopul de a înlesni circulația banului, ieftinirea creditului și a oferi siguranță depunătorilor.

Pentru a atenua efectele „foarfecii prețurilor", Partidul Național-Țărănesc cerea reducerea prețurilor la produsele industriale și creșterea prețurilor la cele agricole.

Manifestul-program se referea la necesitatea sporirii posibilităților de lucru ale meseriașilor și micilor negustori, la o nouă armonizare a salariilor și pensiilor, precum și la achitarea celor restante. Pentru câștigarea adeziunii muncitorilor se preconizau legi „de protecțiune", simplificarea și reducerea impozitelor.

Pronunțându-se pentru menținerea regimului democratic, Partidul Național-Țărănesc afirma că va conduce țara „pe drumul constituționalismului și parlamentarismului", va asigura o adevărată descentralizare administrativă, va modifica legea electorală în vederea suprimării primei majoritare.

În document erau cuprinse deziderate privind dezvoltarea învățământului, reducerea numărului neștiutorilor de carte, îmbunătățirea stării de sănătate a poporului. Pentru naționalitățile conlocuitoare, se avea în vedere aplicarea regimului deplinei egalități cu poporul român.

În privința politicii externe, se preconiza continuarea orientării stabilite după primul război mondial, de apărare a statu-quo-ului teritorial, a păcii, de colaborare cu toate statele, de întărire a rolului Societății Națiunilor.

În timpul campaniei electorale, o notă aparte a făcut Iuliu Maniu, care a criticat camarila și tendințele autoritare ale regelui. El a ajuns să-și cristalizeze concepția, pe care o va profesa până în septembrie 1940, potrivit căreia nimic durabil nu se putea realiza în România câtă vreme nu era lichidată camarila, socotind că, până atunci, orice discuție programatică era de prisos[5].

Deși lupta politică a fost intensă, campania electorală s-a desfășurat fără incidente majore. Rezultatul alegerilor, publicat la 26 iulie, consemna o largă dispersare a voturilor, nu mai puțin de 12

---

[5] *Declarațiile d-lui Iuliu Maniu făcute ziariștilor la Cluj*, *Ibidem*, nr. 1 403 din 8 iunie 1932.

liste (întrunind 16 formațiuni politice) obținând peste 2% din totalul voturilor*. Partidul Național-Țărănesc a câștigat 1 203 700 de voturi, adică 40,3% din total, cu numai 0,3% mai mult decât procentul minim necesar pentru a beneficia de prima majoritară[6]. Ziarul „Patria" afirma că „Partidul Național-Țărănesc a obținut o strălucită victorie", că „țara" a votat pentru un regim de legalitate, libertate cetățenească și de „democrație integrală"[7]. Totuși, Partidul Național-Țărănesc a pierdut peste un milion de voturi față de începutul precedentei guvernări și numai cartelurile electorale încheiate îi asigurau peste 40% din totalul voturilor. Dacă parlamentul ar fi votat, în martie 1932, proiectul de lege privind anularea primei electorale, este lesne de înțeles că Partidul Național-Țărănesc nu putea avea acum majoritatea locurilor în Adunarea Deputaților.

Totuși, în urma alegerilor, național-țărăniștii dispuneau de o majoritate confortabilă în parlament, care le permitea să acționeze pentru realizarea programului lor de guvernare.

* Rezultatele alegerilor au fost următoarele:

Nr. crt.	Partidul	% din totalul voturilor	Nr. mandate
1.	Partidul Național-Țărănesc	40,30	274
2.	Partidul Național-Liberal	13,63	28
3.	Partidul Național-Liberal (Gh. Brătianu)	6,53	14
4.	Partidul Țărănesc (dr. N. Lupu)	5,72	12
5.	L.A.N.C.	5,32	11
6.	Partidul Maghiar	4,75	14
7.	Partidul Național-Agrar	3,64	8
8.	Partidul Social-Democrat	3,38	7
9.	Gruparea Corneliu Zelea Codreanu	2,37	5
10.	Uniunea Națională	2,28	5
11.	Partidul Evreiesc	2,26	5
12.	Partidul Poporului	2,16	4

(„Monitorul oficial", nr. 173 din 26 iulie 1932)

[6] Ioan Scurtu, *Political parties in Roumania after parlimentary elections (1919–1937)*, în „Anuarul I.I.A.", Iași, XVII, 1980, p. 83.

[7] „Patria", XIV, nr. 140 din 18 iulie 1932.

Guvernul Alexandru Vaida-Voevod
(11 august — 19 octombrie 1932)

O dată cu constituirea parlamentului, misiunea guvernului „de alegeri" era încheiată, astfel că Vaida și-a depus mandatul. Carol al II-lea l-a însărcinat pe Iuliu Maniu să constituie un guvern național-țărănist, dar acesta a refuzat, propunându-l pe Vaida[1]. În declarațiile făcute presei, Maniu afirma că nu a acceptat să formeze un nou cabinet „din motive pur personale", precizând că „restaurarea unui regim constituțional normal" i-a permis să revină la președinția Partidului Național-Țărănesc și că va conduce majoritățile parlamentare[2], cu alte cuvinte va controla activitatea guvernamentală.

La 11 august, Alexandru Vaida-Voevod a alcătuit un nou guvern, de această dată declarat a fi național-țărănist. Din vechea echipă au fost menținuți 16 ministeriabili, cărora li s-au adăugat Mihai Popovici, Ion Mihalache, Virgil Madgearu, Eduard Mirto, generalul N. Samsonovici și Petre Andrei.

Principala problemă ce confrunta guvernul era cea economică, iar în cadrul acesteia, situația financiară, care continua să fie critică. Guvernul s-a preocupat de adoptarea unor măsuri menite să limiteze deficitul bugetar și să asigure plata salariilor și pensiilor, precum și a cuponului datoriei externe.

În august 1932, a fost contractat un împrumut la câteva bănci elvețiene în valoare de 50 milioane franci elvețieni, cedat Băncii Naționale a României pentru a întări stocul de acoperire a circulației monetare[3]. Emisiunea bănească făcută pe baza acestei acoperiri a fost folosită pentru nevoile bugetare ale statului, în special la achitarea salariilor curente, pentru ca apoi, să se poată plăti și restanțele[4].

Pentru a stoca valuta necesară statului, la 30 septembrie 1932, a fost adoptată o nouă lege privind comerțul cu devize, în temeiul căreia, orice vânzare sau cumpărare de devize se făcea numai de B.N.R. și de cei autorizați de ea. Instituțiile de stat, județene sau comunale, nu puteau contracta nici o obligație în valută străină, fără avizul prealabil al Ministerului de Finanțe, care se consulta cu B.N.R.[5].

---

[1] *Demisia guvernului*, în „Dreptatea", VI, nr. 1 460 din 12 august 1932.

[2] *Declarațiile d-lui Iuliu Maniu făcute ieri presei*, *Ibidem*, nr. 1 461 din 13 august 1932.

[3] *Istorie economică*, p. 327.

[4] Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, p. 485.

[5] „Monitorul oficial", nr. 230 din 1 octombrie 1932.

Întrucât o mare parte a veniturilor statului era absorbită de cuponul extern, la 16 august 1932, deputatul țărănist Gheorghe Ștefănescu-Goiceanu a propus în Adunarea Deputaților sistarea plății datoriei publice. Răspunzând, ministrul de Finanțe Gh. Gh. Mironescu a declarat că guvernul nu putea lua în considerație o asemenea propunere, că el își făcea din achitarea datoriei externe un titlu de onoare[6]. În acel an, peste o treime din încasările bugetare se scurgeau în străinătate, pentru plata datoriilor statului[7].

Principala problemă socială care a confruntat guvernul a fost aceea a datoriilor agricole. Legea din aprilie 1932 era suspectată de neconstituționalitate, deoarece lovea în sacralitatea creanțelor. Pe de altă parte, ea a provocat reacția negativă a creditorilor străini, care nu acceptau ca posibilitățile de plată ale statului român să fie diminuate. Având în vedere aceste probleme guvernul a elaborat un nou proiect de lege privind conversiunea datoriilor agricole, care cerea debitorilor și creditorilor să se înțeleagă între ei, în termen de 18 luni. Timp de 6 luni, debitorii agricoli nu puteau fi urmăriți pe cale de executare silită, toate creanțele fiind prelungite. Debitorii aveau obligația să preschimbe poliţele din 6 în 6 luni. Debitorii agricoli, posedând până la 10 ha erau obligați să plătească dobânda de 4%, iar cei cu peste 10 ha de 5% asupra datoriei convertite; anuitățile nefiind considerate definitive, debitorii nu erau obligați să le plătească. Conform legii, neplata în termen a dobânzilor și nepreschimbarea poliţelor atrăgea, după sine, pierderea dreptului de a beneficia de prevederile legii de conversiune[8]. După vii discuții, proiectul a fost adoptat la 6 octombrie 1932.

Urmărind să facă economii bugetare și să grăbească procesul de încheiere a reformei agrare, guvernul a propus, iar Parlamentul a aprobat, modificarea și abrogarea unor dispoziţiuni din legile pentru reforma agrară, prin care se desființa Comitetul Agrar, problemele pendinte de acesta trecând în sarcina organelor locale[9].

Întrucât masele de contribuabili nu puteau să facă față fiscalității excesive, guvernul a trecut la unele degrevări de impozite. La 28 septembrie 1932, a fost votată legea prin care, cu începere de la 1 octombrie, impozitul agricol se diminua cu 50%, impozitul pe clădiri se reducea de la 12 la 10%, impozitul profesional (pentru avocați, medici, ingineri ș.a.) de la 8% la 6%, se suprima impozitul pe cifra de

---

[6] „D.A.D.", nr. 10, ședința din 16 august 1932, p. 225—226.

[7] Costin C. Kiriţescu, *op. cit.*, p. 395.

[8] „Monitorul oficial", nr. 251 din 26 octombrie 1932.

[9] „D.A.D.", nr. 44, ședința din 5 octombrie 1932, p. 1 542.

afaceri pentru micii meseriași (dacă lucrau singuri sau cu cel mult șase persoane), cu condiția ca venitul obținut să nu depășească 6 000 de lei pe lună[10].

În vederea diminuării conflictelor sociale, la 11 octombrie 1932, a fost promulgată legea pentru înființarea și organizarea Camerelor de Muncă*. Acestea aveau menirea de a informa autoritățile publice asupra situației lucrătorilor, de a face propuneri pentru reglementarea raporturilor și condițiilor de muncă, organizarea și protecția muncii, plata muncii, asigurările sociale, igiena muncii, instrucția profesională, să înregistreze contractele de muncă ș.a. De asemenea, ele trebuiau „să-și dea avizul asupra proiectelor de legi și a oricăror altor reglementări", să vegheze la respectarea legislației muncii, să susțină interesele muncitorilor în caz de neplată a salariilor sau a lucrului efectuat, de concedieri nejustificate, de nerespectare a contractelor colective de muncă[11]. Această lege însemna „un câștig pentru clasa muncitoare"[12], care obținea posibilități de a acționa pentru îmbunătățirea condițiilor ei de muncă și de salarizare.

Una dintre primele inițiative ale guvernului național-țărănist a fost depunerea, la 29 septembrie 1932, a proiectului de lege pentru controlul averii și apărarea onoarei. Proiectul prevedea controlul averii tuturor celor care au exercitat o funcție publică, după 15 august 1914. Acțiunea de control putea fi pusă în mișcare de orice cetățean, în momentul când avea indicii sau dovezi care-l făceau să bănuiască pe un alt cetățean că poseda o avere, ca urmare a unei activități ilicite sau care nu era justificată de mijloacele bănești pe care le avea. Controlul averilor era efectuat de magistrați de carieră. Sancțiunea ce se aplica era un impozit de 90% din valoarea averii nejustificate, în folosul statului. În același timp, proiectul de lege prevedea că în cazul în care cel controlat își justifica averea, denunțătorul, vinovat de calomnie, putea fi pedepsit cu închisoare de la o lună la un an[13].

Scopul politic urmărit de național-țărăniști prin această lege, promulgată la 18 octombrie 1932, apare limpede din faptul că ea a fost urmată de somații adresate prin presă și de la tribuna

---

[10] *Ibidem*, nr. 37 ședința din 28 septembrie 1932, p. 1 396.

* Legea pentru înființarea Camerelor de Muncă din aprilie 1927 nu s-a aplicat din motive bugetare.

[11] „Monitorul oficial", nr. 238 din 11 octombrie 1932.

[12] *Concesii și restricții în legislația muncii din România (1920—1940)*. Sub redacția prof. dr. Emilian Bold, Iași, 1980, p. 249.

[13] „D.A.D." nr. 33 ședința din 29 septembrie 1932, p. 1 142—1 145.

parlamentului, celor care-i acuzaseră de afacerism. Astfel, la 25 octombrie 1932, Romul Boilă făcea cunoscut că s-a adresat Curții de Apel din Cluj cu cererea de a i se cerceta situația materială, deoarece, nici unul dintre cei ce-l atacaseră — nici măcar Stelian Popescu, care-i rezervase pagini întregi în ziarul „Universul" —, nu ceruse să i se controleze averea; totodată, el declara că nu va urmări persoana care-l va denunța, chiar dacă denunțul se va dovedi neîntemeiat[14]. Dar Partidul Național-Țărănesc nu și-a atins scopul, întrucât — cu o ușurință care poate deruta și pe cel mai onest cercetător —, adversarii politici își aruncau epitete de hoți, escroci, afaceriști, fără cel mai mic respect față de cuvântul rostit sau scris.

În altă ordine de idei, se cuvine menționat că în timpul acestui guvern, s-au întemeiat Institutul de Biooceanografie din Constanța (13 iunie 1932) și Institutul pentru Studiul și Profilaxia Cancerului la Cluj (24 iunie 1932), care au desfășurat o prestigioasă activitate științifică.

În planul relațiilor externe, se impun a fi subliniate eforturile lui Virgil Madgearu, care a continuat să spere într-o rezolvare globală, la nivel mondial, sau măcar european, a problemelor ridicate de criza economică. Inițiativele sale, recunoscute pe plan internațional, s-au bucurat de sprijinul „blocului" statelor agrare, care l-au desemnat ca purtătorul lor de cuvânt la Conferința de la Stressa, din septembrie 1932.

La această conferință au participat delegați din 15 state, care-și propuneau să găsească soluții pentru restaurarea economică și financiară a statelor agricole din Europa Centrală și Orientală. În cadrul conferinței, Virgil Madgearu a prezentat un memorandum în care, pe baza datelor statistice, aprecia că în urma crizei economice s-a înregistrat „o sărăcire generală" a țării noastre. El arăta că statele industrializate au promovat o politică de un protecționism excesiv, care a lovit în capacitatea de export a României. Reprezentantul guvernului român a insistat pentru acordarea unor tarife preferențiale pentru cerealele provenite din țările sud-est europene și a atras atenția statelor industrializate că, dacă România nu va obține asemenea tarife, „este foarte probabil că nici ea nu va fi în măsură a urma politica de libertate a schimburilor internaționale de mărfuri ce s-a sforțat să o ducă până acum"[15]. Dezbaterile fiind contradictorii, rezultatele nu păreau a fi încurajatoare. Luând cuvântul în finalul conferinței, Virgil Madgearu declara: „După trei ani de dificultăți crescânde, după întreaga serie de

---

[14] *Un act care vorbește de la sine*, în „Patria", XIV, nr. 221.

[15] *Memorandumul României la Stressa. Prezentat de d. Virgil Madgearu*, în „Dreptatea", VI, nr. 1 448 din 9 septembrie 1932.

conferințe internaționale, convocate cu scopul de a asigura ridicarea economică a Europei, am nădăjduit că de data aceasta vom ajunge la soluțiuni concrete și de o aplicație imediată. Din nenorocire, speranțele noastre nu s-au realizat decât în parte". El aprecia, că la conferință s-a recunoscut dreptatea statelor agrare, care pentru a-și echilibra balanța de plată trebuie să-și vândă excedentul de cereale. Neputând face acest lucru, „zadarnic vom aștepta dispariția dificultăților de transfer și în unele cazuri chiar a dificultăților la plățile obligațiilor externe"[16]. Apărea astfel formulată, deși într-o formă imprecisă, ideea suspendării plății cuponului datoriei externe.

În condițiile agravării crizei economice, mai multe state au apelat la sprijinul Societății Națiunilor. Începând din 1931, Comitetul financiar al Societății Națiunilor „a fost pur și simplu asaltat de o serie de cereri ale statelor în vederea intervenției acestuia în sprijinul restaurării lor financiare"[17]. Printre aceste state s-a numărat și România.

În conformitate cu recomandările făcute de Charles Rist în raportul din mai 1932, și cu concepția național-țărăniștilor, guvernul român s-a adresat la 18 iunie 1932, secretarului general al Societății Națiunilor, solicitând „concursul tehnic" al acesteia în vederea realizării unei reforme financiare și a restaurării economice a țării[18]. În urma tratativelor purtate la Geneva, de Virgil Madgearu și Ion Lugoșanu, s-a ajuns, la începutul lunii octombrie, la un acord privind colaborarea tehnică a Societății Națiunilor la refacerea economică a României[19]. Potrivit acestui acord, guvernul român se angaja să aplice reformele financiare numai cu acordul consilierului tehnic, desemnat de Societatea Națiunilor. Dar, Alexandru Vaida-Voevod a cerut amânarea semnării acordului până la elaborarea soluțiilor tehnice de aplicare[20]. Acest fapt a nemulțumit pe cei doi delegați români, care, la 7 octombrie, și-au anunțat, telegrafic, demisia.

România a participat la conferința de la Lausanne, din iunie 1932, consacrată problemei reparațiilor. Delegații români au arătat că

---

[16] *Stressa: o primă etapă în calea ridicării economice și financiare a Europei centrale-orientale*, în „Patria", XIV, nr. 192 din 23 septembrie 1932.

[17] Petre Bărbulescu, *România la Societatea Națiunilor (1929—1939)*, p. 90.

[18] N.Z. Lupu, *Planul de la Geneva...*, p. 60—61.

[19] *Succesul României la Geneva*, în „Dreptatea", VI, nr. 1 508 din 7 octombrie 1932.

[20] *Încheierea discuțiilor de la Geneva între Comitetul financiar și delegații români*, *Ibidem*, nr. 1 510 din 9 octombrie 1932.

țara noastră era dispusă să facă unele sacrificii în materie de reparații, dar nu era de acord cu lichidarea acestora. Până la urmă, conferința a decis lichidarea reparațiilor datorate de statele învinse în timpul primului război mondial, încheindu-se astfel un capitol din istoria relațiilor internaționale din perioada interbelică[21]. Țara noastră n-a primit decât o mică parte din reparațiile ce urma a fi plătite de Germania, Ungaria, Bulgaria și Austria, astfel încât, n-a putut recupera niciodată daunele ce i-au fost provocate de Puterile Centrale.

România a fost prezentă la Conferința pentru dezarmare, ale cărei lucrări s-au deschis în orașul Geneva, la 2 februarie 1932, cu participarea a 61 de state. Prima fază a dezbaterilor s-a încheiat la 23 iulie 1932, când a fost adoptată o rezoluție, prin care se preconiza reducerea armamentelor, interzicerea bombardamentelor aeriene și a folosirii armelor de distrugere în masă, reducerea efectivelor militare[22]. Dar, la 21 septembrie 1932, Germania a cerut egalitatea de tratament cu celelalte state în materie de înarmări, declarând că, în caz contrar, nu va mai participa la lucrările conferinței[23]. Acest act punea sub semnul întrebării însăși existența conferinței, precum și speranțele celor care urmăreau evitarea unei noi conflagrații mondiale.

După intense negocieri, la 25 iunie 1932, a fost semnat acordul de la Semmering[24], prin care, Comisia Europeană a Dunării consimțea la o abținere în privința exercitării competenței judiciare pe sectorul Brăila-Galați, acest drept revenind României; de asemenea, s-a convenit ca, în viitor, căpitănia portului Sulina să fie încredințată numai persoanelor de cetățenie română. Acest acord marca un pas real pe calea recunoașterii drepturilor României cu privire la navigația pe Dunăre, regimul portuar și al taxelor[25].

În timpul guvernului Iorga, au fost inițiate la Riga tratative pentru încheierea unui pact de neagresiune între România și Uniunea Sovietică. Proiectul propus de partea sovietică lăsa loc la interpretarea că, între România și U.R.S.S. ar fi existat un litigiu teritorial, fapt ce a dus la întreruperea tratativelor. În urma unor negocieri indirecte (prin

---

[21] Emilian Bold, *De la Versailles la Lausanne*, p. 183—185.

[22] Gheorghe Matei, *Dezarmarea în contextul problemelor internaționale*, p. 144.

[23] *Ibidem*, p. 159.

[24] N. Dașcovici, *Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public*, Iași, 1936, p. 187—188.

[25] Paul Gogeanu, *Dunărea în relațiile internaționale*, București, Edit. Politică, 1970, p. 240.

intermediul Franței și Poloniei), s-a convenit ca tratativele să fie reluate în septembrie 1932, delegația română fiind condusă de Nicolae Titulescu[26]. Dar, Vaida s-a angajat să ducă personal tratative cu Litvinov, fapt ce a nemulțumit adânc pe Titulescu, care și-a dat demisia din toate funcțiile oficiale pe care le ocupa[27]. El a declarat că nu putea accepta reînceperea, negocierilor fără ca partea sovietică să renunțe la poziția ei inițială, întrucât, acest acord trebuia să ducă la întărirea pactului Briand-Kellogg, iar nu la slăbirea eficacității lui, în ce privește România.

Demisia lui Titulescu, însoțită de o largă publicitate, a creat o situație dificilă primului-ministru. În fața acestei situații, fiind confruntat și cu grave probleme economice, Vaida și-a depus mandatul, la 17 octombrie 1932.

Guvernul Iuliu Maniu
(20 octombrie 1932 – 13 ianuarie 1933)

Solicitat de rege să constituie un nou guvern național-țărănist, Iuliu Maniu a declarat că acceptă numai dacă suveranul se angajează să-i dea mână liberă în conducerea țării. În mod concret, el a cerut ca Puiu Dumitrescu și oricare alt funcționar de la Curte să poată fi îndepărtat, dacă prin atitudinea sa contrazicea politica guvernului; Carol să-și reia căsătoria cu soția sa Elena, ceea e însemna alungarea Elenei Lupescu din țară; încoronarea lui Carol al II-lea la Alba Iulia; respectarea prevederilor constituționale; „mână liberă" pentru șeful guvernului de a numi sau destitui orice funcționar de stat, inclusiv în fruntea Siguranței, Poliției Capitalei, Căilor Ferate[28]. Neavând altă soluție, Regele a acceptat, în prezența lui Nicolae Titulescu și a lui Gh. Gh. Mironescu, condițiile puse de președintele Partidului Național-Țărănesc.

Noul guvern se deosebea de cel precedent prin numirea lui Nicolae Titulescu în fruntea Ministerului de Externe (funcție pe care o va deține, fără întrerupere, până în august 1936), prin absența lui Al. Vaida-Voevod și a celor mai apropiați colaboratori ai săi — V.V. Tilea

---

[25] Ion M. Oprea. *Nicolae Titulescu*, București, Edit. Științifică. 1966, p. 193.

[27] *Declarațiile d-lui Al. Vaida-Voevod asupra demisiei d-lui Titulescu și negocierile cu Rusia*. în „Dreptatea" '71, nr. 1 520 din 21 octombrie 1932.

[28] Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 30/1934, f. 20—21; Zaharia Boilă. *op. cit., loc. cit.*, f. 235—236.

și Emil Hațieganu, care se aflau în grațiile camarilei. De asemenea, trebuie menționat faptul că Virgil Madgearu a devenit ministru de Finanțe, având posibilitatea să dirijeze, efectiv, întreaga politică economică a guvernului.

Cea mai importantă măsură economică a fost luată în noiembrie 1932, când s-a introdus, printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri, regimul contingentărilor. Prin hotărârea luată, se urmărea o raționalizare a mijloacelor de plată, astfel încât să se asigure, în mod efectiv, plata importului efectuat prin exportul românesc. Ea marca renunțarea la politica „porților deschise". Justificând acest pas, Ion Lugoșanu, ministrul Industriei și Comerțului, declara: „Noile dificultăți create României de diversele măsuri restrictive la care a fost supus exportul ei în diferite țări, atât prin limitarea cantităților exportate, cât și prin regimul restrictiv de devize, care i se aplică în diferite țări, au determinat guvernul român să hotărască o reglementare a importului"[29]. Într-adevăr, măsura inițiată se înscria pe linia politicii economice desfășurate de numeroase state în anii crizei economice. Astfel, în perioada 1930—1932, un număr de 22 de țări au mărit taxele la toate produsele pe care le importau, 41 au mărit parțial taxele la import, iar 21 au introdus fie sistemul de contingentare al exportului, fie sistemul licenței de import. Aceste măsuri au fost însoțite de întărirea măsurilor de control al plăților internaționale, precum și al schimburilor și operațiunilor cu devize[30].

Printr-o politică de urmărire foarte atentă a situației bugetare, guvernul a reușit, în decembrie 1932, pentru prima dată după aproape un an, să plătească la zi lefurile și pensiile[31].

Problema conversiunii datoriilor agricole s-a aflat în continuare la ordinea zilei. La 17 noiembrie 1932, Înalta Curte de Casație și Justiție a declarat neconstituționale mai multe articole din legea conversiunii datoriilor agricole, adoptată în aprilie 1932[32]. Acest fapt a readus în prim plan, grava problemă a datoriilor, care constituia nu doar o problemă de ordin juridic, ci în primul rând, una socială.

Primind o delegație a proprietarilor urbani ipotecați, Iuliu Maniu a declarat, la 28 noiembrie, că guvernul va elabora o nouă lege

---

[29] *Noua reglementare a importului*, în „Dreptatea", VI, nr. 1 552 din 27 noiembrie 1932.

[30] Ilie Puia, *Relațiile comerciale externe ale României între anii 1932—1933*, în „Studii. Rev. ist.", nr. 3/1972, p. 554—555.

[31] *Acum un an și astăzi*, în „Dreptatea", VII, nr. 1 587 din 11 ianuarie 1933.

[32] *Decizia Înaltei Curți de Casație și Justiție*, în „Dreptatea", VI, nr. 1 546 din 20 noiembrie 1932.

de conversiune vizând atât datoriile rurale, cât și pe cele urbane, iar până atunci, se va trece la suspendarea execuțiilor silite[33]. Într-adevăr, la 10 decembrie, a fost votată legea privind suspendarea execuțiilor silite până la 1 aprilie 1933[34]. Noua lege de conversiune n-a putut fi adoptată, întrucât guvernul a trebuit să demisioneze.

După intense negocieri, purtate la Londra și Paris, cu creditorii, guvernul a obținut, în decembrie 1932, o suspendare a plății cuponului datoriei externe, până la 1 martie 1933, cu condiția ca în acest interval să accepte „planul de la Geneva"[35].

Încă de la 3 decembrie 1932, guvernul român l-a împuternicit pe consilierul tehnic, Roger Auboin să trateze cu Comitetul financiar al Societății Națiunilor. Deoarece capitaliștii străini se mențineau la punctul lor de vedere — organizarea unui control riguros asupra finanțelor României —, Iuliu Maniu a adoptat tactica temporizării, pentru a nu semna „acordul" de la Geneva.

Diplomația românească a acționat, în continuare, pentru consolidarea relațiilor dintre statele balcanice. Între 22—29 octombrie 1932, s-a desfășurat în București — sub președinția lui Ștefan Cicio-Pop —, cea de a treia Conferință balcanică, care a adoptat proiectul pactului multilateral balcanic, ce urma să fie transmis guvernelor țărilor respective. Documentul prevedea angajamentul de a nu recurge la război, atac sau invazie împotriva vreunuia dintre parteneri, de a soluționa pe cale pașnică litigiile ce s-ar ivi, de a acorda asistență mutuală economică și militară victimei unei agresiuni din partea unui stat balcanic, de a se respecta drepturile minorităților național [36].

La conferința dezarmării, care se desfășura la Geneva, reprezentanții Angliei, Franței, Italiei, S.U.A. au recunoscut, prin rezoluția din 11 decembrie 1932, „egalitatea în drepturi" în privința înarmării pentru statele învinse în războiul mondial, inclusiv pentru Germania[37]. Așa cum viața a demonstrat, rezoluția din 11 decembrie 1932 a avut consecințe nefaste pentru evoluția situației internaționale, pentru pacea și securitatea popoarelor Europei și a lumii întregi.

---

33 *Suspendarea execuțiilor silite*, *Ibidem*, nr. 1554 din 30 noiembrie 1932.

34 *Ibidem*, nr. 1565 din 12 decembrie 1932.

35 *Creditorii României au admis suspendarea cuponului datoriei externe până în martie 1933*, în „Patria", XIV, nr. 267 din 30 decembrie 1932.

36 Cristian Popișteanu, *România și Antanta Balcanică*, București, Edit. Politică, 1968, p. 92.

37 Gheorghe Matei, *op. cit.*, p. 165.

Analizând acest locument, Conferința Micii Înțelegeri, întrunită la Belgrad, în ziua de 19 decembrie 1932, a constatat că securitatea statelor membre ale organizației era amenințată și a preconizat noi forme, pentru a se opune cu succes politicii revizioniste[38].

La sfârșitul anului 1932 și începutul lui 1933, relațiile dintre Iuliu Maniu și Carol al II-lea s-au deteriorat grav, tinzând spre o ruptură definitivă. Încă de la început, Carol nu s-a arătat dispus să traducă în viață angajamentele luate în octombrie, mai ales pe acela privind refacerea căsătoriei cu fosta sa soție, Elena. Cum nici aceasta nu dorea să-și reia viața alături de Carol, Maniu s-a văzut nevoit să medieze o soluție care, în mod obiectiv, nu slujea concepției sale politice. La 1 noiembrie 1932, între guvern și Elena s-a semnat o convenție, potrivit căreia, față de cea anterioară (din 17 februarie 1932), Elena obținea dreptul de a sta oricât în România, nu numai patru luni pe an, putea fi alături de fiul său un termen nedefinit (față de șase luni pe an cât se stabilise inițial), obținea plata listei civile direct de la guvern, fără a mai depinde materialicește de Carol al II-lea. Pe de altă parte, ea a trebuit să se angajeze că se va abține de la orice declarație de presă sau manifestare publică referitoare, direct sau indirect, la statul român și la membrii dinastiei și ai familiei regale române. Carol a declarat, în scris, că primea convenția semnată de M.S. Elena și de președintele Consiliului de Miniștri[39]. Cu aceasta, se năruia complet planul lui Iuliu Maniu de a fi refăcută căsătoria dintre Carol și Elena și de a o vedea alungată de la Palat pe Elena Lupescu.

Către sfârșitul anului 1932, regele era în căutarea unui pretext pentru a se dispensa de incomodul său „prim sfetnic". Erau la mijloc și motive de ordin psihologic. Într-o discuție cu Cella Delavrancea, regina Maria spunea: „Maniu tratează pe Carol ca un profesor pe elev, și aceasta Carol n-o suportă"[40].

Cu ocazia Anului Nou 1933, comandantul Jandarmeriei, generalul Constantin Dumitrescu (tatăl lui Puiu Dumitrescu, secretarul particular al regelui) a dat un ordin de zi către jandarmi, în care afirma că aceștia și-au făcut datoria, deși au avut de întâmpinat mari dificultăți materiale pe care, cu toate străduințile sale, nu le-a putut ameliora[41]. Aceasta era o acuzație publică la adresa guvernului și în

---

[38] Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, București, Edit. Politică, 1967, p. 470.

[39] Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 186—188.

[40] *Ibidem*, p. 170.

[41] „Adevărul", 47, nr. 15 036 din 8 ianuarie 1933.

special a ministrului de Interne, Ion Mihalache, care n-a dat curs unor asemenea bune intenții. La rândul său, colonelul Gabriel Marinescu, într-o circulară adresată subordonaților, a ținut să infirme „zvonurile" potrivit cărora ar putea fi schimbat din funcție, afirmând: „Sunt și rămân prefect al poliției Capitalei numit prin decret regal și numai prin decret regal pot fi înlocuit"[42]. În fond, știindu-se ocrotit de Carol al II-lea, el „se socotea în afară de orice disciplină ierarhică față de ministrul de Interne"[43] și dădea o replică lui Iuliu Maniu, care lăsase să se înțeleagă că va proceda la numirea unui nou prefect al poliției Capitalei.

În fața acestor situații, ministrul de Interne, Ion Mihalache a elaborat un proiect de decret privind înlocuirea celor doi din funcțiile pe care le ocupau. Carol însă a refuzat să-l semneze, afirmând că nu exista nici un motiv pentru destituirea lor. Jignit, Mihalache, sfătuit de Maniu, și-a prezentat la 8 ianuarie demisia din guvern[44], pe care suveranul a primit-o. Astfel, Regele se solidariza cu Gabriel Marinescu și cu Constantin Dumitrescu, sacrificându-l pe ministrul de Interne.

Mizând pe faptul că suveranul nu va trece la dizolvarea parlamentului abia ales și că Partidul Național-Țărănesc era factorul politic decisiv al țării, Maniu a prezentat demisia guvernului la 12 ianuarie 1933, pe care Regele a primit-o.

Guvernul Alexandru Vaida-Voevod (14 ianuarie — 13 noiembrie 1933)

Imediat, Alexandru Vaida-Voevod, aflat la Cluj, a fost chemat telefonic la Palat, fapt ce a determinat pe unii ziariști să afirme că el va fi însărcinat cu formarea noului guvern. Comentând aceste știri, Zaharia Boilă își exprima convingerea că „d. Vaida nu va da o astfel de lovitură niciodată d-lui Maniu"[45]. Și, totuși, Vaida a acceptat să prezideze un nou guvern național-țărănist[46], constituit la 14 ianuarie 1933.

---

[42] Arh. ist. centr., fond M.P.N., Presa Externă, dos. 279, f. 74.

[43] Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 189.

[44] *Criza de guvern a izbucnit*, în „Cuvântul", IX, nr. 2 769 din 9 ianuarie 1933.

[45] Dr. George Ohăbeanu, *Schimbare de guvern sau schimbare de regim?*, în „Patria", XV, nr. 10 din 14 ianuarie 1933.

[46] *D. Vaida însărcinat cu formarea noului guvern*, în „Dreptatea", VII, nr. 1 591 din 15 ianuarie 1933.

La câteva zile după rezolvarea crizei de guvern, Maniu a declarat ziariștilor: „Adevărata cauză a demisiei mele a fost nepotrivirea punctului meu de vedere cu cel al suveranului asupra felului de a asuma răspunderea guvernării. Punându-mi-se în vedere că voi avea mână liberă în guvernarea țării, am crezut că pot cere îndepărtarea unora dintre funcționari, în speță comandantul jandarmeriei și al poliției Capitalei în momentul când nu voi avea încredere în ei. Răspunderea guvernării căzând întreagă asupra mea, nu puteam admite ca funcționari înalt administrativi să nu depindă de mine și de guvern și ca alte persoane decât membrii guvernului să se bucure de încredere mai mare în fața suveranului"[47].

În ianuarie 1933, drumul lui Maniu spre guvern a fost blocat, pentru întreaga perioadă de domnie a lui Carol al II-lea, care-l va pune sub supraveghere, urmărind discreditarea lui politică. La rândul său, Maniu a ajuns la concluzia că orice discuție cu Carol era inutilă, deoarece acesta acționa potrivit sugestiilor Elenei Lupescu; în consecință, vreme de cinci ani el n-a cerut audiență la rege, fiind singurul lider politic care a întrerupt raporturile personale cu suveranul țării. Obiectivul lui politic a devenit lupta pentru alungarea Elenei Lupescu din țară, socotind că, numai astfel, se putea reintra pe făgașul vieții constituționale normale.

Noul prim-ministru a căutat să minimalizeze conflictul care a dus la demisia lui Maniu, a menținut în funcție pe colonelul Gabriel Marinescu și pe generalul Constantin Dumitrescu, recunoscând astfel dreptul regelui de a adopta decizii care, în mod normal, reveneau guvernului. Luând cuvântul în parlament, Vaida a afirmat: „Indiferent că în fruntea guvernului este Iuliu Maniu ori sunt eu, principiile de bază, tactica și metodele oricărui guvern ieșit din sânul partidului nostru sunt și trebuie să rămână aceleași"[48]. Realitatea n-a confirmat însă această apreciere.

La 28 ianuarie 1933, Ion Lugoșanu a semnat „planul de la Geneva", potrivit căruia guvernul român se obliga să ia „toate măsurile posibile pentru a restaura echilibrul bugetar și a efectua o reformă financiară întinsă, care să comporte de asemenea un plan pentru reglementarea arieratelor". Consiliul Societății Națiunilor se angaja să organizeze, prin Comitetul său financiar, o colaborare tehnică consultativă cu guvernul român, în vederea stabilirii unui program de

---

[47] *Interviu cu d. Iuliu Maniu*, în „Patria", XV, nr. 17 din 22 ianuarie 1933.

[48] „D.A.D.", nr. 30 ședința din 31 ianuarie 1933, p. 916.

restaurare economică și financiară și de aplicare a acestui program. În acest scop, Consiliul Societății Națiunilor urma să recomande și guvernul român să numească, pentru o perioadă acoperind patru bugete anuale votate și executate, experți pentru chestiunile fiscale, pentru trezorerie și buget, precum și pentru contabilitate. Expertul pentru trezorerie și buget era însărcinat să dea avizul său ministrului de Finanțe român la: pregătirea prevederilor bugetare ale încasărilor și cheltuielilor, stabilirea și executarea măsurilor amănunțite ale controlului tezaurului; examinarea tuturor măsurilor care implică cheltuieli adiționale; controlul tuturor angajamentelor viitoare; pregătirea și executarea bugetelor lunare. Expertul pentru contabilitate trebuia să-și dea avizul asupra tuturor chestiunilor de ordin contabil ce puteau rezulta din aplicarea sistemului bugetului de gestiune; expertul pentru chestiunile financiare era împuternicit să-și dea avizul asupra metodelor de încasare a impozitelor, precum și asupra organizării unui corp superior de inspectori și la pregătirea și executarea legilor fiscale. Guvernul român se angaja să-i ajute pe experți în toate chipurile în executarea atribuțiilor lor.

Pentru aceeași perioadă, Consiliul Societății Națiunilor, de acord cu guvernul român, urma să numească un consilier financiar, care să coordoneze lucrările experților și să asigure colaborarea tehnică între Societatea Națiunilor și România. Acordul trebuia să intre în vigoare în momentul ratificării lui de către guvernul român, cel mai târziu până la 30 aprilie 1933[49].

Semnarea acestui „acord" a suscitat vii și controversate discuții. În timp ce ziarul „Dreptatea" susținea că el „nu comportă nici un fel de intervenții în drepturile suverane ale României, care a încheiat acordul în plin exercițiu al suveranității naționale"[50], toate partidele din opoziție l-au criticat cu vehemență.

Acest fapt a determinat guvernul să amâne discutarea și ratificarea lui de către parlament, până la 12 aprilie. Cu acel prilej, reprezentanții Partidului Social-Democrat, Partidului Național-Liberal, Partidului Național-Liberal-Gheorghe Brătianu, Partidului Țărănesc, Partidului Țărănesc-Radical, Partidului Național-Agrar, Gărzii de Fier, Partidului Naționalist-Democrat, Uniunii Agrare, Partidului Poporului au vorbit și au votat împotriva proiectului de lege. În declarația Partidului Social-Democrat se spunea: „În România, în diversele partide, se găsesc destule capacități, destui oameni pregătiți,

---

[49] „Monitorul oficial", nr. 101 din 4 mai 1933.

[50] *Acordul de la Geneva*, în „Dreptatea" VII, nr. 1 605 din 1 februarie 1033.

care să cunoască în cele mai mici amănunte problemele reale ale națiunii, pentru ca să ne putem lipsi de colaborarea tehnică și de consultația teoreticienilor, a concepției capitaliste pure, care se profesează la Geneva". După opinia sa, acordul „a pecetluit, în mod oficial, dependența economică a burgheziei române față de ordinele, față de concepțiile, față de interesele burgheziei internaționale"[51].

Pus la vot, proiectul de lege pentru ratificarea „planului" de la Geneva a fost adoptat cu 155 de voturi, contra 66[52]. Ținând seama de opoziția manifestată, guvernul n-a depus instrumentele de ratificare în termenul stabilit. În ziua de 12 octombrie 1933, delegatul României la Societatea Națiunilor a făcut cunoscut că, circumstanțele de ordin intern, nu-i permit să dea curs dorinței de a fi numit un nou consilier financiar, în conformitate cu acordul semnat la 28 ianuarie. Câteva luni mai târziu, la 18 mai 1934 — când la putere se afla Partidul Național-Liberal —, guvernul român a declarat că renunță la „planul" de la Geneva. Practic, atât de mult discutatul „plan" de la Geneva nu s-a aplicat niciodată, deoarece național-țărăniștii au înțeles că politica „porților deschise" avea consecințe nefaste pentru economia românească.

Imediat după semnarea acestui „plan", guvernul național-țărănist a pornit pe calea confruntării cu bancherii, cerând în mod imperativ, reglementarea datoriilor României și amenințând cu suspendarea unilaterală a plății cuponului. După tratative intense, la 18 februarie 1933, a fost semnat acordul de la Paris, prin care se suspenda plata sumei de 675 milioane lei pentru primele luni ale anului 1933, urmând ca în următorii trei ani bugetari, începând cu 1 aprilie 1933, să se suspende plata a 1 533 milioane lei pe an. Nu era deci vorba de o reducere a datoriei publice, ci de o suspendare temporară a amortismentului unei părți a titlurilor de rentă a datoriei publice externe a României[53].

În fața greutăților bugetare, guvernul a cerut creditorilor să înceapă, la 15 august 1933, noi negocieri în vederea suspendării plății cuponului. Creditorii însă au cerut ca negocierile să aibă loc de la 5 septembrie, căutând să obțină, astfel, plata sumelor datorate de statul român pentru scadența de la 1 octombrie 1933, care trebuia efectuată la 15 august 1933[54]. Guvernul și-a dat acordul ca negocierile să înceapă

[51] „D.A.D.", nr. 90 ședința din 12 aprilie 1933, p. 4 320.

[52] *Ibidem*, p. 4 332.

[53] N.Z. Lupu, *op. cit.*, p. 106.

[54] *Cum s-a ajuns la suspendarea transferului datoriei externe. Declarațiile d-lui Virgil Madgearu, ministrul finanțelor*, în „Argus", XXIII, nr. 6 123 din 7 septembrie 1933.

la 5 septembrie, dar, printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri, a hotărât suspendarea plății datoriilor publice externe începând cu 15 august 1933 „până când statele creditoare vor da posibilitatea, prin ușurarea relațiilor comerciale, de a se procura devize pentru efectuarea transferului"[55].

Această hotărâre unilaterală a trezit nemulțumirea capitaliștilor străini, care au determinat guvernele de la Paris, Londra și Berlin să protesteze la București, cerând plata cuponului datoriei externe, în conformitate cu angajamentele luate anterior[56]. Însuși Roger Auboin a apreciat că hotărârea guvernului român era „unilaterală și absolut arbitrară", cerând căutarea unei soluții „printr-un acord sincer între părțile interesate"[57].

O delegație guvernamentală s-a deplasat la Paris, pentru a fixa cu creditorii data pentru începerea tratativelor în vederea obținerii unei noi reduceri a cuponului datoriei publice, dar aceștia au refuzat să dea răspunsul solicitat. În fața acestei situații, la 26 septembrie, Virgil Madgearu a cerut delegației să revină în țară[58]. La începutul lunii septembrie 1933, ministrul de Finanțe a întocmit un memorandum, în care analiza, pe larg, situația economică a României, conchizând că se impunea o reducere a datoriei publice externe la capacitatea reală de plată a țării[59].

După repetate intervenții pe canale diplomatice, s-a ajuns la reluarea tratativelor și încheierea unui acord la 26 octombrie 1933, potrivit căruia, deținătorii de rente ale împrumuturilor făcute direct de stat trebuiau să primească, în semestrul al doilea al anului în curs, 25%, iar deținătorii de rente ale Casei Autonome a Monopolurilor, 50% din ratele stabilite inițial. Reglementarea plății pentru restul de 75% și respectiv 50% urma să se facă cu prilejul unor viitoare negocieri[60].

Guvernul s-a străduit să atenueze consecințele nefaste ale crizei economice mondiale asupra României. Astfel, prin jurnalul

---

[55] *Cu începere de azi România suspendă transferul datoriilor externe publice*, în „Dreptatea", VII, nr. 1 769 din 16 august 1933.

[56] N.Z. Lupu, *Eșuarea „planului de la Geneva" și sfârșitul guvernării național-țărăniste*, în „Analele Univ. București". Istorie, nr. 1/1971, p. 117—118.

[57] *Raportul d-lui Roger Auboin*, în „Argus", XXIII, nr. 6 122 din 6 septembrie 1933.

[58] *Plata cuponului*, *Ibidem*, nr. 6 141 din 28 septembrie 1933.

[59] Vezi, pe larg, Virgil N. Madgearu, *La capacité de paiement et la dette publique de la Roumanie. Memorandum*, București, 1933.

[60] N.Z. Lupu, *op. cit.*, p. 165.

Consiliului de Miniștri din 9 iunie 1933, au fost stabilite măsuri „în vederea apărării intereselor vitale economice, financiare și monetare ale țării". Pe lângă banca de emisiune, a fost instituit un Comitet superior pentru devize și import, format din miniștrii Finanțelor, Industriei și Comerțului, Agriculturii și Domeniilor, subsecretarul de stat la Președinția Consiliului de Miniștri, guvernatorul B.N.R. și administratorul băncii, delegat cu controlul devizelor. Acest comitet era însărcinat să stabilească norme privind: reglementarea importului, repartizarea devizelor de către B.N.R., acordul de plăți cu țările partenere de schimb; acorduri de compensații vizând plasarea mărfurilor românești în străinătate, oferindu-se în schimb contingente de import în România pentru mărfurile străine; înființarea „Fondului pentru organizarea comerțului și exportului produselor agricole"[61].

Pe linia măsurilor protecționiste, se înscrie și legea vămilor din 13 aprilie 1933, prin care se stabileau tarife ridicate pentru mărfurile provenind din statele care aplicau mărfurilor românești un regim discriminatoriu*.

La 24 aprilie 1933, a fost promulgată legea privind prelungirea legii pentru încurajarea industriei naționale până la 1 aprilie 1934[62], fapt ce arată că național-țărăniștii nu au pus piedici în calea dezvoltării acestei ramuri a economiei naționale.

Guvernul a continuat politica de forțare a exportului și de comprimare a importului. Volumul fizic al exportului a crescut, iar cel al importului s-a redus. Raportul dintre prețul unei tone importate și prețul unei tone exportate era, în 1933, de 15,6 la 1[63].

---

[61] Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului...*, vol. I, p. 409.

* Articolul 28 al acestei legi prevedea: „În cazul când vreun stat aplică în mod special, numai mărfurilor românești, suprataxe sau prohibițiuni, guvernul poate, prin decret regal, dat pe baza unui jurnal al Consiliului de Miniștri, să aplice mărfurilor provenind din acel stat suprataxe sau prohibițiuni. Tot astfel, când unul sau mai multe state instituiesc prohibițiuni, contingentări sau orice alte restricțiuni indirecte la importul unor anumite categorii de mărfuri în acele țări, aducând prejudicii exportului produselor românești, guvernul poate institui, prin decret regal, dat pe baza unui jurnal al Consiliului de Miniștri, măsuri similare sau orice alte măsuri împotriva principalelor articole de import în România" („Monitorul oficial", nr. 87 din 13 aprilie 1933).

[62] „Monitorul oficial", nr. 93 din 24 aprilie 1933.

[63] *Progresul economic în România. 1877—1977*, Coordonator prof. univ. Ioan V. Totu, București, Edit. Politică, 1977, p. 255.

Deși balanța comercială a fost excedentară, soldul activ n-a reușit să acopere deficitul balanței de plăți. Creanțele restante ale statului se ridicau, la sfârșitul anului 1933, la circa 17 miliarde lei[64].

Situația economică se prezenta în 1933 astfel (comparativ cu anul 1929 = 100): valoarea producției miniere era de 47%, valoarea producției prelucrătoare de 62,2%, valoarea producției agricole de 44,3%[65]. Cursul leului la bursele occidentale a scăzut; la bursa din Zürich el se diminuase cu 18,1%[66].

Totuși, anumite semne pozitive se făceau simțite, ceea ce indica un început de ieșire din criză. Astfel, producția totală de cereale a crescut de la 99 741 mii chintale în 1932 la 110 162 mii chintale în 1933[67]; producția de petrol s-a mărit de la 7 348 321 tone în 1932 la 7 376 604 tone în 1933[68]; producția de oțel de la 103 046 tone în 1932 la 144 766 tone în 1933[69].

Încă de la instalarea sa, guvernul Vaida a avut de făcut față unor grave conflicte sociale. În țară se desfășurau manifestații organizate de muncitori, funcționarii de stat și particulari, membrii corpului didactic, intelectuali, șomeri, invalizi, orfanii și văduvele de război, studenți.

Cele mai intense acțiuni s-au desfășurat în Valea Prahovei și la Atelierele „Griviția" din București. Motivul imedit al acestor mișcări l-a constituit hotărârea Consiliului de Miniștri de a trece la aplicarea celei de-a treia curbe de sacrificiu, prin care salariile și pensiile erau reduse cu 10—12%[70]. Aceste reduceri veneau în condițiile în care indicele salariului nominal reprezenta doar 63% față de nivelul anului 1929[71].

În zilele de 26 și 27 ianuarie 1933, ceferiștii de la Atelierele „Griviția" din București, au organizat adunări în cadrul cărora și-au fixat principalele revendicări: plata integrală a avansului, încetarea

---

[64] *Istorie economică*, p. 327.

[65] Dr. Marcela Fellicia Iovanelli, *Industria românească 1934—1938*. București, Edit. Academiei, 1975, p. 26.

[66] *Progresul economic...*, p. 254.

[67] „Anuarul statistic al României". 1937 și 1938, p. 411.

[68] *Ibidem*, p. 442.

[69] *Ibidem*, p. 450.

[70] *Reducerea pe trei luni a salariilor funcționarilor publici*, în „Dreptatea", VII, nr. 15 195 din 19 ianuarie 1933.

[71] Costin C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 401.

reducerii salariilor și mărirea lor, reprimirea la lucru a celor concediați, renunțarea la sistemul descalificărilor, încetarea amenzilor și concedierilor. În ziua de 28 ianuarie, a avut loc o grevă demonstrativă în cursul căreia, o delegație a prezentat Direcției Atelierelor, programul de revendicări. Aceasta a promis că îl va înainta Direcției generale a C.F.R., iar răspunsul va fi comunicat la 31 ianuarie. În ziua de 30 ianuarie ceferiștii au primit avansul integral, ceea ce reprezenta o însemnată victorie. Deoarece la 31 ianuarie, Direcția a făcut cunoscut că nu putea da răspunsul la revendicările muncitorești, a fost organizată o grevă demonstrativă de câteva ore.

În Valea Prahovei, la rafinăria „Astra-Română", muncitorii au declarat grevă în ziua de 30 ianuarie, împotriva concedierilor efectuate în ziua precedentă și pentru respectarea contractului colectiv de muncă. Direcția a trebuit să le satisfacă revendicările. La 1 februarie, au intrat în grevă petroliștii de la rafinăria „Româno-Americană". Direcția a declarat că va trata cu delegații muncitorilor în vederea satisfacerii revendicărilor. Dar, autoritățile au trecut la arestarea delegaților greviștilor, care au fost transportați la Chestura poliției din oraș. În fața acestei situații, mii de cetățeni s-au îndreptat spre Chestura poliției, punând stăpânire pe stradă și obținând eliberarea celor arestați[72].

Întrucât Direcția generală a C.F.R. n-a dat curs revendicărilor cuprinse în memoriul din 28 ianuarie, la 2 februarie a izbucnit o nouă grevă la Atelierele C.F.R. — „Griviția"[73].

Ministerul Comunicațiilor a acceptat să poarte tratative cu delegația ceferiștilor, promițând satisfacerea următoarelor revendicări: majorarea salariilor cu 15—20%; sistarea concedierilor; încetarea sistemului descalificărilor; recunoașterea comitetului de fabrică, ca organ care să susțină interesele salariaților în fața administrației C.F.R. ș.a. Astfel, greva din 2 februarie s-a încheiat.

Deoarece acțiunile muncitorești luau amploare și se vorbea de un complot pus la cale de comuniști, la 3 februarie 1933, guvernul a depus în parlament un proiect de lege pentru introducerea stării de asediu pe timp de 6 luni. Proiectul a suscitat vii discuții, reprezentanții partidelor având poziții diferite[74]. Gh. Brătianu a declarat că partidul

---

[72] *Luptele revoluționare ale muncitorilor ceferiști și petroliști*, Comitetul de redacție: Ion Popescu-Puțuri (redactor responsabil), Augustin Deac, Titu Georgescu, Nicolae Goldberger, Gheorghe Matei, București, Edit. Politică, 1971, p. 210.

[73] *Manifestația de la Atelierele „Griviția"*, în „Dimineața", XXIX, nr. 9 374 din 2 februarie 1933.

[74] „D.A.D.", nr. 32 ședința din 3 februarie 1933, p. 937—952.

său „nu exclude și nu ascunde extrema gravitate a legii propusă de guvern. El totuși nu refuză măsurile menite să asigure ideea de ordine și de autoritate în stat", precizând că „guvernul păstrează întreaga și marea răspundere, pe care o împărtășesc și guvernele precedente ale acestei legislaturi, atât prin neaducerea la timp a măsurilor menite să satisfacă nevoile și revendicările legitime ale muncitorimii, cât și pentru excesele demagogice din perioadele trecute de opoziție". Octavian Goga, președintele Partidului Național-Agrar, a mărturisit: „conștiința îmi spune că nu pot să-mi fac reprosul de a fi oprit prin votul meu ca ideea de autoritate în stat să se reinstaureze cu o clipă mai curând; de aceea, domnii mei, votez acest proiect de lege", făcând aprecierea că revendicările legitime ale muncitorilor trebuiau satisfăcute. A.C. Cuza a lăsat guvernului „întreaga răspundere a măsurilor pe care înțelege a le lua, el fiind în perfectă cunoștință de cauză și singurul în măsură să judece oportunitatea acestor măsuri, considerând și consecințele aplicării lor". Anibal Teodorescu (Partidul Poporului) și-a exprimat regretul „că am ajuns cu toții în această situație, care era de prevăzut. Regret că la greșeala guvernelor trecute s-au adăugat greșelile guvernului actual", după care a precizat: „Fac parte dintr-un partid de ordine, care înțelege ca atunci când se strigă de pe banca guvernamentală că țara este în primejdie, trebuie să fie foarte atent la actele lui"; el a încheiat prin a lăsa „întreaga răspundere a situației să apese asupra guvernului". Președintele Partidului Național-Liberal, I.G. Duca, a spus că de ani de zile a atras guvernului atenția asupra pericolului comunist, dar național-țărăniștii au lăsat „răul să se adâncească. Prin urmare, în asemenea condițiuni, răspunderea este întreagă a d-voastră și să o purtați întreagă". Grigore Iunian întreba pe guvernanți: „care sunt împrejurările care vă pun pe d-voastră în situația de a fi uitat întreg trecutul și de a primi lecții de conducere politică, în ceea ce privește mijloacele de întrebuințat, de la președintele Partidului Național-Liberal?" După opinia sa, „Cine vrea pâine nu se mulțumește cu gloanțe. D-voastră trebuie să căutați leacurile acolo unde sunt și unde este adevărata cauză a nemulțumirii", deoarece legea pentru starea de asediu „nu poate decât să facă rău". I.M. Leon (Partidul Țărănesc) a apreciat: „Este inadmisibil ca un partid ca cel național-țărănesc, care a luptat timp de nouă ani de zile pentru a înlătura starea de asediu, acel Partid Național-Țărănesc care a avut atât de mult de suferit de pe urma acestei stări excepționale, tocmai el să fie partidul care să prezinte, să susțină și să voteze asemenea proiect de lege". Mult mai vehement a fost președintele acestui partid, dr. N. Lupu, care s-a adresat astfel național-țărăniștilor: „astăzi dați

peste bord principiile, programul, tradiția, însăși bazele vieții d-voastră"; el a conchis că „nemulțumirea este adâncă și generală pe toată suprafața țării", că „este imposibil de jugulat un întreg popor ținut în sărăcie și ignoranță, că el va izbuti și dreptatea va răsări peste capetele d-voastră și pe deasupra legilor pe care le veți face".

Deputatul social-democrat Lothar Rădăceanu a precizat că „de ani de zile această muncitorime își cere cu hotărâre, în cadrul legal și pașnic, drepturile ei la viață", că agenții instigatori au fost „foametea, mizeria și nedreptățirea clasei muncitoare din România", că „mișcarea comunistă, care se bazează numai pe demagogie și pe supralicitarea revendicărilor, nu poate fi de folos muncitorilor", singurul ei rezultat fiind acela „că dezbină muncitorimea și o slăbește". Ioan Mirescu, fruntaș al Partidului Social-Democrat, declara în termeni categorici: „Înfierăm în modul cel mai hotărât actul guvernului de a fi instituit fără nici un motiv starea de asediu".

Supus la vot, proiectul a fost adoptat cu 202 voturi pentru și 43 contra. Între cei care au votat împotrivă s-au aflat și mai mulți naționaliști: Pan. Halippa, Petre Andrei, Ionel Pop, Zaharia Boilă, Pavel Pavel. Mai târziu, Ion Mihalache avea să declare că personal a fost împotriva stării de asediu, „dar n-am spus-o public și mă declar și astăzi întru totul solidar cu d-l Alexandru Vaida-Voevod"[75]. La rândul său, Iuliu Maniu avea să precizeze că nu împărtășește metodele de guvernare ale lui Vaida-Voevod, nici introducerea stării de asediu.

În Senat, dezbaterile au început la orele 0,20 noaptea și s-au încheiat, după două luări de cuvânt, prin adoptarea proiectului cu 111 voturi pentru și 1 contra. Justificând această lege, Armand Călinescu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne, afirma că ea era necesară „pentru a preîntâmpina o insurecție comunistă" care se pregătea[76]. La rândul său, Vaida-Voevod declara că, prin votarea legii, creditorii străini „pot fi mai liniștiți pentru menținerea ordinei în țara noastră"[77].

Pe baza legii privind starea de asediu, în noaptea de 11/12 februarie s-au operat numeroase arestări în întreaga țară[78]. În replică,

---

[75] *Ibidem*, nr. 56 ședința din 14 martie 1935, p. 1 612—1 614.

[76] Armand Călinescu, *Discursuri parlamentare. 1934—1937*, vol. I, București, 1938, p. 44.

[77] „Universul", 50, nr. 33 din 6 februarie 1933.

[78] *Ibidem*.

au intrat în grevă ceferiștii din Cluj, Iași, Galați, Pașcani, Oradea, Piatra Neamț, Timișoara și din alte centre feroviare.

În acest timp, guvernul — în special prin subsecretarul de stat de la Ministerul de Interne, Armand Călinescu —, și-a urmat, metodic, planul de acțiune. Conform ordinului Direcției Generale a Poliției, în ziua de 14 februarie au fost operate noi arestări[79], iar toate activitățile conduse de comitetele de acțiune, de grevă, comitetele de fabrică au fost declarate ilegale. În noaptea de 14/15 februarie au fost arestați numeroși agitatori și greviști.

Muncitorii de la „Griviția" au declarat grevă în dimineața zilei de 15 februarie, ocupând atelierele. În fața acestei situații, Eduard Mirto, ministrul Comunicațiilor, a acceptat să discute cu reprezentanții muncitorilor. Dar, el a cerut ca aceștia să-i convingă pe greviști să plece acasă, deoarece atelierele au fost închise; el a declarat că nu putea satisface cererile care depindeau de alte foruri și a sugerat ca delegația să ia legătura cu comandantul Corpului II Armată pentru eliberarea celor arestați, să se adreseze Ministerului Justiției pentru redeschiderea sediilor sindicatelor închise pe baza legii asupra stării de asediu, să ceară Ministerului de Interne recunoașterea comitetului de fabrică. Tratativele nu au dus la nici un rezultat.

În noaptea de 15/16 februarie 1933, la Atelierele „Griviția" au avut loc evenimente grave. Iată ce mărturisea Armand Călinescu: „Astă noapte am dispus arestarea tuturor instigatorilor din țară. Operațiunea s-a executat bine. Am ridicat 1 600 de indivizi. La București ziua a trecut calmă în masele muncitorești. Însă lucrătorii de la Atelierele «Griviția» (5 000) au făcut grevă demonstrativă. S-a dispus închiderea atelierelor. Muncitorii s-au baricadat, însă, înăuntru. Am decis să-i lăsăm până mâine, spre a-i reduce prin oboseală.

În cursul serii muncitorii au atacat trupa cu revolvere. A fost omorât un gardian și răniți mai mulți soldați. Pe străzi, bande din tineretul comunist și haimanale au făcut devastări, au tras cu armele în autobuzele care transportau trupe și mâncare la soldați. Am fost pe la ora 6,30; lumea (femei, copii, bătrâni) era revărsată pe străzi. Nu se putea reprima fără numeroase victime.

Am stat la Prefectura Poliției până la 3 și 30 noaptea. În trei rânduri mi-a telefonat Puiu D/umitrescu/ să reprimăm energic. Am răspuns că trebuie să fim calmi. Pentru împușcare este vreme oricând. A venit la Prefectură și generalul Samsonovici; era cu mine generalul

---

79 *Culegere de documente și materiale privind istoria României. 1929—1933*, p. 104—106.

Uică. Mi-au făcut impresia că nu sunt decişi, sau când se decideau erau brutali. De pildă: la un moment, general Uică se enervează şi dă ordin prin telefon colonelului care era la ateliere: «Prima mitralieră să mături puţin strada. Să nu mai miște unul!»

La ateliere muncitorii au stins lumina, încât şi strada — alimentată de acolo — era în întuneric. Toate manifestaţiile aveau vizibil caracterul unei revoluţii. Halippa îmi spune la telefon că el a mers în mijlocul lor să-i liniştească, dar abia a scăpat. În cele din urmă evacuăm strada şi rămânem de pază la ateliere peste noapte, rămânând ca evacuarea să se facă a doua zi, la 6 dimineaţa.

Operaţia s-a executat. Somaţii, goarne, muncitorii trag focuri, mitralierele răspund îndelung (mai mult în sus), apoi trupele avansează. Cad 3 morţi şi 40 răniţi de la muncitori; nimeni de la armată. Trecându-se la baionetă, muncitorii se predau.

Am sosit acolo la 6,30. Totul era terminat, 1 200 muncitori trântiţi la pământ pe burtă, rezemaţi în coate şi mâinile în sus, ca prizonieri. Sunt duşi la Malmaison. Liniştea se restabileşte"[80].

În după-amiaza aceleiaşi zile, Gh. Gh. Mironescu, vicepreşedintele Consiliului de Miniştri şi ministrul de Interne, a prezentat în Parlament o informare în legătură cu cele petrecute la „Griviţa". El a relatat că atunci când a apărut armata, din interiorul atelierelor „a început să se arunce cu pietre, drugi, diferite focuri de revolver. Unul din aceste focuri de revolver a lovit în cap un sergent şi l-a lăsat mort pe loc, iar în momentul când au sunat trompetele lucrătorii au început să facă uz de armele de foc, trăgând asupra armatei şi poliţiei nenumărate focuri. Din fericire nu s-au înregistrat decât răniri, nici un caz mortal. În această situaţie armata a primit ordin să tragă. S-a tras în mulţime, înregistrându-se 3 morţi, 16 grav răniţi şi mai mulţi alţii răniţi mai uşor"; au fost arestaţi 2 000 de lucrători. În cuvântul său, Gh. Gh. Mironescu a apreciat că atelierele „au avut nefericirea de a fi fost în trecut nu numai rău administrate, dar şi incorect administrate", astfel încât e de mirare că tulburările au izbucnit atât de târziu*.

Vorbind în numele Partidului Naţional-Liberal, Richard Franasovici a declarat că partidul său „deplânge, desigur alături de d-voastră toţi, trista dar absolut necesara măsură pe care organele forţei publice au fost nevoite să o ia azi dimineaţă, pentru ca să poată

---

[80] Armand Călinescu. *Însemnări politice. 1916—1939.* Ediţie îngrijită şi prefaţată de Al. Gh. Savu, Bucureşti, Edit. Humanitas. 1990, p. 147—148.

* Relatare după „D.A.D.", nr. 41 din 16 februarie 1933.

să apere, să salvgardeze ordinea publică în contra elementelor comuniste, unelte în slujba Internaționalei roșii de la Moscova, cel mai periculos și cel mai dârz dușman al organizației noastre sociale și al vieții însăși a statului nostru"; după opinia sa, vinovat de situația creată era guvernul, care nu a luat din timp măsuri împotriva pericolului comunist. Octavian Goga a precizat că „cele ce ni se spun din partea guvernului trebuie să le primesc așa cum sunt și față de cele ce ni se spun din partea guvernului, că ideea de ordine a fost primejduită și că trupa a apărat ideea de ordine, eu trebuie să mă plec". A.C. Cuza a ținut un vehement discurs împotriva partidelor politice de guvernământ, conchizând că situația în care s-a ajuns „se datorește în primul rând guvernării acestor partide, a tuturor partidelor". Corneliu Zelea Codreanu a pus sub semnul îndoielii sinceritatea declarațiilor lui Gh. Gh. Mironescu, apreciind: „nouă nu ne este frică de comunism sau bolșevism. Nouă ne este frică de altceva, de faptul că oamenii de la acele ateliere nu au ce mânca". Grigore Iunian a acuzat guvernul că nu a luat măsuri împotriva provocatorilor, apreciind că: „În fața mormintelor proaspăt deschise și a familiilor îndoliate, trebuie să ne facem un serios examen de conștiință". Președintele Partidului Țărănesc, dr. N. Lupu, a susținut că incidentele de la „Griviția" au fost provocate de „o bandă de derbedei", care a devastat toată Calea Griviței, și nu de muncitori. El a relatat că la ora șase și un sfert „muncitorii obosiți au fost somați ca în timp de 5 minute să părăsească atelierele. Cine cunoaște atelierele «Griviția» — și d-ta le cunoști d-le Ioanițescu [ministrul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale] — știe că nu se poate ca în cinci minute să fie avizată lumea împrăștiată pe cei patru kilometri pătrați de suprafață a acestor ateliere. Muncitorii au cerut 10 minute, cinci în plus", dar nu li s-au acordat. „După aceste cinci minute, fără somațiune, s-a intrat în masa neînarmată a muncitorilor, s-a tras cu mitraliera și s-a ucis". A fost o „șarjă în mulțimea nearmată — pentru că sergentul împușcat a fost împușcat de către un individ din stradă, iar nu dinăuntru". Dr. N. Lupu a apreciat că teza prezentată de guvern era „simplistă, prin nimic dovedită, că numaidecât aici trebuie să fie complot comunist", deoarece „marea masă a poporului, țărani și muncitori, este refractară comunismului".

Deputatul social-democrat Ioan Mirescu a mărturisit că, încă din 1929, a semnalat guvernului „pe câțiva agenți provocatori, care sub titulatura de comuniști, își făceau opera de agenți provocatori în slujba Siguranței statului". Între aceștia se afla și Gheorghe Gheorghiu-Dej care „a umblat în toată țara, pe la toate atelierele, cu știrea Direcțiuni

generale a C.F.R., pentru că a fost ținut prezent și nu a fost pus în concediu". După opinia sa, muncitorii erau persecutați de autorități, duceau o viață foarte grea, nemulțumirile s-au adunat, astfel că au început mișcările. „La aceste mișcări au lucrat mână în mână agenți comuniști — pe care nu-i interesează suferințele și revendicările muncitorilor, ci numai scopurile lor politice străine de interesele muncitorilor — ajutați de agenții celor interesați în provocarea dictaturii, ajutați direct de organele de Siguranță". În consecință, „Partidul Social-Democrat protestează împotriva vărsărilor de sânge, împotriva teroarei pe care o instaurați acum în contra unor oameni nevinovați, care au fost înșelați și împinși la acțiuni necugetate de agenți provocatori, încurajați de autoritățile d-voastră. Partidul Social-Democrat cere o anchetă parlamentară care să lumineze tot întunericul care este înăuntrul mișcărilor muncitorești și să constate, ceea ce afirmăm sus și tare, că măcelul de astăzi a fost pregătit și provocat". Propunerea de anchetă parlamentară a fost respinsă de președintele Consiliului de Miniștri, Al Vaida-Voevod, care a spus că „chestiunea s-a terminat atunci când s-a acceptat, de Cameră, legea stării de asediu. De atunci anchetele au să le facă cei în drept", respectiv autoritățile militare. Adresându-se majorităților parlamentare, dr. N.Lupu a declarat: „Dacă nu o acceptați, blestemul să cadă asupra capetelor d-voastră". Propunerea de anchetă parlamentară a căzut la vot. În schimb, s-a acceptat, în unanimitate, propunerea dr. N. Lupu ca deputații să ofere diurna pe o zi „pentru orfanii care au rămas și de la armată, și de la poliție, și de la muncitori".

Comentând evenimentele de la „Grivița", ziarul „Dreptatea", după ce afirma că muncitorii au atacat armata, „deplora din adâncul sufletului cele întâmplate"[81].

Paralel cu aceste acțiuni, național-țărăniștii s-au preocupat de adoptarea unor măsuri care să micșoreze tensiunea socială, să satisfacă unele deziderate ale clasei muncitoare. Pe această linie, se înscriu renunțarea la aplicarea celei de a treia „curbe de sacrificiu" și la „planul" de la Geneva, adoptarea unor legi privind regimul muncii. Astfel, la 15 februarie 1933, a fost promulgată legea pentru înființarea și organizarea jurisdicției muncii[82], potrivit căreia, pe lângă Camerele de Muncă se constituiau judecătorii de muncă, însărcinate să

---

[81] *Ordinea va fi menținută*, în „Dreptatea", VII, nr. 1 620 din 18 februarie 1933.

[82] „Monitorul oficial", nr. 238 din 15 februarie 1933.

soluționeze pe cale de conciliere sau de judecată conflictele relative la muncă dintre patroni și lucrători, să judece abaterile de la dispozițiile în vigoare privind reglementarea, organizarea și ocrotirea muncii și sănătății muncitorilor. Conform legii, reprezentanții muncitorilor participau la judecarea conflictelor ce se iveau între ei și patroni. Prin prevederile sale, această lege era menită „să ușureze și să favorizeze lupta proletariatului pentru a stăvili ofensiva patronală și a obliga patronatul să aplice legislația muncii"[83].

La 7 aprilie 1933, a fost adoptată legea pentru unificarea asigurărilor sociale[84], prin care se realiza un cadru unitar de asigurări sociale pe întreaga țară, pentru cazuri de boală, maternitate, deces, accidente și invaliditate. Conform articolului 5, asigurații beneficiau de îngrijire medicală, medicamente, tratament balnear, cură de aer, ape minerale, pansamente și accesorii medicale, de ajutoare bănești în caz de boală, accidente, maternitate și deces, precum și de pensii de invaliditate, din cauză de boală sau accident, atât ei cât și urmașii lor. Fondul Casei centrale a asigurărilor sociale era constituit din cotizația membrilor (în valoare de 3—6% din salar), la care se adăugau 15 milioane lei plătiți de stat și o contribuție a patronilor.

Prin legile adoptate, se recunoșteau de drept, în mod public, revendicări importante privind regimul muncii, ce figuraseră timp de decenii, pe steagul de luptă al mișcării muncitorești, democratice.

Problema datoriilor continua să preocupe în cel mai înalt grad masele de țărani. Din inițiativa guvernului, la 12 aprilie 1933, a fost votat proiectul unei noi legi pentru reglementarea datoriilor agricole și urbane, potrivit căreia, se acorda un moratoriu de 5 ani, debitorilor agricoli având mai puțin de 10 ha și de 2 ani, debitorilor agricoli ce posedau proprietăți între 10 și 15 ha și cetățenilor din mediul urban care aveau imobile cu un venit anual impozabil pe clădiri de maximum 100 000 lei în București, 80 000 lei în celelalte municipii și 40 000 lei în comune urbane. Moratoriul nu se aplica în cazul în care creditorul pretindea numai jumătate din datoria existentă la 1 aprilie 1933, eșalonată în rate ce nu depășeau o treime din venitul debitorului. Statul se angaja să acopere pagubele prin Banca Națională și prin Banca Centrală Cooperativă[85].

---

[83] *Mișcarea muncitorească și legislația muncii în România. 1864—1944*, p. 186.

[84] „Monitorul oficial", nr. 83 din 8 aprilie 1933.

[85] *Ibidem*, nr. 88 din 14 aprilie 1933.

Legea n-a rezolvat problema conversiunii, dar, pozitiv rămâne faptul că guvernul a înțeles acuitatea acestei probleme și n-a mai exercitat presiuni pentru ca țăranii să-și plătească datoriile; de asemenea, se cuvine menționat că el a amânat și plata datoriilor urbane.

Ministrul de Finanțe, Virgil Madgearu, a înțeles că sistemul impozitelor trebuia reașezat, ținându-se seama de natura veniturilor și capacitatea de plată a contribuabililor. La 19 aprilie 1933, a fost promulgată legea pentru unificarea contribuțiilor directe și pentru înființarea impozitului pe venitul global[86], care sintetiza, într-o concepție unitară, întreaga legislație adoptată în această materie de național-țărăniști. Conform legii, se stabileau șapte categorii de impozite, în funcție de proveniența veniturilor. Din analiza acestei legi, se evidențiază preocuparea Partidului Național-Țărănesc de a asigura o impunere rațională, în funcție de natura veniturilor, de a proteja veniturile obținute din salarii, din activitățile intelectuale și din agricultură. Cele mai mari impozite se puneau pe capitalurile imobiliare.

Și în timpul acestei guvernări au fost luate unele măsuri menite să accelereze procesul de înfăptuire a reformei agrare și de împroprietărire a țăranilor. În unele situații s-au afectat noi terenuri pentru împroprietărire, așa cum s-a întâmplat prin legea din aprilie 1933, când s-au cedat 800 ha din regiunea inundabilă a Dunării, de pe teritoriul județului Ialomița, Direcției reformei agrare pentru satisfacerea necesităților de împroprietărire din comunele Vărăști, Ciocănești și Rasa, ale aceluiași județ[87]. De asemenea, în aprilie 1933, s-a adoptat o lege care stabilea măsuri vizând crearea de izlazuri, îndeosebi prin defrișările și curățirea terenurilor păduroase, și o alta, vizând cadastrarea proprietății agricole[88].

Pentru limitarea efectelor șomajului, la 4 mai 1933, a fost adoptată legea pentru înființarea cadrului disponibil al funcționarilor publici, prin care puteau fi trecuți în disponibilitate funcționarii stabili ai statului, regiilor comerciale și autonome, caselor autonome, județelor și comunelor. Conform articolului 3 din această lege, funcționarii din cadrul disponibil își păstrau gradul și primeau jumătate din salariul cuvenit gradului lor[89].

---

[86] *Ibidem*, nr. 89 din 19 aprilie 1933.

[87] *Ibidem*, nr. 90 din 20 aprilie 1933.

[88] *Două importante legi pentru țărănime*, în „Dreptatea", VII, nr. 1 671 din 21 aprilie 1933.

[89] „Monitorul oficial", nr. 101 din 4 mai 1933.

La începutul lunii martie 1933, ministrul Instrucțiunii și Cultelor, Dimitrie Gusti, a făcut cunoscut că, din motive bugetare, au fost suspendate 16 școli normale din 65, 11 școli profesionale de diferite tipuri, 3 seminarii din 10 existente, au fost comprimate 30 de licee. În total, au fost suprimate 1 690 de posturi din învățământul primar, 220 de catedre din învățământul secundar, 52 de conferințe și 75 de catedre din învățământul superior[90]. Pentru a degreva bugetul de o parte din cheltuieli, s-a hotărât ca personalul administrativ al școlilor secundare de toate categoriile să nu mai fie plătit de stat, ci de comitetele școlare locale[91].

Dintre actele de cultură săvârșite, se cuvine a fi subliniat cel de la 5 noiembrie 1933, când a avut loc sfințirea catedralei ortodoxe din Cluj, important monument de artă, cu adânci semnificații naționale.

Ca și în precedenta guvernare, Alexandru Vaida Voevod a sprijinit mișcarea legionară. El avea să-și declare public simpatia pentru această organizație: „am căutat indirect și apoi direct să mă apropii de Corneliu Zelea Codreanu și n-am avut decât să mă felicit pentru sprijinul dat de el și organizația lui la combaterea efectivă în mase a comunismului"[92].

Legionarii au căutat, prin metode specifice, să se impună atenției generale. În mai 1933, Emil Șiancu l-a împușcat pe Mauriciu Fischer, proprietarul unor păduri din Munții Apuseni, act însoțit de o intensă campanie, potrivit căreia, legionarii luptau împotriva exploatatorilor „străini"[93]. În vara anului 1933, legionarii au înființat primele „echipe ale morții", menite să asasineze oamenii politici care se opuneau Gărzii de Fier[94].

Împotriva legionarilor s-au ridicat numeroși membri ai Partidului Național-Țărănesc — între care Petre Andrei, Mihai Ralea, Pan. Halippa, N. St. Graur; ei cereau guvernului să apere regimul democratic, să ia măsuri ferme împotriva celor care puneau în pericol instituțiile fundamentale ale statului. Este semnificativ faptul că primul om politic român care a sesizat esența fascismului a fost Petre Andrei.

---

[90] *Norme bugetare de alcătuire a bugetului Ministerului Instrucțiunii. Declarațiile d-lui ministru Gusti*, în „Dreptatea", VII, nr. 1 633 din 5 martie 1933.

[91] „D.S.", nr. 41 ședința din 31 martie 1933, p. 1 668.

[92] *Depoziția d-lui dr. Al. Vaida-Voevod la procesul atentatorilor de la Sinaia*, în „Patria", XVI, nr. 75 din 31 martie 1934.

[93] Mihai Fătu și Ion Spălățelu, *op. cit.*, p. 91.

[94] *Ibidem*.

El a publicat încă din 1927, lucrarea intitulată *Fascismul*, argumentând, pe baza unui studiu atent, pericolul pe care-l reprezenta fascismul pentru dezvoltarea democratică a societății.

În timp ce primul-ministru Al. Vaida-Voevod încuraja Garda de Fier, subsecretarul de stat Armand Călinescu lua măsuri restrictive. Astfel, într-o circulară din 29 aprilie 1933, Armand Călinescu cerea ca poliția și jandarmeria să percheziționeze sediile organizațiilor legionare, să confiște materialele de propagandă, să ia măsuri împotriva celor ce purtau insigne și uniforme nepermise, să împrăștie adunările, procesiunile și marșurile, iar delincvenții să fie înaintați justiției[95]. Potrivit unor calcule, în perioada ianuarie-noiembrie 1933 s-au înregistrat 72 de incidente provocate de legionari, dintre care 67 au fost acționate în justiție[96].

La 10 martie 1933, s-a făcut o descindere la sediul Casei Skoda din București, ca urmare a unui denunț, potrivit căruia, aceasta nu-și plătea impozitele în conformitate cu cifra de afaceri. Cu acest prilej, au fost descoperite numeroase documente cu caracter secret, vizând înarmarea României, activitatea unor ofițeri superiori, sistemul de apărare a țării ș.a.[97]. Aflând despre descinderea efectuată, Bruno Seletzki, care nu se afla în acel moment la sediul firmei, a protestat telefonic pe lângă ministrul de Justiție Mihai Popovici, care a decis oprirea anchetei. Comisarul regal a sigilat clădirea, luând doar o mică parte din materialele găsite. Întors la sediu, Bruno Seletzki a desfăcut sigiliile și a distrus mai multe documente.

La 21 martie 1933, dr. N. Lupu a întrebat guvernul, de la tribuna Adunării Deputaților, dacă era adevărat că reprezentantul firmei Skoda a fraudat statul român de zeci de milioane de lei, că el deținea documente privind siguranța statului, și de ce el nu fusese arestat pentru ruperea sigiliilor[98]. La această întrebare s-au asociat I.G. Duca, Gr. Iunian, O. Goga, Gh. Brătianu și M. Stelescu. În ziua de

---

[95] Cosma Neagu și Dumitru Marinescu, *Fapte din umbră*, vol. III, București, Edit. Politică, 1980, p. 97.

[96] „D.A.D.", nr. 39 din 5 aprilie 1934, p. 1 691.

[97] I. Bodunescu și I. Rusu-Șirianu, *Descifrarea unei istorii necunoscute*, vol. III, p. 44—50.

[98] *Afacerea Skoda. Lupta dusă de d-l dr. N. Lupu, președintele Partidului Țărănesc, pentru apărarea cinstei și intereselor țării românești*, București, 1933, p. 5—6.

23 martie, președintele Partidului Țărănesc a dezvoltat o amplă interpelare, apreciind că onoarea țării a fost „terfelită".

La 24 martie 1933, Seletzki a fost arestat sub acuzația de a fi „deținut acte interesând apărarea națională"[99]. Trimis în fața justiției, el a fost condamnat în ziua de 17 august 1933, la 5 ani închisoare, pentru vina de „rupere voluntară a sigiliilor și de deținere fără drept a unor acte interesând apărarea națională"[100].

Dar, afacerea Skoda a avut și o altă latură, privind poziția unor fruntași ai Partidului Național-Țărănesc față de încheierea contractului din 17 martie 1930. Se afirma că prețul acceptat de reprezentanții guvernului era superior unor contracte similare, semnate de firma Skoda cu alte state, iar unele clauze — îndeosebi cele vizând lichidarea industriei românești de armament —, aveau un sens grav. Carol al II-lea și camarila sa au folosit „afacerea" Skoda pentru a lovi în Iuliu Maniu (în timpul guvernării căruia s-a semnat contractul) spre a-l compromite și scoate din viața politică. După cum s-a aflat ulterior, în timp ce se găsea la Jilava, Seletzki a fost solicitat de „cineva" să declare că Maniu personal era implicat în „afacerea" Skoda[101].

Imaginația a lucrat din plin, iar interesul pentru stabilirea adevărului era extrem de scăzut; în schimb, aspectul politic apărea în prim plan și el consta în compromiterea lui Iuliu Maniu, a Partidului Național-Țărănesc și în înlăturarea lui de la putere[102].

Politica externă a guvernului a fost influențată de instaurarea hitlerismului la putere în Germania, la 30 ianuarie 1933, act ce a marcat crearea, în centrul Europei, a unui focar de război extrem de periculos, care va duce la declanșarea celei de a doua mari conflagrații mondiale. Partidul Național-Țărănesc a înțeles adevărata semnificație a preluării puterii de către naziști. Ziarul național-țărănist „Patria" scria: „Hitlerismul înseamnă înarmare și permanentă primejdie de război", „renașterea militarismului german și a imperialismului

---

[99] „Dreptatea", VII, nr. 1 651 din 26 martie 1933.

[100] *Condamnarea lui Seletzki*, *Ibidem*, nr. 1 772 din 19 august 1933.

[101] *Audierea d-lui Alexandru Vaida-Voevod în comisia de anchetă parlamentară*, *Ibidem*, VII, nr. 2 054 din 29 iulie 1934.

[102] A se vedea pe larg, *Afacerea Skoda. Discursuri rostite în ședințele Senatului de la 1 și 3 aprilie 1933*, București, 1933; *Afacerea Skoda și înarmarea țării*, București, 1935.

german", care „amenință din nou pacea Europei și a neamului românesc, unit după frământări de veacuri și prin imense sacrificii"[103].

În acest context, guvernul s-a preocupat de găsirea unor noi forme și modalități de acțiune pentru apărarea eficientă a păcii și a integrității teritoriale a României.

Dintre acțiunile de politică externă, se cuvine evidențiat faptul că la 16 februarie 1933, a fost semnat, la Geneva, Pactul pentru reorganizarea Micii Înțelegeri, în baza căruia s-a constituit un Consiliu Permanent — compus din miniștrii de Externe ai celor trei țări sau din delegați speciali, numiți în acest scop —, ca organ director al politicii externe comune a statelor membre. Consiliul Permanent se întrunea, în mod obligatoriu, cel puțin de trei ori pe an. Hotărârile erau adoptate în unanimitate și aveau la bază principiul egalității absolute a celor trei state. Consiliul putea hotărî ca într-o chestiune determinată, reprezentarea sau apărarea punctului de vedere al statelor Micii Înțelegeri să fie încredințată unui singur delegat sau delegației unui stat. Totodată, se instituia un Consiliu Economic al statelor Micii Înțelegeri, pentru coordonarea progresivă a intereselor economice ale celor trei state, fie între ele, fie în raporturile cu alte state. El era compus din specialiști și din experți în materie economică, comercială și financiară, funcționând ca organ auxiliar consultativ al Consiliului Permanent[104]. Pactul mai stabilea instituirea unui Secretariat Permanent. Comentând aceste hotărâri, organul central de presă al Partidului Național-Țărănesc scria: „Spiritul inițiat de Societatea Națiunilor va fi întărit și extins prin transformarea Micii Înțelegeri într-o organizație internațională unificată"[105].

Reorganizarea Micii Înțelegeri a asigurat o mai mare coeziune politicii externe a celor trei țări, care se puteau prezenta pe arena vieții internaționale ca un organism unitar, în lupta pentru apărarea păcii, împotriva revizionismului, pentru menținerea statu-quo-ului teritorial.

O problemă care a confruntat Mica Înțelegere, imediat după reorganizare, a fost propunerea lui Mussolini, din 18 martie 1933, privind organizarea Europei sub egida celor patru mari puteri: Anglia, Franța, Italia și Germania. Propunerea nesocotea interesele celorlalte state, preconiza revizuirea ratatelor de la Versailles și a Pactului

---

[103] „Patria", XV, nr. 63 din 21 martie 1933.

[104] *Colaborarea economică a statelor Micii Înțelegeri*, în „Dreptatea", VII, nr. 1 707 din 3 iunie 1933.

[105] *Transformarea Micii Înțelegeri*, *Ibidem*, nr. 1 620 din 18 februarie 1933.

Societății Națiunilor. La 25 martie, Mica Înțelegere a dat publicității un comunicat în care se declara categoric împotriva revizuirii tratatelor[106], iar Consiliul Permanent al Micii Înțelegeri, întrunit la 29 mai, a afirmat hotărârea statelor membre de a apăra Pactul Societății Națiunilor și a respinge orice act de revizuire a tratatelor[107]. Ca urmare a acțiunii desfășurate de Mica Înțelegere, care l-a împuternicit în acest scop pe Nicolae Titulescu[108], și de alte state, de opinia publică internațională, „Pactul celor patru", semnat la Roma, în ziua de 7 iunie 1933, se deosebea radical de proiectul propus de Mussolini, el prevăzând chiar o clauză antirevizionistă[109].

Între timp, la 2 februarie 1933, Comisia Generală a Conferinței Dezarmării și-a reluat lucrările, analizând, mai întâi, un plan de dezarmare elaborat de Franța[110], apoi, de la 16 martie, un altul propus de Anglia[111]. Luând cuvântul în ședința din 30 mai 1933, în calitate de delegat al României și al Micii Înțelegeri, Ion Mihalache a aderat la acest plan și a insistat asupra necesității ca toate statele să se bucure de o deplină securitate[112].

La 14 octombrie 1933, Germania s-a retras de la Conferința pentru Dezarmare și din Societatea Națiunilor, fapt ce marca eșuarea definitivă a negocierilor privind dezarmarea. Pentru România, falimentul acestei conferințe a ridicat problema găsirii de noi forme și metode pentru apărarea păcii și integrității sale teritoriale.

Cel mai important rezultat al negocierilor privind dezarmarea a fost elaborarea și acceptarea definiției agresiunii. Inițiativa a aparținut lui Maksim Litvinov, la care Nicolae Titulescu s-a alăturat fără rezerve. Diplomatul român a insistat să se precizeze clar că, prin teritoriu, se înțelege teritoriul asupra căruia un stat își exercită, de fapt, autoritatea[113].

În ziua de 3 iulie 1933, România a semnat la Londra — împreună cu U.R.S.S., Polonia, Estonia, Letonia, Turcia, Iranul și Afghanistanul —, Convenția de definire a agresiunii. Acest act a fost salutat cu satisfacție de toate partidele politice, care au văzut în el un

---

106 Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, p. 485.

107 *Ibidem*, p. 495.

108 Milan Vanku, *Mica Înțelegere*.... p. 87—88.

109 Eliza Campus, *Mica Înțelegere*, p. 140—141.

110 Gheorghe Matei, *op. cit.*, p. 179.

111 *Ibidem*, p. 190.

112 *Expunerea d-lui Ion Mihalache la Conferința dezarmării*, în „Dreptatea", VII, nr. 1 705 din 1 iunie 1933.

113 Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, p. 507—509.

element important în apărarea integrității teritoriale a României. Totodată, el a constituit, așa cum aprecia Nicolae Titulescu, „o primă și importantă etapă pe calea care duce la normalizarea raporturilor"[114] româno-sovietice.

În contextul deteriorării situației internaționale, guvernul român a acționat pentru realizarea unor alianțe multilaterale între statele balcanice, în spiritul Pactului Societății Națiunilor. În acest cadru, se înscriu întrevederile regelui Carol al II-lea cu regele Alexandru al Iugoslaviei, precum și cu regele Boris al Bulgariei, ambele în octombrie 1933, precum și voiajul diplomatic întreprins de Nicolae Titulescu în octombrie-noiembrie 1933 la Belgrad, Sofia, Ankara, Atena și din nou Belgrad, care au pregătit terenul pentru semnarea Pactului Înțelegerii Balcanice, la 9 februarie 1934[115].

Guvernul român a depus în continuare eforturi pentru rezolvarea într-un cadru larg internațional a crizei economice. Între 4 și 6 iunie 1933, a avut loc la București, sub președinția lui Virgil Madgearu, o conferință la care au participat delegați din România, Polonia, Ungaria, Iugoslavia, Cehoslovacia, Bulgaria, Estonia și Letonia. Ea avea ca principal obiectiv stabilirea unui punct de vedere unitar al statelor agrare, la Conferința mondială de la Londra[116]. Conferința a adoptat o rezoluție în care se cerea, între altele, tratamentul preferențial pentru produsele agricole europene, abolirea restricțiilor vamale, organizarea pieței internaționale a cerealelor, anularea datoriilor de război, reglementarea datoriei publice, prin ajustarea ei la capacitatea de plată a statelor debitoare[117]. Conferința a dat mandat lui Virgil Madgearu să prezinte punctul de vedere al statelor agrare la Conferința economică mondială.

Conferința de la Londra, care și-a început lucrările la 12 iunie 1933, cu participarea delegaților din 66 state, a fost cea mai importantă încercare, pe plan mondial, de a găsi căile și mijloacele de combatere a crizei economice. Se spera că, în urma discuțiilor, se va ajunge la reactivarea schimburilor economice internaționale și, implicit, la lărgirea debușeelor de care dispuneau diferitele economii naționale, pentru a se realiza o redresare a activității economice și, prin aceasta, o reducere a șomajului. Problemele monetare, care s-au situat în centrul atenției, au reliefat existența a două curente diferite: unul punea pe

---

[114] Nicolae Titulescu, *Discursuri*. București, Edit. Științifică, 1967, p. 396.

[115] Cristian Popișteanu, *România și Antanta Balcanică*, p. 118—120.

[116] *Conferința agrară*, în „Dreptatea", VII, nr. 1 709 din 5 iunie 1933.

[117] *Succesul Conferinței statelor agrare*, *Ibidem*, nr. 1 712 din 9 iunie 1933.

primul plan lichidarea haosului monetar și salvarea etalonului aur, pe baza parității existente; cel de-al doilea, susținea dreptul țărilor de a folosi moneda națională, drept instrument pentru realizarea unui progres în situația economică, pentru îmbunătățirea caracterului competitiv al exporturilor.

Reprezentantul guvernului român și al „blocului" statelor agrare, Virgil Madgearu, s-a pronunțat pentru o conversiune a datoriilor externe „fără de care statele agrare debitoare vor fi puse în imposibilitate de a face față plăților externe"[118]. Până la urmă, a fost adoptată o rezoluție, elaborată de delegații României, Angliei, Franței și Italiei, care conținea prevederi vagi — privind necesitatea înțelegerii între debitori și creditori, aplicarea unor programe de refacere economică și financiară, cu angajamentul ferm al respectării contractelor, indiferent de situația în care se găsea debitorul.

Eforturile desfășurate de România și de alte state mici pentru rezolvarea problemelor generate de criza economică la nivel mondial nu au dat rezultate, în primul rând, datorită poziției marilor puteri care au urmărit să-și salveze propriile interese economice, pe seama țărilor mici și slab dezvoltate[119].

Pe baza celor prezentate, se poate aprecia că politica externă promovată de guvernul național-țărănist a corespuns intereselor fundamentale ale poporului român, s-a remarcat prin acțiunile concrete vizând apărarea păcii, securității internaționale și a *statu-quo*-ului teritorial.

4. VIAȚA INTERNĂ A PARTIDULUI

Activitatea guvernamentală a influențat organizația Partidului Național-Țărănesc, după cum viața internă a partidului s-a repercutat asupra măsurilor întreprinse pe linie de stat.

Programul Partidului Național-Țărănesc a rămas, în continuare, cel din octombrie 1926, cu unele nuanțări, precizate în manifestele electorale difuzate în noiembrie 1928 și iunie 1932. Deși criza economică a ridicat noi și grave probleme, care impuneau o analiză

---

[118] Arh. ist. centr., fond P.M.N., dos. 385/1933, f. 27; *Propunerile Blocului agrar susținute de d. Virgil Madgearu la Conferința de la Londra*, în „Dreptatea", VII, nr. 1 721 din 21 iunie 1933.

[119] I. Puia, *Relațiile economice externe ale României în perioada interbelică*, București, Edit. Academiei, 1982, p. 48.

aprofundată, în vederea stabilirii unei strategii corespunzătoare, mai ales pentru un partid aflat la guvern, conducerea Partidului Național-Țărănesc n-a considerat utilă convocarea Congresului General, care să adopte un nou program. Nici pe plan ideologic nu se constată o activitate notabilă a național-țărăniștilor.

Structura organizatorică n-a suferit modificări față de perioada anterioară. Se cuvine menționat că la 23—24 martie 1930, a avut loc Congresul de înființare a organizației Tineretului Național-Țărănist Român, în conducerea căreia se aflau Nestor Badea — președinte, Victor Jinga — vicepreședinte, Anton Alexandrescu — secretar general. Organizația Tineretului Național-Țărănist din Basarabia se intitula „Obștea Tineretului Moldovenesc", cea din Transilvania „Chemarea", iar cea din Banat „Chemarea Banatului". Organul central de presă al Tineretului Național-Țărănesc Român era „Flamura verde", al cărui prim număr a apărut la 20 aprilie 1930.

Conform Statutului, din această organizație făceau parte tineri având vârsta între 18 și 35 de ani, iar scopul ei era acela de a înfăptui programul și doctrina Partidului Național-Țărănesc[1]. În activitatea practică, Tineretul Național-Țărănist s-a dovedit o organizație dinamică, preocupată de primenirea partidului, atât sub raport ideologic și programatic, cât și al cadrelor.

Ca și celelalte organizații politice, Partidul Național-Țărănesc a trecut în această perioadă prin grave convulsiuni interne. Ele au fost generate de deosebirile de opinii privind rezolvarea problemelor cu care se confruntau partidul și guvernul, precum și de unele animozități și conflicte personale. Președintele partidului și al Consiliului de Miniștri era Iuliu Maniu, care beneficia de o tenacitate nativă, de capacitatea de a nu-și exterioriza nici o clipă sentimentele*.

---

1 Vezi *Statutul Tineretului Național-Țărănist Român votat la Congresul general ținut la București la 23—24 martie 1930*, București, 1930.

* Ținuta lui Iuliu Maniu a constituit obiectul multor portrete și comentarii. Solicitat de un gazetar să-i dea câteva amănunte despre Maniu, Gheorghe Crișan, secretar al acestuia, a spus: „Cunosc [despre Maniu] tot atât cât cunoști și d-ta, care-l vezi la intervale atât de rare și numai la întâlniri convenționale. Domnul Maniu nu s-a dezvăluit nimănui, n-a avut o clipă de destindere față de nici un om". La rândul său, C. Argetoianu mărturisea: „Niciodată n-am bănuit de la început părerea lui [Maniu] într-o problemă oarecare, fiindcă niciodată n-a formulat-o. Invariabil, ne dădea tuturor cuvântul, ne expuneam părerile. Ședința se prelungea după miezul nopții, unu, doi, trei... Se mijeau zorile. Atunci d-l Iuliu Maniu, calm, de parcă ar fi fost o ședință de 10 minute, încheia spunând: „Mâine vom discuta în continuare. Luni de zile mai târziu, înțelesesem că până

Primele disensiuni s-au ivit încă din momentul constituirii guvernului, la 10 noiembrie 1928. Deși numărul posturilor ministeriale a fost sporit, n-au putut fi satisfăcute toate pretențiile. Cel mai nemulțumit a fost Constantin Stere, căruia Iuliu Maniu i-a oferit, drept compensație, postul de ministru al României la Varșovia, pe care acesta l-a refuzat[2]; la rândul lor, Emil Hațieganu, Ionel Pop și Viorel V. Tilea susțineau că meritau măcar câte un subsecretariat de stat[3].

Componența guvernului reflecta predominarea grupării naționale asupra celei țărăniste, atât din punctul de vedere numeric, cât și al importanței posturilor repartizate. Naționalii dețineau 11 posturi (între care președinția Consiliului de Miniștri, internele, finanțele, externele), iar țărăniștii nouă (cele mai importante fiind agricultura, industria și comerțul), în timp ce două erau rezervate unor generali. Evident, gruparea țărănistă era nemulțumită de această situație și va căuta, în permanență, să echilibreze balanța, ba chiar să o încline în favoarea ei.

La câteva zile după alegerile generale, s-a răspândit vestea că Iuliu Maniu și Virgil Madgearu au cerut ca parlamentarii național-țărăniști să-și prezinte demisiile „în alb" la conducerea Partidului Național-Țărănesc. Acest act a suscitat vii discuții, deoarece afecta un principiu esențial pentru existența regimului democratic, parlamentar-constituțional: primatul puterii legislative asupra celei executive. Conform acestui principiu, înscris și în Constituția din 1923, parlamentul trebuia să exercite controlul asupra activității guvernului, putând să-i dea vot de blam și să-l înlăture. Acum se inversau raporturile: guvernul (care cuprindea, în fapt, conducerea Partidului Național-Țărănesc) controla parlamentul și putea să decidă demisia deputaților și senatorilor majoritari care nu erau de acord cu activitatea acestuia. În același timp, din respect față de adevărul istoric, trebuie să precizăm că nici unul parlamentar național-țărănist nu i s-a aplicat

---

nu se ajunge la ceea ce voia el, fără chiar să-și formuleze părerea, seria ședințelor nu se sfârșea. Iar părerea lui o știam o dată cu atitudinea adoptată. Căci părerea d-lui Maniu era tocmai formula acceptată. I-am spus odată: «Domnule Maniu, ar fi mai simplu să ne comunici, de la început, concepția d-tale. O aprobăm și sfârșim totul în cinci minute». M-a privit calm, fără a fi schițat un zâmbet, fie oricât de fugitiv și nu mi-a răspuns". (Ion Totu, *Figuri reprezentative: Iuliu Maniu*, ed. a II-a, București, 1946, p. 9—10).

[2] C. Stere, *Preludii: Partidul Național-Țărănesc și „cazul Stere"*, București, 1930, p. 113.

[3] Zaharia Boilă, *Memorii*, în Bibl. Acad., Arh. istorică, fond VI, dos. 113, f. 477.

această măsură, chiar atunci când s-au înregistrat abateri grave, care au dus la excluderea din partid. De asemenea, trebuie menționat că, potrivit legii electorale din martie 1926, cetățenii nu votau un candidat ci o listă de partid, cu un program și o ideologie bine stabilite, că statutul Partidului Național-Țărănesc prevedea clar că mandatele parlamentare aparțin nu persoanelor, ci partidului.

Alegerea lui C. Sărățeanu în Regență a declanșat o adevărată criză în sânul Partidului Național-Țărănesc. După mai multe consfătuiri ale liderilor țărăniști, la 10 octombrie 1929, Ion Mihalache a adresat o scrisoare publică lui Maniu în care, pe un ton imperativ, cerea demisia lui M. Popovici din guvern, deoarece o soră a acestuia era căsătorită cu C. Sărățeanu și, conform Constituției, nici un membru al familiei domnitoare nu putea fi ministru; în caz contrar, se preciza în scrisoare, miniștrii țărăniști se vor retrage din guvern[4]. Demisia miniștrilor țărăniști atrăgea după sine, în mod cert, căderea guvernului. Poziția țărăniștilor a provocat vii comentarii în opinia politică: după ce la 9 octombrie votaseră, fără rezerve, pe Sărățeanu, a doua zi constatau că acesta era cumnat cu M. Popovici și cereau demisia lui din guvern. După multe conciliabule, la 14 octombrie, Popovici a demisionat din fruntea Ministerului de Finanțe, interimatul luându-l pentru scurt timp Maniu, după care, la 26 octombrie 1929, în fruntea acestui departament a fost numit țărănistul Virgil Madgearu.

O sciziune s-a produs în primăvara anului următor. La 27 martie 1930, cu ocazia festivității prilejuită de aniversarea unirii Basarabiei cu România, un grup de generali, înregimentați din punct de vedere politic în Partidul Național-Liberal, au manifestat public contra lui Constantin Stere, prezent în loja oficială. Incidentul a căpătat proporții dramatice[5], ministrul de Război, Henri Cihoski, solidarizându-se cu generalii „rebeli". Șeful guvernului a convocat Comitetul de Direcție al Partidului Național-Țărănesc în ziua de 3 aprilie 1930, în cadrul căruia a lăsat să se înțeleagă destul de clar că nu existau decât două soluții: fie demisia guvernului și trecerea partidului în opoziție, fie plecarea lui Constantin Stere din Partidul Național-Țărănesc.

Pentru a nu fi acuzat că a pricinuit căderea guvernului și pierderea puterii de către național-țărăniști, Constantin Stere a decis, la 4 aprilie, să demisioneze din Partidul Național-Țărănesc, înaintând

---

[4] *Criza de guvern*, în „Universul", XLVIII, nr. 238 din 14 octombrie 1929.

[5] Z. Ornea, *Țărănismul. Studiu sociologic*, București, Edit. Politică, 1969, p. 62—64.

în acest sens o scrisoare lui Iuliu Maniu, în care se arăta: „de la venirea la cârmă a Partidului Național-Țărănesc, abateri succesive de la principii și o serie de măsuri și acte, pe care — cum știți, domnule președinte — am avut mereu onoarea și durerea să le dezaprob ca necompatibile cu metodele de guvernare democratică și parlamentară, ca și cu ideologia noastră, au creat în jurul partidului o atmosferă destul de neprielnică, pentru ca să poată fi cu succes dezlănțuită o campanie de nimic justificată, care a dus guvernul prezidat de d-voastră într-un impas"[6].

Ajungând în posesia cererii de demisie, Iuliu Maniu a primit-o imediat, fără a solicita vreo explicație, care să lase liberă calea unei reveniri. Conștient că prin gestul său părăsea prima scenă a vieții politice din România, Constantin Stere ținea să afirme că „istoria democrației române nu va putea face abstracție de numele meu"[7].

Îndepărtarea lui C. Stere a determinat și importante frământări în sânul organizației partidului. Astfel, în ședința Adunării Deputaților din 8 aprilie 1930, un număr de 36 de parlamentari național-țărăniști au prezentat o declarație, citită de Constantin Leancă, în care se aduceau elogii lui Stere și se protesta contra înlăturării lui din Partidul Național-Țărănesc. După ce afirmau că nu recunosc demiterea lui C. Stere din partid, semnatarii declarației anunțau că se constituie în „grup parlamentar independent, care să acționeze în cadrul Partidului Național-Țărănesc, hotărâți de a sprijini acțiunea guvernului național-țărănesc în măsura în care el va rămâne în conformitate cu programul și ideologia Partidului Național-Țărănesc"[8].

Luând cuvântul în replică, Iuliu Maniu a afirmat că „d. Constantin Stere a părăsit partidul nostru nesilit de nimeni, din libera sa hotărâre și neforțat de nimeni la acest pas al său din care nu urmează nici o răspundere asupra partidului sau conducerii sale"[9]. Președintele Partidului Național-Țărănesc a ținut să precizeze că Stere era un „fost membru al partidului", ceea ce arată limpede că nu avea în vedere o eventuală revenire a acestuia.

Evenimentele au evoluat în direcția unei rupturi, deși Stere și adepții săi au dovedit multă nehotărâre. Abia la 6 mai 1931, a avut loc

---

[6] C. Stere, *Preludii...*, p. 254—255.

[7] *Ibidem*, p. XX

[8] „Dreptatea", IV, nr. 751 din 10 aprilie 1930.

[9] *Declarațiile d-lui prim-ministru Iuliu Maniu în chestia demisiei d-lui C. Stere*, în „Țărănismul", V, nr. 47 din 13 aprilie 1930.

congresul de constituire a Partidului Țărănesc Democrat — în fruntea căruia a fost ales Constantin Stere. Noul partid a rămas o organizație politică minoră. Dealtfel, în februarie 1933, a și încetat să mai existe, fuzionând cu Partidul Radical-Țărănesc.

În 1932, s-a produs o nouă sciziune, provocată de Grigore Iunian, vicepreședinte al Partidului Național-Țărănesc. Acesta era tot mai nemulțumit de modul în care Iuliu Maniu își exercita funcția de președinte al partidului, de faptul că nu era consultat asupra unor probleme majore ale politicii guvernamentale. În mod special, Grigore Iunian era nemulțumit de poziția partidului față de problema conversiunii datoriilor agricole. În vara anului 1932, el a abordat, mai mult indirect, în cadrul unor întruniri publice, deosebirile dintre modul cum înțelegea el problema conversiunii datoriilor agricole și activitatea practică a guvernului. La 4 octombrie 1932, Grigore Iunian a luat cuvântul în Adunarea Deputaților, făcând declarații care erau în contradicție cu politica oficială a Partidului Național Țărănesc[10].

Nemulțumit, Vaida a cerut excluderea lui Iunian din partid. Fără a mai aștepta decizia forului în drept, Grigore Iunian a înaintat Biroului Partidului Național-Țărănesc demisia sa, la 13 octombrie. În scrisoarea de demisie, el afirma că „deseori s-au ivit deosebiri de vederi între mine și conducerea partidului", că o bucată de vreme n-a făcut publice aceste deosebiri în speranța că partidul va reveni la linia inițială, din 1926, dar, întrucât aceste divergențe s-au accentuat, a luat hotărârea de a se adresa direct alegătorilor pentru a-i lămuri pe larg asupra atitudinii sale[11].

Într-adevăr, la 18 octombrie 1932, Grigore Iunian a organizat o întrunire la Tg. Jiu, în cadrul căreia s-a referit la deosebirile dintre el și conducerea Partidului Național-Țărănesc. În mod special, el a insistat asupra necesității de a se face o restabilizare prin coborârea cursului leului, de a se legifera conversiunea pentru toate categoriile de debitori — inclusiv pentru cei de la orașe -, de a se suspenda plata cuponului datoriei externe, de a nu se accepta controlul capitaliștilor străini asupra economiei naționale.

O lună mai târziu, la 20 noiembrie 1932, Gr. Iunian anunța înființarea Partidului Radical-Țărănesc, în programul căruia figurau puncte ca: naționalizarea tuturor bogățiilor subsolului, reorganizarea Băncii Naționale, luarea de măsuri împotriva cartelurilor și

---

[10] „D.A.D", nr.43, ședința din 4 octombrie 1932, p. 1 698.

[11] *Demisia d-lui Gr. Iunian din Partidul Național-Țărănesc*, în „Dimineața", XXVIII, nr. 9 267 din 14 octombrie 1932.

monopolurilor capitaliste, a dobânzilor ridicate impuse de bănci, a șomajului, respingerea imixtiunii băncilor străine în economia României, o largă conversiune a tuturor datoriilor, restabilizarea monetară, instituirea unui sistem de impozite mai echitabil, respectarea drepturilor și libertăților democratice, garantarea corectitudinii alegerilor parlamentare, descentralizarea administrativă[12].

Din punct de vedere organizatoric, efectul sciziunii n-a fost prea mare. Grigore Iunian era urmat de un număr relativ mic de cadre și nu dintre cele mai importante (Mihai Paleologu, Gică Ștefănescu, Nicolae Mischie, Aristide Schileru); noul partid avea organizații puternice doar în Oltenia și Muntenia. Pierderea pentru Partidul Național-Țărănesc a fost, în primul rând, de ordin moral: Grigore Iunian era al doilea vicepreședinte (după dr. N. Lupu) care părăsea acest partid și provenea tot din gruparea țărănistă.

Contextul în care s-a produs sciziunea provocată de Grigore Iunian a dat naștere la multe discuții privind rolul regelui Carol al II-lea. N-au lipsit aprecierile potrivit cărora Iunian a acționat după indicațiile suveranului, care urmărea măcinarea marilor partide, primind în schimb asigurarea că va fi chemat la putere. Fără a da credibilitate unor asemenea aserțiuni, se poate conchide că, indiferent dacă între Iunian și rege a existat sau nu o înțelegere prealabilă, rezultatul obiectiv a fost în concordanță cu planurile lui Carol al II-lea. De asemenea, se cuvine menționat faptul că acțiunea lui Iunian a fost sprijinită de ziarul „Cuvântul" – care, timp de un an, a fost un veritabil organ de presă al Partidului Radical-Țărănesc –, editat de Nae Ionescu, susținător energic al ideii privind creșterea rolului monarhiei în viața de stat.

Multe controverse a creat problema președinției Partidului Național-Țărănesc, în contextul conflictului dintre Maniu și Carol al II-lea. Curând după constituirea guvernului de „uniune națională", mai exact, la 22 iunie 1931, Maniu a adresat lui Ion Mihalache o scrisoare, prin care-l anunța că demisionează din funcția de președinte al Partidului Național-Țărănesc și de președinte al organizației național-țărăniste din Transilvania și Banat, precum și din aceea de deputat. Afirmând că a luat decizia „după o îndelungată și matură chibzuință", Maniu preciza că era pentru el „o deosebită satisfacție de a putea constata că între d-voastră, între conducerea partidului nostru, pe de o parte, și între mine, pe de altă parte, nu există nici o deosebire

[12] „Cuvântul", VIII, nr. 2 720 din 22 noiembrie 1932; vezi, pe larg, Gheorghe Dumitrașcu, *Crearea Partidului Radical-Țărănesc (noiembrie 1932)*, în *Lucrări științifice ale cadrelor didactice*, vol. I, Suceava, 1970.

de vederi în ceea ce privește scopurile pe care le urmărim și mijloacele și tactica pe care să le întrebuințăm pentru atingerea lor". Declarând că rămânea „membru credincios al partidului", Iuliu Maniu îi încredința lui Ion Mihalache îndeplinirea atribuțiilor prezidențiale și îl ruga să convoace, fără amânare, Comitetul Executiv al Partidului Național-Țărănesc „pentru a alege pe noul său președinte"[13].

Întrunit la 26 iunie 1931, Comitetul Central Executiv a respins demisia lui Maniu, rugându-l să revină asupra deciziei sale[14]. O hotărâre similară a luat și Comitetul Executiv al Partidului Național-Țărănesc pentru Ardeal și Banat, în ziua de 4 iulie. Maniu a rămas însă ferm pe poziția sa, afirmând că guvernul N. Iorga era un cabinet personal al regelui, astfel încât o luptă împotriva acestuia implica o luptă împotriva suveranului țării, la care el nu voia să angajeze Partidul Național-Țărănesc. În fond, Maniu era convins de eșecul guvernului prezidat de Iorga și nu voia să ofere lui Carol pretextul de a pune acest eșec, pe seama opoziției Partidului Național-Țărănesc și a președintelui său.

Interimatul lui Mihalache s-a exercitat, în condițiile în care Maniu era permanent solicitat să revină la conducerea partidului. De aceea, încercările lui Mihalache de a trece la reorganizarea partidului, la elaborarea unui nou program, la pregătirea Congresului General au fost timide și, până la urmă, nu s-au materializat.

După căderea guvernului de „uniune națională" și câștigarea alegerilor parlamentare de către Partidul Național-Țărănesc, Iuliu Maniu a revenit la conducerea partidului, apreciind că viața politică reintrase în normal. La 30 iulie 1932, el a început să-și exercite din nou funcția de președinte al partidului. Dar, conflictul cu Carol al II-lea a continuat să se ascută, iar în ianuarie 1933, Maniu a demisionat de la conducerea guvernului, fiind înlocuit cu Vaida.

Nedorind să poarte răspunderea pentru activitatea guvernului Vaida – pe care-l socotea înfeudat regelui Carol al II-lea și camarilei sale –, Iuliu Maniu a decis să demisioneze din nou, de această dată „irevocabil", de la conducerea Partidului Național-Țărănesc.

La 20 ianuarie 1933, Iuliu Maniu a făcut cunoscută decizia sa de a pleca într-o „călătorie de studii și recreiere" în străinătate[15].

---

[13] *Retragerea din viața politică activă a d-lui Iuliu Maniu*, în „Dreptatea", V, nr. 1112 din 24 iunie 1931.

[14] *Partidul Național-Țărănesc a respins demisia d-lui Iuliu Maniu*, *Ibidem*, nr. 1116 din 28 iunie 1931.

[15] *Interviu cu domnul Iuliu Maniu*, în „Patria", XV, nr. 17 din 22 ianuarie 1933.

lăsând conducerea Partidului Național-Țărănesc lui Ion Mihalache, urmând ca în timpul absenței acestuia, președinția partidului să fie exercitată de Vaida[16].

În drum spre Viena, Maniu a făcut un popas la Cluj, unde a dat ziariștilor un interviu asupra cauzelor demisiei sale. Din ordinul Ministerului de Interne, a fost confiscat ziarul „Curentul", care tipărise integral declarațiile lui Maniu, ce conțineau atacuri la adresa camarilei și mai ales a Elenei Lupescu[17]. S-a creat astfel o situație ciudată, și anume, cenzurarea opiniei șefului partidului de guvernământ.

La 2 aprilie 1933, Iuliu Maniu a adresat câte o scrisoare lui Vaida, Mihalache și Popovici prin care le aducea la cunoștință hotărârea fermă de a demisiona din funcția de președinte al Partidului Național-Țărănesc. La 1 mai, el a adresat o nouă scrisoare lui Vaida, precizând că decizia sa avea motive politice, fără a preciza concret care erau acestea. Întrunit la 6 mai 1933, Comitetul Central Executiv a primit demisia lui Maniu și a ales pe Vaida în funcția de președinte al Partidului Național-Țărănesc[18]. Strădaniile lui Vaida de a se impune în conducerea partidului, de a imprima acestuia o cale conformă cu orientarea sa politică, de „colaborare" cu regele, n-au dat rezultate. Din contră, alegerea lui în fruntea Partidului Național-Țărănesc a contribuit la ascuțirea divergențelor din interiorul partidului.

5. TRECEREA PARTIDULUI NAȚIONAL-ȚĂRĂNESC ÎN OPOZIȚIE

Momentul plecării național-țărăniștilor de la putere se apropia. Cei mai convinși de acest fapt erau chiar adepții lui Iuliu Maniu și ai lui Ion Mihalache, care alcătuiau covârșitoarea majoritate a membrilor partidului.

Deși în scrisoarea de demisie, Maniu se declarase simplu „soldat credincios" al partidului, el nu a încetat să promoveze o politică proprie –, al cărei obiectiv principal era crearea, în sânul Partidului Național-Țărănesc, a unui curent ostil tendințelor politice ale regelui Carol al II-lea. Cum cenzura guvernamentală era foarte vigilentă față

---

[16] *Plecarea d-lui Maniu în străinătate*, *Ibidem*, nr. 16 din 21 ianuarie 1933.

[17] Pamfil Șeicaru, *op.cit.*, p. 191.

[18] *D. Al. Vaida-Voevod proclamat președinte al Partidului Național-Țărănesc*, în „Dreptatea", VII, nr. 1686 din 8 mai 1933.

de discursurile lui Maniu, nelăsând să se tipărească nici o critică la adresa camarilei, misiunea de a aduce la cunoștința opiniei publice conflictul din sânul Partidului Național-Țărănesc a fost asumată de Zaharia Boilă, fratele lui Romul Boilă căsătorit cu Livia Pop, nepoată a lui Iuliu Maniu.

Zaharia Boilă a scris și a semnat, sub numele de dr. Gheorghe Ohăbeanu, un articol-manifest, intitulat *A bătut ceasul*[1], pe care a reușit să-l tipărească, la o tipografie din Târnăveni, în 10 000 de exemplare[2]. Pentru a-i asigura publicitatea, el a trimis acest manifest pe adresa principalelor ziare, președinților organizațiilor județene ale Partidului Național-Țărănesc, a unui mare număr de deputați. În seara zilei de 1 septembrie 1933, manifestul a fost difuzat și pe străzile orașului Cluj. Manifestul a provocat o adevărată senzație, fiind mult comentat în presa internă și internațională. Spicuim câteva aprecieri: „Ce este astăzi nu-i nevoie să o mai descriem pe larg și să o subliniem. Bugete deficitare, bilanț comercial nemulțumitor, funcționari plătiți cu întîrziere sau neplătiți, un numeros proletariat intelectual, chiar șomeri, o administrație destrăbălată, agricultură falimentară, comerț inexistent, industrie mică lăsată la voia sorții, industria mare în mod criminal cartelată și o demoralizare înspăimântătoare pe toată linia". După aceste critici, făcute de parcă un partid advers și nu Partidul Național-Țărănesc se afla la putere, Zaharia Boilă aprecia: „În România deci obstacolul principal, care se ridică de-a curmezișul în fața oricărei guvernări, este practica aceea neconstituțională prin care națiunea se despoaie de cârmuirea ei normală, căreia i se substituie o formațiune ocultă, fără răspundere, fără nici o competență și vocațiune și care se cheamă camarilă. Camarila pe care o conduce, în virtutea unor constelațiuni, a căror analizare ne repugnă... să o facem aici, o «doamnă» numită în limbajul comun: Lupeasca". După ce arăta că aceasta juca „cel mai sinistru rol în viața politică românească", remarcându-se „prin un șir de păcate și fărădelegi", manifestul conchidea: „A bătut ceasul acțiunii pentru salvarea neamului românesc. Zile grele ne așteaptă. O știm. Vor începe insultele, calomniile, pogroamele. O știm. Dar nu ne lăsăm intimidați".

Fără îndoială, manifestul era dovada unei intransigențe lăudabile față de camarilă, dar el avea câteva importante scăderi: în primul rând, era difuzat cu întârziere de câteva luni, deoarece normal ar fi fost să apară în ianuarie 1933, când s-a produs înlăturarea guvernului

---

[1] *A bătut ceasul*, Cluj, 1 septembrie 1933.

[2] Zaharia Boilă, *Memorii*, *loc.cit.*, f. 258.

Maniu; situația grea în care se afla țara se datora, în mare parte, politicii promovate de toate guvernele național-țărăniste, inclusiv de cele conduse de Maniu, astfel încât, a arunca întreaga vină asupra camarilei, era exagerat.

Având în vedere condițiile în care el a fost tipărit și răspândit, dar mai ales atacul deschis la a Iresa camarilei, cu consecințe asupra situației guvernului, la propunerea lui Al.Vaida-Voevod, Biroul Partidului Național-Țărănesc a decis, în ziua de 6 septembrie, excluderea din partid a lui Zaharia Boilă, precum și a lui Aurel Leucuția și Ilie Lazăr (acuzați că participaseră la răspândirea manifestului), sub motiv că „au înfrânt disciplina de partid și au comis acte dăunătoare partidului"[3]. Astfel, Vaida înțelegea să dea un avertisment lui Iuliu Maniu și să-și exprime, încă o dată, loialitatea față de Carol al II-lea.

Adepții lui Maniu, întruniți la Sovata, în zilele de 12–15 septembrie, s-au solidarizat cu cei excluși la 6 septembrie, au criticat guvernul Vaida, făcându-l răspunzător de situația pauperă a țării, au cerut întronarea unui regim parlamentar-constituțional nefalsificat. La această întrunire, au participat circa 50 de parlamentari și foști prefecți, între care Ionel Pop, Victor Deleu, Aurel Socol, Zaharia Boilă, Aurel Leucuția, Valentin Poruțiu, Ilie Lazăr, Augustin Popa[4].

La 7 noiembrie 1933, din inițiativa și sub direcția lui Zaharia Boilă a apărut, la Cluj, ziarul „România nouă", purtător de cuvânt al politicii lui Maniu, al cărui prim număr, într-un tiraj de 40 000 de exemplare, a fost confiscat din tipografie, din ordinul guvernului[5].

Conflictul între gruparea manistă și cea vaidistă devenise extrem de acut. Maniu își fixase următoarele norme de conduită: nici o apropiere de Vaida; nici un fel de contact cu guvernul, care nu reprezenta Partidul Național-Țărănesc; nici o aprobare, oricât de indirectă, pentru metodele și practica de guvernare folosite de Vaida; nici un fel de discuții cu șeful partidului până la trecerea lui în opoziție[6].

Simultan, nemulțumirile grupării țărăniste împotriva politicii guvernului Vaida au început să răbufnească. Ea exercita presiuni asupra lui Ion Mihalache, cerându-i să acționeze pentru revenirea la programul și ideologia țărănistă.

---

[3] *Sancțiunea*, în „Dreptatea", VII, nr. 1 787 din 7 septembrie 1933.

[4] Zaharia Boilă, *Memorii*, *loc. cit.*, f. 267.

[5] *Ibidem*.

[6] „Viitorul", XXV, nr. 7 711 din 4 octombrie 1933.

Cu sau fără știrea și îngăduința lui Mihalache, tineretul național-țărănist a început să se manifeste tot mai activ, luând atitudine sensibil diferită de aceea a conducerii oficiale. Astfel, gruparea din jurul gazetei „Frontul verde", se detașa vizibil de conducerea centrală și nu ezita să critice guvernul[7]. O altă grupare, condusă de Ernest Ene și Mihail Priboianu, scotea ziarul „Secerea", pe care guvernul Vaida a decis să-l suprime, în iulie 1933[8].

În ziua de 10 septembrie 1933, s-a ținut la Câmpulung (Muscel), Congresul Tineretului Național-Țărănist din Vechiul Regat, Basarabia și Bucovina, în cadrul căruia președintele organizației, Nestor Badea, a declarat că „țărănismul n-a murit, țărănismul abia începe", și se impunea ca Partidul Național-Țărănesc să adopte un nou program. La rândul său, Anton Alexandrescu – pentru a sublinia și mai mult sensul activității Tineretului Național-Țărănist – a propus ridicarea a 11 monumente în memoria țăranilor omorâți în timpul răscoalei din 1907[9].

Luând cuvântul la acest congres, Ion Mihalache a expus „sub titlul de păreri personale", „direcția" în care trebuia să meargă Partidul Național-Țărănesc. El a apelat la expresii care în ultimii ani fuseseră eliminate din vocabularul conducătorilor partidului, afirmând că acesta era „un partid semirevoluționar. Revoluționar în scopurile sale. Cucerirea puterii de către clasa țărănească pentru a alcătui un stat nou, rezemat pe realitățile naționale: țăranul, ca element de bază socială și națională, și mica gospodărie, ca element de bază economică. Dar Partidul Național-Țărănesc este în același timp ordonat în metode: luptă în cadrul legilor și ordinei sociale pentru cucerirea puterii, prin majorități parlamentare, liber alese"[10].

În continuare, el a schițat un amplu program de activitate a Partidului Național-Țărănesc. Ion Mihalache declara: „Nu există debușeu mai mare și mai firesc pentru produsele țării decât stomacul chircit al țăranului român. Aici trebuie dirijată politica economică a țării". De asemenea, el preconiza o vastă acțiune de lucrări publice – silozuri pentru păstrarea cerealelor, canale de irigații, construirea de

---

[7] D. Avram, *Contra obscurantismului*, în „Frontul verde", II, nr.1 din iulie 1933.

[8] „Adevărul", 47, nr. 1 5196 din 22 iunie 1933.

[9] *Congresul tineretului național-țărănesc de la Câmpulung*, în „Dreptatea", VII, nr. 1 793 din 13 septembrie 1933.

[10] Vezi, pe larg, Ion Mihalache, *Adâncind brazda*.... București, 1933.

urumuri ș.a. –, care ar duce la utilizarea largă a forței de muncă, la descongestionarea satelor de prisosul de brațe, la diversificarea agriculturii și sporirea rentabilității ei, la dezvoltarea industriei.

În prim-planul politicii economice era pusă agricultura, așezată pe baze moderne. O atenție deosebită se acorda legumiculturii, pomiculturii, pisciculturii și sericiculturii. Se preconiza dezvoltarea puternică a industriei bazată pe materii prime provenite din agricultură, precum și a industriilor „de aprovizionare a statului, care se pot socializa".

Ion Mihalache s-a declarat, în mod categoric, pentru devalorizarea monedei în vederea restabilirii circulației, venind, în contradicție cu politica guvernamentală, care se întemeia pe menținerea stabilității leului. El aprecia că dezvoltarea cooperației era „singura cale de valorificare a muncii țărănești. Nu înțeleg țărănist, fără a fi și cooperator", a conchis vicepreședintele Partidului Național-Țărănesc.

O idee cardinală a „programului de la Câmpulung" era aceea ca „statul român să se orienteze și să reorganizeze așa ca și el să devie motorul și diriguitorul economiei românești, adaptându-se timpului. Va trebui și el să-și dirijeze și raționalizeze economia sa națională în funcție de consum sigur și cu o rentabilitate cât de modestă".

Mihalache s-a pronunțat pentru promovarea, în continuare, a înțelegerilor economice regionale cu statele din Mica Înțelegere, cu Ungaria, Austria, Grecia și Polonia.

Pe plan social, se aprecia că atenția urma să fie îndreptată cu precădere spre țărănime, care trebuia ridicată din punct de vedere material și intelectual, pentru a fi capabilă să practice o agricultură modernă. De asemenea, erau expuse îmbunătățirile ce se impuneau a fi aduse condițiilor de lucru și de viață ale muncitorilor, intelectualilor, funcționarilor.

Vicepreședintele Partidului Național-Țărănesc preconiza o reformă administrativă, bazată pe mari unități economice și gospodărești, în cadrul cărora lefurile personalului să reprezinte cel mult 10—15 % din bugetul lor, restul să fie utilizat în folosul obștei. „Puterea executivă trebuie întărită deodată cu responsabilitatea ministerială. Iar parlamentul ajustat și adecvat noilor funcții economice ale statului". El avea în vedere reducerea numărului de deputați și o mai mare concentrare asupra activității în secțiile parlamentare, unde se elaborau proiectele de legi. Considerând Senatul un corp anacronic, Mihalache cerea înlocuirea lui cu un consiliu sau un sfat profesional, unde să fie

reprezentate direct profesiile și unde să participe „competențele", adică specialiștii.

„Suveranul trebuie și în fapt, ca și după rânduielile legii, lăsat realmente fără răspunderea actelor de guvernământ, nici direct, nici indirect, plutind deasupra tuturor". Șeful guvernului trebuia să se bucure de încrederea deplină și nelimitată a regelui. „Responsabilitatea primului-ministru implică mână liberă în alcătuirea întregului cabinet – inclusiv ministrul de Război, cu care răspunde de programul elaborat de suveran și țară și implică de asemenea mână liberă asupra tuturor funcționarilor publici". Cu alte cuvinte, după experiența din ianuarie 1933, Ion Mihalache socotea necesare precizări exprese privind îngrădirea puterii regale.

La 3 octombrie 1933, a avut loc o întâlnire între Iuliu Maniu și Ion Mihalache la Sovata[11], în cursul căreia s-a ajuns la un acord privind boicotarea activității guvernului, pentru a-l sili pe Vaida să demisioneze, și alegerea lui Mihalache în funcția de președinte al Partidului Național-Țărănesc.

Așadar, în toamna anului 1933, Partidul Național-Țărănesc era lipsit de unitate, în sânul său acționând trei grupări distincte: o grupare în frunte cu Iuliu Maniu, care milita pentru apărarea regimului democratic, împotriva amestecului camarilei în viața politică și a tendințelor autoritare ale regelui Carol al II-lea; o alta condusă de Alexandru Vaida-Voevod, preocupată să câștige cât mai deplin încrederea regelui, cu prețul unor abateri de la normele constituționale existente; cea de a treia, al cărei principal exponent era Ion Mihalache, se străduia să readucă Partidul Național-Țărănesc pe linia programului adoptat în 1926, cu modificările cerute de evoluția vieții economice și social-politice din ultimii ani și să revitalizeze ideologia țărănistă.

În lupta pentru răsturnarea guvernului, se angajaseră, practic, toate partidele din opoziție. I.G. Duca cerea puterea pentru ca Partidul Național-Liberal să reia „opera de consolidare a României"[12]: Octavian Goga declara că programul său este „căderea guvernului", care trebuia să plece până la „îngălbenirea porumbului"[13]. Alexandru Averescu cerea partizanilor săi să-și strângă rândurile pentru că venirea Partidului Poporului la putere era aproape[14]; Grigore Iunian și dr. N. Lupu discutau

11 „Viitorul", XXV, nr. 7 711 din 4 octombrie 1933.

12 *Ibidem*, nr. 7 634 din 6 iulie 1933.

13 „Adevărul", nr. 15 259 din 3 octombrie 1933.

14 „Dreptatea", VII, nr. 1 970 din 2 iulie 1933.

problema unei strânse colaborări între partidele lor pentru a-și mări șansele de succesiune la guvern[15]: Gheorghe Brătianu susținea că partidul său era capabil să aducă țării „siguranță și prosperitate"[16].

Încă din ianuarie 1933, Regele și-a exprimat, într-un grup intim, convingerea că Partidul Național-Țărănesc nu va mai putea sta la cârmă decât câteva luni, iar Constantin (Puiu) Dumitrescu, secretarul particular al lui Carol al II-lea, a comunicat lui Duca intenția suveranului de a-i încredința puterea[17]. Tratativele dintre Carol și Duca au continuat în lunile următoare. Opțiunea regelui pentru Duca a devenit vizibilă la 27 septembrie, cu ocazia serbărilor prilejuite de împlinirea a 50 de ani de la construirea castelului Peleș, la care au participat regele Alexandru al Iugoslaviei, miniștrii de Externe ai statelor Micii Înțelegeri – Beneș, Jeftić și Titulescu –, precum și liderii principalelor partide politice. Singurul om politic român cu care regele Alexandru și Beneș s-au întreținut a fost I.G. Duca, ceea ce arăta limpede că regele Carol al II-lea le dezvăluise intențiile sale, iar ei ținuseră „să ia contact cu șeful guvernului de mâine"[18]. De altfel, încă din vară, I.G. Duca făcuse o călătorie la Paris și Londra unde a luat legătura cu conducătorii Franței și Angliei, pe care i-a pus la curent cu situația din România și cu politica Partidului Național-Liberal[19]. După cât se pare, cu acest prilej, Duca, pe lângă angajamentul de a continua politica de strânsă alianță cu cele două mari puteri, a promis dizolvarea Gărzii de Fier, care se pronunța pentru o alianță a României cu Germania.

În ședința din 1 octombrie 1933, Comitetul Central al Partidului Național-Liberal a aprobat programul de guvernare al partidului [20] și a decis declanșarea unei „campanii de răsturnare" a național-țărăniștilor de la putere, similară aceleia pe care aceștia o organizaseră în 1928[21]. La 28 octombrie, Delegația Permanentă a hotărât ca parlamentarii liberali să nu mai participe la lucrările de legiferare, rămânând în Adunarea Deputaților și în Senat numai pentru

---

15 Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 5/1933, f. 3.

16 „Dimineața", XXIX, nr. 9 621 din 10 octombrie 1933.

17 Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 5/1933 f. 2—3.

18 *Situația generală și cea lăuntrică în lumina celor petrecute la Sinaia*, în „Adevărul", 47, nr. 15 257 din 30 septembrie 1933.

19 „Viitorul", XXV, nr. 7 631 din 3 iulie 1933.

20 Vezi, pe larg, *Programul de guvernare al P.N.L. aprobat în ședința din 1 octombrie 1933*, București, 1933.

21 Bibl. Națională, Colecții speciale, Fond „St. Georges", P.x. L.I.D., nr. 25, f. 21.

a denunța abuzurile, ilegalitățile și „opera de distrugere și de primejduire săvârșită de regimul național-țărănesc"; totodată, Partidul Național-Liberal a proclamat „rezistența cetățenească împotriva guvernului" și a anunțat convocarea unei mari adunări în București, în ziua de 15 noiembrie, când se inaugura noua sesiune parlamentară[22].

După ce a anunțat aceste acțiuni, I.G. Duca a solicitat o audiență la suveran, căruia i-a exprimat devotamentul deplin față de Coroană și a înfățișat principalele inițiative pe care Partidul Național-Liberal urma să le întreprindă, imediat ce va ajunge la putere.

Guvernul a admis întrunirile organizate de liberali în țară, dar a hotărât să interzică manifestația din București, sub motiv că orice altă zi „stă la dispoziția" Partidului Național-Liberal în afara celei din 15 noiembrie, când se deschidea, în prezența regelui, sesiunea Corpurilor legiuitoare[23].

În vederea noii sesiuni parlamentare, guvernul Al. Vaida-Voevod a elaborat mai multe proiecte de lege, între care cele privind problema datoriilor agricole și reducerea bugetului, care urmau să fie menționate și în Mesajul regal de deschidere. Acest fapt arată că Vaida dorea să-și continue guvernarea[24]. Deoarece agitația liberalilor luase amploare, în dimineața zilei de 7 noiembrie 1933, Vaida s-a prezentat la rege, pentru a vedea dacă guvernul său se bucura în continuare de încrederea acestuia. Carol a lăsat să se înțeleagă că demisia era inevitabilă[25]. În acel moment, menținerea Partidului Național-Țărănesc la putere depindea realmente de voința regelui și a camarilei, faptul fiind unul din rezultatele politicii de „persuasiune", promovată de Vaida[26].

După consultări cu Biroul Partidului Național-Țărănesc și cu membrii guvernului, la 9 noiembrie, Vaida a prezentat suveranului demisia guvernului, sugerând constituirea unui cabinet neutru de

---

[22] *Partidul Național-Liberal reclamă rezistența cetățenească împotriva guvernului Vaida*, în „Viitorul", XXV, nr. 7 733 din 9 octombrie 1933.

[23] *Interzicerea manifestației de la 15 noiembrie*, în „Dreptatea", VII, nr. 1 839 din 5 noiembrie 1933.

[24] *Între guvern și majorități*, în „Cuvântul", IX, nr. 3 063 din 3 noiembrie 1933.

[25] *În ajunul crizei de guvern*, *Ibidem*, nr. 3 068 din 9 noiembrie 1933.

[26] Eugen Crăciun, *Unde mergem*.... Edit. Adevărul, 1933, p. 9.

alegeri[27]. Apoi, el a declarat ziariștilor: „Demisiunea este întemeiată pe faptul că guvernul, spre a rezolva problemele ce frământă țara, a propus noi măsuri de îndreptare. Iar aceste măsuri reclamau înnoirea încrederii din partea suveranului și eventual o nouă consultare a alegătorilor. Pentru a asigura soluționarea conformă cu interesele obștești am propus să se formeze un guvern care să facă noi alegeri libere; căci libertatea alegerilor este principala garanție a vieții constituționale. Rezultatul acestor alegeri urmează să decidă și asupra soluțiunilor de adoptat și asupra modului de alcătuire a guvernului definitiv"[28].

Demisia lui Vaida a fost primită cu satisfacție de o parte a membrilor Partidului Național-Țărănesc. Astfel, Maniu afirma: „Știam că dacă nu pune de la început piciorul în capul hidrei care s-a încuibat în jurul Palatului, încercarea lui de guvernare nu va reuși. Forțele oculte împiedică realizarea unei guvernări serioase"[29]. La rândul său, Mihai Popovici aprecia că n-a existat nici un conflict constituțional care să ducă la demisia guvernului, că aceasta s-a datorat faptului că între rege și națiune „s-au înterpus oameni nechemați, care prin conspirații oculte au făcut să cadă acest guvern"[30]. Ziarul „România nouă" scria: „În realitate guvernul Vaida a căzut de mult. Exact în ziua în care a abandonat steagul și programul partidului. Partidul trebuia să plece în opoziție deodată cu șeful său – d. Iuliu Maniu, în ziua când d-sa a fost împiedicat să mai guverneze de forțele oculte, care se cheamă sub nume colectiv: camarila"[31].

Grigore Iunian declara că demisia guvernului genera un „sentiment de ușurare" pentru plecarea național-țărăniștilor de la putere și „un sentiment de tristețe" pentru situația în care ei lăsau țara[32]. Oficiosul Partidului Național-Liberal scria: „Opinia publică a primit cu sentimentul unei adânci satisfacții retragerea cabinetului

---

[27] Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 33/1933, f. 1.

[28] *De ce a demisionat guvernul Vaida*, în „Dreptatea", VII, nr. 1 847 din 14 noiembrie 1933.

[29] *Declarațiile d-lui Iuliu Maniu de la Cluj*, *Ibidem*, nr. 1 851 din 18 noiembrie 1933.

[30] *Consfătuirea majorităților parlamentare*, *Ibidem*, nr. 1 850 din 17 noiembrie 1933.

[31] *Avertismentul d-lui Maniu împlinit sută la sută*, în „România nouă", Cluj, I, nr. 2 din 10 noiembrie 1933.

[32] *D-l. Grigore Iunian despre criza de guvern și rezolvarea ei*, în „Deșteptarea", I, nr. 23 din 12 noiembrie 1933.

Vaida[...]. El lasă o viață economică aproape paralizată prin lipsa de credit și prin marasmul energiilor descurajate și disperate [...]. El lasă, plecând, o atmosferă care a fost prielnică mișcărilor extremiste"[33].

În climatul politic de atunci, nu se putea face o apreciere cătuși de cât obiectivă asupra guvernelor național-țărăniste. O analiză atentă, beneficiind de perspectiva anilor care au trecut, ne permite să desprindem câteva concluzii, pe baza faptelor concrete.

Guvernările național-țărăniste s-au desfășurat pe fondul crizei economice mondiale, care a lovit întreaga societate, inclusiv pe cea din România. În asemenea condiții, orice program trebuia adaptat unei realități dure, care impunea luarea de măsuri vizând diminuarea efectelor crizei. Partidul Național-Țărănesc, care nu s-a dovedit a fi pregătit pentru a face față unei asemenea situații critice, a rămas, din multe puncte de vedere, la soluțiile pe care le preconizase în anii de opoziție. În acest context, sunt de apreciat măsuri precum: stabilizarea monetară, dezvoltarea telefoniei, modernizarea rețelei rutiere, împroprietăriri în favoarea țăranilor, organizarea unor instituții de credit pentru agricultură.

Pe de altă parte, împrumuturile externe și politica „porților deschise", nu numai că n-au atenuat efectele crizei economice, dar au dus la sporirea rapidă a datoriei publice a țării, cu consecințe negative, resimțite mulți ani de poporul român. Prin această prismă, politica economică promovată spre sfârșitul celei de-a doua guvernări național-țărăniste s-a caracterizat prin realism și preocupare pentru apărarea economiei naționale, față de presiunile capitaliștilor străini.

Prin politica sa socială, Partidul Național-Țărănesc a sprijinit cu precădere țărănimea mică și mijlocie: acestui țel i-a slujit „legea Mihalache" din 1929, precum și întreaga legislație privind cooperația, creditul, sistemul bancar. Totodată, se cuvine precizat că, în această perioadă, mai mulți lideri național-țărăniști s-au angrenat în activități industriale, bancare și comerciale de amploare. Faptul poate explica, cel puțin în parte, inconsecvențele guvernelor național-țărăniste față de marea burghezie*, împotriva căreia se pronunțau în

---

[33] *Sfârșitul unui regim nefast*, în „Viitorul", XXV, nr. 7 743 din noiembrie 1933.

* Al. Vaida-Voevod era președintele consiliului de administrație al societății petroliere „Româno-Americană" și membru în consiliul de administrație de la „Dermata"; Virgil Madgearu era membru în consiliile de administrație de la „Banca de

termeni categorici programul Partidului Național-Țărănesc și doctrina țărănistă. O judecată obiectivă ne duce la concluzia că Partidul Național-Țărănesc a promovat o politică de mai multă înțelegere și de satisfacere a unor deziderate ale păturilor mijlocii, comparativ cu celelalte partide care s-au aflat la cârma țării în perioada interbelică. Față de muncitorime a fost îmbinată politica de satisfacere a unor revendicări, cu reprimarea mișcărilor sociale; potrivit datelor oficiale, în timpul guvernărilor național-țărăniste au fost omorâți 27 de muncitori, 98 au fost răniți, iar peste 2 000 arestați pentru participarea la acțiunile greviste din anii 1929—1933. Prin asemenea măsuri, național-țărăniștii au reușit să restabilească și să mențină ordinea în țară.

Activitățile cu caracter politic intern s-au circumscris în limitele regimului democratic; ele au cunoscut oscilații, uneori având un caracter contradictoriu. Astfel, după ce a ridicat starea de asediu și cenzura în 1928, a recurs la confiscări de ziare în 1930, la reintroducerea stării de asediu în 1933. Opoziția față de tendințele autoritare ale regelui Carol al II-lea a fost inconsecventă, acestui partid, inclusiv lui Iuliu Maniu, revenindu-i răspunderea pentru lipsa de hotărâre în lupta pentru înlăturarea camarilei, încă din momentul constituirii sale.

Politica externă promovată de Partidul Național-Țărănesc a continuat, în fond, politica devenită tradițională, remarcându-se și prin

---

Credit Român", „Uzinele Metalurgice Unite Titan-Nădlag-Călan", „Societatea Bancară Română"; Ion Răducanu era vicepreședinte la „Petrifală — fabrică de hârtie, membru la „Societatea Anonimă Petrol Malița", la „Societatea Anonimă Mercur" pentru industria alimentară, la „Societatea Construcția Modernă"; Valentin Poruțiu era membru în consiliile de administrație de la „Industria Sârmei Câmpia Turzii", „Întreprinderile Forestiere Române", „Banca Agrară" din Cluj; Ionel Comșa era președintele consiliului de administrație de la „Industria Sârmei Câmpia Turzii", și membru în consiliile de administrație de la „Banca Centrală pentru Industrie și Comerț", „Întreprinderea Forestieră Română", „Banca Agrară" din Cluj; N.P. Ștefănescu era președintele „Societății Creditului Minier", vicepreședintele „Societății Anonime Româno-Electrica", președintele „Societății Anonime de Asigurări Dâmbovița", membru la „Uzinele și Domeniile Reșița"; Gh.Gh. Mironescu era președintele „Societății Anonime pentru Exploatarea Aluminei", președintele „Băncii Carpaților", vicepreședintele „Societății Minele de Aur" din România, membru în consiliul de administrație al „Băncii de Credit Român"; Mihai Popovici figura în consiliile de administrație de la „Societatea Națională de Gaz Metan", „Banca de Credit Român", Banca „Albina" din Sibiu; Mihai Ralea făcea parte din consiliul de administrație al „Uzinelor și Domenilor Reșița"; Zaharia Boilă era membru în Consiliul de administrație al „Uzinelor Metalurgice Titan-Nădlag-Călan"; Ion Lugoșanu figura în consiliul aceloraș uzine.

unele inițiative pozitive urmărind consolidarea statului național unitar, apărarea *statu-quo*-ului teritorial, consolidarea păcii, combaterea politicii revizioniste și revanșarde, rezolvarea problemelor grave puse de criza economică prin efortul concertat al tuturor statelor, îndeosebi a celor mici, cu un pronunțat caracter agrar.

Partidul Național-Țărănesc părăsea puterea având rândurile diminuate, afectat de o profundă criză internă. Dar el păstra, prin gruparea țărănistă reprezentată de Ion Mihalache și prin cea condusă de Iuliu Maniu –, numeroase disponibilități, care-i vor permite să-și refacă influența în rândul electoratului și să devină partidul cu cea mai largă aderență din perioada următoare.

CAPITOL IV

PARTIDUL NAȚIONAL-ȚĂRĂNESC ÎN PERIOADA NOIEMBRIE 1933—FEBRUARIE 1938

1. ALEGERILE PARLAMENTARE DIN DECEMBRIE 1933. VIAȚA INTERNĂ A PARTIDULUI. EVOLUȚIA PROGRAMULUI ȘI DOCTRINEI NAȚIONAL-ȚĂRĂNISTE

Alegerile parlamentare din decembrie 1933

La 14 noiembrie 1933, i. G. Duca a depus jurământul în calitate de președinte al Consiliului de Miniștri. A doua zi, 15 noiembrie, a avut loc, într-o atmosferă apăsătoare, ultima consfătuire a majorităților parlamentare național-țărăniste. Cu acest prilej, Alexandru Vaida-Voevod a recunoscut că tactica sa „a dat greș", că „în politică greșelile nu se iartă"[1], drept care și-a anunțat demisia din funcția de președinte al Partidului Național-Țărănesc. Situația acestui partid era dramatică, unii participanți având sentimentul că el era pe punctul de a se destrăma. De aceea, apelul la menținerea unității a devenit cuvântul de ordine al tuturor vorbitorilor. Nicolae Costăchescu își exprima speranța că partidul „nu se va risipi"[2], în timp ce Ștefan Cicio-Pop declara că Partidul Național-Țărănesc „nu se va dezbina în mai multe părți"[3].

În ziua de 21 noiembrie 1933, s-a desfășurat ședința Comitetului Central Executiv al Partidului Național-Țărănesc, care a primit demisia lui Alexandru Vaida-Voevod și a ales în funcția de președinte pe Ion Mihalache[4].

---

[1] *Consfătuirea majorităților parlamentare*, în „Dreptatea", VII, nr. 1 850 din 17 noiembrie 1933.

[2] *Ibidem.*

[3] *Ibidem.*

[4] *D-l Mihalache — președinte al Partidului Național-Țărănesc*, *Ibidem*, nr. 1 855 din 23 noiembrie 1933.

Imediat după această schimbare în conducerea sa, Partidul Național-Țărănesc s-a avântat în lupta electorală, întrucât, la propunerea guvernului, Corpurile legiuitoare fuseseră dizolvate, iar noile alegeri parlamentare au fost fixate pentru 20 decembrie la Adunarea Deputaților și 20—29 decembrie la Senat.

În ziua de 4 decembrie 1933 a fost dat publicității manifestul Partidului Național-Țărănesc[5], care avea la bază „programul de la Câmpulung". Aici se afirma că Partidul Național-Țărănesc urmărea ca țărănimea să rămână „factorul principal de producție națională, temelia organizării noastre sociale și a vieții noastre de stat, solidară cu toate celelalte clase muncitoare și producătoare". În acest scop, se avea în vedere adaptarea întregului mecanism de stat „la structura noastră de țară agricolă de mică proprietate". Manifestul anunța că Partidul Național-Țărănesc va continua și desăvârși „programul în numele căruia a luat naștere". Pe această linie se preconiza: o reformă a Constituției „în așa fel încât voința națională să devină o realitate; reforma administrativă întemeiată pe o descentralizare „potrivită caracterului statului român"; sporirea și întărirea mijloacelor de ridicare morală și materială a satelor și orașelor; organizarea unei „cruciade împotriva analfabetismului"; organizarea luptei pentru combaterea bolilor sociale.

Partidul Național-Țărănesc se declara pentru o intensă activitate de industrializare a agriculturii și de întărire a micilor gospodării țărănești, așezate pe o întinsă rețea de cooperative; îndrumarea industriei spre prelucrarea tuturor materiilor prime aflate în țară și limitarea acțiunii de încurajare a statului numai la industriile acestuia, cu excluderea industriilor „parazitare". În manifest se cerea echilibrarea prețurilor între produsele industriale și cele agricole, elaborarea unui vast program pentru construcții de șosele, poduri, canale, conducte, amenajări de râuri, de bălți, de silozuri pentru păstrarea cerealelor, în scopul modernizării și dezvoltării agriculturii și a utilizării tuturor brațelor de muncă disponibile. De asemenea, Partidul Național-Țărănesc preconiza reorganizarea Băncii Naționale a României pentru adaptarea ei la condițiile unei țări agricole, reconstrucția întregului aparat de credit în funcție de natura și veniturile economiei naționale, îndrumarea exportului de către stat, în vederea unei mai bune valorificări a produselor românești pe piața externă.

În document se cerea pedepsirea abuzurilor, crearea unei atmosfere morale, stabilirea responsabilității ministeriale, acordarea de

[5] „Dreptatea", VII, nr. 1 865 din 4 decembrie 1933.

„mână liberă" pentru șeful guvernului și înlăturarea tuturor forțelor oculte „care tulbură directa colaborare dintre guvern și rege".

Manifestul lăsa impresia că era difuzat de un partid care își propunea să acționeze pentru realizarea unui program de guvernare, deși Partidul Național-Țărănesc abia părăsise puterea.

Campania electorală a purtat amprenta divergențelor dintre curentele ce existau în sânul partidului. Astfel, gruparea lui Vaida n-a participat activ la lupta electorală, lăsând întreaga răspundere pentru un previzibil eșec în alegeri pe seama lui Mihalache și a lui Maniu. Ca urmare a divergențelor dintre „maniști" și „vaidiști", organizația din Brașov, prezidată de Voicu Nițescu, prieten apropiat al lui Vaida, n-a putut depune în termenul legal liste de candidați, neparticipând la alegeri.

Gruparea țărănistă în frunte cu Mihalache, și-a axat propaganda electorală pe ideile cuprinse în manifestul Partidului Național-Țărănesc, subliniind necesitatea consolidării partidului pentru a putea duce cu succes lupta împotriva guvernului liberal.

Maniu s-a consacrat aproape exclusiv criticării camarilei regale. El afirma că „fără respectarea severă a prescripțiilor constituționale, libere de orice influențe oculte și iresponsabile, nu este posibilă o viață de stat normală și prosperă pentru națiune"[6]. După opinia sa, între națiune și rege s-a interpus o „hidră care nu mai trebuie să existe, ci trebuie înlăturată, deoarece „nu este posibil ca unii oameni în țara aceasta să aibă datorințe și răspunderi, iar alții să aibă puterea. Nu este posibil ca unii pe care națiunea îi desemnează să fie nevoiți a face ce cer alții, despre care națiunea nu știe nimic și care nu au nimic comun cu această națiune"[7].

Încă din martie 1933, Garda de Fier anunțase „o mare ofensivă", urmărind ca „la viitoarele alegeri fiecare județ să aibă în parlament un reprezentant legionar"[8]. Într-un apel lansat la începutul campaniei electorale, Codreanu cerea legionarilor să fie „gata de moarte", precizând: „De astăzi înainte vă acord dreptul de a vă apăra cum veți socoti și cred că veți ști să uzați de această dezlegare și vă

---

[6] *Declarațiile d-lui Iuliu Maniu la Cluj, Ibidem*, nr. 1 851 din 18 noiembrie 1933.

[7] *Grandioasa întrunire național-țărănistă din Capitală, Ibidem*, nr. 1 878 din 19 decembrie 1933.

[8] „Pământ strămoșesc", V, nr. 3 din 1 martie 1933; Francisco Veiga, *Istoria Gărzii de Fier. 1919—1941*, București, Edit. Humanitas, 1993, p. 194—197.

veți apăra bine"[9]. În timpul campaniei electorale s-au produs numeroase ciocniri între legionari și autoritățile locale, înregistrându-se morți și răniți[10].

Încă de la venirea sa la putere, I. G. Duca era hotărât să dizolve Garda de Fier, pe care o considera un grav pericol nu numai pentru soarta regimului democratic, ci — în primul rând —, pentru existența României ca stat independent și suveran[11].

La 9 decembrie 1933, Consiliul de Miniștri a adoptat un jurnal prin care mișcarea legionară — Garda de Fier — era desființată, deoarece, acționând prin teroare și violență, urmărea schimbarea „ordinei legale în stat" și stabilirea „unui regim social și politic contrar celui statornicit atât prin Constituție, cât și prin tratatele de pace"[12]. Dizolvarea Gărzii de Fier în ultima zi de depunere a listelor de candidați a torpilat orice încercare a acesteia de a participa la alegeri sub o altă denumire ori pe lista altor partide.

Actul dizolvării Gărzii de Fier a provocat, în general, reacții negative din partea partidelor politice, care apreciau că guvernul a abuzat de funcția sa, n-a respectat întocmai prevederile constituționale[13]. Partidul Național-Țărănesc s-a mulțumit să afirme că hotărârea guvernului era „gravă" și că se va pronunța atunci când va avea datele necesare unei judecăți obiective[14].

Alegerile parlamentare s-au încheiat cu victoria Partidului Național-Liberal, care a obținut 50,99 % din totalul voturilor, asigurându-și o confortabilă majoritate în Corpurile legiuitoare*.

---

[9] *Garda de Fier și alegerile viitoare*, în „Cuvântul", IX, nr. 3 076 din 17 noiembrie 1933.

[10] Arh. ist. centr., fond Ministerul Propagandei Naționale. Informații, dos. 282, f. 1—3; *Ciocniri între agenții liberali și propagandiștii Gărzii de Fier*, în „Cuvântul", IX, nr. 3 087 din 28 noiembrie 1933; *Tulburări la Târgoviște și în județul Dâmbovița, Ibidem; Lupte politice, sau război civil?*, în „Viitorul", XXV, nr. 7 770 din 12 decembrie 1933.

[11] *Primele măsuri ale guvernului național-liberal*, în „Viitorul", XXV, nr. 7 755 din 24 noiembrie 1933.

[12] „Monitorul oficial", nr. 286 bis din 9 decembrie 1933.

[13] „Deșteptarea", I, nr. 27 din 17 decembrie 1933; „Mișcarea", XXVI, nr. 877 din 12 decembrie 1933; „Apărarea națională", X, nr. 52 din 17 decembrie 1933.

[14] *Dizolvarea Gărzii de Fier*, în „Dreptatea", VII, nr. 1 875 din 16 decembrie 1933.

* Rezultatele alegerilor au fost următoarele:

Gruparea politică	Nr. deputați	Nr. senatori
Partidul Național-Liberal	300	110

Câștigând 414 685 de voturi (13,92 % din total), Partidul Național-Țărănesc s-a clasat pe locul al doilea în ierarhia partidelor politice, fapt ce-l situa în fruntea opoziției. Rezultatul poate fi apreciat ca bun dacă avem în vedere că el era înregistrat după o guvernare dificilă și că partidul s-a prezentat în alegeri afectat de frământări interne[15]. Din cele 29 de mandate obținute în Adunarea Deputaților, 20 fuseseră câștigate de țărăniști și numai 9 de naționali.

Nici nu se terminaseră comentariile asupra alegerilor, când a căzut, ca din senin, la 29 decembrie 1933, vestea asasinării primului ministru. I. G. Duca s-a deplasat la Sinaia pentru a comunica regelui rezultatele alegerilor și a rezolva diferite probleme de stat. În seara acelei zile, pe peronul gării din Sinaia, în timp ce aștepta trenul care să-l aducă la București, primul-ministru a fost ucis cu patru gloanțe de revolver de către N. Constantinescu, membru al Gărzii de Fier.

Acest act terorist a fost condamnat de întreaga opinie publică democratică din România. Comentând actul uciderii președintelui Consiliului de Miniștri, I. Mihalache scria: „Fapta este așa de neobișnuită în analele politice ale poporului românesc, și atât de străină sufletului lui, încât și mintea și inima de om nu poate găsi expresie pentru a o osândi îndeajuns"[16]. Iar de la tribuna Adunării Deputaților el declara: „Partidul Național-Țărănesc osândește cu toată puterea lui și prin unanimitatea glasurilor sale, asasinatul șefului guvernului țării, săvârșit în ziua de 29 decembrie"[17].

Viața a demonstrat că dispariția lui I. G. Duca a avut importante consecințe nu numai pentru evoluția Partidului Național-

Gruparea politică	Nr. deputați	Nr. senatori
Partidul Național-Țărănesc	29	—
Partidul Țărănesc — dr. N. Lupu	11	—
Partidul Național-Liberal — Gh. Brătianu	6	—
L.A.N.C.	10	—
Partidul Național-Agrar	9	—
Partidul Maghiar	9	—
Partidul Țărănesc-Radical	8	3
Uniunea Agrară	5	—

[15] Ioan Scurtu, *Political parties in Romania after parlamentary elections (1919—1937)*, în „Anuarul I.I.A.", Iași, XVII, 1980, p. 85.

[16] I. Mihalache, *La moartea lui Duca*, în „Dreptatea", VIII, nr. 1 888 din 1 ianuarie 1934.

[17] „D.A.D.", nr. 1 ședința din 1 februarie 1934, p. 5.

Liberal, ci și pentru dinamica regimului politic din România.

Viața internă a partidului. Evoluția programului și doctrinei național-țărăniste

Alegerea lui Ion Mihalache în fruntea Partidului Național-Țărănesc a marcat o nouă etapă în istoria acestui partid, caracterizată prin creșterea rolului grupării țărăniste, relansarea programului și doctrinei, activizarea organizației și strângerea legăturilor ei cu masele, afirmarea partidului ca o forță de prim rang a vieții politice din România.

Preocuparea centrală a președintelui Partidului Național-Țărănesc a constat în elaborarea unui nou program și a unui nou statut, întărirea organizatorică și politică a partidului. La 8 februarie 1934 s-a reconstituit Cercul de Studii al Partidului Național-Țărănesc, care avea ca președinte pe cunoscutul filozof C. Rădulescu-Motru și ca secretar pe profesorul de sociologie Petre Andrei[1]. În cadrul Cercului de Studii, au fost prezentate rapoarte privind poziția partidului față de principalele probleme economice, sociale și politice ce confruntau România, care au stat la baza noului program*.

O comisie special instituită a elaborat noul proiect de statut, care a fost aprobat de Comitetul Central Executiv în ședința din 25—

---

[1] „Dreptatea", VIII, nr. 1 919 din 10 februarie 1934.

* Au fost prezentate următoarele rapoarte: Perspectivele țărănismului în fața noilor curente sociale (Mihai Ralea); Problema constituțională (Eugen Crăciun); Raport asupra reformei administrative (Armand Călinescu); Raport asupra sănătății publice (dr. D. Mezincescu); Propuneri referitoare la justiție (V. Rădulescu-Mehedinți); Problema apărării naționale (general Gheorghe Rujinski); Instrucția publică (Petre Andrei); Organizarea culturală (Dimitrie Gusti); Cultele (Dim. Rădulescu); Producția agricolă și regimul agrar țărănesc (Mihail Ghelmegeanu); Raport general asupra problemelor ridicate de existența și dezvoltarea industriei în România (Ernest Ene); Politica cooperatistă (Ion Răducanu); Comunicații și lucrări publice (ing. Stan Vidrighin); Muncă și ocrotiri sociale (D.R. Ioanițescu); Politica monetară (Virgil Madgearu); Politica bancară (Ion Răducanu); Politica financiară (Virgil Madgearu); Raport de politică externă (Grigore Gafencu).

27 februarie 1934[2]. Statutul[3] menținea vechile prevederi (din octombrie 1926) privind calitatea de membru al Partidului Național-Țărănesc, dar stabilea că membrii acestui partid puteau fi activi (cei care aderau la principiile și programul partidului, luptau pentru biruința acestuia, frecventau regulat adunările lui, contribuiau prin cotizații la întreținerea unei case de sfat, aveau abonamente la ziarele partidului) sau aderenți (cei care erau obligați să îndeplinească numai primele două condiții). Cadrele partidului se recrutau numai din rândul membrilor activi.

Statutul preciza că mandatele de deputat și senator obținute pe listele Partidului Național-Țărănesc aparțineau partidului (art. 47), că în alegeri nu puteau candida decât cei care aveau un stagiu de cel puțin doi ani în partid (excepțiile fiind aprobate de Comitetul Central Executiv).

Structura organizatorică a partidului rămânea cea din 1926 — cu organizații locale, județene, regionale și centrală. Se mențineau în vigoare normele privind organele conducătoare, cu unele modificări. Astfel, se desființau congresele organizațiilor provinciale, întrucât ele nu-și dovediseră utilitatea. Se amenda structura Comitetului Central Executiv, stabilindu-se că din acest organ făceau parte: președinții organizațiilor provinciale, președinții organizațiilor județene, parlamentarii în funcțiune (în perioada de opoziție) sau președinții și vicepreședinții Corpurilor legiuitoare (când partidul se afla la guvern), foștii miniștri și subsecretari de stat, cinci delegați ai Tineretului Național-Țărănesc, președintele Cercului de Studii; câte un reprezentant al cercurilor profesionale constituite în cadrul Partidului Național-Țărănesc. În acest fel se asigura precumpănirea grupării țărăniste, care avea numărul cel mai mare de parlamentari, deținând, totodată, conducerea Tineretului Național-Țărănesc și a majorității organizațiilor județene. Președintele partidului era ales pe patru ani (în loc de doi ani) de Comitetul Central Executiv și confirmat de Congresul General.

Pe baza noului statut s-a desfășurat acțiunea de alegere a noilor organe de conducere ale Partidului Național-Țărănesc. În cursul acestei acțiuni au fost înlăturați din fruntea organizațiilor județene mai mulți foști conservatori, au fost destituiți din funcțiile lor cei care

---

[2] *Ședința Comitetului Executiv Central național-țărănesc*, în „Dreptatea", VIII, nr. 1 934 din 28 februarie 1934.

[3] *Proiectul de Statut al Partidului Național-Țărănesc*, *Ibidem*, nr. 1 943 din 9 martie 1934.

nu dăduseră „suficiente dovezi de energie și curaj"[4], mergându-se până la dizolvarea unor organizații care obținuseră rezultate foarte slabe în alegerile parlamentare din decembrie 1933.

Comitetul Central Executiv a fost completat cu câte un delegat al Tineretului Național-Țărănist din fiecare provincie. De asemenea, au fost anulate deciziile de excludere din partid a lui Zaharia Boilă, Ilie Lazăr și Aurel Leucuția.

La 27 decembrie 1933, a fost perfectată întrarea în Partidul Național-Țărănesc a Partidului Țărănesc Independent*, condus de Adrian Brudariu.

În urma tratativelor dintre I. Mihalache și dr. Nicolae Lupu, s-a elaborat o moțiune, care releva necesitatea apărării regimului parlamentar-constituțional, constata „identitatea de structură, origine și tendințe dintre Partidul Național-Țărănesc și Partidul Țărănesc", precum și „identitatea principiilor programatice și tactice din ambele partide". Pe această bază, se hotăra „încadrarea în rândurile Partidului Național-Țărănesc a organizațiilor Partidului Țărănesc condus de d. dr. N. Lupu"[5].

Întrunit la 11 martie 1934, Comitetul Central Executiv al Partidului Național-Țărănesc a aprobat în unanimitate moțiunea, hotărând totodată ca dr. N. Lupu „să-și reocupe scaunul" de vicepreședinte al partidului. După ce a arătat situația grea prin care trecea România, ca urmare a creșterii forțelor de dreapta, președintele Partidului Național-Țărănesc conchidea că țărăniștii nu-și mai puteau permite „luxul nuanțelor, al variantelor în simfonia țărănească", ci se impunea unirea în vederea realizării „obiectivelor comune"[6]. Salutând actul fuziunii, Mihai Ralea scria: „Doctorul Lupu s-a întors acasă la el, într-o casă clădită în parte și de el, ca un fiu risipitor care a întreprins o lungă călătorie, a cărei ultimă experiență a fost nevoia de reîntoarcere la căminul cald al familiei ce nu l-a uitat"[7].

---

[4] *Ședința Comitetului Central Executiv național-țărănesc, Ibidem*, nr. 1 934 din 28 februarie 1934.

* Partidul Țărănesc Independent a fost întemeiat de Adrian Brudariu la 29 iunie 1933, prin desprinderea unei grupări din Partidul Țărănesc — dr. N. Lupu („Țăranul", Timișoara, I, nr. 1—2 din 15 septembrie 1933).

[5] *Reîntregirea Partidului Național-Țărănesc*, în „Dreptatea", VIII, nr. 1 946 din 13 martie 1934.

[6] *Ibidem.*

[7] Mihai Ralea, *Întregirea, Ibidem.*

Conform înțelegerii perfectate de Mihalache și Lupu, conducerea organizațiilor județene contopite a fost aleasă în funcție de influența electorală a fiecărei organizații. În general, această acțiune s-a desfășurat fără incidente deosebite; au existat, totuși câțiva „lupiști", care au refuzat să adere la Partidul Național-Țărănesc*, declarând că vor purta mai departe steagul Partidului Țărănesc[8]. Acțiunea lor n-a avut însă nici un efect pentru viața politică din România.

Fuziunea a contribuit la întărirea grupării țărăniste în general și a aripii de stânga a Partidului Național-Țărănesc, care a dobândit, în persoana doctorului N. Lupu, un prestigios exponent. De asemenea, numărul deputaților a crescut cu 11, fapt ce a sporit forța parlamentară a Partidului Național-Țărănesc.

În ședința din 9—12 septembrie, Comitetul Central Executiv (în noua sa structură) a ales Delegația Permanentă a Partidului Național-Țărănesc, formată din: președinte — Ion Mihalache; vicepreședinți: Alexandru Vaida-Voevod, dr. Nicolae Lupu, Aurel Vlad, Nicolae Costăchescu, Pantelimon Halippa; casier: Mihai Popovici; secretar general: Virgil Madgearu; membrii: D. R. Ioanițescu, Ion Răducanu, Petre Andrei, Armand Călinescu, Virgil Potârcă, Voicu Nițescu, Victor Deleu, Ghiță Popp, Emil Hațieganu, Grigore Cazacliu, Mihail Ghelmegeanu, Teofil Sauciuc-Săveanu, Iuliu Maniu și Gh. Gh. Mironescu[9]. Din cei 22 de membri, 13 aparțineau grupării țărăniste și 9 grupării naționale, fapt ce va influența evoluția generală a Partidului Național-Țărănesc.

O atenție specială a fost acordată organizației Tineretului Național-Țărănist a cărei conducere era asigurată de prof. I. C. Petrescu — secretar general; prof. univ. Gh. Zane, prof. univ. Victor Jinga, avocat Petre Grossu, inginer Liviu Blându și ziarist Octav Livezeanu — secretari[10]. În cadrul Tineretului Național-Țărănist activa gruparea Tineretul Universitar Național-Țărănist în frunte cu Anton Alexandrescu.

Paralel cu aceste acțiuni, s-a desfășurat o intensă muncă de elaborare a noului program al Partidului Național-Țărănesc. În august

---

* Aceștia erau: M. Isăcescu, G. Ștefănescu-Goicoanu, Ion Modreanu, Adam Ionescu și Alexandru Rotta. Ei vor adera în 1935 la Frontul Românesc. („Aurora Dobrogei", Constanța, IV, nr. 2 din 7 aprilie 1935).

[8] „D.A.D.", nr. 2 ședința din 20 iunie 1934, p. 9.

[9] „Dreptatea", IX, nr. 2 091 din 12 septembrie 1934.

[10] *Comunicat*, *Ibidem*, nr. 2 320 din 4 iulie 1935.

1934 au avut loc dezbateri asupra rapoartelor întocmite de secțiile de studii și s-a trecut la elaborarea proiectului de program.

În toamna anului 1934, Mihalache a vizitat mai multe state europene cu intenția declarată de a cerceta modul în care fuseseră rezolvate diferite probleme economice, sociale și politice. După vizita în Italia, el a avut cuvinte de laudă la adresa lui Mussolini, dar a precizat că „metoda lui nu se poate copia"[11].

În timpul elaborării și definitivării proiectului de program s-au ivit serioase divergențe. La 8 iulie 1934, Vaida-Voevod s-a declarat public pentru introducerea în programul Partidului Național-Țărănesc a prevederii „numerus valahicus" — adică a proporționalității etnice în toate întreprinderile și instituțiile, astfel încât „valahii" să ocupe posturi într-o pondere corespunzătoare procentului deținut pe țară de populația de origine etnică română[12]. Această idee a fost susținută de Al. Vaida-Voevod și în ședința Comitetului Central Executiv al Partidului Național-Țărănesc din 1—4 februarie 1935[13]. El a fost combătut de Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Mihai Ralea, Petre Andrei, Mihail Ghelmegeanu, Ion Borcea, Ghiță Popp, Ion Hudiță, C. Rădulescu-Motru, Ion Răducanu, Virgil Potârcă, Nestor Badea, care au arătat că partidul nu putea accepta o lozincă împrumutată din arsenalul organizațiilor de dreapta și de extrema dreaptă. Negăsind sprijin în Comitetul Central Executiv, Vaida a renunțat la amendamentul său, votând proiectul de program în forma în care a fost prezentat.

Totuși, adepții lui Vaida începuseră o acțiune de subminare a organizațiilor Partidului Național-Țărănesc din Transilvania, adoptând o linie politică contrară celei stabilite de conducerea partidului. În această acțiune s-a remarcat V. V. Tilea, carea a reușit să atragă de partea sa conducerea organizației din județul Sibiu. Analizând situația creată, Comitetul Central Executiv al Partidului Național-Țărănesc a dezavuat, la 3 martie, acțiunea lui V. V. Tilea[14]. Vaida-Voevod s-a solidarizat cu acesta și a pornit o acțiune pe cont propriu, „deasupra partidelor", în favoarea lozincii „numerus valahicus".

---

[11] „Dreptatea", VIII, nr. 2 141 din 13 noiembrie 1934.

[12] *Ibidem*, nr. 2 024 din 14 iulie 1934.

[13] *Ședințele Comitetului Executiv Central*, *Ibidem*, IX, nr. 2 204 din 5 februarie 1935.

[14] *Hotărârile Comitetului Executiv Central al Partidului Național-Țărănesc*, *Ibidem*, nr. 2 206 din 7 februarie 1935.

La 24 februarie 1935, el a ținut la Cluj conferința *Problema românilor în viața de stat*, în care a expus noua sa teorie, act ce a marcat desprinderea de Partidul Național-Țărănesc[15]. A doua zi, 25 februarie 1935, Vaida a pus bazele organizației *Frontul Românesc*, după care a pornit un turneu de conferințe prin marile orașe ale țării pentru a câștiga un număr cât mai mare de aderenți.

La 5 martie 1935, Delegația Permanentă a Partidului Național-Țărănesc a dat un comunicat prin care dezavua „în mod categoric atitudinea luată" de Al. Vaida-Voevod[16]. A urmat o nouă ședință a Delegației Permanente, în zilele de 12—14 martie 1935, la care Vaida a refuzat să participe, dar a trimis o scrisoare prin care declara că nu renunță la acțiunea sa „peste partide". În fața acestei situații, Delegația Permanentă a hotărât să-l „desărcineze" din funcția de președinte al organizației național-țărăniste din Transilvania și Banat, fiind înlocuit, în mod provizoriu, cu Ion Mihalache. Totodată, au fost declarate dizolvate organizațiile județene Cluj, Someș și Sibiu, care aderaseră la acțiunea lui Vaida, stabilindu-se ca Ion Mihalache, Aurel Socol și Ghiță Popp să se ocupe de reorganizarea acestora. De asemenea, s-a decis dizolvarea Biroului organizației județene Timiș-Torontal, iar până la noi alegeri conducerea să fie asigurată de Virgil Potârcă[17].

În ziua de 19 martie 1935, Delegația Permanentă a desărcinat din funcțiile lor pe șefii organizațiilor județene care aderaseră la Frontul Românesc: D. R. Ioanițescu (Vlașca), Aurel Vlad (Hunedoara), Voicu Nițescu (Brașov), Eduard Mirto (Teleorman), Anderco Cuza (Maramureș) și Al. Vaida-Voevod (Caraș)[18]. Trei zile mai târziu, la 22 martie, Comitetul Executiv Central a adoptat o moțiune care aprecia că actul lui Vaida avea un caracter „anarhic" și socotea „în afară de partid pe toți cei ce se abat de la îndatoririle statutare"[19]. Astfel, Alexandru Vaida-Voevod, fost președinte al Partidului Național-Țărănesc și de trei ori prim-ministru al României, era exclus din partid.

---

[15] *Conferința d-lui dr. Al. Vaida-Voevod*, *Ibidem*, nr. 2 222 din 26 februarie 1935.

[16] *Ședința Delegației Permanente a Partidului Național-Țărănesc*, *Ibidem*, nr. 2 230 din 7 martie 1935.

[17] *Comunicat*, *Ibidem*, nr. 2 238 din 16 martie 1935.

[18] *Hotărârile Delegației Permanente a Partidului Național-Țărănesc*, *Ibidem*, nr. 2 242 din 21 martie 1935.

[19] *Ședința Comitetului Central Executiv al Partidului Național-Țărănesc*, *Ibidem*, nr. 2 246 din 24 martie 1935.

La 30 martie 1935, în funcția de președinte al organizației Partidului Național-Țărănesc din Transilvania și Banat a fost ales Mihai Popovici, iar la 5 aprilie au fost înlăturați din Delegația Permanentă a Partidului Național-Țărănesc: D. R. Ioanițescu, Voicu Nițescu și Emil Hațieganu, în locul lor fiind aleși: Gheorghe V. Măcărescu, Gheorghe Crișan și Valer Moldovan[20]. În septembrie, Mihai Popovici și Valer Moldovan au fost aleși vicepreședinți ai Partidului Național-Țărănesc (în locul lui Vaida și al lui Aurel Vlad)[21].

Astfel se încheia conflictul între Vaida, pe de o parte, și Maniu și Mihalache, de cealaltă, izbucnit în ianuarie 1933. Partidul Național-Țărănesc pierdea câteva cadre de bază, dintre care 11 foști miniștri sau subsecretari de stat, dar nici o organizație județeană, în întregul ei, nu a aderat la Frontul Românesc. Sciziunea produsă n-a afectat în mod serios baza de masă a Partidului Național-Țărănesc.

În zilele de 22—23 aprilie 1935, a avut loc Congresul General al Partidului Național-Țărănesc — de fapt, al doilea congres al partidului, după cel din octombrie 1926. Congresul care a ratificat alegerea lui Ion Mihalache în funcția de președinte al Partidului Național-Țărănesc[22].

Noul program avea la bază orientările stabilite de Ion Mihalache în septembrie 1933. Partidul Național-Țărănesc se pronunța pentru menținerea regimului democratic bazat pe parlament și Constituție. Se preconiza adoptarea unei noi legi care să suprime prima electorală și să asigure distribuirea mandatelor pe județe; operațiunile electorale, precum și validarea mandatelor contestate urmau să fie făcute de organele de justiție. Se cerea reducerea numărului de deputați și desființarea Senatului — considerat a fi un „balast anacronic", precum și îmbunătățirea activității comisiilor parlamentare; pentru unele „chestiuni primordiale, anume determinate" se avea în vedere organizarea unei consultări directe, prin referendum.

O idee cardinală — deși nu era formulată în chip expres — era aceea a neamestecului suveranului în activitatea concretă de guvernare. Se punea accentul pe responsabilitatea ministerială, pe descurajarea

---

[20] *Hotărârile Delegației Permanente. Ibidem*, nr. 2 257 din 7 aprilie 1935.

[21] „Dreptatea", IX, nr. 2 390 din 29 septembrie 1935.

[22] Vezi, pe larg, *Programul Partidului Național-Țărănesc*, București, Inst. de Arte Grafice „Bucovina", 1935.

„abuzului puterii centrale", pe controlul opiniei publice asupra activității guvernamentale.

Partidul Național-Țărănesc sublinia necesitatea descentralizării administrative, pentru a se asigura comunelor și județelor „o autonomie deplină în activitatea lor, desființându-se tutela puterii centrale și înlocuindu-se aceasta prin controlul jurisdicțional". Totodată, se pronunța pentru respectarea drepturilor și libertăților democratice prevăzute în Constituție, asigurarea independenței justiției față de puterea executivă. Partidul își făcea un punct de onoare din susținerea egalității în drepturi între cetățenii români și cei de altă naționalitate. Pronunțându-se pentru un „naționalism constructiv", adică pentru sprijinirea națiunii majoritare, național-țărăniștii se declarau în mod categoric împotriva naționalismului șovin.

Documentul prevedea revizuirea, simplificarea și raționalizarea serviciilor publice, asigurarea unor norme precise privind recrutarea și înaintarea funcționarilor, aceștia fiind obligați să-și declare averea în momentul intrării în serviciu, pentru a se exercita un riguros control asupra bunurilor dobândite ulterior.

În plan economic, accentul era pus pe dezvoltarea agriculturii, bazată pe cele mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, extinderea unor ramuri specializate, precum legumicultura, piscicultura, sericicultura. Un loc important era rezervat cooperației, care trebuia să contribuie la „ridicarea rentabilității scăzute a gospodăriilor țărănești, precum și la emanciparea producătorilor de exploatarea capitalistă". Partidul Național-Țărănesc insista asupra dezvoltării industriei care se baza pe materiile prime din agricultură, sporirii ponderii industriei casnice, asigurării în țară a mașinilor și uneltelor agricole, dezvoltării industriei producătoare de armament și echipament militar necesare apărării patriei. Programul acorda statului „drept de inițiativă industrială", în care scop se cerea etatizarea industriilor de înzestrare tehnică a agriculturii, de armament, a minelor de cărbuni și a industriei de gaz metan. De asemenea, se prevedea întocmirea unui „plan general de industrializare, care ținând seama de realitățile existente să arate calea inițiativei viitoare". Acest plan trebuia să asigure „industrializarea țării, pentru acoperirea necesităților consumului intern". Partidul Național-Țărănesc se pronunța pentru întocmirea și executarea unui vast program de lucrări publice (poduri, șosele, canale de irigație, silozuri etc.) în scopul punerii în valoare a bogățiilor țării și a forței de muncă disponibile.

Partidul n-a mai înscris lozinca „porților deschise" în program, iar ansamblul măsurilor preconizate vădea o orientare spre stăvilirea penetrației capitalului străin în economia românească. Se cerea „o nouă legislație specială care va prevedea metodele de protecțiune a industriei naționale, corespunzătoare intereselor economiei și muncii naționale". Interesantă este precizarea potrivit căreia „cartelurile și orice înțelegeri între întreprinderi industriale, care urmăresc, prin suprimarea concurenței sau prin alte mijloace, specularea consumatorilor și împiedicarea propășirii industriale vor fi interzise".

Programul Partidului Național-Țărănesc cuprindea o serie de măsuri privind ameliorarea situației materiale a maselor: îndrumarea spre meserii a surplusului de brațe de la țară, dezvoltarea învățământului muncitoresc profesional, creșterea rolului Camerelor de Muncă, aplicarea legilor privind inspecția muncii, contractul colectiv, judecătoriile de muncă; introducerea minimului de salariu; încurajarea construcției de locuințe ieftine muncitorești; extinderea asigurărilor sociale și asupra muncitorilor agricoli ș. a.

Documentul conținea referiri privind îmbunătățirea stării de sănătate a poporului, cerând o asistență medicală efectivă pentru populația rurală, o organizație de igienă și medicină preventivă, o politică demografică menită să asigure un spor corespunzător de populație.

Învățământul urma să fie organizat pe baza descentralizării, dându-se atribuții largi inspectoratelor școlare. Învățământul primar trebuia să aibă un caracter practic, o largă extindere căpătând învățământul tehnic, profesional și comercial, un accent deosebit punându-se pe școlile de agricultură. Programul sublinia necesitatea sprijinirii copiilor săraci prin burse, locuri la cămine și alte mijloace materiale.

Armata trebuia întărită, pentru a putea apăra, în caz de nevoie, integritatea teritorială a României. În lupta pentru apărarea patriei se impunea mobilizarea tuturor cetățenilor indiferent de vârstă și sex, a întregului popor.

Politica externă preconizată de național-țărăniști se înscria pe linia tradițională de pace și colaborare internațională, de întărire a Societății Națiunilor, a Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice, de relații amicale cu toți vecinii, inclusiv cu Uniunea Sovietică. „Partidul Național-Țărănesc înțelege să apere prin toate mijloacele granițele actuale ale țării și să facă din excluderea oricăror discuțiuni asupra lor, condițiunea esențială a înțelegerilor internaționale", preciza documentul.

În ansamblul său, programul adoptat în aprilie 1935 reprezenta — din mai multe puncte de vedere, mai ales prin capitolele vizând viața economică — un pas înainte față de programul din 1926. El exprima opțiunea Partidului Național-Țărănesc asupra acțiunilor ce trebuiau să fie întreprinse pentru consolidarea statului român. În același timp, noul program avea menirea să atragă mase cât mai mari de cetățeni sub steagul Partidului Național-Țărănesc în vederea luptei pentru dobândirea puterii politice.

Ideologia țărănistă a cunoscut o adevărată efervescență, aceasta fiind perioada unor ample dezbateri teoretice, stimulate de conducerea Partidului Național-Țărănesc. Nota caracteristică a constituit-o faptul că nu a fost elaborată o lucrare de sinteză care să argumenteze, din toate punctele de vedere, concepția partidului, astfel încât se impune o analiză atentă a unui mare număr de cărți, studii, articole de ziar, discursuri, în care se găsesc elemente ale doctrinei țărăniste. Contribuțiile teoretice s-au diversificat — față de perioada anterioară — atât din punctul de vedere al persoanelor (mult mai mare), cât și al nuanțelor și argumentelor. Se adaugă faptul că teoria statului național-țărănesc (sau țărănesc, cum se intitula adesea) nu se suprapunea întotdeauna cu concepția oficială a Partidului Național-Țărănesc. Pentru contribuția adusă la dezvoltarea ideologiei țărăniste pot fi remarcați: Ion Mihalache, Virgil Madgearu, Mihai Ralea, Gheorghe Zane, Constantin Rădulescu-Motru, Ernest Ene, Petre Andrei, Petre Pandrea, Nicolae Costăchescu, N. N. Matheescu, Vasile Serdici, Nicolae Ghiulea.

Ei au continuat să aprecieze că statul capitalist se găsea într-o criză adâncă și să preconizeze înlocuirea lui cu un stat național-țărănesc. Gheorghe Zane scria: „Țărănismul este o mișcare socială în scopul de a realiza o nouă formă de stat, astfel alcătuită încât instituțiile sale să poată îndeplini, pe de-a-ntregul, interesele fundamentale ale clasei țărănești. Țărănismul pleacă de la ideea, verificată de o experiență seculară, anume că ridicarea efectivă și definitivă a țărănimii este imposibilă în cadrul statului capitalist, și prin urmare, trebuie să lupte pentru a substitui acestei forme de stat o alta, al cărei conținut i-ar putea legitima denumirea de stat țărănesc"[23]. Nicolae Ghiulea afirma că „regimul capitalist-burghez se prăbușește astăzi în lumea întreagă"; chiar dacă prin eforturile de

[23] Gheorghe Zane, *Țărănismul și organizarea statului român*, în *Pentru biruința țărănismului*, Iași, 1934, p. 15.

adaptare „își va amâna prăbușirea, curând el va trebui să facă loc unui alt regim social"[24].

Ideologii țărănismului se pronunțau pentru o nouă societate, care s-ar plasa între capitalism și socialism. Gh. Zane o spunea în mod clar: „Între capitalism și comunism, noi suntem pe al treilea drum"[25], iar Mihalache aprecia că va veni „și la noi, pe ruinele capitalismului și liberalismului, o nouă formă de stat după chipul și asemănarea muncitorului român, care e țăranul. Va fi statul național-țărănesc"[26].

În cadrul acestui stat, agricultura ocupa locul primordial, celelalte ramuri ale economiei naționale având un rol subordonat. Național-țărăniștii continuau să susțină că agricultura nu urma, în evoluția ei, legile dezvoltării capitaliste, că procesul de concentrare și centralizare a producției nu avea loc, ci din contră, tendința generală mergea spre consolidarea micii proprietăți.

Ei afirmau că gospodăria țărănească era mai rentabilă decât exploatarea agricolă de tip capitalist, practicată pe suprafețe întinse. Ion Mihalache declara: „Este cunoscut că, pretutindeni unde mica proprietate a fost organizată, randamentul ei a fost superior"[27]. În susținerea acestui punct de vedere, național-țărăniștii porneau de la faptul că mica proprietate necesita investiții minime; pentru ei „munca familiei investită în gospodărie nu era considerată o cheltuială efectivă, deoarece nu era plătită"[28] și ca atare nu era luată în calcul.

Național-țărăniștii declarau că nu erau împotriva industriei, așa cum îi acuzau adversarii politici. Vasile Serdici afirma: „noi pretindem cu toată tăria că statul țărănesc este acela care va da țării o industrie mult mai sănătoasă, prin urmare mult mai puternică decât a dat-o statul liberal, care, direct răspunzător că tolerând, încurajând chiar, toate abuzurile capitalismului industrial-bancar, a promovat paralizarea unei activități care putea și va trebui să fie rodnică și folositoare nu numai celor care sunt interesați în această industrie, dar și țării — și în primul rând țării"[29]. După opinia sa, în statul țărănesc se bucurau de sprijinul statului numai acele industrii „care

---

[24] N. Ghiulea, *Organizarea statului*, București, Tip. Lupta, 1935, p. 191—192.

[25] *Ibidem*, p. 16.

[26] Ion Mihalache, *Țărănism și naționalism*, București, 1936, p. 7.

[27] „Dreptatea", IX, nr. 2 234 din 12 martie 1935.

[28] Z. Ornea, *Țărănismul...*, p. 164.

[29] Vasile Serdici, *Două conferințe: În jurul statului țărănesc* și *Regimul nostru industrial de azi, cauza ruinei comerțului exterior*, București, 1935, p. 4.

consumă și prelucrează materia primă națională și întrebuințează capital și brațe românești"[30]. N. Ghiulea se pronunța pentru un stat cu o structură agrară „în care industria — noi neputând fi niciodată stat industrial — ar fi orientată în vederea servirii agriculturii și păturii muncitoare; în care s-ar da întreaga dezvoltare tehnică în toate activitățile noastre economice"[31].

Asemenea opinii fuseseră exprimate și în anii anteriori. Acum, începe să se afirme ideea necesității dezvoltării industriei ca o condiție a modernizării economiei naționale, a asigurării unei adevărate independențe economice și politice a României. Gheorghe Zane scria: „În faza socială în care ne găsim, dezvoltarea și propășirea țărănimii, ca și a întregului popor român, este inseparabil legată de evoluția industrială". El aprecia că „nimeni nu mai poate avea azi naivitatea de a crede în reîntoarcerea la economia casnică fără ca prin aceasta să nu condamne țărănimea, și prin urmare țara, la o formă retrogradă de producție, unde risipa de timp, de energie și material este inevitabilă"[32]. Virgil Madgearu argumenta necesitatea industrializării pentru apărarea independenței economice și politice a României: „Politica de industrializare a țărilor agricole, care a început să se cristalizeze la începutul secolului al XX-lea, apare ca o formă de emancipare a statelor agrare, manifestată prin stăruința lor de a deveni state industriale. Cel mai însemnat imbold este năzuința de a da independenței politice sau stăruinței de a o asigura, un reazim într-o viață economică națională puternică, prin realizarea independenței economice. Acest imbold a fost întărit în perioada de după războiul mondial, prin dezvoltarea ideii naționale ca factor conducător al vieții popoarelor"[33]. Asemenea idei aveau și o profundă semnificație politică în contextul creșterii presiunilor exercitate de Germania asupra României.

La baza activității economice, național-țărăniștii puneau mica gospodărie țărănească. Reluând o teză mai veche, Gh. Zane afirma că gospodăriei țărănești — bazată pe forța de muncă proprie, pe pământ propriu, vizând satisfacerea intereselor proprii — „îi erau străine" categoriile capitaliste precum: salariu, rentă, capital, venit fără muncă. După opinia sa, gospodăria țărănească nu genera capitalism,

---

30 *Ibidem*, p. 33.

31 N. Ghiulea, *op. cit.*, p. 20.

32 Gheorghe Zane, *Țărănismul și organizarea statului român*, *loc. cit.*, p. 137.

33 Virgil Madgearu, *Industrializarea și reagrarizarea*, în „Arhiva pentru știință și reformă socială", nr. 2/1936.

întrucât ea nu producea pentru piață, ci avea ca obiectiv central „obținerea unei cantități suficiente de produse pentru propria sa întreținere, dobândirea unui prisos cât mai însemnat și valorificarea în condiții optime a acestui prisos"[34]. Înțelegând că prin reforma agrară s-a creat un mare număr de gospodării țărănești neviabile din punct de vedere economic, teoreticienii național-țărăniști au început să susțină tot mai mult necesitatea muncii colective, pe familii și pe sate, în cadrul cooperației. Mihail Ghelmegeanu scria: „Proprietatea țărănească nu este improprie de a realiza raționalizarea producției, în complexe mai mari de exploatare, prin cooperative de exploatare în comun a pământurilor, pentru întrebuințarea mașinilor, uniformizarea produselor și industrializarea lor în desfacere [...]. Din aceste forme de reconstituire economică a micii proprietăți, dezvoltarea cooperativelor de muncă în comun a pământurilor, cu respectarea proprietății individuale corespunde posibilităților noastre"[35]. Abordând problema pe un plan mai larg, teoretic, C. Rădulescu-Motru sublinia faptul că baza ideologică a statului burghez o constituia „individualismul economic", care atrăgea după sine „liberalismul politic", în timp ce ideologia statului țărănesc „pleacă de la principiul producției organizate în mod colectiv, pe sate în primul rând; în scopul, nu atât de a folosi acumulări capitalurilor bănești, cât în scopul de a ridica standardul vieții acelora care iau parte la muncă. Idealul burghez este să înmulțească indivizii inventivi și întreprinzători; idealul țărănesc este să înmulțească familiile țăranilor înstăriți, în care sănătatea și tradițiile neamului să-și asigure continuitatea. Deasupra posibilităților de viitor pe care le dă statul progresului industriei, ideologia țărănistă pune posibilitățile ce izvorăsc din întărirea familiei țărănești și strânsa ei legătură cu teritoriul țării"[36].

Național-țărăniștii țineau să precizeze: cooperația nu era nici o instituție capitalistă, nici una socialistă. Virgil Madgearu scria: „Trebuie să respingem acele teorii, fie ale liberalilor puri, fie ale teoreticienilor socialiști, după care ar exista o identitate de soartă între cooperație și socialism [...] Nu există nici un fel de identitate între aceste două situații, pentru că cooperația reprezintă o îmbinare fericită a ideii individuale și a ideii sociale în ceea ce privește regimul muncii; pe câtă vreme socialismul se bazează pe revoluționarea acestei

---

[34] Gheorghe Zane, *op. cit.*, p. 21.

[35] Mihail Ghelmegeanu, *Producția agricolă și regimul agrar țărănesc*, București, 1935, p. 26—27.

[36] C. Rădulescu-Motru, *Ideologia statului român*, București, 1934, p. 19.

situații, prin transformarea proprietății individuale în proprietate colectivă și prin socializarea mijloacelor de producție"[37].

Cooperația constituia un element fundamental al sociologiei țărăniste: „Precum economia comunistă caracterizează statul sovietic, economia individualistă caracterizează statul liberal, economia corporatistă statul fascist, tot astfel economia cooperatistă va fi caracteristica de seamă a statului național-țărănesc"[38]. Principala idee nouă, față de perioada anterioară, era extinderea cooperației la orașe pentru exploatarea bunurilor din domeniul public (păduri, ape etc.), în rândul meșteșugarilor, trebuind să devină un element de bază în realizarea politicii economice a statului țărănesc.

După experiența obținută în anii de guvernare, Partidul Național-Țărănesc a îmbrățișat definitiv ideea intervenționalismului de stat în viața economică. Madgearu scria că în procesul de raționalizare a agriculturii „cooperația este singurul mijloc care înlesnește organizarea și coordonarea activității agricole în raport cu conjunctura economică. Orientarea agriculturii în raport cu piața internă și externă nu poate fi realizată decât cu ajutorul cooperației. Raționalizarea producțiunii nu se poate face decât cu ajutorul asociațiunilor de producțiune în comun, cu ajutorul asociațiunilor pentru folosirea în comun a mașinilor, cu ajutorul asociațiunilor pentru distribuirea de semințe selecționate ș.a.m.d. Aceste asociațiuni nu se pot realiza decât prin cooperație"[39].

Cooperația din România — lipsită de credite îndestulătoare și de sprijin din partea statului, transformată într-un teren de dispută politică — n-a putut îndeplini rolul pe care această instituție l-a jucat în țări capitaliste dezvoltate, precum Danemarca, al cărei exemplu a fost mereu invocat de teoreticienii țărăniști.

Alături de sectorul cooperației, Partidul Național-Țărănesc preconiza un sector de stat, care în multe privințe semăna cu regiile autonome. Era avută în vedere mai ales industria — de mașini agricole și îngrășăminte chimice, de armament, de prelucrare a gazului metan — dar cu tendința de a se extinde și asupra altor ramuri: „concepția economică a țărănismului — scria Gh. Zane — trebuie să consacre principiul suveranității statului în administrarea întregului proces

---

37 Virgil Madgearu, *Economia dirijată și cooperația*, în „Independența economică", nr. 5/1934.

38 *Programul Partidului Național-Țărănesc*, p. 9.

39 Virgil Madgearu, *Economia dirijată și cooperația*, *loc. cit.*

industrial și să proclame domeniul economic ca un domeniu eminens, unde peste interesele individuale stau interesele colectivului"[40]. El susținea că statul trebuia să se alăture, progresiv și să înlocuiască întreprinderile particulare. Astfel, întreprinderea publică trebuie răspândită și generalizată în următoarele domenii: exploatarea materiilor prime [petrol, cărbuni, minereuri, păduri, ape etc.]; organizarea creditului de orice categorie, transporturi și căi de comunicație; apărarea națională, încorporând industriile siderurgice, de armament, explozibile etc.; orice mare întreprindere privată ajunsă în faza monopolistă.

Alături de aceste două sectoare (cooperatist și de stat), național-țărăniștii considerau necesar și sectorul particular, bazat pe inițiativa privată, care urma să se diminueze în timp.

În ceea ce privește structura social-politică a statului țărănesc, toți ideologii puneau în prim plan țărănimea. După aprecierea lor, „soarta poporului român atârnă în principal de starea țărănimii și deci pentru prosperitatea națiunii trebuie să ridicăm starea morală și materială a țărănimii"; de aici, necesitatea edificării unui „stat țărănesc" de către „clasa țărănească", condusă de un partid propriu — Partidul Național-Țărănesc[41].

După opinia lui Nicolae Ghiulea, organizarea statului țărănesc era facilitată de faptul că, în comparație cu statele occidentale, în România capitalismul era slab dezvoltat, că nu se produsese o depopulare a satelor și o migrare masivă a forței de muncă spre oraș; „trebuie să fim fericiți — afirma el, exagerând mult faptele, pentru a-și susține teza — că orașele noastre nu au fost puncte de atracție irezistibile, că nu au trecut peste noi binefacerile descoperirii pământurilor noi, nici înrâurirea bogățiilor ce au venit de peste ocean, nici binefacerile descoperirii mașinii cu abur, nici mașinismul, nici industrialismul, nici farmecele economiei capitaliste, nici chiar civilizația. Astăzi, ca și altădată, regăsim întreg neamul nostru la țară, stăpânitor de pământ, cu iubire primitoare de frate, gata de toate înnoirile, gata pentru toate prefacerile ce vor aduce binefacerile civilizației pentru toți, în orișicare colț de țară, gata pentru sforțări comune, care să aducă înălțarea țării"[42].

---

[40] Gheorghe Zane, *Țărănismul și organizarea industriei*, în *Pentru biruința țărănismului*, p. 165.

[41] Nicolae Costăchescu, *Introducere*, *Ibidem*, p. 5.

[42] N. Ghiulea, *op. cit.*, p. 174.

În analiza structurilor sociale și a situației țărănimii, se constată unele diferențieri față de perioada anterioară. Astfel, dacă înainte de 1926 predominant era punctul de vedere, argumentat teoretic de Madgearu, că țărănimea era o clasă cu conștiință proprie, care prin lupta de clasă trebuia să realizeze „statul țărănesc", acum cea mai largă circulație a avut teoria susținută de Mihai Ralea, potrivit căreia țărănimea trebuia să edifice „statul țărănesc", să organizeze primatul muncii și primatul intereselor sale de clasă, în solidarism cu celelalte grupări și clase sociale.

Un punct de vedere diferit a afirmat N. N. Matheescu, care arăta: „Sociologicește și economicește, țărănimea, în general, nu e o clasă socială distinctă. Ea nu are nici omogenitate, nici funcție economică autonomă"[43]. El susținea că în România exista o numeroasă „clasă mijlocie" — alcătuită din țărani proprietari, meseriași, mici patroni, funcționari particulari, funcționari publici, tehnicieni — spre care Partidul Național-Țărănesc trebuia să-și îndrepte cu precădere atenția. El ajungea la concluzia potrivit căreia „lupta istorică, lupta de perspective istorice, se dă între burghezie și proletariat; victoria finală nu poate să fie decât izbânda muncitorimii, realizarea dreptății sociale, stabilirea unei orânduiri sociale prin realizarea primatului muncii". Dar aceasta era o perspectivă îndepărtată, iar „clasei mijlocii" îi revenea o misiune istorică excepțională: „Tranziția de la orânduirea socială burgheză la cea proletară e destinată istoricește a o face clasa mijlocie. Prin configurația sa, prin poziția sa socială, această clasă mijlocie servește de clasă de tranzit de la un regim la altul. În aceste condiții clasa mijlocie ne apare ca o adevărată locomotivă istorică — cu destinația finală: societatea colectivistă"[44].

Deși acordau o atenție mai mică proletariatului — față de perioada elaborării doctrinei țărăniste —, ideologii acestui partid țineau să precizeze că „Statul național-țărănesc reprezintă o concepție muncitorească, nu o concepție capitalist-individualistă". Clasa muncitoare era considerată „una din cele mai importante categorii sociale", astfel încât „nu poate exista stat național-țărănesc cu absența contribuției muncitorimii". Aceasta trebuia să se organizeze în sindicate, care să-i asigure satisfacerea revendicărilor proprii și colaborarea cu țărănimea. „Sindicatele muncitorești și cooperativele

---

[43] N. N. Matheescu, *Țărănismul și clasa mijlocie*, București, 1937, p. 54.
[44] *Ibidem*, p. 73.

țărănești. Iată roatele carului triumfal, pe care va veni biruința noului stat"[45], declara președintele Partidului Național-Țărănesc.

În timp ce Ion Mihalache, Virgil Madgearu, Mihai Ralea, C. Rădulescu-Motru, Petre Andrei ș. a. afirmau că Partidul Național-Țărănesc reprezenta interesele tuturor „claselor muncitoare", inclusiv ale proletariatului, N. N. Matheescu scria: „Este o minciună ca un partid politic, care practică democratismul burghez, să susțină că poate satisface interesele proprii ale proletarilor — și în fond să tindească la mărirea clientelei sale politice"[46]. În consecință, el cerea „ieșirea din echivoc", recunoașterea faptului că proletariatul are și trebuie să aibă un partid propriu, cu care Partidul Național-Țărănesc să colaboreze în mod loial „pentru afirmarea democrației sociale"[47].

Ideologii țărănismului țineau să precizeze că ei nu urmăreau instaurarea dictaturii țărănimii, ci realizarea primatului ei „în solidaritate și colaborare cu celelalte grupuri ori clase sociale"[48]. Așadar, ei nu vizau distrugerea burgheziei, ci doar stabilirea unui alt echilibru social: „Întâi interesele țărănimii și numai apoi ale burgheziei"[49]. Ion Mihalache declara că primatul muncii „nu înseamnă distrugerea capitalului. Capitalul este și rămâne un factor de producție. Însăși fabrica este un capital. Noi dorim numai un alt raport: nu munca să fie dominată și exploatată de capital; frânele puterii care decide să fie în mâna clasei muncitoare și nu în mâna capitalismului. Idealul nostru este să fie capitalul salariat și profitul să fie al muncitorimii, așa cum de altfel, pe scară redusă, este realizat în cooperație"[50].

N. Ghiulea vedea înfăptuirea statului țărănesc după o perioadă de evoluție, apreciind că prin desființarea „dintr-o dată a organizației statului burghez se pot jigni interese mari ale neamului nostru, fiindcă în 60—70 ani de existență, această organizație a trebuit să se lege într-un fel de ființa acestui neam. Prin dărâmarea cu forța a organizațiunii statului burghez se pot distruge averi și bunuri, ce aparțin și trebuie să aparțină neamului nostru, și se oprește pe câtva timp viața țării, creându-se astfel pagube mari vieții noastre economice"[51].

---

45 *Partidul Național-Țărănesc și muncitorii. Cuvântarea d-lui Ion Mihalache la adunările pentru muncitori*, în „Dreptatea", X, nr. 2 568 din 16 mai 1936.

46 N. N. Matheescu, *op. cit.*, p. 74.

47 *Ibidem*, p. 89.

48 *Programul Partidului Național-Țărănesc*, p. 12.

49 C. Rădulescu-Motru, *Ideologia statului român*, p. 23.

50 *Partidul Național-Țărănesc și muncitorii...*, *loc. cit.*

51 N. Ghiulea, *op. cit.*, p. 17—18.

Politica generală a național-țărăniștilor avea la bază concepția democratică. Virgil Madgearu, principalul artizan al acestei concepții, luând atitudine împotriva celor ce se ridicau împotriva democrației, aprecia: „Asistăm incontestabil la o criză a democrației, însă la o criză de transformare și în nici un caz la crepusculul democrației, așa cum își închipuie cei care cred definitive regimurile de dictatură, care s-au răspândit în așa de multe state, mai ales de când criza mondială a așezat omenirea în fața unui semn de întrebare, dar nu asupra soartei democrației, ci însăși a ordinei sociale actuale"[52].

Elementul nou îl constituia democrația socială de grup, formulată astfel în preambulul programului Partidului Național-Țărănesc: „Dacă admitem tendința către o economie planificată de îndrumare centrală, unitară și coherentă, ea e greu de conciliat în ordinea politică cu vechea democrație [...] Vechea democrație a secolului trecut, dezvoltând ideile moștenite din tradiția engleză sau din revoluția franceză, a creat o ideologie care asigură individului toate libertățile chiar contra colectivității. Această democrație era mai mult formal-politică și prea puțin economică. Ea insista mai mult asupra drepturilor și prea puțin asupra datoriilor de solidaritate și cooperare. În fine, ea era mai mult o democrație a consumatorului decât a producătorului. Toate acestea veneau de la faptul că democrația pe care am moștenit-o de la veacul trecut pornea de la ideea de individ și nu de la aceea de grup". În continuare, se exprima cu claritate aderența Partidului Național-Țărănesc la principiile democratice: „Ideea democratică e, fără îndoială, superioară multor forme de conducere a societăților omenești. Cu toate crizele ei trecătoare, ea pare eternă. Ideea de control, de răspundere, de egalitate a celor de merit egal, de minimum de libertate sunt virtuți definitiv câștigate în patrimoniul spiritual al omenirii. Numai forma în care se exercită democrația variază, după trebuințele societății, într-un moment dat"[53].

Noul înțeles al conceptului de democrație își trăgea rădăcinile din modul în care Partidul Național-Țărănesc concepea structura economică și socială a statului țărănesc: „Cooperatismul, care trebuia să fie modalitatea de organizare economică a gospodăriilor familiale, avea o indiscutabilă structură sociologică solidaristă, iar democrația rurală, forma de organizare a unei țări cooperatiste, se baza de asemenea pe o înțelegere solidaristă a raporturilor sociale.

---

[52] Virgil Madgearu, *Tendințe de renovare a democrației*, în „Viața românească", nr. 5—6/1935.

[53] *Programul Partidului Național-Țărănesc*, p. 13.

Deosebirea din acest punct de vedere era că mai înainte ideile acestea vieţuiau undeva în subtext sau apăreau insuficient clarificate, iar acum erau deschis şi analitic afirmate"[54].

Delimitându-se de organizaţiile prodictatoriale, Partidul Naţional-Ţărănesc preciza în preambulul programului său: „Primind principiile democraţiei de grup, Partidul Naţional-Ţărănesc înţelege să rămâie în orice caz credincios liniilor mari şi definitive ale democraţiei propriu-zise [...] Regimurile dictatoriale întrebuinţează forţa pentru a susţine o minoritate la putere. Puternic şi popular, Partidul Naţional-Ţărănesc de ce ar face-o? El voieşte numai o organizare a democraţiei. Seducţiunile regimurilor de autoritate silită îl lasă rece"[55].

Luând atitudine împotriva violenţelor şi dezordinilor provocate de elemente extremiste, Petre Andrei[56] preciza: „Noi înţelegem o democraţie ordonată, o democraţie disciplinată, nu anarhie; o democraţie de drepturi, dar şi de datorii; o democraţie de libertăţi, dar şi de obligaţiuni"[57]. Pentru o şi mai deplină înţelegere a acestei chestiuni, este de reţinut că cei care au formulat şi afirmat conceptul de democraţie socială — Mihai Ralea, Virgil Madgearu, Petre Andrei, Ion Mihalache — au fost în permanenţă obiectul atacurilor lansate de mişcarea legionară.

Programul şi ideologia naţional-ţărăniştilor au suscitat vii şi controversate discuţii în epocă. Organul central de presă al Partidului Comunist din România, după o analiză superficială, dogmatică, aprecia că „statul ţărănesc" era, în fond, „statul corporatist, fascist al lui Mussolini"[58]. La rândul său, Lucreţiu Pătrăşcanu conchidea că „atâta timp cât stăpânirea mijloacelor de producţie rămâne în mâna capitaliştilor, caracterul de clasă al statului nu este câtuşi de puţin schimbat [...] «Statul ţărănesc», permanentizând raporturile de producţie capitalistă şi lăsând neatinse relaţiile de exploatare burgheză — neschimbând prin urmare, întru nimic, relaţiile actuale de forţă între diversele clase şi pături sociale —, nu poate fi un nou tip de stat"[59].

---

[54] Z. Ornea, *op. cit.*, p. 309.

[55] *Programul Partidului Naţional-Ţărănesc*, p. 9.

[56] Mircea Măciu, *Sociologia lui Petre Andrei*, Bucureşti, Edit. Politică, 1969, p. 21—24.

[57] „Dreptatea", X, nr. 2 474 din 21 ianuarie 1936.

[58] „Scânteia", V, nr. 8 din 10 martie 1935.

[59] Lucreţiu Pătrăşcanu, *„Statul ţărănesc" — un nou tip de stat?*, în „Era nouă", I, nr. 2 din martie 1936.

O opinie interesantă exprimau social-democrații, care vedeau în Partidul Național-Țărănesc „un organism politic burghez, care concepe o nouă organizare economică în locul celei de azi, chiar dacă rămâne sânge din sângele societății burghezo-capitaliste și se gândește doar la o nouă organizare a exploatării, nicidecum însă, la desființarea producției capitaliste înseși, care este rădăcina tuturor relelor de care suferă omenirea întreagă [...] Atâta timp cât acest partid rămâne credincios principiilor democratice burgheze cu care a încercat să guverneze în trecut și în temeiul cărora revendică din nou puterea politică, el rămâne prevestitorul unei noi burghezii moderne, având chemarea de a crea un regim asemănător cu cele din statele democrate din Apus"[60].

Partidul Național-Liberal afirma că statul țărănesc era o „utopie", aflată „în discordanță cu structura statului nostru și însăși susținerea unei atari concepții dovedește puțina grijă ce o pune Partidul Național-Țărănesc în ideea de armonie socială [...] A introduce în liniștita noastră țară rivalitatea dintre sat și oraș, preponderența unora în dauna altora, este a sădi discordia tocmai în momentele în care se cere solidaritatea tuturor pentru apărarea patrimoniului comun, de orice atacuri vrăjmașe"[61].

Partidul Naționalist-Democrat aprecia că statul țărănesc era „un vis frumos, un vis de viitor îndepărtat și confuz al domnului Mihalache"[62], în timp ce L. A. N. C., prin șeful său, A. C. Cuza, declara că statul țărănesc era „o manoperă" făcută pentru apărarea evreilor[63].

Această diversitate de opinii era, în ultimă instanță, expresia poziției diferitelor clase și grupări sociale existente în România, a forțelor politice care se confruntau.

O apreciere obiectivă ne conduce la concluzia potrivit căreia concepția național-țărăniștilor avea un caracter democratic, era expresia străduinței lor de a atenua contradicțiile societății capitaliste, de a satisface într-o măsură mai mare dezideratele vizând o viață mai bună — materială și spirituală — a maselor. În contextul în care a fost

---

[60] „Lumea românească", XXX, nr. 17 din 24 mai 1936.

[61] *O utopie politică: statul țărănesc*, în „Viitorul", XXVI, nr. 8 026 din 18 octombrie 1934.

[62] „Neamul românesc", XXX, nr. 26 din 2 februarie 1935.

[63] A.C. Cuza, *Statul național și „statul țărănesc"*, în „Apărarea națională", XII, nr. 19 din 5 mai 1935.

elaborată și susținută, această concepție era o alternativă democratică la teoriile de dreapta, fasciste care preconizau instaurarea unui regim totalitar.

Baza socială a Partidului Național-Țărănesc a rămas, în esență, aceeași: țărănimea, mai ales burghezia rurală, o parte a burgheziei mici și mijlocii urbane, o bună parte a intelectualității cu vederi democratice. Totodată, se observă o implicare puternică a multor lideri național-țărăniști în activitățile bancare, industriale și comerciale, fapt ce a contribuit la nuanțarea viziunii lor asupra evoluției economice a României. În cadrul consiliilor de administrație, aceștia au colaborat cu membri marcanți ai celorlalte partide — îndeosebi ai Partidului Național-Liberal —, ceea ce va înlesni unele colaborări pe plan politic, greu de conceput în anii 1918—1928.

Puternice fricțiuni au existat între Virgil Madgearu, dr. N. Lupu și Dem. I. Dobrescu — toți trei cu o incontestabilă poziție democratică, antifascistă —, în legătură cu conducerea organizației național-țărăniste a Capitalei, cea mai mare din țară. La 10 iunie 1935, Virgil Madgearu a trebuit să demisioneze din funcția de președinte al acestei organizații, interimatul fiind deținut de Mihalache[64], până la 10 noiembrie 1935, când șefia a fost preluată de dr. N. Lupu[65]. Acest fapt a nemulțumit pe Dem. I. Dobrescu — fost primar general al Capitalei —, care a pus la cale manifestații de protest în fața clubului central al Partidului Național-Țărănesc și atacuri personale împotriva lui Lupu. Întrunit la 20 decembrie 1935, sub președinția dr. Nicolae Lupu, Biroul organizației Capitalei a apreciat că Dem. I. Dobrescu desfășura „o acțiune separată cu totul personală" și a hotărât excluderea lui din Partidul Național-Țărănesc[66].

Dem. I. Dobrescu a decis înființarea unei noi organizații politice — Comitetele Cetățenești —, care a militat pentru crearea Frontului popular antifascist în România. Sciziunea produsă nu a afectat decât organizația din București a Partidului Național-Țărănesc.

În martie 1937, Comitetele Cetățenești au fuzionat cu Partidul Țărănesc-Radical[67], dar această fuziune n-a durat decât până

---

64 „Dreptatea", IX, nr. 2 304 din 12 iunie 1935.

65 *Ibidem*, nr. 2 433 din 23 noiembrie 1935.

66 *Ibidem*, nr. 2 457 din 22 decembrie 1935.

67 „Deșteptarea", IV, nr. 85 din 29 martie 1937.

în decembrie când, din dorința de a fi reales primar general al Capitalei, Dem. I. Dobrescu s-a înscris în Partidul Național-Creștin.

În anii 1934—1937, Partidul Național-Țărănesc a fost afectat prin dispariția unor cadre de bază, precum: Ștefan Cicio-Pop (februarie 1934), M. Chiriţescu-Arva (februarie 1935), Pavel Brătășanu (martie 1935), Gheorghe Crișan (iunie 1935), Ion Borcea (iulie 1936), Aurel Socol (august 1937). În ianuarie 1935, Gheorghe Gh. Mironescu, fost prim-ministru național-țărănist, a anunțat că se retrage, din motive personale, din viața politică.

La conducerea oganizațiilor județene ale Partidului Național-Țărănesc se aflau personalități bine cunoscute, precum: Ghiță Popp, Sever Bocu, Victor Deleu, Nicolae Costăchescu, Alexandru Boldur, Mihai Ralea, Petre Andrei, Ionel Pop, Ion Răducanu, Mihail Ghelmegeanu, T. Sauciuc-Săveanu, Aurel Dobrescu, Ilie Lazăr, Aurel Leucuția, Dumitru P. Mazilu, Ion Hudiță, Traian Bratu, Demostene Botez, Octav Botez, Șerban Cioculescu, Ștefan Graur, Grigore Geamănu, Alfons Heroveanu, Traian Ionașcu, Victor Jinga, Octav Livezeanu, Petre Pandrea, I. C. Petrescu, C. Rădulescu-Motru, Vasile Râșcanu, Stanciu Stoian, T. Teodorescu-Branişte, I. Tănăsescu, Gheorghe Zane; generali ca: Ion Boeriu, Ștefan Holban, Gabriel Negrei.

Printre aderenții Partidului Național-Țărănesc se numărau: Paul Bujor, Calipso Botez, Dumitru Corbea, G. K. Constantinescu, Victor Eftimiu, Dimitrie Gusti, Oscar Han, Ella Negruzzi, Andrei Oțetea, Emanoil Socor, Tudor Șoimaru, Vladimir Streinu, Gheorghe Tașcă; generali: Gh. Constantinescu, Constantin Eliade, Haralambie Iarca, Gheorghe Rujinski, Constantin Tănăsescu.

Partidul Național-Țărănesc avea organizații în toate județele și aproape în toate comunele din cuprinsul României. O estimare, desigur aproximativă, ne conduce la concluzia că în această perioadă numărul membrilor înscriși în acest partid era de circa un milion[68].

Un rol important în propaganda național-țărăniștilor l-a avut presa. În martie 1934, s-a trecut la reorganizarea conducerii ziarului „Dreptatea": în funcția de director a fost numit Mihai Ralea, în cea de prim editor Demostene Botez, secretariatul fiind asigurat de Tudor Șoimaru și I. Brunea; în colectivul editorial se aflau: Petre Pandrea, Octav Livezeanu, Ilarie Dobridor, Constantin Vișoianu, I. Livianu ș. a. Gazeta „Țărănismul" a continuat să apară sub direcția lui Ion

---

[68] Calcule efectuate pe baza datelor cuprinse în *Calendarul Partidului Național-Țărănesc. 1936* și *Calendarul ziarului „Politica" pe anul 1936*, Iași, 1936.

Mihalache, iar „Patria" sub aceea a lui Zaharia Boilă. Alături de aceste organe de presă centrale apăreau circa 70 de ziare și gazete județene. De asemenea, se cuvine menționat că prestigioasa revistă „Viața românească", aflată din 1933 sub direcția lui Mihai Ralea, informatul ziar „Timpul", condus de Grigore Gafencu, precum și ziarele de mare tiraj „Adevărul" și „Dimineața" (în redacția cărora lucrau T. Teodorescu-Branișteanu, Petre Pandrea, Dumitru P. Mazilu, Octav Livezeanu) au sprijinit, în esență, Partidul Național-Țărănesc.

Partidul a continuat să țină o strânsă legătură cu partidele agrariene din Europa. De asemenea, la 2 martie 1935, a aderat la Înțelegerea Internațională a Partidelor Radicale, cu sediul la Londra[69]. Acest act a avut un caracter formal, deoarece Partidul Național-Țărănesc nu a participat efectiv în cadrul acestei Internaționale.

Desfășurând o amplă activitate organizatorică și politică, Partidul Național-Țărănesc a reușit să-și refacă influența în rândul maselor, fiind în anii 1934—1938 partidul cu cea mai largă aderență din România. Obiectivul central urmărit a fost lupta împotriva guvernului Tătărescu și redobândirea puterii. Pe un plan mai larg, această perioadă s-a caracterizat printr-o amplă confruntare între forțele dictatoriale și cele democratice, la care Partidul Național-Țărănesc a avut partea sa de contribuție.

2. PARTIDUL NAȚIONAL-ȚĂRĂNESC ȘI GUVERNUL GHEORGHE TĂTĂRESCU. POZIȚIA NAȚIONAL-ȚĂRĂNIȘTILOR FAȚĂ DE TENDINȚELE AUTORITARE ALE REGELUI CAROL AL II-LEA

Partidul Național-Țărănesc și guvernul Gheorghe Tătărescu

După asasinarea lui I. G. Duca, în fruntea guvernului a fost numit dr. Constantin Angelescu, care, la 30 decembrie 1933, a introdus starea de asediu în orașele București, Cluj, Cernăuți, Iași, Chișinău, Galați, Constanța, Timișoara, Oradea, precum și în județele Dâmbovița și Prahova[1]. De asemenea, au fost arestate zeci de persoane,

[1] „Monitorul oficial", nr. 301 bis din 30 decembrie 1933.

[69] *Comunicat*, în „Dreptatea", IX, nr. 2 228 din 5 martie 1935.

bănuite că aveau legătură cu asasinatul comis pe peronul gării din Sinaia.

În ziua de 3 ianuarie 1934, în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri a fost numit Gheorghe Tătărescu, exponent al „tinerilor" liberali. Partidul Național-Țărănesc a primit cu rezervă constituirea noului cabinet, apreciind că el marca o „răsturnare a întregii arhitecturi politice a Partidului Liberal"[2].

Politica economică a guvernului a vizat, în principal, încurajarea industriei naționale prin practicarea unui protecționism vamal ridicat, acordarea de credite ramurilor purtătoare ale progresului tehnic, prin comenzi făcute de stat[3]. Din inițiativa guvernului au fost modificate legile economice adoptate de național-țărăniști, promovându-se cu prioritate interesele capitaliștilor autohtoni.

La 20 aprilie 1934, a fost prezentat proiectul de lege privind regiile autonome, prin care acestea erau puse sub controlul guvernului. Luând cuvântul, în numele Partidului Național-Țărănesc, la proiectul de lege, M. Ghelmegeanu aprecia că guvernul urmărea desființarea autonomiei regiilor, întrucât cele trei persoane care alcătuiau comitetul de direcție erau numite de ministrul de resort. Totodată, el amintea că prin regiile autonome, Partidul Național-Țărănesc a urmărit nu numai un scop economic, ci și unul social, vizând pregătirea statului „pentru momentul când, în anume forme, trebuie să preia asupra lui administrarea întreprinderilor capitaliste care au un caracter de monopol, sau care sunt, prin exploatarea lor, împotriva consumatorilor, deși se întreține prin jertfele colectivității și sprijinul vamal al statului"[4]. După opinia Partidului Național-Țărănesc, proiectul de lege — votat la 25 aprilie 1934[5] —, urmărea să faciliteze „acapararea în folosul Partidului Liberal a celor mai rentabile bunuri ale statului"[6]. Legea a marcat distrugerea instituției regiilor autonome, în formula concretizată de guvernele național-țărăniste.

O vie nemulțumire a generat în rândurile Partidului Național-Țărănesc proiectul de lege pentru organizarea cooperației,

---

[2] „Dreptatea", VIII, nr. 1 891 din 6 ianuarie 1934.

[3] Vezi, pe larg, Emilia Sonea și Gavrilă Sonea, *Viața economică și politică a României. 1933—1938*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 69—93.

[4] „D.A.D.", nr. 46 ședința din 24 aprilie 1934, p. 2 143.

[5] *Ibidem*, nr. 47 ședința din 25 aprilie 1934, p. 2 174.

[6] *Partidul Național-Țărănesc și regiile autonome*, în „Dreptatea", VIII, nr. 1 967 din 6 aprilie 1934.

la baza căruia stătea intervenția directă a statului în finanțarea, îndrumarea și controlul activității acesteia. Protestând împotriva proiectului, Ion Răducanu aprecia că el lichida „orice autonomie a mișcării cooperative, introducând o centralizare și o birocratizare a organizației"[7]. Cel mai mult nemulțumea pe național-țărăniști tendința de a desființa Banca Centrală Cooperativă. După vii discuții și tratative, guvernul a acceptat să mențină autonomia acestei bănci, act primit cu satisfacție de Partidul Național-Țărănesc[8], care, la 18 martie 1935, n-a votat împotriva proiectului de lege, ci s-a abținut.

Național-țărăniștii au criticat orientarea economică a guvernului, inclusiv sprijinirea marii industrii autohtone. Totuși, criticile Partidului Național-Țărănesc împotriva „industriei parazitare" erau mai puțin incisive decât în trecut, întrucât și concepția sa privitoare la rolul industriei în ansamblul economiei naționale cunoscuse o anumită evoluție.

Politica financiară* s-a aflat permanent sub focul criticii național-țărăniștilor, care n-au scăpat nici un prilej pentru a ataca guvernul pe acest teren. De asemenea, liderii național-țărăniști, în special Madgearu, au pus o mare pasiune în dezvăluirea unor afaceri patronate de guvern, între care „afacerea Cagero"** în care era implicat Leonte Moldovan, fruntaș al Partidului Național-Liberal.

La 23 martie 1934, guvernul a depus proiectul de lege pentru „lichidarea datoriilor agricole și urbane", potrivit căruia, toți debitorii agricoli beneficiau de o reducere de 50 %, restul datoriei fiind eșalonat pe o perioadă de 17 ani, cu o dobândă de 3 % pe an; datoriile urbane erau reduse cu 20 %, restul urmând a fi plătit în 10 ani, cu o dobândă de 6 % pe an[9]. Băncile erau despăgubite de către stat, care prelua asupra sa toate pagubele create prin aplicarea legii.

---

[7] „D.A.D.", nr. 37 ședința din 15 februarie 1935, p. 984.

[8] *Ibidem*, nr. 44 ședința din 26 februarie 1935, p. 1 167.

* La 3 februarie Constantin Angelescu a demisionat din funcția de guvernator al Băncii Naționale, locul său fiind luat de Dorel Dumitrescu („Patria", XVI, nr. 28 din 4 februarie 1934).

** Societatea „Cagero" a obținut, la 28 noiembrie 1933, aprobarea de a exporta piei, lână, textile, articole din metal. Prin abuz, această societate a ajuns să se substituie Ministerului Industriei și Comerțului, eliberând permise de export, pentru care se percepeau taxe ce nu intrau în fondurile statului, cum era legal, ci în mâinile acționarilor.

[9] „Monitorul oficial", nr. 80 din 4 aprilie 1934.

Partidul Național-Țărănesc a criticat proiectul de lege sub motiv că nu ținea seama de capacitatea de plată a debitorilor, fixând mecanic un termen, astfel încât „legea va fi inoperantă și nu-și va atinge țelul propus"[10]. Fără a nega justețea criticilor formulate de național-țărăniști, realitatea este că legea pentru lichidarea datoriilor agricole și urbane, adoptată la 4 aprilie 1934[11], a contribuit la ameliorarea tensiunii create în lumea satelor, a scos țărănimea de sub povara insuportabilă a datoriilor.

Între acțiunile inițiate de guvern pe plan social, un loc important l-a ocupat legea pentru înființarea și organizarea Camerelor de Muncă, din 27 februarie 1934[12], prin care se modifica legea din octombrie 1932, adoptată de național-țărăniști. Partidul Național-Țărănesc a criticat noua lege, mai ales pentru faptul că desființa Consiliile Camerelor de Muncă — organe alese, în care se aflau reprezentanți ai muncitorilor — fiind înlocuite cu Comisii interimare numite de Ministerul Muncii, evident din rândul aderenților Partidului Național-Liberal.

Partidul Național-Țărănesc recunoștea justețea revendicărilor clasei muncitoare, chiar când aceasta pornea pe calea grevei. Astfel, într-un articol intitulat *Greva muncitorilor de la Reșița*, ziarul „Dreptatea" scria: „patronii Reșiței trebuie să înțeleagă că revendicările muncitorilor sunt juste și trebuie satisfăcute"[13]. În general, național-țărăniștii au manifestat multă solicitudine pentru clasa muncitoare, dar, desigur, în memoria contemporanilor stăruia amintirea evenimentelor de la Lupeni și de la „Grivița".

La începutul guvernării liberale au fost adoptate mai multe legi cu caracter fiscal, cea mai importantă privind contribuțiile directe, prin care impozitele erau reduse la capacitatea de plată a contribuabililor[14]. Apoi, pe măsura sporirii veniturilor, ca urmare a dezvoltării economice, au fost introduse noi impozite și taxe — asupra zahărului, orezului, uleiului, făinei, glucozei, benzinei și a altor produse de primă necesitate[15]. Aflați în opoziție, național-țărăniștii n-au

---

[10] *Partidul Național-Țărănesc și conversiunea*, în „Dreptatea", VIII, nr. 1 967 din 6 aprilie 1934.

[11] „D.A.D.", nr. 38 ședința din 4 aprilie 1934, p. 1 606.

[12] „Monitorul oficial", nr. 42 din 27 aprilie 1934.

[13] „Dreptatea", IX, nr. 2 221 din 24 februarie 1935.

[14] „D.A.D.", nr. 28 ședința din 20 martie 1934, p. 1 003.

[15] *Ibidem*, nr. 64 ședința din 27 martie 1935, p. 2 316, 2 406—2 408.

pregetat să critice aceste măsuri[16].

La 16 decembrie 1935, guvernul a depus în parlament proiectul legii administrative, care trebuia să înlocuiască legea adoptată de național-țărăniști. Proiectul de lege prevedea: listele electorale să nu mai fie întocmite de primar, ci de judecătorul de ocol; depunerea listei de candidați de către candidații înșiși, nemaifiind nevoie de un anumit număr de alegători, contestațiile fiind rezolvate pe loc de magistrați; durata consiliului comunal era nelimitată, alegerile având loc din trei în trei ani pentru împrospătarea a jumătate din numărul consilierilor; dizolvarea consiliilor alese putea fi făcută numai în cazuri grave. Se menținea organizarea stabilită prin legea din 1925 (în comune, județe, orașe și municipii) și se preconiza creșterea atribuțiilor organelor locale. În același timp, sporea rolul unor funcționari administrativi, neales; de asemenea, pentru limitarea abuzului de putere s-a introdus prevederea potrivit căreia particularii puteau deschide acțiune judiciară directă contra oricărui funcționar administrativ.[17]

Inițial, Partidul Național-Țărănesc a dat curs inițiativei guvernului de a contribui la îmbunătățirea acestui proiect, a participat la discutarea lui în Senat, propunând și amendamente — dintre care unele au fost acceptate. Dar național-țărăniștii au refuzat să voteze proiectul de lege, afirmând că el reintroducea „o tutelă exagerată a organelor de stat" asupra organelor administrative, declarând că, în cazul adoptării lui, „Partidul Național-Țărănesc își rezervă dreptul de a-l modifica în chip radical"[18]. Cum era de așteptat, proiectul a fost votat la 11 martie 1936.

Depărtându-se tot mai mult de programul și doctrina Partidului Național-Liberal și acționând potrivit sugestiilor primite din partea regelui Carol al II-lea, guvernul Tătărescu a jucat un rol important în procesul de erodare a democrației în România[19]. Astfel, guvernul a trecut prin Corpurile legiuitoare proiectul de lege pentru instaurarea stării de asediu, la 13 martie 1934, care a fost prelungită succesiv, în martie 1935 și martie 1937, dându-i astfel un caracter permanent. Partidul Național-Țărănesc a protestat energic împotriva stării de asediu, care — așa cum aprecia deputatul Ionel Pop —

---

[16] „Dreptatea", X, nr. 2 578 din 2 iunie 1936.

[17] „D.A.D.", nr. 15 ședința din 16 decembrie 1935, p. 280.

[18] *Ibidem*, nr. 31 ședința din 28 februarie 1936, p. 1 162.

[19] Ioan Scurtu, *Partidele politice din România (1918—1938)*, în „S.A.I.", XXXIII—XXXIV, 1976, p. 221—222.

constituia „una din cele mai grave atingeri ale principiilor constituționale"[20].

Paralel cu starea de asediu și sub protecția ei, guvernul a utilizat pe scară largă foarfecele cenzurii, care opera mai ales asupra ziarelor și gazetelor democratice. Partidul Național-Țărănesc a suportat, nu o dată, consecințele acestei măsuri arbitrare. Nu au fost ocolite de cenzură nici discursurile unor lideri ca: Mihalache, Maniu, Lupu, Madgearu. Interesant este că guvernul însuși a recunoscut, în repetate rânduri, modul arbitrar în care lucra cenzura. Astfel, Victor Iamandi (ministru secretar de stat) afirma că la Serviciul de cenzură „sunt unele anomalii care se repetă"[21], iar Eugen Titeanu (subsecretar de stat la Ministerul de Interne, de care depindea acest Serviciu) răspundea național-țărăniștilor că „cenzura a comis o gravă eroare nu numai față de dv., dar față de propriile noastre directive ferme și precise"[22]. La rândul său, Gh. Tătărescu, președintele Consiliului de Miniștri, aprecia de la tribuna parlamentului că cenzurarea discursurilor șefilor de partide „este o mare eroare"[23]. Aceste recunoașteri nu erau urmate de măsuri concrete, întrucât guvernul, în ansamblul său, era interesat în menținerea cenzurii, iar Serviciul cenzurii se orienta adesea după indicațiile primite de la Carol al II-lea.

O lege cu profunde consecințe pentru evoluția regimului politic din România a fost cea privind „apărarea ordinei de stat", promulgată la 7 aprilie 1934. Potrivit acestei legi, guvernul putea decide dizolvarea oricărei grupări politice care punea „în pericol siguranța ordinei de stat sau a ordinei sociale", precum și a celor care „în propaganda sau în acțiunea lor organizează sau recurg la formațiuni de luptă înarmate"[24]. Criticând proiectul de lege și adresându-se majorităților liberale, deputatul Petre Andrei spunea: „Dacă țineți la mecanismul vieții parlamentare democratice și constituționale, trebuie să dați partidelor și grupărilor politice garanția că nu sunt la discreția guvernului în orice moment"[25]. Acestea însă au votat proiectul de lege, deși el lovea în prestigiul Corpurilor legiuitoare și al democrației în general.

---

[20] „D.A.D.", nr. 22 ședința din 12 martie 1934, p. 743.

[21] *Ibidem*, nr. 49 ședința din 4 martie 1935, p. 1 330.

[22] *Ibidem*, nr. 55 ședința din 12 martie 1935, p. 1 576.

[23] *Ibidem*, nr. 56 ședința din 13 martie 1935, p. 1596.

[24] „Monitorul oficial", nr. 83 din 7 aprilie 1934.

[25] „D.A.D.", nr. 38 ședința din 4 aprilie 1934, p. 1 662.

Pe aceeași linie se înscrie „legea deplinei puteri" din 9 iulie 1934, prin care Parlamentul consimțea să cedeze guvernului o parte a prerogativelor sale, pentru rezolvarea „operativă a problemelor urgente". În mod concret, legea autoriza guvernul ca, în timpul vacanței Adunărilor legiuitoare, să procedeze la simplificarea și raționalizarea serviciilor și instituțiilor publice de ordin administrativ și de specialitate, să revizuiască toate bugetele administrațiilor centrale și ale regiilor publice și caselor autonome ale căror bugete aveau legătură cu bugetul general al statului, să efectueze orice operațiuni de trezorerie, precum și să ia toate măsurile necesare pentru a asigura o balanță activă de plăți. Decretele adoptate în virtutea acestei legi trebuiau depuse spre ratificare Corpurilor legiuitoare, în prima lună de la întrunirea acestora[26]. Sub protecția acestei legi, guvernul a depus spre aprobare, în bloc, decrete-lege cu un caracter foarte diferit, asupra cărora nu se mai puteau desfășura discuții de fond. Astfel, în decembrie 1934, guvernul a cerut aprobarea în bloc a 21 de decrete-lege[27], iar în decembrie 1936 a unui număr de 46 de decrete-lege[28]. Într-un discurs al său, Mihail Ghelmegeanu arăta: „De fapt, cu acest mod de procedare se ajunge la discreditarea parlamentului și la ridicarea dreptului de a discuta așa cum trebuie actele pe care guvernul le-a făcut pe baza legii deplinelor puteri, când suntem obligați la un vot în bloc"[29]. La rândul său, ziarul „Dreptatea" afirma că această practică constituia „un asasinat comis împotriva instituției parlamentare"[30].

O expresie a diminuării rolului parlamentarilor o constituia tergiversarea răspunsului la întrebările și comunicările adresate de deputați și senatori. Criticând această situație, Petre Andrei semnala în martie 1935 că, din cele 900 de comunicări și întrebări ce i s-au adresat, guvernul răspunsese abia la 104, fapt ce nu îngăduia Corpurilor legiuitoare să exercite un adevărat control asupra puterii executive —, așa cum prevedea Constituția[31].

Activitatea Partidului Național-Țărănesc în favoarea menținerii regimului statuat prin Constituția din 1923, împotriva degradării instituției parlamentare, este pozitivă, și a fost apreciată ca atare, la vremea respectivă, de toate forțele democratice.

---

26 „Monitorul oficial", nr. 155 din 9 iulie 1934.

27 „D.A.D.", nr. 15 ședința din 15 decembrie 1934, p. 250.

28 *46 decrete-lege*, în „Dreptatea", X, nr. 2 739 din 20 decembrie 1936.

29 „D.A.D.", nr. 45 ședința din 13 martie 1934, p. 250.

30 *46 decrete-lege*, *loc. cit.*

31 „D.A.D.", nr. 56 ședința din 13 martie 1935, p. 1 610.

În privința politicii externe, între guvern și Partidul Național-Țărănesc n-au existat deosebiri de substanță, ba chiar a avut loc o colaborare în vederea realizării unor obiective fundamentale ca: menținerea păcii și securității internaționale, apărarea statu quo-ului teritorial, întărirea sistemelor de alianță existente (Mica Înțelegere, Înțelegerea Balcanică, alianța cu Polonia, cu Franța), promovarea unor relații de bună vecinătate cu toate statele, combaterea revizionismului și a spiritului de revanșă.

Întemeierea Înțelegerii Balcanice în februarie 1934 — pregătită în timpul guvernărilor național-țărăniste —, a fost primită cu satisfacție de Partidul Național-Țărănesc. Ziarul „Dreptatea" aprecia noua alianță regională ca o „considerabilă înfăptuire diplomatică", „un eveniment istoric", o expresie a politicii de pace și cooperare promovată cu consecvență de România[32].

Partidul Național-Țărănesc a salutat reluarea relațiilor diplomatice între România și Uniunea Sovietică, în iunie 1934[33]. Ion Mihalache declara că acest act îl bucură „și ca român și ca reprezentant al Partidului Național-Țărănesc"[34], în timp ce Iuliu Maniu afirma: „Reluarea relațiunilor diplomatice între România și Rusia sovietică, este un fapt îmbucurător, pe care-l salutăm cu toată sinceritatea"[35].

Național-țărăniștii au susținut consecvent orientarea politicii externe a României spre Franța și Anglia, considerând că aceste mari puteri erau interesate în menținerea păcii și a statu quo-ului teritorial. În iunie 1934, cu ocazia vizitei lui Louis Barthou, ministrul de Externe al Franței, la București a fost organizată o ședință solemnă a parlamentului, în cadrul căreia au luat cuvântul reprezentanții partidelor politice, care au subliniat, în unanimitate, necesitatea unor strânse relații între cele două țări. Vorbind în numele Partidului Național-Țărănesc, Ion Mihalache a scos în relief amiciția și alianța indestructibilă care leagă România de Franța, precum și „voința noastră de a apăra tratatele de pace și ordinea internațională"[36].

---

[32] *Pactul Balcanic*, în „Dreptatea", VIII, nr. 1 919 din 10 februarie 1934.

[33] *Un mare eveniment internațional*, *Ibidem*, nr. 2 015 din 12 iunie 1934.

[34] *Importanța acordului cu Rusia. Declarațiile d-lui Ion Mihalache*, *Ibidem*, nr. 2 016 din 13 iunie 1934.

[35] *Reluarea raporturilor cu Rusia. Declarațiile d-lui Iuliu Maniu*, *Ibidem*, nr. 2 015 din 12 iunie 1934.

[36] *Ședința solemnă a parlamentului*, *Ibidem*, nr. 2 025 din 23 iunie 1934.

Partidul Național-Țărănesc a fost o consecventă forță antirevizionistă, a luat atitudine fermă împotriva oricăror încercări de a atenta la integritatea teritorială a României. În ziua de 17 martie 1934 a fost semnat la Roma un acord între Benito Mussolini, Gyula Gömbös și Engelbert Dollfuss, prin care se puneau bazele unui bloc revizionist în Europa Centrală. Discursurile rostite cu acest prilej, care vizau satisfacerea pretențiilor revizioniste ale Ungariei horthyste, au provocat o puternică reacție în România. La 4 aprilie 1934, Iuliu Maniu a adresat ministrului de Externe Nicolae Titulescu o interpelare, la care s-au asociat Constantin I. C. Brătianu și Gheorghe Brătianu, privind manifestațiile revizioniste și ecourile lor în statele aliate României. Interpelarea a prilejuit lui Titulescu un strălucit discurs, care a scos în evidență, încă o dată, preocuparea statornică a marelui diplomat pentru apărarea integrității teritoriale a țării, pentru combaterea revizionismului și realizarea securității colective pe continentul european. În cuvântul său, Maniu, după ce a elogiat activitatea desfășurată de Titulescu, a spus: „Dacă în atâtea și atâtea chestiuni interne ne desparte, unii de alții, o lume întreagă, doresc măcar în chestiunile externe să ne unim cu toții în gând și hotărâre, de a păstra ce este al nostru, de a nu ataca pe nimeni, dar a nu lăsa pe nimeni să ne atace patrimoniul național. Va trebui, firește, să nu fim numai deștepți, să fim nu numai hotărâți, ci și tari, în sensul unei puteri interne de consolidare națională și economică și în sensul realizării unei puternice armate, care să impună chiar și celor care ar avea vreo îndoială în ceea ce privește destoinicia, tăria și voința noastră". Întrucât cercurile conducătoare cereau revizuirea tratatului de la Trianon, liderul național-țărănist, care avusese un rol important în unirea Transilvaniei, a ținut să precizeze că „prin tratatul de la Trianon nu s-au atribuit din Ungaria pentru România teritorii maghiare și că prin acel tratat Ungaria nu a fost spoliată, ci prin el s-a restabilit numai, după minuțioase examinări, dreptatea istorică și etnică atât de mult așteptată"[37].

Partidul Național-Țărănesc a condamnat acțiunile agresive ale Italiei și Germaniei care puneau în pericol pacea Europei și a lumii întregi. Acest partid a susținut aplicarea de sancțiuni împotriva Italiei, care atacase Abisinia[38], a luat poziție împotriva amestecului Germaniei hitleriste în treburile interne ale Spaniei republicane.

Național-țărăniștii au sprijinit acțiunile lui Nicolae Titulescu vizând realizarea securității colective pe continentul

---

[37] „D.A.D.", nr. 38 ședința din 4 aprilie 1934, p. 1 607.

[38] *La Geneva*, în „Dreptatea", X, nr. 2 607 din 8 iulie 1936.

european. Ei au văzut în persoana ministrului de Externe un remarcabil diplomat, apărător ferm și consecvent al intereselor fundamentale ale poporului român. Între acesta și liderii național-țărăniști existau relații amicale, un schimb sistematic de opinii privind evoluția vieții internaționale și politica externă a României. Partidul Național-Țărănesc a primit cu ostilitate vestea înlăturării lui Titulescu din fruntea Ministerului de Externe, la 29 august 1936, sub pretextul omogenizării guvernului[39]. Dr. N. Lupu — primul om politic român care l-a vizitat pe Titulescu imediat după debarcare —, declara că acesta era „omul de stat capabil și strălucitor, care a adus vreme de 19 ani servicii eminente țării sale, cauzei păcii și Societății Națiunilor, omul de stat care a păstrat României onoarea, prestigiul și loialitatea față de angajamentele sale internaționale"[40].

În fața creșterii pericolului de război, Partidul Național-Țărănesc a inițiat și organizat, în a doua jumătate a anului 1936, o vastă campanie cu caracter antirevizionist[41]. În cadrul unor mari adunări, desfășurate la Satu Mare (4 octombrie 1936), Chișinău (25 octombrie), Cernăuți (1 noiembrie), Arad (22 noiembrie) și București (22 noiembrie), s-a condamnat cu energie revizionismul, precum și activitatea organizațiilor de dreapta și extrema dreaptă care se pronunțau pentru orientarea politicii externe a României spre Roma și Berlin. Aceste întruniri — desfășurate sub lozincile: „Trăiască România Mare!", „Jos cu revizioniștii!", „Nu cedăm nici o palmă de pământ românesc!", „Jos cu slugile lui Hitler!" — au avut un rol important în exprimarea voinței poporului de a apăra independența și integritatea patriei noastre[42].

Se poate aprecia că, în general, Partidul Național-Țărănesc a avut o atitudine negativă — nu o dată exagerat de critică — față de politica internă a guvernului Tătărescu, dar a sprijinit activitatea internațională a acestuia.

---

[39] Ioan Scurtu, *Poziția partidelor politice față de activitatea diplomatică a lui N. Titulescu (1932—1936)*, în *Titulescu și strategia păcii*. Coordonator Gheorghe Buzatu, Iași, Edit. Junimea, 1982, p. 249—252.

[40] *Guvernul nu trebuia reînnoit, ci îndepărtat*, în „Dreptatea", X, nr. 2 650 din 3 septembrie 1936.

[41] Vezi, pe larg, Vasile Budrigă, *Poziții și acțiuni antirevizioniste în România în anii 1935—1937*, în *60 de ani de la făurirea statului național unitar român* (coordonatori Matei Vlad, I. Gheorghiu, Ioan Scurtu), București, 1978.

[42] „Dreptatea", X, nr. 2 677 din 7 octombrie 1936; „Adevărul", 50, nr. 16 208 din 24 noiembrie 1936; „Zorile", II, nr. 564 din 24 noiembrie 1936.

Poziția național-țărăniștilor față de tendințele autoritare ale regelui Carol al II-lea

Prin dispariția lui I. G. Duca, Regele s-a văzut dintr-odată scăpat de un om politic incomod, apărător consecvent al regimului întemeiat pe pluripartidism. Numirea dr. C. Angelescu a avut un caracter provizoriu, peste câteva zile sarcina formării noului guvern fiind încredințată lui Gheorghe Tătărescu, fără consultarea forurilor conducătoare ale Partidului Național-Liberal. La 5 ianuarie 1934, în fruntea acestui partid a fost ales Constantin I. C. Brătianu, exponent al „bătrânilor" liberali. Astfel, între șeful guvernului și cel al partidului a început o dispută — uneori deschisă, de cele mai multe ori surdă, în culise —, cu rezultate negative pentru soarta regimului politic din România.

Văzând că nu găsea suficient sprijin în Partidul Național-Liberal, unde era ținta criticilor „bătrânilor", Gh. Tătărescu, bazându-se pe încrederea regelui, a început să ocolească forurile conducătoare ale partidului, să apeleze tot mai puțin la Corpurile legiuitoare, aplicând pe scară largă, sistemul decretelor-lege. În fond, Tătărescu „a folosit firma vechiului Partid Liberal pentru a acoperi o guvernare având altă orientare"[1], și anume cea impusă de Carol al II-lea.

În același timp, suveranul a urmărit cu perseverență: discreditarea acelor partide și oameni politici care se opuneau creșterii rolului monarhiei în viața de stat; crearea unor organizații de manevră; atragerea de partea sa a unor oameni politici de marcă; încurajarea forțelor care, într-o formă sau alta, erau potrivnice regimului democratic, parlamentar-constituțional; crearea unui climat politic favorabil curentelor de extremă dreaptă[2].

Principalul promotor al luptei împotriva tendințelor dictatoriale ale regelui și a camarilei, îndeosebi a Elenei Lupescu, a fost Iuliu Maniu. El a căutat să angreneze pe această cale nu numai Partidul Național-Țărănesc, dar și celelalte partide politice interesate în menținerea regimului democratic.

Sesizând jocul politic făcut de Tătărescu, Maniu a încercat să atragă de partea sa pe „bătrânii" liberali, care dețineau conducerea

---

[1] Al. Gh. Savu, *Sistemul partidelor politice din România. 1919—1940*. București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 48.

[2] Vezi, pe larg, Ioan Scurtu, *Acțiuni de opoziție ale unor partide și grupări politice burgheze față de tendințele dictatoriale ale regelui Carol al II-lea (iunie 1930 — februarie 1938)*, în „Rev. ist.", nr. 3/1978.

partidului aflat la putere. La sfârșitul lunii iunie 1934, el a avut o întâlnire cu C. I. C. Brătianu, în cadrul căreia s-a căzut de acord asupra necesității de a lupta pentru menținerea regimului constituțional democratic[3]. Spre deosebire de Iuliu Maniu, C. I. C. Brătianu socotea că nu era suficientă o campanie împotriva Elenei Lupescu, întrucât, chiar dacă ea ar fi fost expulzată, regele își va găsi o altă „metresă", iar metoda de guvernare rămânea neschimbată.

Iuliu Maniu a reușit să stabilească contacte relativ strânse cu Alexandru Averescu și cu Grigore Filipescu, pe o platformă anticarlistă. La 28 iunie 1934, el s-a întâlnit cu cei doi, convenind să acționeze în comun împotriva modificării Constituției, pentru îndepărtarea lui Gabriel Marinescu din funcția de prefect al Poliției Capitalei și expulzarea Elenei Lupescu din țară[4]. Profitând de faptul că era președintele Societății de Telefoane, Grigore Filipescu a început să intercepteze convorbirile telefonice de la Palat și de la Aleea Vulpache (casa Elenei Lupescu), oferind lui Maniu un material extrem de prețios.

Liderul național-țărănist a acordat o atenție deosebită atragerii unor ziariști în campania anticamarilistă[5]. De asemenea, el a încurajat activitatea asociației „Cultul Patriei" — condusă de Marian Ștefănescu și de generalul Toma Dragu —, care critica hotărât amestecul Elenei Lupescu în viața politică și cerea expulzarea ei din țară[6].

Acțiunile lui Iuliu Maniu se interferau cu cele ale lui Gheorghe Brătianu care, din noiembrie 1933, s-a lansat în atacuri vehemente împotriva camarilei. Maniu a fost insistent solicitat de Gh. Brătianu — prin Alice Sturdza, care i-a făcut mai multe vizite la Bădăcin — să participe la o acțiune coordonată, la scara întregii țări. În acest cadru, Iuliu Maniu trebuia să activeze în Transilvania, iar Gheorghe Brătianu, Alexandru Averescu și Grigore Filipescu în Vechiul Regat. Fără a respinge asemenea propuneri, Maniu a evitat să se angajeze la o colaborare oficială, până la alegerea sa în fruntea Partidului Național-Țărănesc. În calitate de președinte al partidului, el promitea să realizeze o colaborare cu alte forțe politice împotriva camarilei și a tendințelor autoritare ale regelui[7]. Până atunci, Maniu

---

[3] *În jurul întrevederii dintre domnii Iuliu Maniu și Dinu Brătianu*, în „Dreptatea", VIII, nr. 2 030 din 29 iunie 1934.

[4] Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 11/1934, f. 100.

[5] *Ibidem*, fond Carol II, Arh. pers., dos. VIII—934/1935, f. 3—4.

[6] *Ibidem*, fond Casa Regală, dos. 1/1935, f. 1—4.

[7] *Ibidem*, dos. 6/1935, f. 1.

înțelegea să ducă o luptă de hărțuială a lui Carol și a camarilei. El n-a lăsat să-i scape nici un prilej pentru a acționa în acest spirit.

La rândul său, Carol al II-lea și Elena Lupescu și-au urmărit îndeaproape adversarii, îndeosebi pe Maniu, pe care au căutat să-i reducă la tăcere. Această luptă s-a desfășurat atât în culise, cât și la lumina zilei, a antrenat uneori forțe însemnate, punându-și amprenta asupra evoluției vieții politice din România anilor 1934—1938.

Din inspirație camarilistă a început să se vânture tot mai mult ideea modificării Constituției. Încă de la sfârșitul anului 1934, Carol al II-lea a însărcinat pe câțiva oameni politici să elaboreze proiectul unei noi Constituții, care urma să statueze creșterea prerogativelor regale și reducerea rolului parlamentului. Tătărescu a împărtășit ideea modificării Constituției în sensul dorit de Carol, deși Partidul Național-Liberal cerea, cu hotărâre, menținerea legii fundamentale adoptată în 1923.

Partidul Național-Țărănesc se declara de acord cu revizuirea într-un sens democratic a Constituției, pentru a se garanta drepturile și libertățile statuate, a se trece la verificarea mandatelor parlamentare de către justiție, a se preciza cazurile în care Corpurile legiuitoare puteau fi dizolvate, a se stabili cu claritate principiul responsabilității ministeriale ș. a. Constatând că cei care agitau modificarea Constituției urmăreau, în fond, „înlănțuirea națiunii"[8], Partidul Național-Țărănesc nu s-a angajat pe linia agitării acestei chestiuni, socotind că problema esențială era asigurarea respectării drepturilor și libertăților democratice înscrise în legea fundamentală adoptată în 1923[9].

Pornind de la faptul că suveranul declarase unei reviste franceze că politica externă a României nu aparținea partidelor și guvernelor, ci era „regală", Maniu a adresat, la 13 martie 1935, o interpelare guvernului: „în sensul Constituției, Coroana nu are alte drepturi și prerogative decât acelea care sunt stabilite în Constituție [...]. Cum este posibil să se spună că politica externă, care angajează viitorul țării, care angajează viața cetățenilor, nu este națională, nu aparține națiunii, ci este regală? [...] nu este posibil — a ținut să afirme categoric liderul național-țărănist — să admitem nici chiar din partea suveranului să se spună că această importantă parte a vieții noastre de stat aparține Coroanei". Maniu a folosit prilejul că se afla la

---

[8] *Constituția nu poate fi modificată cu gândul de a se știrbi drepturile și înlănțuirea națiunii*, în „Dreptatea", IX, nr. 2 321 din 5 iulie 1935.

[9] Eugen Zamfiroiu, *Modificarea Constituției*, în „Aurora", XIV, nr. 78 din 25 aprilie 1935.

tribuna Adunării Deputaților pentru a ataca guvernul că folosea cenzura pentru a acoperi „unele tendințe de autocrație, de dictatură". Deși Tătărescu l-a întrerupt în mai multe rânduri, avertizând că abuza de „toleranța acestui parlament" și că prin atitudinea sa nu slujea „cauza românească", Maniu a continuat, atacând direct camarila: „în țara noastră sunt anumite forțe oculte care împiedică o guvernare reală [...] în țara aceasta se poate critica oricine, poți să înjuri de Dumnezeu, dar anumite persoane sau anumite nume nu pot fi amintite, nici criticate". Și a întrebat: „Spuneți dv., cum se poate aceasta că cenzura consecvent șterge cuvintele camarila, Wieder? Cine este Wieder* în țara aceasta? Cine este în țara aceasta d-l Lupescu și familia lui? Ce prerogative au în țara aceasta de nu pot fi numiți în ziare?"[10]. Evident, președintele Consiliului de Miniștri n-a răspuns la aceste întrebări.

Carol al II-lea, cu concursul guvernului, a depus mari eforturi pentru a-l implica pe Maniu în „afacerea Skoda" și a-l compromite din punct de vedere politic[11]. La rândul lor, conducătorii Partidului Național-Țărănesc au cerut, în repetate rânduri, deschiderea unei anchete care să cerceteze această „afacere", pentru a nu mai lăsa să planeze asupra partidului lor o învinovățire atât de gravă. Mihalache se adresa astfel celor care acuzau Partidul National-Țărănesc de corupție și ilegalități: „Dacă veți descoperi dv. vinovați între noi, suntem gata să aplicăm sancțiuni"[12]. La insistențele național-țărăniștilor s-a constituit, în ziua de 28 aprilie 1934, o comisie de anchetă parlamentară formată din 30 de deputați și 23 de senatori, aparținând tuturor partidelor reprezentate în Corpurile legiuitoare[13].

Solicitat de această comisie, Maniu a respins toate afirmațiile potrivit cărora ar fi vorba de o „afacere" Skoda, susținând că ea constituia numai un pretext pentru a lovi în el și în Partidul Național-Țărănesc, conchizând: „Domnilor, nu știu cine ar putea avea interesul ca să încerce un asasinat moral contra unui fost prim-ministru al țării. Eu înțeleg: oamenii politici pot fi incomozi multor persoane, se întâmplă; înțeleg ca acești oameni să fie trimiși pe cealaltă lume, se întâmplă; se poate explica prin interesul de stat; dar ce interes de stat poate fi în acela că, cu voie și cu fals să pecetluiești rușinea pe seama

---

* Felix Wieder — membru al camarilei regale.

[10] „D.A.D.", nr. 56 ședința din 13 martie 1935, p. 1 636—1 637.

[11] Arh. ist. centr., fond. Casa Regală, dos. 11/1934, f. 221, 225.

[12] „D.A.D.", nr. 50 ședința din 28 aprilie 1934, p. 2 671.

[13] *Ibidem*, nr. 52 ședința din 8 martie 1935, p. 1 427.

unui stat, că a avut un prim-ministru care a fost un ticălos, aceasta n-o înțeleg!" El a afirmat că s-a falsificat un proces-verbal și că cel care a comis acest act era colonelul Pomponiu, prim-comisar regal, că s-a intervenit pe lângă Seletzki pentru a face declarații în defavoarea șefului guvernului sub care s-a încheiat contractul cu firma Skoda*. Fără îndoială, aluzia viza pe Carol al II-lea și camarila; de aceea, Maniu ținea să precizeze: „Pe mine nu reușesc să mă mai intimideze, eu de la calea mea nu mă abat, eu de la hotărârile mele nu mă schimb, eu ce cred că este bine pentru țară și pentru neam, asta fac"[14].

Întrucât cenzura a interzis publicarea integrală a declarațiilor făcute de Maniu, liderul conservator Grigore Filipescu a organizat la 13 august 1934, un banchet în onoarea fruntașului național-țărănist. În discursul rostit în fața celor 3 000 de participanți la banchet, Filipescu l-a prezentat pe Maniu ca un om demn, care nu se pleacă în fața presiunilor camarilei. La rândul său, Maniu a criticat camarila, acuzând-o că încerca să desființeze instituțiile fundamentale ale statului și să asasineze moral pe adversarii ei politici[15].

După audierea a zeci de martori, adunarea de acte și documente, efectuarea controlului averii lui Romulus Boilă, comisia parlamentară s-a aflat în fața unor dosare cuprinzând peste 6 000 de file. În ședința din 8 martie 1935, președintele comisiei, Aurelian Bentoiu (liberal), a prezentat un raport din care se desprindea concluzia că prețurile la armamentul contractat au fost majorate în prejudiciul statului cu circa 1,5 miliarde lei, că interesele industriei naționale au fost

---

* După ce a prezentat originalele, Iuliu Maniu a depus pe biroul Comisiei de anchetă parlamentară fotocopiile unor documente din care rezulta că regele Carol al II-lea dăduse dispoziția confidențială pentru implicarea într-o formă oarecare a lui Maniu sau a anturajului său în „afacerea" Skoda. Documentele depuse erau: un bilet scris de mâna lui Carol pentru colonelul Pomponiu și un proces-verbal scris de mâna grefierului militar Ilie, în care era consemnată depoziția lui Bruno Seletzki; în acest proces-verbal, colonelul Pomponiu intercalase cu mâna lui câteva corecturi și o adăugire de cinci rânduri. Procesul-verbal de audiere dactilografiat cu interpolările respective a fost semnat de Seletzki, căruia, în prealabil, i se citise originalul nefalsificat, fără ca acesta să sesizeze denaturarea (din care rezulta un indiciu asupra unor comisioane de care ar fi profitat Romulus Boilă). Originalul procesului-verbal falsificat de Pomponiu fusese păstrat în seiful Procuraturii Militare, de unde a fost sustras, împreună cu notița regelui, de doi subofițeri grefieri și vândut cu 100 000 de lei avocatului Rappaport, apărătorul lui Seletzki în proces, care l-a predat lui Iuliu Maniu.

[14] *Atitudinea d-lui Maniu în Comisia de anchetă parlamentară*, în „Dreptatea", VIII, nr. 2 054 din 29 iulie 1934.

[15] *Sărbătorirea d-lui Iuliu Maniu, Ibidem*, nr. 2 068 din 16 august 1934.

neglijate, întrucât o treime din materialul comandat la firma Skoda se putea fabrica în țară, că nu au fost consultați factorii competenți asupra calității produselor. Potrivit aprecierilor comisiei de anchetă parlamentară, vina aparținea firmei Skoda și în special delegatului ei în România, precum și reprezentanților statului român, care nu s-au informat corespunzător, au manifestat superficialitate, au oferit un preț exagerat, au lovit în industria națională de armament. Dar, în stabilirea răspunderilor, comisia nu s-a pronunțat cu certitudine, arătând că dispariția unor piese — inclusiv a cifrului — nu permitea ducerea până la capăt a anchetei[16]. Pe baza raportului, s-a formulat o moțiune de punere sub acuzare a generalului Henry Cihoski, ministrul de Război care a semnat contractul din 17 martie 1930, a lui Mihai Popovici, pentru că a cauzat întreruperea cercetărilor la sediul firmei Skoda din București în ziua de 10 martie 1933, a lui Romulus Boilă și a colonelului Sică Georgescu pentru câștiguri ilicite[17].

După dezbaterile ce au avut loc, în ziua de 13 aprilie 1935, Adunarea Deputaților a decis să fie trimiși în judecată Romulus Boilă, colonelul Georgescu și generalul Cihoski. În privința lui M. Popovici, s-a votat doar efectuarea unui control al averii acestuia[18], în urma căruia nu s-a putut dovedi însușirea unor bunuri pe cale ilicită. Până la urmă, toți cei implicați în această „afacere" au fost achitați[19], astfel încât, deși s-a făcut o zarvă nemaipomenită timp de doi ani de zile, „afacerea Skoda" s-a încheiat fără ca cei care au agitat-o să-și atingă scopul.

La 25 februarie 1935, guvernul Tătărescu a semnat un nou contract cu firma Skoda, care a fost ratificat de parlament la 8 aprilie 1935[20], act ce a pus capăt și campaniei dusă împotriva Partidului Național-Țărănesc pe terenul politicii vizând înarmarea țării.

Deoarece în legătură cu „restaurația" existau diferite variante, unele de-a dreptul fanteziste, Iuliu Maniu a întocmit în martie 1935, un memoriu în care relata, pe larg, atitudinea sa față de evenimentele din 1925—1930, insistând asupra ideii că el a militat pentru revenirea lui Carol în țară, cu două condiții: 1) despărțirea de Elena Lupescu și 2) angajamentul acestuia că o dată ajuns rege va

---

16 *Raportul comisiei de anchetă parlamentară în chestiunea „Skoda"*, în „D.A.D.", nr. 52 ședința din 8 martie 1935.

17 *Ibidem*, nr. 64 ședința din 27 martie 1935, p. 2 254—2 255.

18 *Ibidem*, nr. 76 ședința din 13 aprilie 1935, p. 3 533—3 534.

19 *Achitarea*, în „Dreptatea", X, nr. 2 503 din 23 februarie 1936.

20 „D.A.D.", nr. 72 ședința din 8 aprilie 1935, p. 3 096.

respecta Constituția și regimul politic existent. Deosebit de sugestiv este finalul acestui memoriu, de 22 de pagini dactilografiate: „Prin restaurație ordinea constituțională și dinastică a intrat în albia normală. Ea ar fi trebuit să dea roade binecuvântate și liniștite în viața de stat. Situația ce s-a creat însă prin o serie de atitudini și măsuri luate din partea Coroanei pe urma greșelilor sfetnicilor săi, este departe de a fi normală. Ea inspiră serioase îngrijorări fiecărui cetățean devotat țării și regelui. Lucrurile trebuie îndrumate fără întârziere înspre normala funcționare a factorilor constituționali, respectându-se pe deplin drepturile și spre o liniștire a sufletelor adânc tulburate"[21]. Memoriul a fost multiplicat și trimis principalelor ziare, precum și unui însemnat număr de oameni politici, deoarece ministrul de Interne Ion Inculeț a interzis publicarea lui[22].

Camarila a decis să reacționeze. Gabriel Marinescu, împreună cu Ion Modreanu și Constantin Buruiană, au publicat cartea *Carol al II-lea, regele românilor. Cinci ani de domnie. 8 iunie 1930—8 iunie 1935*, în care, pe 332 de pagini era elogiat monarhul și se aduceau critici vehemente unor oameni politici, în special lui Iuliu Maniu. Dar, Gabriel Marinescu nu s-a mulțumit cu publicarea acestei cărți, ci a ținut și un discurs la radio, în ziua de 8 iunie 1935, în care a atacat guvernul Maniu și Partidul Național-Țărănesc pentru atitudinea avută în zilele „restaurației". Acest fapt a provocat o vie reacție din partea național-țărăniștilor. Ziarul „Dreptatea" scria: „colonelul Gavrilă este un exponent. Un specimen dintr-o serie de cuibare cu ploșnițe sugătoare de sânge din trupul sănătos al nației. Focare de infecție"[23]. Iar ceva mai târziu, același ziar îl caracteriza astfel pe omul de strajă al camarilei și al Elenei Lupescu: „Nici viața filmată a gangsterilor nu întrece, în peripeții și tertipuri, activitatea acestui borfaș de junglă"[24]. Pentru a potoli campania dezlănțuită de adversarii camarilei, guvernul s-a văzut nevoit să-l sancționeze pe Marinescu cu „mustrare scrisă", deoarece ținuse conferința la radio „fără a fi cerut în prealabil autorizarea organelor superioare"[25].

În manevrele sale vizând scindarea Partidului Național-Țărănesc, Carol al II-lea a găsit un sprijin la Al. Vaida-Voevod, care, în

---

[21] Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 30/1934, f. 22.

[22] „D.A.D.", nr. 56 ședința din 13 martie 1935, p. 1 617.

[23] „Dreptatea", IX, nr. 2 311 din 20 iunie 1935.

[24] *Gavrilismul guvernului Tătărescu*, *Ibidem*, nr. 2 335 din 26 iulie 1935.

[25] *Consecințele cuvântării prefectului de poliție*, în „Universul", 52, nr. 159 din 12 iunie 1935.

februarie 1935, a părăsit acest partid, întemeind Frontul Românesc. Amestecul regelui și al camarilei sale în această acțiune este subliniat de faptul că D. R. Ioanițescu, unul din liderii național-țărăniști, a fost îndemnat de însuși Gabriel Marinescu să se alăture lui Vaida[26]. Dar acesta n-a reușit să creeze o organizație politică puternică, să atragă după sine majoritatea organizațiilor Partidului Național-Țărănesc din Transilvania pentru a-l izola pe Maniu. Frontul Românesc a devenit, practic, o organizație de manevră pusă în slujba planurilor politice ale regelui.

Pe de altă parte, prin plecarea lui Vaida s-a creat un larg câmp de acțiune pentru Maniu, care nu mai avea de întâmpinat, în sânul Partidului Național-Țărănesc, o rezistență înverșunată. Funcțiile lui Vaida în partid au fost preluate de Mihai Popovici, prieten apropiat al lui Maniu.

Cea de a doua jumătate a anului 1935 a fost dominată de hotărârea Partidului Național-Țărănesc de a declanșa campania de răsturnare a guvernului[27]. Iuliu Maniu a căutat să imprime acestei campanii un curs anticamarilist. La 22 septembrie el a ținut un discurs la Uioara, în cadrul căruia a afirmat că acțiunea sa avea menirea de a deschide „ochii și urechile regelui"[28]. După intervențiile energice ale președintelui Partidului Național-Țărănesc, Maniu a acceptat să-și suspende activitatea politică și s-a retras la Bădăcin. El era convins că tactica lui Mihalache va eșua, iar Partidul Național-Țărănesc „va cădea în brațele sale" și „atunci nu un singuratic va înfrunta pe rege, ci un partid întreg solidar cu crezul șefului său autentic"[29].

Între timp, Mihalache a pornit energic la organizarea demonstrației din 14 noiembrie, în București, la care trebuiau să participe peste 100 000 de oameni. Prin presă, manifeste și broșuri de propagandă, prin deplasarea cadrelor de la centru în diferite orașe din țară și organizare de întruniri locale, Partidul Național-Țărănesc stimula o stare de efervescență, care amintea în unele privințe de cea premergătoare marii adunări din 6 mai 1928. Încă de la 10 septembrie 1935, Madgearu a solicitat directorului general al C.F.R. un număr de 2 272 vagoane, grupate în 23 de perechi de trenuri directe a 30 vagoane clasa III-a și 38 de perechi de trenuri locale a 40 vagoane de marfă

---

[26] Arh. ist. centr., fond. Casa Regală, dos. 6/1935, f. 35.

[27] „Dreptatea", IX, nr. 2 376 din 12 septembrie 1935.

[28] *Ibidem*, nr. 2 385 din 24 septembrie 1935.

[29] Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 6/1935, f. 50.

pentru a aduce cetățenii la manifestația din 14 noiembrie. Direcția C.F.R. a oferit totalul vagoanelor disponibile, care se cifrau la 1 705[30].

Perspectiva ținerii unei mari adunări național-țărăniste în Capitală a îngrijorat profund pe rege și pe Tătărescu. Într-un discurs ținut la Constanța, în ziua de 24 septembrie, primul-ministru a împărțit opoziția în două: „O opoziție care acționează în cadrul practicilor constituționale, controlând și criticând activitatea guvernului în parlament și în afară de parlament, pe căi legale și neturburătoare și în care se înșiră partidele d-lor Iorga, Argetoianu, Goga, Iunian, Vaida-Voevod. Alături de această opoziție, care îndeplinește un important rol în viața statului, se așează altă opoziție, care acționează în cadrul campaniilor de uri și de agitație, fățișe sau clandestine și care au drept ultim scop răsturnarea guvernului prin acte de violență. În această opoziție se înșiră partidele d-lor Mihalache și Maniu, mareșal Averescu și Gheorghe Brătianu". Din această clasificare se observă limpede că guvernul considera că Partidul Național-Creștin desfășura o activitate pozitivă, în timp ce Partidul Național-Țărănesc era trecut în rândul partidelor dăunătoare intereselor statului. Certificatul de bună purtare obținut de național-creștini din partea lui Gh. Tătărescu îi va încuraja în lupta lor împotriva forțelor democratice. Cu același prilej, șeful guvernului a atacat cu vehemență pe Iuliu Maniu, ale cărui discursuri erau considerate „pagini de literatură morbidă caracterizate prin lipsa elementară de bună cuviință și prin lipsa totală de bună credință", liderul național-țărănist desfășurând o acțiune „de șantaj, inventând legenda «forțelor oculte»". Adunarea de la 14 noiembrie era considerată o provocare la adresa guvernului, care va trata pe inițiatori „ca vrăjmași ai țării"[31].

Paralel cu aceste atacuri și cu ampla mobilizare a forțelor de ordine, guvernul a recurs la o diversiune: a sugerat lui Octavian Goga să organizeze o adunare a Partidului Național-Creștin la București, tot în ziua de 14 noiembrie. Goga a acceptat imediat propunerea, surâzându-i ideea de a folosi adunarea ca un argument în lupta partidului său pentru putere. Se contura astfel perspectiva unor grave incidente între național-țărăniști și național-creștini, care ar fi dat prilej forțelor represive să intervină cu hotărâre.

La 27 septembrie 1935, Comitetul Central Executiv al Partidului Național-Țărănesc a decis ținerea adunării din 14 noiem-

---

30 „Dreptatea", IX, nr. 2 422 din 8 noiembrie 1935.

31 *Marele expozeu politic al d-lui prim-ministru Tătărescu*, în „Viitorul", XXVII, nr. 8 310 din 26 septembrie 1935.

brie „în orice condițiuni și cu orice mijloace compatibile cu legile și interesul țării", făcând cunoscut că „fiecare cetățean este în drept să socotească acest guvern ca vrăjmaș al intereselor țării"[32]. Ziarul „Dreptatea" scria că „Pentru guvern, la 14 noiembrie se va pune lespedea funerară. Pentru Partidul Național-Țărănesc, 14 noiembrie însemnează prefața politică a statului țărănesc"[33].

La 2 noiembrie, Gh. Tătărescu a trimis câte o scrisoare lui I. Mihalache și lui O. Goga prin care le aducea la cunoștință că guvernul a hotărât să interzică adunările din 14 noiembrie, deoarece în acea zi se deschidea sesiunea Corpurilor legiuitoare și nu era admisibil ca acestea să lucreze sub presiunea străzii. Tătărescu cerea președinților Partidului Național-Țărănesc și Partidului Național-Creștin să fixeze o altă dată pentru adunările proiectate. Disciplinat, Goga a acceptat propunerea guvernului, contramandând adunarea Partidului Național-Creștin. Răspunzând a doua zi, Mihalache declara categoric: „Partidul Național-Țărănesc nu poate renunța la data de 14 noiembrie fixată pentru adunarea noastră"[34].

Regele Carol al II-lea a decis să intervină direct pentru a-i determina pe liderii național-țărăniști să renunțe la întrunirea proiectată. În ziua de 29 octombrie, el a transmis lui Mihalache, prin Dimitrie Gusti, că „nu admite ca țăranii aduși la București să dicteze", iar la 30 octombrie suveranul i-a spus lui Madgearu: „Găsiți și voi o soluție pentru a amâna demonstrația"[35]. Întrucât național-țărăniștii își continuau cu febrilitate pregătirile, la 8 noiembrie a fost chemat în audiență Mihalache. În cadrul unei discuții de două ore și jumătate, președintele Partidului Național-Țărănesc a expus pe larg de ce nu putea renunța la întrunirea din 14 noiembrie, a descris situația grea a țării și a insistat asupra programului pe care partidul său era decis să-l realizeze. Regele s-a arătat impresionat, l-a sărutat și l-a rugat să amâne adunarea, deoarece ziua de 14 noiembrie era ziua solemnă a deschiderii sesiunii parlamentare, la care, conform Constituției, trebuia să citească mesajul Tronului. Ținerea unei adunări opoziționiste în acea zi putea fi interpretată de opinia publică drept un act împotriva regelui țării. Pentru a-și convinge interlocutorul, Carol al II-lea a declarat că „Partidul Național-Țărănesc, în momentul crizei, va fi primul factor și cel mai important, iar el, Mihalache, cel mai de încredere om politic din

---

32 „Dreptatea", IX, nr. 2 390 din 29 septembrie 1935.

33 *Ibidem*, nr. 2 407 din 20 octombrie 1935.

34 *Ibidem*, nr. 2 419 din 5 noiembrie 1935.

35 Armand Călinescu, *Însemnări politice*, p. 263.

acest partid"[36]. Fără îndoială, învățătorul din Topoloveni a fost profund impresionat de atitudinea regelui. În fond, țelul urmărit de el era acela ca Partidul Național-Țărănesc să fie adus la guvern. De vreme ce avea promisiunea „augustului suveran", demonstrația de popularitate ce trebuia făcută la 14 noiembrie nu mai era absolut necesară. În consecință, Ion Mihalache a promis să renunțe la manifestația proiectată. A doua zi, 9 noiembrie, dr. N. Lupu s-a prezentat în audiență, căutând să obțină un angajament mai precis al regelui, în sensul chemării Partidului Național-Țărănesc la putere. Suveranul însă s-a eschivat, dar a insistat asupra ideii că amânarea adunării va constitui un „atu în plus" pentru național-țărăniști.

A urmat ședința Delegației Permanente, care în numai 10 minute a elaborat un comunicat, apărut pe ultima pagină a ziarului „Dreptatea" din 12 noiembrie: „Delegația Permanentă centrală a Partidului Național-Țărănesc, în ședința din 9 noiembrie, considerând că în urma audiențelor de la M. S. regele a d-lor președinte Mihalache și vicepreședinte dr. N. Lupu situația politică este schimbată, hotărăște suspendarea demonstrației proiectate pentru 14 noiembrie".

Vestea a fost primită cu stupoare de opinia publică, deoarece săptămâni în șir Partidul Național-Țărănesc declarase că nu va renunța la adunarea proiectată, iar pregătirile erau ca și încheiate. După aproape două săptămâni de penibilă tăcere, liderii național-țărăniști au început să dea explicații. Madgearu spunea: „N-am vrut să lăsăm impresia falsă că luptăm cu regele țării, căci avem voința fermă să colaborăm cu suveranul"[37], iar Mihalache afirma că a luat decizia de amânare a adunării în urma apelului „clar și categoric" făcut de Carol al II-lea, iar hotărârea Partidului Național-Țărănesc era un „omagiu" adus acestuia[38].

Amânarea demonstrației din 14 noiembrie a dus la consecințe importante pentru evoluția Partidului Național-Țărănesc și a vieții politice din România. Ea a avut ca efect închegarea grupării centriste în sânul Partidului Național-Țărănesc. În martie 1939, Armand Călinescu — principalul exponent al acestei grupări — mărturisea: „Aceste împrejurări [din noiembrie 1935] au fost pentru mine zguduitoare. În clipa aceea am simțit că înaintea mea se desfășoară alte orizonturi, că se impuneau alte metode [...] În clipa în care partidele

---

[36] *Ibidem*, p. 266.

[37] „Dreptatea", IX, nr. 2 433 din 23 noiembrie 1935.

[38] *Ibidem*, X, nr. 2 533 din 31 martie 1936.

și guvernele țării renunțau la ceea ce era atributul lor esențial, autoritatea, nu mai era decât o singură salvare: inițiativa regală. Și am spus atunci... Regele nu poate fi un simplu pecetar al partidelor politice"[39]. În ianuarie 1936, Călinescu a adresat lui Mihalache un memoriu prin care-i cerea să tragă învățămintele necesare din actul renunțării la adunarea din 14 noiembrie 1935. Ideea centrală a memoriului era aceea că, de vreme ce Partidul Național-Țărănesc nu se mai baza pe sprijinul decisiv al maselor pentru a ajunge la putere, conducerea partidului trebuia să adopte calea câștigării bunăvoinței Coroanei[40]. În acel moment, Călinescu se afla deja în atenția lui Carol al II-lea. Într-o notă informativă din 8 februarie 1935, Ion Sân-Giorgiu scria: „Îndrăznesc la sfârșitul acestui paragraf să amintesc Majestății Voastre pe Armand Călinescu. Nu o fac în calitate de prieten al său, fiindcă legăturile noastre sunt rare și întâmplătoare. Din informațiile pe care le dețin mi-am putut da seama că Armand Călinescu joacă un rol din ce în ce mai însemnat pe lângă Mihalache. E în același timp un sincer devotat al Tronului și un adversar al punctului de vedere susținut de Maniu. Pe deasupra e și un om tânăr, cult, talentat, și înzestrat cu un foarte fin simț politic. Îndrăznesc a propune Majestății Voastre să acorde lui Călinescu deosebită atenție, în credința că el ar putea deveni cu timpul foarte folositor Majestății Voastre"[41].

Centriștii — în frunte cu Armand Călinescu, Mihai Ralea, Nicolae Costăchescu, Mihail Ghelmegeanu, Virgil Potârcă — au început să-și contureze concepția potrivit căreia factorul decisiv al puterii în stat era suveranul, că peste voința lui nu se putea trece. Ei sesizează ascensiunea Gărzii de Fier, dar vedeau salvarea țării de pericolul fascist și propria lor ascensiune politică în instaurarea unui regim de autoritate în frunte cu Carol al II-lea. La 9 august 1936, Armand Călinescu a rostit în localitatea Albești (Argeș) un discurs în care a declarat că era „adversar al mișcării legionare", dar că, în același timp, va lupta „contra comunismului cu ultima putere", amintind că în 1933 a „reprimat mișcarea comunistă cu o energie și o hotărâre netăgăduită". Totodată, el afirma că „ constituționalism înseamnă guvernare în acord cu regele", că suveranul trebuia să fie „un factor activ", iar nu un „pecetar" al partidelor politice. În concluzie, el declara: „noi trebuie să înconjurăm Coroana cu toată dragostea noastră și să o sprijinim pentru

---

[39] Armand Călinescu, *Noul regim. Cuvântări. 1938—1939*, București, 1939, p. 192—193.

[40] Arh. ist. centr., fond M.P.N. Presa Internă, dos. 379/1938, f. 185.

[41] *Ibidem*, fond. Casa Regală, dos. 6/1935, f. 10—11.

a-și îndeplini misiunea istorică cu tot prestigiul necesar"[42]. Așa cum avea să declare însuși Călinescu mai târziu, acest discurs a constituit „punctul de plecare a unei atitudini centriste" în sânul Partidului Național-Țărănesc[43]. Iar în acele zile, el avea să noteze că discursul marca „o schimbare de tactică"[44].

Amânarea demonstrației din 14 noiembrie 1935 a însemnat de fapt, o victorie a punctului de vedere al lui Maniu, care și-a manifestat, de la început, neîncrederea în tactica președintelui Partidului Național-Țărănesc. Aflând de condițiile în care s-a amânat demonstrația, Maniu și-a exprimat convingerea că regele nu s-a angajat în mod clar față de Mihalache, astfel încât nu se poate considera certă chemarea Partidului Național-Țărănesc la putere.

După 14 noiembrie, Maniu considera că putea să-și reia campania împotriva camarilei. El intenționa să folosească în acest scop întrunirile organizate cu prilejul alegerilor parlamentare din județele Hunedoara și Mehedinți, în februarie 1936. Cu multă greutate, și după îndelungi insistențe, el a acceptat să nu ia cuvântul la întrunirea de la Deva, unde intenționa să atace — în fața miilor de participanți — camarila și în special pe Elena Lupescu[45]. Victoria obținută în alegerile din județele Hunedoara și Mehedinți a constituit un nou argument al Partidului Național-Țărnesc în lupta sa pentru putere. La 23 martie 1936, Regele se adresa președintelui Partidului Național-Țărănesc cu cuvintele: „Voi v-ați apropiat mult de putere, vedeți acum să nu vă depărtați"[46]. Aluzia viza, în mod evident, activitatea lui Iuliu Maniu.

Pentru a stabili orientarea tactică a partidului, a fost convocat Comitetul Central Executiv pentru 28—29 martie 1936. Luând cuvântul cu acest prilej, Mihalache a apreciat că Iuliu Maniu și-a „îndreptat pașii pe altă linie, cu dificultăți mari pentru d-sa, cu greutăți și mai mari pentru noi [...] Este adevărat, și eu sunt recunoscător, că n-a lipsit ocaziunea ca d. Maniu să spună tuturor prietenilor d-sale: «faceți cum spune conducerea centrală». Formal, nimic reprobabil. Dar nu este un secret pentru nimeni că datorită autorității și încrederii mari meritate pe care o are d-sa în întreg partidul și îndeosebi între confrații ardeleni și datorită acțiunii sale izolate uneori, nu a fost în realitate o orientare

---

[42] *Discursul d-lui Armand Călinescu la Albești-Argeș*, în „Dreptatea", X, nr. 2 634 din 11 august 1936.

[43] Arh. ist. centr., fond M.P.N. Presa Internă, dos. 379/1938, f. 185.

[44] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 315.

[45] Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 6/1936, f. 2—3.

[46] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 294.

și o disciplină unitară"[47]. Totodată, președintele Partidului Național-Țărănesc a criticat activitatea ziarului „România nouă" din Cluj, condus de Zaharia Boilă, apreciind că acesta devenise „un focar de intrigi", urmărind să semene confuzii prin atacurile pe care le lansa împotriva liniei oficiale a Partidului Național-Țărănesc și prin pretenția că exprima „politica lui Iuliu Maniu".

Ion Mihalache a anunțat că demisionează din funcția de președinte al Partidului Național-Țărănesc, pentru a oferi lui Iuliu Maniu posibilitatea de a verifica, la nivelul întregului partid, tactica pe care o preconiza. Maniu și-a apărat punctul de vedere, căutând să-l prezinte ca având un caracter personal, fără a angaja Partidul Național-Țărănesc; el știa că nu putea reveni la președinția partidului înainte ca tactica lui Mihalache să-și dovedească ineficiența, drept care a făcut un „călduros apel" la acesta să revină asupra demisiei. La propunerea lui Virgil Madgearu, Comitetul Central Executiv a adoptat o moțiune prin care se exprima „încrederea desăvârșită în d. Ion Mihalache", precum și „hotărârea nestrămutată de a păstra unitatea de acțiune a partidului"[48].

Cu acest prilej s-a hotărât intensificarea „campaniei de răsturnare a guvernului, dând în acest scop împuternicire conducerii centrale să ia măsurile corespunzătoare". Având în vedere acest aspect, Mihalache a insistat asupra ideii că la lupta pentru înlăturarea cabinetului Tătărescu „nu se poate merge decât cu integralitatea forțelor partidului, fără nici o șovăire, pe o singură linie ca să am liniște în spate, ca să folosesc prestigiul unanimității și să recoltăm efectele unității de acțiune". Apreciind că un regim dictatorial ar constitui o „nenorocire" pentru țară, președintele Partidului Național-Țărănesc a afirmat: „suveranul nostru este atât de inteligent și atât de patriot că a spus de multe ori: «sunt contra dictaturii»"[49]. Astfel, Mihalache lăsa să se înțeleagă că un regim dictatorial — instaurat chiar de rege — ar avea un caracter nepatriotic.

Cu toate hotărârile stabilite de forurile statutare ale partidului, Maniu și-a continuat pe „cont propriu" campania anticamarilistă, spre nemulțumirea lui Mihalache. Luând cuvântul la Timișoara, președintele Partidului Național-Țărănesc declara: „Eu am fost mâna dreaptă a d-lui Maniu. L-am servit cu toată lealitatea. Nu se va putea plânge

---

[47] „Dreptatea", X, nr. 2 533 din 31 martie 1936.

[48] *Ibidem.*

[49] *Ibidem.*

niciodată de mine [...]. Eu m-am opus ca d. Maniu să plece din fruntea partidului. D. Maniu este acela care m-a determinat să iau răspunderea Partidului Național-Țărănesc". Apoi a continuat pe un ton categoric: „Eu am spus și repet. Lumea nu pricepe. Lumea nu înțelege decât într-un fel. Ori vii d-ta în fruntea partidului, luându-ți întreaga răspundere și eu merg cu d-ta, cu programul partidului; ori sunt eu în fruntea partidului și atunci mergi d-ta cu mine, cu același program al partidului"[50].

În primăvara anului 1936, Partidul Național-Țărănesc și-a intensificat campania de răsturnare a guvernului Tătărescu. Cea mai mare întrunire s-a desfășurat în ziua de 31 mai 1936, în cadrul căreia s-a ridicat și problema tendințelor autoritare ale regelui[51]. În discursul său, Mihalache a spus: „Avem deci datoria să înconjurăm pe suveran cu tot respectul, cu toată loialitatea, cu toată iubirea, cu tot devotamentul. Dar avem datoria de a lupta pentru înlăturarea oricăror influențe lăturalnice, care periclitează mecanismul constituțional și otrăvesc viața publică. Avem datoria să ne opunem tendințelor de absolutism monarhic ce încolțesc în această țară [...]. Dictatura la noi ar însemna să trecem răspunderea tuturor relelor și greșelilor pe seama suveranului [...]. Aceasta nu se poate. Ne vom împotrivi din răsputeri"[52].

Luând cuvântul la adunarea desfășurată în aceeași zi la Iași, Nicolae Costăchescu a făcut o aluzie foarte transparentă la Maniu, care desfășura o campanie pe cont propriu, încălcând disciplina de partid: „Eu socot că nu-i este permis nimănui să calce hotărârile Comitetului Central, atât timp cât se află sub steagul partidului [...]. Dacă este cineva în partid care preconizează altă tactică, s-o impună partidului, pentru a fi urmată și să-și ia răspunderea cu toate consecințele care ar urma. Dar să facem dificultăți d-lui Mihalache în partid, când toți sunt coalizați contra lui, este o infamie [...] Acela care i-ar face dificultăți lui Mihalache în aceste momente este un trădător. Avem un președinte, avem o singură tactică și datoria noastră este să stăm zid în jurul șefului". Apoi, manifestându-se ca un autentic „centrist", apărător al regelui, liderul organizației Partidului Național-Țărănesc din Moldova conchidea: „Orice tactică ar întrebuința partidul nostru, un lucru nu se va putea niciodată admite: lipsa de respect pentru Coroană"[53].

---

[50] „Dreptatea", X, nr. 2 575 din 26 mai 1936.

[51] Arh. ist. centr., fond M.P.N. Presa Externă, dos. 741, f. 2.

[52] „Dreptatea", X, nr. 2 578 din 2 iunie 1936.

[53] *Ibidem*.

Maniu nu s-a lăsat intimidat, ci și-a continuat acțiunea. În ziua de 26 iunie 1936, el a fost prezent la adunarea organizată de adepții săi în Vințu de Jos, la care participanții aveau pancarte pe care era scris:„Trăiască regele", „Jos camarila", „Piară sfetnicii regelui", „Jos dictatura camarilei". Luând cuvântul, Maniu a declarat: „Nu vorbesc în numele nimănui, ci numai pentru mine, cu gândul meu, cu capul meu. Nimeni nu e obligat să urmeze ceea ce spun. Nu reprezint pe nimeni"[54]. Asemenea cuvinte rostite de un fost prim-ministru al României, fost președinte al Partidului Național-Țărănesc și membru în acel moment al conducerii centrale a celui mai mare partid de opoziție din țară, aveau menirea de a sublinia faptul că el nu urmărea să angajeze, prin atitudinea sa, partidul căruia îi aparținea și căuta să evite acuzația de indisciplină ce i s-ar fi adresat. Discursul a continuat cu o critică virulentă la adresa camarilei și mai ales a Elenei Lupescu, care „a adunat în jurul său o ceată de aventurieri, care au acaparat conducerea țării și șoptesc la urechile regelui visuri dictatoriale". În consecință, el cerea alungarea acesteia din țară și s-a declarat gata să conducă o mișcare de masă care ar urmări un asemenea obiectiv. Deși „nu vorbea în numele nimănui", Maniu nu a ezitat să-l critice pe Mihalache, deoarece acestuia „nu-i place să spună lucruri care supără pe rege"[55]. La propunerea lui Valer Moldovan s-a adoptat o moțiune prin care se cerea „organizarea unei campanii pe linia Maniu"[56]; la rândul său, Maniu a propus constituirea unui „comitet de acțiune" care să organizeze 200 de adunări în Transilvania, unde să se discute în spiritul concepției sale. Deoarece cenzura n-a îngăduit publicarea integrală a discursului rostit de Maniu, adepții acestuia l-au multiplicat și răspândit prin cafenelele Capitalei și l-au trimis pe adresa mai multor oameni politici.

Apreciind că această nouă acțiune periclita grav șansele Partidului Național-Țărănesc de a ajunge la putere, Mihalache a convocat la 30 iunie mai multe cadre ardelene, care participaseră la adunarea din Vințu de Jos, atrăgându-le atenția că au declanșat o „rebeliune deschisă față de Coroană"[57], că au pornit pe calea dezagregării partidului.

Camarila urmărea cu multă atenție divergențele din sânul Partidului Național-Țărănesc, căutând să le întețească. La 24 iulie

---

[54] *Cuvântarea d-lui Iuliu Maniu la Vințu de Jos*, *Ibidem*, nr. 2 603 din 3 iulie 1936.

[55] Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 30/1936, f. 1—4.

[56] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 308.

[57] Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 27/1936, f. 1.

1936, Gabriel Marinescu a declarat lui Călinescu: „Ar trebui să faceți ceva, și e momentul. Nu e adevărat că M. Sa nu vrea pe Ion Mihalache. Lămuriți chestia cu comunismul și chestia Maniu și veți avea imediat puterea"[58]. Aflând problemele ce trebuiau „clarificate", Mihalache a declarat public, la 27 iulie, în cadrul unei întruniri: „Tactica partidului urmată de președintele său este în două cuvinte: Respect față de prerogativele Coroanei, respect față de prerogativele țării [...]; iar față de suveran, mărturisirea francă a adevărului cu respect, dar fără teamă de consecințe și nu în funcție de perspectivele puterii"[59]. Cu același prilej el a ținut să se dezvinovățească de acuzația forțelor de dreapta că ar avea simpatii pentru comunism, accentuând ideea că era un adversar al comunismului și al Frontului Popular preconizat de Partidul Comunist din România.

După congresul legionarilor, desfășurat la Tg. Mureș (aprilie 1936), relațiile dintre Carol al II-lea și Corneliu Zelea Codreanu au cunoscut o accentuată deteriorare, care a dus la ruptura definitivă între cei doi oameni politici. În februarie 1937 a avut loc o întâlnire decisivă între Carol și Codreanu, în cadrul căreia regele a declarat că era hotărât să instaureze un guvern autoritar, întemeiat pe Mișcarea Legionară. În consecință, suveranul oferea lui Codreanu președinția viitorului guvern, cerând în schimb ca el, Carol, să fie proclamat șeful Mișcării Legionare. Dar Codreanu a refuzat oferta, astfel încât, din acel moment, „un abis s-a creat între rege și legionari"[60].

Pe măsură ce relațiile dintre Carol al II-lea și Garda de Fier se deteriorau, se constată o tendință de apropiere între Codreanu și Maniu pe o platformă anticarlistă. Primele tatonări s-au înregistrat încă în toamna anului 1935[61], devenind mai active în cursul lui 1936*. La 11 martie 1937, Codreanu s-a întâlnit cu Zaharia Boilă. Cu acest prilej, șeful Mișcării Legionare a afirmat că regele urmărea să-l suprime și

---

[58] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 312.

[59] *Discursul d-lui Ion Mihalache ținut la Câmpulung-Muscel, în ziua de 27 iulie 1936*, f.a., p. 16.

[60] C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine...*, în Arh. ist. centr. Arh. C.C. al P.C.R., fond. 104, dos. 8 620, f. 2 059.

[61] Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 6/1935, f. 49.

* Potrivit unei relatări, fruntașul legionar Gheorghe Furdui ar fi declarat generalului Cihoski: „Domnule general, sunt pentru ca (Elena Lupescu) o sută de pistoale și foarte puni trăgători, dar n-a venit momentul oportun ca această doamnă să fie împușcată, însă ceasul nu este departe". (Arh. ist. centr., fond. Casa Regală, dos. 36/1936, f. 1—3.)

s-a declarat gata să încheie o alianță cu Maniu, susținând că „dacă regele ne știe de aliați nu va îndrăzni să se atingă de noi"[62]. De asemenea, la 22 aprilie, Codreanu s-a întâlnit cu Gheorghe Brătianu, convenind asupra unei acțiuni comune împotriva lui Carol al II-lea. Astfel se contura frontul comun Maniu-Codreanu-Gh. Brătianu, despre care opinia publică nu cunoștea nimic, dar care avea să se oficializeze în noiembrie 1937.

Așadar, ca partid democratic, Partidul Național-Țărănesc s-a pronunțat împotriva acțiunilor vizând creșterea rolului monarhiei în viața de stat. Poziția sa nu a fost unitară. În timp ce gruparea lui Iuliu Maniu a acționat în mod ferm contra politicii lui Carol al II-lea și a camarilei sale, centriștii — în frunte cu Armand Călinescu — s-au orientat spre colaborarea cu regele, pe o platformă antilegionară, sprijinind, în fond, tendințele autoritare ale acestuia. La rândul său, Ion Mihalache s-a preocupat de întărirea Partidului Național-Țărănesc, de creșterea influenței acestuia în rândul maselor, considerând că astfel va reuși să se impună ca principal factor de guvernare, căruia regele să-i încredințeze succesiunea cabinetului Tătărescu. Președintele partidului a căutat să „tempereze" acțiunile lui Maniu, să mențină relații normale cu Coroana, în mâinile căreia se afla, în ultimă instanță, cheia viitorului guvern. Regele Carol al II-lea a știut să profite de aceste divergențe, să atragă de partea sa gruparea lui Armand Călinescu, slăbind astfel Partidul Național-Țărănesc.

3. ATITUDINEA PARTIDULUI NAȚIONAL-ȚĂRĂNESC FAȚĂ DE FRONTUL POPULAR, DE CUZISM ȘI LEGIONARISM

Una din problemele esențiale care a confruntat viața politică din România anilor 1934—1938 a fost atitudinea față de Frontul Popular, de cuzism și legionarism.

Menținerea unui regim democratic, bazat pe partidele politice, era însăși rațiunea de a fi a Partidului Național-Țărănesc. Ideea colaborării forțelor democratice, antidictatoriale era prezentă la toți fruntașii național-țărăniști. Deosebirile apărcau în legătură cu aria de cuprindere și cu rolul Partidului Național-Țărănesc.

---

[62] Zaharia Boilă, *Memorii*, *loc. cit.*, fond 6, dos. 113, f. 303.

Evident, ar fi cu totul simplist ca atitudinea fiecărui național-țărănist să fie confundată cu atitudinea oficială a partidului. Conform practicilor democratice, orice membru al Partidului Național-Țărănesc își putea exprima în mod liber opiniile, care se circumscriau concepției generale a partidului. Într-o asemenea viziune trebuie înțelese luările de atitudine și, de asemenea, ținut seama că „linia politică" era formulată de cei care îndeplineau funcții de conducere în cadrul organizației național-țărăniste.

Astfel, Ion Mihalache lua atitudine fermă contra fascismului, cuzismului și legionarismului precum și a propunerilor de colaborare cu Partidul Comunist, declarând: „Eu am fost și sunt adversar al Frontului Popular, pentru că nu vreau să cuibăresc comunismul în România sub firma acestui front"[1]. El considera, ca și Virgil Madgearu, că principala forță antifascistă din România era Partidul Național-Țărănesc și cerea ca toate organizațiile democratice să urmeze acest partid în lupta pentru apărarea regimului întemeiat pe Constituția din 1923.

Iuliu Maniu se pronunța pentru menținerea regimului parlamentar-constituțional, împotriva oricărei dictaturi, consacrându-se aproape exclusiv campaniei contra tendințelor autoritare ale regelui Carol al II-lea, în care vedea principalul pericol pentru desfășurarea normală a vieții politice din România.

Excluderea lui Alexandru Vaida-Voevod din Partidul Național-Țărănesc, în martie 1935, constituie o dovadă elocventă a faptului că acest partid nu tolera în rândurile sale elemente care alimentau curentele naționalist-șovine, prodictatoriale.

Unii național-țărăniști s-au declarat pentru Frontul Popular Antifascist. Astfel, Petre Pandrea — care făcea parte din redacția ziarelor „Adevărul" și „Dimineața" — a publicat, la 20 august 1935, articolul *Frontul Popular*, care s-a bucurat de un mare răsunet. În acest articol, fruntașul național-țărănist aprecia: „Încheierea unui Front Popular este posibilă pe baza unei platforme comune și a unui program de revendicări minimale: desființarea cenzurii și a stării de asediu; lupta contra fiscalității excesive și a scumpetei; organizarea de alegeri cu adevărat libere; libertatea întrunirilor și a presei; dreptul de organizare sindicală a muncitorilor și a tuturor categoriilor producătoare; o largă amnistie pentru deținuții politici antifasciști; lupta contra pericolului fascismului și războiului". Autorul conchidea că se impunea cu necesitate realizarea unui larg front democratic, care

[1] *Discursul d-lui Ion Mihalache ținut la Câmpulung-Muscel, în ziua de 27 iulie 1936*, f.a., p. 32.

să meargă de la partidele burgheze la „extrema stângă" (adică la Partidul Comunist)[2]. Reluând această idee, care a suscitat ample discuții în presa vremii, Petre Pandrea susținea că Frontul Popular avea două axiome simple: „Dușmanul este la dreapta", și „Nu există adversari la stânga". Aplicarea acestor formule în România „ar rezolvi ecuația politică"[3]. Pe o poziție foarte apropiată se situa și T. Teodorescu-Branișteș, care afirma că „Front Popular sau front democratic trebuie să însemne concentrarea forțelor de stânga față de asaltul dreptei. Frontul Popular trebuie să apere așezarea de azi a statului român împotriva extremei drepte"[4].

Pentru realizarea Frontului Popular Antifascist s-au pronunțat și alți membrii ai Partidului Național-Țărănesc, îndeosebi din Tineretul Național-Țărănesc (Anton Alexandrescu, Mircea Biji, Octav Livezeanu ș. a.). De asemenea, se cuvine a fi remarcată activitatea lui Dem. I. Dobrescu, care a lansat lozinca „Democrați din toată țara, uniți-vă"[5]. Fostul primar general al Capitalei a ținut în septembrie 1935 două conferințe — care s-au bucurat de o largă audiență —, în cursul cărora a argumentat necesitatea realizării Frontului Popular Antifascist. Semnificativ este faptul că, după aceste conferințe, participanții au manifestat pe străzile Bucureștiului pentru democrație și pentru Front Popular Antifascist[6]. Presa de dreapta și de extremă dreapta a declanșat o intensă campanie împotriva lui Dem. I. Dobrescu și a Partidului Național-Țărănesc. Până la urmă, Dem. I. Dobrescu a trebuit să părăsească acest partid, angajându-se, prin Comitetele Cetățenești, pe linia înfăptuirii Frontului Popular Antifascist.

Așadar, exista o diversitate de opinii și atitudini, în privința colaborării cu alte forțe democratice, a modalităților concrete de luptă împotriva fascismului. O apreciere corectă asupra acestei probleme cardinale pentru evoluția regimului politic din România trebuie să aibă în vedere atât anticomunismul netăgăduit al liderilor național-țărăniști și preocuparea partidului, în ansamblul său, de a-și netezi

---

[2] „Dimineața", 31, nr. 10 280 din 20 august 1935.

[3] „Adevărul", 49, nr. 15 833 din 30 august 1935.

[4] T. Teodorescu-Branișteș. *O idee în mers: Frontul Popular*, *Ibidem*, nr. 15 842 din 10 septembrie 1935.

[5] „Dreptatea", IX, nr. 2 262 din 13 aprilie 1935.

[6] P. Constantinescu-Iași, *Lupta pentru formarea Frontului Popular în România*, București, Edit. Academiei, 1968, p. 43—44.

drumul spre putere, cât și existența în Partidul Național-Țărănesc a unei masive grupări de stânga.

Prin contribuția adusă la lupta împotriva fascismului, a cuzismului și legionarismului, pentru clarificarea maselor asupra esenței acestora s-au remarcat oameni politici ca: dr. N. Lupu, Armand Călinescu, Virgil Madgearu, Ion Mihalache, Mihai Popovici, Ghiță Popp, Ion Hudiță, Nicolae Costăchescu, Pan. Halippa, Ilie Lazăr, V. Rădulescu-Mehedinți, D. Mezincescu, Nicolae Șt. Graur, Dumitru P. Mazilu, Virgil Potârcă, intelectuali de marcă precum: Petre Andrei, Traian Bratu, Paul Bujor, Calipso Botez, Demostene Botez, Victor Jinga, Octav Livezeanu, Ella Negruzzi, Petre Pandrea, Sergiu Dan, Aurel Buteanu, Mihai Ralea, C. Rădulescu-Motru, Vasile Râșcanu, T. Teodorescu-Branișteș, Gheorghe Zane ș.a. Ei se integrau în frontul larg al oamenilor politici și cărturarilor români care, peste barierele de partid, acționau unitar în lupta împotriva fascismului, cuzismului și legionarismului. Pentru atitudinea lor antifascistă menționăm pe Nicolae Iorga (Partidul Naționalist-Democrat), Constantin I. C. Brătianu, Victor Iamandi, Petre Ghiață, Mitiță Constantinescu (Partidul Național-Liberal), Grigore Iunian, Constantin Leancă, Radu Olteanu (Partidul Radical-Țărănesc), Grigore Filipescu (Partidul Conservator), dr. Réthy Imre (Partidul Micilor Gospodari Maghiari) etc.

O contribuție importantă la cultivarea umanismului, la combaterea iraționalismului și totalitarismului au adus Petre Andrei prin lucrarea *Sociologie generală*, apărută în 1936, Dimitrie Gusti prin *Sociologia militans*, tipărită în 1934, Mihai Ralea prin studiile publicate în „Viața românească". Aceștia, și mulți alții, au desfășurat o luptă intransigentă „pentru apărarea valorilor autentice ale culturii românești, a raționalismului și umanismului, într-o perioadă de mari înfruntări politice și ideologice, când însăși existența democrației parlamentare burgheze era pusă sub semnul întrebării de ofensiva tot mai puternică a curentelor de extremă dreaptă"[7]. O puternică impresie a produs cartea *Germania hitleristă* publicată de Petre Pandrea, în urma unei călătorii de trei luni în această țară. Autorul a descris, cu multă vervă, situația din Germania, ascensiunea principalelor căpetenii naziste, politica diversionistă, teroristă a regimului hitlerist. Scoțând în relief orientarea în politica externă a Germaniei, Petre Pandrea conchidea: „Poziția României în această situație este clară: orice întărire a hitlerismului duce la război"[8].

[7] *Istoria filozofiei românești*, București, Edit. Academiei, 1980, p. 435.

[8] Petre Pandrea, *Germania hitleristă*, Edit. Adevărul, București, (1934), p. 324.

Comentând lucrarea *Dialectica naționalismului*, semnată de Nicolae Roșu, publicistul T. Teodorescu-Braniște arăta că „dreapta românească a furat, pur și simplu, metodele hitlerismului german", că cei care făceau mult caz de românism „n-au izbutit — nu să gândească românește, dar cel puțin să se îmbrace românește, să găsească o uniformă cât de cât românească". El conchidea: „a defăima națiа în majoritatea ei, a decreta clasele de jos tâmpe, incapabile de-a gândi, de-a vota, de a-și delega mandatari, a le prezenta drept o vastă colecție de animale — iată ce este naționalismul. A recunoaște merite numai unei infime minorități, unei elite restrânse — iată ce este naționalismul. Iar acela, care crede cu toată puterea în inteligența și în energia claselor de jos, acela care crede în majoritatea nației, iar nu într-o infimă minoritate, acela este... adversar al naționalismului[9].

Mulți național-țărăniști au luat atitudine împotriva încercării forțelor de dreapta și extrema dreaptă de a specula sentimentele religioase ale maselor, de a crea agitație în jurul ciobanului Petrache Lupu din Maglavit — care ar fi stat de vorbă cu Dumnezeu. M. Ralea aprecia că exodul maselor spre Maglavit era „semnul desnădejdii populare"[10], al stării de mizerie în care trăiau cei săraci, care nu vedeau o cale spre îmbunătățirea situației lor. În consecință, el cerea „oamenilor de bine" să nu încurajeze o asemenea tendință, ci să acționeze pentru ameliorarea condițiilor de viață și ridicarea nivelului de cultură al poporului.

Partidul Național-Țărănesc a condamnat metodele și practicile Mișcării Legionare, îndeosebi introducerea terorismului în viața politică, a subliniat lipsa de pregătire intelectuală a unora dintre fruntașii Gărzii de Fier. Mihai Ralea a dat o imagine de mare virulență și expresivitate a celor ce susțineau fascismul și hitlerismul în România: „Fiare sadice, decăzuți ticăloși care-și câștigă nițel confort sau o mizeră gloriolă de o clipă pe ruinele altora, vânduți abjecți, simpli prostănaci, cretini iluminați, dar mai ales samsari de ură omenească, care găsesc oricând s-o vândă și s-o cumpere avantajos pentru ei, toți la un loc întreținând fără cel mai mic cutremur de conștiință sabatul jafului, al incendiului și al asasinatului"[11].

---

[9] T. Teodorescu-Braniște, *Doctrina bâtei*, în „Cuvântul liber", III, nr. 11 din 18 ianuarie 1936.

[10] Mihai D. Ralea. *Miracolul de la Maglavit*, în „Dreptatea", IX, nr. 2 366 din 31 august 1935.

[11] „Dreptatea", X, nr. 2 592 din 25 iunie 1936.

Mulți național-țărăniști au apreciat că, existența legionarilor era dăunătoare intereselor țării. Petre Andrei declara de la tribuna Adunării Deputaților: „Această tendință a național-socialiștilor germani, pe care vor unii s-o imităm, introducând metodele și teoriile lor în țara noastră, este direct opusă aspirațiilor noastre"[12]. Criticând opiniile de politică externă ale Gărzii de Fier și ale Partidului Național-Creștin, potrivit cărora România trebuia să caute alianța Germaniei, ziarul „Dreptatea" scria: „Partidul Național-Țărănesc este adversarul hotărât al tuturor acelora care întind mâna, în politica externă, dușmanului de odinioară, care nu ne recunoaște frontierele noastre de astăzi sfințite cu sângele eroilor marelui război. El este adversarul tuturor acelora care, ademeniți de arginți sau de vorbe goale, încearcă să rupă legăturile noastre de prietenie cu aliații noștri din marele război, singura chezășie a intangibilității pământului românesc"[13].

Președintele Partidului Național-Țărănesc, după ce sublinia necesitatea alianței cu Anglia și Franța, afirma: „Nu pot să-mi dau seama cum vor unii tineri [legionari] să meargă alături de Germania, când orice minte clară știe că Germania urmărește spargerea tratatelor și a granițelor prin război"[14].

La rândul său, Virgil Madgearu, într-un interviu acordat ziarului „Petit Parisien", arăta că activitatea legionarilor și cuziștilor „este de-a-ntregul poruncită de la Berlin, care, în toate chipurile, îi inspiră și îi susține", că mișcările extremiste „nu au rădăcini în România"[15]. Un alt fruntaș național-țărănist, dr. Nicolae Lupu, aprecia că acțiunile Gărzii de Fier și ale Partidului Național-Creștin duceau, în mod inevitabil, la sfărâmarea integrității teritoriale a României. Vorbind despre anii de tristă amintire ai ocupației germane din 1916—1918, de eroismul ostașilor români în luptele de la Mărăști, Mărășești și Oituz pentru apărarea patriei, dr. N. Lupu spunea: „propaganda germană se desfășoară cu nerușinare în fața noastră, ca și cum am fi uitat și morții noștri, și marii mutilați de război și suferințele campaniei și durerile ocupației inamice", după care adresa un vibrant apel: „Români, nu îngăduiți să fâlfâie — sub pretextul unui fals naționalism — steagul cu cruce încârligată al Germaniei dușmane,

---

12 „D.A.D.", nr. 38 ședința din 4 aprilie 1934, p. 1 661.

13 „Dreptatea", X, nr. 2 671 din 30 septembrie 1936.

14 *Ibidem*, nr. 2 465 din 9 ianuarie 1936.

15 *Mișcările extremiste n-au rădăcini în România*, *Ibidem*, nr. 2 606 din 7 iulie 1936.

peste cimitirele noastre de război, peste morții noștri din ultimul război"[16].

Referindu-se la faptul că Partidul Național-Creștin își făcuse un titlu de mândrie din aceea că Octavian Goga fusese primit cu „toate onorurile" în capitala Germaniei, Dumitru P. Mazilu — coraportor de politică externă la programul Partidului Național-Țărănesc și președinte al organizației național-țărăniste din județul Râmnicu Sărat — arăta: „Dar nu s-a răcit bine scaunul pe care a stat d. Goga la Berlin și iată că regentul Horthy este așezat pe același scaun, cu aceleași onoruri, dar cu deosebirea că regentul Horthy și statul său major au discutat cu guvernul german chestiuni militare și mai ales chestiuni de revizuire a tratatelor, de pe urma cărora noi ne-am întregit țara"[17].

Forțele de dreapta și extrema dreaptă au beneficiat, o lungă perioadă de timp, din motive în primul rând politicianiste, de toleranța guvernului Tătărescu și a aparatului de stat. Expresia cea mai frapantă a acestei atitudini a constituit-o Congresul studenților legionari desfășurat la Târgu Mureș, în zilele de 3—5 aprilie 1936. Congresul a fost aprobat de guvern, care a pus la dispoziția participanților vagoane gratuite, iar primarii orașelor prin care au trecut le-au făcut o primire oficială. Pe vagoane, legionarii scriseseră lozinci precum: „Trăiască Corneliu Zelea Codreanu", „Trăiască Garda de Fier". Cu toate că nu era prevăzută staționarea în gara Sinaia, legionarii au oprit trenul, au profanat placa pusă în memoria lui I. G. Duca și au încins o horă, în timp ce din vagoane se scanda „Trăiască Nicadorii"[18*]. Congresul de la Târgu-Mureș a constituit o adevărată demonstrație de forță din partea adepților lui Corneliu Zelea Codreanu. Aici s-a hotărât constituirea unor „echipe ale morții", cu misiunea de a lichida oameni politici, cunoscuți prin atitudinea lor antilegionară, între care și pe național-țărăniștii Ion Mihalache, Virgil Madgearu, Armand Călinescu, dr. N. Lupu.

Îngrijorat de situația creată, la 6 aprilie 1936, Ion Mihalache a adresat regelui un memoriu, în care protesta energic împotriva atitudinii guvernului față de mișcarea legionară, conchizând: „Independent de caracterul politic adoptat, faptele petrecute cheamă la anarhie. Iar

---

[16] *Metodele extremiștilor de dreapta duc la sfărâmarea statului român. Importantele declarații ale d-lui dr. N. Lupu*, *Ibidem*, nr. 2 479 din 26 ianuarie 1936.

[17] *Consfătuirea șefilor organizațiilor național-țărăniste din județul Râmnicu-Sărat*, în „Adevărul", 50, nr. 16 147 din 13 septembrie 1936.

[18] Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 13/1936, f. 2.

* Asasinii lui I.G. Duca.

demonstrațiile față de anumite puteri străine [aluzie la Germania și Italia] se cheamă subminarea politicii adoptate de statul român și servirea intereselor revizioniste antiromânești"[19]. La o întrunire publică, președintele Partidului Național-Țărănesc declara: „Acest Congres al Gărzii de Fier a fost ținut pe cheltuiala statului, în trenurile statului, cu mese de la stat, cu primiri oficiale de la stat, cu muzici de la stat; și acest stat este reprezentat prin guvernul Tătărescu", care — după opinia sa — „a scăpat frânele din mână"[20]. Luând cuvântul de la tribuna Adunării Deputaților, Armand Călinescu spunea: „Ați evoluat, domnilor miniștri. Nu mai văd la dumneavoastră hipersensibilitatea de odinioară. Sunt chiar multe actele miniștrilor pe care opinia publică le socotește ca o profanare a memoriei șefului dumneavoastră. Fiindcă în vremea aceasta sub aripile dumneavoastră mișcarea de odinioară continuă să se dezvolte"[21].

Analizând evoluția raporturilor dintre Mișcarea Legionară și guvern, Virgil Madgearu ajungea la concluzia că „diversiunea a scăpat din mâinile guvernului. Forțele de care a voit să se servească guvernul urmează mișcarea lor proprie, slujindu-se de guvern, dar urmărind țelurile lor proprii"[22].

Dându-și seama că Mișcarea Legionară căuta să iasă de sub tutela sa, urmărind să obțină puterea în stat, Carol al II-lea a sugerat luarea unor măsuri de limitare a activității Gărzii de Fier. Astfel, Eugen Titeanu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne, a trebuit să demisioneze, iar mai mulți membri ai Gărzii de Fier, care se dedaseră la acțiuni huliganice cu prilejul Congresului de la Târgu Mureș, au fost trimiși în fața instanței[23]. În urma remanierii guvernamentale de la 29 august 1936, Ion Inculeț și Valer Pop — principalii susținători ai Gărzii de Fier din guvern — au fost mutați la alte departamente. Gh. Tătărescu a preluat conducerea Ministerului de Interne, iar Gabriel Marinescu a fost numit subsecretar de stat la acest departament. Comentând modificările în structura cabinetului său, Tătărescu declara: „Toate actele de dezordine și toate excesele vor fi reprimate și

---

19 Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 37/1937, f. 3.

20 *Marele expozeu al d-lui Ion Mihalache la Câmpulung-Muscel*, în „Dreptatea", X, nr. 2 547 din 19 aprilie 1936.

21 „D.A.D.", nr. 42 ședința din 4 iunie 1936, p. 1 676.

22 „Dreptatea", X, nr. 2 639 din 18 august 1936.

23 Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 13/1936, f. 8.

sancționate. Guvernul nu va tolera ca violența să fie ridicată la rangul de principiu și nici sfidarea să fie transformată în sistem"[24].

Totuși, Garda de Fier continua să se bucure de o anumită toleranță din partea autorităților. În februarie 1937, cu ocazia înhumării lui Ioan Moța și a lui Vasile Marin — legionari morți în armatele franchiste din Spania —, guvernul a admis organizarea unor mari procesiuni cu evident conținut politic. Cu acest prilej, călcând în picioare uzanțele diplomatice și exprimându-și fățiș simpatia față de Garda de Fier, miniștrii Italiei, Germaniei și Portugaliei la București au participat la procesiunea funerară și au depus coroane de flori la catafalcul celor doi legionari. Documentele vremii consemnau că Corneliu Z. Codreanu „a defilat ca un suveran după carul funebru"[25]. Chestiunea a fost ridicată în parlament de Armand Călinescu, care a protestat în mod energic împotriva amestecului altor state în treburile interne ale României[26]. Răspunzând, Gheorghe Tătărescu a declarat că participarea unor diplomați străini la funeraliile celor doi legionari era un act de imixtiune și guvernul va apăra demnitatea națională a României[27].

Mulți național-țărăniști au apreciat că lupta împotriva legionarismului necesita efortul conjugat al tuturor forțelor democratice, indiferent de partid. Așa se explică faptul că ei au participat la acțiuni comune cu oameni politici aparținând altor partide și organizații. Astfel, un număr însemnat de cadre național-țărăniste — între care Ella Negruzzi, Dem. I. Dobrescu, Traian Bratu, C. I. Parhon, Mihai Ralea, Victor Gherasim, Petre Pandrea, Pavel Pavel, Pan. Halippa, Andrei Oțetea, Ion Hudiță, Șerban Cioculescu, Victor Jinga, Demostene Botez, Octav Livezeanu, Ilie Lazăr — a participat activ la lupta pentru apărarea deținuților politici, contra proceselor intentate unor cunoscuți militanți democrați, antifasciști. Ion Hudiță protesta de la tribuna Adunării Deputaților împotriva arestării lui P. Constantinescu-Iași — „profesor universitar, un intelectual de mare valoare, cu reputație științifică unanim consacrată, atât în cercurile din țară, cât și din străinătate" —, cerând „eliberarea sa imediată"[28]. Printre cei care au cerut reintegrarea lui Constantinescu-Iași la catedră

[24] *Declarațiile d-lui Gh. Tătărescu*, în „Viitorul", XXVIII, nr. 8591 din 1 septembrie 1936.

[25] N. Iorga, *Memorii*, vol. VII, p. 398.

[26] „D.A.D.", nr. 28 ședința din 16 februarie 1937. p. 1 037.

[27] *Ibidem*, p. 1 038.

[28] *Ibidem*, nr. 14 ședința din 12 decembrie 1934, p. 244.

și scoaterea sa de sub urmărire judiciară s-au numărat Dem. I. Dobrescu, Mihai Ralea, Demostene Botez, Ion Hudiță, Octav Livezeanu, Petre Pandrea[29]. Într-o depoziție scrisă, prezentată în ședința Adunării Deputaților din 24 martie 1936, președintele organizației Partidului Național-Țărănesc din Sighet, fostul deputat Ilie Lazăr, afirma că procesul intentat lui P. Constantinescu-Iași „constituie o înscenare", că „acțiunea întreprinsă de domnia sa la Hunedoara, unde s-a realizat unirea forțelor democratice împotriva fascismului hitlerist, revizionist și reacționar, a fost profund legală, iar manifestele Frontului Popular, cum și ale organizațiilor componente — Partidul Național-Țărănesc, Frontul Plugarilor și Blocul Democratic — conțineau un program minimal de acțiune împotriva fascismului și războiului, pentru revendicările de zi cu zi ale mulțimilor muncitoare, pentru apărarea unității și independenței naționale a poporului român, amenințat în ființa și libertatea sa de hitlerismul agresiv și revizionist". Totodată, fruntașul național-țărănist aprecia că „mișcarea antifascistă din România a fost și este — după informațiile și activitatea desfășurată — o mișcare folositoare poporului român și românismului. A lupta contra hitlerismului și fascismului înseamnă mai mult decât o acțiune conformă intereselor naționale ale poporului român. Toți cetățenii conștienți sunt datori să meargă pe acest drum, care este de altfel, drumul păcii, democrației și românismului"[30].

Mulți membri ai Partidului Național-Țărănesc au desfășurat o vie activitate împotriva procesului intentat profesorului Tudor Bugnariu, în septembrie 1935. Printre cei care au cerut achitarea lui Tudor Bugnariu s-au numărat Mihai Ralea, Ion Hudiță, Petre Pandrea, Octav Livezeanu ș. a.[31].

În frontul larg al luptei pentru grațierea deținuților politici s-au integrat mulți național-țărăniști. Printre cei care au semnat apelul pentru grațierea acestora, publicat în ziarul „Zorile" din 27 mai 1935, s-au aflat C. I. Parhon și Demostene Botez[32].

Nu puține au fost cazurile de colaborare deschisă între național-țărăniști și comuniști. Unii membri ai Tineretului Național-Țărănist au activat în cadrul Frontului Studențesc-Democrat, între cele

---

[29] *O acțiune pentru apărarea profesorului P. Constantinescu-Iași*, în „Dreptatea", IX, nr. 2 283 din 15 mai 1935.

[30] „Dimineața", 32, nr. 10 508 din 26 martie 1936.

[31] *Ibidem*, 31, nr. 10 325 din 23 septembrie 1935.

[32] Ion Spălățelu, *Printre foarfecele cenzurii*, București, Edit. Politică, 1974, p. 92.

două organizații existând un acord de colaborare pe o platformă antifascistă[33]. De altfel, primul sediu al Frontului Studențesc-Democrat a fost clubul organizației de Ilfov a Partidului Național-Țărănesc, pus la dispoziție în acest scop de Virgil Madgearu*. De asemenea, adunarea de constituire a organizației Frontului Studențesc-Democrat din Cluj s-a desfășurat în localul redacției ziarului „Patria". Cu acest prilej au luat cuvântul Bucur Șchiopu — în numele Tineretului Național-Țărănesc — și Victor Jinga, care au subliniat necesitatea luptei pentru apărarea regimului democratic[34].

Printre acțiunile desfășurate de tineretul democrat se înscrie cea din 21 mai 1936. În acea zi, s-a desfășurat la sediul organizației Partidului Național-Țărănesc din sectorul III Albastru o mare adunare a tineretului democrat din Capitală, în cadrul căreia s-au reliefat sarcinile ce stăteau în fața tinerei generații în lupta pentru apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a României. După adunare, un grup de tineri a depus o coroană de flori la Mormântul Eroului Necunoscut din Parcul Carol. În cuvintele rostite cu acest prilej a fost omagiată memoria celor care s-au jertfit pe câmpul de luptă împotriva cotropitorilor, pentru salvgardarea independenței României[35]. Imediat după ceremonie și-a făcut apariția un grup de legionari, care a luat coroana de pe mormânt și a rupt-o, atacând cu pietre și bâte pe participanți. Tinerii, dintre care mulți erau membri ai Partidului Național-Țărănesc, au respins această provocare, demonstrând apoi pe străzile Capitalei sub lozincile: „Jos fascismul", „Cerem interzicerea organizațiilor fasciste", „Vrem pace", „Trăiască Frontul Popular", „Democrația va învinge"[36].

---

[33] „Adevărul", 49, nr. 15 746 din 17 mai 1935.

* Președintele Frontului Studențesc Democrat, Gheorghe Rădulescu, avea să declare: „problema sediilor avea pentru noi o dublă importanță: întâi pentru înregistrarea juridică a organizației, apoi pentru însăși amplasarea lor în plin centrul Bucureștilor. De fapt, dacă ne gândim, Frontul Studențesc-Democrat a fost printre puținele organizații de masă conduse de P.C.R. care a activat legal chiar sub ochii autorităților, pe Calea Victoriei și pe strada Batiștei" (Gheorghe Rădulescu, *Frontul Studențesc-Democrat*, în „Magazinul istoric", nr. 9/1974, p. 4).

[34] *Studențimea conștientă, organizează lupta împotriva rătăcirilor de dreapta*, în „Patria", XVII, nr. 287 din 15 decembrie 1935.

[35] „Studentul român", I, nr. 8 din 31 mai 1936.

[36] Fl. Dragne și C. Petculescu, *Frontul Studențesc-Democrat*, București, Edit. Politică, 1977, p. 152—153.

După desființarea Frontului Studențesc-Democrat, o mare parte a membrilor acestuia a activat în cadrul așezământului cooperatist studențesc „Dobrescu-Argeș", întemeiat în București de Tineretul Universitar Național-Țărănist, în toamna anului 1936[37]. Printre cei mai dinamici membri ai acestui așezământ erau Gheorghe Rădulescu, Miron Constantinescu și Constanța Crăciun — foști conducători ai Frontului Studențesc-Democrat. Așezământul „Dobrescu-Argeș" a contribuit nu numai la rezolvarea unor probleme materiale ale tineretului studios, dar și la educarea lui în spirit umanist, democratic și patriotic. Conferințele politico-educative organizate de acesta erau susținute de personalități de prestigiu, cum a fost Ion Răducanu, rectorul Academiei Comerciale[38].

Prin unii dintre cei mai de seamă reprezentanți ai săi, Partidul Național-Țărănesc a luat parte activă la ampla mișcare internațională antifascistă. Astfel, doctorul N. Lupu a participat la mai multe reuniuni internaționale cu caracter antifascist, între care și la ședința Comitetului de pregătire a Congresului universal pentru pace din iulie 1936. Cu acel prilej, vicepreședintele Partidului Național-Țărănesc a luat cuvântul la o mare întrunire populară, desfășurată în capitala Franței, la care a vorbit și cunoscutul militant comunist Marcel Cachin. În discursul său, dr. N. Lupu a spus: „România nu poate avea altă dorință și alt postulat decât menținerea ei în granițele actuale, ceea ce nu se poate face decât prin menținerea păcii și dezvoltarea ei pe baze democratice"[39].

La Congresul mondial pentru pace desfășurat la Bruxelles (3—6 septembrie 1936) a participat o delegație reprezentând diferite organizații: dr. N. Lupu, Ștefan Foriș, Silvia Gruia, Athanase Joja, Emil Serghie ș.a.[40]. Vorbind în cadrul Congresului, dr. N. Lupu a transmis celor 4 000 de delegați din 35 de țări „adeziunea țăranilor și muncitorilor români pentru marea operă a păcii", declarând că „poporul român nu poate să nu ia parte activă în lupta pentru pace, în lupta pentru păstrarea independenței și ființei sale naționale, în lupta contra revizioniștilor de toate nuanțele, provocatori ai războiului,

---

[37] „Adevărul", 51, nr. 16 344 din 10 ianuarie 1937.

[38] Fl. Dragne și C. Petculescu, *op. cit.*, p. 174.

[39] *Singura politică actuală a României*, în „Dreptatea", X, nr. 2 638 din 15 august 1936.

[40] Ion Babici, *Solidaritatea militantă antifascistă. 1933—1939*, București, Edit. Politică, 1972, p. 247.

dușmani ai păcii și dușmanii săi proprii"[41]. El s-a pronunțat pentru unirea popoarelor iubitoare de pace în lupta împotriva fascismului și războiului.

Simultan cu lucrările Congresului de la Bruxelles s-a desfășurat Congresul Internațional al Tineretului pentru Pace (31 august-6 septembrie 1936), la care a participat o delegație din România; din delegație a făcut parte și Octav Livezeanu[42], fruntaș al Partidului Național-Țărănesc.

În octombrie 1936, a luat ființă Comitetul Național Român al Reuniunii Universale pentru Pace, condus de Nicolae Titulescu (președinte de onoare), dr. Nicolae Lupu (președinte activ), Constantin Rădulescu-Motru, dr. Petru Groza, Grigore Filipescu (vicepreședinți), Victor Eftimiu, Isabela Sadoveanu (secretari generali) și Ion Hudiță (casier). Printre membrii Comitetului se numărau mai mulți național-țărăniști: Mihai Ralea, Demostene Botez, Octav Livezeanu, Petre Andrei, generalul Gabriel Negrei, Tudor Teodorescu-Branișteanu, Ion Răducanu, Ella Negruzzi, Sever Bocu, Ilie Lazăr, Victor Jinga, D. P. Mazilu, C. I. Parhon, V. V. Stanciu, Octav Botez, Alfons Heroveanu[43]. Comitetul a desfășurat o amplă activitate propagandistică (prin presă, broșuri, manifeste, întruniri publice), aducând o contribuție însemnată la mobilizarea opiniei publice românești împotriva fascismului și războiului.

La întrunirile antirevizioniste organizate de Partidul Național-Țărănesc au participat și membri ai Comitetului Român al Reuniunii Universale pentru Pace, iar unele acțiuni s-au desfășurat într-o strânsă colaborare. Alături de național-țărăniști, social-democrați, conservatori au luat cuvântul și membri de marcă ai Partidului Comunist și ai Uniunii Tineretului Comunist. Astfel, din inițiativa Comitetului, la 1 noiembrie 1936, Cercul cultural al Tineretului Național-Țărănesc a organizat în sala „Locomotiva" din București o adunare pentru pace, la care, alături de Victor Eftimiu, a luat cuvântul cunoscutul militant comunist Ilie Pintilie. Asemenea acțiuni au avut loc la sediul central al Partidului Național-Țărănesc și la sediul organizației național-țărăniste din sectorul III Albastru. Printre cele mai mari întruniri se numără cea desfășurată în sala „Marna" (20 decembrie 1936), în cadrul căreia au vorbit: dr. Petru Groza, Ioan Flueraș, Mihail Sadoveanu, Constanța Crăciun, precum și dr. N. Lupu,

[41] „Aurora", XV, nr. 122 din 23 septembrie 1936.

[42] Ion Babici, *op. cit.*, p. 250.

[43] *Apelul Comitetului Național Român pentru Pace*, în „Zorile", II, nr. 535 din 26 octombrie 1936.

Victor Eftimiu, C. Rădulescu-Motru. La întrunirea organizată la 11 aprilie 1937 în sala cinematografului „Tomis" din Capitală au rostit discursuri Lothar Rădăceanu, Constantin Titel Petrescu, Vasile Bâgu, Grigore Filipescu, Demostene Botez, dr. N. Lupu[44], iar la cea desfășurată în ziua de 14 aprilie 1937 în sala „Constructorul" din București, au urcat la tribună Lothar Rădăceanu, Constantin Titel Petrescu, Constanța Crăciun, dr. N. Lupu, N. N. Matheescu, O. Livezeanu ș. a.[45].

O prezență notabilă au avut național-țărăniștii — între care Ella Negruzzi, Dem. I. Dobrescu, Mihai Ralea, Octav Livezeanu, C. Rădulescu-Motru, Demostene Botez, Victor Eftimiu, Petre Andrei, Petre Pandrea, Șerban Cioculescu — în Comitetele pentru Apărarea Antifasciștilor, organizație creată în februarie 1935, care a adus, până la desființarea ei, în iulie 1937, o contribuție însemnată la lupta împotriva fascismului, a cuzismului și legionarismului, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, împotriva tendințelor dictatoriale. De asemenea, în fruntea Grupului Avocaților Democrați se afla Ella Negruzzi, care a luat apărarea, prin vorbă și prin scris, militanților antilegionari și antifasciști[46].

Se cuvine subliniat faptul că la activitatea organizației Liga contra Prejudecăților au participat și unii național-țărăniști, între care Mihai Ralea, ale cărui expuneri, de înaltă ținută științifică, au fost receptate cu căldură de opinia publică, doritoare să cunoască adevărul științific asupra unor procese și fenomene sociale și naturale. Mulți național-țărăniști au făcut parte și din alte organizații, precum Societatea pentru Întreținerea Raporturilor Culturale dintre România și Uniunea Sovietică, Frontul Feminin, Asociația „Tinerimea Amică Româno-Franceză" ș. a.

Un număr mare de membri ai Partidului Național-Țărănesc au semnat articole de vehementă condamnare a legionarismului și cuzismului nu numai în presa național-țărănistă, dar și în cea independentă, de orientare democratică, mai ales în „Adevărul" și „Dimineața".

O semnificație deosebită au avut alegerile parlamentare parțiale din 18 februarie 1936. În urma morții lui Marius Vorvoreanu (la 27 octombrie 1935) și a numirii lui Mitiță Constantinescu în funcția

---

[44] „Dreptatea", XI, nr. 2 828 din 13 aprilie 1937.

[45] *Ibidem*, nr. 2 831 din 16 aprilie 1937.

[46] *Organizații de masă legale și ilegale...*, vol. II, p. 121.

de guvernator al Băncii Naționale a României (2 decembrie 1935), locurile lor de deputat în județele Mehedinți și Hunedoara au rămas vacante, anunțându-se alegeri parlamentare parțiale pentru 18 februarie 1936.

La 10 ianuarie 1936, Comitetul de coordonare a Frontului Popular (alcătuit din reprezentanți ai Frontului Plugarilor, Madosz-ului, Blocului Democratic și Partidului Socialist) a hotărât să sprijine candidatura lui Ghiță Popp în județul Hunedoara și a dr. N. Lupu în județul Mehedinți[47]. În urma tratativelor ce au avut loc, cei doi candidați, precum și Ion Mihalache, au semnat un acord politic de colaborare, care prevedea: regim democratic, constituțional și parlamentar; combaterea oricăror tendințe dictatoriale sau fasciste sub orice formă, combaterea restrângerii sau desființării libertăților publice; desființarea organizațiilor fasciste, interzicerea formațiilor paramilitare și înarmării acestor grupări; libertatea presei și a întrunirilor, combaterea cenzurii și a stării de asediu; dreptul de organizare politică, profesională, sindicală și culturală a tuturor claselor muncitoare; încetarea persecuțiilor politice și amnistierea tuturor celor condamnați sau urmăriți pentru apărarea libertăților publice și democratice; lupta împotriva modificării Constituției în sens reacționar; împotriva războiului ofensiv, pentru pace, pentru menținerea și întărirea actualelor tratate de pace, de alianță și prietenie politică ș. a.[48].

Comitetul Executiv al Partidului Social-Democrat a hotărât să sprijine candidaturile personale ale lui Ghiță Popp și dr. N. Lupu „în temeiul atitudinii lor democratice de până acum"[49], fără să adere la programul comun al forțelor democratice. Se realiza, astfel, cea mai largă coaliție de forțe înregistrată până atunci în România.

În ziua de 14 ianuarie, a avut loc la Deva ședința Comitetului județean Hunedoara al Frontului Plugarilor — convocată pentru a discuta și ratifica hotărârea Comitetului de coordonare. În cadrul ședinței, s-a citit scrisoarea către organizația județeană a Partidului Național-Țărănesc pentru depunerea unei liste unice a forțelor democratice în alegeri. Cu acest prilej, dr. Petru Groza a spus: „Întâlnindu-mă la Cluj cu d. Iuliu Maniu, acesta mi-a zis: «Domnule Groza, să nu ne mai batem pe teren politic, ci să ne înțelegem

---

47 „Dimineața", 32, nr. 10 433 din 12 ianuarie 1936.

48 *Ibidem*, nr. 10 439 din 17 ianuarie 1936.

49 „Lumea nouă", XXX, nr. 2 din 12 ianuarie 1936.

împreună, pentru apărarea democrației românești, căci dacă noi ne răfuim, pierdem numai». Eu i-am răspuns: «D-le Maniu, cvitez (dau chitanță) cu plăcere cuvintelor d-tale, dar d-ta nu ai spus aceasta lui Groza, ci le-ai spus Frontului Plugarilor. Dacă Partidul Național-Țărănesc înțelege să lupte alături de noi pentru drepturile poporului, dacă va veni acolo unde suntem noi, atunci da, cvitez cu plăcere. Dar să așteptăm, să vedem ce vor spune plugarii»"[50]. După discuții, Comitetul județean a acceptat retragerea candidaturii lui Miron Belea și susținerea lui Ghiță Popp, membru al Delegației Permanente a Partidului Național-Țărănesc. Participând la ultima parte a ședinței, Ghiță Popp a citit acordul de colaborare, precizând că el a fost acceptat atât de organizația județeană, cât și de Ion Mihalache, președintele Partidului Național-Țărănesc[51].

La 17 ianuarie 1936, conducerea Partidului Național-Țărănesc a dat publicității un comunicat în care arăta: „Cartelul are un caracter electoral local pentru alegerea parțială din județul Hunedoara. D. Ghiță Popp este candidatul Partidului Național-Țărănesc. Acest partid primește cu mulțumire concursul amical și politic al grupărilor locale și Partidului Social-Democrat, dornice de un climat de sinceră democrație. Partidul Național-Țărănesc înțelege să rămână angajat de programul său, închinat realizării statului național-țărănesc, care asigură înfăptuirea deziderateloor claselor muncitoare și producătoare din această țară"[52]. Revenind asupra acestei idei, ziarul „Dreptatea" scria: „Partidul Național-Țărănesc nu a făcut nici un cartel cu comuniștii"[53].

Alegerile au căpătat aspectul unei confruntări decisive între forțele democratice și cele de dreapta. Acest aspect a fost evidențiat mai ales de faptul că în județul Mehedinți și-au pus candidatura Octavian Goga — președinte al Partidului Național-Creștin și dr. Nicolae Lupu — vicepreședinte al Partidului Național-Țărănesc, ambii fiind deja deputați și deci neluptând pentru un loc în parlament. De asemenea, în județul Hunedoara candidau Ghiță Popp — membru în Delegația Permanentă a Partidului Național-Țărănesc și Silviu Dragomir — membru în Comitetul Executiv al Partidului Național-

---

[50] Gheorghe Micle, *Răscoala pământului*, Edit. Frontului Plugarilor, (f.a.), p. 216.

[51] *Ibidem*, p. 222.

[52] „Dreptatea" X, nr. 2 472 din 17 ianuarie 1936.

[53] *Ibidem*, nr. 2 503 din 23 februarie 1936.

Creștin. Ziarul cuzist „Apărarea națională" scria că alegerile parlamentare parțiale nu erau alegeri obișnuite, deoarece de rezultatul lor depindea „orientarea viitoare a politicii românești"[54]. La rândul său, Partidul Național-Țărănesc sublinia că lupta electorală era „în realitate lupta pentru democrație"[55].

Partidul Național-Creștin a încercat să intimideze alegătorii, aducând în județul Mehedinți 2 000 de inși îmbrăcați în uniforme și înarmați. Aceștia au recurs la violențe și amenințări, fără ca autoritățile să intervină. Referindu-se la acest aspect, dr. N. Lupu arăta că în preajma alegerilor „nu aveai impresia că ești în România, credeai că ești la Nürnberg. Orașul [Turnu Severin] era invadat de o miliție, de o armată în regulă, disciplinată, îmbrăcată în cămăși albastre, unii partizani, alții mercenari"[56]. La 18 ianuarie 1936, Delegația Permanentă a Partidului Național-Țărănesc a făcut cunoscut că, față de „metodele de violență introduse în politica țării de unele grupări, cu complicitatea guvernului și toleranța administrației, și dat fiind absența totală a scutului legal, conducerea Partidului Național-Țărănesc se vede nevoită a decide înființarea gărzilor cetățenești"[57]. În fața acestei situații, pentru a evita o încăierare de mari proporții, guvernul a hotărât să intervină în vederea asigurării ordinii legale. Astfel, deși tensiunea era foarte mare, campania electorală s-a desfășurat fără incidente majore.

În timpul campaniei electorale, Partidul Național-Creștin a cerut abandonarea regimului democratic, orientarea politicii externe spre Germania, a proferat cele mai grave acuzații împotriva Partidului Național-Țărănesc, pe care-l prezenta ca dușman al țării, pus în slujba Internaționalei Comuniste. La rândul lor, organizațiile care sprijineau candidații național-țărăniști s-au pronunțat pentru apărarea regimului democratic, împotriva fascismului, cuzismului și legionarismului, pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și de viață ale maselor muncitoare. La întrunirile organizate în cele două județe au luat cuvântul: Ion Mihalache, dr. Nicolae Lupu, Ghiță Popp, C. Rădulescu-Motru, P. P. Suciu, Gheorghe Dragoș, Virgil Potârcă, V. Rădulescu-Mehedinți, Ion Răducanu, Nicolae Buta, Aurel Dobrescu, Victor Moldovan, Victor Jinga, Ilie Lazăr, Petre Andrei, Pan. Halippa — în numele Partidului Național-Țărănesc; precum și Lothar

---

[54] „Apărarea națională", XIII, nr. 3 din 1 februarie 1936.

[55] „Dreptatea", X, nr. 2 475 din 21 ianuarie 1936.

[56] Arh. ist. centr., fond Președ. Cons. de Min., dos. 20/1936, f. 272.

[57] *Comunicat*, în „Dreptatea", X, nr. 2 474 din 19 ianuarie 1936.

Rădăceanu, din partea Partidului Social-Democrat; dr. Petru Groza, Romulus Zăroni, Ion Moga, Gheorghe Micle, Miron Belea, Petre Guia-Moțu — în numele Frontului Plugarilor; Athanase Joja, P. Constantinescu-Iași, Constantin Trandafirescu, Vasile Bâgu, reprezentanți ai Blocului Democratic; Szepesi Sándor în numele Madosz-ului. Deși n-a participat la campania electorală, Iuliu Maniu a adresat un apel către „toți național-țărăniștii, toți social-democrații, toți cei din Frontul Plugarilor, către toți cetățenii conștienți" de a sprijini candidatul comun[58].

Alegerile s-au încheiat cu victoria candidaților susținuți de forțele democratice. În județul Mehedinți, dr. N. Lupu a întrunit 31 399 voturi, în timp ce O. Goga a obținut 17 935 voturi, iar în județul Hunedoara, Ghiță Popp a câștigat 31 900, față de Silviu Dragomir care a obținut doar 7 241 voturi[59].

Comentând acest rezultat, ziarul „Dreptatea" scria: „Biruința de la Mehedinți și Hunedoara a dovedit că țărănimea și clasa muncitoare au ajuns la conștiința drepturilor și îndatoririlor lor"[60]. Mihai Popovici, președintele organizației național-țărăniste din Transilvania și Banat, aprecia, cu un alt prilej, că victoriile de la Hunedoara și Mehedinți s-au datorat faptului că Ghiță Popp și dr. N. Lupu „au avut sprijinul democrației românești, al Frontului Plugarilor și al social-democraților"[61].

La 1 mai 1936, Delegația Permanentă a Partidului Național-Țărănesc a hotărât ca partidul să reînceapă campania de răsturnare a guvernului. În acest scop, au fost organizate mari întruniri la Constanța (17 mai), Beiuș (21 mai), Timișoara (27 mai). Punctul culminant al campaniei trebuia să-l reprezinte adunarea din București, anunțată pentru 31 mai.

Din punct de vedere tehnic, această adunare a fost pregătită de un comandament condus de generalul Rujinski, erou al războiului pentru unitatea patriei, decorat cu ordinul „Mihai Viteazul". Conform programului stabilit de acesta, în dimineața zilei de 31 mai 1936, trei coloane de manifestanți (prima din Calea Griviței, a doua din bulevardul Filantropiei și a treia din Șoseaua Jianu) s-au îndreptat spre Piața Romană, pentru a defila prin fața tribunei în care se aflau conducătorii Partidului Național-Țărănesc: Ion Mihalache, dr.

---

58 „Dreptatea", X, nr. 2 492 din 11 februarie 1936.

59 *Biruința*, *Ibidem*, nr. 2 500 din 20 februarie 1936.

60 „Dreptatea", X, nr. 2 500 din 20 februarie 1936.

61 *Ibidem*, nr. 2 502 din 22 februarie 1936.

N. Lupu, Virgil Madgearu, Mihai Popovici, Ion Răducanu ș.a. Timp de 5 ore, prin Piața Romană au trecut circa 100 000 de persoane — muncitori, țărani, intelectuali, studenți, funcționari, tineri și bătrâni, bărbați și femei, aparținând Partidului Național-Țărănesc, precum și altor organizații democratice.

Apoi, conducătorii național-țărăniști s-au deplasat la Arenele Romane, unde Ion Mihalache a rostit un amplu discurs în care a atacat guvernul liberal, a subliniat larga aderență în mase a partidului său și a cerut, pe această bază, să i se încredințeze puterea. După opinia sa, Partidul Național-Țărănesc avea un program cuprinzător, în care-și găseau rezolvarea toate problemele cu care se confrunta societatea românească. Semnificativ este faptul că el a reliefat pericolul pe care-l reprezenta fascismul intern și extern, a subliniat necesitatea unirii eforturilor pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a României, a atacat cu hotărâre activitatea Gărzii de Fier, care introdusese terorismul în viața politică a țării, s-a pronunțat împotriva oricăror tendințe dictatoriale și pentru menținerea regimului democratic, conchizând: „Rămânem deci pe terenul luptelor parlamentare constituționale. Statul nu poate fi opera ignoranței sprijinită pe bâtă"[62].

Simultan cu demonstrația din București, s-au desfășurat mari întruniri la Galați, Vaslui, Iași, Bacău, Piatra Neamț, Roman, Dorohoi, Craiova, Caracal, Timișoara, Cernăuți și în alte orașe, care au avut și ele un puternic caracter democratic, antifascist, antilegionar. Luând cuvântul la adunarea de la Vaslui, Petre Andrei a criticat activitatea revizionistă a Germaniei hitleriste și politica guvernului liberal de restrângere a drepturilor și libertăților democratice. El spunea că în timp ce organizațiile de extrema dreaptă „strigă «Trăiască Hitler» și «Trăiască Germania», noi strigăm «Trăiască țara românească», care-i a noastră. Acest strigăt al nostru nu-i însă plătit de nimeni, ci-i izvorât din sufletul nostru cinstit și cu durere de neam"[63].

Popularitatea național-țărăniștilor s-a reflectat și în rezultatele obținute în alegerile administrative. Astfel, în urma alegerilor din 25 iulie 1937, desfășurate în 16 județe, listele Partidului Național-Țărănesc, care întruneau de regulă coaliția forțelor democratice, au obținut 151 880 voturi, cele ale Partidului Național-Liberal — 144 008,

---

62 *Formidabila manifestație național-țărănistă*, *Ibidem*, nr. 2 578 din 2 iunie 1936.

63 *Marea manifestație de la Vaslui. Discursul d-lui prof. Petre Andrei*, *Ibidem*.

ale Partidului Național-Creștin — 61 659 voturi, ale Frontului Românesc — 42 740 voturi[64].

Atitudinea democratică a Partidului Național-Țărănesc a determinat puternica reacție a forțelor de extrema dreaptă, care cereau, nici mai mult nici mai puțin, decât „dizolvarea Partidului Național-Țărănesc" ca primejdios „ordinei de stat și inamic al poporului român"[65]. Mișcarea Legionară a desfășurat o campanie vehementă împotriva Partidului Național-Țărănesc, acuzându-l că deschide „calea comunismului în România"[66].

Actele de agresiune și violență nu au ocolit Partidul Național-Țărănesc. În februarie 1936, o ceată de cuziști a devastat clubul organizației național-țărăniste din orașul Bacău și a spart geamurile unei clădiri în care se retrăseseră cadrele acestui partid[67]; în ianuarie 1937, un grup de legionari a atacat cu arme de foc o adunare național-țărănistă din județul Argeș; în februarie 1937, național-țărăniștii din comuna Dudești-Cioplea (Ilfov) au fost brutalizați de o ceată de național-creștini[68]. Și exemplele ar putea continua.

Violențele cuziștilor și legionarilor au vizat și unele cadre de bază ale Partidului Național-Țărănesc cunoscute prin atitudinea lor democratică. Deputatul cuzist Nichifor Robu se adresa astfel lui Petre Andrei de la tribuna Parlamentului: „Pentru dv. ciomagul este prea puțin [...] Gloanțele vă trebuie, vă spun eu!"[69]. La 20 martie 1936, Armand Călinescu și Virgil Madgearu au primit câte o scrisoare din partea generalului Gheorghe Cantacuzino-Grănicerul, șeful partidului „Totul pentru Țară" — titulatură sub care activa legal Garda de Fier — prin care erau amenințați cu moartea[70]. Scrisori anonime — cu un conținut similar — au fost trimise și lui Ion Mihalache, Traian Bratu, dr. N. Lupu[71]. În ziua de 23 august 1936, o echipă de cinci legionari s-a

---

[64] Em. Serghie, *Zarurile succesiunii au fost aruncate*, în „Adevărul", 51, nr. 16 408 din 28 iulie 1937.

[65] *Comunismul la lucru. Cerem dizolvarea Partidului Național-Țărănesc*, în „Apărarea națională", XIV, nr. 11 din 2 iunie 1937.

[66] *Național-țărăniștii deschid calea comunismului*, în „Buna vestire", I, nr. 214 din 12 noiembrie 1937.

[67] Arh. ist. centr., fond Președ. Cons. de Min., dos. 20/1936, f. 275; „D.A.D.", nr. 31 ședința din 28 februarie 1936, p. 1 154.

[68] „Apărarea națională", XIV, nr. 7 din 16 februarie 1937.

[69] „D.A.D.", nr. 10 ședința din 10 decembrie 1935, p. 158.

[70] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 292.

[71] Arh. ist. centr., fond Președ. Cons. de Min., dos. 22/1936, f. 189.

prezentat la locuința lui Madgearu, comunicând soției acestuia că — dacă „s-ar încerca un atentat" împotriva lui Codreanu sau a unuia din conducătorii Gărzii de Fier —, avea sarcina ca în 24 de ore să suprime „prin orice mijloace și oriunde ar fi" pe Virgil Madgearu, dr. N. Lupu și dr. D. Mezincescu[72].

Acestea nu erau simple amenințări, legionarii urmărind realmente să pună în practică aceste gânduri. Astfel, în seara zilei de 1 martie 1937, un grup de legionari a încercat să-l asasineze pe Traian Bratu, rectorul Universității din Iași[73]. Vestea acestei agresiuni a provocat o vie indignare în opinia publică, printre cei care au condamnat pe făptași, dar și pe autorii morali, numărându-se Nicolae Iorga, Ion Tănăsescu, Ion Popescu-Puțuri, Iorgu Iordan, Ștefan Ciobanu, Nicolae Dașcovici, Grigore T. Popa, Gheorghe Zane, Andrei Oțetea, Grigore Moisil ș. a. [74]. În 1940, Virgil Madgearu a fost ucis de legionari, iar Petre Andrei a fost nevoit să-și pună capăt zilelor, pentru a nu cădea în mâinile acestora.

O analiză obiectivă, pe baza datelor concrete, ne conduce la concluzia că Partidul Național-Țărănesc și-a adus contribuția la lupta generală a organizațiilor democratice împotriva ideologiei și practicilor fasciste, cuziste și legionare, pentru apărarea regimului politic statornicit prin Constituția din 1923.

4. NAȚIONAL-ȚĂRĂNIȘTII ȘI MUTAȚIILE POLITICE DE LA SFÂRȘITUL ANULUI 1937 ȘI ÎNCEPUTUL LUI 1938

Pe măsură ce se apropia scadența guvernării liberale, discuțiile asupra succesiunii au devenit tot mai intense. În mod cert, cele mai mari șanse de a veni la putere aparțineau Partidului Național-Țărănesc, care se bucura de o largă aderență în rândul maselor, avea un program cuprinzător, dispunea de un număr însemnat de cadre valoroase. Dar activitatea grupării de stânga, în frunte cu dr. N. Lupu, precum și a celei ostile camarilei și tendințelor autoritare ale monarhului, condusă de Iuliu Maniu, ca și oscilațiile lui Ion Mihalache

[72] *D. Virgil Madgearu amenințat cu moartea*, în „Dreptatea", X, nr. 2 645 din 25 august 1936.

[73] *Rectorul Traian Bratu, Ibidem*, XI, nr. 2 793 din 3 martie 1937.

[74] Stelian Neagoe, *Triumful rațiunii împotriva violenței*, Iași, Edit. Junimea, 1977, p. 469—478.

l-au determinat pe rege să nu dorească aducerea Partidului Național-Țărănesc la putere.

Carol al II-lea avea încredere numai în gruparea centristă pe care o sprijinea, căutând ca, prin intermediul ei, să imprime partidului o orientare conformă cu interesele sale. La 14 ianuarie 1937, Gheorghe Tătărescu îi spunea lui Armand Călinescu: „Am văzut acțiunea d-tale. E foarte bună. Rex [Regele] mi-a spus în mai multe rânduri: «Iată un om cu care pot să mă înțeleg și cu care se poate lucra». Rex vă simpatizează pe câțiva: Costăchescu, d-ta, Ghelmegeanu. Continuați astfel că puteți lua succesiunea". Cu acest prilej, șeful guvernului a ținut să aprecieze că acțiunea lui Maniu a făcut mult rău Partidului Național-Țărănesc și că Mihalache „n-a știut să-l frâneze"[1].

La ședința Comitetului Central Executiv din 2—3 aprilie 1937, Ion Mihalache a declarat că demisionează de la președinția Partidului Național-Țărănesc, propunându-l în locul său pe Iuliu Maniu, deoarece, „nu există posibilitate de succes decât prin desăvârșita unitate de comandă și desăvârșita unitate de execuție"[2]. Maniu s-a simțit dator să intervină, pentru a-l asigura că el și cei apropiați lui vor fi în jurul președintelui „cu lealitate, cu cinste, cu devotament și fără scrupule". El a afirmat că rămânerea lui Ion Mihalache în fruntea partidului reprezenta „chezășia întreagă a unității și a consolidării partidului nostru, care trebuie să ajungă neapărat la biruință"[3]. După opinia sa, raționamentul lui Ion Mihalache era greșit, ca și tactica impusă Partidului Național-Țărănesc, dar pentru a nu-i crea greutăți și a nu fi acuzat de eșecul ce va veni, el, Maniu, acceptă să-și suspende activitatea publică.

În cuvântul său, Virgil Madgearu a cerut Comitetului Executiv Central „să-l asigure pe d. Mihalache că-l va urma fără șovăire pe calea pe care va hotărî cu înțelepciunea sa să ducă mai departe partidul nostru"[4]. Până la urmă, Mihalache a revenit asupra demisiei sale, pentru a evita „un plauzibil pretext" de înlăturare a partidului de la succesiune, precum și datorită faptului că s-a făcut „o înaltă intervenție, menită a da speranța că se va intra în regimul normal"[5]. Această „înaltă intervenție" era expresia dorinței lui Carol

---

1 Armand Călinescu, *Însemnări politice*, p. 331.

2 *Ședința Comitetului Central Executiv al Partidului Național-Țărănesc*, în „Dreptatea", XI, nr. 2 821 din 5 aprilie 1937.

3 *Ibidem*.

4 *Ibidem*.

5 „Dimineața", XXXIII, nr. 11 111 din 25 noiembrie 1937.

al II-lea de a evita preluarea șefiei Partidului Național-Țărănesc de către Iuliu Maniu. În schimbul acceptării, în continuare, a funcției de președinte, Ion Mihalache a cerut modificarea Statutului Partidului Național-Țărănesc, în scopul întăririi unității partidului (în special prin suprimarea organizațiilor regionale și interzicerea pentru membrii partidului de a scoate ziare fără aprobarea Comitetului Central Executiv)[6]. Cererile lui Mihalache au fost acceptate în principiu, ele urmând a fi examinate de o comisie specială și apoi supuse aprobării unui congres extraordinar al partidului[7].

Congresul General, întrunit la 4 aprilie 1937, n-a făcut decât să ratifice hotărârile Comitetului Central Executiv, realegându-l pe Mihalache în funcția de președinte al Partidului Național-Țărănesc, pe o perioadă de patru ani. Ion Mihalache a cerut și aici „încredere desăvârșită, sprijin nelimitat și necondiționat și disciplină de fier, fără de care nu este posibilă lupta, nu este posibilă izbânda". Referitor la tactica de urmat, el a spus: „Așteptăm să se facă dreptate Partidului Național-Țărănesc. Partidul Național-Țărănesc așteaptă liniștit soluția normală și logică a succesiunii"[8].

Pentru a nu fi acuzat că împiedica venirea lui Ion Mihalache la putere și pentru a reflecta asupra acțiunilor sale de viitor, Iuliu Maniu și-a suspendat activitatea politică, plecând imediat după Congres în străinătate, mai întâi la Viena și apoi la Paris. Solicitat de Ion Mihalache, în mai 1937, Virgil Madgearu s-a deplasat la Paris, unde a avut o discuție cu Iuliu Maniu. Cu acest prilej, secretarul general al Partidului Național-Țărănesc l-a asigurat pe Maniu că venirea la putere a lui Ion Mihalache era „aproape sigură", dar campania anticarlistă inițiată de „maniști", ar putea compromite succesul partidului. Iuliu Maniu a declarat din nou că nici el, nici amicii lui politici nu vor face nici un fel de greutăți lui Mihalache, deși, după opinia sa, „succesorul lui Tătărescu va fi Tătărescu"[9].

Conform acestei înțelegeri, Iuliu Maniu a rămas în străinătate până la sfârșitul lunii septembrie, când s-a stabilit la Bădăcin, unde și-a impus o tăcere absolută. Solicitat în vară de

---

[6] *Textul modificărilor propuse în Statutul Partidului Național-Țărănesc*, în „Dreptatea", XI, nr. 2 820 din 4 aprilie 1937.

[7] *Ibidem*.

[8] *Impunătoarea manifestație de unitate și solidaritate a Partidului Național-Țărănesc*, *Ibidem*, nr. 2 853 din 18 mai 1937.

[9] Zaharia Boilă, *Memorii*, în Bibl. Acad. Arh. istorică, fond 6, dos. 113, f. 308—310.

Corneliu Zelea Codreanu pentru o acțiune comună anticarlistă, el i-a răspuns prin Zaharia Boilă: „acum nu ne putem întâlni. Dar în toamnă situația se va schimba radical și atunci ne putem vedea"[10].

Pentru a fi sigur că Iuliu Maniu nu va avea un rol în orientarea Partidului Național-Țărănesc și pentru a compromite acest partid, Carol al II-lea a început să acrediteze ideea că, pentru a veni la putere, național-țărăniștii trebuiau să realizeze un acord cu Alexandru Vaida-Voevod. La 6 iunie 1937, Călinescu a pus în fața centriștilor din Partidul Național-Țărănesc (N. Costăchescu, M. Ghelmegeanu, V. Potârcă, Gr. Gafencu) problema: „ce zicem dacă regele, în momentul crizei cere acord cu Vaida? Răspund toți: «Susținem formula în partid spre a obține majoritatea partidului. Dacă partidul nu ascultă, nu mergem în combinație, dar punem problema conducerii partidului»"[11].

În iunie 1937, Ion Mihalache a avut o întrevedere cu Ion Inculeț, care i-a transmis din partea lui Tătărescu vestea că succesiunea guvernului va reveni Partidului Național-Țărănesc, „dar numai în înțelegere cu Vaida [...] Părerea noastră este că trebuie să vă înțelegeți, căci pe de o parte împiedicați o coaliție de dreapta și aici avem și noi interesul și dv. Și pe de altă parte în opera de guvernare aveți unul din fruntașii Ardealului, strâns solidar cu dv., dat fiind că d. Iuliu Maniu vă stă în coastă". Ion Mihalache a înțeles sensul real al acestei intervenții, care în mod evident venea din partea regelui: „D-voastră vreți să aveți altceva, d-voastră vreți să aveți un guvern slab, incapabil, compromis din capul locului, fără putință de guvernare, cu echivocul în politica internă și în cea externă, zdruncinarea echilibrului politic și cu un potențial slăbit care să compromită eficiența de guvernare"[12].

Manevrele lui Carol al II-lea și ale camarilei au continuat pe această linie. La 13 octombrie 1937, Regele l-a primit pe Ion Mihalache, căruia i-a spus că Partidul Național-Țărănesc era îndreptățit să preia succesiunea guvernului, dar că el, în calitate de suveran, era „dator să țină seama de toți", inclusiv de partidele de dreapta, și l-a întrebat dacă nu ar fi dispus să realizeze o înțelegere cu Al. Vaida-Voevod[13]. Liderul național-țărănist n-a dat un răspuns afirmativ, ceea ce l-a determinat pe rege să declare, la 25 octombrie, într-o discuție cu Gh. Gh.

---

[10] *Ibidem*, f. 306.

[11] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 350.

[12] „Dimineața". XXXIII, nr. 1 111 din 25 noiembrie 1937.

[13] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 355.

Mironescu, că Mihalache era „foarte dârz, de aceea trebuie să mă gândesc la altă formulă"[14]. Așadar, deși Maniu își încetase activitatea anticarlistă și nu mai participa la viața politică, șansele Partidului Național-Țărănesc de a veni la putere depindeau de colaborarea cu Alexandru Vaida-Voevod, om politic cu vederi de dreapta, pus în slujba planurilor politice ale regelui, care atacase în public și în termeni de o mare duritate pe național-țărăniști.

Totuși, Ion Mihalache continua să creadă că, în conformitate cu normele elementare ale regimului constituțional-parlamentar, Partidul Național-Țărănesc — cel mai influent partid politic din România — nu putea fi îndepărtat de la succesiune. Această tactică de așteptare s-a dovedit a fi inadecvată, deoarece lăsa câmp liber de acțiune pentru organizațiile de dreapta și pentru manevrele lui Carol al II-lea. Mihalache sconta și el pe manevrele de culise desfășurate de „centriști", care-l asigurau că vor determina pe rege să asigure succesiunii cursul normal, adică să-l cheme pe președintele Partidului Național-Țărănesc la putere.

În preajma declanșării crizei de guvern, atacurile forțelor de dreapta și de extrema dreaptă împotriva Partidului Național-Țărănesc și a lui Ion Mihalache personal au căpătat o virulență nemaiîntâlnită. Octavian Goga se declara în mod vehement împotriva unui guvern Mihalache, care „ar însemna un premiu pentru politica lui Iuliu Maniu, ar deschide astfel cele mai sumbre perspective în ordinea internă"[15], ar putea duce la declanșarea unui adevărat „război civil"[16].

Presa legionară a dezlănțuit, încă din august 1937, o vehementă campanie împotriva unui eventual guvern național-țărănist. Ziarul „Buna vestire" a publicat articole cu titluri ca: *Dovada complicității bolșevico-țărăniste*[17], *Hannibal ante portas*[18], *Opriți guvernul Kerensky*[19], *Guvern național-țărănist=Front popular=bolșevism*[20], *Național-țărăniștii execută ordinele Kominternului*[21], *Patrulele bolșevismului*[22], pline de cele mai grave acuzații

[14] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 355.

[15] „Apărarea națională", XIV, nr. 21 din 25 mai 1937.

[16] *Ibidem*, nr. 45 din 12 noiembrie 1937.

[17] „Buna vestire", I, nr. 208 din 5 noiembrie 1937.

[18] *Ibidem*, nr. 212 din 10 noiembrie 1937.

[19] *Ibidem*, nr. 213 din 11 noiembrie 1937.

[20] *Ibidem*, nr. 214 din 12 noiembrie 1937.

[21] *Ibidem*, nr. 215 din 13 noiembrie 1937.

[22] *Ibidem*, nr. 216 din 14 noiembrie 1937.

la adresa liderilor național-țărăniști (îndeosebi a dr. N. Lupu, Armand Călinescu, Virgil Madgearu, Ion Mihalache) și a partidului în ansamblul său. Într-unul din aceste articole se afirma că „Partidul Național-Țărănesc nu guvernul îl merită", ci dizolvarea și trimiterea conducătorilor săi pe „băncile Consiliului de Război"[23].

În această atmosferă confuză, la 9 noiembrie 1937, Regele — fără a cere demisia lui Gheorghe Tătărescu pentru a nu se crea „o criză de autoritate" — a început consultările cu liderii politici. În cadrul audiențelor, președinții partidelor mici — Octavian Goga, Gheorghe Brătianu, Grigore Filipescu, Alexandru Vaida-Voevod, Grigore Iunian — au susținut crearea unui guvern de „concentrare" sau de „alegeri". Conducătorul Partidului Național-Liberal, Constantin I. C. Brătianu, s-a pronunțat pentru retragerea Partidului Național-Liberal în opoziție și crearea unui guvern național-țărănesc. Al. Averescu s-a mărginit să afirme că totul depindea de voința suveranului, C. Argetoianu a propus instaurarea dictaturii regale, în timp ce N. Iorga a optat pentru menținerea guvernului Tătărescu[24].

Primit de Carol al II-lea la 12 noiembrie, Ion Mihalache a prezentat programul de guvernare al Partidului Național-Țărănesc, căutând să explice suveranului care erau rațiunile prevederilor respective. Dar regele nu s-a arătat dispus să asculte până la capăt argumentele președintelui Partidului Național-Țărănesc și l-a întrerupt cu cuvintele: „Ascultă Mihalache, să nu spui de la început, nu! În politică nu merge cu nu! Să te gândești 24 de ore și să-mi spui dacă poți realiza o colaborare cu Vaida"[25].

Președintele Partidului Național-Țărănesc nu a luat contact cu Al. Vaida-Voevod, pentru a vedea dacă acesta era dispus să accepte colaborarea sugerată de rege, ci a convocat, în seara aceleiași zile, Biroul Partidului Național-Țărănesc, care a respins ideea colaborării cu Al. Vaida-Voevod, socotind-o jignitoare pentru partid. A doua zi, Ion Mihalache s-a prezentat în audiență; cu acest prilej, suveranul a declarat că a citit programul partidului și îl acceptă, că era dispus să-l investească în mod oficial pe Ion Mihalache cu formarea noului guvern, dar că din discuțiile avute cu alți oameni politici a constatat că „mai toți sunt contra d-tale. Eu trebuie să țin socoteală de aceasta. De aceea,

---

[23] *Ibidem*, l. nr. 215 din 13 noiembrie 1937.

[24] Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 2/1937, f. 1—2; „Dimineața", XXXIII, nr. 11 098 din 12 noiembrie 1937.

[25] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 357—358.

te însărcinez să constitui un guvern în colaborare cu Vaida". Pentru a nu lăsa loc nici unui echivoc, regele a precizat: „Să știi că condiția este sine qua non"[26]. Carol al II-lea a sugerat că Alexandru Vaida-Voevod să primească Ministerul de Interne, ca „o chezășie pentru grupările naționaliste [de dreapta]"[27].

În fond, prin asemenea condiții, Carol al II-lea a urmărit în mod deliberat să împiedice crearea unui guvern național-țărănist[28]. Era de presupus că Partidul Național-Țărănesc nu va accepta să colaboreze cu cel care, din martie 1935, își stabilise ca obiectiv central atacarea acestui partid și care — așa cum afirma ziarul „Dreptatea" — servise „de unealtă perpetuă dușmanilor"[29], Partidului Național-Țărănesc, adică regelui și camarilei.

Desfășurată în seara zilei de 13 noiembrie 1937, ședința Delegației Permanente a Partidului Național-Țărănesc a cunoscut momente dramatice: Grigore Gafencu a propus să se ia imediat legătura cu Alexandru Vaida-Voevod, în timp ce Armand Călinescu a cerut reîntregirea partidului prin fuziunea cu Frontul Românesc[30]. Marea majoritate a membrilor Delegației Permanente — în frunte cu Ion Mihalache — a respins condițiile formulate de Carol al II-lea. În ziua de 14 noiembrie, Ion Mihalache a comunicat suveranului că, „având toată dorința de a-i satisface cerința"[31], condițiile însărcinării l-au pus în imposibilitatea de a-și îndeplini mandatul.

Comentând desfășurarea crizei politice și poziția lui Ion Mihalache, ziarul „Dreptatea" scria: „Dacă am fi acceptat o colaborare cu d. Vaida, ce ar fi putut crede țara și opinia publică despre sinceritatea și seriozitatea Partidului Național-Țărănesc? Firește, fiecare ar fi fost în drept să spună că numai pofta de a veni la putere pe orice cale și cu orice compromis ne-a îndemnat la aceasta". Ziarul conchidea: „Partidul Național-Țărănesc este conștient de rolul și răspunderile lui. El nu înțelege să renunțe la programul și la demnitatea lui pentru scaune în minister sau în parlament"[32].

---

[26] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 358.

[27] C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine...*, *loc. cit.*, dos. 8 623, f. 2 806.

[28] Bibl. Acad. Arh. istorică, cota A b XXII — 11, nr. inv. 1 013.

[29] *Lămuriri*, în „Dreptatea", XI, nr. 3 000 din 17 noiembrie 1937.

[30] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 358.

[31] *D. Mihalache a depus mandatul*, în „Dimineața", XXXIII, nr. 11 102 din 16 noiembrie 1937.

[32] *Adevăr, demnitate, răspunderi*, în „Dreptatea", XI, nr. 2 999 din 16 noiembrie 1937.

Fără îndoială, sub raport moral, atitudinea lui Ion Mihalache se cuvine a fi apreciată, el renunțând la singura șansă din viața sa de a deveni șef de guvern. Dar, privind evenimentele în evoluția lor, se poate conchide că, în fond, prin tactica de așteptare impusă partidului începând din primăvara anului 1937, el își închisese singur calea spre guvern. De această situație au profitat forțele ostile Partidului Național-Țărănesc și, în primul rând, Carol al II-lea și camarila sa.

La 20 de minute după plecarea lui Ion Mihalache, Regele l-a chemat pe Gh. Tătărescu, însărcinându-l cu constituirea unui guvern cu o „bază lărgită". Acesta i-a vizitat succesiv pe Gheorghe Brătianu, Grigore Iunian, Alexandru Vaida-Voevod și Nicolae Iorga, dar numai ultimul a acceptat să-și desemneze doi oameni în guvern[33]. Noul cabinet a depus jurământul la 17 noiembrie 1937.

În discursurile rostite cu acest prilej, atât Tătărescu, cât și Carol al II-lea s-au referit la programul de viitor — pe tărâm economic, social, politic, cultural —, ceea ce arată că, în concepția lor, nu era vorba de un efemer cabinet de alegeri, ci de un guvern de perspectivă[34]. În fond, Carol al II-lea și-a impus propria-i voință, peste capul partidelor politice, făcând un pas important pe calea instituirii unei conduceri personale[35].

La 19 noiembrie, s-a hotărât dizolvarea Corpurilor legiuitoare și convocarea corpului electoral; alegerile pentru Adunarea Deputaților au fost fixate în ziua de 20 decembrie 1937, iar cele pentru Senat la 23—28 decembrie. Începea astfel una dintre cele mai dramatice campanii electorale din istoria României[36].

La sugestia regelui, Gh. Tătărescu a cerut și obținut ca Partidul Național-Liberal să încheie cartel electoral cu Frontul Românesc și cu Partidul German — organizații de dreapta, care se

---

[33] Florea Nedelcu, *De la restaurație la dictatură regală*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1981, p. 164.

[34] *Programul noului guvern*, în „Viitorul", XXIX, nr. 8 961 din 19 noiembrie 1937.

[35] Al. Gh. Savu, *Dictatura regală*, București, Edit. Politică, 1970, p. 103.

[36] În legătură cu problematica acestor alegeri vezi și: Ioan Scurtu, *Lupta partidelor politice în alegerile parlamentare din decembrie 1937*, în „Studii. Rev. ist.", nr. 1/1967; Al. Gh. Savu, *Dictatura regală* (cap. V); Emilia Sonea și Gavrilă Sonea, *Viața economică și politică a României. 1933—1938* (cap. VIII); Gh. I. Ioniță, *P.C.R. și masele populare*, ed. a II-a (cap. XI); Mihai Fătu și Ion Spălățelu, *Garda de Fier...*, ed. a II-a (cap. 12); S. Cutișteanu și Gh. I. Ioniță, *Electoratul în România...* (cap. XII); Florea Nedelcu, *De la restaurație la dictatura regală* (cap. III).

declarau în mod deschis împotriva regimului democratic. Acest fapt a creat o reală confuzie în rândul maselor de alegători, a provocat vii frământări în sânul Partidului Național-Liberal, deoarece elementele cu vederi democratice nu acceptau să colaboreze cu reprezentanții celor două partide politice.

Pe de altă parte, Ion Mihalache a trebuit să constate că tactica sa de așteptare a bunăvoinței regelui a „suferit un eșec"[37]. El declara la 18 noiembrie lui Armand Călinescu că, întrucât n-a reușit să aducă partidul la putere, trebuia să cedeze șefia lui Iuliu Maniu. Liderul grupării centriste a precizat: „Nu am nimic personal contra lui Maniu. Îl stimez. Dacă Maniu va ridica problema constituțională voi fi alături. Dacă însă mi-ar cere să lupt contra doamnei [Lupescu] nu socotesc de demnitatea unui bărbat s-o fac; dacă va lupta contra Rex personal, nu-l pot urma"[38]. Dar, în acel moment, centriștii erau și ei afectați de soluția dată crizei de guvern, iar poziția lor în partid nu era suficient de puternică pentru a influența ocuparea funcției prezidențiale.

La 21 noiembrie 1937 Iuliu Maniu sosea în București, punând astfel capăt inactivității politice pe care și-o impusese. În ziua de 23 noiembrie, a avut loc ședința Comitetului Central Executiv al Partidului Național-Țărănesc, în cadrul căreia Ion Mihalache a declarat că regimul constituțional al țării este la o răspântie istorică: „nu este vorba de a părăsi planul social și programatic național al Partidului Național-Țărănesc. Nu e vorba de a angaja vreun fel de luptă personală cu suveranul țării. Nu e vorba nici de a atinge prerogativele regale. Problema este: hotărâți să rămânem la regimul sincer monarhic constituțional". Ca atare, după opinia sa, lupta pe acest teren putea fi dusă „cu coeficienți maximi, cu un potențial politic și moral sporit" de Iuliu Maniu, care reprezenta „simbolul luptei constituționale". Cele din urmă cuvinte rostite de Ion Mihalache în calitate de președinte al Partidului Național-Țărănesc au fost: „D-le Maniu, ia comanda și dă porunca"[39].

În fond, Iuliu Maniu era un victorios: prevederile sale privind tactica urmată de Ion Mihalache se adeveriseră*. De această dată el

---

[37] Bibl. Acad. Arh. istorică, cota A b XXII—1, nr. inv. 1 013.

[38] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 359—360.

[39] *D. Maniu proclamat șeful Partidului Național-Țărănesc*, în „Dimineața", XXXIII, nr. 11 111 din 25 noiembrie 1937.

* Intuind evoluția evenimentelor, Pamfil Șeicaru scria la 2 aprilie 1936: „D. Iuliu Maniu este un om de o îndelungată răbdare, de exasperantă răbdare ce-și reazimă acțiunile pe osteneala nervilor adversarului. De aici acel calm — de aici acea dozare a

n-a mai adresat obișnuitul apel către Ion Mihalache de a rămâne în fruntea partidului, ci a declarat: „D-ta ești comandant. D-ta ai dat o ultimă comandă, să ocup locul d-tale. Am ascultat întotdeauna comanda d-tale și când nu-mi plăcea; trebuie să ascult și această ultimă comandă"[40].

Schimbarea șefiei Partidului Național-Țărănesc nu era un fapt divers, ci marca încheierea etapei de predominare a grupării țărăniste în conducerea acestui organism politic. Modul cum Maniu a revenit la președinție avea o notă ostentativă față de Carol al II-lea[41], evidențiind faptul că partidul nu era dispus să se împace cu situația în care fusese pus, că era decis să lupte pentru redobândirea primatului în viața politică.

În preajma și în perioada imediat următoare crizei de guvern, a avut loc o avalanșă de înscrieri în Partidul Național-Țărănesc, dintre care menționăm pe cele semnate de Nicolae Ottescu (fost subsecretar de stat)[42], Christian Musceleanu (rectorul Academiei de Înalte Studii Agronomice)[43], generalii Grigore Bunescu[44], Ion Sichitiu[45], George Moruzi[46], Grigore N. Stoika[47]. De asemenea, a revenit în partid Emil Hațieganu — care l-a părăsit pe Al. Vaida-Voevod, fiind ales imediat vicepreședinte al organizației național-țărăniste din Transilvania și Banat, în locul lui Aurel Socol (decedat)[48].

---

cuvintelor menite să zgândăre necontenit pe adversar, să-l precipite în gesturi necugetate, să-l constrângă la unele atitudini menite să-i slăbească pozițiile. D. Iuliu Maniu practică războiul de uzură, ocolește lupta decisivă, spațiază hărțuielile, în așa fel ca atunci când îl socotești că a renunțat, că s-a resemnat, să-și afirme din nou adversitatea lui prezentă. Cine nu osenește, cine durează mai mult într-o luptă — acela are câștigată partida. Și este d. Maniu neîntrecut în arta de a-și exaspera adversarii, de a le da nopți albe de neurastenie. Nu-i grăbit, ci are aerul de surprindere în fața agitării altora". După ce arăta că Maniu îl pândea necontenit pe Mihalache pentru a-l prinde în dificultate, Șeicaru conchidea: „Atunci, în acel moment de strâmtoare, d. Iuliu Maniu va ieși cu acel zâmbet egal, cu același glas împăciuitor spre a rosti cu o satisfacție abia disimulată: «Vezi, fiule, că tot eu am avut dreptate?»" (Pamfil Șeicaru, *Între d. Iuliu Maniu și d. Ion Mihalache*, în „Curentul", IX, nr. 2 933 din 2 aprilie 1936).

[40] *D. Maniu proclamat șef..., loc. cit.*

[41] Arh. ist. centr., fond M.P.N. Presa Internă, dos. 379, f. 184.

[42] „Dreptatea", XI, nr. 2 999 din 16 noiembrie 1937.

[43] *Ibidem*, nr. 3 000 din 17 noiembrie 1937.

[44] *Ibidem*, nr. 2 999 din 16 noiembrie 1937.

[45] *Ibidem*, nr. 3 005 din 23 noiembrie 1937.

[46] *Ibidem*, nr. 3 011 din 30 noiembrie 1937.

[47] *Ibidem*, nr. 3 010 din 28 noiembrie 1937.

[48] *Ibidem*, nr. 3 014 din 3 decembrie 1937.

Principalul obiectiv urmărit de Iuliu Maniu a fost torpilarea planurilor regelui și ale camarilei de a instaura un regim autoritar. În acest scop, el și-a propus să doboare guvernul Tătărescu, pe care-l considera — pe drept cuvânt —, un instrument pus în slujba lui Carol al II-lea, astfel încât o victorie a acestuia în alegeri echivala cu schimbarea regimului politic. Crearea unui larg și puternic front de opoziție împotriva guvernului Tătărescu și, implicit a lui Carol a constituit mijlocul prin care noul președinte al Partidului Național-Țărănesc aprecia că-și putea atinge obiectivul.

Animat de aceste gânduri, Iuliu Maniu a luat contact cu Corneliu Zelea Codreanu, oficializând vechile legături pe care le stabilise cu căpetenia legionarilor. După trei întâlniri succesive, la 25 noiembrie 1937, Iuliu Maniu și Corneliu Z. Codreanu au căzut de acord să încheie un pact de neagresiune electorală, la care a aderat și Gheorghe Brătianu. Documentul, semnat în acea zi*, a suscitat vii și ample comentarii. Apelul adresat celorlalte partide de a adera la pactul de neagresiune a fost urmat imediat de Constantin Argetoianu, care însă nu a urmărit să facă jocul lui Iuliu Maniu și al lui Corneliu Z. Codreanu, ci mai curând să cunoască „din interior" acțiunile acestora, pentru a-l informa operativ pe Carol al II-lea în vederea luării contramăsurilor ce se impuneau.

Exprimând motivele semnării pactului de neagresiune cu Garda de Fier, Iuliu Maniu va declara peste aproape nouă ani: „Eu prin acțiunea mea față de legionari urmăream două lucruri pe care le-am și atins. În primul rând să trăiesc în alegeri pe d. Tătărescu; în al doilea rând să scot la suprafață acele forțe care până atunci lucrau subteran.

---

* Textul pactului de neagresiune este următorul:

„Se încheie între partidele subsemnate o înțelegere cu scopul de a apăra libertatea și a asigura corectitudinea alegerilor. Aceste partide încheie pentru timpul alegerilor actuale în vederea scopului propus un pact de neagresiune.

Pactul de neagresiune înseamnă înconjurarea actelor și limbajului de violență și de denigrare; dar nu împiedică afirmarea ideologiei proprii și discuția de bună credință. Se va aduce un cuvânt de chemare și celorlalte partide să se alăture acestei înțelegeri. O comisie comună va stabili modul de procedare și demersurile care vor trebui puse în aplicare în cazul infracțiunilor ce ar fi să se producă."

Corneliu Zelea Codreanu	Iuliu Maniu	Gh. I. Brătianu
Șeful Mișcării Legionare	Președintele Partidului Național-Țărănesc	Președintele Partidului Național-Liberal

(„Dreptatea", XI, nr. 3 008 din 26 noiembrie 1937).

în mod ascuns, din întuneric și deci să ne putem cunoaște, să ne măsurăm ideile și pe urmă să vedem ce spune opinia publică românească"[49].

Semnarea acestui pact nu a însemnat aderarea lui Iuliu Maniu la ideologia și practicile legionarismului, ci a reprezentat o acțiune tactică, având ca țel înfrângerea guvernului Tătărescu în alegeri, câștigarea acestora de către Partidul Național-Țărănesc și ajungerea sa la putere. Prin pactul de neagresiune, Iuliu Maniu a urmărit să ferească partidul său de agresiunile legionarilor — care erau de așteptat — și să exercite o puternică presiune asupra aparatului guvernamental, care trebuia să știe că ingerințele îndreptate împotriva național-țărăniștilor se puteau lovi de riposta Gărzii de Fier. Așadar, era vorba nu numai de o neutralizare a legionarilor, dar și de o colaborare, pe o platformă anticarlistă, pe care Iuliu Maniu o socotea în avantajul Partidului Național-Țărănesc.

Evident, lupta împotriva tendințelor autoritare ale regelui era pozitivă în esența ei și practica a dovedit că regimul democratic a fost lichidat de Carol al II-lea, dar calea aleasă de conducătorul Partidului Național-Țărănesc a produs nedumerire. Vestea semnării pactului de neagresiune a fost primită cu stupoare de masele de alegători, care au fost derutate de alianța dintre cel mai mare partid democratic și cea mai energică organizație antidemocratică din România. Grigore Iunian adresa național-țărăniștilor o întrebare semnificativă: „Nu vi se pare straniu să faceți acord cu partidul «Totul pentru Țară» a cărui doctrină este înlăturarea libertăților și a democrației, precum și instaurarea unui regim totalitar, în care unul poruncește și ceilalți se supun? Un asemenea partid să fie chemat de partidele democratice ca să asigure libertatea alegerilor?"[50].

Au existat încercări de a-l convinge pe Iuliu Maniu să denunțe pactul de neagresiune. Astfel, la 27 noiembrie, o delegație a Uniunii Democratice — formată din Lucrețiu Pătrășcanu, Barbu Rădulescu și Marin Avramescu — a avut o discuție cu Iuliu Maniu, căruia i-a arătat necesitatea unirii tuturor forțelor democratice în alegeri și a prezentării lor pe liste unice. Pătrășcanu avea să precizeze că lista unică excludea „nu numai orice colaborare, dar și orice punct de contact cu organizațiile de extrema dreaptă. Necesitatea unei liste unice a

---

[49] *Procesul marii trădări naționale*, București, 1946, p. 220.

[50] „Lumea românească", I, nr. 183 din 1 decembrie 1937; Vezi, pe larg, Ioan Scurtu, *Pactul de neagresiune electorală dintre Partidul Național-Țărănesc și Garda de Fier (noiembrie 1937)*, în „Studii și articole de istorie", XLV—XLVI, 1982.

tuturor apărătorilor libertăților constituționale continuă să rămână pentru noi de o mare actualitate și pentru realizarea ei vom continua acțiunea cu toată hotărârea. Aceasta, și numai aceasta, a fost esența acordului propus de delegația noastră domnului Iuliu Maniu"[51].

La 6 noiembrie 1937, Partidul Social-Democrat hotărâse să încheie cartel electoral cu Partidul Național-Țărănesc, dar, ca urmare a pactului de neagresiune și a refuzului lui Iuliu Maniu de a-l denunța, liderii social-democrați au decis să depună liste proprii. În declarația dată publicității de Partidul Social-Democrat se afirma:„În loc de pact democratic, d-l Maniu ne-a invitat să aderăm la un pact de neagresiune cu partidele opoziționiste de dreapta care sunt dușmanul democrației, dușmanul oricăror libertăți cetățenești, pentru desființarea alegerilor și introducerea dictaturii[...] Noi putem merge în lupte deschise pentru democrație și libertăți, dar nu putem fi o anexă într-o asociație la formarea căreia noi n-am fost consultați, al cărui scop ascuns nu-l cunoaștem, al cărui scop mărturisit nu-l înțelegem"[52].

Și în sânul Partidului Național-Țărănesc pactul de neagresiune a creat frământări. În timp ce gruparea de centru era nemulțumită mai ales de caracterul anticarlist al pactului, cea de stânga își exprima temerea că legionarii se vor consolida, devenind și mai agresivi în lupta lor politică. Armand Călinescu nota: „Acțiunea noastră în acord cu Garda [de Fier] și Gh. Brătianu are aerul îndreptat contra regelui. Nu o aprob. Mihalache îmi spune că trebuie să lăsăm să se facă și această experiență"[53]. Împotriva pactului s-au pronunțat, mai mult sau mai puțin fățiș, dr. Nicolae Lupu, Octav Livezeanu, Mihai Ralea, Virgil Potârcă, Petre Andrei, Grigore Gafencu, Mihail Ghelmegeanu ș. a.

Partidul s-a prezentat în alegeri cu un manifest-program publicat în ziarul „Dreptatea" din 1 decembrie 1937, sub semnătura lui Iuliu Maniu și a lui Ion Mihalache, care cuprindea principalele elemente ale programului din 1935. În activitatea practică, național-țărăniștii au lăsat pe un plan secundar problemele economice și sociale, angrenându-se într-o luptă acerbă împotriva guvernului Tătărescu și a camarilei. În cadrul unei întruniri electorale, Iuliu Maniu declara: „Mi se pare comic ca oamenii să discute despre dreapta și stânga, când ar trebui să vorbim cu toții cum s-o scoatem pe d-na Lupescu din țară,

---

[51] Lucrețiu Pătrășcanu, *O precizare*, în „Dimineața", 33, nr. 11 115 din 29 noiembrie 1937.

[52] „Lumea nouă" din 12 decembrie 1937.

[53] Armand Călinescu, *Însemnări politice*, p. 361.

care a încurcat complet lucrurile și care cât este în situația ei de astăzi, în fruntea camarilei, împiedică orice politică sănătoasă fie de dreapta, fie de stânga"[54].

În timpul campaniei electorale, Partidul Național-Țărănesc n-a atacat Garda de Fier, care și-a găsit astfel un larg câmp de manifestare. În conformitate cu spiritul pactului de neagresiune, la cererea conducerii partidului, au fost distruse manifestele și alte documente electorale care criticau ideologia și practicile legionarilor, iar din propaganda orală s-au înlăturat aprecierile negative la adresa Gărzii de Fier.

Partidul Național-Țărănesc a anunțat organizarea unei mari întruniri electorale în București, la 12 decembrie 1937. Dar, în noaptea de 11/12 decembrie, guvernul a decis interzicerea oricărei întruniri în aer liber, a luat măsuri de torpilare a acesteia[55]. Național-țărăniștii au decis să-și țină adunarea în sala „Marna". În dimineața zilei de 12 decembrie sala era arhiplină, un număr mare de cetățeni văzându-se nevoiți să rămână pe străzile din jur. În prezidiul adunării au luat loc Iuliu Maniu, dr. Nicolae Lupu, Grigore Filipescu, Ella Negruzzi, Calipso Botez, N. N. Matheescu, Pavel Pavel, N. Carandino ș. a.

Adunarea a fost deschisă de dr. N. Lupu, după care au luat cuvântul doi candidați în alegeri; cel de al doilea vorbitor a fost întrerupt de explozia unor bombe cu gaze lacrimogene — introduse în sală de agenți ai guvernului. Participanții au fost nevoiți să părăsească sala. În fața acestei situații, s-a dat cuvânt de ordine ca masele să se îndrepte spre sediul Partidului Național-Țărănesc din Piața Amzei. Cu toate încercările jandarmilor și polițiștilor de a împrăștia mulțimea, s-au format trei coloane. Prima a pornit pe strada Polizu–Piața Buzești–străzile Occidentului–Barbu Catargiu; cea de a doua pe Sfinții Voievozi – B-dul Lascăr Catargiu; a treia pe Calea Victoriei, toate având ca punct final Piața Amzei. Pe parcurs au fost scandate lozinci democratice, antifasciste, antihitleriste, împotriva revizionismului și a războiului[56].

În fața celor aproximativ 20 000 de cetățeni a luat cuvântul Iuliu Maniu, care, după ce a condamnat acțiunea guvernului, a spus: „să nu uitați un moment că stările acestea triste urmează din faptul că la noi domnește un guvern personal. De șapte ani suferim de guverne

---

[54] Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 38/1937, f. 10—11.

[55] „Dimineața", 33, nr. 11 129 din 13 decembrie 1937.

[56] „Reporter", V, nr. 41 din 19 decembrie 1937.

personale"[57]. Evident, cel vizat în discurs era regele Carol al II-lea. După încheierea întrunirii, câteva mii de participanți s-au îndreptat spre Legația Germaniei din Calea Victoriei, în fața căreia au manifestat împotriva hitlerismului, războiului, revizionismului.

În timpul campaniei electorale, mai multe organizații județene ale Partidului Național-Țărănesc au elaborat și difuzat manifeste cu un pronunțat caracter antifascist și antilegionar, au organizat întruniri comune cu Frontul Plugarilor, Madosz-ul, Uniunea Democratică, au luat atitudine fermă în sprijinul regimului democratic. Menționăm în acest sens organizațiile din județele Cluj, Sibiu, Arad, Bihor, Brașov, Chișinău, Cetatea Albă ș. a.[58], care au denunțat în practică pactul de neagresiune încheiat cu Garda de Fier[59]. Deși între Partidul Național-Țărănesc și Partidul Radical-Țărănesc nu s-a încheiat un cartel electoral, în unele circumscripții, precum cea din sectorul Negru (București), au fost editate și difuzate manifeste comune cu caracter democratic, antifascist[60].

Național-țărăniștii și-au îndreptat cu precădere atacurile împotriva Partidului Național-Liberal, îndeosebi a guvernului Tătărescu și prin tangență, a lui Carol al II-lea. La rândul lor, liberalii au avut ca principală țintă pe național-țărăniști, în special pe Maniu. Într-un discurs rostit la radio, Gheorghe Tătărescu l-a numit pe președintele Partidului Național-Țărănesc „marele infractor", calificându-l drept un om „ros de orgoliu și chinuit de dorul răzbunării"[61]. În moțiunea adoptată de organizația liberală din Cluj se afirma că „Ardealul înfierează acțiunea criminală a d-lui Iuliu Maniu împotriva monarhiei și a M. S. regelui Carol al II-lea, simbolul neîntrecut al dinastiei noastre glorioase"[62].

În timp ce cele două mari partide democratice — Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal — luptau între ele cu înverșunare, organizațiile de extrema dreaptă acționau cu tenacitate

---

[57] *Marea manifestație de ieri din Capitală*, în „Dreptatea", XI, nr. 3 023 din 14 decembrie 1937.

[58] L. Bányai, *Pe făgașul tradițiilor frățești*, București, 1971, p. 203; „Viitorul", XXIV, nr. 8 984 din 16 decembrie 1937; „Reporter", V, nr. 39 din 5 decembrie 1937.

[59] Arh. ist. centr., Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, dos. 210, f. 336.

[60] *Ibidem*, f. 351—355.

[61] *D-l Gh. Tătărescu, președintele Consiliului de Miniștri a vorbit țării*, în „Viitorul", XXVIII, nr. 8 982 din 14 decembrie 1937.

[62] *Ardealul înfierează acțiunea criminală a d-lui Maniu*, *Ibidem*, nr. 8 978 din 9 decembrie 1937.

pentru câștigarea maselor de alegători. Încurajat de atmosfera creată, Corneliu Zelea Codreanu și-a îngăduit să facă declarații categorice privind orientarea politicii externe a țării: „În 48 de ore după biruința mișcării legionare, România va avea o alianță cu Roma și Berlinul"[63]. Cu același prilej el a atacat pe Nicolae Titulescu, afirmând că legionarii îl vor combate cu „violența cea mai mare"[64], deși fostul ministru de Externe candida pe listele Partidului Național-Țărănesc.

Tensiunea politică a fost ridicată, dar alegerile s-au desfășurat fără incidente majore. Rezultatul a fost publicat la 30 decembrie 1937 și a reprezentat o surpriză de proporții*, în primul rând, pentru că nici un partid politic n-a întrunit cel puțin 40 % din voturi, pentru a beneficia de prima majoritară și a avea astfel dreptul legal de a forma noul cabinet. Situație ce demonstra grava criză a sistemului partidist și a regimului politic întemeiat pe partidele politice. În al doilea rând, deoarece partidul de la putere a pierdut alegerile, fapt fără precedent în analele vieții electorale din România. În al treilea rând, se constată o puternică ascensiune a organizațiilor de dreapta și extrema dreaptă, care au reușit, pentru prima dată de la întemeierea lor, să se claseze pe locul al treilea și al patrulea în ierarhia partidelor politice din România. Mișcarea legionară a fost principala beneficiară a stării de confuzie în care s-a desfășurat campania electorală. Succesul obținut

[63] *Declarațiile domnului Corneliu Z. Codreanu*, în „Buna vestire", I, nr. 229 din 30 noiembrie 1937.

[64] *Ibidem.*

* Rezultatele oficiale ale alegerilor au fost următoarele:

Total alegători înscriși — 4 649 163
Total votanți — 3 071 695

Partidul	Nr. voturi	%	Nr. deputați	Nr. senatori (col. univ.)
Partidul Național Liberal	1 103 353	35,92	152	97
Partidul Național-Țărănesc	626 612	20,40	86	10
Totul pentru Țară	478 378	15,58	66	4
Partidul Național-Creștin	281 167	9,15	39	—
Partidul Maghiar	136 139	4,43	19	2
P.N.L. — Gheorghe Brătianu	119 361	3,89	16	—
Partidul Radical-Țărănesc	69 198	2,25	9	—
Partidul Agrar	52 101	1,70	—	—
Partidul Evreiesc	43 612	1,42	—	—
Partidul Social-Democrat	28 840	0,94	—	—
Partidul Poporului	25 567	0,83	—	—

(„Monitorul oficial", nr. 301 din 30 decembrie 1937).

de Garda de Fier se concretiza în 15,58 % din totalul voturilor, care nu însemna o victorie, dar efectul psihologic a fost considerabil.

Listele național-țărăniștilor au întrunit 20,40 % din totalul voturilor, cu aproape 112 000 mai multe decât în alegerile parlamentare din 1933. Dar acest rezultat echivala cu o înfrângere, întrucât obiectivul fundamental — obținerea a peste 40 % din voturi — nu a fost atins. Cauza esențială a acestui rezultat a constituit-o starea de confuzie în care s-au desfășurat alegerile, concretizată în marea dispersare a voturilor. Mulți alegători au votat listele partidului „Totul pentru Țară", fapt evident în județele Arad, Bihor, Dolj, Hunedoara, Teleorman, Timiș, unde, altădată, național-țărăniștii recoltau numeroase voturi[65].

Obiectivul înfrângerii guvernului a fost atins, dar voturile obținute de Partidul Național-Țărănesc nu-i ofereau argumentul decisiv pentru a pretinde puterea și a se impune astfel lui Carol al II-lea. Faptul că acest partid se situase pe locul al doilea era desigur un argument, dar insuficient pentru ca Maniu să devină — conform normelor constituționale — președintele Consiliului de Miniștri. În fond, de pe urma pactului de neagresiune încheiat de Maniu cu Codreanu, cel care a obținut un avantaj politic a fost regele. Rezultatul nedecis al alegerilor i-a permis lui Carol al II-lea să impună o soluție care-i convenea cel mai bine în acele împrejurări. Informat despre eșecul listelor guvernamentale, regele n-a mai așteptat publicarea rezultatelor oficiale, ci a hotărât să acționeze rapid, mizând pe factorul surprindere. Astfel, în ziua de 28 decembrie el a primit demisia lui Gh. Tătărescu și l-a însărcinat pe Octavian Goga cu constituirea noului guvern, fără a mai recurge la obișnuitele consultări politice.

După tratative de culise, în guvern au fost incluși patru fruntași ai Partidului Național-Țărănesc. Aceștia n-au intrat în cabinet ca urmare a aderenței lor la programul Partidului Național-Creștin, ci au fost impuși de rege ca o forță de supraveghere și presiune, ci răspunzând pentru activitatea desfășurată nu în fața organelor de conducere național-creștine, ci înaintea suveranului*.

Național-țărăniștii desprinși din partidul lor au primit următoarele departamente: Interne (Armand Călinescu), Agricultură

---

[65] Mihai Fătu și Ion Spălățelu, *op. cit.*, p. 182.

* Regele i-a spus lui Călinescu în ziua constituirii guvernului: „Ești ministrul meu la Interne și contez pe d-ta ca să împiedici guvernul să facă prostii" (C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine, loc. cit.*, dos. 8 625, f. 3 078). La rândul său, Călinescu nota că regele i-a declarat cu prilejul investirii sale: „Îți mulțumesc (pentru) ce ai făcut pentru mine" (Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 364).

și Domenii (Virgil Potârcă, ad-interim până la 6 ianuarie), Lucrări Publice și Comunicații (Virgil Potârcă), Justiție (Vasile Rădulescu-Mehedinți), subsecretariatul de stat la Interne (Dinu Simian).

Guvernul Goga a fost primit cu ostilitate de aproape toate forțele politice din țară[66]. Partidul Țărănesc-Radical, Partidul Agrar, Frontul Românesc, Partidul Conservator, Partidul Poporului, Partidul Naționalist-Democrat au luat atitudine fermă împotriva guvernului Goga. La rândul său, Partidul Național-Liberal declara că, „neînțelegând să facă dificultăți acestui guvern, este decis a rămânea apărătorul hotărât și credincios al guvernelor pe temeiul strictei legalități și al respectării neștirbite a normelor constituționale"[67]. Garda de Fier aprecia că aducerea Partidului Național-Creștin la putere era „un act ostil împotriva legionarilor"[68].

Partidul Național-Țărănesc a primit cu indignare vestea constituirii guvernului Goga. Președintele acestui partid afirma că noul guvern era „o directă provocare la adresa națiunii", deoarece el „se prezintă ca un nou guvern personal, după ce țara a respins guvernul personal al d-lui Tătărescu, care are înfățișarea evidentă a unei formațiuni neparlamentare și neconstituționale"[69]. Liderul național-țărănist afirma că guvernul se născuse „dintr-un capriciu inexplicabil" și anunța că va lupta cu „cea mai mare îndârjire" împotriva „dictaturii pe care o slujește d. Goga"[70].

La 29 decembrie 1937, au fost excluși din partid Armand Călinescu, Virgil Potârcă, Dinu Simian și Vasile Rădulescu-Mehedinți, care intraseră în guvernul Goga. Evident, aceștia au fost destituiți din funcția de șefi ai organizațiilor județene, fiind înlocuiți cu Ion Mihalache (Argeș), I. B. Georgescu (Dolj) și C. Danciu (Mehedinți)[71]. Întrunit la 14 ianuarie 1938, Comitetul Central Executiv a hotărât remanierea conducerilor acelor organizații în care unii fruntași trecuseră de partea grupului Călinescu.

În scrisori adresate lui Ion Mihalache* și în declarații publice,

---

[66] „Lumea românească", I, nr. 212 din 1 ianuarie 1938.

[67] „Viitorul", XXIX, nr. 9 003 din 12 ianuarie 1938.

[68] Arh. ist. centr. fond Casa Regală, dos. 27/1937, f. 6.

[69] „Dreptatea", XII, nr. 3 039 din 6 ianuarie 1938.

[70] Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 35/1937, f. 21.

[71] *Comunicat*, în „Dreptatea", XI, nr. 3 034 din 31 decembrie 1937.

* La 28 decembrie, Virgil Potârcă îi scria lui Mihalache: „Atâta timp cât domnia ta ai avut în mână cârma, în toate împrejurările, chiar atunci când am avut păreri contrarii, am făcut zid în jurul domniei tale, căci atât domnia ta, cât și organismul politic ce conduceai, se știa unde merge. Azi însă direcția fiind schimbată pe un drum la capătul

cei excluși afirmau că au plecat din Partidul Național-Țărănesc datorită faptului că Iuliu Maniu impusese partidului o linie antidinastică și de alianță cu Mișcarea Legionară[72]. Răspunzând acestor acuzații, Iuliu Maniu afirma: „Nu cred că în această țară poate exista cineva mai monarhic, mai dinastic decât mine". El preciza că „Nu este bună republica pentru noi. Trebuie să susținem cu toții monarhia constituțională"[73].

Prin desprinderea grupării lui Călinescu, regele Carol al II-lea a urmărit să slăbească Partidul Național-Țărănesc și în special să mărească neîncrederea unor cadre ale acestui partid în politica promovată de Iuliu Maniu. Organele de propagandă înfeudate camarilei exagerau în mod voit consecințele sciziunii produse, susținând că partidul prezidat de Maniu încetase a mai fi o organizație politică de guvernământ. La rândul său, Iuliu Maniu ținea să observe că plecarea lui Călinescu și a celorlalți „nu este o atât de mare pierdere obiectivă și materială pentru noi, cât de mare este pierderea morală"[74].

Practic, părăsiseră partidul trei președinți de organizații județene, dintre care doi (Călinescu și Potârcă) erau membri ai Comitetului Central Executiv. Din cei 86 deputați aleși, doar șase au abandonat Partidul Național-Țărănesc: Armand Călinescu, Virgil Potârcă, Vasile Rădulescu-Mehedinți, Dinu Simian, Mihai Priboianu și Petre Pandrea[75].

Gruparea desprinsă din Partidul Național-Țărănesc n-a fost atât de puternică încât să poată fi în mod real contrapusă partidului prezidat de Iuliu Maniu. De altfel, Armand Călinescu n-a trecut la înființarea unui nou partid politic, deși se prezenta ca exponent al național-țărănismului. Unii lideri de marcă ai grupării centriste — Mihai Ralea, Nicolae Costăchescu, Grigore Gafencu, M. Ghelmegeanu — n-au dat curs insistențelor lui Armand Călinescu și ale emisarilor lui Carol al II-lea de a părăsi Partidul Național-Țărănesc[76]. Ei au rămas în continuare în partid, exercitând presiuni asupra lui Iuliu Maniu pentru

---

căruia este un mare semn de întrebare veți conveni și domnia voastră că realizarea revendicărilor economico-sociale ale țărănimii trebuie să rămână pe primul plan". („Țara noastră", nr. 1 541 din 5 ianuarie 1938).

[72] Arh. ist. centr., fond M.P.N., Presa Internă, dos. 379/1938, f. 181—183.

[73] „Epoca", nr. 2 668 din 31 decembrie 1937; „Viitorul", XXIX, nr. 8 895 din 31 decembrie 1937.

[74] *Declarațiile d-lui Iuliu Maniu făcute în fața Comitetului Central Executiv al P.N.Ț.*, în „România nouă", VI, nr. 5 din 9 ianuarie 1938.

[75] „Dreptatea", XII, nr. 3 036 din 1 ianuarie 1938.

[76] Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 33/1938, f. 27—28.

a-l determina să rupă orice legături cu Corneliu Z. Codreanu și să înceteze atacurile împotriva regelui[77].

Efectul sciziunii a fost în parte atenuat de înscrierea în Partidul Național-Țărănesc a lui Nicolae Titulescu, precum și a colaboratorilor săi Savel Rădulescu, Constantin Vișoianu și Sergiu Nenișor. În telegrama trimisă lui Iuliu Maniu, Nicolae Titulescu afirma: „În momentul când văd că unii fruntași ai Partidului Național-Țărănesc găsesc cu cale să părăsească partidul, cer ca o onoare înscrierea mea în partidul d-voastră ca simplu soldat și fără condiții"[78].

Deoarece guvernul O. Goga nu avea o bază parlamentară, la 18 ianuarie 1938 regele a decis dizolvarea Corpurilor legiuitoare alese în decembrie 1937, înainte ca acestea să se întrunească, anunțând organizarea de noi alegeri pentru Adunarea Deputaților (2 martie) și pentru Senat (4—6 martie).

În prima jumătate a lunii ianuarie 1938 — ca urmare a rezultatelor înregistrate în alegerile parlamentare din decembrie, a chemării Partidului Național-Creștin la putere și a noii campanii electorale —, s-au produs importante mutații în dispozitivul forțelor politice din România[79].

Încurajată de rezultatul obținut în alegerile parlamentare din decembrie 1937, Garda de Fier s-a avântat cu și mai multă energie în campania electorală. Ceea ce impresiona era marea risipă de fonduri bănești și alte mijloace materiale. C. Argetoianu nota în memoriile sale: „Cu camioane, cu automobile de turism, cu căruțe și pe picioare propaganda Gărzii de Fier a reînceput cu intensitate pretutindeni. Afișe și manifeste în profesiune; cheltuieli enorme. Se pune chestiunea: de unde atâția bani?"[80].

Amenințarea cu schimbarea orientării politicii externe a statului și introducerea unui regim totalitar care ar fi dat frâu liber spiritului războinic al legionarilor au îngrijorat profund partidele democratice. Acestea au încercat să se fortifice, pentru a face față asaltului forțelor de extrema dreaptă.

---

[77] „Timpul", II, nr. 250 din 14 ianuarie 1938.

[78] *Înscrierea d-lui Nicolae Titulescu și a prietenilor d-sale în Partidul Național-Țărănesc*, în „Dreptatea", XII, nr. 3 037 din 4 ianuarie 1938.

[79] Vezi, pe larg, Ioan Scurtu, *Problema creării unui front democratic în România și activitatea Partidului Național-Țărănesc și a Partidului Național-Liberal în preajma instaurării dictaturii regale (decembrie 1937—februarie 1938)*, în „Memoria antiquitatis", Piatra Neamț, III, 1971.

[80] C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine...*, *loc. cit.*, dos. 8 626, f. 3 228.

La 10 ianuarie 1938 s-a realizat fuziunea Partidului Național-Liberal condus de C. I. C. Brătianu cu Partidul Național-Liberal prezidat de Gh. Brătianu[81]. Subliniind semnificația acestui act, C. I. C. Brătianu aprecia că el a dus la întărirea rolului Partidului Național-Liberal ca „factor indispensabil în funcționarea regimului parlamentar"[82]. Interesant este că Partidul Național-Țărănesc a primit cu satisfacție unirea forțelor liberale: „Această reîntregire — scria ziarul „Dreptatea" — nu poate decât să înlesnească normala funcționare a sistemului constituțional. Partidul Național-Țărănesc, ca partid monarhic și constituțional, și-a exprimat în diverse rânduri convingerea că într-un regim constituțional numai partidele politice temeinice și organizate pot prezenta garanții de răspundere și competență în conducerea treburilor statului". Ziarul nu omitea să precizeze: „este bine că [fuziunea] s-a făcut cu înfrângerea ambițiilor goale ale d-lui Tătărescu, răspunzător față de țară pentru că a abătut de la calea constituțională un partid constituțional, înlesnind ceea ce se întâmplă astăzi în țară"[83].

Fuziunea a întărit gruparea brătienistă din cadrul Partidului Național-Liberal și a diminuat rolul lui Gh. Tătărescu, a dus la o scădere a tensiunii create de-a lungul ultimilor patru ani între liberali și național-țărăniști. Partidul Național-Liberal a luat atitudine fermă împotriva Mișcării Legionare. Astfel, „Viitorul" scria la 1 februarie 1938 că Garda de Fier „și-a înscris actul de botez în viața publică prin crimă" (aluzie la asasinarea lui Manciu), că „viața noastră politică, oricât de agitată și pasionată ar fi fost, nu a dat încă, până la apariția Gărzii de Fier, pilda suprimării prin sânge a adversarului", că, venind la putere, legionarii „ar duce țara la pieire". O atitudine de energică condamnare a mișcării legionare au adoptat Partidul Radical-Țărănesc, Partidul Conservator, Partidul Naționalist-Democrat.

Imediat după constituirea guvernului O. Goga, președintele Partidului Național-Țărănesc a intenționat să prelungească pactul de neagresiune cu Codreanu[84]. Dar „căpitanul", încurajat de rezultatul obținut în alegeri și sub presiunea celorlalți fruntași legionari, a comunicat lui Maniu că-și va lua libertatea de acțiune și se duce să schieze la Predeal. Iuliu Maniu i-a replicat: „Rău faceți, acum nu-i timp de sport. Eu sunt de părere că dușmanul ce-i drept este lovit crunt, dar

---

[81] Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 23/1938, f. 1 214.

[82] „Viitorul", XXIX, nr. 9 004 din 13 noiembrie 1938.

[83] „Dreptatea", XII, nr. 3 043 din 12 ianuarie 1938.

[84] Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 37/1937, f. 3—4.

nu este distrus. Trebuie deci continuată lupta. Trebuie să ieșim în stradă, să ocupăm Piața Palatului și să nu ne retragem de acolo până ce regele nu se va da bătut"[85].

Pactul n-a putut fi reînnoit și datorită opoziției ferme a grupării de stânga și a centriștilor rămași în Partidul Național-Țărănesc, precum și a opiniei publice democratice[86]. Astfel, luând cuvântul la 23 ianuarie în cadrul unei întruniri din București, dr. N. Lupu a atacat cu hotărâre Garda de Fier și mai ales orientarea progermană a acesteia, declarând că „nemții au nevoie nu de dragostea noastră, ci de teritoriul și petrolul nostru pentru războiul contra Rusiei"[87].

La rândul său, Maniu, după ce a reanalizat conjunctura politică, a socotit și el că un pact cu Codreanu nu mai era posibil. În discursul rostit la Cluj, în ziua de 27 ianuarie 1938, Iuliu Maniu a luat poziție publică împotriva lui Codreanu: „Sunt adânc întristat că pe chestiuni atât de mari cum este aceea a democrației și a politicii externe franco-engleze sunt în categorică contrarietate cu domnia sa". Continuându-și argumentația, președintele Partidului Național-Țărănesc a conchis: „Este direct criminal acel român care, direct sau indirect, vrea să ducă politica externă în orbita politicii germane. Căci aceasta este expansionistă, revizionistă și primejdioasă pentru pacea mondială". El aprecia: „Vrem pace și trebuie să mergem cu cei care vor, la rândul lor, pacea"[88]. De asemenea, Iuliu Maniu a insistat asupra ideii că numai un regim democratic, monarhic-constituțional putea asigura dezvoltarea normală a statului român.

În noile împrejurări, conducerea Partidului Național-Țărănesc a acordat mai multă atenție tineretului. Ca urmare a retragerii lui I. C. Petrescu, în fruntea Tineretului Național-Țărănist a fost numit profesorul Victor Jinga, iar președinte al organizației pentru Transilvania și Banat a fost promovat profesorul Gheorghe Dragoș[89].

Totodată, pentru a face față eventualelor agresiuni ale „lăncicrilor" (formațiuni înarmate ale Partidului Național-Creștin), s-a hotărât înființarea gărzilor național-țărăniste, care purtau numele lui Iuliu Maniu. Conducerea gărzilor „Iuliu Maniu" a fost încredințată generalului Rujinski la nivelul întregii țări și lui Ilie Lazăr în Transilvania și Banat[90].

---

[85] Zaharia Boilă, *Memorii, loc. cit.*, f. 317.

[86] Arh. ist. centr., Arh. C.C. al P.C.R., fond I, dos. 210, f. 313.

[87] Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 32/1937, f. 2.

[88] „Dreptatea", XII, nr. 3 057 din 29 ianuarie 1938.

[89] „România nouă", VI, nr. 19 din 29 ianuarie 1938.

[90] Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 23/1938, f. 645.

La 30 ianuarie 1938, a fost dat publicității Manifestul Partidului Național-Țărănesc către țară, în care se expunea poziția acestui partid față de principalele probleme politice, accentuându-se ideea că „singura formă de guvernare care garantează dezvoltarea normală a statului român este democrația, bazată pe voința poporului și pe controlul public al actelor conducătorilor"[91].

Paralel cu aceste acțiuni, s-au produs și importante mutații în relațiile Partidului Național-Țărănesc cu celelalte partide politice din opoziție. Liderii național-țărăniști au început să se orienteze spre realizarea unui front comun al tuturor partidelor care se pronunțau pentru apărarea regimului parlamentar-constituțional. Astfel, Mihail Ghelmegeanu a avut discuții cu Grigore Iunian, în urma cărora liderul radical-țărănist a renunțat la poziția sa rigidă, acceptând ideea coalizării tuturor forțelor constituționale pe baza unui program democratic, antifascist[92]. Alți lideri național-țărăniști au dus tratative cu: Alexandru Averescu, Alexandru Vaida-Voevod, Constantin Argetoianu, Grigore Filipescu ș.a.

O deosebită importanță a avut stabilirea de contacte între conducerea Partidului Național-Țărănesc și cea a Partidului Național-Liberal în vederea unei eventuale colaborări pe o platformă democratică. După mai multe convorbiri cu Gheorghe Brătianu, Iuliu Maniu a avut, la 6 februarie, o întâlnire cu Constantin I. C. Brătianu, în cursul căreia s-a convenit asupra constituirii unui bloc al opoziției, care să coordoneze activitatea partidelor democratice în timpul campaniei electorale[93]. Perspectiva unei colaborări între cele două mari partide a îngrijorat cercurile Palatului, care au decis să acționeze rapid, pentru a torpila un eventual acord electoral liberalo-național-țărănist.

După o analiză atentă a situației create în țară, Partidul Social-Democrat a hotărât să încheie un cartel electoral cu Partidul Național-Țărănesc, ca un prim pas spre închegarea frontului democratic antifascist[94]. Într-un document al Partidului Comunist se afirma: „O înțelegere de luptă a forțelor unite a tuturor organizațiilor muncitorești cu partidele: național-țărănesc, țărănesc-radical, liberalii lui Dinu Brătianu, liberalii georgiști, mai poate salva țara de domnia lui Cuza și Goga, mai poate preveni definitiva instaurare a unei

---

[91] „România nouă", VI, nr. 20 din 30 ianuarie 1938.

[92] „Lumea nouă", XXXI, nr. 7 din 13 februarie 1938.

[93] Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 33/1938, f. 1 003, 1 037; „Lumea Românească", II, nr. 251 din 10 februarie 1938.

[94] „Lumea nouă", XXXI, nr. 6 din 6 februarie 1938.

dictaturi fasciste"[95]. Pe această linie s-au înregistrat unele succese. Astfel, în ziua de 16 ianuarie 1938 a avut loc o consfătuire — la care au participat delegați ai Uniunii Democratice, Partidului Socialist (C. Popovici), Madosz-ului, Partidului Radical-Țărănesc, sindicatelor, precum și ai Tineretului Național-Țărănist și organizației Partidului Național-Țărănesc din sectorul Galben (București) —, în cadrul căreia s-au dezbătut probleme politice în perspectiva noilor alegeri parlamentare. Cu acest prilej s-a adoptat o moțiune în care se cerea participarea forțelor democratice pe liste unice"[96]. La 6 februarie 1938, o delegație a Uniunii Democratice — în frunte cu Athanase Joja, Vasile Bâgu și Barbu Rădulescu — a discutat cu Iuliu Maniu, care a promis să sisteze atacurile împotriva Partidului Național-Liberal, să ia atitudine fermă împotriva Gărzii de Fier și să acționeze în direcția concentrării forțelor democratice[97].

Între timp, campania electorală continua, luând un curs tot mai violent. Regele l-a autorizat pe Armand Călinescu să facă uz de arme împotriva legionarilor, fapt ce demonstra că suveranul era decis să declanșeze lupta deschisă împotriva Gărzii de Fier. La rândul său, Corneliu Zelea Codreanu și-a dat seama de pericolul ce plana asupra capului său și a recurs la o manevră tactică. În timp ce doi legionari uciși se aflau la Casa Verde (sediul central al Gărzii de Fier), Mihail Sturdza a avut o discuție cu Octavian Goga, convenindu-se asupra unei întâlniri între șeful guvernului și „căpitan"[98]. Pentru o înțelegere între Partidul Național-Creștin și Garda de Fier se pronunțaseră și cercurile hitleriste[99]. La 9 februarie 1938 a avut loc, în casa lui Ion Gigurtu, întâlnirea între Octavian Goga și Corneliu Zelea Codreanu; cu acest prilej s-a hotărât retragerea Gărzii de Fier din alegeri, legionarii urmând să voteze listele Partidului Național-Creștin[100]. Deși secretă, întâlnirea Goga—Codreanu a ajuns la cunoștința regelui Carol al II-lea, care a sesizat pericolul acordului realizat.

---

[95] Bibl. Acad. Arh. istorică, cota A XXII—1, nr. inv. 986.

[96] „Reporter", VI, nr. 4 din 23 ianuarie 1938.

[97] Florea Nedelcu, *op. cit.*, p. 358.

[98] Mihail Sturdza, *România și sfîrșitul Europei*, Madrid — Rio de Janeiro, Edit. Dacia, 1966, p. 116.

[99] Andreas Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu*, Wiesbaden, 1954, p. 16.

[100] Ioan Scurtu, *Viața politică din România...*, p. 201.

Pe de altă parte, Iuliu Maniu a depus la 6 februarie, prin intermediul lui Virgil Madgearu, un memoriu la Palat prin care înfățișa pericolul pe care-l reprezenta Mișcarea Legionară[101].

În aceeași zi, Constantin I. C. Brătianu a solicitat regelui o audiență, propunându-i un guvern de „concentrare națională", care să „pacifice spiritele" și să restabilească ordinea în țară[102]. Fluxul informațiilor privind evoluția situației din România circula intens spre capitalele europene. Bine documentate, cercurile conducătoare de la Paris și Londra, care priveau cu multă îngrijorare evoluția situației din România, și-au dat acordul pentru schimbarea regimului politic din țara noastră.

Condițiile — atât interne, cât și externe — erau favorabile acestei schimbări. Regele Carol al II-lea demonstrase că nici un partid de dreapta nu era în stare să rezolve marile probleme ale țării. Din multe puncte de vedere, acțiunea monarhului putea apărea ca fiind menită să pună capăt degringoladei politice și să asigure apărarea intereselor României pe plan internațional.

Criza de guvern s-a declanșat în noaptea de 7/8 februarie 1938, când, la sugestia regelui, Armand Călinescu și Ion Gigurtu și-au dat demisia, sub motiv că nu puteau să colaboreze cu gruparea cuzistă. La 9 februarie a avut loc „dejunul miliardarilor", în cadrul căruia s-a decis să se propună lui Carol al II-lea restaurarea imediată a puterii regale[103]. În aceeași zi, Carol al II-lea a perfectat cu Armand Călinescu, Gh. Tătărescu și Ernest Urdăreanu ultimele măsuri vizând destituirea guvernului Goga și primele acțiuni ale „noului regim"[104].

În dimineața zilei de 10 februarie, spre surprinderea lui Goga, regele a cerut crearea unui guvern de „uniune națională". Înțelegând că nu se mai bucura de încredere, O. Goga și-a prezentat demisia, care i-a fost imediat acceptată. În după-amiaza aceleiași zile, suveranul a avut consultări cu foștii președinți ai Consiliului de Miniștri și cu unii șefi de partide. Cu acest prilej, C. Argetoianu s-a arătat bucuros că regele se hotărâse să treacă la instaurarea unui regim autoritar. Al. Averescu a declarat că stătea la dispoziția lui Carol al II-lea în vederea restabilirii ordinii în țară, N. Iorga socotea că în acele împrejurări datoria tuturor era „să asculte".

---

101 Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 374; Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 30/1938, f. 2.

102 C. Argetoianu, *op. cit., loc. cit.*, dos. 8 625, f. 3 368.

103 *Ibidem*, f. 3 401—3 402.

104 Al. Gh. Savu, *Dictatura regală*, p. 148.

Carol al II-lea s-a arătat foarte atent cu liderii Partidului Național-Liberal și ai Partidului Național-Țărănesc. În audiența ce le-a fost acordată, regele a declarat că urmărea instaurarea unui guvern de uniune națională, care să asigure ordinea internă, să revoce convocarea corpului electoral, să revizuiască unele prevederi ale Constituției, mai ales cele vizând exercitarea dreptului de vot. El a lăsat să se înțeleagă că regimul de excepție va fi temporar, până la normalizarea situației și a solicitat suspendarea temporară a activității partidelor politice[105]. În consecință, a cerut lui C. I. C. Brătianu și lui Iuliu Maniu să accepte ca din noul guvern să facă parte, ca miniștri de stat fără portofolii, foștii președinți ai Consiliului de Miniștri aparținând Partidului Național-Liberal și Partidului Național-Țărănesc. C. I. C. Brătianu s-a declarat de acord cu instalarea guvernului de „uniune națională" și a acceptat propunerea regelui[106]. Iuliu Maniu — care nu mai fusese în audiență din 1933 — a declarat suveranului că regimul parlamentar-constituțional trebuia menținut* și că „singura soluție este cea a unui guvern național-țărănesc"[107]. Ieșind de la rege, Maniu a ținut să declare presei: „Sunt singurul prim-ministru care nu am acceptat să fac parte din noul guvern"[108]. Opoziția președintelui Partidului Național-Țărănesc a avut un caracter formal, deoarece ea nu a fost urmată de mobilizarea forțelor de care dispunea în vederea apărării regimului democratic, lăsând — în fond — lui Carol al II-lea inițiativa și deci răspunderea actului ce se pregătea.

Așadar, Partidul Național-Țărănesc a încercat, în perioada noiembrie 1937—februarie 1938 diferite soluții, a operat spectaculoase modificări de tactică, dar toate s-au dovedit ineficiente, deoarece nu a putut împiedica instaurarea unui regim bazat pe primatul monarhiei în viața de stat.

---

[105] Bibl. Acad. Române. Arhiva N. Iorga, mapa XXV, dosar varia 390—407.

[106] Bibl. Națională, Colecții speciale, fond St. Georges, pachet CCII, dos. 3.

* Potrivit unei relatări făcută lui Zaharia Boilă, Iuliu Maniu ar fi spus regelui: „Majestate, faceți o neiertată greșeală ale cărei consecințe sunt incalculabile. Acum când se adună nori grei pe orizontul internațional ar fi nevoie mai mult ca oricând să mențineți sistemul democratic-parlamentar, lăsând răspunderea situației integral partidelor politice. Asumând această răspundere personal, M. Voastră vă expuneți inutil și riscați chiar Tronul." (Zaharia Boilă, *Memorii, loc. cit.*, dos. 113, f. 320).

[107] „România nouă", VI, nr. 30 din 12 februarie 1938.

[108] *Ibidem.*

CAPITOL V

ACTIVITATEA PARTIDULUI NAȚIONAL-ȚĂRĂNESC DE LA 10 FEBRUARIE 1938 LA 23 AUGUST 1944

1. PARTIDUL NAȚIONAL-ȚĂRĂNESC ÎN PERIOADA 10 FEBRUARIE 1938—6 SEPTEMBRIE 1940

Partidul Național-Țărănesc și instaurarea regimului monarhiei autoritare

Carol al II-lea a acționat în numele acelei grupări care pe plan intern se pronunța pentru restrângerea drepturilor și libertăților democratice, creșterea rolului monarhiei în viața de stat, iar pe plan extern dorea menținerea sistemelor de alianță din care România făcea parte, apărarea păcii și a statu-quo-ului teritorial.

Regele a procedat cu multă abilitate, căutând să asigure trecerii la noul regim o haină constituțională, să creeze impresia că măsurile antidemocratice pe care le lua aveau un caracter temporar, că el se bucura de un larg sprijin politic, dovadă fiind intrarea în guvern a șapte foști președinți ai Consiliului de Miniștri (Arthur Văitoianu, Alexandru Vaida-Voevod, Alexandru Averescu, dr. Constantin Angelescu, Nicolae Iorga, Gheorghe Tătărescu, Gheorghe Gh. Mironescu). Conducerea noului guvern a fost încredințată lui Miron Cristea, patriarhul bisericii ortodoxe române. Miniștrii cu funcții efective proveneau din patru partide și grupări politice: Partidul Național-Liberal (Victor Iamandi, Ion Costinescu și Mircea Cancicov), Centrul național-țărănist (Armand Călinescu), Frontul Românesc (Voicu Nițescu și C. Angelescu), Partidul Agrar (C. Argetoianu), precum și din rândurile armatei și ale camarilei regale.

La 11 februarie a fost decretată starea de asediu și cenzura pe tot cuprinsul țării, au fost numiți noi prefecți (din rândul ofițerilor), s-a revocat convocarea corpului electoral. Aceste măsuri „de urgență", nu au întâmpinat rezistența opiniei publice, care le-a socotit necesare în

acel moment, pentru restabilirea ordinii în țară, grav amenințată de Mișcarea Legionară.

Ziarul „Dreptatea" publica, la 13 februarie 1938, articolul intitulat *Țăranul*, în care se afirma: „Țăranul a intrat în așteptare. Țăranul are timp și a văzut mulți stăpâni trecând asupra lui și apoi dispărând fără urme". Se făcea o evidentă aluzie la noul regim, a cărui cădere o considera inevitabilă. Într-o scrisoare adresată patriarhului și premierului Miron Cristea, la 16 februarie 1938, Iuliu Maniu aprecia că noul regim a început o operă „catastrofală" pentru țară, pe care capul bisericii o patrona și de care își lega numele. Președintele Partidului Național-Țărănesc afirma că nu-și făcea nici o iluzie în legătură cu faptul că regele va urmări înfăptuirea planurilor sale dictatoriale, arătând că era informat asupra măsurilor ce se preconizau — în primul rând cu elaborarea noii Constituții — și ținea să precizeze: „Cât mă privește, voi lupta pentru apărarea vieții constituționale și democratice a țării și pentru asigurarea hotărârilor din Alba-Iulia cu suprema încordare, cu orice risc și orice jertfe"[1].

La 20 februarie a fost publicat proiectul noii Constituții, cetățenii fiind chemați, după patru zile, „să se rostească asupra primirii" ei, votul fiind deschis și ținându-se liste separate cu cei care au votat pentru și cu cei care au votat împotrivă[2]. Conducerea Partidului Național-Țărănesc a indicat membrilor acestui partid să se abțină de la vot[3].

După plebiscit, Constituția[4] a fost promulgată în ziua de 27 februarie 1938, consfințindu-se astfel trecerea de la regimul democratic monarhic-constituțional, întemeiat pe partidele politice, la cel al monarhiei autoritare.

În ziua de 30 martie s-a adoptat decretul-lege prin care toate asociațiile, grupările sau partidele erau dizolvate. Practic, acest decret consfințea o situație de fapt, întrucât, după 10 februarie 1938 — sub regimul stării de asediu și cenzurii —, partidele politice n-au mai avut posibilitatea să-și desfășoare legal activitatea. Decretul prevedea, într-o formă neclară, posibilitatea reluării activității partidelor „în condițiile și cu formele prevăzute printr-o lege specială, ce se va întocmi în acest scop"[5]. La 15 aprilie a apărut decretul-lege pentru apărarea ordinii în

[1] Bibl. Acad. Arh. N. Iorga, mapa XXV, dos. varia 390—407.

[2] „Monitorul oficial", nr. 42 din 20 februarie 1938.

[3] Bibl. Națională, Colecții speciale, fond. St. Georges, pachet CCII, dos. 2.

[4] „Monitorul oficial", nr. 48 din 27 februarie 1938.

[5] *Ibidem*, nr. 75 din 31 martie 1938.

stat, care stabilea că dizolvarea unei grupări sau asociații cu caracter politic atrăgea după sine automat închiderea cluburilor sau localurilor de întruniri ale acestora[6]. Simultan, oficialitățile au declanșat o vehementă campanie împotriva partidelor politice; guvernul a trecut la închiderea și sigilarea sediilor și cluburilor acestora, la sechestrarea bunurilor și trecerea lor sub administrația Ministerului de Finanțe; de asemenea, presa editată de partidele politice a fost suprimată.

Iuliu Maniu afirma că dizolvarea partidelor politice era neconstituțională (el considerând valabilă Constituția din 1923) și preciza: „În consecință nu ne socotim dizolvați, ci ne simțim obligați a continua activitatea noastră"[7]. La sugestia președintelui Partidului Național-Țărănesc, Virgil Madgearu și un reprezentant al Partidului Național-Liberal au elaborat un memoriu-protest[8] care urma să fie semnat de împuterniciții celor două partide, precum și de cei ai Partidului Poporului, Partidului Radical-Țărănesc, Partidului Social-Democrat, Partidului Național-Creștin și Mișcării Legionare. Marile deosebiri de vederi între aceste partide au făcut ca memoriul să nu se finalizeze, dar regele n-a putut ignora „avertismentul cercurilor maniste și brătieniste"[9].

Viața internă a partidului

Deși dizolvat, Partidul Național-Țărănesc a continuat să aibă o viață internă de organizație, să se afirme ca o entitate politică independentă. Evident, el a trebuit să țină seama de noua situație, să se adapteze împrejurărilor. Sub regimul cenzurii, nu era îngăduită folosirea cuvântului partid, nu se admitea publicarea discursurilor rostite de șefii partidelor dizolvate, nu se permitea criticarea regimului existent, decât în anumite limite, care să nu-i pună în discuție legitimitatea. Când, spre exemplu, I. Livianu, redactor la ziarul „Dreptatea", a scris un articol împotriva Constituției, el a fost trimis în fața Consiliului de Război al Corpului II Armată[10]. Fără să poarte firma partidului, au continuat să apară unele gazete și ziare național-țărăniste, ca

---

[6] „Monitorul oficial", nr. 88 din 15 aprilie 1938.

[7] „Știri", I, nr. 2 din 12 aprilie 1938.

[8] *Ibidem*, nr. 4 din 25 aprilie 1938.

[9] Al. Gh. Savu, *Dictatura regală*, p. 180.

[10] *Arestarea redactorului nostru I. Livianu*, în „Dreptatea", XII, nr. 3 080 din 25 februarie 1938.

„Dreptatea" (până la 29 iunie 1938), sub direcția lui Demostene Botez, „Țărănismul" (până în ianuarie 1940), cu mențiunea: fondator: Ion Mihalache, director I.V. Popescu-Mehedinți; „România nouă" (până la 18 aprilie 1938). La 21 mai 1939 a apărut ziarul „Țara nouă", sub conducerea lui Victor Jinga, iar la 13 octombrie 1939 „Jurnalul", sub direcția lui T. Teodorescu-Braniște, la care colaborau, cu precădere, membri ai Partidului Național-Țărănesc. De asemenea, național-țărăniștii au publicat articole în „Lumea românească", „Viața românească", „Universul", „Timpul" și în alte ziare și gazete admise de guvern.

Regimul stării de asediu nu a îngăduit organizarea oficială a unor adunări național-țărăniste, care să permită afirmarea deschisă a atitudinii partidului, o exprimare a acestuia la scară națională. În aceste condiții, activitatea s-a desfășurat la nivelul conducerii centrale și parțial, a celor județene, folosindu-se diferite prilejuri: aniversarea vreunuia dintre fruntași, adunări comemorative consacrate unor evenimente istorice, corespondența particulară etc.

Rolul decisiv îl avea nucleul central, alcătuit din membrii Delegației Permanente, și în special președintele partidului, Iuliu Maniu. Acesta și-a concentrat atenția spre redactarea unor memorii adresate regelui, elaborarea și difuzarea unor materiale exprimând poziția partidului față de problemele la ordinea zilei, organizarea unor consfătuiri restrânse, întâlniri cu diverși oameni politici, ziariști. Maniu însuși avea să afirme că a înaintat lui Carol al II-lea patru memorii și a difuzat peste 50 de cuvântări, declarații și interviuri ce nu au putut apărea în presă[11].

Nucleul conducător al partidului a suferit unele prefaceri în special ca urmare a acceptării de către unii național-țărăniști a funcțiilor oferite de Carol al II-lea. Cei mai mulți dintre aceștia aparținuseră grupării centriste și au dat curs insistențelor lui Armand Călinescu, remarcându-se printr-o poziție hotărât antilegionară, de menținere a alianțelor externe ale României. Unele treceri au fost de-a dreptul spectaculoase. Astfel, Mihai Ralea a îndeplinit funcția de director al ziarului „Dreptatea" până la 30 martie 1938, când a intrat în guvern, ca ministru al Muncii (30 martie 1938 — 3 iulie 1940). Au mai îndeplinit funcții în guvern: Grigore Gafencu — ministru de Externe (21 decembrie 1938 — 3 iulie 1940), Petre Andrei — ministrul Educației Naționale (5 decembrie 1938 — 3 iulie 1940), Mihail Ghelmegeanu — ministrul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor (30

[11] Arh. ist. centr., fond. Președ. Cons. de Min., dos. 49/1940, f. 2—3.

martie 1938 — 23 noiembrie 1939) și ministru de Interne (24 noiembrie 1939 — 3 iulie 1940), Nicolae Ottescu — ministru de Interne (28 septembrie — 23 noiembrie 1939), Victor Jinga — subsecretar de stat la Ministerul Economiei Naționale (1 februarie — 23 noiembrie 1939). Toți aceștia au fost considerați excluși din Partidul Național-Țărănesc în momentul primirii funcțiilor respective.

Un element specific îl constituie diminuarea bazei de masă a Partidului Național-Țărănesc. Prin decretul din 17 februarie 1938, s-a interzis persoanelor care dețineau funcții salariate în instituțiile și întreprinderile de stat sau controlate de acesta să facă parte dintr-un partid politic. După 30 martie 1938, toți salariații publici au fost obligați să depună jurământ pe noua Constituție și să acționeze în conformitate cu spiritul și litera acesteia. Conducerea Partidului Național-Țărănesc trebuia să țină seama de aceste hotărâri, ce vizau numeroase persoane și care, dacă ar fi continuat să desfășoare activitate politică național-țărănistă, puteau rămâne fără slujbă. În consecință, ea a dat cuvânt de ordine ca funcționarii statului să depună jurământul cerut, să renunțe la activitatea politică în cadrul partidului.

Cu toată campania vehementă împotriva partidelor, regimul a fost nevoit să admită unele manifestări, care dovedeau, în fond, că, deși dizolvate, ele își continuau activitatea.

Național-țărăniștii n-au încetat să-și afirme credințele lor politice, formulând chiar și public ideea necesității statului țărănesc. Desigur, aceste poziții nu exprimau opinia autorizată a conducerii partidului, dar important este faptul că ideile național-țărăniste continuau să fie prezente. Astfel, Gheorghe Zane scria în mai 1938: „Ridicarea țărănimii în cadrul statului capitalist este o imposibilitate; emanciparea ei definitivă și integrală va fi posibilă într-o altă formă de stat, într-un stat al națiunii întregi, într-un stat țărănesc"[12]. Demostene Botez, reluând teza țărănistă privind rolul negativ al capitalului bancar și cămătăresc, cerea „organizarea cât mai urgentă și mai completă a unui credit agricol special, cu un mare capital de sacrificiu, adică unul care nu pretinde să jupoaie", ce putea fi procurat numai pe calea cooperației[13].

În 1939, guvernul a invitat pe Marius Gromsen, specialist danez, să facă o analiză adâncită asupra situației cooperației din

---

[12] Gh. Zane, *Capitalismul și țărănimea*, în „Țărănismul", XIII, nr. 10 din 15 mai 1938.

[13] Demostene Botez, *Pază de capitalism*, în „Dreptatea", XII, nr. 3 170 din 21 iunie 1938.

România. Pe această bază, a fost publicată cartea *Problema cooperației în România*, cu contribuția a doi lideri de marcă ai Partidului Național-Țărănesc: Ion Mihalache și Ion Răducanu. Comentând raportul lui Gromsen, Ion Mihalache scria: „Am voit să subliniem satisfacția noastră că un expert cooperator danez, adus de oficialitatea noastră supremă și în cooperație a constatat — ceea ce de atâtea ori am afirmat-o și noi — artificialitatea și șubrezenia pseudocooperației române"[14]. În consecință, liderul național-țărănist propunea o reformă adâncă a cooperației, care trebuia scoasă de sub orice ingerință a statului, astfel încât aceasta să-și îndeplinească misiunea istorică ce-i revenea. Ion Mihalache a oferit și un model practic, inaugurând în mod oficial, cu multă publicitate, la 18 septembrie 1938, complexul cooperatist de la Topoloveni, construit din inițiativa sa în decursul a circa trei ani.

Unii național-țărăniști au luat atitudine fermă împotriva lui Constantin Garoflid care, prin mai multe conferințe și articole publicate în ziarul „Universul", milita pentru întărirea marii proprietăți și critica menținerea micii proprietăți țărănești. Ion Mihalache aprecia: „Criteriul economic nu se poate despărți de cel social, amândouă conținând criteriul național"[15]. La rândul său, profesorul G. K. Constantinescu recunoștea că „fărâmițarea prea mare a proprietății este un defect din punctul de vedere al producției", dar soluția nu consta în refacerea marii proprietăți, ci în „schimbarea sistemului de exploatare, organizând mica proprietate într-o direcție mai fericită și mai conformă cu interesele ei și făcând astfel din micul lot țărănesc o unitate agricolă viabilă"[16]. În acest scop, se preconiza sprijinul statului pentru procurarea de credite, unelte și mașini, semințe selecționate, organizarea unei agriculturi raționale, acordarea atenției necesare legumiculturii, creșterii vitelor, industrializării produselor agricole etc.

O idee similară susținea și Virgil Madgearu, care, în august 1940, și-a încheiat lucrarea *Evoluția economiei românești după războiul mondial*, cea mai importantă realizare din domeniul istoriei economiei naționale din perioada interbelică. Analizând, pe baza

---

[14] Ion Mihalache, M. Gromsen și Ion Răducanu, *Problema cooperației române*, București, 1940, p. 33.

[15] Ion Mihalache, *Marea proprietate*, în „Țărănismul", XIII, nr. 11 din 15 iunie 1938.

[16] Prof. G. K. Constantinescu, *Constatări în agricultura românească*, *Ibidem*, XIV, nr. 15 din 15 noiembrie 1938.

datelor statistice, dezvoltarea diferitelor ramuri ale economiei românești, V. Madgearu a formulat concluzii substanțiale privind perspectivele acestora. El s-a pronunțat pentru modernizarea agriculturii, întemeiată pe mica proprietate țărănească, pentru o mai eficientă punere în valoare a bogățiilor solului și subsolului, a brațelor, energiilor și capacității poporului român. Totodată, liderul național-țărănist a conchis că „perspectivele industrializării apar favorabile"[17], insistând asupra necesității industrializării cânepei și inului, leguminoaselor, fructelor, semințelor oleaginoase, produselor animale, peștelui, a lemnului, petrolului, gazului metan, a minereurilor. După opinia sa, „țelul firesc al unei industrializări este sporirea puterii de cumpărare a poporului prin stimularea întregii activități productive și comerciale a națiunii, creșterea consumului intern de materii prime și de produse finite, diminuarea importului unor fabricate străine; printr-o asemenea industrializare nu numai că nu se reduce, dar se mărește volumul schimburilor externe, deci și al importului"[18]. De asemenea, se cuvine evidențiată rezerva pe care Virgil Madgearu o făcea în privința capitalului străin, socotind că el „rămâne sub un semn de întrebare. De altminteri, fără a deprecia importanța capitalurilor străine în acțiunea de industrializare, este a se sublinia că beneficiile capitalului străin plasat în mare parte nu servesc la crearea de putere de cumpărare pe piața națională și nu contribuie la sporirea ofertei de capital căci sunt exportate"[19]. Luând în considerație necesitățile generale ale țării, Madgearu susținea: „Condiția *sine qua non*, ca economia românească să prospere în cadrul unei asemenea ordine economice [internaționale], este să adopte cu toate consecințele forma unei economii organizate controlată de stat"[20]. Această cale, „care se desprinde din condițiile de viață ale țării și din necesitatea de a construi fundamente puternice clădirii statului național-românesc, departe de a fi privit ca un pământ al făgăduinței, apare ca un imperativ național"[21].

Deși condițiile erau nefavorabile, unii fruntași ai Partidului Național-Țărănesc au continuat să-și afirme pozițiile democratice, antidictatoriale. Astfel, scriind despre semnificația Unirii din 1918, Ghiță Popp strecura aprecierea că acesta „este fructul conștiinței

---

[17] Virgil N. Madgearu, *Evoluția economiei românești după războiul mondial*, p. 207.

[18] *Ibidem*, p. 385—386.

[19] *Ibidem*, p. 387.

[20] *Ibidem*, p. 399.

[21] *Ibidem*, p. 400.

naționale zămislită cu ajutorul democrației, prin munca de luminare și de întărire a poporului. Prin democrație s-a trezit conștiința de neam, dragostea pentru limba și legea românească și convingerea că numai uniți într-un singur stat românesc vom putea să dăinuim împotriva tuturor primejdiilor și să înflorim ca națiune". Liderul național-țărănist sublinia: „Calea Unirii a trecut prin democrație, care a pregătit marea sărbătoare din ziua de 1 Decembrie 1918"[22].

Aceste luări de poziție, ca și continuarea, în fond, a activității partidelor după dizolvarea lor, arată că regele nu și-a putut duce până la capăt hotărârea de a le desființa. Măsurile dure au ocolit, de regulă, Partidul Național-Țărănesc. Dintre cei care au suferit rigorile legii pentru apărarea ordinii în stat menționăm pe Virgil Madgearu (căruia în perioada 22 martie — 14 aprilie 1940 i s-a fixat domiciliu obligatoriu la mănăstirea Bistrița-Vâlcea)[23], Aurel Leucuția, Ilie Lazăr, Ion Livianu, Corneliu Coposu, Nicușor Graur, Augustin Popa, Ghiță Popp, Em. Socor, Gabriel Negrei ș.a. care au făcut cunoștință cu închisorile sau lagărele de internare pentru atitudinea lor potrivnică regimului[24].

După 10 februarie 1938, relațiile între Partidul-Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal s-au ameliorat, ajungându-se la desfășurarea unor acțiuni comune, care nu erau de conceput în perioada anterioară. În această colaborare, Iuliu Maniu juca rolul de „primă vioară", C.I.C. Brătianu aderând, adesea fără rezerve, la acțiunile întreprinse de liderul național-țărănist.

Poziția față de politica internă și externă a regimului

Partidul Național-Țărănesc a adoptat o atitudine critică față de politica internă a regimului monarhiei autoritare. Această atitudine rezulta atât din deosebirea de concepție și metodă, cât și din dorința liderilor național-țărăniști de a dobândi un capital politic util pentru perioada ce trebuia să urmeze.

Primele luni de existență a noului regim au dovedit caracterul antilegionar al acestuia. La 21 februarie 1938, Corneliu Zelea Codreanu a decis încetarea activității partidului „Totul pentru Țară". În ziua de

---

[22] „Țărănismul", XIV, nr. 16 din 1 decembrie 1938.

[23] „Monitorul oficial", nr. 73 din 26 martie 1940.

[24] „România nouă", VII, nr. 1 din 7 octombrie 1940.

26 martie, el a trimis o scrisoare lui N. Iorga, prin care-l acuza de „necinste sufletească"[25]. Acesta, sfătuit de ministrul de Interne, Armand Călinescu, a sesizat Parchetul, care a decis trimiterea lui Codreanu în judecată pentru „ultragiu adus unui ministru în exercițiu legal al funcțiunii"[26]. La 16 aprilie, Codreanu a fost arestat și condamnat, peste trei zile, la 6 luni închisoare[27]. În timp ce se desfășura procesul, au fost efectuate descinderi la Casa Verde și la locuințele unor cadre legionare, confiscându-se numeroase documente[28]. Pe această bază a fost intentat un nou proces lui Codreanu, sub acuzația de crimă de deținere și reproducere în public de acte secrete interesând siguranța statului, uneltire contra ordinii sociale și răzvrătire[29]. În timpul procesului, național-țărăniștii n-au ezitat să pună în cauză guvernul Tătărescu: „Mișcarea Gărzii de Fier a luat proporțiile periculoase arătate de guvernul de astăzi supt guvernul d-lui Tătărescu. Și atunci una din două: sau guvernul d-lui Tătărescu a cunoscut această mișcare și tot ce se afirmă azi în raportul oficial și totuși n-a luat nici o măsură; sau nu a cunoscut o mișcare și o acțiune știută de toată lumea pe care avea ca primă datorie să o cunoască. Oricare ar fi «alegerea» foștilor conducători ai statului, răspunderea este aceeași. Ei sunt vinovați față de națiune de «slăbirea puterii ei de rezistență» și lipsa de apărare a «ființei statului» — cum se exprimă atât de clar raportul oficial"[30].

Încă din momentul instaurării regimului de la 10 februarie 1938, președintele Partidului Național-Țărănesc l-a sfătuit pe „căpitan" să se pună la adăpost de o previzibilă răzbunare din partea lui Carol[31]. Apoi, Iuliu Maniu nu a ezitat să se prezinte la procesul intentat lui Corneliu Zelea Codreanu în calitate de martor al apărării. În fața instanței el a afirmat: „Nu cred că există în țara aceasta două partide cu o adversitate mai categorică" decât Partidul Național-

---

25 Mihail Sturdza, *România și sfârșitul Europei*, p. 356.

26 *Comunicat privind trimiterea d-lui Corneliu Z. Codreanu în judecată*, în „Universul", 55, nr. 88 din 30 martie 1938.

27 *Condamnarea d-lui Corneliu Z. Codreanu*, *Ibidem*, nr. 110 din 21 aprilie 1938.

28 *Reprimarea agitațiilor Gărzii de Fier*, *Ibidem*, nr. 112 din 23 aprilie 1938.

29 Vezi, pe larg, *Cine este Zilinsky Codreanu*, (f.a.).

30 *Documente și răspunderi*, în „Dreptatea", XII, nr. 3 130 din 29 aprilie 1938.

31 Mihai Fătu și Ion Spălățelu. *Garda de fier, organizație teroristă de tip fascist*, ed. a II-a, p. 196—197.

Țărănesc și Mișcarea Legionară[32] și că el nu considera ca un lucru bun venirea la putere a lui Corneliu Zelea Codreanu. În același timp, Iuliu Maniu a declarat: „Am putut constata din partea d-sale sinceritate în acțiune, consecvență și tenacitate, calități care se găsesc atât de rar în viața noastră politică și la conducătorii vieții politice. Pentru aceste motive i-am întins mâna cu încredere și plăcere"[33]. Totodată, el a ținut să precizeze că pactul de neagresiune încheiat în noiembrie 1937 avusese un obiectiv politic clar, și anume înfrângerea guvernului Tătărescu, care pregătea terenul dictaturii. Liderul național-țărănist n-a lăsat să-i scape prilejul de a lovi în Carol — acesta fiind mobilul principal al prezenței sale la proces —, susținând necesitatea corectitudinii, „în viața particulară și publică", a „moralei creștine pe care astăzi — durere — mulți o calcă"[34]. De altfel, însuși actul prezenței lui Iuliu Maniu la proces avea un caracter demonstrativ, de blamare a metodelor de conducere instaurate de regele Carol al II-lea. Procesul s-a încheiat prin condamnarea lui Codreanu la 10 ani muncă silnică[35].

În ziua de 14 august 1938 a fost promulgat decretul-lege privind noua reformă administrativă, pe baza căruia, alături de unitățile existente — comuna, plasa, județul — a apărut una nouă, ținutul, care grupa mai multe județe[36]. Referindu-se la faptul că proiectul de lege prevedea că primarii erau desemnați de prefecți pe timp de șase ani, Demostene Botez, directorul ziarului „Dreptatea", cerea să se recunoască dreptul cetățeanului de a alege primarul, act în care el vedea întruchipată „noțiunea lui de libertate și de demnitate civică", deoarece țăranul „nu iubește să aibă stăpân; el vrea să fie mândru de primarul pe care el l-a ales"[37]. Cum era de așteptat, asemenea sugestii — care vizau revenirea la regimul democratic — nu au fost luate în seamă.

În toamna anului 1938, în contextul politicii mâncheneze promovate de guvernele de la Londra și Paris, al presiunilor exercitate de Germania asupra României, Garda de Fier a început să devină tot mai

---

32 *Adevărul în procesul lui Codreanu*, (f.a.) p. 129.

33 *Ibidem*.

34 *Ibidem*.

35 Ioan Scurtu, *Culegere de documente și materiale privind istoria României (februarie 1938 – septembrie 1940)*, București, 1974, p. 136.

36 Demostene Botez, *Părerile unui cetățean*, în „Dreptatea", XII, nr. 3 159 din 5 iunie 1938.

37 Idem, *Pentru primari aleși*, *Ibidem*, nr. 3 162 din 10 iunie 1938.

activă; la 28 noiembrie, un grup de trei legionari a încercat să-l asasineze pe Florian Ștefănescu-Goangă, rectorul Universității din Cluj. Pretextul a fost oferit: în noaptea de 29/30 noiembrie au fost lichidați, în timp ce erau transportați de la închisoarea din Râmnicu Sărat spre cea din Jilava, Corneliu Zelea Codreanu și alți 13 legionari (asasinii lui I. G. Duca și ai lui Mihail Stelescu)[38]. Imediat ce a aflat această veste, Iuliu Maniu a adresat regelui un memoriu prin care cerea „pedepsirea guvernului asasin"[39] și deplângea modul în care au fost omorâți „căpitanul" și ceilalți legionari.

Urmărind să dea un suport politic regimului său, Carol al II-lea a hotărât, la propunerea lui Armand Călinescu[40], să constituie un nou partid — Frontul Renașterii Naționale.

Iuliu Maniu, împreună cu C.I.C. Brătianu, au adresat regelui un memoriu în care se arăta că, sub regimul dictatorial, glasul opiniei publice era înăbușit, că nimeni „nu mai poate arăta greșelile ce se fac și a lua cuvântul pentru a cere îndreptarea lor. De aceea, o adâncă nemulțumire se răspândește în toate straturile poporului". Cei doi lideri politici cereau revenirea la „vechile principii constituționale, pentru mântuirea țării"[41].

Carol nu era dispus să urmeze asemenea sfaturi, iar la 16 decembrie 1938 a apărut decretul de înființare a Frontului Renașterii Naționale[42], declarat „unica organizație politică în stat", orice activitate politică în afara acestuia fiind socotită clandestină. Numai Frontul Renașterii Naționale avea dreptul de a fixa și depune candidaturi în alegerile parlamentare, administrative și profesionale; în întreaga rețea a partidului, organele de conducere erau numite pe scară ierarhică, nefăcându-se nici un fel de alegeri.

Președintele Partidului Național-Țărănesc a apreciat decretul de înființare a partidului unic „ca neconstituțional și toate măsurile ce se întemeiază pe acest decret, ilegale". Totodată, el a făcut cunoscut că „membrii Partidului Național-Țărănesc vor avea o atitudine de rezistență categorică și vor continua să profeseze credințele lor cuprinse în programul partidului. Salariații statului au fost și sunt dispensați de această îndatorire, pentru a fi feriți de rigorile legii".

---

38 Ștefan Palaghiță, *Garda de Fier spre reînvierea României*, Buenos-Aires, 1951, p. 102—103.

39 Zaharia Boilă, *Memorii*, *loc. cit.*, dos. 113, f. 329.

40 Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 400.

41 Arh. ist. centr., fond. Președ. Cons. de Min., dos 61/1940, f. 2—3.

42 „Monitorul oficial", nr. 293 din 16 decembrie 1938.

Maniu ținea să precizeze că „Partidul Național-Țărănesc condamnă pe toți foștii săi membri care s-au înscris printre fondatorii partidului unic, îi declară trădători și excluși din sânul său"[43].

Printre cei care au fost numiți în Directoratul Frontului Renașterii Naționale s-au numărat Ion Răducanu, C. Rădulescu-Motru, Iuliu Moldovanu și Grigore Cazacliu[44] — fruntași ai Partidului Național-Țărănesc, care ocupau funcții înalte în sistemul de învățământ, știință și cultură al României.

În zilele de 1—2 iunie 1939, s-au desfășurat alegeri pentru Adunarea Deputaților și pentru Senat, câștigate de Frontul Renașterii Naționale, singura organizație care a depus liste de candidați. Printre cei aleși se numărau[45]: Petre Andrei, Vasile Beldie, Ștefan Ciobanu, Ernest Ene, Grigore Gafencu, Mihail Ghelmegeanu, Victor Jinga, C. Rădulescu-Motru, Mihai Ralea, Ion Răducanu, Mihail Șerban, G.K. Constantinescu și alți foști membri de vază ai Partidului Național-Țărănesc.

Conform decretului din 5 iunie 1939, toți deputații și senatorii au fost obligați să depună jurământ de credință față de rege[46] și să poarte uniforma Frontului Renașterii Naționale. Unii au refuzat — între care Iuliu Maniu, Ion Mihalache, dr. N. Lupu, Mihai Popovici, Aurel Dobrescu, N. Georgescu-Tulcea — care, conform legii electorale, erau senatori de drept — fiind socotiți demisionați. În fond, ei n-au acceptat să-și exercite mandatul în condițiile cerute „spre a nu colabora nici măcar în calitate de opoziție cu un regim care pentru noi — scria Iuliu Maniu — era absolut evident că va duce țara la un dezastru extern și intern sigur"[47].

Declanșarea celui de-al doilea război mondial, la 1 septembrie 1939, apropierea trupelor hitleriste de granițele României au fost urmate de asasinarea primului-ministru Armand Călinescu de către legionari, în ziua de 21 septembrie 1939[48]. Odioasa crimă a provocat un val de indignare în întreaga țară. T. Teodorescu-Branișteaprecia: „un mare

---

[43] Arh. ist. centr., fond. Frontul Renașterii Naționale, dos. 27/1938, f. 1—2.

[44] *Numirea membrilor Directoratului Frontului Renașterii Naționale*, în „Lumea românească", III, nr. 591 din 22 ianuarie 1939.

[45] „Monitorul oficial", nr. 128 bis din 6 iunie 1939.

[46] *Ibidem*, nr. 127 din 5 iunie 1939.

[47] Arh. ist. centr., fond. Președ. Cons. de Min., dos. 49/1940, f. 2—4.

[48] *Asasinarea primului ministru Armand Călinescu*, în „Curentul", XII, nr. 4 173 din 23 septembrie 1939.

președinte de Consiliu — unul din cei mai mari pe care i-a avut România modernă — a fost ucis tocmai în clipa în care era mai de folos acestei zbuciumate țări, tocmai în clipa în care era imperios necesar ca întreaga obște românească să facă zid în jurul ideii de stat"[49].

Impresionat de actul uciderii primului său sfetnic, Carol a constituit un nou guvern în frunte cu generalul Gh. Argeșanu, având la Interne pe Gabriel Marinescu, care a trecut la executarea principalelor căpetenii legionare și a unui număr de gardiști în fiecare județ[50]. Iuliu Maniu a adresat regelui un memoriu prin care cerea „sancționarea celor vinovați" de uciderea căpeteniilor gardiste[51].

La 24 noiembrie 1939 a fost format un nou guvern, prezidat de Gheorghe Tătărescu, care a adoptat o politică de „reconciliere". El a invitat în mod oficial pe liderii partidelor politice să treacă peste divergențele care le separau de guvern și să se unească în jurul regelui, pentru a crea un climat intern favorabil organizării luptei pentru apărarea integrității teritoriale a României[52]. Această orientare politică a fost confirmată de Carol în discursul din noaptea de Anul Nou 1940, când a spus: „Trecem, o știm cu toții, prin vremuri de îngrijorare — deci vremuri în care simțământul de solidaritate națională și de unire împrejurul unui singur gând și unei singure credințe, trebuie să fie mai puternic decât oricând. Eu, care stau neclintit de veghe ca România să pășească hotărât pe calea dezvoltării ei pașnice, simt mai mult decât orișicine această nevoie, ca toate puterile conștiente ale țării să se pună umăr la umăr ca aceste nevoi să se împlinească"[53]. Proclamarea politicii de „reconciliere" evidenția incapacitatea regimului de a rezolva, prin propriile-i forțe, gravele probleme ce stăteau în fața României, năruirea speranțelor lui Carol al II-lea de a lichida partidele, precum și falimentul Frontului Renașterii Naționale. Prin politica de „reconciliere", regele nu dorea să renunțe la regimul monarhiei autoritare instaurat la 10 februarie 1938, ci urmărea să înglobeze în Frontul Renașterii Naționale, în guvern și în celelalte organe de stat reprezentanți ai partidelor politice.

Iuliu Maniu n-a dat curs acestei propuneri, întrucât nu dorea ca Partidul Național-Țărănesc să-și asume răspunderea guvernării în acele grele momente. El și-a conturat tot mai limpede concepția potrivit

---

[49] „Jurnalul". I, nr. 1 din 13 octombrie 1939.

[50] Mihail Sturdza, *op. cit.*, p. 161.

[51] Arh. ist. centr., fond. Președ. Cons. de Min., dos. 49/1940, f. 4.

[52] Al. Gh. Savu, *Dictatura regală*, p. 344—348.

[53] *Serbarea Anului Nou*, în „Universul", 57, nr. 2 din 3 ianuarie 1940.

căreia partidul trebuia să stea în rezervă până când Marea Britanie și Franța vor ieși biruitoare în lupta cu Germania hitleristă. Atunci, și numai atunci, Partidul Național-Țărănesc trebuia să reapară în prim plan pentru a prelua conducerea guvernului și a restabili regimul democratic, parlamentar-constituțional.

Apreciind că situația internațională era atât de grea încât prăbușirea lui Carol al II-lea ar expune țara unor grave primejdii, unii lideri național-țărăniști (Ion Mihalache, dr. Nicolae Lupu, Virgil Madgearu) s-au declarat pentru negocieri cu Palatul, în speranța că-l vor putea determina pe rege să renunțe la unele dintre obiectivele sale antidemocratice. Nedorind să forțeze nota, de teama unei disidențe, Iuliu Maniu a dat mână liberă adepților „reconcilierii" să trateze cu Palatul. Cel mai important rezultat al acestor negocieri a fost acceptarea de către Ion Mihalache a postului de consilier regal, la 17 aprilie 1940[54]. Într-o scrisoare publică adresată lui Iuliu Maniu, vicepreședintele Partidului Național-Țărănesc arăta că, în pofida intrării sale în Consiliul de Coroană, își păstra „nealterată" atitudinea politică și ideologică, iar raporturile „cu tovarășii de idei comune" rămâneau intacte[55]. La rândul său, Maniu răspundea astfel: „Întrucât consilieratul regal cu care ai fost distins nu te obligă la altceva decât expunerea sinceră a convingerilor d-tale când ele vor fi cerute, numirea d-tale ca consilier regal nu poate influența asupra legăturilor personale și ideologice ce ne unesc"[56]. Ion Mihalache a acceptat funcția de consilier regal în schimbul promisiunii că lui Virgil Madgearu i se va ridica domiciliul forțat, care-i fusese stabilit la 22 martie; într-adevăr, la 14 aprilie 1940, acesta a fost pus în libertate.

În urma tratativelor dintre reprezentanții guvernului și ai Palatului cu liderii legionari, s-a ajuns la un acord de „reconciliere", oficializat la 18 aprilie 1940, când regele a primit o delegație a Mișcării Legionare[57]. Profitând de noua atitudine a autorităților, legionarii — care au fost amnistiați pentru delictele comise anterior — și-au intensificat activitatea, urmărind, de fapt, obținerea puterii politice, într-un viitor cât mai apropiat. Așadar, politica de „reconciliere" a avut

---

[54] „Monitorul oficial", nr. 93 din 18 aprilie 1940.

[55] *O scrisoare a d-lui Ion Mihalache către d. Iuliu Maniu*, în „Universul", 57, nr. 109 din 20 aprilie 1940.

[56] *Scrisoarea d-lui Iuliu Maniu, adresată d-lui consilier regal Ion Mihalache, Ibidem*, nr. 110 din 21 aprilie 1940.

[57] „Monitorul oficial", nr. 94 din 19 aprilie 1940.

ca principal rezultat acordul dintre Mișcarea Legionară și guvern, ceea ce a marcat o deplasare spre dreapta a întregului regim.

Măsurile antidemocratice s-au întețit. Sub înrâurirea evenimentelor externe și în condițiile în care regimul său devenea tot mai șubred, regele a hotărât, la 22 iunie 1940, transformarea Frontului Renașterii Naționale în Partidul Națiunii, declarat „partid unic și totalitar"[58]. În aceeași zi a apărut decretul-lege pentru „apărarea ordinei politice unice și totalitare a statului român"[59], care prevedea pedepse grele pentru cei ce făceau propagandă în vederea schimbării organizării politice a țării, care ar fi constituit asociații secrete sau ar fi reconstituit asociații dizolvate, precum și orice fapte care ar fi urmărit să discrediteze Partidul Națiunii. Regimul lui Carol al II-lea a alunecat astfel spre dictatură și totalitarism.

Prin asemenea măsuri, Carol urmărea să câștige bunăvoința Germaniei și să-i neutralizeze pe legionari. Jocul său politic s-a dovedit ineficient. Stăruința Palatului de a-l determina pe Iuliu Maniu să ceară membrilor Partidului Național-Țărănesc să se înscrie în Partidul Națiunii n-a dat nici un rezultat. Nefiind de acord cu politica de colaborare cu legionarii, Ion Mihalache a demisionat la 26 iunie din Consiliul de Coroană[60].

În contextul politic internațional extrem de critic pentru România, a cărei integritate teritorială a fost sfărâmată prin ocuparea Basarabiei și nordului Bucovinei de către armata sovietică, un număr de 12 foști miniștri național-țărăniști și național-liberali, în frunte cu Iuliu Maniu și C.I.G. Brătianu s-au prezentat, la 4 iulie 1940, într-o audiență colectivă la Palat, cerând regelui să renunțe la dictatură și să constituie un guvern „național"[61]. Dar regele a refuzat, mergând pe calea colaborării deschise cu Garda de Fier — al cărei lider, Horia Sima, fusese inclus în guvern la 28 iunie —, în speranța că astfel va câștiga încrederea lui Hitler. În aceeași zi, 4 iulie 1940, s-a constituit un nou cabinet, prezidat de Ion Gigurtu, în care legionarii au primit trei posturi. Calculele lui Carol s-au dovedit falimentare, întrucît, la 20 iulie, o delegație de membri ai Gărzii de Fier, în frunte cu Horia Sima, a cerut regelui să încredințeze guvernul Mișcării Legionare[62]. Astfel, regimul carlist se găsea în pragul falimentului total.

---

[58] „Monitorul oficial", nr. 142 din 22 iunie 1940.

[59] *Ibidem*.

[60] *Ibidem*, nr. 146 din 27 iunie 1940.

[61] „România", III, nr. 755 din 6 iulie 1940.

[62] Ștefan Palaghiță, *op. cit.*, p. 118.

În privința politicii externe, regimul instalat la 10 februarie a continuat să militeze pentru extinderea relațiilor sale cu Marea Britanie și Franța, pentru întărirea Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice, pentru consolidarea alianței cu Polonia, pentru relații de bună vecinătate cu Uniunea Sovietică, Bulgaria și Ungaria, împotriva revizionismului[63]. O asemenea orientare era în concordanță cu concepția Partidului Național-Țărănesc. Contextul internațional însă a cunoscut o continuă deteriorare, ca urmare a extinderii actelor agresive ale Germaniei și aliaților ei, precum și a politicii „conciliatoriste" promovate de guvernele de la Londra și Paris, a pactului sovieto-german din 23 august 1939, a declanșării celei de-a doua mari conflagrații mondiale.

În zilele de 25—27 februarie 1938, s-a desfășurat la Praga un congres al tineretului, la care au participat delegați din Austria, Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia și România. Referindu-se la semnificația congresului, Stanciu Stoian — membru al Partidului Național-Țărănesc —, care a făcut parte din delegația română, scria: „Trăim pe margine de prăpastie. Deosebirea între popoare constă numai în aceea că, pe câtă vreme unele văd abisul și se feresc să nu fie târâte în el de vreo greșeală sau egoism particular, altele dorm fericite sau se narcotizează, pentru a se înstrăina de ceasul greu prin care trecem"[64].

Chiar în acele zile, Hitler a săvârșit un act cu consecințe dezastruoase pentru pacea lumii. La 12 martie 1938 a avut loc Anschluss-ul, înglobarea Austriei în cadrul Germaniei. Astfel, hitleriștii își realizau unul din cele mai importante obiective privind sud-estul Europei: controlul asupra unei părți importante a bazinului dunărean, înlesnirea accesului la sursele de materii prime ale țărilor din această zonă, câștigarea unei poziții strategice extrem de favorabile pentru declanșarea unor noi acte agresive.

Anschluss-ul a fost primit cu îngrijorare de poporul român. Ziarul „Dreptatea", comentând cuvântarea ministrului de Externe englez, lordul Halifax, afirma: „Reiese clar că Marea Britanie se împacă și acum [după ocuparea Austriei] cu schimbarea hărții actuale a Europei și că asemenea schimbări nu o pot preocupa principial, ci numai în măsura în care ating interesele Marii Britanii. Și ziarul

---

[63] Vezi, pe larg, Ioan Talpeș, *Diplomație și apărare. 1933—1939*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1988 (cap. IV); Ion Calafeteanu, *Diplomația românească în sud-estul Europei. 1938—1940*, București, Edit. Politică, 1980.

[64] Stanciu Stoian, *Îngrijorări tinerești. Gânduri pe marginea Congresului de la Praga*, în „Dacia nouă", II, nr. 13 din 13 martie 1938.

național-țărănist conchidea: „Statele mici au de învățat ceva din aceste puține și «ponderate» cuvinte ale ministrului de Externe englez: că siguranța lor nu este garantată decât în măsura în care existența lor corespunde unui interes vital al marilor puteri, în jocul de-a concurența dintre ele"[65].

Referindu-se la conferința Micii Înțelegeri, desfășurată la Sinaia în mai 1938, Demostene Botez scria: „Ceea ce trebuie marcat mai presus de orice este încrederea sinceră și inițială în rostul și forța Micii Înțelegeri. Ea rămâne în acest Orient quasi-izolat și frământat de atâtea probleme, singura garanție de rezistență și pace". După opinia sa, „ o Mică Înțelegere tare, înseamnă o Iugoslavie tare, o Cehoslovacie tare, o Românie tare"[66].

Acordul de la München (29 septembrie 1938), prin care Cehoslovacia era silită să cedeze o parte a teritoriului său Germaniei, a încununat politica conciliatoristă promovată de Marea Britanie și Franța. Opinia publică din România a condamnat pactul de la München, socotindu-l un act de trădare și abandonare a Cehoslovaciei de către marile puteri occidentale, manifestându-și în variate forme solidaritatea cu popoarele ceh și slovac. Partidul Național-Țărănesc și-a exprimat cu fermitate opoziția față de acordul de la München. Octav Livezeanu, demascând politica de cedare în fața hitleriștilor, arăta că „o agresiune repetată nu se domesticește prin renunțări continue"[67], iar T. Teodorescu-Braniște mărturisea că a primit acordul de la München cu „un mare, un chinuitor sentiment de durere"[68]. Printre cei care și-au exprimat solidaritatea cu Cehoslovacia și adversitatea față de expansiunea hitleristă s-au numărat dr. N. Lupu, Stanciu Stoian, Andrei Oțetea, C.I. Parhon[69] și alți membri ai Partidului Național-Țărănesc. Constantin Vișoianu condamna concepția care a stat la baza acordului de la München și anume dreptul Marilor Puteri de a dispune de soarta statelor mici: „România nu poate decât să dezaprobe și să combată o asemenea idee"[70], conchidea diplomatul național-țărănist.

---

[65] *O învățătură*, în „Dreptatea", XII, nr. 3 099 din 20 martie 1938.

[66] Demostene Botez, *Conferința de la Sinaia*, *Ibidem*, nr. 3 135 din 5 mai 1938.

[67] „Lumea românească", II, nr. 491 din 11 octombrie 1938.

[68] *Ibidem*, nr. 492 din 12 octombrie 1938.

[69] Ion Babici, *Solidaritate militantă antifascistă*, p. 223.

[70] Constantin Vișoianu. *Acordul de la München și spiritul de neatârnare*, în „Lumea românească", III, nr. 573 din 4 ianuarie 1939.

Imediat după acordul de la München, Iuliu Maniu și Constantin I.C. Brătianu au adresat regelui un memoriu în care scriau: „Astăzi, când există pericolul real, creat de chestia cehoslovacă, când se pune la ordinea zilei revizuirea fruntariilor și a drepturilor la autodeterminare a minorităților, azi când se impune o solidaritate a tuturor cetățenilor conștienți, cărora li se cer sacrificii bănești iar mâine și trupești, azi când contactul dintre rege, guvern și țară ar trebui să fie mai strâns ca oricând" se impunea revenirea la regimul democratic-constituțional, ca o condiție esențială a normalizări vieții politice[71].

O idee similară era exprimată și în *Memorandul românilor din Transilvania**, prezentat regelui Carol al II-lea în decembrie 1938: „Noi, ardelenii și bănățenii, suntem hotărâți să luptăm până la ultima suflare contra oricărei încercări de a rupe o părticică oricât de mică din trupul țării". În continuare se făcea o aspră critică regimului personal și, se cerea regelui să nu mai prelungească nici un moment acest regim: „nu guvernele personale, ci națiunea însăși poate încă să-și păstreze și să-și găsească prieteni, care s-o apere. Numai guverne care inspiră încredere sunt capabile să organizeze apărarea țării"[72]. Regele Carol al II-lea a rămas consecvent pe poziția sa, care ducea — în mod obiectiv — la divizarea forțelor politice, la slăbirea capacității de rezistență a poporului român în fața primejdiilor externe, care deveneau tot mai amenințătoare.

La 14 martie 1939, trupele hitleriste au invadat Cehoslovacia, fără ca Franța și Marea Britanie să intervină în ajutorul acesteia, să asigure granițele stabilite la München. Poporul român și-a manifestat deplina solidaritate cu popoarele ceh și slovac. La aceste acțiuni au participat și membri ai Partidului Național-Țărănesc. Dezmembrarea Cehoslovaciei a marcat dispariția Micii Înțelegeri, care constituia unul din punctele de sprijin ale politicii externe românești împotriva revizionismului; de asemenea, România a pierdut principala sursă de aprovizionare cu armament.

Sub presiunea evenimentelor externe, guvernul Călinescu a consimțit să semneze, la 23 martie 1939, tratatul economic româno-german. Prin acest tratat Germania căpăta, în cazul în care s-ar fi aplicat,

---

[71] Arh. ist. centr., fond Preşed. Cons. de Min., dos. 1/1940, f. 3.

* Memorandul era semnat de Iuliu Maniu, Mihai Popovici, Sever Bocu ş.a.

[72] *Memorandul românilor din Transilvania (Ardeal, Banat, Crişana, Satu Mare, Maramureş) prezentat M.S. Regele Carol II în decembrie 1938*, în Bibl. Acad. Române, cota I[II] 510 422.

largi posibilități de a pătrunde în economia românească[73]. Secretarul general al Partidului Național-Țărănesc, Virgil Madgearu, nu s-a sfiit să aprecieze că tratatul era expresia politicii imperialiste a Germaniei hitleriste[74].

Într-o atmosferă din ce în ce mai întunecată de norii prevestitori de război, în zilele de 13—14 mai 1939 a avut loc, la Paris, Congresul internațional al Reuniunii Universale pentru Pace, la care a participat și o delegație din România, condusă de fostul senator național-țărănist Emil Fagure. El a exprimat, de la tribuna Congresului, voința poporului român de a trăi în pace cu celelalte popoare, hotărârea sa de a lupta împotriva revizionismului. Pe adresa Congresului au fost trimise numeroase telegrame de adeziune, între care cele semnate de național-țărăniștii Virgil Madgearu, Em. Socor, Șerban Cioculescu[75].

La 23 august 1939 a fost semnat pactul Ribbentrop—Molotov, prin care Germania și Uniunea Sovietică își delimitau sferele de dominație în Răsăritul Europei*. În Protocolul adițional secret al Pactului de neagresiune se preciza: „În privința Europei sud-estice, partea sovietică subliniază interesul pe care-l manifestă pentru Basarabia. Partea germană își declară totalul dezinteres politic față de aceste teritorii"[76]. Peste câteva zile, la 1 septembrie 1939, Germania a atacat Polonia, act ce a marcat declanșarea celei de-a doua mari conflagrații mondiale a secolului al XX-lea. Într-un comentariu, publicat a doua zi după izbucnirea războiului, Ion Lugoșanu scria: „Războiul a început, după tehnica internațională nouă, fără declarație, anunțat de glasul metalic al aparatelor de radio și de șuieratul sinistru al bombelor. El se va lărgi într-un conflict general"[77] — pronostica, cu temei, fruntașul național-țărănist.

Întrunit la 6 septembrie, Consiliul de Coroană a decis ca România să-și proclame neutralitatea. Această hotărâre a fost primit

---

[73] „Monitorul oficial", nr. 125 din 2 iunie 1939.

[74] „Independența economică", nr. 1/1939.

[75] Al. Gh. Savu, *Dictatura regală*, p. 326—327.

* Vezi, pe larg, Florin Constantiniu, *Între Hitler și Stalin. România și pactul Ribbentrop—Molotov*, București, Edit. Danubius, 1991.

[76] *Diplomația cotropitorilor*. Alcătuire și traducere din rusește de A. Blanovschi, Chișinău, Edit. Universitas, 1992, p. 48; *Pagini de istorie, vol. II, Culegere de texte. Istoria României*. Coordonatori: Ioan Scurtu și Constantin Mocanu, București, 1993, p. 220.

[77] „Universul", 56, nr. 241 din 3 septembrie 1939.

favorabil de opinia publică românească, inclusiv de național-țărăniști, care-și exprimau speranța că „dacă împrejurările vor ajuta, România va putea să păstreze neutralitatea pentru o perioadă îndelungată"[78].

Românii au acordat un larg sprijin poporului polonez*, căzut victimă agresiunii conjugate a Germaniei și Uniunii Sovietice. Printre cei care au oferit ospitalitatea lor cetățenilor polonezi refugiați s-au aflat, desigur, și mulți național-țărăniști. România a fost „singurul stat care a promovat atunci o astfel de politică, sfidând amenințările unei puteri care înghițise deja trei țări europene independente și se pregătea pentru o nouă fază a războiului"[79]. Replica liderilor celui de-al treilea Reich nu a întârziat; ei au cerut legionarilor să pună imediat în aplicare planul de asasinare a lui Armand Călinescu. Acest act, săvârșit la 21 septembrie 1939, a fost primit cu indignare de poporul român.

În această situație critică, Iuliu Maniu, întrebat de N.D. Cocea, la 22 septembrie, dacă nu credea necesar să facă „un gest de apropiere față de suveran", a afirmat: „Dacă regele mă cheamă, voi răspunde imediat la chemarea lui"[80]. Era un răspuns de circumstanță, deoarece era limpede că suveranul nu concepea să facă un asemenea gest. Câteva zile mai târziu, la 28 septembrie, Carol al II-lea nota: „Urdăreanu l-a văzut aseară pe Mihalache ca să încerce să-l convingă să se alăture regimului. Inutil. Nu vrea. Declară că nu crede în el și că este convins că am greșit drumul. Rămâne totuși devotat și am constatat din nou că este un suflet cinstit, dar fire de țărănoi încăpățânat. Ar fi fost bun să fie captat măcar sub formă de consilier regal"[81].

Partidul Național-Țărănesc a receptat cu îngrijorare evoluția evenimentelor militare, victoriile obținute de trupele germane. Vestea capitulării Franței, la 22 iunie 1940, a produs consternare în România, care pierdea principalul său pilon de sprijin în politica externă. Pe de altă parte, Anglia era izolată, nemaiavând vreo posibilitate de a ajuta

---

78 Apud Al. Gh. Savu, *Considerații privind neutralitatea României la începutul celui de-al doilea război mondial*, în *Studii privind politica externă a României. 1919-1939*, București, Edit. Militară, 1969, p. 277.

* Vezi, pe larg, Milică Moldoveanu. *Contribuții privind relațiile româno-polonezе în timpul celui de-al doilea război mondial*, în „Rev. ist.", nr. 6/1979.

79 Viorica Moisuc, *Premisele izolării politice a României. 1919–1940*, București, Edit. Humanitas, 1991, p. 370.

80 N.D. Cocea, *Jurnal*, București, Edit. Politică, 1970, p. 45.

81 Regele Carol II, *Însemnări zilnice* (nota din 28 septembrie 1939).

România în eventualitatea că ar fi dorit s-o facă, ceea ce nu intrase vreodată în preocuparea guvernului de la Londra. Astfel, procesul de izolare politică a României era încheiat.

În urma notelor ultimative din 26 și 27 iunie 1940, transmise de guvernul sovietic[82], guvernul român a fost nevoit să cedeze Basarabia și nordul Bucovinei[83]. Mai mulți național-țărăniști — între care Iuliu Maniu, Ion Mihalache, dr. N. Lupu, Mihai Popovici, Aurel Dobrescu — au protestat, prin scrisori trimise Corpurilor legiuitoare, împotriva acestui act; președintele Partidului Național-Țărănesc n-a pierdut ocazia de a cere revenirea la regimul parlamentar-constituțional[84].

Național-țărăniști au militat cu consecvență împotriva revizionismului maghiar. În acest spirit, gazeta „Țărănismul" arăta în 1939: „Recunoscând și apărând adevărul acesta că fiecare graniță mutată e încă o primă dată războiului, România e hotărâtă nu numai să nu cedeze granițele sale, dar nici măcar să nu discute o asemenea temă". Gazeta scria că „Marile puteri trebuie să afle că voința nestrămutată a poporului nostru este de a lupta dacă va fi nevoie"[85]. Într-un articol, sugestiv intitulat *Țăranul ardelean contra revizionismului*, Ghiță Popp scria: „Cuvântările rostite în ultima vreme în capitala Ungariei ne arată că vecinii noștri de la apus se gândesc din nou și cu tot dinadinsul la înfăptuirea revizionismului, adică la întoarcerea stăpânirii maghiare în Transilvania și Banatul nostru. Trebuie să se spuie revizioniștilor apăsat și cu hotărâre că revizionismul, adică schimbarea hotarelor, poate fi visul lor, dar el nu este și al nostru, al ardelenilor"[86].

În vara anului 1940, Hitler a considerat că sosise vremea satisfacerii pretențiilor teritoriale ale Ungariei pe seama României. La 15 iulie, Führerul a adresat lui Carol al II-lea o scrisoare în care-i atrăgea atenția că orice manevre erau sortite eșecului: „Sfârșitul, mai devreme sau mai târziu — și poate în foarte scurt timp — ar putea fi chiar distrugerea României"[87]. În consecință, Hitler îi cerea să pornească

---

[82] „Universul", 57, nr. 181 din 4 iulie 1940.

[83] *Hotărârea Consiliului de Miniștri*, *Ibidem*, nr. 177 din 30 iunie 1940.

[84] Arh. ist. centr., fond Președ. Cons. de Min., dos. 25/1940, f. 109—120.

[85] Mircea Brătucu, *Mutarea granițelor*, în „Țărănismul", XV, nr. 14—15 din 1 august 1939.

[86] Gh. Popp, *Țăranul ardelean contra revizionismului*, *Ibidem*, nr. 23—24 din 25 decembrie 1939.

[87] *23 August 1944. Documente*, vol. I. 1939—1943, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 89.

imediat pe calea „înțelegerii" cu Ungaria și Bulgaria pe baza unor cedări teritoriale în favoarea acestora.

La începutul lunii august 1940, un număr de aproape 200 de personalități politice — între care Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Virgil Madgearu, Mihai Popovici, dr. N. Lupu, Ghiță Popp, C.I.C. Brătianu, Gh. Brătianu — au adresat memorii legațiilor Germaniei și Italiei din București, precum și primului-ministru român Ion Gigurtu, prin care protestau energic „împotriva tendințelor de ciuntire a granițelor și a discuțiilor ce le pot înlesni"[88].

La 6 august 1940, Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Virgil Madgearu, dr. Nicolae Lupu, Mihai Popovici, Ghiță Popp, Pan. Halippa, Aurel Dobrescu, Sever Bocu, împreună cu Constantin I.C. Brătianu, Ioan Lupaș, Istrate Micescu, Ion Pelivan, Gheorghe Gh. Mironescu, dr. Constantin Angelescu, Mihail Sadoveanu, Traian Săvulescu, Gheorghe Ionescu-Șișești, Gheorghe Brătianu, Ion Petrovici, Octav Onicescu, Constantin Rădulescu-Motru și alți oameni politici și de cultură au semnat un apel adresat opiniei publice internaționale și conducătorilor Germaniei și Italiei în care se arăta: „Granițele noastre dinspre Ungaria nu sunt, cum s-a afirmat de atâtea ori greșit și tendențios, numai o consecință a Tratatului de la Trianon. Acesta n-a făcut decât să confirme — și încă nu deplin — realitățile etnice ale poporului român". Documentul preciza: „La 1 Decembrie 1918, Marea Adunare de la Alba Iulia, expresiunea liberă a voinței tuturor românilor din Ardeal și Ungaria, a proclamat unirea cu România, la care au aderat de îndată și reprezentanții populației germane. Românii din Ardeal nu au făcut deci altceva decât ce au făcut toate naționalitățile cuprinse în hotarele fostei monarhii Austro-Ungare". În continuare, documentul afirma că poporul român era hotărât să-și apere dreptul și pământul cu armele, avertizând că „Amintirea lui Avram Iancu încă n-a pierit"[89].

Prin scrisori adresate președintelui Consiliului de Miniștri, prin memorii răspândite în rândul maselor, prin declarații publice, liderii Partidului Național-Țărănesc s-au pronunțat împotriva oricăror negocieri în problema granițelor[90]. Într-o declarație făcută la

---

[88] Mircea Mușat și Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea a II-a, p. 1 193.

[89] *Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României (septembrie 1940—octombrie 1944)*. București. 1985. p. 8—9.

[90] *Oportunitatea lichidării litigiilor*, în „Țara nouă", II, nr. 65—66 din 18 august 1940.

Bădăcin. în ziua de 8 august 1940, Maniu afirma: „Nu poate forma nici măcar obiect de discuție cedarea vreunei părți din teritoriul nostru național și nu putem admite nici un pretext pentru a fi târâți pe tărâmul discuțiilor sau al concesiilor în ce privește hotarele noastre". El a reafirmat ideea că Tratatul de la Trianon a confirmat o situație de fapt, și anume unirea Transilvaniei cu România[91]. Îngrijorați de poziția guvernului, fruntașii Partidului Național-Țărănesc și ai Partidului Național-Liberal s-au întrunit în casa lui C.I.C. Brătianu, pentru a dezbate situația creată după începerea, la 16 august, a tratativelor româno-maghiare de la Turnu Severin. Ei au conchis că nu se putea admite nici o discuție cu Ungaria asupra Transilvaniei și s-au pronunțat pentru apărarea, cu arma în mână, a integrității teritoriale a României[92].

În seara zilei de 27 august 1940, miniștrii de Externe ai României și Ungariei au primit invitația, din partea Germaniei și Italiei, să vină la Viena investiți cu „depline puteri pentru tratative". Hitler stabilise la 27 august 1940 noua graniță româno-ungară[93], astfel că, la Viena, Ribbentrop și Ciano au comunicat delegaților României și Ungariei că discuțiile erau inutile, deoarece nu se putea ajunge la un acord, precizând că decizia va fi luată de ei, în calitate de „arbitri". Miniștrii de Externe ai Germaniei și Italiei au declarat categoric ministrului de Externe român, Mihail Manoilescu că, dacă nu va accepta cedarea unei părți a Transilvaniei, România va deveni obiectul unei acțiuni militare și șterasă de pe harta Europei. Ei au cerut în mod ultimativ, ca guvernul român să comunice în aceeași zi, 29 august, până la ora 24, dacă primea sau nu arbitrajul Germaniei și Italiei[94].

La propunerea regelui s-a convocat Consiliul de Coroană, pentru noaptea de 29/30 august, la care au fost invitați, pe lângă membrii acestui organism, miniștrii, precum și lideri ai Partidului Național-Țărănesc, Partidului Național-Liberal, Partidului Național-Creștin și Mișcării Legionare[95]. Din partea Partidului Național-Țărănesc au fost prezenți Ion Mihalache și Mihai Popovici. Luând cuvântul, fostul președinte al Partidului Național-Țărănesc a spus: „Cred că cea mai bună soluție pentru România este să convină la una

---

[91] Arh. ist. centr., Arh. C.C. al P.C.R., fond 104, dos. 8 675, f. 133—186.

[92] Zaharia Boilă, *Memorii, loc. cit.*, dos. 113, f. 369.

[93] Andreas Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu*, p. 91.

[94] „Universul", 57, nr. 241 din 2 septembrie 1940.

[95] Vezi desfășurarea acestuia în Ioan Scurtu, *Un episod dramatic din istoria României. 30 august 1940*, București, 1990, p. 99—111; Mircea Mușat, *1940. Drama României Mari*, București, Edit. Fundației România Mare, 1992, p. 155—170.

din două soluțiuni: sau războiul — cel puțin să cedăm prin război, să știe generațiile viitoare că noi am fost înfrânți după ce ne-am făcut datoria în marginile posibilităților noastre; sau, dacă nu, această situație să ne fie impusă din afară, fără consimțământul nostru. Prin urmare, sunt contra arbitrajului". La rândul său, Mihai Popovici a declarat: „sunt hotărât pentru rezistență, pentru sacrificiul suprem al națiunii. O națiune de 16 milioane de oameni nu va pieri, oricare ar fi încercările pe care va trebui să le suporte în vremurile acestea". După discuții s-a trecut la vot, 21 de paticipanți fiind pentru acceptarea arbitrajului, 10 contra, 1 abținându-se[96]. I. Mihalache și C.I.C. Brătianu au cerut ca în comunicat, să se facă precizarea că propunerea de arbitraj a avut un caracter ultimativ și că ea a fost acceptată cu majoritate de voturi[97]. In textul dat publicității s-a introdus ideea ultimatumului[98], dar nu s-a făcut mențiunea privind rezultatul votului, lăsându-se să se înțeleagă că toți participanții au fost de acord, fapt ce a nemulțumit profund Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal.

La 30 august, miniștrii de Externe ai Germaniei și Italiei au pronunțat dictatul, prin care se desprindea din trupul României un teritoriu de 42 243 km^2 cu o populație de 2 667 007 locuitori, din care majoritatea erau români[99].

În noaptea de 30/31 august a fost convocat un nou Consiliu de Coroană, pentru a lua cunoștință de conținutul dictatului[100]. Participând și cerând cuvântul, Iuliu Maniu a declarat: „Protestez în numele Ardealului și Banatului în contra oricărei încercări de a înstrăina Transilvania, Banatul, Maramureșul și Crișana de la corpul statului nostru și protestez ca orice părticică să fie înstrăinată. Nimeni n-are dreptul să dispună afară de poporul românesc din Ardeal". Președintele Partidului Național-Țărănesc a apreciat că „Orice argument, orice motiv de practicitate momentană, trebuia să fie trecut în fața onoarei naționale, înaintea mândriei naționale și în fața considerației că trebuie să avem o tradiție mare și puternică". De

---

[96] A. Simion, *Dictatul de la Viena*, Cluj, Edit. Dacia, 1972, p. 195—196.

[97] Constantin I.C. Brătianu, *Către cetățenii României Mari*, în „Universul", 57, nr. 245 din 7 septembrie 1940.

[98] „Monitorul oficial", nr. 201 din 31 august 1940.

[99] Vezi, detalii, în Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena. Memorii. Iulie—august 1940*. Ediție îngrijită, note, postfață și indice de Valeriu Dinu, București, Edit. Enciclopedică, 1991, p. 187—237; vezi și Valeriu Pop, *Bătălia pentru Ardeal*, Ediție îngrijită de Sanda Pop și Nicolae C. Nicolescu, București. Edit. Enciclopedică, 1992.

[100] Vezi, pe larg, Regele Carol al II-lea, *Însemnări zilnice* (nota din 31 august 1940).

aceea el a protestat împotriva faptului că „s-au aflat români care au putut să semneze un astfel de protocol de învoială. Cei care au semnat o astfel de învoială n-au fost reprezentanții poporului românesc"[101]. Împotriva dictatului au vorbit și alți participanți, între care Gheorghe Brătianu, mitropolitul Nicolae Bălan, arhiepiscopul greco-catolic Alexandru Niculescu. Cei mai mulți dintre participanți, colaboratori apropiați ai regelui Carol al II-lea, au adoptat o atitudine defetistă, pronunțându-se pentru acceptarea dictatului de la Viena.

Îndată după aflarea veștii despre odiosul dictat, masele populare au ieșit în stradă. La marile manifestații, desfășurate pe întreg cuprinsul țării, au participat muncitori, țărani, funcționari, intelectuali, tineri și bătrâni, femei și bărbați, național-țărăniști, liberali, comuniști, legionari, social-democrați sau de altă orientare politică. Lucrețiu Pătrășcanu observa cu îndreptățire că „în Ardeal, acolo unde Partidul Național-Țărănesc își păstrase cele mai bune organizații și cea mai puternică influență în mase, dictatul de la Viena dădu naștere la cele mai violente proteste manifestate prin puternice demonstrații de stradă"[102]. Mulți dintre cei care au luat cuvântul au cerut ca Iuliu Maniu să ia conducerea luptei de rezistență a poporului român împotriva dictatului de la Viena, pentru apărarea integrității teritoriale a României.

În ziua de 31 august a luat ființă la Cluj „Comitetul pentru afirmarea vrerilor Transilvaniei", care a trimis regelui — sub semnătura vicepreședintelui Onisifor Ghibu — o telegramă cu următorul conținut: „Intelectualii, muncitorii și țăranii români din Transilvania, adunați în sala festivă a Rezidenței Regale a ținutului Someș, reînnoind telegrama pe care v-au trimis-o ieri, cer să dispuneți ca armata română, credincioasă misiunii ei, să nu părăsească pozițiile pe care le deține pe frontul de vest, ci să apere cu viața ei pământul sfânt al țării, în hotarele lui de până acum. Nu vrem să ne plecăm în fața dictatului de la Viena. Cerem demiterea imediată a guvernului care l-a acceptat și formarea unui guvern de rezistență națională, care să reprezinte cu demnitate și energie interesele patriei primejduite"[103]. În

---

[101] *August 1940. Atitudinea d-lui Iuliu Maniu, președintele Partidului Național-Țărănesc, față de dictatul de la Viena*, în „Dreptatea", XXI, nr. 78 din 10 martie 1946.

[102] Lucrețiu Pătrășcanu, *Sub trei dictaturi*, București, Edit. Politică, 1970, p. 189.

[103] O. Ghibu. *În preajma arbitrajului (dictatului) de la Viena din 30 august 1940 și reacțiunea lui imediată*. Memorii în manuscris, p. 18, în Arh. O. Ghibu.

fruntea acestui Comitet a fost desemnat Iuliu Maniu, care era cea mai reprezentativă personalitate politică din Transilvania.

La rândul său, președintele Partidului Național-Țărănesc a trimis telegrame lui Hitler și Mussolini, în care se scria: „În numele poporului românesc din Transilvania și în calitatea mea de fost președinte al Consiliului Dirigent al Transilvaniei, Consiliu ales de istorica Adunare Națională din Alba Iulia, ținută la 1 Decembrie 1918, îndată după hotărârea de unire a Ardealului și Banatului cu România, protestez cu toată puterea sufletului meu contra sentinței arbitrare care atribuie Ungariei o majoritate de români din Ardeal pentru a îngloba țării lor o minoritate de maghiari. Această sentință nesocotește principiul naționalităților și concepțiile cele mai elementare de drept, creând în Europa orientală un focar de neliniște care va fi un izvor de permanentă turburare a păcii". El ținea să precizeze că „Transilvania, Banatul și poporul românesc nu vor accepta niciodată această hotărâre care s-a adus fără consultarea lor"[104].

Asemenea acțiuni sunt, desigur, pozitive și se cuvin a fi apreciate ca atare. Dar, în acele clipe de profundă durere și indignare, Iuliu Maniu a manifestat o extremă prudență pentru a nu oferi motivul unei reacții violente din partea Germaniei, care putea duce la lichidarea statului român. De aceea, el a evitat să apară în rândul maselor, să-și exprime în mod public opoziția față de dictatul de la Viena și hotărârea de a lupta împotriva ciuntirii României. Președintele Partidului Național-Țărănesc s-a angajat pe calea tratativelor de culise, urmărind să tranșeze definitiv vechiul său conflict cu Carol al II-lea și să treacă pe seama altora răspunderea situației.

Acceptarea dictatului de la Viena a marcat falimentul regimului instaurat la 10 februarie 1938. În ziua de 30 august 1940, fiind primit în audiență înaintea începerii ședinței Consiliului de Coroană, Iuliu Maniu i-a declarat regelui: „Din momentul când M. Voastră ați inaugurat regimul absolutist, v-ați asumat personal răspunderea, răspundere care într-un regim democratic-parlamentar trebuie să o poarte guvernele. Prin o politică complet greșită, în interior și în afară, din punct de vedere strategic și tactic, ați reușit să pierdeți patru provincii". El a amintit lui Carol al II-lea că „În politică greșelile se plătesc și se sancționează ca și în viața socială de toate zilele". Regele a replicat: „Va să zică sunteți de părere să abdic?" La care liderul

---

[104] Arh. ist. centr., fond. Președ. Cons. de Min., dos. 24/1940, f. 13.

național-țărănist a declarat, fără echivoc: „Da, Majestate, nu văd altă soluție"[105].

Deși momentele erau decisive, Iuliu Maniu nu și-a asumat răspunderea organizării și conducerii luptei pentru revenirea la regimul democratic. El privea cu satisfacție prăbușirea lui Carol al II-lea, împotriva căruia desfășurase o luptă tenace timp de un deceniu, unul dintre cei mai puternici adversari pe care-i întâlnise în cariera sa politică.

Partidul Național-Țărănesc susținea, în continuare, că cea mai bună guvernare era aceea care se întemeia pe regimul parlamentar-constituțional. Dar conducătorii național-țărăniști, ca și cei liberali, se temeau că, o acțiune de masă vizând apărarea integrității teritoriale a țării și revenirea la un regim democratic ar provoca intervenția militară a Germaniei, care putea duce la desființarea statului român. În consecință, văzând pericolul grav ce plana asupra României, Partidul Național-Țărănesc a considerat că, în acele momente, o înțelegere cu Germania era inevitabilă[106].

Astfel s-a ajuns la tratative cu generalul Ion Antonescu — spre care-și îndreptase atenția și regele Carol al II-lea. În ziua de 1 septembrie, Iuliu Maniu a avut o primă discuție cu Ion Antonescu, redată astfel, peste șase ani, de însuși președintele Partidului Național-Țărănesc: „Am stat de vorbă cu dl. mareșal* Antonescu, am văzut care sunt planurile d-sale și i-am arătat care sunt planurile mele. Am stabilit prin urmare că nu vom primi un mandat din partea regelui Carol și am stabilit că în cazul când regele Carol va abdica vom participa cu toții la guvern, neprecizând cine va fi președintele. Dl. mareșal Antonescu și-a rezervat ministerele de Interne și de Război, ceea ce eu am consimțit. Întrevederea a avut loc la Ploiești. Am stabilit că a 4-a zi după această întrevedere ne vom întâlni la București și amândoi ne vom prezenta regelui Carol în audiență și îi vom pretinde abdicarea sa. Dl. mareșal mi-a comunicat că s-a prezentat în audiență, că regele Carol al II-lea i-a oferit să facă guvernul și că d-sa, în baza acordului, a refuzat să facă guvernul. În aceeași seară l-am văzut pe dl. mareșal în casa sa particulară, unde mi-a comunicat rezultatul audienței avute și mi-a reconfirmat înțelegerea noastră. În aceeași noapte a fost din nou chemat în audiență dl. mareșal Antonescu; ce s-a întâmplat în acea audiență, nu știu. În altă zi am aflat că dl. mareșal a primit președinția

---

[105] Zaharia Boilă, *Memorii, loc. cit.*, f. 378—379.

[106] *Regimurile fasciste și totalitare în Europa*, vol. II, București, Edit. Militară, 1980, p. 274.

* În acel moment, Ion Antonescu avea gradul de general.

Consiliului de Miniștri, cu condiția ca să fie conducător al statului și ca unele prerogative regale să-i fie transmise d-sale. De la această dată nu l-am mai văzut pe dl. mareșal Antonescu până n-a format guvernul"[107].

Documentele confirmă aceste declarații, dar, se cuvine precizat că generalul Antonescu nu s-a limitat la tratative cu Iuliu Maniu. Însărcinat oficial la 5 septembrie 1940 cu formarea guvernului, Antonescu a avut discuții cu Wilhelm Fabricius, ministrul Germaniei la București, care l-a „sfătuit" să-și asume puteri dictatoriale, să înlăture camarila și să acționeze pentru detronarea regelui[108]. La rândul său, Ion Antonescu s-a angajat „să observe" dictatul de la Viena, să accepte ajutor militar german pentru asigurarea garanțiilor date României de Germania și Italia la 30 august, să acționeze pentru adâncirea relațiilor economice româno-germane. După aceste discuții, Fabricius telegrafia satisfăcut la Berlin: „Cred că în persoana lui Antonescu am găsit un om în fruntea guvernului român, care este ferm hotărât să execute importantele noastre cereri aici"[109].

Având asigurat sprijinul Germaniei, în seara zilei de 4 septembrie, generalul Ion Antonescu a pretins lui Carol al II-lea să-l investească cu depline puteri, declarând că Iuliu Maniu, C.I.C. Brătianu și Horia Sima ceruseră abdicarea regelui ca o condiție prealabilă a participării lor la guvernul de „uniune națională". După multe ezitări, dându-și seama că nu mai avea pe cine se sprijini pentru a opune rezistență, Carol al II-lea l-a investit, în dimineața zilei de 5 septembrie, pe Ion Antonescu cu „depline puteri pentru conducerea statului român"[110]. Câteva ore mai târziu, Antonescu i-a cerut regelui să abdice. Înțelegând că partida era iremediabil pierdută, Carol al II-lea a abdicat, la 6 septembrie 1940, în favoarea fiului său, Mihai[111].

Astfel se încheia regimul monarhiei autoritare, iar viața politică din România intra într-o nouă fază a evoluției sale. Iuliu Maniu a obținut, prin abdicarea lui Carol al II-lea, una dintre cele mai importante victorii din cariera sa politică. După ani de zile, Carol avea să noteze că, acela care „a săpat cât a putut autoritatea și prestigiul meu

---

[107] *Procesul marii trădări naționale*, p. 200—201; vezi și Ioan Dan, *„Procesul" mareșalului Ion Antonescu*, București, Edit. Tempus, 1993, p. 93—97.

[108] A. Simion, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940—ianuarie 1941*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1976, p. 25—26.

[109] *Documents on German Foreign Policy*, Series D, vol. XI, doc. 19.

[110] „Monitorul oficial", nr. 205 din 5 septembrie 1940.

[111] *Cum au decurs evenimentele*, în „România", III, nr. 819 din 9 septembrie 1940.

a fost acel opoziționist constipat și negativ de Maniu. El a deschis porțile atacului final al Gărzii de Fier și deci al nemților"[112]. Aprecierea este vădit subiectivă, dar rămâne faptul real că liderii Partidului Național-Țărănesc nu s-au angajat în lupta pentru revenirea la regimul democratic, au evitat să facă apel la mase, s-au orientat spre calea tratativelor de culise cu generalul Antonescu, s-au derobat de la asumarea unei participări directe la conducerea țării, sprijinind, practic, instaurarea dictaturii antonesciene.

Deși a fost dizolvat în martie 1938, Partidul Național-Țărănesc și-a continuat activitatea, manifestându-se ca organizație bine structurată, cu atitudine proprie față de problemele privind politica internă și externă a României, dovedindu-se o importantă forță de opoziție. Aceată opoziție a îmbrăcat, de regulă, o formă protestatară, nu a fost concre izată în organizarea unor acțiuni de masă. În fond, Partidul Național-Țărănesc își recunoștea, prin atitudinea adoptată, neputința de a evita intrarea României în orbita Germaniei naziste și de a asigura, în acel context istoric, revenirea la un regim democratic.

2. ACTIVITATEA DESFĂȘURATĂ DE NAȚIONAL-ȚĂRĂNIȘTI ÎN TIMPUL REGIMULUI ANTONESCIAN

Partidul Național-Țărănesc și regimul legionaro-antonescian

După investirea lui Ion Antonescu cu depline puteri a început faza negocierilor pentru constituirea unui nou guvern. Neavând un partid propriu și nefiind el însuși om politic, Antonescu a purtat discuții cu Iuliu Maniu, C.I.C. Brătianu și Horia Sima, în vederea constituirii unui cabinet de „uniune națională". În cadrul tratativelor, liderii celor două partide democratice au căutat să obțină din partea lui Antonescu maximum de concesii posibile. În mod concret, ei au cerut să nu se facă dificultăți activității Partidului Național-Țărănesc și Partidului Național-Liberal, promițând, în schimb, să nu-i facă greutăți în conducerea țării, să-i dea concursul prin specialiști.

Iuliu Maniu spera că, treptat, se va reveni la regimul democratic parlamentar, în cadrul căruia partidele vor avea rolul diriguitor al

---

[112] Regele Carol II, *Însemnări zilnice* (nota din 8 iunie 1943).

politicii românești. Ion Antonescu a recunoscut utilitatea Partidului Național-Țărănesc și a făgăduit că va lăsa libertate de acțiune organizațiilor sale centrale și județene, cu excepția întrunirilor de agitație și propagandă la sate. Iuliu Maniu a promis că va suspenda orice manifestație zgomotoasă[1].

Întrucât Antonescu a insistat pentru restabilirea ordinii în țară, C.I.C. Brătianu a adresat un apel către partizanii săi, prin care le cerea să se abțină de la „orice fel de manifestație sau demonstrație publică"[2]. Conducerea Partidului Național-Țărănesc a ținut să-și expună, mai întâi, poziția față de detronarea lui Carol al II-lea și proclamarea ca rege a lui Mihai I. Într-un comunicat dat publicității la 8 septembrie, Partidul Național-Țărănesc își exprima „sentimentul de credință și devotament" față de noul rege, precizând: „Pe linia marilor interese naționale adânc zdruncinate prin sfâșierea țării și înstrăinarea a milioane de români, Partidul Național-Țărănesc este partizanul politicii de rezistență națională și-și propune să lupte cu toate mijloacele pentru refacerea României unite"[3]. Într-un amplu articol publicat în „Universul" din 13 septembrie 1940, intitulat *Cauzele prăbușirii fostului regim*, Iuliu Maniu — după ce prezenta lupta sa împotriva politicii lui Carol al II-lea și contribuția adusă la detronarea acestuia — conchidea că „suprema poruncă" era „să ne întoarcem la Dumnezeu și la națiune. Astfel făcând, vom servi patria, dinastia și pe M.S. regele Mihai I".

Încă din momentul preluării puterii politice, Ion Antonescu a acționat pentru curmarea marilor manifestații populare îndreptate împotriva dictatului de la Viena și restabilirea ordinii în țară. Între măsurile anunțate de conducătorul statului a fost și interzicerea manifestațiilor din 8 septembrie 1940[4]. Conformându-se acestei decizii, președintele Partidului Național-Țărănesc a hotărât reprogramarea întrunirii de la Alba Iulia, pentru 15 septembrie. Dar, în preziua ținerii adunării, el a dat publicității un comunicat în care se spunea: „Considerând că în clipa de față este o supremă datorie de a nu se da nici un pretext pentru turburarea liniștei și ordinei interne, adunarea de protestare împotriva cedării unei părți din Ardeal, care urma să aibă

---

[1] Arh. ist. centr., Arh. C.C. al P.C.R., fond. 103, dos. 8 174, f. 47—48.

[2] *Un apel al d-lui C.I.C. Brătianu*, în „Timpul", IV, nr. 1 205 din 8 septembrie 1940.

[3] *Un comunicat al Partidului Național-Țărănesc*, în „România", III, nr. 819 din 8 septembrie 1940.

[4] „Timpul", IV, nr. 1 206 din 9 septembrie 1940.

loc duminică 15 crt. la Alba Iulia, se amână"[5]. Ea nu s-a mai ținut, președintele Partidului Național-Țărănesc contribuind astfel la realizarea obiectivului vizat de Ion Antonescu, privind restabilirea ordinii în țară.

În primele zile ale lunii septembrie, național-țărăniști au trecut la reorganizarea partidului lor, au inițiat consfătuiri și adunări ale cadrelor în scopul reluării activității legale, a legăturilor cu masele de cetățeni.

Acceptând să discute cu Ion Antonescu, președintele Iuliu Maniu nu dorea să implice Partidul Național-Țărănesc, ca organizație, hotărând să se constituie într-o „rezervă a națiunii pentru momentul în care situația internațională ar fi fundamental schimbată"[6]. O atitudine oarecum similară a adoptat și C.I.C. Brătianu. Pe de altă parte, Mișcarea Legionară pretindea întreaga putere politică, iar Legația Germaniei își exprima opoziția față de prezența în guvern a unor miniștri proveniți din rândurile național-țărăniștilor și național-liberalilor, recunoscuți pentru atitudinea lor filoengleză și filofranceză. La procesul din 1946, Ion Antonescu avea să precizeze: „Domnul Maniu mi-a oferit două persoane pe care le-am constatat neserioase și le-am refuzat", precizând că era vorba despre Mihai Popovici și Aurel Dobrescu[7]. Până la urmă, doar prof. Dimitrie Gerota (național-țărănist de dată recentă) a ocupat o funcție mai importantă: secretar general la Ministerul Justiției.

În ziua de 14 septembrie s-a constituit noul guvern, prezidat de generalul Ion Antonescu, în care majoritatea posturilor erau deținute de legionari. În aceeași zi, prin decret regal, România a fost proclamată „stat național-legionar".

Regimul legionaro-antonescian a acționat pentru desființarea instituțiilor create sub regimul lui Carol al II-lea (Consiliul de Coroană, Partidul Națiunii, Straja Țării, rezidențele regale, breslele ș.a.). Decretul-lege din 13 noiembrie 1940 prevedea că acei care „determină sau iau parte la întruniri sau manifestațiuni prin care se urmărește o acțiune cu caracter de uneltire împotriva ordinei sociale existente în stat, vor fi pedepsiți cu muncă silnică de la 5—12 ani"[8].

---

[5] „Universul", 57 nr. 253 din 14 septembrie 1940.

[6] A. Simion, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940—ianuarie 1941*, p. 38.

[7] *Procesul marii trădări naționale*, p. 47.

[8] „Monitorul oficial", nr. 267 din 13 noiembrie 1940.

Antonescu a căutat să arunce întreaga vină pentru pierderea integrității teritoriale a României pe seama regelui Carol al II-lea și a susținătorilor lui, nefăcând nici cea mai mică aluzie la răspunderea ce revenea Marilor Puteri, în primul rând Uniunii Sovietice, Germaniei și Italiei. El era preocupat de menținerea ființei statului român și obținerea unor garanții militare efective în cazul unei agresiuni sovietice. Încă din momentul preluării puterii, la 6 septembrie 1940, generalul a trimis telegrame lui Hitler și lui Mussolini prin care-și exprima „mărturia credincioasă" față de Germania și Italia[9].

Pe baza convorbirilor dintre Ion Antonescu și generalul nazist Tippelskirch din 15—17 septembrie 1940, s-a stabilit satisfacerea cererilor formulate încă de Carol al II-lea, privind trimiterea în România a unei misiuni militare germane, care să colaboreze cu comandamentul român la reorganizarea, dotarea și instrucția armatei române. În concepția Înaltului Comandament al Reichului, trupele germane aveau misiunea unor forțe de ocupație[10]. La 10 octombrie 1940, primele unități germane au sosit în țară, ocupând puncte strategice și zona petrolieră din Valea Prahovei.

În ziua de 23 noiembrie 1940, Ion Antonescu a semnat documentul prin care România adera la Pactul Tripartit, creat de Germania, Italia și Japonia la 27 septembrie 1940. Acest act semnifica înglobarea României în blocul politic-militar al statelor aflate sub hegemonia Germaniei. A urmat semnarea „Protocolului asupra colaborării româno-germane la realizarea unui plan de 10 ani pentru refacerea economiei românești", la 4 decembrie 1940.

Partidul Național-Țărănesc, prin însăși esența sa, nu concepea să colaboreze cu Mișcarea Legionară și nici să susțină un regim dictatorial. Partidul a decis să-și continue activitatea, în limitele îngăduite de situația politică creată, comunicând această hotărâre și generalului Antonescu. Iuliu Maniu afirma că noul regim era impus de evenimentele externe. În consecință, Partidul Național-Țărănesc înțelegea să nu-i facă dificultăți, lăsându-i inițiativa în a proceda la redresarea țării, restabilirea ordinii, reorganizarea armatei, fixarea răspunderilor pentru politica ce a dus la ciuntirea granițelor, asigurarea ființei statului român. Într-un memoriu trimis de Iuliu Maniu și

---

[9] *Telegramele d-lui general Ion Antonescu, președintele Consiliului de Miniștri, către fiihrerul cancelar Hitler și ducele Mussolini*, în „Timpul", IV, nr. 1 205 din 8 septembrie 1940.

[10] *Relații internaționale în acte și documente*, vol. II (1939—1945), București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1976, p. 66.

C. I. C. Brătianu lui Ion Antonescu, se arata ca promisiunile făcute de acesta nu erau respectate, că autoritățile nu îngăduiau întrunirile inițiate de cele două partide. De asemenea, ei își exprimau îngrijorarea față de aderarea României la Pactul Tripartit, susținând că acest act nu era justificat de interesul major al reîntregirii granițelor sfărâmate în vara anului 1940[11].

Încă de la venirea primelor unități militare germane în țară, Iuliu Maniu a afirmat că România devenise un stat ocupat de Germania, idee pe care o va folosi în permanență pentru a susține că actele ostile Marii Britanii, S.U.A. și U.R.S.S. erau rezultatul constrângerii. Național-Țărăniștii au cultivat cu grijă legăturile cu ambasada Marii Britanii (mai ales cu Alexander Pember și cu Seton Watson-junior) și cu cea a S.U.A. (îndeosebi cu ministrul Franklin Mott Gunther), fapt ce a provocat nemulțumirea germanilor.

Partidul Național-Țărănesc a manifestat o vie preocupare față de situația românilor din nordul Transilvaniei. Aceștia s-au organizat, încă de la început, în vederea apărării ființei naționale, grav amenințată de ocupația maghiară.

La 14 septembrie 1940 s-a constituit la Cluj, Comunitatea Națională a Românilor din Ungaria, sub conducerea fruntașului național-țărănist Emil Hațieganu[12]. Această organizație a avut un rol important în apărarea intereselor populației românești, supusă unui drastic regim de opresiune. În ziua de 15 septembrie a apărut la Cluj, primul număr din ziarul „Tribuna Ardealului", sub direcția lui Emil Hațieganu, în redacția căruia se întâlneau exponenții mișcării naționale a românilor, de la național-țărăniști și liberali, la comuniști și social-democrați.

În ziua de 6 octombrie 1940, s-a întemeiat în București Asociația „Pro-Transilvania", al cărei scop era „înălțarea națiunii, binele țării și dezrobirea fraților ajunși sub stăpânire străină". Președinte al Asociației a fost ales Iuliu Maniu, secretar Ghiță Popp, iar din Comitet făceau parte mai mulți lideri național-țărăniști (Mihai Popovici, Ion Mihalache, dr. N. Lupu, Virgil Madgearu, Sever Bocu,

---

[11] Arh. ist. centr., Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dos. 8 174, f. 66—68.

[12] *D. dr. Emil Hațieganu a fost ales conducătorul românilor din Ungaria*, în „Timpul", IV, nr. 1 208 din 11 septembrie 1940; Gh. Zaharia, L. Vajda, Gh. I. Bodea, P. Bunta, M. Covaci, L. Fodor, A. Simion, Gh. Tuțui, *Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei (septembrie 1940—octombrie 1944)*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1974, p. 88.

Aurel Dobrescu, Octav Tăslăuanu, Augustin Popa, Ion Lugoșanu, Ilie Lazăr, Sever Dan, Aurel Leucuția, Ion Cămărășescu), liberali (C.I.C. Brătianu, Gh. Brătianu, Alexandru Lapedatu, dr. C. Angelescu) sau ai altor grupări politice (Iosif Jumanca, D.R. Ioanițescu, Stelian Popescu, A.C. Cuza ș.a.)[13]. La 15 noiembrie, Tribunalul de Ilfov a recunoscut calitatea de persoană juridică a Asociației, dar a doua zi, printr-un Comunicat al Președinției Consiliului de Miniștri, s-a hotărât dizolvarea acesteia, ca fiind incompatibilă cu „angajamentele și interesele internaționale ale României"[14]. Conducătorii asociației s-au adresat justiției care, prin decizia din 18 februarie 1942, a apreciat actul dizolvării ca ilegal[15].

La 24 noiembrie 1940 a avut loc, la Sibiu, Congresul General al „Astrei" — prestigioasă societate pentru cultivarea culturii poporului român. În funcția de președinte a fost reales Iuliu Moldovan, iar din Comitetul Central făceau parte Iuliu Maniu, Ion Agârbiceanu, Augustin Popa și alți fruntași ai Partidului Național-Țărănesc[16]. Programul acestei societăți a fost axat pe afirmarea dreptului românilor asupra Transilvaniei și a necesității anulării dictatului din 30 august 1940.

La 28 decembrie 1940, Iuliu Maniu a adresat câte un memoriu lui Hitler și lui Mussolini[17] în care arăta că unirea Transilvaniei și Banatului cu România „înfăptuită după primul război mondial, ca rod al unei lupte de veacuri pentru libertatea națională, a fost cel mai strălucit triumf al principiului naționalităților, realizat în secolul al XX-lea. Astăzi ele se văd, însă, iarăși crunt lovite și amenințate de puterile întunecate ale trecutului". Președintele Partidului Național-Țărănesc scria: „După 22 de ani de la Unire ne aflăm în situația de a reîncepe lupta abia terminată în 1918, care ne-a costat torente de sânge și a ne pune din nou pe liniile de apărare. O vom face cu toată hotărârea, chiar dacă ar trebui să reluăm totul de la început, cu toate jertfele, oricât de mari, căci îndărăt, în juguri sfărâmate, nu vom mai merge, iar națiunea noastră nu o vom mai lăsa în robia de care a scăpat pentru totdeauna". Președintele Partidului Național-Țărănesc arăta că

---

[13] *Constituirea asociației „Pro-Transilvania"*, în „România nouă", Sibiu, VII, nr. 2 din 8 octombrie 1940.

[14] „Monitorul oficial", nr. 271 din 17 noiembrie 1940.

[15] George A. Petrescu, *Un episod istoric din lupta poporului român contra dictatului de la Viena din august 1940*, în „Rev. ist.", nr. 9/1980, p. 1 775.

[16] *Adunarea generală a „Astrei" — un strălucit prăznic intelectual*, în „România nouă", Sibiu, VII, nr. 46 din 27 noiembrie 1940.

[17] Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 1/1941, f. 4—34.

unirea din 1918 n-a fost rezultatul războiului mondial, ci al luptei îndelungate duse de poporul român de-a lungul secolelor, că „Tratatul de la Trianon, încheiat abia în 1920, nu a creat, ci a înregistrat numai pentru lumea internațională, unirea Ardealului și a Banatului cu Regatul român".

Aceste acțiuni arată că suspendarea și, până la urmă neținerea adunării de protest convocată la Alba Iulia pentru 15 septembrie 1940 nu a însemnat acceptarea de către național-țărăniști a dictatului de la Viena, că ei au continuat, în forme variate, să lupte împotriva acestuia.

Curând după instaurarea regimului legionaro-antonescian au apărut grave contradicții între Ion Antonescu și Horia Sima, în legătură cu modul de conducere și organizare a statului român. În timp ce generalul era adeptul menținerii ordinii, Horia Sima și susținătorii lui au înțeles prezența legionarilor la putere ca o posibilitate de a se răfui cu cei care participaseră la represiunile împotriva Gărzii de Fier.

La 4 octombrie 1940, o echipă de legionari s-a prezentat la locuința lui Petre Andrei sub pretextul unei percheziții. Înțelegând că se urmărea arestarea și „judecata legionară", renumitul profesor, fost membru de marcă al Partidului Național-Țărănesc, a preferat să se sinucidă.

În noaptea de 26/27 noiembrie 1940, legionarii au asasinat 65 de foști demnitari, între care Gheorghe Argeșanu (fost președinte al Consiliului de Miniștri), generalul Gabriel Marinescu (fost ministru de Interne), Victor Iamandi (fost ministru de Justiție), colonelul Vasile Zeciu (fost prim-procuror al Tribunalului Militar al Capitalei), generalul Ion Bengliu (fost inspector general al Jandarmeriei), Mihail Moruzov (fost director al Serviciului Secret de Informații)[18].

În ziua de 27 noiembrie 1940, o echipă de șapte legionari l-a ridicat de la locuința sa din București pe profesorul universitar Virgil Madgearu — care, încă din 1926 îndeplinea funcția de secretar general al Partidului Național-Țărănesc, fost ministru, om politic cunoscut pentru atitudinea sa antilegionară și antifascistă —, ducându-l în pădurea Snagov, unde l-au ucis cu 12 gloanțe de revolver. Aceeași

[18] Aron Petric (coordonator), Gheorghe I. Ioniță, Iulian Cârțână, Ioan Scurtu, Gheorghe Z. Ionescu, Eufrosina Popescu, Vasile Budrigă, Doina Smîrcea, *Istoria României între anii 1918—1981*, București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1981, p. 153—154.

echipă s-a deplasat la Sinaia, luându-l pe Nicolae Iorga, pentru a-l omorî, câteva ore mai târziu, în zona comunei Strejnic (Prahova)[19].

Ion Antonescu a dezavuat în mod public asasinatele comise de legionari și a anunțat aplicarea de sancțiuni severe. Primindu-i pe Iuliu Maniu și pe Ion Mihalache a doua zi după uciderea lui Virgil Madgearu, conducătorul statului a ascultat, din partea acestora, aprecierea că asasinatele comise de legionari constituiau „simptomele unei dezagregări sufletești și ale unei disoluții sociale a căror continuare trebuie stăvilită cu toată hotărârea"[20]. Într-o scrisoare adresată generalului Antonescu la 4 decembrie, Iuliu Maniu își exprima opinia că situația internă „a început să alunece pe povârnișul unei anarhii după care, dacă ea va dăinui, nu poate urma decât disoluția și ocuparea țării nu numai de actuala oștire de «instructori», dar și de altele care vor veni fățiș cu titlul de ocupanți". Liderul național-țărănist ținea să protesteze și în scris împotriva „asasinării prietenului meu Virgil Madgearu, om de o excepțională valoare științifică și națională, și a marelui profesor Nicolae Iorga, care, deși mi-a fost înverșunat adversar politic, totuși am recunoscut întotdeauna că a avut merite nesterse în evoluția gândirii naționaliste românești și care a fost o podoabă a științei naționale și universale". El a cerut lui Ion Antonescu: să restabilească autoritatea de stat, să dea „serviciile de menținerea ordinei publice în mâini competente, să faceți prin toate mijloacele ca cetățenii de orice categorie să redobândească siguranța averii și vieții lor"[21].

La insistențele lui Iuliu Maniu, conducătorul statului a admis „înmormântarea creștinească a lui Virgil Madgearu și a lui Nicolae Iorga. La cimitirul Bellu, Iuliu Maniu a rostit un discurs în care a elogiat personalitatea fostului militant al Partidului Național-Țărănesc și a condamnat teroarea legionară. Astfel, înmormântarea lui Virgil Madgearu, ca și cea a lui Nicolae Iorga — desfășurată în aceeași zi[22] — s-au transformat într-o manifestație politică.

Pe de altă parte, prin serviciile sale tehnice clandestine, la 9 decembrie, Partidul Național-Țărănesc a lansat un manifest în care

---

[19] *Pe marginea prăpastiei*, vol. I, București, Edit. Scripta, 1992, p. 186—188; vezi, pe larg, *Asasinatele de la Jilava... Snagov și Strejnicul, 26—27 noiembrie 1940*, ediția a II-a, București, Edit. Scripta, 1992.

[20] Arh. ist. centr., fond Președ. Cons. de Min., dos. 49/1940, f. 2.

[21] *Ibidem*, f. 3—4.

[22] Titu Georgescu, *Nicolae Iorga împotriva hitlerismului*, București, Edit. Științifică, 1966, p. 119—120.

afirma că după „mai bine de o săptămână de la săvârșirea odioaselor crime din noaptea de 27 noiembrie și din zilele următoare, țara așteaptă din partea generalului Antonescu un gest de dezaprobare și o măsură de intrare în ordine și legalitate". Documentul aprecia că „în ceasul grelelor încercări, generalul Antonescu, uitând de îndatoririle lui de conducător responsabil, a șovăit și între riscurile atitudinii eroice și comoditatea echivocului, a preferat-o pe aceasta din urmă. De aceea, scârbită în toată ființa ei de lașitatea și lipsa de curaj manifestată, conștiința românească amintindu-i de un alt angajament luat mai demult, îi cere să-și facă examenul răspunderilor ce poartă și să tragă consecințele. A promis cândva să treacă sarcina conducerii altuia mai capabil în momentul în care va avea convingerea că nu mai poate face față situației. E cazul să se țină măcar acum de cuvânt și să plece"[23].

Evident, conducătorul statului nu putea să țină seama de asemenea avertismente. După asasinatele de la Jilava, conflictul dintre Ion Antonescu și Horia Sima s-a accentuat. Pentru a clarifica relațiile sale cu șeful Mișcării Legionare, generalul a făcut o vizită la Berlin în ziua de 14 ianuarie 1941, în urma căreia a obținut sprijinul lui Hitler pentru înlăturarea legionarilor de la conducerea țării[24]. La 21 ianuarie, Mișcarea Legionară a declanșat o rebeliune vizând înlăturarea lui Antonescu[25]. Având sprijinul armatei și a lui Hitler, generalul Antonescu a reușit să înăbușe rebeliunea legionară; la 23 ianuarie 1941, Horia Sima a fost nevoit să înceteze lupta[26].

Partidul Național-Țărănesc și-a exprimat acordul cu înăbușirea rebeliunii legionare, socotind că pentru „asanarea situației precare în care se găsește țara, întâia și principala condiție este restabilirea și menținerea ordinei"[27].

Organizația Partidului Național-Țărănesc

Evoluția evenimentelor interne și internaționale a exercitat o puternică înrâurire asupra organizației Partidului Național-Țărănesc.

---

[23] Apud A. Simion, *Regimul politic...*, p. 188.

[24] *Ibidem*, p. 241.

[25] Vezi, pe larg, *Pe marginea prăpastiei (21—23 ianuarie 1941)*, vol. I—II, București, Edit. Scripta, 1992.

[26] „Cuvântul", nr. 99 din 23 ianuarie 1941 (ediție specială).

[27] *Zile grele*, în „România nouă", Sibiu, VIII, nr. 18 din 27 ianuarie 1940.

Deși partidul era în continuare dizolvat „de jure", în practică și-a continuat activitatea la nivelul conducerii centrale și al organizațiilor județene. Ion Antonescu însuși a recunoscut existența „de facto" a Partidului Național-Țărănesc, a avut discuții și a corespondat cu liderii acestuia, le-a îngăduit unele manifestări publice, a tolerat și uneori chiar a facilitat legăturile lor cu diferiți diplomați acreditați la București, a contribuit la trimiterea unor mandatari ai lui Iuliu Maniu peste graniță, a interzis Gestapoului să acționeze împotriva cadrelor național-țărăniste.

Având în vedere situația de drept — și anume interzicerea activităților cu caracter politic —, Partidul Național-Țărănesc a trebuit să-și modeleze activitatea în funcție de posibilitățile existente. Partidul își propunea să-și facă simțită prezența, să exercite presiuni asupra guvernului, să mențină legătura cu cetățenii, să-și afirme crezul său democratic. Toate acestea cu prudența necesară, pentru a evita o reacție violentă din partea organelor de stat și a Gestapoului, care putea să ducă la distrugerea Partidului Național-Țărănesc.

La 18 octombrie 1940 a avut loc o consfătuire în cadrul căreia s-a hotărât ca Iuliu Maniu, președintele Partidului Național-Țărănesc, să fie reînvestit cu depline puteri în conducerea partidului, numai el având dreptul de a fixa linia strategică și tactică a acestuia. În consecință, Comitetul Central Executiv și Delegația Permanentă au încetat să mai funcționeze ca organe de analiză și decizie. După moartea lui Virgil Madgearu, în funcția de secretar general al Par dului Național-Țărănesc a fost numit Ghiță Popp, personalitate cunc scută pentru convingerile sale democratice, cu influență în partid, care s-a dovedit a fi un bun organizator. Totodată, au fost înființate două posturi de secretar general adjunct, care au fost atribuite lui Ion Hudiță și Virgil Solomon. Secretariatul a reușit să mențină legătura cu cadrele de la nivelul tuturor județelor, fie prin întâlniri personale, fie prin inițierea unor festivități prilejuite de aniversarea unor momente și personalități istorice, de ziua numelui sau de naștere a vreunui fruntaș național-țărănist, fie prin organizarea unor „șezători cultural-naționale", care constituiau prilejul de informare și dezbatere a problemelor ce preocupau Partidul Național-Țărănesc.

Întrucât presa de partid era interzisă, iar tipografiile se aflau sub un control foarte riguros din partea autorităților, Partidul Național-Țărănesc a folosit mijloace de multiplicare clandestine. În acest fel a reușit să scoată un număr relativ mare de foi volante, broșuri, manifeste, afișe, memorii prin care-și făcea cunoscută poziția față de principalele probleme de politică internă și externă.

Dintre ziarele și gazetele legale conduse de național-țărăniști menționăm: „România nouă", apărută la Sibiu în perioada octombrie 1940 — iunie 1941 sub direcția lui Zaharia Boilă; „Ardealul" sub direcția lui Anton Ionel Mureșeanu; „Vestul", tipărit la Timișoara sub direcția lui Sever Bocu; „Tribuna Ardealului", scoasă la Cluj și aflată sub conducerea lui Emil Hațieganu — apărute în toată perioada regimului antonescian. De asemenea, național-țărăniștii au fost prezenți în redacțiile sau coloanele unor ziare ca: „Dacia" (Timișoara), „Dezrobirea" (Deva), „Drapelul" (Arad), „Ecoul" (Timișoara), „Foaia noastră" (Timișoara), „Gazeta de la Turda" (Turda), „Gazeta Transilvaniei" (Brașov), „Lumea și țara" (Brașov), „Nord-Vestul" (Brașov), „Răsunetul" (Lugoj), „Săptămâna" (Bistrița), „Solia Dreptății" (Orăștie), „Știrea" (Arad), „Țara" (Sibiu), „Telegraful român"(Sibiu), „Timpul Transilvaniei" (Arad), „Tribuna" (Brașov), „Unirea" (Blaj), „Voința Banatului" (Timișoara). Unii fruntași ai Partidului Național-Țărănesc au semnat articole în ziarele bucureștene „Timpul", „Evenimentul zilei", „Ecoul", „Dacia", „Universul". De altfel, la începutul lunii august 1944, direcția acestui ultim ziar de mare tiraj și cu largă audiență a fost preluată de Ion Lugoșanu, fruntaș al Partidului Național-Țărănesc, colaborator apropiat al lui Iuliu Maniu.

Având în vedere cenzura foarte strictă, de-a dreptul draconică, din timpul războiului, faptul că unele cuvinte (partid, parlament, democrație ș.a.) erau interzise, că regimul nu îngăduia nici un fel de dezbatere politică sau ideologică, este lesne de înțeles că național-țărăniștii care au publicat în presa legală nu-și puteau afirma apartenența la Partidul Național-Țărănesc și nici nu puteau face o propagandă „pro domo". Dar din subiectele abordate, prin accentul pus pe anumite probleme, prin modul de prezentare a evenimentelor ei — ca și alți ziariști și oameni politici cu vederi democratice, ostili Germaniei hitleriste și regimului antonescian — au reușit să afirme un spirit de demnitate națională, de încredere în forța creatoare a poporului român, să demaște cu consecvență caracterul nedrept al dictatului de la Viena și să sublinieze necesitatea revenirii nordului Transilvaniei la România. Uneori ei au izbutit să publice articole ce contraveneau în mod flagrant politicii oficiale. Astfel, după rebeliunea legionară din ianuarie 1941, Zaharia Boilă scria: „Din catastrofa în care au împins țara, noi trebuie să tragem anumite învățăminte foarte utile. În primul rând, să încercăm a ne întoarce la punctul de unde am fost împinși în abis, să ne întoarcem pe drumul cel drept. Să nu practicăm nici una din metodele practicate sub despotism și să îndreptăm relele acelui regim. Să practicăm morala creștină, să înscăunăm dreptatea socială, să redăm

națiunii toate drepturile ei. Fie și treptat și cu grijă, dar acesta să fie gândul și tendința"[28]. Articolul era, în fond, o pledoarie pentru revenirea la regimul democratic.

Luând cuvântul în 1941, cu prilejul comemorării lui Virgil Madgearu, fruntașul național-țărănist Gheorghe Tașcă afirma: „Madgearu credea, cu drept cuvânt, că rezervorul de energie al nației se găsește în țărănime și întreaga lui viață și putere de muncă el o consacră în a căuta și găsi mijloacele pentru ridicarea stării țăranului. Industrializarea producției agricole și o serioasă organizare cooperativă de producție și de credit a țărănimii vor contribui la această ridicare"[29].

Referindu-se la personalitatea lui Nicolae Titulescu — într-o vreme când numele lui era proscris, iar principiile de politică externă promovate de el dezavuate zgomotos —, Nicolae Buta scria că marele diplomat ne-a „apărat hotarele firești cu dârzenia și inventivitatea de mijloace cu care o tigroaică și-ar apăra puii în primejdie". Făcând o aluzie nedisimulată la adresa celor petrecute în ultimii ani, N. Buta conchidea: „Îngrijorat de viitorul din ce în ce mai sumbru al Europei, el a lansat vestita lozincă a «spiritualizării frontierelor». Din nefericire împrejurările nu i-au permis să o ducă la izbândă, dar câte nu s-ar fi întâmplat în lume, dacă formula aceasta ar fi cucerit la timp pe reprezentanții popoarelor! Omenirea ar fi fost cruțată de suferințele cumplite din zilele noastre, de râurile de sânge care se varsă de un an și jumătate pe toate frontierele și s-ar fi ajuns, probabil, la acel echilibru de interese și forțe care ar fi asigurat tuturor neamurilor de pe glob «locul cuvenit sub soare», cruțând civilizația umană de prăbușirile dezastruoase de sub ochii noștri"[30]. Acest articol realiza nu numai „reabilitarea" ilustrului diplomat, dar și condamnarea politicii agresive dusă de Germania, a războiului declanșat de hitleriști la 1 septembrie 1939.

În articolele lor, național-țărăniștii au folosit adesea sursele de informare engleze, franceze și americane, manifestând o vădită tendință de contracarare a propagandei hitleriste. Uneori simpatia pentru statele cu care Germania se afla în război s-a exprimat fără rezervă. Astfel, cu prilejul zilei naționale a Franței (14 iulie), Ghiță

---

[28] Dr. George Ohăbeanu, *Învățăminte*, *Ibidem*, nr. 24 din 3 februarie 1941.

[29] *Adunarea generală a Academiei de Științe din România*, în „Timpul", XIV, nr. 4 776 din 3 iunie 1941.

[30] N. Buta, *Nicolae Titulescu*, în „România nouă", Sibiu, VIII, nr. 32 din 22 martie 1941.

Popp scria: „Națiunea română prezintă națiunii franceze, azi înfrântă și însângerată, omagiul său de admirație sinceră și nealterată. Ea îi urează din adâncul ființei sale zile mai bune și îi exprimă recunoștință pentru binefacerile fără număr ce a primit în cursul timpului de la sora ei mai mare. Între ele darul cel mai scump și cel mai de preț a fost darul ideii de libertate"[31]. Ziarul „Vestul" publica în 1943 articole pe câte trei coloane purtând titluri ca: *Ofensiva sovietică de vară a intrat în a 11-a săptămână*[32], *Declarațiile noului ambasador sovietic la Washington*[33], *Comunicatul conferinței de la Moscova*[34], care veneau în vădită contrazicere cu propaganda hitleristă și cu cea antonesciană.

Concepția și poziția Partidului Național-Țărănesc față de evoluția evenimentelor interne și internaționale a fost exprimată detaliat de Iuliu Maniu în memoriile înaintate conducătorului statului, pe care le vom analiza la locul potrivit.

Deși condițiile nu erau propice unor dezbateri aprofundate, a existat preocuparea pentru elaborarea unui nou program al Partidului Național-Țărănesc. Încă din noiembrie 1942, Iuliu Maniu a indicat constituirea unor comisii de experți care să studieze îmbunătățirile ce trebuiau aduse programului partidului, în special prin introducerea unor reforme economice și sociale. El avea în vedere o largă expropriere, un nou regim al proprietății urbane, naționalizarea marii industrii, generalizarea asigurărilor sociale ș.a. La sfârșitul anului 1943, Cercul de Studii al Partidului Național-Țărănesc a început să adune documentația necesară definirii poziției partidului în momentul înlăturării regimului dictatorial. Discuții intense s-au purtat asupra programului agrar. La 12 decembrie 1943, Nicușor Graur a alcătuit un proiect de reformă agrară, care preconiza exproprierea tuturor proprietăților rurale „de orice natură ar fi ele, cu tot inventarul viu și mort al acestor exploatațiuni, de la 50 de ha în sus. Pe toate aceste bunuri expropriate vor fi împroprietăriți țăranii, în loturi variind după numărul membrilor familiilor respective, fixându-se un minim de 5 (cinci) pogoane"[35].

În mai 1943, o importantă grupare a Partidului Radical-Țărănesc — în frunte cu Petre V. Haneș, Vlad Dumitriu, Aristide

---

[31] Gh. Popp, *14 iulie, ziua Franței*, în „Ardealul", IV, nr. 26 din 16—23 iulie 1944.

[32] „Vestul", Timișoara, XIII, nr. 2 963 din 15 septembrie 1943.

[33] *Ibidem*, nr. 2 972 din 6 octombrie 1943.

[34] *Ibidem*, nr. 2 984 din 3 noiembrie 1943.

[35] Nicușor Graur, *În preajma altei lumi...*, București, 1946, p. 345.

Schileru — a intrat în Partidul Național-Țărănesc[36].

În această perioadă, Partidul Național-Țărănesc a pierdut câteva cadre de prestigiu, între care Nicolae Titulescu (17 martie 1941). Presimțindu-și sfârșitul, la 21 ianuarie 1941, marele diplomat scria lui Iuliu Maniu: „Dacă din întâmplare voi muri, vă rog pe d-voastră, doctorul Lupu, Mihai Popovici și orice alt membru al partidului nostru să-mi rezerve un loc de înmormântare la Brașov. Vreau să-mi dorm ultimul somn printre morții frați transilvăneni"[37].

Principalele cadre ale partidului s-au bucurat de protecția conducătorului statului, iar măsurile coercitive au fost aplicate unui număr relativ mic de fruntași ai acestui partid. În perioada antonesciană au fost arestați sau internați în lagăr: Ilie Lazăr, Aurel Leucuția, Corneliu Coposu, Aurel Dobrescu, Anton Ionel Mureșanu, Zaharia Boilă, Anton Alexandrescu, Nicușor Graur,Victor Eftimiu, Augustin Popa, Emil Socor, Rică Georgescu, Nicolae Carandino, V.V. Stanciu, generalul Gabriel Negrei și alți câțiva național-țărăniști[38].

În acești ani, Partidul Național-Țărănesc a continuat să fie frământat de contradicții interne, generate de poziția față de marile probleme ce se aflau în fața României, de atitudinea de viitor a partidului, de modul în care Iuliu Maniu își exercita „deplinele puteri". Ele vor fi analizate pe parcurs, în contextul în care s-au produs.

Conchizând, se poate afirma că în timpul regimului antonescian, Partidul Național-Țărănesc, deși era desființat legal, a continuat să-și mențină structura organizatorică, să se manifeste ca o entitate bine individualizată, să-și facă simțită prezența în viața politică a țării.

Atitudinea Partidului Național-Țărănesc față de regimul antonescian

După înfrângerea rebeliunii legionare, generalul Ion Antonescu a încercat să alcătuiască un guvern de „uniune națională", solicitând concursul lui Iuliu Maniu[39]. Dar, acesta a sugerat crearea unui guvern de generali; el nu dorea să-și compromită partidul și cariera

---

[36] „Dreptatea", I, nr. 8 din 3 septembrie 1944.

[37] *Ibidem*, nr. 6 din 2 septembrie 1944;

[38] *Ibidem*, nr. 136 din 20 iulie 1946; vezi și Zaharia Stancu, *Zile de lagăr*, București, Edit. Socec, 1945.

[39] *Procesul marii trădări naționale*, p. 50.

politică printr-o colaborare cu Ion Antonescu. La rândul lor, cercurile conducătoare de la Berlin, nu-și puteau da acordul pentru includerea în guvern a unor persoane cu orientare anglo-francofilă, provenind din vechile partide politice.

La 27 ianuarie 1941, generalul Ion Antonescu a constituit un guvern, în care majoritatea posturilor erau deținute de militari. Noul regim se baza pe sprijinul armatei și al aparatului de stat*. La 5 februarie a fost publicat decretul-lege prin care se interzicea, sub amenințarea pedepsei de la 10 la 20 de ani muncă silnică, orice constituire de organizație politică neautorizată de stat, precum și de asociații a căror activitate tindea la primejduirea ordinii în stat și urmărea să dea acoperire legală unei activități interzise[40]. Prin decretul din 14 februarie 1941, „statul național-legionar" a fost desființat și orice activitate politică a fost interzisă[41]. La 18 februarie s-a decis că orice întreprindere de stat sau particulară putea fi militarizată, adică „pusă sub un regim de control, disciplină și jurisdicție militară"[42]. Guvernul a hotărât înființarea lagărelor de muncă și a instituit practica domiciliului obligatoriu. Potrivit unor aprecieri, în anii regimului antonescian au fost internate în lagăr 5 463 de persoane, 10 566 au fost anchetate și judecate pentru activitate politică potrivnică regimului; împotriva acestora s-au pronunțat 313 sentințe de condamnare la moarte, 277 la muncă silnică pe viață, iar 5 185 la 22 173 ani închisoare[43].

Un regim de cruntă teroare a fost instaurat în partea de nord a Transilvaniei de către autoritățile maghiare. Pentru a scăpa de teroare, circa 290 000 de români au luat drumul refugiului; aproape 30 000 de români au fost trimiși la muncă în Germania; din 148 288 de evrei care locuiau în partea de nord a Transilvaniei, peste 100 000 au fost uciși în lagărele de exterminare naziste[44]. Atrocitățile comise de trupele

---

* În legătură cu modul în care a fost condus statul român în acea perioadă, vezi, pe larg, Mareșalul Antonescu, *Secretele guvernării. Rezoluții ale Conducătorului Statului (septembrie 1940—august 1944)*. Cuvânt înainte, selecție, note și indice de Vasile Arimia și Ion Ardeleanu, București, Edit. Românul, 1992.

[40] „Monitorul oficial", nr. 31 din 5 februarie 1941.

[41] *Ibidem*, nr. 39 din 15 februarie 1941.

[42] *Ibidem*, nr. 41 din 18 februarie 1941.

[43] Olimpiu Matichescu, *Apărarea Patriotică*, București, Edit. Științifică, 1971, p. 23—24.

[44] *Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei*, p. 38—78; vezi, pe larg, *Le Régime hongrois horthyste en Transylvanie du Nord*, Bucarest, 1945.

horthyste împotriva țăranilor români din localitățile Ip și Treznea (județul Sălaj), maghiarizarea forțată a școlilor și a celorlalte instituții de cultură, persecutarea maselor de români, revizuirea reformei agrare din 1921 și restituirea pământului către moșierii maghiari, concedierea muncitorilor și funcționarilor români au constituit principalele forme ale dominației maghiare. O gravitate deosebită prezenta faptul că guvernul de la Budapesta urmărea să se înstăpânească în teritoriul primit prin dictatul de la Viena, ba chiar să anexeze la Ungaria întreaga Transilvanie.

În momentul constituirii guvernului din 27 ianuarie 1941, Ion Antonescu a ținut să-și reafirme orientarea în politica externă: „România merge fără nici o șovăire alături de Axă, de marele Führer și Ducele Mussolini"[45]. Pentru a demonstra că linia sa politică este sprijinită de popor, Ion Antonescu a decis organizarea unui plebiscit pentru ziua de 2 martie 1941.

Într-un memoriu trimis generalului Antonescu la 27 februarie 1941[46], Iuliu Maniu anunța că Partidul Național-Țărănesc se va abține de la plebiscit, întrucât el era „organizat într-un regim complet lipsit de libertatea necesară manifestării opiniilor și sentimentelor adevărate ale țării. Sub stare de asediu și cenzură, fără putința unei discuții libere în contradictoriu și fără putința pentru țară de a se informa asupra situației reale, asupra importanței și consecințelor actelor de guvernământ și liniei de conducere politică a statului, cu interdicția oricărei manifestări de atitudine politică, supusă unor drastice sancțiuni penale, anunțate în același timp cu decretul plebiscitului însuși, votul cetățenilor este lipsit de libertate și sinceritate. El rămâne astfel viciat, ca și votările de sub regimul regelui Carol II". Liderul național-țărănist a folosit prilejul pentru a critica pe Ion Antonescu, întrucât „nu a schițat nici cel mai mic gest de apărare a hotarelor țării", nu a reușit să obțină nici o ameliorare a situației românilor din teritoriile căzute sub dominație străină, a desființat Asociația „Pro-Transilvania", a semnat actul de aderare a României la Pactul Tripartit alături de Ungaria, a permis germanilor să invadeze economia românească, a adus trupe străine în țară, a limitat sfera relațiilor internaționale ale statului. De asemenea, generalul era acuzat că nu a lăsat libertate de acțiune Partidului Național-Țărănesc, „care

---

[45] „Universul", 58, nr. 25 din 29 ianuarie 1941.

[46] Arh. ist. centr., fond. Președ. Cons. de Min., dos. 48/1941, f. 33—35; Mareșal Ion Antonescu, *Epistolarul Infernului*. Avertisment, note și indice de nume de Mihai Pelin, București, Edit. Viitorul Românesc, 1993, p. 84—88.

ar fi putut lupta, cu mai mult folos, pentru ridicarea conștiinței naționale, exercitând pe de o parte un serios control al vieții de stat, iar pe de altă parte combătând curentele subversive și tendințele de răzvrătire. Acestea nefiind combătute de nimeni s-au putut organiza în voie pentru a ajunge la dezordinele pe care, pe urmă, ați fost nevoit să le reprimați în mod sângeros și cu zdruncinarea adâncă a autorității de stat".

Răspunzând, în martie 1941, la o suită de memorii adresate de liderii Partidului Național-Țărănesc și ai Partidului Național-Liberal, Ion Antonescu declara: „Dacă însă atât d-voastră [C.I.C. Brătianu], cât și d-nii Maniu și Mihalache credeți că în împrejurările actuale se poate face o altă politică, sunt gata să vă cedez locul, pentru a vă da putința să serviți mai bine țara, deci să treceți de la critică la acțiune"[47]. Evident, nimeni nu s-a oferit să-i ia locul, după cum nici Antonescu nu avea de gând, realmente, să demisioneze.

Pe linia preocupărilor conducerii Partidului Național-Țărănesc pentru soarta românilor din nordul Transilvaniei, se înscrie apariția în București, la 16 februarie 1941, a gazetei „Ardealul", ca „organ de luptă și afirmare românească al refugiaților și expulzaților din Ardeal", la care colaborau Anton Ionel Mureșanu (director), Iuliu Maniu, Zaharia Boilă, Ghiță Popp și alți fruntași național-țărăniști. Gazeta se afla sub îndrumarea Comitetului Central al Expulzaților și Refugiaților Ardeleni, al cărui secretar general era Anton Ionel Mureșanu; acesta lucra conform sugestiilor lui Iuliu Maniu[48]. De asemenea, din inițiativa unor fruntași național-țărăniști (Mihai Popovici, Ilie Lazăr) și a soțiilor lor, în martie 1941, s-a înființat un cămin studențesc, precum și o cooperativă de consum pentru refugiații ardeleni din București[49].

Atitudinea Partidului Național-Țărănesc față de participarea României la război

La 12 iunie 1941, Adolf Hitler a comunicat lui Ion Antonescu „planul Barbarossa" privind războiul împotriva Uniunii Sovietice.

---

[47] *Ibidem*, dos. 61/1940, f. 38.

[48] „Ardealul", IV, nr. 32 din 27 august—3 septembrie 1944.

[49] *Două frumoase realizări ardelenești în Capitală*, în „România nouă", Sibiu, VIII, nr. 39 din 10 mai 1941.

Conducătorul statului român s-a declarat de acord cu participarea militară a României și a acceptat propunerea Führerului de a prelua comanda trupelor germane și române din flancul stâng al frontului. El nu a stăruit pentru încheierea unui tratat sau a unei convenții care să stipuleze condițiile participării României la război și alianței militare cu Germania.

La începutul lunii iunie 1941, Ion Antonescu a cerut colaborarea național-țărăniștilor și liberalilor într-un „cabinet de război", oferind, cu acest prilej, lui Ion Mihalache vicepreședinția Consiliului de Miniștri. Dar acesta, sfătuit și de Iuliu Maniu, a refuzat[50].

La 22 iunie 1941, Germania — împreună cu Italia, Finlanda, România și Ungaria — au atacat Uniunea Sovietică. Uzând de calitatea sa de conducător al statului, Ion Antonescu a ordonat armatei române să treacă Prutul pentru a elibera Basarabia și nordul Bucovinei[51]. După 22 iunie 1941, când România a fost angrenată în război, a avut loc un proces de polarizare a forțelor politice. Atitudinea față de participarea țării la război a devenit elementul esențial în aprecierea oricărui partid, organizație sau om politic[52].

În perioada 22 iunie — decembrie 1941, caracterizată prin succesele obținute pe front, atitudinea Partidului Național-Țărănesc a cunoscut anumite oscilații. La 23 iunie 1941, Ion Mihalache s-a adresat, în calitate de maior în rezervă, Marelui Stat Major, cerând să fie mobilizat la una din unitățile operative. Prin aceasta el urmărea să evite mobilizarea pe lângă Comandamentul de Căpetenie al Armatei, care intenționa să-l folosească în scop de propagandă politică. La 27 iunie, locțiitorul șefului Marelui Stat Major i-a răspuns că cererea va fi satisfăcută la momentul oportun, când i se va comunica și misiunea primită. După o lună, la 27 iulie, Ion Mihalache a fost înștiințat că fusese mobilizat pe lângă Comandamentul de Căpetenie al Armatei. Conform ordinului, Ion Mihalache s-a prezentat la unitate, dar, după o discuție avută la 5 august 1941 cu conducătorul statului, în timpul

---

[50] *Procesul marii trădări naționale*, p. 203.

[51] Pentru detalii privind desfășurarea operațiunilor militare, vezi *Istoria militară a poporului român*, vol. VI, București, Edit. Militară, 1988 (cap. XII—XVI); *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. I, București, Edit. Militară, 1989; Ioan Scurtu și Constantin Hlihor, *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut și Nistru*, București, Edit. Acad. de Înalte Studii Militare, 1992.

[52] Vezi, pe larg, Ioan Scurtu, *Despre regimul politic din România în perioada 6 septembrie 1940—23 August 1944*, în „Memoria antiquitatis", Piatra Neamț, XII—XIV, 1986.

căreia și-a exprimat dezacordul față de continuarea războiului dincolo de Nistru, a cerut să fie demobilizat. Astfel, fără a fi participat efectiv la vreo acțiune militară, fără a fi primit solda măcar pentru o singură zi, „voluntarul" Ion Mihalache a fost lăsat la vatră[53].

Președintele Partidului Național-Țărănesc, prin scrisorile adresate lui Ion Antonescu la 6 iulie și la 18 iulie 1941[54] și-a exprimat satisfacția față de succesul obținut de armata română pe front, având ca obiectiv eliberarea Basarabiei și Bucovinei de Nord și reintegrarea lor în statul român*. Totodată, Iuliu Maniu a cerut ca trupele să se oprească pe linia Nistrului, urmând a se pregăti pentru eventualitatea luptei pentru redobândirea nord-estului Transilvaniei, anexat de Ungaria în urma dictatului de la Viena.

Căutând să profite de situația favorabilă creată prin eliberarea Basarabiei și nordului Bucovinei, Ion Antonescu a decis organizarea unui plebiscit la 9 noiembrie 1941, în cadrul căruia cetățenii să declare, prin vot deschis, dacă aprobă sau nu politica promovată de el. În decretul-lege publicat la 5 noiembrie, se făcea precizarea că „nici o manifestare prin adunări, discursuri sau alte acte, pentru a exprima aprobarea sau dezaprobrea, propaganda pentru sau contra nu este permisă. Nerespectarea acestei dispoziții se pedepsește cu cinci ani temniță grea"[55].

La 8 noiembrie 1941, Iuliu Maniu adresa lui Ion Antonescu, devenit la 21 august mareșal, o scrisoare[56] prin care-și exprima „îndurerata surprindere" pentru organizarea plebiscitului „în plin război, sub stare de asediu ale cărei constrângeri exclud posibilitatea exprimării libere a voinței obștești". El arăta: „Concepția serioasă ce are Partidul Național-Țărănesc despre drepturile națiunii și ale cetățenilor care o compun, exclude participarea lui la un simulacru de consultare obștească". Iuliu Maniu a folosit prilejul pentru a declara din nou că „aprobă acțiunea militară întreprinsă" până la Nistru, dar „dezaprobă" continuarea acesteia: aprobă înlăturarea lui Carol al II-lea

---

[53] *Declarația lui Ion Mihalache depusă la Tribunalul Poporului în ziua de 12 mai 1946*, în „Dreptatea", XXI, nr. 84 din 18 mai 1946.

[54] Arh. ist. centr., fond. Președ. Cons. de Min., dos. 48/1940, f. 98—99; dos. 25/1940, f. 135—139; Gh. Buzatu, *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, Iași, 1990, p. 260.

*Vezi, pe larg, Alesandru D. Duțu și Mihai Retegan, *Ostași, vă ordon: treceți Prutul!*, București, Edit. Globus, 1993; Jipa Rotaru, Alesandru Duțu, Florica Dobre, *Campania din Est în ordine de zi*, vol. I, București, Edit. Metropol, 1993.

[55] „Monitorul oficial", nr. 263 din 5 noiembrie 1941.

[56] Arh. ist. centr., fond. Președ. Cons. de Min., dos. 25/1940, f. 140—142.

dar „dezaprobă categoric continuarea regimului dictatorial, care exclude orice posibilitate de manifestare democratică a voinței populare și anihilează libertățile cetățenești"; „dezaprobă, în modul cel mai categoric germanizarea întreprinderilor industriale, comerciale și bancare". De asemenea, Maniu își exprima dezacordul față de politica de înglobare a României în Axă, întrucât aceasta era vinovată de ruperea unei părți a Transilvaniei și cedarea ei către Ungaria.

Cu ocazia împlinirii unui an de la dictatul de la Viena a fost organizată, la sugestia lui Iuliu Maniu, o adunare a refugiaților ardeleni, care au protestat împotriva sentinței date de Germania și Italia și au exprimat voința poporului român de a lupta pentru drepturile sale naționale. În septembrie au fost inițiate „ședătorile cultural-artistice", în cadrul cărora locul central îl ocupa situația din nordul Transilvaniei și necesitatea revenirii acestuia la România (ele se desfășurau sub patronajul gazetei „Ardealul")[57].

Încă din primele zile ale angrenării României în război, președintele Partidului Național-Țărănesc a stabilit contacte cu diplomații americani și englezi acreditați la București pentru a-și expune punctul de vedere, deosebit de cel al lui Antonescu. Astfel, la 26 iunie 1941, Cloyce Kenneth Houston, de la ambasada S.U.A., l-a vizitat pe Iuliu Maniu, căruia i-a declarat că Marea Britanie și S.U.A. vor ajuta orice țară care se va ridica împotriva Germaniei sau va lupta împotriva hitlerismului pe teritoriul ei. Două săptămâni mai târziu, la 12 iulie 1941, a avut loc o întâlnire între Franklin Mott Gunther (ministrul S.U.A.), Suphi Tanriöer (ministrul Turciei), Iuliu Maniu, Mihai Popovici și Ghiță Popp, cu care ocazie președintele Partidului Național-Țărănesc a prezentat un memoriu către guvernele englez și american, în care aprecia că România se găsea într-o „situație specială"[58]. Totodată, Iuliu Maniu a încercat să obțină din partea lui Gunther un document potrivit căruia, la conferința păcii, drepturile României vor fi examinate pe baze obiective, conform principiului liberei autodeterminări a popoarelor. Ministrul american n-a dat curs acestor demersuri. La 23 iulie 1941, Maniu i-a înmânat lui Mott Gunther o scrisoare în care explica „situația specială" a țării noastre, și anume

---

[57] *Ciclul de conferințe ale ziarului „Ardealul"*, în „Ardealul", I, nr. 34—35 din 9 septembrie — 12 octombrie 1941.

[58] Colonel dr. Vasile Mocanu, *Tentative ale cercurilor politice burgheze de scoatere a României din „Axă" și alăturarea ei Națiunilor Unite*, în „File din istoria militară a poporului român", nr.8/1980, p. 241.

că guvernul român se afla la dispoziția Germaniei, iar statul român era ocupat de hitleriști; în consecință, opinia publică românească se găsea în dezacord cu actele guvernului Antonescu. Legăturile între național-țărăniști și diplomații americani în România au devenit tot mai frecvente spre sfârșitul anului 1941.

Președintele Partidului Național-Țărănesc n-a ezitat să-și exprime și față de reprezentanții Reich-ului convingerea că victoria finală va aparține Marii Britanii și S.U.A. Având, la 16 iulie 1941, o discuție cu prințul Karl Anton de Rohan, Iuliu Maniu a declarat că el nu putea fi pentru o politică alături de Germania, care a ciuntit hotarele României și că va continua să se orienteze spre Marea Britanie și Franța, care au sprijinit poporul român în realizarea idealului său național[59].

În această etapă, Iuliu Maniu s-a arătat reticent față de colaborările cu alte forțe politice, el consultându-se aproape numai cu C.I.C. Brătianu, președintele Partidului Național-Liberal, în vederea stabilirii unei poziții comune. Unele cadre locale au stabilit contacte și cu alte organizații politice. Astfel, în noiembrie 1941 a avut loc o consfătuire la Deva, cu participarea unor reprezentanți ai Partidului Național-Țărănesc, Partidului Național-Liberal, Partidului Comunist și Frontului Plugarilor. Cu acel prilej, s-a adoptat o moțiune în care se arăta că „poporul român își dă seama că războiul contra Rusiei sovietice este împotriva voinței și intereselor sale și servește numai interesele Germaniei. Țara românească dorește pace cu Rusia sovietică. Consfătuirea de la Deva se adresează tuturor românilor de bună credință, chemându-i la lupta împotriva asupririi germane, pentru o Românie liberă și neatârnată"[60].

Ideea colaborării tuturor forțelor democratice era împărtășită îndeosebi de tineretul național-țărănist. În decembrie 1941, câțiva studenți de la Universitatea din București au reușit să editeze gazeta „Gândul nostru" și să creeze un cerc de dezbateri în jurul acesteia, la care participau tineri social-democrați și național-țărăniști[61].

---

[59] Mihai Fătu, *Sfîrșit fără glorie. Istoria Partidului Național-Țărănesc (Maniu) și a Partidului Național-Liberal (Brătianu) în anii 1944—1947*, București, Edit. Științifică, 1972, p. 67.

[60] Gh. I. Ioniță și Gh. Țuțui, *Frontul Plugarilor*, p. 120.

[61] Mihai Ralea, *Gruparea „Gândul nostru"*, în „Gândul nostru", seria a II-a, nr. 1 din 15 octombrie 1944.

Înfrângerea trupelor hitleriste lângă Moscova, și apoi la Stalingrad, urmată de puternica ofensivă sovietică*, constituirea coaliției Națiunilor Unite au marcat evoluția forțelor politice în România, inclusiv a Partidului Național-Țărănesc.

Semnificative sunt contactele cu reprezentanții Partidului Comunist Român. La 15 aprilie 1942, delegații comuniști P. Iordache și V. Bâgu au predat lui Ghiță Popp, secretarul general al Partidului Național-Țărănesc, un apel al C.C. al P.C.R., adresat lui Iuliu Maniu pentru crearea unui front comun antihitlerist și antiantonescian[62]. Președintele Partidului Național-Țărănesc a răspuns la 22 aprilie 1942, că nu refuză ideea unui asemenea front, dar aprecia că Partidul Comunist nu avea independență politică, fiind o secție a Cominternului, care-i impunea orientări inacceptabile, mai ales în problema granițelor; în consecință, el cerea ca Partidul Comunist Român să facă declarații categorice privind necesitatea recunoașterii granițelor țării din 1939 și să afirme public că apreciază Partidul Național-Țărănesc drept o organizație democratică și antifascistă. În august 1942, Iuliu Maniu a transmis C.C. al P.C.R., printr-un delegat al Uniunii Patrioților, considerațiile sale asupra situației României și a perspectivelor de acțiune: războiul antisovietic este o catastrofă pentru țară; o victorie germană ar fi pentru România o catastrofă și mai mare decât războiul; guvernul Antonescu trebuie înlăturat; se impune o colaborare a tuturor partidelor care stau pe aceeași bază politică; deosebirile ideologice și chestiunea Basarabiei și nordului Bucovinei nu pot împiedica o colaborare între național-țărăniști și comuniști pentru eliberarea țării de sub dominația hitleristă și înlăturarea regimului Antonescu[63]. Într-o scrisoare din 20 decembrie 1942, adresată de C.C. al P.C.R. lui Iuliu Maniu[64], se atrăgea „atenția că alianța de luptă anglo-sovieto-americană este o realitate vie" și că speranțele puse în speculare divergențelor din sânul coaliției Națiunilor Unite nu aveau nici un temei. Partidul Comunist își exprima hotărârea de a colabora cu Partidul Național-Țărănesc și cu celelalte partide politice pentru scoaterea României din războiul hitlerist, pentru eliberarea nordului Transilvaniei. În încheierea documentului se scria: „Noi facem un călduros apel la patriotismul dumneavoastră pentru a ne uni forțele

---

* Vezi, pe larg, Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *Românii la Stalingrad*, București, Edit. Militară, 1992.

62 Bibl. Acad. Arh. istorică, cota A XXVI—9, nr. inf. 1933.

63 *Ibidem*, cota A XXVI—9, nr. inv. 1911.

64 Arh. ist. centr., Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, dos. 682, f. 37—40.

în vederea acțiunii, de a chema la luptă toată suflarea românească, cât nu este prea târziu și vă cerem un acord comun în vederea acestor acțiuni și a creării frontului patriotic al întregului popor român".

La 12 august 1942, Iuliu Maniu și Constantin I.C. Brătianu au adresat o scrisoare comună mareșalului Antonescu[65], prin care insistau asupra necesității „de a nu istovi forțele armatei române în luptele duse, departe de hotarele țării și de obiectivele ei firești și asupra nevoii de a le păstra pentru realizarea integrală a revendicărilor naționale amenințate și încălcate de vecinii noștri". Ei aminteau că guvernul englez a declarat că nu recunoaște dictatul de la Viena, „pe când aliații noștri actuali, care sunt autorii arbitrajului, îl consideră în vigoare"; de asemenea, se aprecia că nu trebuiau să fie înrăutățite „raporturile noastre pentru viitor cu Rusia, care trebuiesc să fie de bună vecinătate". În încheierea scrisorii se afirma: „Națiunea română cere să se termine acest război, iar armata ei să fie adusă acasă ca să apere hotarele țării și glia strămoșească".

Evident supărat de aceste intervenții, la 29 octombrie 1942, Ion Antonescu trimitea lui C.I.C. Brătianu un masiv răspuns (de peste 100 de pagini) în care făcea un aspru rechizitoriu la adresa Partidului Național-Liberal și a Partidului Național-Țărănesc. „Ce reprezentați în această țară, dv., toți foștii oameni politici, în afară de interesele dv. egoiste și un trecut politic total compromis și dureros? [...] vă reamintesc, domnule Brătianu, că, împreună cu dl. Maniu, v-ați acuzat public și zilnic în presă, în întruniri, în parlament, de «incapacitate», «tâlhărie», «falsificări» și «furturi de urne în alegeri», demonstrații ridicole, cu plată «și pe socoteala statului» în București, pentru obținerea puterii, «demisii în alb», «bătăi și omoruri», «călcarea legilor și Constituției», «luări de comisioane», «traficările de influență», practicate de partizanii, deputații, miniștrii și președinții corpurilor dv. legiuitoare, «scandalurile cu contingentările», «cu grâul britanic», modul cum ați făcut reforma agrară și cum ați «profitat de ea», risipa avutului public, «concesionările oneroase ale bunurilor statului», «demagogie», incorectitudine civică, provocată de faptul că, atunci când erați în opoziție dirijați ocult statul în profitul intereselor dv. și ale jidanilor din ale căror consilii de administrație — mari și mici — făceați parte, iar din fotoliile ministeriale, încurajați și favorizați, acopereați și mușamalizați afacerile lor și ale dv., în detrimentul statului. Adăugați la acest bogat și concludent stat de serviciu al partizanilor și al adversarilor dv. de ieri, cu care — ca totdeauna când

---

[65] Arh. ist. centr., Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dos. 8 174, f. 150—153.

vă găsească în opoziție — sunteți astăzi prieteni, cazurile pe care națiunea le ține numai în adormire, ale domnilor Tătărescu, Bârsan, Boilă, Aristide Blank și afacerea Skoda; ruinarea poporului prin dobânzile oneroase care au prăbușit economiile, avutul și munca tuturor, de la țăran până la marele proprietar, de la micul până la marele negustor român; ravagiile făcute de conversiunea și concesionarea bunurilor statului, pe care am început să le răscumpăr eu; împrumuturile externe oneroase și umilitoare; introducerea controlului străin la Banca Națională și la Căile Ferate, comisioanele scandaloase etc., etc., și veți avea, domnule Brătianu, imaginea unui trecut tragic, pe care l-am plătit atât de scump și pe care națiunea întreagă o are permanent în fața ochilor săi [...] Cum îndrăzniți dv. și dl. Maniu să mă acuzați pentru faptul că nu am reușit să reîntregesc în doi ani ceea ce ați sfărâmat dv. în 20 de ani și mă condamnați că nu am obținut asigurări că se va reconstitui ceea ce ați mutilat atât de groaznic? Cine este dintre noi mai criminal? Eu sau dv.? [...] După ce am reluat Basarabia și Bucovina, v-ați grăbit să-mi cereți, dv. și dl. Maniu, să mă opresc la Nistru. V-am arătat considerațiunile militare, politice, economice și morale pentru care nu puteam s-o fac și v-am invitat pentru a treia oară să luați conducerea, răspunderea și riscurile unei asemenea acțiuni. Bineînțeles, ați refuzat [...] Poftim, domnule Brătianu, vă ofer din nou conducerea statului și a guvernului. Retrageți dv. armata și aranjați-vă cu Anglia"[66].

Evident, nici Constantin I.C. Brătianu, nici Iuliu Maniu nu s-au arătat dispuși să dea curs invitației, socotind că Antonescu era persoana cea mai indicată să conducă România în acele împrejurări.

Problema nordului Transilvaniei s-a aflat în continuare, în atenția Partidului Național-Țărănesc. În februarie 1942, Asociația „Pro-Transilvania" și-a reluat activitatea. La 14 martie, Maniu a adresat o scrisoare românilor din Ardealul ocupat, îndemnându-i să fie gata de luptă și jertfă pentru refacerea unității statului. În iulie 1942 a luat ființă societatea „Prietenii Ardealului", ca secție a ziarului „Ardealul", condus de Constantin Hagea, colaborator apropiat al lui Maniu.

---

[66] Gheorghe Buzatu, *Istorie interzisă. Mărturii și documente cenzurate despre mareșalii României: Alexandru Averescu, Constantin Prezan, Ion Antonescu*, Craiova, Edit. Curierul Doljean, 1990, p. 141—163; Arh. ist. centr., fond. Președ. Cons. de Min., dos. 61/1940, f. 88—221; *23 August 1944. Documente*, vol. I, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 421—445.

Președintele Partidului Național-Țărănesc a continuat să cultive relații strânse cu diplomații țărilor occidentale și neutre acreditați în România și să informeze guvernele de la Londra și Washington asupra situației din țară.

În preajma ruperii legăturilor diplomatice ale Romîniei cu Marea Britanie și S.U.A., ca urmare a acordului încheiat de Iuliu Maniu cu sir Reginald Hoare și Mott Gunther, au fost constituite (independent) două grupări principale de transmisiuni (conduse de Augustin Vișa și respectiv de Valeriu Georgescu), două grupări suplimentare de rezervă (având în frunte pe ing. Ciupercescu și S. Simșa) și un grup de propagandă clandestină (în frunte cu I. Păsătoiu). Aceste grupări au fost înzestrate cu aparate de emisie și recepție și dotate cu materialul tehnic necesar prin grija col. A.G. de Chastelain (fost director la societatea petrolieră „Unirea"). Din fondurile disponibile ale societății „Unirea" a fost afectată suma de 10 milioane lei la dispoziția grupărilor menționate; la activitatea acestora au mai participat: Corneliu Radocea, ing. I. Popovici, B. Iaroslavici, C. Ionescu, I. Bălan, I. Beza. Au fost trimise și recepționate, prin cod cifrat, peste 100 de telegrame, de la și către Iuliu Maniu, la baza de recepție din Liverpool. Gestapoul a izbutit să descopere prin radiogoniometrie emisiunile și a acționat prin serviciul său de contraspionaj, reușind să obțină arestarea celor două grupări, ce vor ieși din închisoare abia la 23 august 1944.

De asemenea, se cuvine menționată activitatea desfășurată la Londra (inclusiv la postul de radio B.B.C.) de Cornel Bianu, Pavel Pavel, la New-York de Citta Davila și Brutus Coste, la Lisabona de I. Dianu, la Paris de Al. Ghyka, M. Ciurea, L. Cicio-Pop, la Cairo de Gh. Beza, M. Solomon, H. Marcus, Ed. Șaraga ș.a. Ei au făcut cunoscută opiniei publice internaționale și oamenilor politici din Occident poziția poporului român față de război, au sprijinit acțiunile „opoziției unite" vizând ieșirea României din Axă și alăturarea ei Națiunilor Unite[67].

Chiar atunci când Germania se afla în plină ofensivă, Iuliu Maniu își exprima convingerea că victoriile hitleriștilor erau momentane și că succesul final va fi de partea Marii Britanii și S.U.A. În acest spirit, el a trimis, în anul 1942, guvernelor englez și american mai multe rapoarte prin care susținea că România era practic ocupată de Germania și, ca atare, nu putea fi făcută răspunzătoare de actele ostile Națiunilor Unite.

---

[67] Vezi, pe larg, V.F. Dobrinescu, *Emigrația română în lumea anglo-saxonă*, Iași, Institutul European, 1993.

De asemenea, Iuliu Maniu s-a folosit de unii diplomați, precum Grigore Gafencu (în Elveția), Citta Davila (stabilit la Washington, cu ample relații în S.U.A., în contact cu Edvard Beneš, fostul președinte al Cehoslovaciei, și cu guvernul polonez din exil), Cornel Bianu (aflat la Londra) ș.a. Liderul național-țărănist a beneficiat de concursul lui Alexandru Cretzianu, fost secretar general la Ministerul de Externe. Toate acestea au creat în cercurile guvernamentale din Occident convingerea că Iuliu Maniu era șeful „opoziției române".

Activitatea președintelui Partidului Național-Țărănesc și a altor oameni politici români a nemulțumit adânc pe ambasadorul german Manfred von Killinger. Luând cuvântul cu prilejul unei festivități organizate de colonia germană din București la cinematograful „Aro", Killinger a condamnat pe cei care apreciau că „nu e bine să se mai lupte dincolo de Nistru", sugerând lui Ion Antonescu „să distrugă această bandă de flecari". Reprezentantul Reichului preciza: „Dacă sunt întrebat: «este acesta un avertisment? Atunci răspund: da, este!»" Și tot el avertiza: „Să nu se creadă că mărinimia și iertarea sunt o slăbiciune"[68]. Evident, oamenii politici români trebuiau să țină seama de acest avertisment, care putea fi urmat de măsuri similare celor luate de Hitler împotriva adversarilor lui politici.

O atitudine mai elastică a avut Ion Mihalache, care considera că Ion Antonescu trebuia lăsat să-și facă experiența. De aceea, vicepreședintele Partidului Național-Țărănesc a manifestat rezerve față de tactica de hărțuială adoptată de Maniu, a căutat să împiedice trimiterea unor memorii către mareșal, a dezaprobat editarea de manifeste și inițierea de acțiuni care creau greutăți guvernului. Semnificativ este și faptul că la parada militară din 10 mai 1942, Mihalache a participat în tribuna rezervată cavalerilor ordinului „Mihai Viteazul"[69].

Pe de altă parte, unii fruntași național-țărăniști desfășurau o intensă activitate împotriva regimului antonescian și a războiului. Dintre aceștia s-a remarcat Nicușor Graur, care a elaborat, multiplicat și răspândit mai multe manifeste, unele în peste zece mii de exemplare, în care — ca un leit motiv — figurau lozincile: „Domnule mareșal! Ascultă voința națiunii! Vrem pace! Jos războiul hitlerist! Destul

---

[68] „Curentul", XV, nr. 5 113 din 12 mai 1942.

[69] *Ibidem.*

sânge! Destule morminte! Desfă-te de Axă! Alătură-te Națiunilor Unite! Trăiască democrația!"[70].

Decisivă era însă poziția lui Iuliu Maniu. În acea perioadă, el se consulta cu Constantin I.C. Brătianu și cu alți fruntași ai Partidului Național-Liberal, evitând să se angajeze față de alte partide politice.

În baza înțelegerii realizate între liderii politici ai Națiunilor Unite, la 15 mai 1943, Internaționala a III-a Comunistă și-a încetat activitatea. Întrebat de colaboratorii săi asupra consecințelor acestui act, Iuliu Maniu a precizat: „1) Știu că există multă lume serioasă care crede că până la urmă puterile anglo-saxone vor găsi mijlocul să anihileze influența sovietică în lume. Nu sunt dintre aceștia. În orice caz, trebuie să luăm în serioasă considerare ipoteza ca Sovietele să devină un factor politic în Europa și să exercite o influență în special asupra țărilor limitrofe. Politica se face pe bază de realități; nu trebuie să ne lăsăm amăgiți de iluzii. 2) Cred de mult că după război partidele comuniste vor juca un rol important în toate statele. Partidul Comunist Român va trebui, de asemeni, să funcționeze legal. 3) Trebuie să ținem seama de situația de la noi, unde mișcarea social-democrată și curentele moderate din sânul muncitorimii au fost anihilate de comunism. Muncitorimea, atâta cât există, este câștigată de extrema stângă"[71]. În iunie 1943, Iuliu Maniu a avut o convorbire cu Mihai Magheru, reprezentantul Partidului Comunist Român; s-a constatat că există o largă convergență asupra principalelor probleme aflate în discuție. Președintele Partidului Național-Țărănesc și-a exprimat opinia că se impunea încetarea imediată a războiului din Răsărit, ieșirea României din alianța cu Axa, desfășurarea unei lupte susținute (în comun sau în paralel) împotriva regimului Antonescu până la înlăturarea lui, încheierea armistițiului cu Națiunile Unite la cel dintâi moment oportun, anularea dictatului de la Viena, alăturarea României la Națiunile Unite și lupta comună cu acestea pentru recuperarea nordului Transilvaniei, abolirea legislației din timpul regimurilor dictatoriale, eliberarea deținuților politici, reîntronarea unui regim democratic parlamentar, epurarea aparatului de stat și asigurarea unor largi drepturi cetățenești. Totodată, Iuliu Maniu a respins categoric propunerea Partidului Comunist de a se organiza acțiuni de sabotaj, susținând că nu trebuie distruse bunuri de care poporul român va avea nevoie[72]. El și-a exprimat preferința pentru o activitate paralelă, nu comună, a celor

---

[70] Nicușor Graur, *În preajma altei lumi*, București, 1946, p. 154.

[71] *23 August 1944. Documente*, vol. I, p. 535.

[72] Arh. ist. centr., Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, dos. 276, f. 191—193.

două partide, sugerând comuniștilor să facă un demers pe lângă Partidul Comunist al Uniunii Sovietice și pe lângă guvernul sovietic pentru a obține recunoașterea granițelor României din 1939. În a doua jumătate a anului 1943 au avut loc noi discuții între reprezentanți ai Partidului Comunist și ai Partidului Național-Țărănesc (Iuliu Maniu, dr. Nicolae Lupu, Ghiță Popp), în vederea clarificării pozițiilor celor două părți. Iuliu Maniu a reușit să țină în zona sa de influență și pe Constantin Titel Petrescu, președintele Partidului Social-Democrat[73].

Unele cadre ale Partidului Național-Țărănesc erau nemulțumite de tactica urmată de Iuliu Maniu. Astfel, într-un memoriu din 30 aprilie 1943, Anton Alexandrescu afirma că „singura cale pentru a schimba situația rămâne numai o acțiune energică, hotărâtă și intransigentă", propunând să fie „strânse, coordonate, unificate toate forțele democratice, antirăzboinice, care ar putea aduce cea mai slabă contribuție morală și fizică — toate forțele românești care azi simt cu adevărat românește. Findcă pe deasupra oricăror preocupări sau resentimente, suprema chemare românească, azi este salvarea patriei, salvarea existenței și libertății naționale"[74]. În octombrie 1943 a fost publicată în „România liberă" o scrisoare deschisă, semnată de Ion Pietraru, „vechi membru al Partidului Național-Țărănesc", către Iuliu Maniu în care se arăta: „Trebuie să înțelegeți că a trecut vremea memoriilor [...] E ceasul marilor hotărâri. Scrutați-vă adânc conștiința, și veți descoperi că nu v-ați făcut încă datoria către țară. Rupeți lanțurile pasivității, care vă gâtuie, vă înăbușe și pe dv. și partidul. [...] Dați semnalul de luptă și treceți în fruntea trupelor care așteaptă încolonate drumul de atac deschis de către Comitetul Național de Eliberare"[75].

În toamna anului 1943 s-a constituit Comitetul de Front Național Patriotic în lagărul de la Tg. Jiu din care făceau parte național-țărăniști, liberali, comuniști, social-democrați și fără apartenență politică, organ ce arăta limpede posibilitatea colaborării unui larg evantai de forțe patriotice[76].

---

[73] Nicolae Jurca, *Social-democrația în România. 1918–1944*, Sibiu, Edit. Hermann, 1993, p. 188.

[74] Anton Alexandrescu, *Drama țărănismului*, în „Dreptatea nouă", I, nr. 18 din 12 iulie 1945.

[75] „România liberă", I, nr. 7 din 12 octombrie 1943.

[76] Olimpiu Matichescu, *Doftana simbol al eroismului revoluționar*, p. 286.

Iuliu Maniu punea în continuare accentul pe trimiterea de memorii și scrisori lui Antonescu. Astfel, după întrevederea Antonescu—Hitler din aprilie 1943, Iuliu Maniu a înaintat conducătorului statului o scrisoare[77] în care afirma: „V-am semnalat continuu gravele primejdii la care expuneți națiunea română, făcând acte de solidaritate cu acei care au ciuntit România Mare și care în mod inevitabil merg la catastrofă, având contra lor cele mai mari și mai puternice națiuni ale lumii". El preciza, din nou, că „poporul românesc nu a aprobat și nu aprobă continuarea acestei lupte dincolo de hotarele noastre firești", cerând aducerea armatei în țară. O propunere similară a fost exprimată și în scrisorile din 10 iulie și 12 august 1943, semnate de Iuliu Maniu și Constantin I.C. Brătianu[78].

Partidul Național-Țărănesc a difuzat, imediat după dezastrul de la Stalingrad și din cotul Donului, un manifest în care se arăta: „Pentru fiecare conștiință românească e învederat că România are datoria nu numai a-și retrage cât mai repede oștirea din Rusia, dar de a reface și reînarma o nouă oștire în vederea [opririi] unei agresiuni ungurești și de a căuta calea păcii. România trebuie să găsească în timpul cel mai scurt drumul la o înțelegere cu Aliații, spre a abate de la ea o soartă pe care nu a meritat-o"[79].

În răspunsul la memoriul lui Maniu și Brătianu din 12 august 1943, mareșalul Antonescu făcea un nou rechizitoriu la adresa partidelor „istorice" și a conducătorilor lor, pentru politica promovată după 1918, care s-a soldat cu sfărâmarea granițelor României Mari. În legătură cu retragerea armatei de pe front, Antonescu întreba: „Puteți constitui în mintea dv. și a d-lui Maniu, ce s-ar întâmpla instantaneu cu frații noștri ostași și ofițeri, dacă conducerea statului le-ar da ordin să părăsească frontul și să vină în țară? Își poate lua, un om normal și cu bună judecată, răspunderea încercării unei astfel de acțiuni și mai ales a consecințelor ei? Vă invit, poftiți, veniți dv., să vină dl. Maniu, veniți împreună și să puneți în aplicare această necugetată și nebunească idee. Vă previn însă că, în cazul unei astfel de acțiuni moralul, disciplina, onoarea și mândria armatei și a țării, refăcute cu atâta trudă și sacrificii, s-ar spulbera într-o secundă. Vă previn că tot materialul de război pe care-l avem acolo s-ar pierde și că majoritatea

---

[77] Arh. ist. centr., fond Președ. Cons. de Min., dosar 25/1940, f. 201—202.

[78] *Ibidem*, dos. 60/1940, f. 227—230.

[79] Colonel dr. Vasile Mocanu, *Tentative ale cercurilor politice burgheze de scoatere a României din „Axă" și alăturarea ei la Națiunile Unite*, în „File...", nr. 8/1980, p. 239.

bravilor noştri ostaşi de azi, ar cădea sub gloanţele necruţătoare ale oricărui german. Vă previn că, retragerea trupelor de pe front, în condiţiile politice internaţionale şi militare actuale, ar putea fi funestă pentru neamul nostru. Astăzi discutăm cu Germania de la egal la egal. Făcând un astfel de gest, riscăm să avem acum, în ultimul ceas, şi după atâtea sacrificii şi atâta muncă constructivă, soarta Serbiei. Germania are nevoie de petrolul şi de grâul nostru. Astăzi vine dl. Clodius şi dl. Neubacher, negociază cu noi şi primesc condiţiile noastre. Mâine ne va lua şi petrolul şi grâul cum le-a luat peste tot, cu pumnul. Tot ce producem pe ogoare şi în industrii, va fi pentru ei. Aurul va fi ridicat, petrolul, bogăţiile, armamentul, tineretul de asemenea; Ardealul de sud dat ungurilor şi poate Dobrogea bulgarilor. Iată perspectiva. Şi voiţi dv. şi d-nul Maniu, ca mareşalul Antonescu să fie autorul acestui prăpăd? Nu domnule Brătianu, numai un imbecil şi un inconştient poate aluneca pe o astfel de pantă şi se poate lăsa intimidat de cererea dv."[80].

În anul 1943, pe scena politică a reapărut Gheorghe Tătărescu, fostul prim-ministru din timpul lui Carol al II-lea, care la 26 martie 1943, a propus lui Iuliu Maniu şi lui C.I.C. Brătianu crearea „Uniunii Sacre" a tuturor partidelor politice, care să ia iniţiativa apărării „intereselor României, grav primejduite de politica guvernului Antonescu"[81]. Dar, liderii celor două partide au refuzat orice discuţii cu foştii demnitari ai regimului monarhiei autoritare. În consecinţă, ei au respins dialogul cu Gh. Tătărescu şi cu Mihai Ralea, susţinând că aceştia îşi încheiaseră cariera politică o dată cu abdicarea lui Carol al II-lea[82]. La 18 decembrie 1943, Gh. Tătărescu a făcut un nou demers pe lângă Maniu, propunându-i să plece împreună la Moscova pentru a negocia cu guvernul sovietic ieşirea României din război. După trei zile de reflecţie, preşedintele Partidului Naţional-Ţărănesc a respins şi această propunere.

Cunoscând contradicţiile şi fricţiunile dintre rege şi Ion Antonescu, naţional-ţărăniştii au început să manifeste o preocupare susţinută pentru realizarea unui acord cu Palatul. Încă de la 24 ianuarie 1942, cu ocazia recepţiei oferite cavalerilor „Ordinul Ferdinand" la Palat, Iuliu Maniu a avut o discuţie cu regele Mihai asupra problemelor

---

80 Mareşalul Ion Antonescu, *Istoria mă va judeca. Scrieri inedite.* Studiu introductiv de general maior Mircea Agapie. Documente selectate şi pregătite pentru tipar de maior Constantin Hlihor, Bucureşti, Edit. Acad. de Înalte Studii Militare, 1993, p. 198—199.

81 „Drapelul", II, nr. 158 din 3 iulie 1945.

82 Arh. ist. centr., Arh. C.C. al P.C.R., fond. 103, dos. 8 174, f. 166.

politice la ordinea zilei, pregătindu-se terenul unei colaborări pentru scoaterea țării din război. Au urmat alte întâlniri, aranjate de regulă de Grigore Niculescu-Buzești, la palatul din București și la Sinaia, în timpul nopții, pentru a nu fi interceptate de agenții Siguranței, convenindu-se asupra desfășurării unor acțiuni comune, mai ales pe plan diplomatic.

Discursul pronunțat de rege cu ocazia Anului Nou 1943, pregătit de Grigore Niculescu-Buzești, în care se exprima speranța încheierii unei păci întemeiate pe „justiție, libertate și concordie"[83], a fost bine primit de Partidul Național-Țărănesc, ca și de opinia publică în general, el marcând o detașare vizibilă a suveranului față de politica lui Ion Antonescu. La 22 august 1943, Iuliu Maniu și Constantin I.C. Brătianu adresau o primă scrisoare regelui Mihai, prin care-i aduceau la cunoștință conținutul memoriului trimis de ei, la 12 august, lui Ion Antonescu[84].

Partidul Național-Țărănesc a continuat să pună accentul pe relațiile cu guvernele de la Londra și Washington. Dar, la Conferința de la Casablanca (14—24 ianuarie 1943), președintele Statelor Unite ale Americii și primul-ministru al Marii Britanii au hotărât să nu angajeze negocieri cu statele Axei și sateliții ei, ci să le impună formula „capitulării necondiționate"[85]. Totuși, liderii național-țărăniști sperau că, având în vedere „condițiile speciale" ale României, vor putea obține clauze favorabile și garanții pentru ieșirea țării din războiul hitlerist. Iuliu Maniu a continuat să trimită în străinătate „note informative" și memorii privind situația din România, drepturile istorice ale românilor asupra Transilvaniei, necesitatea respectării granițelor din 1939, considerarea țării ca fiind ocupată de hitleriști, ostilitatea opiniei publice românești față de Axă.

În martie 1943 serviciile diplomatice engleze din Istanbul au transmis lui Iuliu Maniu următorul răspuns: guvernele S.U.A. și Marii Britanii erau gata să sprijine o acțiune a mișcării de eliberare a României; ele erau dispuse să înțeleagă situația specială a României și imposibilitatea forțelor de opoziție de a desfășura o acțiune imediată; guvernele S.U.A. și Marii Britanii nu puteau lua nici o

---

[83] „Timpul", V, nr. 2 029 din 3 ianuarie 1943.

[84] Arh. ist. centr., Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dos. 8 174, f. 187; Ioan Scurtu, *Contribuții privind viața politică din România. Evoluția formei de guvernământ în istoria modernă și contemporană*, p. 523.

[85] Maxim Mourin, *Le drame des états satellites de l'Axe, de 1939 à 1945*, Paris, 1957, p. 11—13.

obligație specială înainte de a stabili o înțelegere în privința României cu guvernul sovietic[86].

Înțelegând că tratativele cu Uniunea Sovietică erau inevitabile, Iuliu Maniu a luat legătura cu Edvard Beneš, fostul președinte al Cehoslovaciei, aflat la Londra, rugându-l, printr-o scrisoare trimisă prin valiză diplomatică la 2 ianuarie 1943, să facă bunele oficii pe lângă guvernul sovietic pentru ca acesta să accepte drept partener de discuție opoziția românească reprezentată de președintele Partidului Național-Țărănesc și să se pronunțe pentru anularea dictatului de la Viena din 30 august 1940. În răspunsul său (din 29 ianuarie 1943), Beneš recomanda ca Iuliu Maniu să vină în Marea Britanie pentru a expune și apăra interesele românești; totodată, el arăta că I.V. Stalin și ceilalți conducători sovietici cu care a discutat erau hotărâți să respecte independența României și nu se opuneau anulării dictatului de la Viena și alipirii nordului Transilvaniei la România, erau dispuși să trateze cu Partidul Național-Țărănesc și apreciau lupta pe care românii o duceau contra regimului Antonescu, precum și dorința lor de a scoate România din război alături de Germania, recomandând o acțiune mai hotărâtă în acest sens. În privința frontierei româno-sovietice, se făcea precizarea că aceasta nu comporta nici un fel de discuție, rămânând cea stabilită în iunie 1940. La 6 februarie 1943, Iuliu Maniu a adresat lui Eduard Beneš o nouă scrisoare prin care întreba dacă nu putea obține de la guvernul sovietic amânarea soluției definitive a frontierei de răsărit a României până la Conferința de Pace; de asemenea, se exprima dorința ca garanțiile date României de guvernul sovietic să fie afirmate public. La această scrisoare, președintele Partidului Național-Țărănesc nu a primit nici un răspuns[87].

Pe de altă parte, Iuliu Maniu a primit un mesaj din partea guvernului polonez în exil, prin care se propunea realizarea unei confederații de state — alcătuită din Polonia, Cehoslovacia, Austria, Ungaria, România, Bulgaria, Grecia, Iugoslavia și Turcia —, care să constituie un bloc de 120 de milioane de oameni, capabil să reziste presiunilor din vest (Germania) și est (Uniunea Sovietică). Președintele Partidului Național-Țărănesc s-a declarat, în principiu, de acord cu

---

[86] A. Simion, *Preliminarii...*, p. 276—277; vezi, pe larg, Alexander Cretzianu, *The lost opportunity*, Londra, 1957; F.C. Nanu, *The first soviet double-cross*, în „Journal of Central European Affairs", iulie 1952.

[87] Traian Udrea, *Sur les relations politiques romano-tchèques durant les années 1940—1944*, în „Revue Roumaine d'Histoire", nr. 1/1968, p. 82—85.

acest proiect, dar „diplomații" partidului (în special Constantin Vișoianu și Savel Rădulescu) l-au considerat nerealist și ca atare nu l-au acceptat[88].

Pe linia căutării unor soluții de scoatere a României din război, se cuvine menționat faptul că Iuliu Maniu a trimis un emisar la Budapesta, pentru a comunica lui Bethlen István — fost prim-ministru al Ungariei, cunoscut pentru orientarea sa filoengleză —, dorința „să se consfătuiască cu el în vederea ieșirii comune" a celor două țări din război. Bethlen l-a delegat pe contele Bánffy Miklós, care, în iunie 1943, a venit în România[89], unde a avut discuții cu Gh. Gh. Mironescu, împuternicit de Mihai Antonescu, și cu Iuliu Maniu. Emisarul maghiar s-a situat pe poziția menținerii dictatului de la Viena, fapt ce a dus la eșuarea tratativelor.

Cercurile conducătoare de la Berlin reușiseră să afle despre acțiunile desfășurate de liderul național-țărănist. În convorbirea avută cu Ion Antonescu în zilele de 12—13 aprilie 1943, Hitler a prezentat „dosarul" acestuia, iar Ribbentrop a declarat că „în Germania ar fi fost spânzurat de mult un om ca Maniu"[90]. Cu acel prilej, Antonescu a afirmat că Maniu, „ca personalitate istorică, se bucură de multă stimă din partea poporului și mai ales din partea țăranilor și o măsură luată împotriva sa n-ar duce decât la transformarea lui într-un martir. De altfel, Maniu nici nu îndrăznește să devină activ. Dacă totuși ar face-o, ar fi îndată arestat"[91]. Se pare că Iuliu Maniu a aflat de o asemenea perspectivă, deoarece într-o discuție cu dr. Petru Groza s-a pronunțat împotriva „violențelor necugetate", care ar putea duce la arestarea fruntașilor opoziției[92].

În același timp, Partidul Național-Țărănesc considera că trebuia folosită orice împrejurare pentru a se afirma opoziția poporului român față de politica regimului Antonescu și față de continuarea războiului. Iuliu Maniu nu a ezitat să depună ca martor al apărării în procesele intentate unor comuniști la Constanța și la Curtea Marțială din București, pronunțându-se pentru respectarea dreptului de opinie, împotriva măsurilor represive, dictatoriale.

---

88 A. Simion, *Preliminarii...*, p. 277—278.

89 Vezi, pe larg, L. Bányai, *Contribuții privind misiunea contelui Bánffy Miklós la București în iunie 1943*, în „Studii. Rev. ist.", nr. 4/1967.

90 *Hitler ceruse lui Antonescu capul d-lui Maniu*, în „Dreptatea", XXI, nr. 84 din 18 mai 1946.

91 A. Simion, *Preliminarii...*, p. 284.

92 Dr. Petru Groza, *În umbra celulei*, București, 1945, p. 47.

În octombrie 1943, a avut loc la Moscova, conferința miniștrilor de Externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii, care a hotărât ca cele trei mari puteri să se informeze reciproc asupra oricăror tatonări de pace venite din partea unui guvern, grupare sau persoană dintr-o țară aflată în război cu Națiunile Unite și să se consulte în vederea adoptării unei poziții unitare. S.U.A. și Marea Britanie au recunoscut dreptul guvernului de la Moscova de a decide în privința tratativelor cu statele ce se aflau în stare de război cu Uniunea Sovietică. Practic, această conferință a marcat începutul împărțirii zonelor de influență între marile puteri, abandonarea României de către Marea Britanie și Statele Unite ale Americii și aruncarea ei în brațele Uniunii Sovietice.

Pe baza acestei hotărâri, emisarii români au primit din partea guvernelor englez și american comunicări, prin care li se aducea la cunoștință că nici un demers al guvernului sau al unor personalități nu puteau fi luate în considerare, dacă el nu era adresat, în același timp, și guvernului sovietic și nu pornea de la ideea capitulării necondiționate în fața Aliaților.

Conferința de la Teheran (28 noiembrie — 1 decembrie 1943), la care s-au întâlnit Stalin, Roosevelt și Churchill, a confirmat orientarea stabilită la Moscova, exprimându-se hotărârea ca cele trei mari puteri „să conlucreze atât în timpul războiului, cât și în perioada de pace ce va urma"[93]. Deși formulările erau generale, iar înțelegerile strict secrete, Conferința de la Teheran a jalonat drumul pe care puterile Aliate trebuiau să-l parcurgă în relațiile dintre ele și în ceea ce privește statele aliate cu Germania. Oamenii politici români, inclusiv Iuliu Maniu, nu au înțeles gravitatea acestor înțelegeri și au continuat să spere în „generozitatea" marilor democrații Occidentale, a guvernelor de la Londra și Washington.

Încă din noiembrie 1943, Iuliu Maniu a adresat un memoriu guvernului englez, prin care-i solicita sprijinul pentru scoaterea României din război, declarându-se gata să trimită un împuternicit al opoziției care să negocieze încheierea armistițiului. Conform acordului realizat la Moscova, guvernul englez a informat guvernele american și sovietic despre acest demers.

La solicitarea lui Iuliu Maniu, mareșalul Antonescu a admis plecarea unui emisar român la Cairo pentru a negocia armistițiul. Antonescu însuși l-a propus pe Barbu Știrbey, cu care a avut o discuție înainte ca acesta să părăsească țara.

---

[93] *Relații internaționale în acte și documente*, vol. II, p. 153.

Ştirbey ajuns la Cairo a prezentat, la 19 martie 1944, reprezentanţilor Statelor Unite ale Americii, Marii Britanii şi Uniunii Sovietice condiţiile în care Iuliu Maniu, în numele „opoziţiei unite", se angaja să realizeze (cu ajutor Aliat) ieşirea României din Axă şi alăturarea ei Naţiunilor Unite: respectarea integrităţii şi suveranităţii României, asigurarea libertăţii pentru poporul român de a-şi organiza viaţa democratică pe care o doreşte; respectarea Cartei Atlanticului în ceea ce priveşte graniţele; anularea dictatului de la Viena şi reintegrarea nordului Transilvaniei la România; asigurarea transportului şi întreţinerea armatelor Aliate în trecerea lor prin România; delimitarea unor zone ferite de trecerea trupelor Aliate (Capitala, oraşele principale şi o zonă care prin poziţia ei geografică nu impunea trecerea trupelor ce urmăreau inamicul); plafonarea numărului de ostaşi străini aflători în acelaşi timp pe teritoriul României; asigurarea întregului necesar de monedă românească pentru nevoile armatelor Aliate în trecere prin România; limitarea în timp a prezenţei trupelor Aliate în România; paraşutarea unor efective Aliate concomitent cu declanşarea loviturii de stat; debarcarea trupelor Aliate în portul Constanţa şi coroborarea momentului declanşării acţiunii în România cu reluarea ofensivei sovietice în Răsărit[94]. Prezentând aceste condiţii, Barbu Ştirbey a făcut precizarea că regele era de acord cu „opoziţia unită" şi că guvernul dorea şi el, ieşirea României din război.

În timp ce misiunea lui Ştirbey abia se contura, a avut loc, în ziua de 17 martie 1944, şedinţa Comitetului de Direcţie al Partidului Naţional-Ţărănesc, la care s-a analizat ansamblul situaţiei din ţară. Preşedintele partidului a apreciat că evoluţia evenimentelor impunea o acţiune rapidă din partea guvernului, drept care a conchis ca împreună cu Constantin I.C. Brătianu să facă un nou demers pe lângă Ion Antonescu. Mihai Popovici a susţinut şi el că situaţia era gravă, dar a exprimat rezerve faţă de colaborarea cu Partidul Naţional-Liberal, pe care o considera compromiţătoare pentru naţional-ţărănişti. Iuliu Maniu a replicat că această colaborare era necesară şi utilă, având menirea de a arăta străinătăţii că politica antigermană era reprezentată de cele două mari partide democratice. În cuvântul său, Ion Mihalache a susţinut necesitatea colaborării cu liberalii şi s-a pronunţat pentru un demers urgent pe lângă mareşal, care să fie informat asupra stării de spirit din ţară şi să i se arate că nu mai era timp de pierdut. La rândul său, dr. N. Lupu afirma că „nu putem să

---

[94] *23 August 1944. Documente*. vol. II, p. 141—142.

reîncepem cu deliberări prelungi, cu memorii și cu acel joc între noi și guvern". După opinia sa, Ion Antonescu trebuia să meargă la Hitler pentru a-i arăta că, întrucât Germania nu mai putea apăra România în fața înaintării sovietice, armata germană trebuia să se retragă în ordine din țară, lăsându-i libertatea de a-și decide singură soarta. În cazul în care germanii s-ar opune, atunci „nu ne pot pretinde să ne distrugem, de dragul lor". În încheiere, Comitetul de Direcție a stabilit ca Iuliu Maniu să facă, împreună cu Constantin I.C. Brătianu, un demers urgent pe lângă Antonescu, pentru a-l determina să acționeze pentru scoaterea României din război[95].

Memoriul trimis la 21 martie[96], reafirma poziția Partidului Național-Țărănesc și a Partidului Național-Liberal față de război și făcea aprecierea că armatele germane nu mai puteau rezista ofensivei sovietice. „Pentru că în acest moment nimeni nu poate lua răspunderea situației ce ați creat, trebuie ca tot d-voastră să arătați germanilor că trebuie să retrageți restul trupelor noastre care mai operează în Rusia, că nu le mai puteți da concursul militar de până acum și că țara se găsește în situația de nebeligerantă. Pe de altă parte, să comunicați aliaților anglo-ruso-americani hotărârea ce ați luat. Dacă nu puteți face aceste acte, nu rămâne decât să arătați M.S. regelui că nu puteți conduce mai departe politica țării și că trebuie să avizeze la formarea unui nou guvern, care să poată îndrepta, cel puțin în parte, situațiunea în care ne aflăm și care să nu expună țara la noi complicațiuni".

Partidul Național-Țărănesc și actul de la 23 august 1944

În primăvara anului 1944, situația militară și politică a României s-a deteriorat considerabil. La 24 martie, trupele sovietice au ajuns pe Nistru, iar la 26 martie, pe cursul superior al Prutului, înaintând pe teritoriul românesc. În acest context, la 2 aprilie, Veaceslav Mihailovici Molotov a declarat, în numele guvernului de la Moscova, că intrarea trupelor sovietice pe teritoriul României era determinată de motive pur militare și că Uniunea Sovietică „nu urmărește să dobândească nici o parte din teritoriul românesc și nici să schimbe orânduirea de stat existentă în România"[97]. La 12 aprilie, guvernul sovietic a propus, în mod oficial, guvernului român să capituleze

---

[95] Arh. ist. centr., fond Președ. Cons. de Min., dos. 61/1940, f. 232.

[96] *Ibidem*, dos. 81/1940, f. 206.

[97] *Relații internaționale în acte și documente*, vol. II, p. 158.

necondiționat și să semneze armistițiul cu Națiunile Unite. Mareșalul Antonescu a respins condițiile de armistițiu, sperând în ameliorarea acestora, prin tratativele secrete de la Stockholm[98].

În țară exista o vie nemulțumire în rândul tuturor claselor și categoriilor sociale, a forțelor politice, a militarilor. Semnificativ, este memoriul celor 65 de intelectuali adresat, în aprilie 1944 lui Ion Antonescu[99], în care se spunea: „Războiul nostru cu Rusia, Marea Britanie și Statele Unite, trebuie să-i punem îndată sfârșit [...] Interesele vitale ale statului și poporului cer imediata încetare a războiului, oricare ar fi greutățile acestui pas. Sacrificiile pe care România ar trebui să le facă vor fi incomparabil mai mici și mai puțin dureroase decât continuarea războiului". Printre semnatari se numărau: Eugen Herovanu, Eduard Mezincescu, Andrei Oțetea, Aurel Potop, Gheorghe Zane, Ion Botez, Dimitrie Gerota, Vasile Râșcanu ș.a.

Între timp, guvernele sovietic, american și englez s-au pus de acord asupra răspunsului ce trebuia dat lui Barbu Știrbey. În ziua de 8 aprilie 1944, diplomatul sovietic Nikolai Vasilievici Novikov a cerut ca Știrbey să comunice lui Ion Antonescu și lui Iuliu Maniu condițiile armistițiului cu România: ruperea relațiilor cu Germania și lupta comună cu trupele Aliate împotriva germanilor în scopul restaurării independenței și suveranității României; restabilirea graniței româno-sovietice din 1940; despăgubiri pentru pierderile cauzate Uniunii Sovietice prin ostilitățile purtate de România și ocuparea de către aceasta a teritoriului sovietic; repatrierea tuturor prizonierilor de război sovietici și Aliați, precum și a persoanelor internate. De asemenea, se mai arăta: guvernul sovietic nu pretindea ca teritoriul României să fie ocupat de trupele sovietice pe durata armistițiului, însă ele trebuie să aibă libertatea de mișcare neîngrădită pe întreg teritoriul României, dacă situația militară făcea necesar acest lucru; guvernul sovietic considera că hotărârile dictatului de la Viena erau nejuste și era gata ca împreună cu românii să întreprindă operații contra ungurilor și germanilor cu scopul ca întreaga Transilvanie sau cea mai mare parte a ei să fie înapoiată României[100].

---

98 Vezi, pe larg, Ioan Chiper, *Actul istoric de la 23 August 1944, în contextul politicii marilor puteri față de România*, în „Rev. ist.", nr. 9/1989 și nr. 10/1989.

99 Ioan Scurtu, *Universitatea din București — citadelă a luptei democratice și patriotice din România (septembrie 1940—23 August 1944)*, în *Universitatea din Iași. Pagini din istoria învățământului românesc (1860—1985)*, Iași, 1987.

100 *Relații internaționale...*, p. 159—160.

Simultan se desfășurau tratative la Stockholm unde, la 10 aprilie, însărcinatul cu afaceri sovietic Semeonov a declarat lui Frederic Nanu că guvernul de la Moscova era gata să încheie armistițiul fie cu mareșalul Antonescu, fie cu opoziția, respectiv cu Maniu și Brătianu[101]. În fața acestei situații, Antonescu a avut o discuție cu Iuliu Maniu, căruia i-a declarat că personal nu putea primi condițiile armistițiului, dar, dacă liderul național-țărănist le considera acceptabile, el era gata să-i predea conducerea statului[102]. Iuliu Maniu a răspuns peste câteva zile într-o formă alambicată, care însemna de fapt, un refuz[103].

Președintele Partidului Național-Țărănesc spera încă în succesul misiunii lui Știrbey. La 20 aprilie, Iuliu Maniu a transmis un mesaj la Cairo, prin care accepta negocieri pe baza condițiilor formulate de Aliați și anunța sosirea unui al doilea emisar, care să-i informeze asupra situației concrete din România.

La 24 aprilie 1944, conducerea Partidului Comunist Român a adresat lui Iuliu Maniu o scrisoare, în care se arăta: „vă cerem deplina clarificare a atitudinii partidului ce conduceți — în chestia colaborării și precizarea punctului de vedere al partidului dv. cu privire la declarația guvernului sovietic — susținută în întregime de Aliați — asupra intrării trupelor sovietice pe teritoriul român. Vă rugăm deci ca în termen de 3 zile să ne răspundeți, fie în scris, fie verbal, prin mijlocirea delegatului nostru, care a stabilit cu dv. un contact permanent — dacă DA sau NU conducerea P.N.Ț este gata să adere la realizarea Frontului Național Patriotic al tuturor forțelor antihitleriste, trimițând unul sau doi delegați în comitetul lui de conducere". Totodată, documentul făcea cunoscut că Partidul Comunist „va face răspunzători în fața poporului pe toți acei care sabotează unirea forțelor antihitleriste în împrejurările de față"[104]. Tonul ultimativ adoptat de comuniști a pus pe Iuliu Maniu în fața situației de a lua grabnic o hotărâre deoarece, era limpede, Partidul Comunist Român exprima și punctul de vedere al guvernului de la Moscova, ale cărei trupe intraseră deja pe teritoriul României. Faptul că mareșalul Antonescu nu se arăta decis să scoată România din război, iar tratativele diplomatice nu ofereau perspective

---

[101] Gheorghe Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, vol. I, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 284.

[102] *Procesul marii trădări naționale*, p. 224.

[103] *Ibidem*, p. 162—163.

[104] Ioan Scurtu (coordonator), *Culegere de documente și materiale...*, p. 217—218.

încurajatoare a determinat pe conducătorii Partidului Național-Țărănesc și pe cei ai Partidului Național-Liberal să ia în considerare propunerile făcute de Partidul Comunist Român[105]. În colaborarea cu comuniștii, ei vedeau o șansă de a câștiga bunăvoința guvernului sovietic și o speranță de ameliorare a condițiilor convenției de armistițiu.

La sfârșitul lunii aprilie, Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu au răspuns pozitiv la propunerile făcute de comuniști, iar la începutul lunii mai 1944 a avut loc prima întâlnire între reprezentanții Partidului Comunist Român, Partidului Social-Democrat, Partidului Național-Țărănesc și Partidului Național-Liberal, în cadrul căreia s-a hotărât principial, colaborarea celor patru partide și s-a constituit un Comitet Central de acțiune, precum și un Birou, ca organ executiv. Biroul era alcătuit din Petre Constantinescu-Iași și Vasile Bâgu (Partidul Comunist Român), Ștefan Voitec și Iosif Jumanca (Partidul Social-Democrat), Ghiță Popp și Ion Hudiță (Partidul Național-Țărănesc), Bebe Brătianu și Constantin Zamfirescu (Partidul Național-Liberal).

La 24 mai, a ajuns la Cairo și cel de al doilea emisar, Constantin Vișoianu, care aducea un mesaj din partea lui Iuliu Maniu, prin care Aliații erau informați că se ajunsese la un acord între principalele partide din România și se obținuse asentimentul mai multor generali comandanți de mari unități pentru a participa la o eventuală acțiune antihitleristă pe frontul din Moldova. Documentul aprecia că în România erau prea multe trupe germane pentru ca Maniu să poată da o lovitură de stat, dar că liderul opoziției era hotărât să încerce o disociere a României de Axă, punând la cale o mișcare pe front și nu în interiorul țării. De asemenea, Vișoianu a transmis că Maniu cerea următoarele asigurări: orice teritoriu ocupat trebuie să se afle exclusiv sub administrație românească; regiuni ale României care nu se găseau în zona de operații, ca de exemplu Bucureștii, să nu fie ocupate de forțe Aliate; fonduri ale Băncii Naționale a României confiscate de germani să fie înapoiate guvernului român; fonduri guvernamentale românești sechestrate în Marea Britanie și S.U.A. să fie deblocate; întreaga Transilvanie să fie înapoiată României[106]. Văzând că Maniu stăruia în obținerea unor condiții prealabile, reprezentanții guvernelor sovietic, american și englez au transmis la 1 iunie: „prelungirea negocierilor

---

[105] *Declarațiile d-lui C.I.C. Brătianu, președintele Partidului Național-Liberal*, în „Universul", 61, nr. 240 din 1 septembrie 1944.

[106] A. Simion, *Preliminarii...*, p. 389.

nu mai servește nici unui scop și negocierile sunt considerate încheiate"[107].

La 6 iunie 1944, a început debarcarea Aliaților în Normandia, fapt ce marca deschiderea celui de-al doilea front în Europa. În acest context, la 8 iunie — după intense tratative între reprezentanții Partidului Național-Țărănesc, Partidului Comunist Român, Partidului Social-Democrat și Partidului Național-Liberal —, a fost definitivată platforma de constituire a Blocului Național-Democrat. În ziua de 11 iunie 1944, Iuliu Maniu și-a dat acordul pentru încheierea armistițiului pe baza condițiilor formulate de Aliați și anunța că „Blocul patriotic democrat a fost alcătuit"[108].

La 20 iunie 1944, Iuliu Maniu, C.I.C. Brătianu, Lucrețiu Pătrășcanu, Constantin Titel Petrescu au semnat Declarația Blocului Național-Democrat, care prevedea: 1) Încheierea, fără întârziere, pe baza ofertei făcute de Aliați, a unui armistițiu cu Națiunile Unite, căutând a obține condițiile cele mai bune posibile pentru interesul țării; 2) Ieșirea României din Axă, eliberarea țării de sub ocupația germană, alăturarea ei Națiunilor Unite și restabilirea independenței și suveranității naționale; 3) Înlăturarea regimului de dictatură și înlocuirea lui cu un regim constituțional democratic pe baza acordării drepturilor și libertăților civice tuturor cetățenilor țării[109]. Declarația de constituire a Blocului Național-Democrat preciza că în cursul tratativelor, delegații partidelor comunist și social-democrat au propus participarea și a Frontului Plugarilor, Uniunii Patrioților și Partidului Muncitoresc-Țărănesc, dar că: „În urma discuțiunilor avute asupra acestei propuneri, delegații partidelor național-țărănesc și național-liberal, declarând că întrucât cele patru partide democratice din acest Bloc reprezintă aproape unanimitatea de opinii a țării și a forțelor patriotice, care au combătut în permanență, atât orientarea alături de Axă, cât și regimurile de dictatură în interior, toți delegații au căzut de acord ca Blocul să fie constituit numai din aceste patru partide"[110]. Înfăptuirea Blocului Național-Democrat a marcat închegarea celei mai largi coaliții de forțe politice din istoria României de până la acea dată. În același timp, se asigura baza programatică a

---

[107] *23 August 1944. Documente*, vol. II, p. 278.

[108] Gheorghe Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, p. 276.

[109] „România liberă", II, nr. 9 din 19 august 1944.

[110] Ioan Scurtu (coordonator), *Istoria României între anii 1918—1944. Culegere de documente*, p. 456.

acțiunii care avea să se materializeze la 23 august 1944. Alexandru Cretzianu — bun cunoscător al evenimentelor — scria: „Comuniștii au fost acceptați de către ceilalți cu o foarte mare neîncredere. Se știa că loialitatea lor aparținea în general Kremlinului"[111].

Partidul Național-Țărănesc n-a participat efectiv la pregătirea militară a acțiunii, dar a fost informat asupra activității Comitetului Militar, constituit la 15 iunie 1944. De asemenea, unii național-țărăniști au procurat și depozitat armament necesar acțiunilor militare ale populației; Aurel Leucuția și Corneliu Coposu au fost împuterniciți de conducerea Partidului Național-Țărănesc să ridice de la Comandamentul Militar al Capitalei, prin col. Nicolae Cristea, un număr de 2 000 de pistoale, care au fost apoi depozitate la Cezar Simionescu, șeful organizației național-țărăniste din sectorul Negru. Unii ofițeri superiori, inclusiv generali, au făcut sau făceau parte din Partidul Național-Țărănesc, menținеau o legătură permanentă cu conducerea acestui partid, cunoșteau acțiunile întreprinse de Iuliu Maniu — pe plan intern și internațional — în scopul scoaterii României din războiul hitlerist, al eliberării nordului Transilvaniei de sub dominația horthystă. Faptul că Partidul Național-Țărănesc făcea parte din Blocul Național-Democrat a creat posibilități sporite ca, la acțiunea în curs de pregătire, să ia parte activă cercuri din ce în ce mai largi de ofițeri și generali, în mâinile cărora se găsea comanda unităților și marilor unități ale armatei române aflate pe front și în interior[112]. Președintele Partidului Național-Țărănesc a avut, încă din toamna anului 1940, contacte cu generalii Vasile Rudeanu, Nicolae Rădescu, Negrei, Vasilescu, Marcovici, Ion Ilcuș, Boeru-Sibiu, Virgil Economu, cu coloneii Chiru și Sfetescu, cu locotenent-colonelul Locusteanu, cu maiorul Răutu și alții, care, la rândul lor, îi asigurau legătura cu alți ofițeri[113]. Aceste legături s-au intensificat după demisia lui Iosif Iacobici din funcția de șef al Marelui Stat Major (ianuarie 1942). Influența lui Maniu asupra unor cadre din corpul de comandă al armatei este subliniată și de faptul că el a primit din partea unui grup de generali un memoriu — prin care se cerea imediata încetare a războiului antisovietic, încheierea armistițiului și alungarea hitleriștilor din țară — pentru a-l înainta mareșalului Antonescu[114]. În cursul anului 1944,

---

111 Alexander Cretzianu, *The lost opportunity*. London, 1957, p. 142.

112 General-maior dr. Ilie Ceaușescu, *Războiul întregului popor pentru apărarea patriei la români*, București, Edit. Militară, 1980, p. 279.

113 *Colonel dr. Vasile Mocanu, Tentative ale cercurilor politice burgheze...*, în „File...", nr.8/1980, p. 246.

114 *Ibidem*, p. 274.

până la 23 august, președintele Partidului Național-Țărănesc a avut discuții cu generalii Constantin Sănătescu, Aurel Aldea, Iosif Teodorescu, Gheorghe Potopeanu, Mihai Racoviță, Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Liteanu, Ilie Șteflea, Ilie Crețulescu, amiral Ermil Gheorghiu, cu coloneii Dumitru Dămăceanu, Victor Precup, Nicolae Cristea ș.a. asupra unor aspecte privind pregătirea militară a ieșirii României din războiul hitlerist.

Se cuvine menționat faptul că N. Popescu-Zorică, Cezar Simionescu și dr. Stănculescu, șefi de sector ai organizației Partidului Național-Țărănesc din Capitală, s-au ocupat de recrutarea unor cetățeni care știau să mânuiască armele, în vederea luptei contra hitleriștilor.

La 22 iunie 1944, Iuliu Maniu a trimis un mesaj la Cairo, aducând la cunoștința Aliaților faptul că se constituise Blocul Național-Democrat, care, „cu acordul unanim al țării", în frunte cu regele Mihai, era hotărât să răstoarne guvernul Antonescu, să formeze un nou cabinet, să scoată România din războiul hitlerist și să semneze armistițiul cu Națiunile Unite. Documentul preciza că a fost alcătuit „un plan de scoatere a României din război" și preconiza coordonarea acțiunilor militare ale forțelor din interior cu cele ale Aliaților (declanșarea unei mari ofensive sovietice pe frontul din Moldova la cel puțin 24 de ore după schimbarea guvernului; trimiterea a trei brigăzi aeropurtate; bombardarea punctelor prin care trupele germane puteau pătrunde în România venind din Ungaria și Bulgaria, precum și a unor importante noduri de comunicații din interiorul țării). Semnificativ este și faptul că se cerea armament automat pentru 2 500 de oameni din „grupurile patriotice care se vor alătura trupelor regulate românești din interior"[115].

Aliații n-au trimis însă nici un răspuns, deși Iuliu Maniu a revenit cu noi mesaje la 18 iulie, 7 și 19 august. În acest ultim mesaj, Iuliu Maniu preciza: „Suntem hotărâți să trecem la acțiune. Sperăm că reprezentanții celor trei Puteri Aliate își dau seama de situația inextricabilă în care ne găsim față de lipsa oricărui răspuns cu privire la planul propus și în special la ajutorul cerut în interior. Este imposibil a se putea face un plan de operațiuni în vederea ieșirii României din război în lipsa unei minimum de preciziuni cu privire la intențiile Aliaților în această materie"[116]. Cauzele trebuie căutate în con-

---

[115] Eugen Preda, *Săritura de pisică*, București, Edit. Militară, 1976, p. 239.

[116] Apud Gh. Buzatu, *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, vol. I, Iași, 1990, p. 25.

centrarea englezilor și americanilor asupra operațiunilor militare din vestul Europei, precum și în faptul că Aliații conveniseră, la 13 iunie, ca Marea Britanie să aibă inițiativa în Grecia, iar Uniunea Sovietică în România[117]. În consecință, guvernul de la Moscova nu mai era interesat în tratativele multilaterale de la Cairo, ci urmărea calea discuțiilor bilaterale. Atenția s-a concentrat asupra negocierilor de la Stockholm cu emisarul guvernului antonescian. La sfârșitul lunii iunie, guvernul sovietic a întrebat, prin intermediul lui Edvard Beneš, dacă Blocul Național-Democratic era dispus să procedeze la scoaterea României din război și, să trimită în acest scop delegați pentru negocieri[118].

Fără a renunța la ideea ieșirii României din război în urma unor acțiuni diplomatice, liderii național-țărăniști și liberali au acordat, după 20 iunie, mai multă atenție pregătirilor interne. La 7 iulie, a avut loc o consfătuire între reprezentanții Blocului Național-Democrat, ai Palatului și ai Armatei, în cadrul căreia s-a hotărât aplicarea măsurilor necesare pentru ca lovitura de stat să se realizeze în ziua de 15 august [119]. La consfătuirea din 27/28 iulie s-a stabilit ca aceasta să se declanșeze cel mai târziu la 26 august [120].

Discuții îndelungate s-au desfășurat în legătură cu constituirea noului guvern. Reprezentanții Partidului Comunist Român și Partidului Social-Democrat, precum și regele Mihai s-au pronunțat pentru un guvern politic prezidat de Iuliu Maniu. Liderul național-țărănist afirma că problemele ce stăteau în fața României aveau un pronunțat caracter militar și ca atare, se impunea un guvern condus de un general. În ziua de 24 iulie, Iuliu Maniu a sugerat ca noul cabinet să fie condus de generalul Constantin Sănătescu.

La consfătuirea din noaptea de 17/18 august, ca urmare a insistențelor lui Lucrețiu Pătrășcanu și Constantin Titel Petrescu,

---

117 Eugen Preda, *op. cit.*, p. 244.

118 Colonel Petre Ilie, *Situația militară-strategică...*, în „File...", nr. 5—6/1979, p. 255.

119 *Din cronica unor zile...*, p. 57.

120 Vezi detalii în: Arthur Gould Lee, *Crown agaist sickle*, London, 1950; Ion Mocsony-Stârcea, *Memorii*, în Arh. ist. centr. Arh. C. C. al P. C. R., fond 60, dos. 571; gen. col. (r) Emilian Ionescu, *Contemporan cu veacul douăzeci*, București, Edit. Militară, 1983; Ioan Masoff, *O pagină de istorie contemporană. Cum s-a înfăptuit actul de la 23 August 1944*, în „Jurnalul de dimineață", V, nr. 23 din 25 decembrie 1944; Mircea Ionnițiu, *Amintiri și reflecțiuni*, București, Edit. Enciclopedică, 1993; Constantin Sănătescu, *Jurnal*, București, Edit. Humanitas, 1993.

precum și ale regelui, de a accepta formula unui guvern politic, pe care să-l prezideze, Iuliu Maniu a condiționat răspunsul de atitudinea lui Ion Mihalache. În ziua de 18 august, vicepreședintele Partidului Național-Țărănesc s-a prezentat la Palat pentru a declara că armistițiul trebuia semnat de mareșalul Antonescu sau de un guvern format din militari[121].

Atitudinea lui Iuliu Maniu era determinată, în principal, de faptul că el dorea să evite a-și lega numele de un armistițiu încheiat pe baza capitulării necondiționate și care avea să consemneze pierderea Basarabiei și nordul Bucovinei. În aceste condiții s-a luat în considerare și formula unui guvern de militari și tehnicieni, prezidat de generalul Constantin Sănătescu, în care partidele membre ale Blocului Național-Democrat să fie reprezentate prin câte un ministru de stat fără portofoliu. Iuliu Maniu s-a declarat de acord ca regele să apeleze la generalii „carliști" Gheorghe Mihail și Victor Dombrovski pentru a-i investi cu funcții importante.

În cadrul unor repetate consfătuiri — la care au participat Iuliu Maniu, C.I.C. Brătianu, Lucrețiu Pătrășcanu, Constantin Titel Petrescu, Gr. Niculescu-Buzești, gen. Gh. Mihail, gen. C. Sănătescu, col. D. Dămăceanu, gen. C. Vasiliu-Rășcanu, gen. Aurel Aldea, col. Emilian Ionescu, Mircea Ionnițiu, Ioan de Mocsony-Stârcea — au fost analizate formele concrete de înlăturare a lui Antonescu și principalele documente ce urmau a fi difuzate și aplicate imediat după declanșarea acțiunii[122].

Iuliu Maniu a continuat să spere că va reuși să scoată România din război pe calea negocierilor diplomatice. Astfel, la 24 iulie, reprezentanții Palatului, Partidului Național-Țărănesc și Partidului Național-Liberal au convenit să fie trimiși la Moscova doi ofițeri, cu misiunea de a trata și semna armistițiul cu Uniunea Sovietică, așa cum sugeraseră reprezentanții S.U.A. și Marii Britanii[123]. După noi consfătuiri, Partidul Național-Țărănesc și celelalte partide din Blocul Național-Democrat și-au dat acordul ca generalul Aurel Aldea să plece la Moscova — ca reprezentant al Blocului și al regelui —, pentru a încheia armistițiul[124]. Dar, datorită unor dificultăți de ordin tehnic,

---

[121] Gheorghe Buzatu, *Dosare ale războiului mondial (1939—1945)*, Iași, Edit. Junimea, 1978, p. 202.

[122] *Actul de la 23 August 1944. Imperativele naționale ale momentului. Declarațiile d-lui Iuliu Maniu*, în „Universul", 61, nr. 241 din 3 septembrie 1944.

[123] *Din cronica unor zile...*, p. 65.

[124] *Cum s-a ajuns la armistițiu*, în „Libertatea", I, nr. 9 din 5 septembrie 1944.

acesta nu s-a mai putut deplasa.

Declanșarea ofensivei sovietice pe frontul Iași-Chișinău, la 20 august, a contribuit la precipitarea evenimentelor din România. Mareșalul a plecat pe linia frontului în aceeași zi, de unde s-a întors în seara zilei de 22 august, după ce ordonase retragerea trupelor române pe aliniamentul Carpații Orientali — linia fortificată Focșani-Nămoloasa-Brăila-Dunărea maritimă[125]. În concepția mareșalului, armistițiul trebuia încheiat în condiții de stabilitate a frontului, fapt ce ar fi permis obținerea unor clauze mai bune pentru România.

Dealtfel, însuși Iuliu Maniu avea să declare, în ședința Consiliului de Miniștri din 15 septembrie 1944, că Antonescu obținuse, în cadrul tratativelor de la Stockholm, de la sovietici „o zonă neutră, liberă, în care să nu poată intra Aliații. Am văzut eu, dl. Buzești are textul, și vă puteți închipui în ce situație ajungem noi, guvernul acesta, regimul acesta și în special noi care am lucrat efectiv la pregătirea acestui armistițiu, când ni se va spune mâine-poimâine faptul că lui Antonescu i s-a promis de dl. Molotov o zonă neutră pe care noi nu o avem"[126].

Evenimentele se desfășurau cu repeziciune, iar opoziția se pronunța pentru încheierea imediată a armistițiului. În aceeași seară, de 22 august, ca urmare a insistențelor lui Iuliu Maniu, Ion Mihalache s-a deplasat la Snagov, unde a pledat ca mareșalul să încheie el armistițiul pentru a salva țara de la dezastrul ce se contura. Conducătorul statului a susținut că armistițiul trebuia încheiat într-un context militar favorabil României, rezervându-și dreptul de a alege el momentul și respingând sfatul unor oameni care — după aprecierea lui — nu cunoșteau tactica militară și harta frontului[127].

În seara zilei de 22 august 1944 a avut loc o nouă consfătuire a reprezentanților Blocului Național-Democrat, la care Lucrețiu Pătrășcanu a cerut, în numele Partidului Comunist, formarea unui guvern politic prezidat de Iuliu Maniu. Președintele Partidului Național-Țărănesc a acceptat în principiu, promițând să prezinte lista a doua zi dimineața[128]. În zorii zilei de 23 august, Iuliu Maniu a avut o întrevedere cu Lucrețiu Pătrășcanu, Constantin Agiu și Constantin Titel Petrescu,

---

125 Mihail E. Ionescu, *Apogeul crizei politico-militare a regimului antonescian în preajma declanșării insurecției din august 1944*, în „Rev. ist.", nr. 9/1980, p. 1 663.

126 *23 August 1944. Documente*, vol. I.

127 „Jurnalul de dimineață", VII, nr. 8 din 11 ianuarie 1945.

128 *Ibidem*, VI, nr. 35 din 25 decembrie 1944.

în cadrul căreia a afirmat, din nou, că era mai bine ca armistițiul să fie încheiat de mareșalul Antonescu. El n-a prezentat lista guvernului, sub motiv că de la consfătuire lipsea președintele Partidului Național-Liberal, dar a promis că-l va vedea pe C.I.C. Brătianu peste câteva ore, astfel că, în cursul după-amiezii, reprezentanții Partidului Comunist Român și Partidului Social-Democrat vor primi răspunsul cerut.

Președintele Partidului Național-Țărănesc l-a vizitat într-adevăr pe C.I.C. Brătianu, împreună cu Constantin Titel Petrescu. Aici el a pledat pentru un nou demers pe lângă Antonescu, astfel că, în jurul orei 10, Gheorghe Brătianu s-a deplasat la Snagov, insistând ca mareșalul să încheie armistițiul și promițând că opoziția îl va sprijini[129]. Antonescu a declarat că dacă obține asentimentul scris al opoziției, el va hotărî semnarea armistițiului în condițiile cerute de Aliați. Gheorghe Brătianu a promis să aducă până la ora 15 scrisori semnate de Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu, prin care aceștia să-și asume răspunderea pentru încheierea armistițiului. În jurul orei 13, Iuliu Maniu s-a întâlnit cu generalul Sănătescu, căruia i-a declarat că nu acceptă să prezideze noul guvern și a repetat vechea sa argumentație potrivit căreia acesta trebuia alcătuit exclusiv din generali și ofițeri superiori, cu excepția ministerelor de Externe și de Justiție[130].

Aflând rezultatul misiunii lui Gheorghe Brătianu, președintele Partidului Național-Țărănesc, precum și C.I.C. Brătianu și Constantin Titel Petrescu s-au declarat de acord să dea mareșalului asentimentul scris, în cursul zilei de 23 august. Gheorghe Brătianu a comunicat lui Mihai Antonescu, cu câteva minute înainte de ora 15, că putea folosi acest argument în audiența pe care vicepreședintele Consiliului de Miniștri o avea anunțată la rege, pentru ora 15,30[131]. Scrisoarea cerută de Ion Antonescu n-a mai fost redactată, astfel că acesta nu a primit asentimentul scris, pentru care insistase atât de mult.

La ora 16,10 a început audiența lui Ion Antonescu la regele Mihai[132]. În legătură cu încheierea armistițiului, mareșalul a susținut că trebuiau îndeplinite, mai întâi, anumite condiții: să se consulte cu membrii cabinetului său; să avizeze pe Hitler; să obțină anumite

---

129 *Procesul marii trădări naționale*, p. 57.

130 *Din cronica unor zile...*, p. 96.

131 Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, I. Saizu, D. Șandru, *Din istoria unei zile. Contribuții la cronologia insurecției române din august 1944*, Iași, Edit. Academiei, 1979, p. 30—31.

132 Variante privind conținutul discuției, în Ioan Scurtu, *Contribuții privind viața politică din România. Evoluția formei de guvernământ...*, p. 540—544.

garanții teritoriale de la aliații anglo-americani; să se producă intrarea Turciei în război, fapt ce ar ușura debarcarea unor trupe britanice la Constanța[133]. Regele a declarat că nu era de acord cu aceste propuneri și i-a comunicat că-l demite din funcția de conducător al statului. În clipele următoare, Antonescu a fost arestat[134].

În seara zilei de 23 august, s-a constituit un nou guvern, sub președinția generalului Constantin Sănătescu. Acesta era alcătuit din militari și tehnicieni, purtând girul politic al partidelor membre ale Blocului Național-Democratic, care erau reprezentate prin câte un ministru secretar de stat fără portofoliu: Iuliu Maniu (Partidul Național-Țărănesc), C.I.C. Brătianu (Partidul Național-Liberal), Constantin Titel Petrescu (Partidul Social-Democrat), Lucrețiu Pătrășcanu (Partidul Comunist Român); reprezentantul Partidului Comunist deținea și interimatul Ministerului de Justiție.

Tot atunci, membrii guvernului prezenți la Palat (C. Sănătescu, Lucrețiu Pătrășcanu, Constantin Titel Petrescu, Grigore Niculescu-Buzești, Aurel Aldea ș.a.) au semnat și depus spre ratificare regelui, decretul privind amnistia și decretul pentru desființarea lagărelor de internare[135]. Apoi a fost examinat și aprobat apelul pe care suveranul urma să-l adreseze națiunii, trecându-se la imprimarea lui. În continuare, au fost promulgate decretele prin care generalul Gheorghe Mihail era numit șeful Marelui Stat Major, generalul Victor Dombrovski — primar general și prefect al Poliției Capitalei, iar generalul Constantin Anton — șef al Inspectoratului General al Jandarmeriei. Astfel, pârghiile de comandă în stat erau preluate de noul regim.

După orele 22, a fost difuzată la radio proclamația regală prin care se aducea la cunoștința poporului român și a lumii întregi faptul răsturnării regimului antonescian, al ieșirii României din Axă și încetării războiului cu Națiunile Unite[136].

Dar — cum era de așteptat —, Hitler n-a acceptat ideea ca România să iasă din război, astfel că a ordonat reprimarea „puciului de la București", arestarea regelui și formarea unui nou guvern prezidat de un general filogerman, în cazul în care Antonescu „nu era disponibil"[137].

---

133 Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, I. Saizu, D. Șandru, *op. cit.*, p. 38.

134 Gh. Buzatu, *Mareșalul Antonescu*, p. 192—193.

135 „Monitorul oficial", nr. 180 din 24 august 1944.

136 „România liberă", II, nr. 11 din 24 august 1944.

137 Eugen Bantea, *Insurecția română în jurnalul de război al Grupului de armate germane „Ucraina de Sud"*, București, Edit. Militară, 1974, p. 38.

Încă de la ora 23, generalul Gheorghe Mihail a semnat Directiva operativă nr. 1 prin care se stabileau misiunile armatei române în noile împrejurări, vizând încetarea imediată a focului contra Națiunilor Unite, desprinderea de trupele hitleriste, începerea luptei de eliberare a patriei[138]. Această directivă marca intrarea efectivă a României în războiul antihitlerist.

În zorii zilei de 24 august, colonelul Ștefan Niculescu a plecat cu un avion special la Istanbul, pentru a transmite ministrului român Alexandru Cretzianu mesaje din partea noului guvern. La rândul său, Cretzianu, îndată după primirea documentelor, a informat pe B. Știrbey și pe C. Vișoianu (aflați la Cairo), despre faptul că România era gata să încheie armistițiul cu Națiunile Unite; de asemenea, Cretzianu a înmânat ministrului sovietic la Ankara o notă prin care-i făcea cunoscută hotărârea guvernului Sănătescu de a semna imediat armistițiul[139].

În dimineața zilei de 24 august, începând cu ora 4,30, trupele române au trecut la atacarea și dezarmarea armatei germane. Problema centrală era, în acel moment, lupta hotărâtă pentru eliberarea patriei. Manifestul Blocului Național Democrat — semnat de Lucrețiu Pătrășcanu, Constantin Titel Petrescu, Iuliu Maniu și Constantin I.C. Brătianu — se adresa astfel cetățenilor: „Scoateți din țară orice soldat german, dezarmați și împiedicați pe germani în orice împrejurare și orice loc ca să poată lucra, nici ca formațiune militară, nici ca particular, la nimicirea avutului țării. Luați-le din mână orice mijloc de luptă și faceți-i să iasă cât mai curând de pe pământul sfânt al țării"[140].

Partidul Național-Țărănesc a participat activ la acțiunile vizând scoaterea României din Axă, lupta împotriva trupelor hitleriste, reintegrarea nordului Transilvaniei la patria mamă, revenirea la regimul democratic.

Într-o declarație pentru presă, Iuliu Maniu avea să precizeze: „Lovitura de stat, egală cu o mare revoluție, a fost bine pregătită. Fără nici o modestie falsă, pot afirma că partidul nostru național-țărănesc

---

[138] *Pentru eliberarea patriei. Documente, extrase din presă, memorii, cu privire la lupta poporului român pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist (23 august — 25 octombrie 1944)*, București, Edit. Militară, 1972, p. 207.

[139] Vezi, pe larg, Alexander Cretzianu, *The lost opportunity*, p. 151—153.

[140] „România liberă", II, nr. 13 din 27 august 1944.

a avut, în această pregătire, o parte de merit pe care istoria nu va întârzia să o recunoască din plin"[141]. Prezent la Palat începând cu ziua de 24 august, ora 6, Iuliu Maniu a contribuit, alături de ceilalți membri ai guvernului, la luarea tuturor deciziilor[142]. În prima sa declarație publică după arestarea lui Antonescu, președintele Partidului Național-Țărănesc se adresa cetățenilor cu îndemnul: „trebuie cu puteri unite să dezarmăm imediat armata germană, să-i confiscăm armamentul și, cu toate mijloacele posibile, să împiedicăm ca germanii să se afirme ca armată și ca indivizi[143].

La 26 august, orașul București a fost curățat de trupele germane; luptele au continuat pe Valea Prahovei, în Dobrogea, estul Munteniei, Oltenia și în alte zone.

În ziua de 27 august, guvernul a fost informat că reprezentanții sovietici la Cairo au declarat că Uniunea Sovietică era dispusă să încheie armistițiul cu România, propunând trimiterea unei delegații oficiale la Moscova. Pe această bază, în dimineața zilei de 29 august, Lucrețiu Pătrășcanu, Dumitru Dămăceanu, Ghiță Popp și Ion Christu au plecat spre capitala Uniunii Sovietice, lor adăugându-li-se B. Știrbey și C. Vișoianu care soseau de la Cairo[144].

În seara zilei de 29 august, primele unități ale trupelor sovietice au intrat în Capitala României, fapt ce arată limpede că guvernul de la Moscova nu era dispus să îngăduie existența unei zone libere în România, așa cum promisese în timpul negocierilor de la Stockholm[145]. De altfel, până la încheierea armistițiului, teritoriul țării noastre a fost ocupat în întregime de Armata Roșie, care s-a comportat ca într-un stat inamic, luând un mare număr de prizonieri din rândul militarilor și al populației civile.

Partidul Național-Țărănesc a colaborat cu Partidul Național-Liberal, precum și cu Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat în guvernul constituit la 23 august, dându-și girul asupra tuturor acțiunilor întreprinse. La 31 august, a fost repusă parțial în vigoare Constituția din 1923[146] și au fost abolite toate dispozițiile

---

141 Iuliu Maniu, *Actul de la 23 August 1944. Imperativele naționale ale momentului*, în Gh. Buzatu, *Mareșalul Antonescu*, p. 271.

142 *Scrisoare către Tribunalul poporului*, în Iuliu Maniu, *Testament moral politic*. Realizatorul ediției Victor Isac, București, Edit. Gândirea Românească, 1991, p. 196.

143 *Declarațiile d-lui Iuliu Maniu*, în „Dreptatea", I, nr. 1 din 27 august 1944.

144 *Din cronica unor zile*, p. 128.

145 Gh. Buzatu, *Din istoria secretă...*, p. 302.

146 „Monitorul oficial", nr. 202 din 2 septembrie 1944.

legale întemeiate pe discriminări de natură etnică sau religioasă. În zilele următoare au fost luate măsuri de înlăturare a autorităților antonesciene și de internare în lagăre a celor vinovați de „dezastrul țării".

Din delegația României, care s-a deplasat la Moscova pentru a încheia armistițiul cu Națiunile Unite, a făcut parte și Ghiță Popp, secretarul general al Partidului Național-Țărănesc. Convenția de armistițiu a fost semnată la 12 septembrie 1944.

CAPITOL VI

PARTIDUL NAȚIONAL-ȚĂRĂNESC ÎN PERIOADA 23 AUGUST 1944—29 IULIE 1947

1. ACTIVITATEA PARTIDULUI PÂNĂ LA 6 MARTIE 1945

După 23 august 1944, istoria României a fost marcată decisiv de atitudinea Marilor Puteri, mai ales de prezența trupelor sovietice în țară și de prevederile Convenției de armistițiu din 12 septembrie 1944. Se adaugă o reală efervescență politică internă, generată de situația foarte grea prin care trecea România, de dorința maselor de a obține o ameliorare a condițiilor lor materiale, politice, sociale și morale. Reluarea activității legale a partidelor politice — dintre care Partidul Comunist interzis încă din 1924, iar celelalte din 1938 — a activat masa de cetățeni și a stimulat exprimarea opțiunilor privind viitorul României.

Viața internă a Partidului Național-Țărănesc

Realizând numai în parte contextul intern și internațional în care se înscria istoria României după 23 august 1944, conducerea Partidului Național-Țărănesc era ferm hotărâtă să obțină un loc de prim ordin în viața politică a României. În acest scop, a acționat pentru întărirea organizației, stabilirea unui contact cât mai strâns cu cetățenii, relansarea ideologiei și programul partidului, câștigarea unui număr cât mai mare de aderenți.

Într-o circulară semnată de Iuliu Maniu la 28 august 1944, se stabilea că președinții organizațiilor județene și locale aveau următoarele sarcini urgente: convocarea ședinței plenare a comitetelor respective și completarea locurilor vacante prin cooptări de noi membri; verificarea vechilor membri și primirea altora, în conformitate cu statu-

tul partidului; punerea în acțiune a comitetelor; pregătirea congresului organizației. Se făcea precizarea că programul Partidului Național-Țărănesc era cel în ființă (din 1935), Comitetul Central Executiv urmând a pregăti congresul general, care va hotărî modificările și amendamentele ce se impuneau; statutul rămânea în vigoare și trebuia respectat cu strictețe. De asemenea, se cerea ca în activitatea de reorganizare să se țină seama că „acei membri ai Partidului Național-Țărănesc care în timpul dictaturilor au primit demnități politice, au fost miniștri, prefecți, parlamentari, sau au acceptat de la guvern orice însărcinare de natură politică ori administrativă nu vor putea fi aleși președinți, vicepreședinți, secretari generali, secretari sau delegați ai organizațiilor locale, județene, municipale și centrale ale Partidului Național-Țărănesc. De asemenea, nu vor putea ocupa asemenea demnități în organizația partidului timp de trei ani acei care au luat parte la acțiuni politice adverse Partidului Național-Țărănesc".

Membrii partidului care, forțați prin situația lor profesională, s-au înscris în partidele dictatoriale, fără a avea dezlegarea dată la timpul său de conducerea partidului, vor putea fi reprimiți „dacă vor face acte publice de profesiune pentru Partidul Național-Țărănesc și ideologia lui"[1]. Această directivă nu a fost întotdeauna respectată; astfel, G.K. Constantinescu, senator în timpul regimului monarhiei autoritare, a fost numit vicepreședinte al organizației Partidului Național-Țărănesc din Capitală, iar Nicolae Anghel, ales deputat pe listele Frontului Renașterii Naționale, a fost reinstalat în funcția de președinte al organizației național-țărăniste din județul Buzău. Asemenea excepții au provocat nemulțumirea unor cadre recunoscute pentru convingerile lor democratice[2].

O situație deosebită s-a creat prin faptul că mulți legionari s-au înscris în partidele Blocului Național-Democratic, mai ales în Partidul Comunist și în Partidul Național-Țărănesc. În ziua de 26 august 1944, Horațiu Comaniciu a semnat „pentru Comandamentul fostei Mișcări Legionare" decizia prin care această organizație își înceta activitatea, membrii săi fiind îndemnați a-și găsi locul „în noua structură politică a țării, în oricare din partidele Blocului Național-Democrat, după îndemnul conștiinței". El ținea să elogieze în mod expres pe Iuliu Maniu, „care ne-a ajutat prin sfaturile sale în

---

[1] *Hotărârile luate de d. Iuliu Maniu în legătură cu organizarea Partidului Național-Țărănesc*, în „Dreptatea", I, nr. 6 din 1 septembrie 1944.

[2] *Foștii membri ai Frontului Renașterii Naționale vor fi primiți în Partidul Național-Țărănesc?*, în „Ardealul", IV, nr. 56 din 21 decembrie 1944.

străduințele noastre de a găsi în noile împrejurări calea cea mai potrivită"[3].

Sensibil la aceste aprecieri, președintele Partidului Național-Țărănesc a publicat, la 31 august, o scrisoare către Comaniciu, în care aprecia că „nereușita încercării de guvernare a lui Horia Sima a creat o atmosferă politică în jurul partidului dvs., care îi face imposibil să-și ia avântul cerut de vremurile de azi". De aceea, preciza Iuliu Maniu, „cred că multe energii valoroase care sunt grupate în jurul mișcării dvs. fac bine dacă își caută așezarea în alte grupări politice, așa după cum conștiința și convingerile lor le dictează". El afirma: „Porțile partidelor angajate în Blocul Național-Democratic sunt deschise pentru toți"[4]. O asemenea invitație era făcută chiar în ziua în care Partidul Comunist, prin glasul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, aprecia că rămășițele Mișcării Legionare reprezentau „principalul pericol intern" și chema masele la lupta pentru lichidarea acestora[5].

Comentând scrisoarea lui Maniu, ziarul „România liberă" atrăgea atenția asupra faptului că nu trebuia acordat fascismului „nici un răgaz și nici o primă de încurajare", că legionarii „nu pot decât să întărească tendințele reacționare acolo unde ajung"[6]. Iuliu Maniu însă declara, în ședința Consiliului de Miniștri din 17 septembrie, că „nu se poate ca o ceată de tineri, care se pot angaja la lupta națională, să nu fie primiți de noi și să fie împinși spre formațiuni subversive"[7]. La scurt timp — după venirea din URSS a grupului Ana Pauker — Partidul Comunist Român a deschis și el porțile pentru legionari, mulți dintre ei ajungând în posturi importante în acest partid.

După 23 august 1944, în conducerea Partidului Național-Țărănesc n-au fost operate modificări semnificative. Deși statutul partidului prevedea organizarea anuală a congresului general, Iuliu Maniu a preferat să conducă singur partidul, pe baza deplinelor puteri pe care le avea încă din noiembrie 1937. Un colaborator al său avea să scrie: „era greu ca un singur om, Iuliu Maniu, el care avea viziunea exactă a realităților, să suplinească, în toate sectoarele vieții publice, carența acelora care n-aveau decât grija intereselor particulare și imediate. Dar în materie de presă și în circumstanțele date, eșecul a avut efect descurajant, atât pe plan colectiv, cât și pe plan individual. De

---

[3] „Dreptatea", I, nr. 5 din 31 august 1944.

[4] *Ibidem.*

[5] „România liberă", II, nr. 18 din 2 septembrie 1944.

[6] *Ibidem.*

[7] Arh. ist. centr., Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dos. 8 462, f. 122.

ce a făcut Maniu asemenea greșeală? Întâi fiindcă un regionalism ardelean și o tristă experiență cu «răgățenii» îl înclinau să prefere la rigoare o soluție proastă unei soluții, în concepția lui, — incertă. În al doilea rând, fiindcă oamenii din jurul lui, așa-zisa «camarilă», despre care atâția ani scrisese presa liberală și «liberaloidă», nu prea număra valori de mâna întâi"[8].

Ca de atâtea ori în lunga sa carieră politică, Iuliu Maniu și-a luat ca aliat timpul, fiind convins că stările excepționale, create de război, vor înceta în curând, iar societatea românească, și întreaga Europă, vor intra într-o stare de normalitate. Numai că, de această dată, timpul a acționat în favoarea modelului sovietic de organizare a statelor est europene* și nu al celui democratic, occidental pe care-l promova președintele Partidului Național-Țărănesc.

În luarea deciziilor, organele colective — Delegația Permanentă, Comitetul Central Executiv — aveau doar un rol consultativ. De regulă, Maniu se sfătuia cu un grup, mai mult sau mai puțin restrâns, din care făceau parte cei trei vicepreședinți: Ion Mihalache, dr. N. Lupu și Mihai Popovici; problemele vizând organizarea partidului se aflau în sarcina lui Ghiță Popp (secretar general), ajutat de Virgil Solomon și Ion Hudiță (secretari generali adjuncți). La 12 decembrie 1944, Ghiță Popp a demisionat din funcția de secretar general al Partidului Național-Țărănesc, postul său fiind încredințat lui Nicolae Penescu. Alături de aceștia, din Delegația Permanentă făceau parte: Pan. Halippa, Teofil Sauciuc-Săveanu, Aurel Dobrescu, Ionel Pop, Ella Negruzzi, Ilie Lazăr, Dumitru Căpățâneanu, Cezar Spineanu, Gheorghe Zane, Gh.V. Măcărescu, Nicolae Carandino. Președintele Cercului de Studii era prof. univ. Gheorghe Tașcă, iar secretar al Delegației Permanente a fost numit Corneliu Coposu.

Nota dominantă a fost menținerea în funcții de conducere a vechilor cadre, cu experiență politică și de viață. Promovarea tineretului n-a constituit o preocupare semnificativă a Partidului Național-Țărănesc, fapt ce a permis adversarilor săi politici să folosească aprecierea de partid „istoric" în sensul de partid care aparținea trecutului, fără perspective de viitor.

---

[8] N. Carandino, *Nopți albe și zile negre*, București, Edit. Eminescu, 1992, p. 257—258.

* Vezi, pe larg, Hugh Seton-Watson, *The East European Revolution*, Third Edition, New York, Praeger, 1956 (cea mai cuprinzătoare analiză, pe baza datelor concrete, a situației României după 23 august 1944).

Un rol important în viața Partidului Național-Țărănesc l-a avut presa, ca principal mijloc de propagandă politică. Dintre organele de presă editate de național-țărăniști menționăm ziarul „Dreptatea", care a reapărut la 27 august 1944, sub direcția lui Ion Livianu; la 15 decembrie 1944 s-a creat și funcția de director politic, care a fost încredințată lui Nestor Badea. Partidul Național-Țărănesc a folosit și ziarul „Curierul" apărut în ziua de 18 septembrie 1944, sub conducerea lui Augustin Popa; la 11 decembrie 1944, direcția acestuia a fost preluată de Em. Socor. De asemenea, ziarul „Ardealul" a continuat să apară sub direcția lui Anton Ionel Mureșan; la 17 septembrie 1944 a început editarea gazetei săptămânale „Dreptatea țăranilor" (director Constantin Hagea). În ziua de 17 februarie 1946 a văzut lumina tiparului primul număr din noua serie a ziarului „Patria", al cărui director era Zaharia Boilă, iar la 24 februarie 1946 a reapărut gazeta „Țărănismul" cu precizarea: fondator — Ion Mihalache, director — I.V. Popescu-Mehedinți. Alături de acestea au fost editate ziare și gazete județene, care au contribuit la popularizarea activității Partidului Național-Țărănesc.

În contextul marilor mutații politice de după 23 august, național-țărăniștii au depus stăruitoare eforturi pentru afirmarea unei ideologii proprii, adaptată noilor realități istorice. Cel care și-a asumat sarcina de a elabora principalele elemente ale doctrinei Partidului Național-Țărănesc în noile împrejurări a fost Ion Mihalache. El aprecia că cea de-a doua conflagrație mondială „n-a fost numai cel mai uriaș război ce s-a dezlănțuit pe glob, ci și cea mai mare revoluție socială, săvârșită de astădată în uniforme militare și cu arme oficiale; ea va dărâma în același timp frontiere și fortificații militare, dar și frontiere și fortificații sociale învechite"[9]. După opinia sa, „în locul statului de ieri își face loc statul de mâine bazat pe primatul muncii. În statul capitalist, capitalul era stăpân și muncitorul slugă. În statul muncitoresc, va merge muncitorul călare pe capital, capitalul va asculta de frâul ținut în mâna muncitorului"[10].

Un asemenea stat urma să fie „statul țărănesc", pe care-l definea ca fiind „un stat muncitoresc al viitorului cu specificul național al muncii românești, al structurii economice, sociale și spirituale a națiunii române, stat muncitoresc ce vine în locul statului capitalist bancar. Stând pe baza proprietății individuale, în marginile în care e

---

[9] I. Mihalache, *Statul țărănesc. Cuvântare la adunarea din 29 octombrie 1944, ținută la București de Partidul Național-Țărănesc*, București, 1944, p. 15.

[10] *Ibidem*.

legit.mată prin muncă și îndeplinește funcția specială impusă de interesul colectiv; stând pe baza treptatei etatizări în industrie ca mijloc de a înlătura exploatarea muncii românești și decalajul de prețuri în dauna muncii agricole. Servindu-se de metoda democrației ca mijloc de guvernare și cooperând în pace și amiciție cu vecinii săi apropiați din spațiul geopolitic unde Dumnezeu a destinat neamul românesc dintru început; și mai ales colaborând, leal și de aproape, cu puternica vecină Rusia pentru satisfacerea legitimelor interese reciproce"[11].

Concretizând elementele acestei definiții, vicepreședintele Partidului Național-Țărănesc arăta că baza economică a „statului țărănesc" era asigurată de mica proprietate agrară, care nu trebuia să fie în continuare fărâmițată, ci „să fie comasată, concentrată, după puterea de muncă a unei familii; și mai presus de toate, să fie cooperativizată și completată cu obștiile de folosință comună, acolo unde se va putea. De asemenea, va trebui să se formeze ferme care să aprovizioneze mica proprietate cu ce nu poate obține direct: semințe selecționate, reproducători, pepiniere"[12]. Ion Mihalache ținea să precizeze că „statul țărănesc nu numai că nu este potrivnic industrializării țării, dar crearea de industrii noi „este una din cele mai mari și mai urgente probleme". Scopul principal era utilizarea forței de muncă și în acest spirit se preconiza dezvoltarea ramurilor industriale legate de valorificarea materiilor prime oferite de agricultură. Se avea în vedere „crearea de industrii și mai mari, dintre cele care au piața internă sigură prin creșterea puterii de cumpărare a mulțimii consumatoare și prin ridicarea standardului ei de viață"[13].

Pe plan social, preocuparea principală viza consolidarea pozițiilor „țărănimii cu pământ suficient pentru munca unei familii întregi" și ameliorarea situației clasei muncitoare. Se estima realizarea „unui nou echilibru social. unui nou echilibru economic, cultural, moral și național în statul românesc", astfel încât să se realizeze „statul muncitoresc al țăranilor, al muncitorilor și al păturilor producătoare ce nu trăiesc din exploatarea capitalistă"[14].

La 16 octombrie 1944, a fost publicat *Manifestul-program* care preciza că „Partidul Național-Țărănesc înțelege să păşească la opera de organizare a statului pe cale evolutivă, prin democrație și în măsura

---

[11] *Ibidem.*

[12] *Ibidem*, p. 17.

[13] *Ibidem*, p. 20.

[14] *Ibidem*. p. 28.

în care votul liber al națiunii îi acordă încrederea". În problema agrară, se preciza că partidul stătea „pe temeiul proprietății individuale țărănești, limitată principial la capacitatea de muncă a unei familii". Pronunțându-se pentru dezvoltarea industriei, Partidul Național-Țărănesc susținea că „înțelege să procedeze la etatizări treptate, în măsura înzestrării tehnice a noului stat și în așa fel ca producția să nu fie zădărnicită". Pe plan extern, se preconiza o strânsă colaborare cu Națiunile Unite, „o politică de pace și de bună înțelegere cu toți vecinii"[15]. Dintre măsurile concrete, se cuvin a fi menționate cele vizând: transformarea marii proprietăți în proprietate țărănească prin împroprietărirea sătenilor; încurajarea industriei țărănești și a celei casnice; etatizarea treptată a marii industrii; etatizarea Băncii Naționale; un nou statut al funcționarilor publici; o reformă constituțională.

Acest program nu se deosebea sensibil de cel din 1935, elementele noi vizând, în principal, laturile economice și sociale. Ele demonstrau străduința Partidului Național-Țărănesc de a ține pasul cu ritmul vremii, de a veni în întîmpinarea cerințelor maselor, în special prin înscrierea în program a unei noi reforme agrare prin exproprierea moșierilor și împroprietărirea țăranilor. Programul avea un caracter general, exprima intenții de viitor — mai mult sau mai puțin îndepărtat —, conducerea Partidului Național-Țărănesc considerând că nu venise momentul trecerii la „modificări structurale".

Ca obiective imediate de acțiune se aflau: continuarea, cu toate forțele a războiului antihitlerist; executarea loială a Convenției de armistițiu; restabilirea încrederii în Uniunea Sovietică și în Națiunile Unite; pedepsirea celor vinovați de dizolvarea parlamentului ales în 1937; confiscarea averii criminalilor de război; „purificarea sinceră și fără resentimente" a vieții publice; îmbunătățirea situației funcționarilor; ajutorarea producătorilor agricoli pentru însămânțarea ogoarelor și valorificarea produselor; aprovizionarea orașelor cu alimente și combustibil; ajutorarea sinistraților de război și refugiaților. Ca un corolar al acestor măsuri, se cerea „ordine și liniște" în interior.

Măsurile preconizate erau rezonabile și vizau o ameliorare a situației cetățenilor, dezvoltarea democratică a țării și îmbunătățirea statutului internațional al României. Dar condițiile războiului, cu numeroasele privațiuni și lipsuri impuse maselor de cetățeni, au creat o stare de spirit nouă, radicală, exprimată în hotărârea de a rupe cu trecutul. Fenomenul era specific oricărei societăți trecută prin mari

[15] „Dreptatea", I, nr. 45 din 16 octombrie 1944.

traume materiale și spirituale, care simțea nevoia de reînnoire. Din acest punct de vedere, programul Partidului Național-Țărănesc aducea prea puține elemente noi, el rămânând orientat mai mult cu fața spre trecut.

În România, după 23 august 1944, procesul firesc de reînnoire a fost deturnat de guvernul de la Moscova, interesat să lichideze cât mai rapid vechile structuri „burgheze" și să-și asigure, prin intermediul Partidului Comunist, controlul asupra întregii societăți. Convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944 stabilea, practic, un regim de ocupație a României de către Națiunile Unite, reprezentate de Uniunea Sovietică. Alături de clauzele teritoriale, economice și militare se prevedeau obligații multiple pentru guvernul român: eliberarea oricărei persoane arestate din cauza activității în favoarea Națiunilor Unite, desființarea legislației discriminatorii și a restricțiilor ce decurg din ea, dizolvarea tuturor organizațiilor prohitleriste de tip fascist, cât și a oricărei organizații care ar face propagandă ostilă Națiunilor Unite, în special Uniunii Sovietice, colaborarea cu Înalta Comisie Aliată (Sovietică) la arestarea și judecarea persoanelor acuzate de crime de război. Tipărirea, importul și răspândirea în România a publicațiilor, prezentarea de spectacole de teatru și de film, funcționarea stațiilor Telegraf fără Fir, Telegraf și Telefon vor fi executate în acord cu Înalta Comisie de Control (Sovietică)[16].

Asemenea prevederi erau dublate de o masivă prezență a trupelor sovietice pe teritoriul României; care, în toate țările unde s-au aflat au „jucat rolul principal în instaurarea regimurilor comuniste"[17]. A existat deci un dublu proces — unul intern, obiectiv, și altul artificial, impus din exterior —, care a înrâurit evoluția politică a României, inclusiv a Partidului Național-Țărănesc.

Partidul Național-Țărănesc și problema puterii

Colaborarea dintre Partidul Național-Țărănesc și Partidul Comunist impusă de lupta pentru răsturnarea regimului antonescian, nu putea dura dincolo de obiectivele stabilite. O dată cu semnarea Convenției de armistițiu, guvernul Sănătescu își îndeplinise misiunea stabilită prin platforma Blocului Național-Democrat. Problema fundamentală ce se punea, în continuare, era aceea a puterii politice.

---

[16] *23 August 1944, Documente*, vol. III, p. 707—711.

[17] Vlad Georgescu, *Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre*, București, Edit. Humanitas, 1992, p. 244.

Partidul Comunist aprecia că principala stavilă în calea sa era Partidul Național-Țărănesc. Și aceasta pentru că Partidul Național-Țărănesc avea o reală bază de masă, se bucura de aderență în rândul unor largi categorii sociale, beneficia de o experiență politică apreciabilă, dispunea de însemnate resurse organizatorice.

Lupta împotriva Partidului Național-Țărănesc, izolarea și, în perspectivă, zdrobirea acestuia a devenit un obiectiv politic de cea mai mare importanță pentru comuniști. Evident, lupta politică a impus anumite sinuozități de ordin tactic, momente mai domoale, chiar de colaborare, și perioade de o mare intensitate. În general, lupta s-a desfășurat fără menajamente, cu hotărâre și perseverență.

La mijlocul lunii septembrie 1944, Partidul Comunist a declanșat primele atacuri împotriva „istoricilor", în special a Partidului Național-Țărănesc. Primii vizați au fost Ion Mihalache și dr. N. Lupu, pentru atitudinea avută față de războiul antisovietic.

În ziua de 24 septembrie, a avut loc pe stadionul A.N.E.F. din București o întrunire organizată de P.C.R., în cadrul căreia, Gheorghe Gheorghiu-Dej a amintit de represiunile la care a fost supusă clasa muncitoare în 1920, 1929 și 1933, a subliniat necesitatea ca aparatul de stat să fie curățat de elementele fasciste, a adresat o „critică amicală" Partidului Național-Țărănesc și Partidului Național-Liberal, care „n-au luat nici o măsură, n-au schițat nici un gest pentru lămurirea opiniei publice asupra pericolului intern", reprezentat de rămășițele Mișcării Legionare[18].

La 26 septembrie a fost dat publicității „Proiectul de Platformă a Frontului Național-Democratic din România"[19], care trebuia să înlocuiască Blocul Național-Democratic. Documentul a fost însușit succesiv de Partidul Social-Democrat, Frontul Plugarilor, Madosz, Uniunea Patrioților, Apărarea Patriotică, mișcarea sindicală, Uniunea Tineretului Comunist și de alte organizații. În ziua de 12 octombrie 1944, s-a constituit oficial Frontul Național-Democratic. Partidul Comunist a adresat și partidelor „istorice" invitația de a adera la platforma Frontului Național-Democratic, dar acestea au refuzat.

În legătură cu Proiectul de platformă propus de Partidul Comunist, într-un comunicat comun adoptat de Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal se aprecia că „discuțiile programatice nu sunt nici posibile, nici oportune în acest moment", că ele „trebuiesc amânate până după încheierea păcii"; documentul

---

18 „Scânteia", I, nr. 7 din 27 septembrie 1944.

19 *Ibidem*, nr. 6 din 26 septembrie 1944.

aprecia că lărgirea Blocului Național-Democrat nu era utilă, „căci cele patru partide epuizează toate orientările politice și quasi-unanimitatea sufragiilor", că un guvern politic nu putea fi luat în discuție „atâta timp cât un acord asupra programului nu s-a realizat"[20]. Iuliu Maniu se declara pentru un program minimal vizând: continuarea cu toate eforturile a războiului antihitlerist; aplicarea scrupuloasă a Convenției de armistițiu; satisfacerea nevoilor alimentare, de îmbrăcăminte ș.a. ale cetățenilor; purificarea aparatului de stat; pedepsirea criminalilor de război. El ținea să precizeze: „Orice discuție care se angajează pe temeiul altor probleme cred că este neavenită și fără actualitate"[21].

Partidul Național-Țărănesc era ostil oricărei colaborări cu Gheorghe Tătărescu, cu Mihai Ralea și cu ceilalți oameni politici care participaseră la guvernele de după 10 februarie 1938. Presa național-țărănistă a desfășurat o susținută campanie împotriva acestora, declarându-i ca principali vinovați pentru catastrofa ce s-a abătut asupra României[22].

Între timp, situația guvernului s-a deteriorat. Cele mai acute divergențe au apărut în legătură cu democratizarea aparatului de stat. Până la 28 octombrie 1944, au fost destituiți sau înlocuiți 54 de prefecți de județe din totalul de 58, astfel încât problema lichidării aparatului de stat antonescian era rezolvată[23]. Prefecții numiți de guvern proveneau — în marea lor majoritate — din rândurile Partidului Național-Țărănesc și Partidului Național-Liberal, care mai îndepliniseră o asemenea funcție și aveau experiență în conducerea treburilor administrative. Nemulțumit de aceste numiri, Partidul Comunist a declanșat acțiunea de înlăturare a lor, sub motiv că erau reacționari, fasciști, colaboraționiști etc. În mai multe județe au fost instalați noi prefecți și primari „aleși" de mase, dar ministrul de Interne, Aurel Aldea, a refuzat să-i recunoască. În fața acestei situații, la 18 octombrie, Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat au denunțat, în mod oficial, acordul de colaborare cu Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal în cadrul Blocului Național-

---

[20] „Viitorul", XXI, nr. 9 325 din 8 octombrie 1944.

[21] *Declarațiile d-lui Iuliu Maniu*, în „Dreptatea", I, nr. 39 din 9 octombrie 1944.

[22] I. Livianu, *Imposibilități morale*, *Ibidem*, nr. 31 din 30 septembrie 1944.

[23] Gheorghe Țuțui, *Lupta maselor populare din România pentru democratizarea organelor locale ale administrației de stat (1944—1945)*, în „Rev. ist.", nr. 8/1978, p. 1 502.

Democrat, iar Lucrețiu Pătrășcanu și Constantin Titel Petrescu și-au dat demisia din guvern[24].

În timpul audienței avută la rege, Lucrețiu Pătrășcanu și Constantin Titel Petrescu au prezentat o formulă de guvern având în frunte pe dr. Petru Groza; Partidul Național-Țărănesc avea rezervat Ministerul de Interne și Ministerul de Finanțe, în timp ce Partidul Comunist Român urma să se afle în fruntea Ministerului Justiției și Ministerului Agriculturii, celelalte portofolii fiind rezervate Partidului Social-Democrat (2), Partidului Național-Liberal (2), sindicatelor (1), Uniunii Patrioților (1)[25].

Erau tocmai zilele în care se desfășurau la Moscova tratative între șeful guvernului sovietic, I.V. Stalin și celui britanic, W. Churchill (9—20 octombrie 1944). Premierul britanic însuși avea să scrie despre discuția avută cu Stalin la 9 octombrie 1944: „S-a creat o atmosferă de lucru și eu am declarat: «Să reglementăm chestiunile noastre în Balcani. Armatele dumneavoastră se găsesc în România și Bulgaria. Noi avem acolo interese, misiuni și agenți. Să nu ne certăm pentru nimicuri. În ce privește Anglia și Rusia, sunteți de acord să ocupați o situație predominantă în proporție de 90 la sută în România, pentru ca noi să ocupăm o situație predominantă de 90 la sută în Grecia și de egalitate 50—50 la sută în Iugoslavia?» În timp ce se traduceau aceste cuvinte, am luat o jumătate de coală de hârtie și am scris:

România		
	Rusia	90%
	Aliații	10%
Grecia		
	Marea Britanie (de acord cu Statele Unite)	90%
	Rusia	10%
Iugoslavia	50—50%	
Ungaria	50—50%	
Bulgaria		
	Rusia	75%
	Aliații	25%

[24] „Dreptatea", I, nr. 43 din 15 octombrie 1944.

[25] „Scânteia", I, nr. 29 din 19 octombrie 1944.

Am predat această foaie lui Stalin, care asculta traducerea. S-a făcut un moment de tăcere. Apoi el a luat un creion albastru și, după ce a bifat coala, în semn de aprobare, mi-a înapoiat-o. Totul a fost rezolvat în mai puțin timp decât a fost necesar pentru a-l descrie"[26].

Târgul era făcut. Sir Wiston Churchill, liderul marii democrații Occidentale care era Marea Britanie, socotise că nu trebuia să se certe cu Iosif Visarionovici Stalin pentru „nimicuri", chiar dacă aceste nimicuri erau niște popoare, între care și poporul român. La 7 noiembrie 1944, el atrăgea atenția lui Anthony Eden, secretarul de stat la Ministerul de Externe, să-i tempereze pe reprezentanții britanici la București, deoarece câtă vreme „rușii ne lasă mână liberă în Grecia, în România nu putem fi mai mult decât spectatori"[27].

În timp ce marii democrați ai Occidentului stabileau procente și vindeau popoare, oamenii politici români, în frunte cu Iuliu Maniu, sperau că vor fi ajutați să se opună cu succes presiunilor sovietice, să poată asigura dezvoltarea democratică a societății românești. În fond, aceasta a fost marea iluzie și marea tragedie a României, a oamenilor politici aflați în fruntea partidelor „istorice", în primul rând a Partidului Național-Țărănesc.

În mod repetat, Iuliu Maniu a intervenit pe lângă guvernul englez pentru a obține un răspuns clar, „dacă da sau nu, România fusese abandonată și destinată să intre în sfera de influență a Rusiei". Pe documentul cerând un astfel de răspuns, W. Churchill a scris și semnat: „Evident, o asemenea eventualitate nu este de admis pentru britanicii noștri"[28]. Astfel, Iuliu Maniu n-a putut afla adevărul, premierul britanic neavând curaj să aducă la cunoștință conaționalilor săi târgul făcut cu Stalin.

În ziua de 15 octombrie 1944, Biroul Partidului Național-Țărănesc a dat publicității un comunicat prin care făcea cunoscut că era „gata să participe la o guvernare de colaborare națională cu partidele Blocului Național-Democrat", pe baza platformei din 20 iunie 1944; dacă „unele partide" din acest Bloc nu ar fi de acord, „Partidul Național-Țărănesc își asumă răspunderea guvernării singur, sau în colaborare cu acele partide din Bloc care acceptă continuarea con-

---

[26] Winston Churchill, *The Second World War. Memories*. London, 1965, p. 200—201; Nicolae Baciu, *Yalta și crucificarea României*, Roma, 1983, p. 152—153.

[27] Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, p. 326.

[28] Nicolae Baciu, *L'Europe de l'Est trahie et vendue*, Paris, 1984, p. 232—233.

lucrării la guvern pe baza unui program care să soluționeze problemele grave ale momentului"[29].

Având în vedere raportul de forțe, influența partidelor istorice în rândul cetățenilor, comuniștii nu-și propuneau efectiv, în acel moment, înlăturarea acestora de la putere. Partidul Comunist ieșit din ilegalitate cu un număr infim de membri, era în plin proces de extindere, urmărind să câștige aderență printre cetățeni, mai ales din rândul muncitorilor. Dr. Petru Groza relata că se afla la Deva când a fost chemat în Capitală „nu numai de comuniști și socialiști, dar și de partidele istorice... La București am chemat pe toți și am spus: «Domnule Maniu, iată suntem aici cu toții. Să întărim guvernul. Luați conducerea». Dar mi-a răspuns domnul Iuliu Maniu: «Nu pot să intru, căci sunt bătrân». Iar mai apoi a spus: «bagă-te dumneata»"[30]. Președintele Partidului Național-Țărănesc căuta să evite asumarea unei răspunderi directe, pentru a nu se uza, mai ales prin aplicarea armistițiului, care conținea multe clauze grele. Pornind de la aceste considerente, liderii Partidului Național-Țărănesc și ai Partidului Național-Liberal doreau menținerea guvernului Sănătescu pe întreaga perioadă a războiului sau chiar până la încheierea tratatului de pace.

La 2 noiembrie, generalul V.P. Vinogradov a trimis lui Constantin Sănătescu o scrisoare prin care, în numele Comisiei Aliate de Control, constata „mersul cu totul nesatisfăcător al aplicării Convenției de armistițiu" și cerea guvernului român „să curme această politică de tărăgănare"[31]. Avertismentul era clar și a contribuit decisiv la grăbirea rezolvării crizei de guvern. În urma tratativelor purtate, conducătorii partidelor istorice au acceptat ideea înlocuirii guvernului de tehnicieni cu un cabinet politic și au recunoscut existența Frontului Național-Democrat.

La 4 noiembrie 1944, s-a constituit guvernul politic de colaborare, prezidat tot de Constantin Sănătescu, în cadrul căruia reprezentanții Frontului Național-Democrat dețineau șase ministere, trei subsecretariate de stat, precum și vicepreședinția Consiliului de Miniștri (prin dr. Petru Groza), în timp ce Partidul Național-Țărănesc conducea următoarele șase departamente: Interne (Nicolae Penescu), Externe (Constantin Vișoianu), Culte și Arte (Ghiță Popp), Economia Națională (Aurel Leucuția), Agricultură și Domenii (Ion Hudiță),

[29] „Dreptatea", I, nr. 44 din 16 octombrie 1944.

[30] Dr. Petru Groza, *Reconstrucția României*, p. 302.

[31] *23 August 1944. Documente*, vol. III, p. 178—179.

Lucrări Publice (Virgil Solomon); de asemenea, național-țărăniștii dețineau trei subsecretariate de stat: la Finanțe (Emil Ghilezan), Educație Națională (Dumitru Căpățâneanu) și Comunicații (Mihai Răutu). La rândul său, Partidul Național-Liberal se afla în fruntea a patru ministere, fapt ce asigura preponderența partidelor istorice în guvern.

La „început de guvernare", Partidul Național-Țărănesc propunea un „veritabil armistițiu politic", care să nu permită readucerea în actualitate a polemicii dintre partide, „încurajând eventuale deosebiri de păreri din sânul guvernului, sau apelând la susțineri de mase"[32].

În timp ce național-țărăniștii și liberalii făceau apel la liniște și la legalitate, Partidul Comunist — acționând pe baza unui scenariu elaborat la Moscova — a declanșat o vastă campanie de subminare a pozițiilor partidelor istorice, urmărind înlăturarea lor de la putere. Sub conducerea comuniștilor, muncitori din marile uzine au trecut la epurarea elementelor „antonesciene" și „colaboraționiste", fără a mai aștepta hotărârile Ministerului de Interne care întârziau[33]. În această acțiune un rol important revenea „gărzilor patriotice", fapt ce a determinat Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal să ceară dezarmarea lor. La îndemnul Partidului Comunist, țăranii din mai multe sate au intrat, în noiembrie 1944, pe moșiile părăsite, trecând la însămânțarea terenurilor arabile. Referindu-se la aceste acțiuni, „Scânteia" din 26 noiembrie 1944 scria: „Nu Mihalache va da pământ țăranilor săraci, ci țăranii înșiși sub conducerea Frontului Național-Democrat îl vor lua. Ei îl și iau de acum. Și bine fac".

Problema noilor autorități locale a constituit obiectul celor mai aprinse controverse. La instalarea sa, Nicolae Penescu a promis organizarea de alegeri comunale[34], dar în guvern au apărut divergențe în legătură cu exercitarea dreptului de vot și cu desfășurarea acestora. Frontul Național-Democrat cerea confirmarea primarilor și prefecților „aleși" de mase, dar ministrul de Interne se opunea.

În cursul lunii noiembrie, acțiunile de înlăturare a autorităților locale au luat amploare, în peste jumătate din totalul județelor fiind instalați prefecți aparținând Frontului Național-Democrat. În fața

---

[32] N. Carandino, *Început de guvernare*, în „Dreptatea", I, nr. 65 din 9 noiembrie 1944.

[33] Arh. ist. centr., Arh. C.C. al P.C.R., fond 49, dos. 8 833, f. 603; dos. 9 283, f. 119—120.

[34] „Dreptatea", I, nr. 64 din 8 noiembrie 1944.

acestei situații, la sugestia lui Iuliu Maniu, miniștrii național-țărăniști și național-liberali și-au dat demisia, provocând o criză guvernamentală și determinându-l pe Sănătescu să-și depună mandatul, la 2 decembrie 1944. Consiliul Frontului Național-Democrat aprecia, într-un comunicat, că răspunderea crizei „cade în întregime asupra elementelor reacționare din conducerea Partidului Național-Țărănesc"[35].

Lupta politică a devenit dramatică, deoarece era limpede că se confruntau două concepții diferite: una — reprezentată, în principal, de Partidul Național-Țărănesc —, care viza revenirea la regimul democratic, parlamentar-constituțional de dinainte de 10 februarie 1938, și cealaltă —, promovată de Partidul Comunist, sprijinit de guvernul de la Moscova și reprezentanții săi în Înalta Comisie Aliată de Control —, care urmărea transformarea radicală a societății românești și trecerea la un sistem similar celui din Uniunea Sovietică.

Deocamdată exista un echilibru de forțe, fapt ce a determinat Frontul Național-Democratic să ducă tratative cu Iuliu Maniu, oferindu-i chiar conducerea noului cabinet. Dr. Petru Groza, acționând ca mandatar al Frontului Național-Democratic, mărturisea: „Am insistat din nou ca domnul Maniu să constituie guvernul, dânsul mi-a răspuns textual, așa după cum s-a știut mai târziu în toată țara: «Ce vrei, colega Groza? Vrei să mă omori? Eu nu mai pot. Eu sunt bătrân»"[36].

Primind demisia lui Sănătescu, regele a încredințat mandatul de formare a noului guvern generalului Nicolae Rădescu. Președintele Partidului Național-Țărănesc și-a exprimat opinia că „Rădescu dispune de toate însușirile necesare pentru a duce la bun sfârșit misiunea în care s-a angajat"[37]. Generalul a încercat să alcătuiască un cabinet de tehnicieni, cu intenția de a evita colaborarea cu Frontul Național-Democrat[38]. Inițial, Partidul Național-Țărănesc a sprijinit ideea guvernului de tehnicieni, dar, înțelegând că el va provoca reacția vehementă a străzii, mobilizată de comuniști, a optat pentru un cabinet politic, de colaborare. După negocieri între Nicolae Rădescu, reprezentanții Frontului Național-Democrat, Partidului Național-

---

[35] „România liberă", II, nr. 109 din 5 decembrie 1944.

[36] Dr. Petru Groza, *Articole, cuvîntări, interviuri. Texte alese*, București, Edit. Politică, 1973, p. 384—385.

[37] Arh. ist. centr., Arh. C.C. al P.C.R., fond 49, dos. 9 270, f. 26.

[38] *Ibidem*, f. 2—3.

Liberal și Partidului Național-Țărănesc, s-a convenit asupra unui program de guvernare.

Pe această bază s-a format, la 6 decembrie 1944, noul guvern care, în privința repartizării mandatelor, nu se deosebea de cel anterior. Singura modificare semnificativă era absența lui Nicolae Penescu, Ministerul de Interne fiind condus de Nicolae Rădescu, președintele Consiliului de Miniștri. Astfel, Partidul Național-Țărănesc pierdea un loc în guvern, practic pe cel mai important în contextul marilor prefaceri prin care trecea România. Iuliu Maniu i-a încredințat lui Nicolae Penescu funcția de secretar general al Partidului Național-Țărănesc, arătând că sprijină întru totul orientarea politică a acestuia.

După constituirea guvernului a urmat o perioadă mai calmă, deoarece, la cererea expresă a generalului Rădescu, partidele participante au convenit asupra unui „armistițiu politic", salutat cu multă satisfacție de Partidul Național-Țărănesc[39].

Consemnând actul formării noului guvern, fostul rege Carol al II-lea nota la 3 decembrie 1944 că Rădescu „n-are nici o suprafață, nici simț politic"[40], iar la 14 ianuarie scria că se vedea „foarte clar mâna lui Maniu și Brătianu" și că „Rădescu n-are nici o capacitate politică, fiind unealta lor, mai ales a primului"[41]. „Armistițiul" a fost rupt la începutul lunii ianuarie 1945, când lupta politică a reizbucnit cu o mare intensitate și violență de limbaj.

În perioada 31 decembrie 1944 — 16 ianuarie 1945, Gheorghe Gheorghiu-Dej, fruntaș de marcă al Partidului Comunist și ministrul Comunicațiilor, a făcut o vizită la Moscova, în timpul căreia s-a stabilit programul de acțiune pentru preluarea puterii[42]. La ședința Consiliului F.N.D. din 24 ianuarie, Gheorghe Gheorghiu-Dej aprecia: „conjunctura politică și militară dinăuntru și din afară indică un guvern de F.N.D."[43]. La 29 ianuarie 1945, „Scânteia" publica *Programul de guvernare al Frontului Național-Democrat*, elaborat din inițiativa Partidului Comunist, în care se afirma categoric: „Experiența făcută cu guvernele de coaliție de până acum arată clar că țara și poporul român au nevoie de un guvern cu adevărat democrat, ieșit din concentrarea într-un singur front — Frontul Național-Democrat — a tuturor

---

39 „Dreptatea", I, nr. 90 din 9 decembrie 1944.

40 Regele Carol II, *Însemnări zilnice* (nota din 3 decembrie 1944).

41 *Ibidem* (nota din 14 ianuarie 1945).

42 Nicolae Rădescu, *Începutul ocupației*, în „Memoria", nr. 6/1990, p. 108.

43 Arh. ist. centr., Arh. C. C. al P. C. R., fond 49, dos. 16/1945, f. 2.

forțelor democratice, legate temeinic pe baza unui program unitar de guvernare a țării, ale cărei probleme vitale să fie imediat soluționate".

Încă din momentul constituirii guvernului Rădescu a luat ființă Comisia pentru Studiul Reformei Agrare, prezidată de ministrul Agriculturii, național-țărănistul Ion Hudiță. Luând cuvântul în cadrul Comisiei, Gheorghe Zane a declarat că Partidul Național-Țărănesc înțelege „să lucreze în mod activ la realizarea unei rapide și cuprinzătoare legi agrare, al cărei scop imediat să fie trecerea pământului din mâna marii proprietăți rurale în mâna țărănimii fără pământ sau cu pământ puțin". La rândul său, Ion Hudiță ținea să precizeze: „nu trebuie să pierdem din vedere că suntem în momentul de față într-un război greu, că armata noastră luptă departe de hotare și când ostașii vor auzi că în țară ne pregătim să dăm pământ acelora care stau aici, cu neîncrederea lor obișnuită în noi, s-ar putea să se strecoare îndoiala în sufletele lor; și îndoiala în sufletul unei armate este un lucru foarte grav pentru țară, care vrea să continue războiul cu totalitatea forțelor sale în vederea obținerii victoriei finale"[44]. În consecință, el afirma că reforma putea fi înfăptuită efectiv numai după încheierea războiului.

La 10 februarie 1945, Partidul Național-Țărănesc a depus în Comisie proiectul unei cuprinzătoare reforme agrare. Documentul, prezentat de Gheorghe Zane, preconiza: exproprierea tuturor proprietăților rurale având peste 30 de hectare în zona de deal și de munte și peste 50 de hectare în zona de șes; exproprierea totală a pământului aparținând cetățenilor români care s-au refugiat în țările cu care România era în stare de război, celor care erau plecați de peste cinci ani din țară fără o misiune oficială, precum și criminalilor de război și vinovaților de dezastrul țării. Se exceptau de la expropriere domeniile regale, terenurile aparținând bisericilor, episcopiilor, mănăstirilor, așezămintelor culturale și de binefacere. Exproprierea urma să se realizeze imediat, dar „împărțirea deplină a pământului se va face abia după demobilizarea armatei"; se preciza că cei expropriați vor fi despăgubiți, cuantumul despăgubirii urmând a fi stabilit printr-o lege anume[45]. Solicitat să-și spună cuvântul asupra proiectului depus de Partidul Național-Țărănesc, Romulus Zăroni a declarat, în numele Frontului Național-Democratic, că nu are încredere că guvernul

---

[44] „Dreptatea", I, nr. 99 din 20 decembrie 1944.

[45] *Proiect de lege de expropriere pentru împroprietărirea țăranilor*, în „Ardealul", V, nr. 245 din 15 februarie 1945.

Rădescu va înfăptui reforma agrară, drept care se retrage din Comisie[46].

În aceeași zi, 10 februarie 1945, Comitetul Central al Frontului Plugarilor a dat publicității un manifest către țărani, în care se afirma: „De la guvernul care este acum la putere, voi nu aveți nimic bun de așteptat, căci în acest guvern cei mai mulți miniștrii — trimiși acolo de conducerile Partidelor Național-Țărănist și Național-Liberal — nu vor ca voi să fiți împroprietăriți". Manifestul cerea țăranilor „să treacă imediat la înfăptuirea reformei agrare, dând asigurări că guvernul Frontului Național-Democratic va consfinți prin lege lucrările de confiscare a moșiilor și de împroprietărire a țăranilor"[47]. Răspunzând apelului ce i s-a adresat, țărănimea a trecut în masă la ocuparea pământurilor moșierești, neținând seama de atitudinea autorităților locale și a președintelui Consiliului de Miniștri.

Problema „democratizării" aparatului de stat a prilejuit ample confruntări politice. Apreciind că guvernul Rădescu nu urmărea o reală democratizare, Partidul Comunist a făcut apel la mase, care au luat cu asalt primăriile și prefecturile, astfel că până la sfârșitul lunii februarie 1945 în peste 50 de județe erau instalați primari și prefecți aparținând Frontului Național-Democrat.

În acest context, la 11 februarie 1945, generalul N. Rădescu, președintele Consiliului de Miniștri, a ținut un discurs în sala „Aro" din București, în care a spus: „Patimile politice au fost întotdeauna la noi în mare cinste și nici acum nu sunt altfel. Acum, ca totdeauna, sunt ambiții care nu se pot stăpâni, iar cei care sunt stăpâniți de ele nu au astâmpăr; se zvârcolesc și încearcă, chiar cu prețul îngenunchierii țării, să și le satisfacă. Sunt apoi oameni cărora le convine haosul, fiindcă în haos oricine își găsește loc de uneltit". El a luat atitudine împotriva celor care criticau guvernul, apreciind că nici unui ministru „nu i se poate arunca epitetul de sabotor sau reacționar", a declarat că „reforma agrară nu se poate și nu trebuie să fie înfăptuită decât după încetarea războiului", a dat asigurări că „atâta timp cât frânele guvernării vor fi în mâinile mele voi apăra, cu orice preț liniștea și ordinea în țară"[48].

În ședința Consiliului de Miniștri din 16 februarie 1945, Rădescu a fost și mai tranșant: „În situația pe care o am, mă voi opune

---

[46] *6 Martie 1945. Masele populare — forța hotărîtoare în instaurarea puterii revoluționar-democratice a muncitorilor și țăranilor*, București, Edit. Politică, 1982, p. 229.

[47] „Scânteia", II, nr. 136 din 11 februarie 1945.

[48] Arh. ist. centr., fond M.P.N. Presa Internă, dos. 25/1945, f. 51—61; *23 August 1944. Documente*, vol. IV, p. 148—153.

din toate puterile, și dacă este nevoie să ajungem la război civil, îl vom face, domnilor, oricare ar fi rezultatul"[49]. Poziția sa a fost sprijinită de miniștrii național-țărăniști. Virgil Solomon declara, în aceeași ședință, că „este natural ca președintele Consiliului de Miniștri, care este armonizatorul acțiunii noastre, să facă tot ce-i stă în putință ca să se întroneze legalitatea"[50].

În zilele de 4—11 februarie 1945 s-a desfășurat la Ialta conferința șefilor de stat din Uniunea Sovietică, Marea Britanie și S.U.A. Cu acel prilej, Stalin, Churchill și Roosevelt au ajuns la „acordul comun de a duce o politică comună din partea celor trei guverne ale lor în timpul perioadei temporare de instabilitate în Europa eliberată și aceea de a ajuta popoarele Europei eliberate de sub dominația Germaniei naziste și popoarelor foste satelite ale Axei, să rezolve prin mijloace democratice problemele lor politice și economice cele mai urgente"[51]. Dincolo de această formulare eliptică, mulți politologi aveau să afirme că la Ialta s-a realizat împărțirea Europei, statele din zona centrală și sud-est europeană căzând în sfera de dominație sovietică*. Dar, în fapt, la Ialta s-au confirmat decizii luate anterior, în primul rând cele de la Moscova, din octombrie 1944.

Liderii politici români — între care cei ai Partidului Național-Țărănesc — nu au înțeles substratul adânc al înțelegerii de la Ialta și au continuat să creadă și să spere că „englezii și americanii" nu vor sacrifica România, ci o vor ajuta să revină pe drumul democrației. A fost o gravă iluzie, pe care mulți au plătit-o cu propria lor viață.

În privința modalităților concrete de acțiune, Partidul Național-Țărănesc nu s-a adaptat cu suficientă elasticitate noilor realități, generate de starea de spirit a cetățenilor care, după șase ani de regimuri totalitare, simțeau nevoia să se exprime, să participe la viața publică, să „rupă cu trecutul". Însuși programul național-țărăniștilor rămăsese, în esență, cel din 1935, fiind insuficient racordat cerințelor concrete, survenite după 23 august 1944. Prin aceasta, Partidul Național-Țărănesc a lăsat câmp de acțiune altor forțe politice, și în primul rând Partidului Comunist.

Este un fapt că Partidul Comunist a reușit să antreneze la viața publică zeci și sute de mii de cetățeni, animați de credința că

---

[49] Arh. ist. centr., Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dos. 8 495, f. 4.

[50] Arh. ist. centr., Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dos. 8 495, f. 37.

[51] *Relații internaționale în acte și documente*, vol. II, p. 185.

* Vezi, pe larg, Nicolae Baciu, *Ialta și crucificarea României*; Valeriu Florin Dobrinescu, *România și organizarea postbelică a lumii*, București, Edit. Academiei, 1988.

stă în putința lor să clădească „o lume mai dreaptă și mai bună". Alături de preocuparea pentru sporirea propriilor rânduri și fortificarea organizațiilor care-l urmau (Frontul Plugarilor, sindicate, Uniunea Populară Maghiară etc.), Partidul Comunist a acționat pentru crearea de breșe în sânul partidelor istorice. De la liberali a reușit să atragă o masivă grupare în frunte cu Gheorghe Tătărescu, care s-a pronunțat pentru colaborarea cu Partidul Comunist, inclusiv la guvern[52].

Sciziunea în Partidul Național-Țărănesc a fost mai dificilă, dar ea a reușit, datorită lui Anton Alexandrescu, care, la 23 februarie 1945 a lansat un apel prin care se desolidariza de politica promovată de Iuliu Maniu și cerea aderarea la Platforma Frontului Național-Democrat[53]. Sciziunea produsă n-a avut urmări materiale deosebite, noua grupare dobândind o anumită aderență doar în unele județe din Muntenia și Oltenia; printre fruntașii săi se numărau persoane puțin cunoscute: Teo Simionescu, Aurel Potop, Ioan D. Ioan, Iosif Ardeleanu etc. Efectul a fost însă în primul rând moral și politic, deoarece s-a făcut un prim pas pe calea creării unui Partid Național-Țărănesc care să fie contrapus celui prezidat de Iuliu Maniu.

Ideea colaborării cu Frontul Național-Democrat și a evitării politicii de confruntare a fost împărtășită și de dr. N. Lupu, care a purtat discuții cu reprezentanții acestuia peste capul lui Iuliu Maniu[54]. Președintele Partidului Național-Țărănesc a rămas ostil oricărei colaborări cu Frontul Național-Democratic și urmărea strângerea legăturilor cu Partidul Național-Liberal prezidat de C.I.C. Brătianu, pentru a edifica o societate democratică întemeiată pe Constituția din 1923.

În cursul lunii februarie 1945, din inițiativa Partidului Comunist, s-au organizat mari adunări, pe întreg cuprinsul țării, în cadrul cărora se cerea demisia lui Rădescu, calificat ca fascist, reacționar etc., și formarea unui guvern în frunte cu dr. Petru Groza, președintele Frontului Plugarilor. În același timp, acțiunea de ocupare a primăriilor și prefecturilor s-a generalizat. În fața acestei situații, la 24 februarie 1945, generalul N. Rădescu a transmis comandantului Corpului 7 Armată ordinul: „Dacă manifestanții încearcă să ocupe cu forța instituțiunile publice se vor face somațiunile legale, după care

---

[52] Arh. ist. centr., Arh. C. C. al P. C. R., fond 49, dos. 18/1945, f. 5—6.

[53] „Ardealul", V, nr. 254 din 25 februarie 1945.

[54] Arh. ist. centr., Arh. C.C. al P.C.R., fond 49, dos. 9 271, f. 15—16.

se va trage o primă salvă în aer. Dacă nu se retrag și continuă a încerca să ocupe instituțiile, armata își va face datoria: va trage"[55].

Într-adevăr, ziua de 24 februarie a fost marcată de mari manifestații în numeroase localități din țară și de momente sângeroase. Cele mai grave s-au petrecut în Piața Palatului Regal din București. Iată relatarea generalului Schuyler, reprezentantul S.U.A. în Comisia Aliată de Control, făcută în ziua de 25 februarie: „Comuniștii și alte partide care formează Frontul Național-Democrat au organizat ieri la ora 14 o demonstrație. O mulțime de aproximativ 50 000 de oameni s-a adunat în Piața Națiunii unde liderii comuniști ca Gheorghiu-Dej, Ana Pauker și alții au rostit cuvântări. Ei au defilat pe Calea Victoriei până la Palatul Regal, unde au demonstrat până la ora 19. În timpul defilării, o mulțime de aproximativ 500 de persoane, mare parte din ele înarmate cu bâte, au încercat să pătrundă în Ministerul de Interne, unde se află biroul primului ministru. Soldații plasați acolo, ca măsură de precauție, au tras focuri de armă pe deasupra capetelor mulțimii. Ca urmare a unui schimb sporadic de focuri, care a durat aproape o oră, cel puțin o persoană a fost omorâtă și șapte rănite"[56]. În comunicatul Agenției TASS din 24 februarie, se afirma: „Dis-de-dimineață, la București și în alte orașe ale României, au început mari manifestații ale Frontului Național-Democrat. Manifestanții cer lupta hotărâtă contra fascismului, epurarea aparatului de stat și schimbarea guvernului Rădescu. Pe la orele 5 p.m., unitățile militare române, care erau masate în clădirea Ministerului de Interne, au deschis focul împotriva manifestanților. În același timp, au deschis focul și din alte edificii publice. Sunt morți și răniți. Manifestația a continuat toată ziua. De asemenea, la Craiova, Brașov și Caracal au avut loc mari manifestații ale Frontului Național-Democratic, în cursul cărora unitățile militare și jandarmii au tras contra muncitorilor"[57].

În seara zilei de 24 februarie, generalul Nicolae Rădescu a rostit o cuvântare la postul național de radio, arătând că tulburările au fost provocate de „niște indivizi fără neam și fără Dumnezeu, care au trădat poporul, pornind cu foc în țară, peste mormintele proaspete ale ostașilor noștri". El a apreciat că „o mână de inși, conduși de doi venetici, evreica Ana Pauker și ungurul Vasile Luca, caută prin teroare

---

[55] *Ibidem*, dos. 9 275, f. 71.

[56] Arh. ist. centr., Colecția microfilme S.U.A., r. 693, c. 279—280.

[57] *23 August 1944. Documente*, vol. IV, p. 191.

să pună mâna pe putere"[58]. Acesta a fost, așa cum aprecia Arthur Gould Lee, „ultimul glas ostil comunismului care a răsunat la postul de radio București"[59]. După această dată, cenzura exercitată de Comisia Aliată de Control (Sovietică) nu a mai permis decât exprimarea de adeziuni la politica Partidului Comunist.

După evenimentele grave din 24 februarie, un grup de generali și ofițeri superiori a dat publicității un comunicat prin care anunțau că se desolidarizează de „acțiunea și de declarațiile d-lui general Rădescu, considerându-le pe amândouă dăunătoare intereselor armatei și țării"[60]. Acest act, fără precedent în analele armatei române, a fost salutat de „Scânteia" — organul central de presă al Partidului Comunist Român. Ziarul „Dreptatea" își exprima dezacordul față de „atacurile unor ofițeri împotriva reprezentantului puterii civile, funcționând legal în virtutea unor investituri prevăzute de lege"[61]. Organul de presă național-țărănist n-a pregetat să-l pună în cauză și pe rege, susținând că suveranul nu putea trece la schimbarea guvernului înainte de organizarea de alegeri parlamentare[62].

Dând curs „sugestiilor" făcute de sindicate, muncitorii tipografi au refuzat să mai tipărească ziarul, astfel încât „Dreptatea" și-a suspendat apariția la 1 martie 1945, Partidul Național-Țărănesc găsindu-se în imposibilitatea de a mai utiliza principalul său mijloc de propagandă politică. La 4 martie 1945 a încetat să apară și gazeta „Dreptatea țăranilor". În România începea să se experimenteze un nou tip de „democrație", în care libertatea presei era la discreția muncitorilor tipografi, care refuzau să tipărească ziare „reacționare". Evident, o făceau la indicația expresă — și uneori sub presiunea — sindicatelor și a Partidului Comunist Român.

Evenimentele din România erau „pilotate" de guvernul sovietic. Presa și postul de radio Moscova exprimau limpede indicațiile Kremlinului. Iată câteva extrase din jurnalul lui Grigore Gafencu:

26 ianuarie 1945: „Radio Moscova și «Pravda» atacă din nou pe Maniu. Fruntașul transilvănean este învinuit că ar fi avut, odinioară, legături cu Garda de Fier"[63].

---

[58] Apud Grigore Gafencu, *Jurnal, loc. cit.*, f. 330; Nicolleta Franck, *O înfrângere în victorie (1944–1947)*, București, Edit. Humanitas, 1992, p. 159.

[59] Arthur Gould Lee, *op. cit.*, p. 146.

[60] „Frontul Plugarilor", II, nr. 24 din 28 februarie 1945.

[61] *Democrația și armata*, în „Dreptatea", I, nr. 141 din 1 martie 1945.

[62] Ion Livianu, *Manifestațiile F.N.D.-ului, Ibidem*, nr. 138 din 25 februarie 1945.

[63] Grigore Gafencu, *Jurnal*, vol. II, *loc. cit.*, p. 292.

10 februarie: „Radio Moscova anunță: România se află în pragul unor evenimente însemnate. Un nou guvern va fi constituit pe baza programului Frontului Național-Democrat"[64].

20 februarie: „«Pravda» califică pe Maniu: șeful fasciștilor și al criminalilor".

27 februarie: „Radio Moscova ia, pe față, apărarea Frontului Democratic, cere arestarea lui Rădescu și denunță «fascismul» lui Maniu"[65].

După evenimentele din 24 februarie 1945, din inițiativa Frontului Național-Democrat au fost organizate mari manifestații la care se cerea demiterea imediată a lui Rădescu și formarea unui nou guvern, în frunte cu dr. Petru Groza[66].

În acest context, Andrei Vîșinski, primul locțiitor al comisarului poporului pentru afacerile externe al U.R.S.S., s-a deplasat la 26 februarie 1945 în România, unde a avut repetate discuții cu regele Mihai. Emisarul guvernului sovietic nu a ezitat să declare că N. Rădescu era „fascist", epitet aplicat și susținătorilor lui, în frunte cu Iuliu Maniu[67]; și cum, potrivit Convenției de armistițiu, fascismul trebuia eradicat din România, concluzia era limpede.

Aflând despre demersurile lui Vîșinski, reprezentanții Marii Britanii și S.U.A. în Comisia Aliată de Control — Stevenson și Burton Y. Berry — au propus, la 28 februarie, o „consultare prealabilă", asupra situației și stabilirea unui punct de vedere comun privind rezolvarea crizei de guvern din România[68]. Dar Vîșinski a răspuns abia la 5 martie, arătând că Uniunea Sovietică aprecia că noul guvern român trebuia să fie „cu adevărat democratic" pentru „a asigura în România, care reprezenta spatele frontului Armatei Roșii, ordinea și liniștea, asigurând totodată îndeplinirea onorabilă și conștiincioasă a condițiilor Convenției de Armistițiu. Pe lângă aceasta, consider necesar să vă atrag atenția — scria Vîșinski — asupra faptului că, Conferința din Crimeea cere smulgerea din rădăcină a ultimelor urme ale nazismului și fascismului, ceea ce constituie, de asemenea, o sarcină importantă a noului guvern român"[69].

---

[64] *Ibidem*, p. 317.

[65] Grigore Gafencu, *Jurnal*, vol. II, *loc. cit.*, p. 328; 335.

[66] Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 9/1945, f. 17—27.

[67] Nicolette Franck, *La Roumanie dans l'engrenage*, Paris/Bruxelles, 1977, p. 119—121; Arthur Gould Lee, *op. cit.*, p. 150—152.

[68] *23 August 1944. Documente*, vol IV, p. 220—222.

[69] *Ibidem*, p. 239.

Intervențiile lui Constantin Vișoianu pe lângă diplomații S.U.A. și Marii Britanii în România, pentru obținerea unui sprijin în favoarea soluției preconizate de rege, ca și speranțele puse în „veștile" de la Washington și Londra s-au dovedit a fi iluzorii[70]. Guvernele american și englez erau preocupate să nu-l „supere" pe Stalin, astfel încât — în jocul lor politic — România, Bulgaria, Polonia, Cehoslovacia nu contau, iar apelurile disperate ce le-au fost adresate au rămas fără ecou. De altfel, și într-o analiză întocmită de Departamentul de Stat al S.U.A. se aprecia că Berry „nu a fost niciodată consultat ca reprezentant al unei puteri având în România interese comparabile cu ale Rusiei" și că „prin acțiunile sale, Vîșinski nu a ținut seama de punctul de vedere american"[71].

Forma concretă de manifestare a lui Vîșinski la București a avut și note „pitorești": izbirea cu pumnul în biroul regelui și spargerea cristalului, trântirea ușii și căderea unei cantități apreciabile de mortar; afirmațiile: „La Ialta nu s-a vorbit despre Rădescu", „Ialta sunt eu"[72]. În momentul când Vîșinski se despărțea, enervat, de rege, tancurile sovietice apăreau pe Calea Victoriei, înconjurând Palatul Regal. Armata română era dezarmată[73], o mare mulțime de oameni era adunată în Piața Națiunii, mobilizată de Partidul Comunist.

În timpul acestei crize, Iuliu Maniu l-a sfătuit pe rege să reziste, să formeze un guvern „de colaborare", așa cum exista „în mai toate statele aflătoare în război" și să „nu se încline în fața sovieticilor", deoarece un guvern condus de Petru Groza „ar echivala cu o condamnare la moarte a democrației în România"[74].

La rândul său, Partidul Comunist aprecia că „între forțele democratice grupate în Frontul Național-Democratic și alăturate lui, pe de o parte, și reacțiunea concentrată în jurul conducătorilor partidelor «istorice» pe de altă parte — nu mai pot exista căi de înțelegere, căi de compromis". În același timp se arăta că „F.N.D. nu a exclus posibilitatea colaborării, pe baza programului de guvernare, cu

---

[70] Nicolette Franck, *op. cit.*, p. 173—174; Arthur Gould Lee, *op. cit.*, p. 147—153.

[71] Arh. ist. centr. Colecția microfilme S.U.A., r. 667, c. 288—290.

[72] Vezi detalii în N. Baciu, *op. cit.*, p. 186—189.

[73] *23 August 1944. Documente*, vol. IV, p. 234.

[74] Ion Livianu, *Manifestațiile F.N.D.-ului*, în „Dreptatea", II, nr. 138 din 25 februarie 1945; Nicollete Franck, *op. cit.*, p. 173—174.

elementele democratice din partidele «istorice» care înțeleg să rupă cu reacționarii proțăpiți în conducere"[75].

Regele a însărcinat, la 2 martie 1945, pe dr. Petru Groza cu formarea guvernului și a insistat ca acesta să cuprindă și reprezentanți ai Partidului Național-Țărănesc și Partidului Național-Liberal. Pe această bază, dr. Petru Groza a tratat cu Iuliu Maniu, invitându-l să intre în guvern[76]. Discuții similare au avut loc și cu Ion Mihalache, precum și cu dr. N. Lupu[77], dar nici unul n-a fost de acord să facă parte dintr-un guvern al Frontului Național-Democrat. Solicitat de rege, Iuliu Maniu a acceptat doar să participe la un guvern care ar fi fost prezidat de președintele Înaltei Curți de Casație[78].

În ziua de 6 martie, la ora 18, dr. Petru Groza a prezentat lista guvernului, pe care regele a trebuit să o accepte. Trei ore mai târziu, mareșalul Rodion Malinovski (venit de pe front) și Andrei Vîșinski se aflau la Palatul Regal din București spre a-l felicita pe Mihai I pentru decizia luată[79]. Soluția impusă de Kremlin devenise o realitate prin formarea guvernului Groza.

În comunicatul Frontului Național-Democrat, publicat la 8 martie 1945, se făcea cunoscut că „în cursul tratativelor pentru formarea guvernului, dl. prim-ministru dr. Petru Groza a propus partidelor Național-Țărănesc și Național-Liberal să-și desemneze reprezentanții în guvern, oferind fiecăruia dintre ele câte două-trei locuri ministeriale. Conducătorii acestor partide, domnii Maniu, Mihalache, Lupu și Brătianu au respins aceste oferte. Totuși, în guvernul de concentrare a forțelor democrate, format de dl. dr. Petru Groza din partea partidelor Național-Țărănesc și Național-Liberal au intrat reprezentanții grupărilor disidente ale acestor partide"[80].

La rândul său, Partidul Național-Țărănesc făcea cunoscut că dr. Petru Groza a cerut acestui partid să participe „cu doi-trei miniștri fără portofolii, ca simpli observatori ai acțiunii de guvern. Conducerea Partidului Național-Țărănesc a respins această ofertă". La solicitarea regelui de a participa la guvern, Delegația Permanentă a Partidului

---

75 „ România liberă", III, nr. 182 din 3 martie 1945.

76 Dr. Petru Groza, *Articole, cuvîntări, interviuri. Texte alese*, p. 347.

77 Ioan Simion, *Momentul politic: dr. N. Lupu, 6 martie 1945*, în „Dreptatea nouă", I, nr. 13 din 6 iulie 1945.

78 Aron Petric (coordonator), Traian Caraciuc, Ștefan Lache, Nicolae Petreanu, *Pentru Republică în România*, p. 156.

79 Nicolette Franck, *op. cit.*, p. 177.

80 „Scânteia", II, nr. 161 din 8 martie 1945.

Național-Țărănesc „a acceptat, în principiu, să colaboreze cu guvernul prezidat de dl. Groza" pe baza respectului principiilor constituționale, căutând mai ales să fie asigurate drepturile, libertățile cetățenești, funcționarea sinceră a instituțiilor democratice, libertatea presei, a muncii, a întrunirilor etc. Delegațiunea Permanentă ceruse, de asemenea, exproprierea imediată, în virtutea unei legi, în sensul proiectului pe care reprezentanții partidului l-au depus deja în Comisiunea Agrară." Dar dr. Petru Groza n-a intrat în discutarea acestor condiții, precizând doar că guvernul „trebuia să asigure majoritatea pentru F.N.D. și că ministerele, de Interne, Apărării Naționale și Externe trebuiau să aparțină F.N.D.". În acest comunicat se făcea precizarea că Partidul Național-Țărănesc „va lupta pentru libertate și democrație, cu aceeași credință în programul și metodele sale democratice, ca și cu aceeași loialitate față de cei trei mari Aliați, făcând să triumfe astfel libera voință a națiunii, care nu acceptă acest guvern a cărui ideologie și metode sunt străine sufletului națiunii."[81]

2. PARTIDUL NAȚIONAL-ȚĂRĂNESC ÎNTRE 6 MARTIE 1945 ȘI 19 NOIEMBRIE 1946

Instalarea guvernului prezidat de dr. Petru Groza s-a produs într-un context internațional în care Marile Puteri își promovau interesele proprii în statele mici și mijlocii, în conformitate cu politica sferelor de influență[1]. În această zonă, rolul decisiv îl avea guvernul de la Moscova, care sprijinea venirea la putere a partidelor comuniste. Ele participaseră activ la mișcarea de rezistență, în unele țări având un rol conducător. Este cazul Iugoslaviei, unde încă din noiembrie 1943 Vecea Antifascistă de Eliberare Națională a ales Comitetul Național în frunte cu Iosip Broz Tito. În Albania, conducerea guvernului a fost preluată de Enver Hodja în octombrie 1944. De la 9 septembrie 1944, puterea în Bulgaria se afla în mâinile Frontului Patriei, în care rolul

[81] Arh. ist. centr., Arh. C. C. al P. C. R., fond 103, dos. 8190, f. 28—29.

[1] Vezi, pe larg, *Iuliu Maniu în fața istoriei*, Coordonator Gabriel Țepelea, București, Edit. Gândirea Românească, 1993, p. 91—119; Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea României. Percepții anglo-americane*, București, Edit. Iconica 1993, p. 144—178; Corneliu Bogdan și Eugen Preda, *Sferele de influență*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1986 (cap. III); Nicolae Baciu, *Yalta și crucificarea României* (cap. 28).

decisiv îl aveau comuniștii. În favoarea partidelor comuniste evoluau evenimentele din Polonia, Cehoslovacia și Ungaria.

România se încadra în acest context geo-politic european. Având o influență scăzută în rândul maselor, Partidul Comunist a acționat cu multă dibăcie. În guvernul de la 6 martie 1945 erau reprezentate șase formațiuni politice; din cele 18 portofolii ministeriale, comuniștii dețineau numai cinci, între care cel al Internelor, decisiv pentru evoluția politică a țării în acea perioadă de aprige confruntări. O semnificație deosebită avea participarea grupării liberale condusă de Gheorghe Tătărescu (aceasta deținând vicepreședinția Consiliului de Miniștri și Ministerul de Externe), precum și a celei național-țărăniste a lui Anton Alexandrescu. Este drept că această grupare nu avea influență politică, iar impactul moral s-a dovedit a fi important în lupta împotriva Partidului Național-Țărănesc prezidat de Iuliu Maniu.

Reprezentantul S.U.A. în România, Burton Y. Berry, îl informa pe secretarul de stat că în tot timpul desfășurării crizei de guvern din România, Iuliu Maniu „nu a cerut niciodată să se întâlnească cu cineva din cadrul misiunii noastre sau de la reprezentanța americană pe lângă Comisia Aliată de Control", iar după formarea guvernului Groza, președintele Partidului Național-Țărănesc „ar fi afirmat în fața unui reporter că este foarte dezamăgit de faptul că Statele Unite și Marea Britanie nu l-au sprijinit pe rege, întrucât el consideră că acesta din urmă fusese forțat, simțind că a fost abandonat de americani și britanici, să-l accepte pe dr. Groza"[2].

La vremea respectivă, schimbarea de guvern ue la 6 martie 1945 nu a fost receptată ca o modificare esențială, cu adânci repercusiuni istorice. Mulți oameni erau mulțumiți că „s-a schimbat ceva", că noul guvern a trecut la adoptarea unor măsuri pozitive. Între acestea, la loc de frunte se află legiferarea reformei agrare la 23 martie 1945, în urma căreia au fost expropriate 1 468 946 ha, dintre care 1 109 562 ha au fost împărțite la 917 777 familii de țărani[3]. Referindu-se la reforma agrară, organul central de presă al Frontului Plugarilor nu ezita să-și exprime într-o manieră foarte tranșantă opinia politică, materializată în lozincile: „Trăiască guvernul Groza care a dat pământ țăranilor! Jos Maniu, dușmanul dovedit al democrației!"[4].

---

[2] Arh. ist. centr., Colecția Microfilme, S.U.A., r. 664, c. 1 130—1 133.

[3] „Monitorul oficial", nr. 68, bis din 23 martie 1945; Vezi, pe larg, Mihail Rusenescu, *Date privind politica agrară a României (martie 1945—februarie 1949)*, în „Studii și materiale de istorie contemporană", vol. III, 1978.

[4] „Frontul Plugarilor", I, nr. I, nr. 166 din 24 august, 1945.

Evident, reforma agrară a afectat baza socială a Partidului Național-Țărănesc, în rândurile sale existând mai mulți moșieri, proveniți mai ales din fosta aripă conservatoare (takistă).

În scopul dislocării unor forțe cât mai importante din rândul partidelor istorice s-a desfășurat o susținută campanie de înființare a unor noi partide cu titulaturi identice. Astfel, în iulie 1945 mai multe cadre, provenind din 20 de organizații județene ale Partidului Național-Țărănesc, întrunite într-o consfătuire pe țară, au hotărât crearea unui nou Partid Național-Țărănesc, sub conducerea lui Anton Alexandrescu[5]. În aceeași lună, s-a constituit Partidul Național-Liberal, sub președinția lui Gheorghe Tătărescu, care a atras după sine o mare parte a fruntașilor partidului condus de Constantin I.C. Brătianu.

La 9 mai 1945 a luat sfârșit cel de-al doilea război mondial în Europa, prin capitularea necondiționată a Germaniei. România a participat cu întregul său potențial — uman și material — la înfrângerea hitlerismului[6]. Partidul Național-Țărănesc a susținut acest efort, sperând că România va obține un statut internațional mai bun

În cadrul acțiunilor privind organizarea lumii postbelice, un rol important a îndeplinit Conferința de la Potsdam (17 iulie — 2 august 1945). Conferința a discutat și problema încheierii tratatelor de pace cu Italia, Bulgaria, Finlanda, România și Ungaria. Într-o discuție cu I. V. Stalin, președintele S.U.A. s-a referit la neaplicarea Declarației de la Ialta, la care liderul de la Kremlin a replicat: „Un guvern liber ales, în oricare din aceste țări, va fi un guvern antisovietic, ceea ce eu nu pot admite"[7]. Truman a rămas fără replică. În acest timp, Iuliu Maniu a expediat la Potsdam mesaje prin care solicita sprijinul marilor puteri în vederea constituirii în România a unui guvern reprezentativ, format din toate forțele democratice, care să prezideze alegeri libere[8]. În cadrul Conferinței, delegații S.U.A. și Marii Britanii au apreciat că guvernele din Bulgaria, România și Ungaria nu erau reprezentative și ca atare au refuzat să le recunoască și să înceapă tratative de pace cu ele. Această poziție a venit, de fapt, în sprijinul Partidului Național-Țărănesc și Partidului Național-Liberal care urmăreau înlăturarea guvernului Groza. Imediat, Iuliu Maniu a intervenit pe lângă regele Mihai,

---

[5] „Dreptatea nouă", I, nr. 15 din 18 iulie 1945.

[6] Vezi, pe larg, *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. II și III, București, Edit. Militară, 1989.

[7] Nicolae Baciu, *Yalta*..., p. 189.

[8] Ion Enescu, *Politica externă a României în perioada 1944—1947*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 129.

cerându-i „să treacă la instituirea noului guvern", întrucât cel existent nu fusese recunoscut de Conferința de la Potsdam*.

Dar, la 6 august 1945, Uniunea Sovietică, „ținând seama de participarea activă a României începând de la 23 august 1944 în lupta de partea Aliaților, în contra Germaniei hitleriste, precum și de îndeplinirea loială de către România a obligațiilor luate prin Convenția de armistițiu", a hotărât să restabilească relații diplomatice cu țara noastră[9]. Acest act reprezenta, fără îndoială, un sprijin politic internațional acordat guvernului Groza. Cu exact o lună în urmă, la 6 iulie 1945, Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S. acordase regelui Mihai I Ordinul „Victoria", cea mai înaltă distincție sovietică, act care avea, în acel context, o reală semnificație politică[10].

Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu au continuat să-și pună speranțe în nerecunoașterea guvernului Groza de către S.U.A. și Marea Britanie. Aceste speranțe au fost stimulate de raportul președintelui Truman către națiune, difuzat de postul de radio „Vocea Americii" la 19 august 1945, în care se spunea: „Vă amintiți că la Ialta s-a stabilit ca cele trei guverne să asume o răspundere comună pentru a ajuta țările eliberate și satelite din Europa să stabilească guverne cu o largă reprezentare a elementelor democratice din rândul populației. Această răspundere se menține în continuare. Noi o recunoaștem ca o răspundere comună a celor trei guverne. În Declarația de la Potsdam ea a fost reluată cu privire la România, Bulgaria și Ungaria. Aceste națiuni nu trebuie să fie sfere de influență a nici uneia dintre puteri"[11].

Cu o zi înainte, la 18 august, Roy Melbourne, locțiitorul reprezentantului S.U.A. în România, a prezentat ministrului de Externe Gheorghe Tătărescu o notă verbală în care arăta că guvernul american „nu are nici o obiecțiune de făcut reluării raporturilor diplomatice între U.R.S.S. și România", dar că S.U.A. „dorește în această țară instituirea unui regim reprezentativ al opiniunii publice române, constituit din toate grupările democratice ale țării". În consecință, făcea cunoscut că S.U.A. nu „admite să aibă tratative și nici să semneze un tratat de pace final româno-american, decât cu un guvern reprezentativ, democratic, deplin recunoscut de către Casa Albă"[12].

---

* Gh. Țuțui și Gh. I. Ioniță, *Anii tumultuoși ai luptei pentru republică*, București, Edit. Militară, 1978, p. 50—65.

9 „Scânteia", II, nr. 295 din 8 august 1945.

10 Arh. ist. centr., fond. Casa Regală, dos. 19/1945, f. 21.

11 Alexander Cretzianu, *The lost opportunity*, p. 158.

12 Ioan Scurtu, *Contribuții privind viața politică...*, p. 574.

Ministrul de Externe român a respins nota, declarând-o nulă și neavenită, deoarece S.U.A. nu se putea adresa direct unui guvern pe care nu-l recunoștea, ci numai prin intermediul Înaltei Comisii Aliate de Control.

Pe acest fond dătător de speranțe pentru opoziția din România, în seara zilei de 20 august a avut loc o consfătuire la care au participat reprezentanți ai partidelor istorice, ai Palatului, precum și Roy Melbourne. A doua zi, 21 august, s-a desfășurat o întâlnire între Iuliu Maniu, C.I.C. Brătianu, C. Titel Petrescu, Barbu Știrbey și Grigore Niculescu-Buzești, în cadrul căreia s-a hotărât să se recomande regelui înlocuirea guvernului Groza[13]. Pe această bază, regele Mihai a chemat la Palat pe semnatarii Declarației de constituire a Blocului Național-Democratic din 20 iunie 1944 (Iuliu Maniu, C.I.C. Brătianu, C. Titel Petrescu și Lucrețiu Pătrășcanu), consultându-i asupra poziției față de nota reprezentantului S.U.A. În timp ce Maniu, Brătianu și Petrescu s-au pronunțat pentru un guvern de concentrare, Pătrășcanu a cerut menținerea guvernului existent.

Regele a avut apoi o discuție cu Groza, cerându-i „să-l ajute" să iasă din situația în care se afla, ca urmare a notei americane, întărită de una britanică, ce-i fusese înmânată direct. Groza a afirmat că cele două note nu aveau nici o valoare, deoarece ele trebuiau să fie trimise prin Înalta Comisie Aliată de Control, și în plus regele nu putea primi note diplomatice, acest drept avându-l numai guvernul. În fața acestei situații, Mihai I a decis să se adreseze reprezentanților celor trei mari puteri cu formula: „Având în vedere că președintele Consiliului, Groza, refuză să-și dea demisia, rog să interveniți"[14].

Desigur că, în mod normal, conform prescripțiilor constituționale, președintele Consiliului de Miniștri fiind numit de rege, tot suveranul avea dreptul să-i ceară demisia. În istoria României nu se mai întâmplase un caz în care regele să ceară demisia guvernului și acesta să n-o accepte. Dar guvernul Groza nu era expresia voinței regelui, ci a Kremlinului, față de care se simțea răspunzător și nu față de factorul constituțional al țării. Pentru a forța nota, regele a decis să întrerupă legăturile cu guvernul, să nu mai semneze decretele acestuia, intrând în „grevă".

Întrunit la 24 august 1945, Consiliul de Miniștri a apreciat că „Maniu și Brătianu, conducătorii grupărilor politice antidemocratice din România, pierzând contactul cu realitățile vieții noastre românești,

---

[13] Gh. I. Ioniță și Gh. Țuțui, *op. cit.*, p. 57.

[14] Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 577.

încearcă să provoace cu mijloace artificiale o criză de guvern. Folosind intriga și combinațiile de culise, aceste cercuri urmăresc să semene discordie între guvern și popor pe de o parte și capul statului pe de altă parte, sfătuindu-l să întreprindă acțiuni dăunătoare atât intereselor naționale ale poporului român, cât și intereselor Coroanei; răspândesc știri false pentru a dezorienta opinia publică și a discredita guvernul în țară și în străinătate". După asemenea considerații, se făcea cunoscut că, „sprijinit de întregul popor, guvernul este hotărât să rămână neclintit la postul său, pentru a continua și desăvârși opera constructivă începută la 6 martie 1945"[15].

Situația politică din România era tensionată, când, în zilele de 11 septembrie — 2 octombrie 1945, a avut loc la Londra conferința miniștrilor de Externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii. Cu acel prilej, Byrnes și Bevin au declarat categoric că țările lor nu vor încheia tratate cu regimurile impuse în România și Bulgaria și nu le vor recunoaște. Secretarul de stat Byrnes l-a trimis pe Mark Ethridge, directorul ziarului „Louisville Courier-Journal" într-o misiune în România și Bulgaria pentru a se informa și raporta asupra situației politice din aceste țări[16]. El a plecat la jumătatea lunii septembrie în Bulgaria, fiind așteptat, în prima decadă a lunii noiembrie, în România.

Forțele democratice din opoziție au decis să acționeze, pentru a arăta care era adevărata poziție a românilor față de guvernul Groza și a demonstra sprijinul lor față de regele Mihai. Cea mai importantă acțiune s-a desfășurat în ziua de 8 noiembrie, onomastica regelui (Sfinții Mihail și Gavril). Ziarul național-țărănist „Ardealul" adresa apelul ca în ziua de 8 noiembrie „toată suflarea românească" să fie prezentă în Piața Palatului pentru „a-și manifesta dragostea devotamentul și neclintita încredere" în regele Mihai[17].

În dimineața zilei de 8 noiembrie, din inițiativa Tineretului Național-Liberal și Tineretului Național-Țărănesc, zeci de mii de oameni au venit în Piața Palatului, demonstrând sub lozincile: „Regele și patria!", „Brătianu și Maniu!", „P.N.L. și P.N.Ț!", „Jos teroarea!"„Libertate!". Timp de mai multe ore numeroși cetățeni ai Capitalei și-au exprimat vehement opoziția față de guvernul Groza, față de înfeudarea țării unei puteri străine (Uniunea Sovietică). La

---

[15] Arh. ist. centr., fond. Președ. Cons. Min., dos. 8/1945, p. 205; „Scânteia", II, nr. 318 din 5 septembrie 1945.

[16] Alexander Cretzianu, *op. cit.*, p. 162.

[17] „Ardealul", V, nr. 457 din 7 noiembrie 1945.

cererea guvernului au fost aduse mai multe camioane cu „muncitori", care au intrat în Piața Palatului, pentru a „sparge" întrunirea. Acest fapt a fost primit cu indignare de participanți, care s-au năpustit asupra camioanelor, două dintre ele fiind incendiate. Dinspre clădirea Ministerului de Interne a început să se tragă în mulțime, fiind omorâte 11 persoane, iar multe altele au fost rănite[18]. În noaptea de 8/9 noiembrie și în zilele următoare au fost arestate sute de persoane, sub învinuirea că au participat la o acțiune antistatală cu caracter fascist. Analizând evenimentele din București, Biroul Partidului Național-Țărănesc ținea să precizeze că „n-a dat dispoziții organizației Capitalei să pregătească adunări ori demonstrații politice cu prilejul zilei de 8 noiembrie" și că nu a avut nici un rol în organizarea și desfășurarea acestora[19].

Manifestația din 8 noiembrie 1945 a fost cea mai viguroasă acțiune desfășurată în România împotriva guvernului procomunist, pentru apărarea libertății de exprimare, împotriva totalitarismului și a modelului stalinist de conducere a statului. Ea a fost și prima acțiune de mare amploare, având acest caracter, desfășurată în zona de dominație sovietică.

Din inițiativa Partidului Comunist și a guvernului, în zilele următoare s-au desfășurat „adunări populare" de condamnare a manifestației din 8 noiembrie. În comunicatul Ministerului de Interne se afirma: „Încă de acum câteva săptămâni cele două partide, Național-Țărănesc de sub președinția d-lui Maniu și Național-Liberal de sub președinția d-lui C. Brătianu au pus la cale o mișcare de dezordine cu scopuri politice, mobilizând în jurul lor elementele fascisto-reacționare bine cunoscute"[20]. La adunarea de protest din 12 noiembrie 1945, desfășurată în București, a fost adoptată o moțiune în care se cerea „imediata dizolvare a partidelor Național-Țărănesc manist și Național-Liberal brătienist, organizații ale tuturor rămășițelor fasciste și huliganice de tot felul. Cerem arestarea conducătorilor acestor partide"[21]. În același timp, prin telegrame adresate regelui, se

---

[18] *Crimele din 8 noiembrie au fost premeditate. Precizările făcute presei de tov. ministru Teohari Georgescu*, în „Scânteia", II, nr. 379 din 15 noiembrie 1945.

[19] *Istoria Partidului Național-Țărănesc. Documente. 1926—1947.* Volum alcătuit de Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Alexandru Cebuc, București, Edit. Arc 2 000, 1994, p. 267.

[20] *Reacțiunea manisto-brătienistă s-a dedat la acte de anarhie*, în „Dreptatea nouă", I, nr. 121 din 10 noiembrie 1945.

[21] *Populația Capitalei a adus un ultim salut celor căzuți pentru democrație*, *Ibidem*, nr. 124 din 14 noiembrie 1945.

cerea: „dizolvarea imediată a celor două partide de sub conducerea lui Maniu și Brătianu, care din nou au îndoliat țara noastră prin vărsare de sânge nevinovat și pedepsirea lor exemplară" (Comisia locală a sindicatelor unite din Tecuci)[22], „imediata arestare și trimiterea lor în judecată Tribunalului Poporului" (Consiliul Frontului Național-Democrat din Rădăuți)[23]. Guvernul făcuse încă un pas important pe calea obiectivului său vizând scoaterea din viața politică a celor două partide.

Dar, în ultimă instanță, evoluția situației din România, ca și din celelalte state aflate în zona de influență sovietică, depindea de poziția marilor puteri occidentale. Este semnificativ faptul că în raportul său, depus la Departamentul de Stat la 6 decembrie 1945, Mark Ethridge a confirmat rapoartele trimise de Schuyler și Berry din București, conchizând că guvernul Groza, fiind dominat de comuniști, excludea largi forțe politice de la putere. Dar acest raport n-a fost dat publicității, iar șeful Departamentului de Stat a făcut o declarație dezarmantă: „Departe de a ne opune, noi ne-am manifestat simpatia de exemplu față de eforturile Uniunii Sovietice de a tinde spre o asociere mai strânsă și mai prietenească cu vecinii săi din centrul și răsăritul Europei. Noi suntem pe deplin conștienți de interesele speciale ale securității acestei țări și am recunoscut aceste interese în înțelegerile cu privire la ocuparea și controlul fostelor state inamice"[24].

Conferința miniștrilor de Externe ai Națiunilor Unite, desfășurată la Moscova în perioada 16—26 decembrie 1945 a analizat evoluția situației internaționale postbelice, inclusiv cea din România. După ample dezbateri, reprezentanții Uniunii Sovietice, Statelor Unite ale Americii și Marii Britanii au hotărât să dea „sfatul" cerut de regele Mihai prin scrisoarea din 21 august 1945 și anume ca „un membru al Partidului Național-Țărănesc și un membru al Partidului Național-Liberal să fie cuprinși în guvern". De asemenea, cele trei mari puteri „iau notă că guvernul român astfel reorganizat va declara că alegeri libere și nestingherite vor fi ținute cât mai curând posibil, pe baza votului universal și secret. Toate partidele democratice antifasciste trebuie să aibă dreptul să ia parte la aceste alegeri și să prezinte candidați. Guvernul reorganizat va da asigurări cu privire la acordarea libertății presei, a cuvântului, a religiei și a asociației"[25]. În schimb,

[22] Arh. ist. centr., fond. Casa Regală, dos. 9/1945, f. 44.

[23] *Ibidem*, f. 47.

[24] Alexander Cretzianu, *op. cit.*, p. 162.

[25] *Hotărârile Conferinței de la Moscova*, în „Ardealul", V, nr. 477 din 29 decembrie 1945.

S.U.A. și Marea Britanie se angajau să recunoască guvernul Groza.

Pe baza hotărârii Conferinței, la 31 decembrie 1945, au sosit în București, Andrei I. Vîșinski, Averell Harriman și sir Archibald Clark-Kerr, care în zilele următoare au avut convorbiri cu regele. În fond, așa cum remarca biograful lui Mihai I, hotărârea de la Moscova răpise suveranului român „cea mai importantă din prerogativele sale, dreptul de a demite un guvern"[26]. În urma discuțiilor avute de membrii comisiei cu dr. P. Groza și cu alți membri ai cabinetului, Consiliul de Miniștri a hotărât să efectueze alegeri generale „în cel mai scurt timp posibil", să asigure libertatea acestor alegeri, pe baza votului universal și secret, „cu participarea tuturor partidelor democratice și antifasciste", să garanteze libertatea presei, a cuvântului, religiei și dreptul de asociație. La rândul său, Iuliu Maniu și-a exprimat scepticismul în legătură cu cele stabilite la Moscova, cerând garanții pentru neutralizarea Ministerului de Interne, dar Clark-Kerr și Harriman au declarat că „nu este nevoie de garanții, întrucât garantează Marile Puteri"[27]. Potrivit unor informații, regele Mihai a spus reprezentanților S.U.A. și Marii Britanii: „Dacă nu veți supraveghea întreaga operație prin observatori răspândiți în întreaga țară, listele și votul vor fi falsificate, iar guvernul va obține o mare majoritate falsă care va întări puterea comuniștilor"[28].

Asupra persoanelor ce urmăreau să intre în guvern au avut loc negocieri. Inițial, Iuliu Maniu și Constantin I.C. Brătianu au propus pe vicepreședinții celor două partide istorice — Ion Mihalache și Constantin (Bebe) Brătianu, dar ei nu au fost acceptați. Dr. N. Lupu s-a propus pe sine, afirmând că se impunea o orientare nouă a partidului, de colaborare cu toate „forțele democratice". Iuliu Maniu s-a opus, afirmând că pe dr. N. Lupu „nu-l vor rușii"[29], dar în realitate președintele Partidului Național-Țărănesc urmărea să se mențină pe o linie intransigentă față de guvern. În fața acestei atitudini, dr. N. Lupu a hotărât să părăsească Partidul Național-Țărănesc.

Până la urmă s-a convenit ca Partidul Național-Țărănesc să fie reprezentat în guvern de Emil Hațieganu, iar Partidul Național-Liberal de Mihail Romniceanu, care au depus jurământul în ziua de 7 ianuarie 1946. Soluția dată de Marile Puteri dezavantaja în mod clar

---

26 Arthur Gould Lee, *Crown against sickle*, p. 141.

27 Arh. ist. centr., Arh. C.C. al P.C.R., rola 218.

28 Vlad Georgescu, *Istoria românilor*, p. 281.

29 *Despărțirea de Partidul Național-Țărănesc*, în „Aurora", seria a II-a, nr. 1 din 2 februarie 1946.

opoziția, fapt recunoscut de Clark-Kerr, care avea să scrie la 25 ianuarie 1946: „Am părăsit Bucureștiul, așadar, cu un sentiment de tristețe și profund recunoscător că nu m-am născut în România"[30]. Prin intrarea celor doi reprezentanți ai partidelor istorice în guvern, acesta nu și-a modificat structura, întrucât toți miniștrii și-au păstrat posturile, iar programul a rămas cel existent. Cei incluși aveau funcția de ministru de stat fără portofoliu. Actul de la 7 ianuarie 1945 nu însemna că partidele istorice au redevenit forțe politice de guvernământ. Practic, reprezentantul Partidului Național-Țărănesc, ca și a celui Liberal, nu și-au propus să participe efectiv la activitatea Consiliului de Miniștri, ei considerându-se „ochiul de supraveghere a hotărârilor celor trei mari puteri", „fără a purta răspunderea pentru restul acțiunii de guvernare"[31].

În fond, obiectivul urmărit de partidele istorice și de rege — înlăturarea guvernului Groza — n-a putut fi atins. Prin acceptarea de către S.U.A. și Marea Britanie a includerii în guvernul existent doar a câte unui reprezentant al Partidului Național-Țărănesc și Partidului Național-Liberal se confirma implicit opinia sovietică potrivit căreia aceste partide nu mai jucau un rol de primă importanță în viața politică a României. Un cercetător al acestui moment istoric avea să aprecieze că, prin acțiunea lor, cei doi diplomați occidentali „au mințit poporul român și-l-au lăsat să nutrească iluzia că nu ar fi aruncat în zona de influență sovietică. Acesta e păcatul cel mare, cel mai mare. Iuliu Maniu, Brătianu, regele cereau să li se spună adevărul, pentru a ști ce atitudine să ia în consecință, d: r diplomații marilor democrații Occidentale, ocrotiți de Churchill și Attle, au proferat minciuni"[32]. La 6 februarie 1945, S.U.A. și Marea Britanie au recunoscut oficial guvernul Groza[33], act ce marca spulberarea altei iluzii nutrite de Partidul Național-Țărănesc.

În ziua de 29 iunie 1946 au început la Paris lucrările Conferinței de Pace. Potrivit înțelegerii stabilite între Marile Puteri, Conferința trebuia să dezbată proiectele tratatelor de pace cu Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda — elaborate de Consiliul Miniștrilor de Externe — și să facă recomandări în vederea definitivării acestora. Delegația guvernamentală română, condusă de

---

[30] Apud Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *op. cit.*, p. 178.

[31] „Dreptatea", XXI, nr. 3 din 7 februarie 1946 (din februarie 1946 s-a trecut la renumerotarea anului de apariție a acestui ziar).

[32] Nicolae Baciu, *op. cit.*, p. 199.

[33] „Scânteia", III, nr. 445 din 7 februarie 1945.

ministrul de Externe Gheorghe Tătărescu, a primit mandatul să susțină interesele naționale în ceea ce privește granița de vest, statutul de cobeligerant, ameliorarea unor clauze politice și militare, dar să nu ridice probleme privind relațiile româno-sovietice și nici cea a Basarabiei și nordului Bucovinei.

În ceea ce privește anularea dictatului de la Viena, Partidul Național-Țărănesc s-a situat pe o poziție similară cu cea a guvernului în problema granitei de vest[34]. Astfel, la 1 septembrie 1946, gazeta „Țărănismul" scria: „Ungaria să nu uite însă niciodată, că dacă în sânul poporului român sunt deosebiri pe chestiuni de politică internă, în ceea ce privește dreptul nostru asupra Ardealului, poporul român este unit". Gazeta conchidea: „Ardealul este și rămâne românesc în întregime"[35]. La rândul său, Ghiță Popp afirma: „Oricât ar fi de înverșunată lupta politică între guvernul F.N.D. și opoziția națională, nici o deosebire nu despărțește forțele celor două tabere asupra acestei probleme. E poate singurul punct asupra căruia se poate constata o desăvârșită unitate de vederi între cele două tabere"[36]. În același timp, grupul de diplomați români aflat în exil (Grigore Gafencu, V.V. Tilea, Alexandru Cretzianu, Brutus Coste, Cornel Bianu, Nicolae Ciotori — a fost solicitat de Iuliu Maniu să apere drepturile României asupra Basarabiei și nordului Bucovinei[37], cerând „aplicarea Chartei Atlanticului"[38].

După Conferința de la Moscova, Partidul Național-Țărănesc și-a reluat, oarecum, activitatea. În zilele de 5—7 iulie 1946 a avut loc ședința Comitetului Central Executiv — prima de după 23 august 1944 —, care a aprobat activitatea desfășurată de Iuliu Maniu în timpul exercitării „deplinelor puteri", reînnoindu-i mandatul de președinte al partidului. Teoretic, această ședință marca reluarea activității organelor de conducere ale Partidului Național-Țărănesc, dar în practică tot Iuliu Maniu a rămas principalul factor de decizie. Totodată, au fost create trei posturi de secretar general adjunct al partidului, care au fost încredințate lui Virgil Veniamin, Corneliu Coposu și Nicolae Pascu, și un post de casier general adjunct, atribuit lui Emil Ghilezan[39].

---

[34] Vezi, pe larg, Șt. Lache și Gh. Țuțui, *România și Conferința de pace de la Paris din 1946*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1978.

[35] *Ardealul*, în „Țărănismul", 23, nr. 26 din 1 septembrie 1946.

[36] Gh. Popp, *În preajma Conferinței de pace. Problema Transilvaniei*, în „Patria", XXVII, nr. 49 din 16 aprilie 1946.

[37] Grigore Gafencu, *Jurnal*, vol. III, *loc. cit.*, p. 1—25.

[38] *Ibidem*, p. 39.

[39] *Noi demnitari în conducerea Partidului Național-Țărănesc*, în „Dreptatea", XXI, nr. 151 din 11 august 1946.

În primăvara anului 1946 au fost organizate adunări ale organizațiilor județene, și-au reluat apariția ziarele și gazetele suspendate în martie 1945. La 5 februarie 1946 a reapărut „Dreptatea", la 24 februarie „Țărănismul", iar la 17 martie „Dreptatea satelor". Ele constituiau principalele organe de luptă împotriva guvernului prezidat de dr. Petru Groza.

O asemenea poziție era firească pentru un partid aflat în opoziție. Comparativ cu perioada interbelică lupta politică împotriva guvernului era acum mult atenuată, criticile și atacurile fiind adesea doar aluzive. Dar în climatul politic de după 6 martie 1945, critica la adresa guvernului era considerată un act nedemocratic, reacționar, chiar nepatriotic. De aceea, cenzura — dirijată de Ministerul de Interne, în fruntea căruia se afla Teohari Georgescu, lider de marcă al Partidului Comunist Român — se dovedea a fi deosebit de „vigilentă", astfel încât ziarele național-țărăniste apăreau cu multe spații albe.

Problema centrală a vieții politice din anul 1946 au reprezentat-o alegerile parlamentare. Din inițiativa Partidului Comunist Român, la 17 mai 1946 a luat ființă Blocul Partidelor Democratice, care cuprindea: Partidul Comunist, Partidul Social-Democrat, Partidul Național-Liberal (Gh. Tătărescu), Partidul Național-Țărănesc (Anton Alexandrescu), Frontul Plugarilor, Partidul Național-Popular.

În vederea alegerilor parlamentare, la 15 iulie 1946 a fost adoptată o nouă lege electorală[40], care stabilea că Reprezentanța Națională se compunea din Adunarea Deputaților, fapt ce însemna desființarea Senatului. Dreptul de vot era universal, egal, direct și secret pentru toți cetățenii țării de la 21 de ani în sus, acordându-se pentru prima dată în istoria României dreptul de a alege și a fi ales pentru femei și militari. De asemenea, se desființa „prima electorală", introdusă în 1926, mandatele repartizându-se în funcție de numărul de voturi obținut de fiecare grupare politică. S-au stabilit noi semne electorale, care le înlocuiau pe cele tradiționale, cunoscute de alegători; a fost limitată competența magistraților și a sporit rolul factorilor administrativi și politici. Conform articolului 7 din legea electorală se interzicea „dușmanilor poporului", elementelor „fasciste, hitleriste, legionare", celor care au ocupat „funcții de răspundere" în aparatul de stat în timpul dictaturii antonesciene, care au cerut să lupte „voluntar împotriva Națiunilor Unite", celor „epurați din aparatul de stat" după 23 august dreptul de a alege și a fi aleși. Nedemnitatea electorală atrăgea după sine interzicerea dreptului de a desfășura propagandă

[40] „Monitorul oficial", nr. 161 din 15 iulie 1946.

politică. Partidul Național-Țărănesc afirma că desființarea Senatului, acordarea dreptului de vot pentru femei și militari erau potrivnice Constituției[41].

La 16 septembrie, Ministerul Justiției a publicat tabelul cu cei incapabili din punct de vedere politic, în care figura și Ion Mihalache, vicepreședinte al Partidului Național-Țărănesc[42]. Cu toate demersurile făcute, el a fost șters de pe listele de alegători, sub motiv că participase ca voluntar la războiul împotriva Națiunilor Unite.

În toiul campaniei electorale, aproape zilnic, se anunțau noi și noi demisii din Partidul Național-Țărănesc. În acest context, dr. N. Lupu, vicepreședinte al Partidului Național-Țărănesc și șeful organizației național-țărăniste din Capitală a hotărât să-și reia libertatea de acțiune, întemeind, la 25 ianuarie 1946, Partidul Țărănesc-Democrat[43]. În scurt timp, Partidul Țărănesc-Democrat a reușit să-și constituie organizații în 51 din cele 58 de județe, fapt ce arată că spărtura produsă în Partidul Național-Țărănesc a fost serioasă. Între cei care l-au urmat pe dr. Nicolae Lupu s-au aflat gen. Ștefan Burileanu, Andonis Popov, D.R. Ioanițescu, Constantin Adam, Alexandru Pohoață, Ion Hurdubețiu, A. Munte, Constantin Spânișteanu, Adam Ionescu. La 2 februarie 1946 a apărut primul număr din seria a II-a a ziarului „Aurora", care a devenit unul dintre cele mai ferme organe de presă îndreptate împotriva Partidului Național-Țărănesc. În manifestul către țară al Partidului Țărănesc-Democrat se aprecia: „conducătorii Partidului Național-Țărănesc n-au înțeles că trebuie să-și adapteze programul și atitudinea lor la condițiile noi, că e necesară o orientare spre stânga, cu fața spre săteni și muncitori, cu gândul la înțelegere și prietenie sinceră față de Uniunea Sovietică"*. Partidul Țărănesc-Democrat nu era împotriva guvernului, ba chiar a sprijinit unele acțiuni inițiate de acesta și a combătut partidele istorice.

Pe listele de candidați ai Partidului Național-Țărănesc figurau: Iuliu Maniu, Nicolae Penescu, Grigore Niculescu-Buzești, Emil Ottulescu, Ella Negruzzi, Gheorghe Zane, Alfons Heroveanu, Aurel Leucuția, Ion Hudiță, Romul Pop, Emil Hațieganu, Vasile Lepădatu, Cezar Spineanu, Vasile V. Haneș, Mihai Răutu, Aurel Dobrescu,

---

41 *Neconstituționalitatea proiectului de lege electorală*, în „Dreptatea", XXI, nr. 113 din 23 iunie 1946.

42 „Dreptatea", XI, nr. 182 din 18 septembrie 1946.

43 „Aurora", seria a II-a, nr. 1 din 2 februarie 1946.

* Vezi, pe larg, *Manifestul către țară al Partidului Țărănesc-Democrat*, *Ibidem*, nr. 214 din 18 octombrie 1946.

Aristide Schileru, Virgil Solomon, Nicolae T. Popescu-Zorică, Gheorghe V. Măcărescu, Dumitru Căpățâneanu, Ionel Lupescu, Zaharia Boilă, Ioan V. Pop, Corneliu Coposu, Emil Ghilezan, Ieronim Stoichiță, Gheorghe Popp, Vasile Serdici, Sever Bocu, N. Georgescu-Tulcea, Gh. Tașcă, Alexandru Cartojan, Nestor Badea ș.a.

Cum era și firesc, campania electorală a național-țărăniștilor a fost îndreptată împotriva comunismului. La o întâlnire cu tineretul universitar, Iuliu Maniu declara: „Noi suntem împotriva ideilor comuniste și ducem o luptă politică categorică în contra partidelor românești care stau în serviciul tendințelor comuniste"[44]. Salvarea democrației, asigurarea libertăților cetățenești au constituit subiecte majore în disputa electorală.

La rândul său, guvernul a folosit toate căile și metodele imaginabile împotriva național-țărăniștilor și în special a lui Iuliu Maniu. Principalele acuzații erau acelea de simpatie față de fascism, ba chiar de a fi fascist, de dușman al Uniunii Sovietice, adică exact acele puncte sensibile pentru Aliați și în special pentru guvernul de la Moscova, într-o perioadă în care ura împotriva celor care au dezlănțuit războiul mondial cunoștea cote foarte ridicate.

În zilele de 6—15 mai 1946 s-a judecat în București procesul „marii trădări naționale", în care era implicat mareșalul Ion Antonescu. Prin întrebările puse, prin atmosfera creată în jurul procesului s-a urmărit subliniereа faptului că Partidul Național-Țărănesc și președintele său, Iuliu Maniu, au sprijinit aducerea la putere și politica „fascistă, trădătoare, criminală" a lui Antonescu. Faptul că Iuliu Maniu, care a depus ca martor, a dat mâna cu Ion Antonescu a fost interpretat ca cea mai clară dovadă a „fascismului" de care era animat liderul național-țărănist. Explicând atitudinea sa, Iuliu Maniu avea să declare: „A fost un gest creștinesc pentru un om care trebuia să moară; și gesturile unui om politic nu pot fi judecate separat de factorul uman din om, fiindcă este imposibil ca la un moment dat să fie numai om politic sau numai om simplu"[45].

În cadrul unor mitinguri organizate din inițiativa comuniștilor, se adoptau moțiuni în care se cerea condamnarea lui Antonescu la moarte și se exprima — potrivit ziarului „Scânteia" din 16 mai 1946 — hotărârea de a continua lupta „până la nimicirea deplină a reacțiunii, în

---

[44] *Cuvântarea d-lui Iuliu Maniu în ședința Delegației Permanente a tineretului universitar*, în „Dreptatea", XXI, nr. 110 din 20 iulie 1946.

[45] Arh. ist. centr., fond. Iuliu Maniu, dos. 9/1945—1947, f. 74.

frunte cu Maniu și Brătianu, care au sprijinit și sprijină și azi pe Antonescu și clica lui".

Pentru a face față presiunilor guvernamentale, liderii Partidului Național-Țărănesc, Partidului Național-Liberal și Partidului Social-Democrat Independent au purtat discuții încă din luna mai 1946; ele nu s-au finalizat într-un cartel electoral, ci doar într-un comunicat, publicat abia la 21 octombrie 1946, sub semnătura lui Iuliu Maniu, Constantin I.C. Brătianu și Constantin Titel-Petrescu în care se arăta: „Rămas la cârma țării prin sfidarea voinței și a simțămintelor obștești, guvernul Groza a instituit un regim de adevărată tiranie, sugrumând toate libertățile democratice". Cele trei partide „socotesc de a lor datorie să-și sincronizeze toate eforturile, pentru apărarea drepturilor țării, pe temeiul acordurilor și convențiunilor internaționale care se referă la România. Aceste partide vor acționa în comun pentru împiedicarea abuzurilor electorale și a furturilor de urne, pe care guvernul le pregătește pentru alegerile care vin". Se preciza că conducerea „acțiunilor comune de apărare a libertății alegerilor, va fi încredințată unui comitet, alcătuit din câte doi reprezentanți ai partidelor Național-Liberal, Social-Democrat Independent și Național-Țărănesc"[46].

Desfășurarea campaniei electorale a partidelor din opoziție a fost grav afectată de intervenția autorităților de stat. Ca și în perioada interbelică, opoziția nu a asistat pasivă la abuzurile guvernamentale. Într-o declarație făcută pentru presa occidentală, Iuliu Maniu preciza: „Dacă am fost atacați, trebuia să ne apărăm, este normal, noi nu am atacat, nu am provocat pe nimeni, dar suntem hotărâți să ne apărăm și să răspundem forței cu forța"[47]. Într-o scrisoare adresată lui I. V. Stalin la 23 august 1946, Iuliu Maniu aprecia că guvernul Groza „aplică metode fasciste de represiune împotriva adversarilor săi politici"[48], cerându-i să intervină pentru respectarea drepturilor și libertăților democratice. Conducerea Partidului Național-Țărănesc (ca și cele ale Partidului Național-Liberal și Partidului Social-Democrat Independent) au adresat repetate memorii guvernelor de la Londra și Washington, prin care cereau intervenția acestora pentru respectarea drepturilor și libertăților democratice în România.

---

[46] *Acordul celor trei mari partide din opoziție pentru apărarea libertăților democratice. Comunicat*, în „Scânteia", III, nr. 212 din 23 octombrie 1946.

[47] Arh. ist. centr., fond. Iuliu Maniu, dos. 9/1945—1947, f. 58.

[48] „Arhivele totalitarismului", I, nr. 1/1993, p. 101.

Cele două guverne au trimis note guvernului român la 27 mai, 14 iunie și 28 octombrie 1946. Astfel, în ultima notă — prezentată de Adrian Holman, reprezentantul politic al Marii Britanii, lui Gheorghe Tătărescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri și ministrul de Externe — se arăta că guvernul englez „a fost impresionat aflând de anumite grave nereguli care s-au întâmplat în legătură cu pregătirea alegerilor" și cerea ca „toate partidele democratice să aibă aceeași libertate și aceleași posibilități de a lua parte la activitatea politică premergătoare alegerilor". În răspunsul său, din 2 noiembrie, Gh. Tătărescu arăta că „nu poate reține întâmpinările cuprinse în susciata notă", deoarece ele constituie „toate laolaltă și fiecare în parte, o serioasă atingere a suveranității României și o imixtiune directă în afacerile sale interne"[49].

Potrivit datelor oficiale, în alegerile din 19 noiembrie 1946, Blocului Partidelor Democrate, împreună cu cele ale Uniunii Populare Maghiare — care, din motive tactice, se prezentase separat în alegeri, dar având la bază programul Blocului Partidelor Democrate — au întrunit 78,46% din totalul voturilor, în timp ce partidele istorice au obținut doar 17,34%. Din totalul de 414 mandate, Blocului Partidelor Democrate îi reveneau 376, Partidului Național-Țărănesc — 33, iar Partidului Național-Liberal numai 3 mandate*.

---

[49] *Schimbul de note între guvernele Statelor Unite, Marii Britanii și guvernul român*, în „Aurora", seria a II-a, nr. 229 din 4 noiembrie 1946.

* Rezultatele oficiale ale alegerilor au fost următoarele:

Numărul alegătorilor înscriși în liste: 7 966 678

Numărul voturilor exprimate: 6 955 658

Lista	Număr voturi	%	Număr mandate
Blocul Partidelor Democrate	4 773 689	68,62	347
Partidul Național-Țărănesc	881 304	12,62	33
Uniunea Populară Maghiară	568 862	9,84	29
Partidul Național-Liberal	259 068	4,72	3
Partidul Țărănesc-Democrat	161 314	2,30	2
Partidul Social-Democrat Independent	65 553	1,90	—

Calculat după: „Dezbaterile Adunării Deputaților" din 4, 5 și 6 decembrie 1946; Mihai Fătu, *Un vot decisiv. Noiembrie 1946*, București, 1972 (anexa); „Scânteia" XVI, nr. 685 din 23 noiembrie 1946; „Dreptatea", XXI, nr. 238 din 24 noiembrie 1946.

Iuliu Maniu declara că Partidul Național-Țărănesc „a câștigat considerabile majorități în alegeri și a biruit în mod strălucit". Pe această bază „Partidul Național-Țărănesc reclamă puterea în numele popularității covârșitoare pe care a dovedit-o, în numele opiniei publice românești care i-a acordat încrederea sa"[50].

Potrivit tradiției, aparatul de stat și-a adus contribuția lui la victoria listelor guvernamentale; de asemenea, atmosfera generală în care s-a desfășurat campania electorală — foarte intensă din partea forțelor guvernamentale și limitată (adesea împiedicată) a opoziției — și-a pus amprenta asupra rezultatelor înregistrate la urne. Se cuvine semnalat și faptul că Partidul Național-Țărănesc, ca și cel Național-Liberal, au desfășurat o propagandă cu fața spre trecut, supralicitând meritele avute de-a lungul istoriei și nepunând suficient accentul pe problemele presante cu care se confruntau milioanele de cetățeni, ceea ce le-a diminuat receptivitatea la care, desigur, Iuliu Maniu și Constantin I.C. Brătianu se așteptau. Comparativ cu alegerile parlamentare desfășurate în perioada interbelică incidentele și abuzurile din ziua desfășurării alegerilor au fost mai puține, astfel încât se pare că principala cale de deturnare a votului cetățenilor a fost înregistrarea rezultatelor de către comisiile electorale și comunicarea lor. Numai așa se poate explica faptul că în unele județe cu veche tradiție național-țărănistă (Argeș, Bacău, Constanța, Dâmbovița, Făgăraș, Ialomița, Ilfov, Mehedinți, Olt, Prahova, Sălaj, Someș, Tulcea, Vâlcea) acest partid nu a obținut nici un mandat. Situația exactă va fi greu de stabilit de vreme ce, potrivit unei „dispoziții de sus", buletinele de vot au fost arse în toată țara imediat după numărarea lor[51].

Victoria guvernului în alegeri nu a fost o „licență" românească. N.S. Hrușciov scria în memoriile sale că după alegerile din Polonia cetățenii glumeau pe seama urnei de vot: „Ce fel de cutie este aceasta? Îl bagi pe Mikołajczyk* înăuntru și îl scoți pe Gomułka**!"[52]. La fel au decurs alegerile și în celelalte țări de „democrație populară", scrutinul având menirea de a da o notă de legalitate acțiunii de desființare a opoziției politice.

---

[50] *Declarațiile d-lui I. Maniu rostite în Comitetul Executiv*, în „Țărănismul", 23, nr. 26 din 25 decembrie 1946.

[51] Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, București, Edit. Humanitas, 1990, p. 291.

* Liderul opoziției poloneze.

** Secretarul general al partidului comunist din Polonia.

[52] *Khruschev Remembers*, Boston-Toronto, 1970, vol. II, p. 52

În rezoluția adoptată de Comitetul Central Executiv al Partidului Național-Țărănesc la 30 noiembrie, se cerea „imediata anulare a acestor alegeri și convocarea urgentă a corpului electoral pentru noi alegeri", înlăturarea neîntârziată a cabinetului condus de dr. Petru Groza. Totodată, Partidul Național-Țărănesc „ruga" Națiunile Unite „să dăruiască și pentru viitor buna lor voință" și „să tragă de îndată consecințele firești față de guvernul actual"[53]. Cu același prilej, s-a hotărât ca parlamentarii Partidului Național-Țărănesc să nu participe la lucrările Adunării Deputaților, iar Emil Hațieganu și-a dat demisia din guvern (ca și reprezentantul Partidului Național-Liberal).

Iuliu Maniu și Constantin I.C. Brătianu au căutat să-l determine pe rege să nu participe la ședința de deschidere a Adunării Deputaților, dar acesta nu s-a lăsat angrenat pe o asemenea pantă[54]. Prezența lui Mihai I la ședința din 1 decembrie 1946 și mesajul prezentat au avut semnificația validării alegerilor de către suveran. În discursul său, Regele a spus: „Sunt fericit să mă găsesc în mijlocul reprezentanților țării, întruniți astăzi pentru întâia oară, după o îndelungată întrerupere a vieții parlamentare [...] Noul parlament are menirea de a desăvârși opera de lichidare a tristelor urmări ale războiului, așezând statul nostru pe baze sănătoase și puternice. Am credința că veți consacra acestei opere de mare răspundere toată atențiunea și energiile domniilor voastre"[55].

3. DIZOLVAREA PARTIDULUI NAȚIONAL-ȚĂRĂNESC. ARESTAREA ȘI CONDAMNAREA LIDERILOR NAȚIONAL-ȚĂRĂNIȘTI

După alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946, situația Partidului Național-Țărănesc (ca și a celui Liberal condus de Constantin I.C. Brătianu) a devenit tot mai precară. Noua putere a intensificat măsurile împotriva adversarilor politici, cenzura s-a înăsprit, întrunirile nu erau admise sub diverse pretexte, mai mulți național-țărăniști au fost arestați[1].

---

[53] *Rezoluția Comitetului Executiv al Partidului Național-Țărănesc*, în „Țărănismul", nr. 25 din 15 decembrie 1946; Arh. ist. centr., fond. Iuliu Maniu, dos. 9/1945—1947, f. 60; Colecția Microfilme S.U.A., rola 66, cadrele 32—33.

[54] Arthur Gould Lee, *Crown against sickle*, p. 146.

[55] „D.A.D.", nr. 1 și din 1 decembrie 1946, p. 1.

[1] *România. Viața politică în documente. 1947*. Coordonator Ioan Scurtu, București, 1994, p. 145—146.

În asemenea condiții, formele de luptă politică s-au acutizat, unii fruntași național-țărăniști optând pentru desfășurarea unei mișcări de rezistență activă. S-a ajuns la crearea unor grupe de partizani, care acționau în munți.

Nucleul conducător, în frunte cu Iuliu Maniu, a optat pentru formele legale, protestând împotriva abuzurilor la care Partidul Național-Țărănesc era supus din partea forțelor guvernamentale. Declanșarea războiului rece între U.R.S.S. pe de o parte și S.U.A. și Marea Britanie de cealaltă, a creat în România, ca și în toate statele de „democrație populară" credința că un conflict între cele două tabere era inevitabil; prin război, englezii și americanii „ne vor elibera", România reintrând pe făgașul unei dezvoltări democratice normale. Poate cele mai uzitate cuvinte în acei ani erau „vin americanii", ele exprimând o speranță pentru milioane de români. Guvernele de la Londra și Washington au alimentat mereu această iluzie, care a fost și a conducătorilor Partidului Național-Țărănesc.

După 10 februarie 1947, când a fost semnat tratatul de pace cu România și deci nu mai avea „probleme" pe plan internațional, guvernul Groza a trecut la arestarea masivă a adversarilor politici. Ministrul de Interne era asistat de Pantelimon (Patiușa) Bodnarenco, numit și Gheorghe Pintilie, consilier sovietic, specialist în lichidarea „dușmanilor de clasă"[2]. Într-un articol publicat la 4 mai 1947, „Dreptatea" scria: „Desigur, suntem adversarii Partidului Comunist Român. Dar Partidul Comunist Român este dușmanul Partidului Național-Țărănesc". După care arăta: „El ne dușmănește. El nu vrea să fim adversari în lupta de întrecere pentru slujirea intereselor țării. El dorește dispariția noastră. Deși știe că avem și noi o oarecare aderență în popor. Partidul Comunist Român înțelege altfel democrația decât noi. Democrația noastră înțelege și respectă dreptul unei părți din poporul nostru, fie ea mare, fie ea mică, de a crede și urma Partidul Comunist. Partidul Comunist nu înțelege dreptul unei părți, fie ea mare, fie ea mică, a poporului nostru, de a crede și urma Partidul Național-Țărănesc. Nu înțelege și nu respectă acest drept".

Iuliu Maniu continua să tatoneze poziția Occidentului și posibilitățile de acțiune concretă, în România. După o discuție avută cu Maniu la 13 martie 1947, Burton Berry, reprezentantul S.U.A. în România, transmitea secretarului de stat Dean Acheson: „Maniu mi-a spus că partidul său vrea să răstoarne guvernul minoritar și dictatorul

---

[2] Ion Mihai Pacepa, *Moștenirea Kremlinului*, București, Edit. Venus, 1993, p. 55–56.

care ruinează țara. Planul său nu implică o revoluție, dar s-ar putea să fie și oarecare vărsare de sânge [...] de aceea a venit să mă vadă, ca să afle atitudinea noastră"[3]. Acheson răspundea la 19 martie: „Informați vă rog pe Maniu că, cu toate că guvernul Statelor Unite nu aprobă procedura dictatorială a guvernului minoritar Groza, care este contrară principiilor democratice ale Statelor Unite la care ele țin cu tărie, guvernul Statelor Unite nu poate sprijini sau preconiza răsturnarea guvernului prin violență cu posibile consecințe grave pentru poporul român"[4]. Un răspuns similar venea și de la Londra, care-i cerea ministrului englez la București: „Dacă Maniu vă contactează, d-ta trebuie să-l pui în gardă că guvernul Majestății Sale nu concepe nici un singur moment să-i acorde suportul lui"[5]. Deși punctul de vedere al Occidentului era clar, Burton Berry îi declara lui Maniu, la 24 martie 1947, „că poate preciza că în planul de acțiune imediată a Departamentului de Stat este trecută și problema României, față de care Statele Unite manifestă un interes foarte viu"[6].

Iuliu Maniu considera de datoria lui să informeze opinia publică occidentală asupra situației din România. Într-o declarație de presă făcută la 4 aprilie 1947, el afirma că poporul român n-a încetat să-și manifeste atașamentul față de idealul democratic și să opună „cea mai fermă rezistență contra acțiunii unei minorități care de mai bine de doi ani a suprimat libertățile în România"[7]. Maniu a criticat politica economică și socială a guvernului, pe care o socotea dezastruoasă, diversiunile pe care autoritățile le puneau la cale pentru a aresta membri ai Partidului Național-Țărănesc și a-i întemnița fără forme legale și fără judecată. Prin aceste măsuri se urmărea intimidarea național-țărăniștilor și lichidarea oricărei acțiuni a opoziției. „Poporul român nu poate să înțeleagă rațiunea pentru care Marile Puteri impun națiunii române să mențină un asemenea guvern, care îi aduce atâtea suferințe", conchidea — în declarația sa — Iuliu Maniu"[8].

În același timp, președintele Partidului Național-Țărănesc nu a încetat să protesteze prin memorii trimise șefului guvernului român,

---

[3] N. Baciu, *Agonia României. 1944—1948; Dosarele secrete acuză*. Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1990, p. 254.

[4] *Ibidem*, p. 254—255.

[5] *Ibidem*, p. 255.

[6] Arh. ist. centr., fond. Iuliu Maniu, dos. 9/1945—1947, f. 15.

[7] Arh. ist. centr., fond. Iuliu Maniu, dos. 9/1945—1947, f. 9—13.

[8] *Ibidem*, f. 15.

precum și în cadrul discuțiilor cu regele Mihai împotriva percheziților și arestărilor la care erau supuși membrii partidului său, a nerespectării drepturilor omului în România.

Continuându-și jocul politic practicat în ultimii trei ani, guvernele S.U.A. și Marii Britanii au trimis, în zilele de 24 și 25 iunie 1947, guvernului român note în care-și exprimau îngrijorarea față de „arestarea arbitrară fără mandat de arestare sau acuzare a sute de membri ai opoziției, cât și a altora care nu fac parte din partidele opoziționiste", ceea ce contravenea obligațiilor asumate de România prin tratatul de pace. Aceste note au format obiectul ședinței Consiliului de Miniștri din 9 iulie 1947, la care Gheorghe Tătărescu, ministrul de Externe, a declarat categoric: „Noi nu putem primi nici de la guvernul Statelor Unite, nici de la guvernul Marii Britanii note atingătoare ale independenței și suveranității noastre de stat liber și de sine stătător. Noi nu putem accepta un drept de imixtiune în treburile noastre interne"[9]. Răspunsul guvernului român a fost redactat în aceiași termeni, de respingere categorică a notelor respective.

Deoarece posibilitățile de acțiune în țară deveneau tot mai limitate și lipsite de eficiență, Iuliu Maniu a cerut unui grup de fruntași național-țărăniști să plece în străinătate, pentru a informa opinia publică internațională „despre situația din România"[10].

În seara zilei de 13 iulie 1947, cei care urmau să plece au avut o întâlnire cu Iuliu Maniu, care le-a adresat câteva cuvinte de îmbărbătare. Ei trebuiau să plece, cu două avioane I.A.R.-39, în Turcia și de aici în Occident. Decolarea urma să aibă loc de pe aeroportul Tămădău, aflat lângă Fundeni, la 46 km de București. Maniu le-a spus că el era prea bătrân pentru a participa la lupta în străinătate și că „trebuie să rămână cineva și aici"[11].

Câteva mașini au pornit spre Tămădău, iar la puțină vreme după ce au ajuns, pe la ora 6 dimineața, au sosit cele două avioane mici, de exercițiu. Pasageri au început să-și transporte bagajele. Dar, în acel moment a apărut un grup de lucrători ai Ministerului de Interne, care au început să tragă în aer, obligându-i pe național-țărăniști să se predea. Unul dintre piloți fusese racolat de Siguranță, dezvăluind

---

9 Arh. ist. centr., fond Președ. Cons. de Min., dos. 7/1947, Stenograma ședinței din 9 iulie 1947, f. 56—57.

10 *Procesul conducătorilor fostului Partid Național-Țărănesc*, București, 1947, p. 194.

11 Nicolae Carandino, *Nopți albe și zile negre*, p. 293.

întregul plan al „fugii de la Tămădău". În aceeași zi, 14 iulie, organele de Siguranță au descins la sediul central al Partidului Național-Țărănesc (str. Clémenceau, nr. 9, azi Gabriel Péri), confiscând arhiva în prezența lui Corneliu Coposu, secretarul general adjunct al acestui partid.

În comunicatul Ministerului de Interne, publicat în „Scânteia" din 17 iulie 1947, se arăta: „Pătrunși de ură împotriva regimului democrat și urmărind răsturnarea acestui regim, fiind amestecați în acțiunile criminale ale unor elemente dușmane poporului și temându-se de răspunderi în fața justiției și a mâniei populare pentru nelegiuirile săvârșite, mai mulți conducători ai Partidului Național-Țărănesc, urmând ordinul direct al lui Iuliu Maniu, au încercat în ziua de 14 iulie 1947 să fugă într-o țară străină, pentru care scop au corupt piloți din aviația militară. Organele Siguranței Statului au arestat în ziua de 14 iulie la ora 7 pe aerodromul Tămădău, la 46 km de București, în momentul când încercau să se îmbarce, pe următorii conducători ai Partidului Național-Țărănesc și pe complicii lor: 1. Ion Mihalache — vicepreședinte al P.N.Ț.; 2. Nicolae Penescu — secretar general al P.N.Ț.; 3. Ilie Lazăr — membru în Delegația Permanentă a P.N.Ț.; 4. Nicolae Carandino — directorul ziarului „Dreptatea"; 5. Lily Carandino — soție; 6. Elena Penescu — soție; 7. Gafenco Constantin — doctor; 8. Popescu Gheorghe — inginer; 9. Berea Dumitru; 10. Borcea Eugen; 11. Adj. Lusting Romulus — aviator; 12. Adj. Preda Gheorghe — aviator; 13. Popa Aurel — șofer; 14. Rusu Petre — șofer. Cercetările continuă".

În întreaga țară au fost organizate „adunări de protest", în cadrul cărora se cerea dizolvarea imediată a Partidului Național-Țărănesc și arestarea tuturor conducătorilor lui, în frunte cu Iuliu Maniu. „Receptive" la „cererile poporului" organele de stat au acționat cu fermitate.

În temeiul legislației în vigoare din anul 1947, acțiunea de la Tămădău, chiar dacă s-ar fi realizat și nu ar fi rămas la simpla tentativă, se pedepsea cu închisoare de la 3 la 6 luni. De aceea, guvernanții au urmărit să extindă acuzațiile de la tentativă de părăsire frauduloasă a țării la activități cu caracter politic, care să permită implicarea Partidului Național-Țărănesc și a președintelui său, Iuliu Maniu, într-un proces decisiv.

În timpul cercetărilor s-a descoperit arhiva secretă a lui Victor Rădulescu-Pogoneanu, ascunsă în comuna Potigrafu, județul Prahova. Cu acest prilej s-a aflat că Grigore Niculescu-Buzești și Rădulescu-Pogoneanu încheiaseră un proces-verbal de colaborare cu doi ofițeri americani, maiorul Hall și locotenentul Hamilton, trimiși ai

F.B.I.-ului[12]. Acest document a oferit principalul act de acuzare la adresa național-țărăniștilor, el fiind considerat expresia trădării naționale. „Erau — așa cum menționa Corneliu Coposu — într-adevăr, acte compromițătoare, care se refereau însă la ipoteza unui război între Statele Unite și U.R.S.S. În vederea acestui posibil război, ofițerii americani voiau să stabilească anumite puncte de reper, un cap de pod în România și să inițieze organizații clandestine"[13].

Adâncindu-se investigațiile, au fost găsite documente provenind de la Comisia militară a Partidului Național-Țărănesc. Această comisie era alcătuită din generali și ofițeri superiori pensionari, care examinau, cu schițe și ipoteze, modalitățile de acțiune în cazul unui nou război mondial, în care România se plasa de partea Occidentului împotriva Uniunii Sovietice. Când Nicolae Carandino îi atrăsese atenția lui Maniu asupra activității generalilor, acesta a replicat: „se vede, dragule, imediat că sunt ramoliți"[14]. Aceste „schițe și ipoteze" au fost apreciate ca dovada cea mai clară a complotului pus la cale de conducerea Partidului Național-Țărănesc împotriva regimului politic și a ordinii de stat existente, a faptului că acest partid urmărea recurgerea la forța armată împotriva „guvernului legitim al României".

Având asemenea probe și pornind de la elementul spectaculos al „fugii de la Tămădău", Consiliul Politic al Blocului Partidelor Democratice a hotărât, în unanimitate, să se treacă la dizolvarea Partidului Național-Țărănesc. Pe această bază, ministrul de Interne, Teohari Georgescu, a prezentat în ședința Consiliului de Miniștri din 29 iulie 1947, *Jurnalul*[15] în care se afirma că „grupul de conspiratori urma să realizeze în străinătate hotărârile și directivele conducerii Partidului Național-Țărănesc în frunte cu Iuliu Maniu, care constau în organizarea de acțiuni menite să știrbească suveranitatea națională, să primejduiască pacea și să declanșeze războiul civil". După ce aducea cele mai grave acuzații acestui partid și conducătorului său, *Jurnalul* stabilea: „Partidul Național-Țărănesc de sub președinția domnului Iuliu Maniu este și rămâne dizolvat pe data publicării în „Monitorul oficial" a prezentului *Jurnal*. Aceeași decizie de dizolvare include și toate organizațiile județene, de plasă și comunale ale sus-

---

[12] *Ibidem*, p. 298.

[13] Corneliu Coposu, *Dialoguri cu Vartan Arachelian*, București, Edit. Humanitas, 1992, p. 85.

[14] N. Carandino, *op. cit.*, p. 299.

[15] Arh. ist. centr., fond Președ. Cons. de Min., dos. 7/1947, Stenograma ședinței din 29 iulie 1947, f. 110.

menționatului partid, organizațiile militare, de tineret, de femei și orice alte organizații sau asociații conduse de acest partid".

La solicitarea dr. Petru Groza au luat cuvântul pentru a susține Jurnalul Consiliului de Miniștri: Octav Livezeanu, ministrul Informațiilor (Frontul Plugarilor), I. Gh. Vântu, ministrul Lucrărilor Publice (Partidul Național-Liberal — Tătărescu), Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul Justiției, și Gheorghe Gheorghiu-Dej, ministrul Comunicațiilor (Partidul Comunist), Lothar Rădăceanu, ministrul Muncii și Asigurărilor Sociale, și Ștefan Voitec, ministrul Educației Naționale (Partidul Social-Democrat). Consiliul de Miniștri a aprobat, în final, în unanimitate, raportul și *Jurnalul* propus de Teohari Georgescu.

În aceeași zi s-a întrunit, sub președinția lui Mihail Sadoveanu, Adunarea Deputaților[16], care a ascultat expunerea de motive și *Jurnalul* Consiliului de Miniștri, prezentate de Teohari Georgescu. Au urmat discuții, primul vorbitor fiind Leonte Sălăgeanu (Leontin Sălăjan) care, în numele Partidului Comunist, a condamnat complotul „împotriva statului democrat", a cerut „aspra lor pedepsire", a felicitat guvernul „pentru măsura dreaptă de dizolvare a Partidului Național-Țărănesc — Iuliu Maniu" și pe ministrul de Interne „care a știut să dejoace planurile de fugă ale maniștilor". În același spirit a vorbit Mihai Macovescu (social-democrat), care a făcut un „istoric" al Partidului Național-Țărănesc și activității lui Iuliu Maniu, pe care l-a caracterizat „ca reprezentant al unei politici străine cu totul și de sufletul și de interesele poporului românesc", încheind prin a cere „ducerea până la capăt a tuturor măsurilor" pentru „lichidarea tuturor rămășițelor și formațiunilor de tip fascist și neofascist", indiferent cine „ar sta în capul sau în mijlocul acestei acțiuni". Alexandru Popescu, reprezentantul Partidului Național Popular, a apreciat că național-țărăniștii erau „vânduți cercurilor reacționare din străinătate" și s-a asociat la hotărârea de dizolvare a partidului prezidat de Iuliu Maniu. În cuvântul său, Alexandru Mâță, fruntaș al Partidului Național-Țărănesc condus de Anton Alexandrescu, a subliniat ideea că partidul prezidat de Iuliu Maniu a trădat idealurile țărănimii, iar prin activitatea sa a pus în pericol regimul democratic și independența României, astfel că dizolvarea era un act pentru care guvernul Groza trebuia felicitat. Czikó Laurențiu (Uniunea Populară Maghiară) a afirmat că Partidul Național-Țărănesc „nu a fost altceva decât focarul unei instigații

[16] Vezi „D. A. D.", nr. 54 din ședința din 29 iulie 1947.

împotriva populației conlocuitoare", a condamnat gărzile „Iuliu Maniu", și a felicitat pe ministrul de Interne și guvernul pentru hotărârea de a dizolva acest partid reacționar. În numele evreilor a luat cuvântul Anghel Dascălu, care a apreciat că „Partidul Național-Țărănesc de sub președinția d-lui Iuliu Maniu devenise locul de adunare, centrul tuturor elementelor fasciste, reacționare și antisemite", astfel că dizolvarea lui era un act absolut necesar. Laurențiu Șaraga (Partidul Țărănesc-Democrat) a susținut și el hotărârea guvernului de dizolvare a Partidului Național-Țărănesc, „devenit reacționar și fascist". Ștefan Iorgovici, reprezentantul Partidului Național-Liberal condus de Gheorghe Tătărescu, a declarat că susține propunerea guvernului de dizolvare a Partidului Național-Țărănesc. Ultimul vorbitor a fost Alexandru Calotă (Frontul Plugarilor), care a apreciat că Partidul Național-Țărănesc era „dăunător profund pentru interesele mari ale neamului", că toate acțiunile distructive își aveau firul conducător „la clubul manist, sau în biroul domnului Maniu".

El a citit *Moțiunea* prin care Adunarea Deputaților considera dizolvarea Partidului Național-Țărănesc ca „o măsură dreaptă de apărare a regimului democratic din România", guvernul îndeplinindu-și „o datorie constituțională și legală". Adunarea Deputaților felicita guvernul și pe ministrul de Interne „pentru felul cum au înțeles să-și îndeplinească misiunea de consolidare și apărare a democrației și păcii poporului român". Moțiunea a fost adoptată cu 294 bile albe și 1 bilă neagră.

În ziua de 30 iulie 1947 a apărut în „Monitorul oficial" *Jurnalul* privind dizolvarea Partidului Național-Țărănesc, semnat de toți membrii guvernului.

Hotărârea de dizolvare a fost urmată de o înverșunată campanie de presă împotriva Partidului Național-Țărănesc și a lui Iuliu Maniu, în seama cărora se puneau acte de-a dreptul monstruoase. Se pare că Lucrețiu Pătrășcanu a încercat să atenueze aprecierile globale, de denigrare a Partidului Național-Țărănesc și a lui Iuliu Maniu. Într-o discuție avută cu Gheorghiu-Dej, referitoare la cele publicate în „Scânteia" și „România liberă", el a apreciat: „Asta-i falsificarea istoriei", și a insistat asupra faptului că Partidul Național „jucase un rol primordial în crearea României Mari în 1918, și ca atare ar fi fost în detrimentul țării ca el să fie prezentat acum drept o oficină de spionaj"[17].

[17] Ion Mihai Pacepa, *op. cit.*, p. 107.

Dar, în fond, prin acuzațiile aduse Partidului Național-Țărănesc și lui Iuliu Maniu tocmai acest obiectiv s-a urmărit, de a lovi în istoria națională și în demnitatea poporului român. Din acest punct de vedere este semnificativă atitudinea lui Silviu Brucan, care publica în „Scânteia" articolul *Falimentul Partidului Național-Țărănesc — o sentință a istoriei*, în care scria: „Dizolvarea Partidului Național-Țărănesc nu apare ca un efect al unei simple măsuri de legitimă apărare luată de regimul democrat din România. Ea nu poate fi redusă nici măcar la proporțiile unei hotărâri de stat, inspirată de dorința unei aplicări consecvente a dispozițiunilor tratatului de pace semnat de România la Paris. Însemnătatea acestei dizolvări constă în faptul că ea consfințește un faliment politic total al unui partid care nu mai avea ce căuta în viața politică românească și tocmai din această cauză își căuta un punct de sprijin în afara hotarelor românești. Hotărârea era — conchidea Silviu Brucan — o sentință a istoriei"[18]. Iar confratele său Sorin Toma consemna opinia „oamenilor muncii", care trimiteau scrisori „Scânteii" cu acest conținut: „Cum îi mai rabdă fața pământului pe dușmanii aceștia care se duceau să ne caute dușmanii în străinătate? Îl rugăm din inimă pe tovarășul Teohari Georgescu să-i aresteze pe toți și să-i trimită la muncă la noi în mină, dimpreună cu mai marele lor, Iuliu Maniu"[19].

Receptiv la „glasul poporului", guvernul a trecut la arestarea fruntașilor național-țărăniști. Iuliu Maniu a fost luat din sanatoriul doctorului Ion Jovin, aflat în București pe bulevardul Dacia nr. 19[20] și depus în secret la închisoarea Malmaison din Calea Plevnei[21].

În timpul detenției, Iuliu Maniu a adoptat o atitudine demnă, nelăsându-se intimidat de presiunile prin care anchetatorii încercau să obțină mărturii că ar fi complotat împotriva statului român. În declarațiile pe care le-a făcut, în scris sau oral, începând cu data de 1 august 1947, Iuliu Maniu a trebuit să răspundă mai ales la problemele privind legăturile sale cu diplomații englezi și americani, cu grupul diplomaților români aflați în străinătate (Grigore Gafencu, Grigore Niculescu-Buzești, Cornel Bianu, Alexandru Cretzianu, Constantin Vișoianu, V.V. Tilea). El a precizat că aceste legături „erau de natură

---

[18] „Scânteia", XVI, nr. 885 din 1 august 1947.

[19] *Ibidem*

[20] Dr. Ion Jovin, *Mărturia mea, medicul lui Iuliu Maniu*, în „Memoria", nr. 3/1990, p. 39.

[21] Cicerone Ioanițoiu, *Tombes sans croix*, tome 1, Freiburg, Tip. Co.esi Verlag, 1985, p. 337.

informativă și de protest pentru nerespectarea convențiunilor internaționale și a înțelegerilor făcute cu partidul nostru că se vor respecta viața constituțională și libertățile politice și cetățenești care erau mereu călcate". Iuliu Maniu a respins categoric acuzația că ar fi intenționat să înlăture prin forța armată guvernul Groza, susținând că lupta sa avea un caracter eminamente politic.

Despre colaboratorii săi a făcut declarații pozitive: Ghiță Popp — „este un om de o erudiție excepțională, de profundă judecată și un temperament calm", este „un om de o încredere desăvârșită pe al cărui cuvânt eu puneam multă bază"; Vasile Serdici — „este un om deștept și corect și se bucură de încrederea mea"; Ilie Lazăr — „un bun român și luptător dezinteresat, deschis și hotărât", „se bucură de încrederea mea"; Grigore Niculescu-Buzești — „este omul nostru de încredere și reprezintă politica noastră", activitatea sa „a fost potrivită intereselor țării și ale partidului"; pe Nicolae Carandino „l-am apreciat foarte mult ca scriitor și ca om de luptă politică".

Din păcate, nu aceeași atitudine au avut cei mai mulți dintre acuzați față de președintele Partidului Național-Țărănesc. În special Nicolae Penescu și Vasile Serdici au căutat să se disculpe și să acuze pe Iuliu Maniu, făcând declarații sugerate de completul de judecată.

În perspectiva procesului, Maniu a cerut ca avocați ai apărării pe Emil Ottulescu, Constantin Veniamin, Mihai Răutu și Ion Hudiță. Dar completul de judecată i-a refuzat, numind ca apărător din oficiu pe Constantin Paraschivescu-Bălăceanu.

Procesul a început la 29 octombrie 1947, în București, în sala festivă a Școlii Superioare de Război, fiind instrumentat de Tribunalul Militar al Corpului II Armată. Sala Tribunalului era special pregătită pentru a crea atmosfera necesară obținerii obiectivului urmărit. În zilele procesului sala era tixită de „cetățeni indignați", care interveneau „plini de revoltă", cerând pedepsirea drastică a „trădătorilor" din boxă.

Pe banca acuzării se aflau 15 persoane, care au apărut fără cravată și fără șireturi la pantofi, cu excepția lui Iuliu Maniu. El avea să mărturisească: „Au vrut să mă aducă și pe mine la proces fără guler și fără cravată. Dar am refuzat. Le-am explicat că în toată viața mea am fost îmbrăcat decent. Mi s-au adus lucruri care nu mi se potriveau, care nu erau ale mele. Am declarat din nou că în asemenea condițiuni refuz să apar în instanță. Până la urmă «domnii» s-au convins și mi-au adus cămășile mele de acasă, gulerele și cravatele cu

care eram obișnuit"[22].

Acuzațiile aduse lui Maniu au vizat, în fond, condamnarea întregii sale activități politice: de la cea desfășurată în timpul dominației ungare asupra Transilvaniei — când a fost un „colaborator" al autorităților de la Viena și Budapesta în politica de oprimare a poporului român; la Unirea din 1918 — când a căutat să „împiedice" acest act istoric punând tot felul de condiții; la perioada interbelică — în care s-a dovedit un „reacționar și un sprijinitor al fascismului"; continuând „cu anii războiului" — când a fost un „susținător" al lui Antonescu și al luptei armate împotriva Uniunii Sovietice; până la perioada de după 23 august, când a adunat în jurul său pe toți „fasciștii și reacționarii", pe „trădătorii de țară" și „agenții imperialismului".

Dealtfel, actul de acuzare începea cu aceste aprecieri: „Partidul Național-Țărănesc, sub masca apărării intereselor naționale, în tot timpul existenței sale, a fost un dușman al poporului român, un stâlp al imperialismului și al reacțiunii internaționale. Partidul Național-Țărănesc poartă răspunderea directă pentru instaurarea dictaturii fasciste a lui Antonescu și pentru intrarea în războiul criminal hitlerist, care a provocat cel mai mare dezastru național din istoria neamului românesc.

Maniu și partidul său, stând în fruntea reacțiunii române, au fost și au rămas până la urmă slugi devotate ale capitalului străin, agenți ai imperialismului, care au trădat suveranitatea, libertatea și independența națională a statului român"[23].

Iuliu Maniu era considerat culpabil pentru faptul că „a organizat și condus complotul îndreptat împotriva statului, a condus activitatea subversivă și ilegală a reacțiunii române și, sprijinindu-se pe cercurile imperialiste ale Statelor Unite ale Americii și Angliei, a pregătit doborârea prin forță a guvernului democratic legal, constituit în conformitate cu Constituția țării"[24].

În timpul procesului, Iuliu Maniu a adoptat o atitudine demnă, asumându-și răspunderea pentru actele sale politice și respingând cu hotărâre acuzațiile false. La cei 75 de ani ai săi, el a dovedit o luciditate și capacitate de replică impresionante. Deși aflase că unii dintre colaboratorii săi au căutat să se derobeze de răspunderile ce le reveniseră în cadrul Partidului Național-Țărănesc, prezentându-se ca simpli executanți ai deciziilor luate de președinte, Iuliu Maniu a

---

[22] Nicolae Carandino, *op. cit.*, p. 305.

[23] *Procesul conducătorilor fostului Partid Național-Țărănesc*, p.14.

[24] *Ibidem*. p. 78.

manifestat înțelegere pentru situația lor umană și a continuat să le ia apărarea, rostind cuvinte de laudă la adresa lor. Semnificative sunt aprecierile la adresa lui Nicolae Penescu: „Am cea mai bună părere despre el. Este un om bine pregătit, un om de caracter, un om de o putere de muncă excepțională"[25].

Președintele Partidului Național-Țărănesc era pe deplin conștient că în acel moment se desfășura un proces istoric, pe care generațiile viitoare aveau să-l aprecieze ca expresia unei confruntări între două concepții politice diametral opuse. De aceea, nu a cerut nici o clipă clemență sau circumstanțe atenuante, deși era convins că va suferi cea mai grea condamnare, în urma căreia însăși viața îi era pusă sub semnul întrebării. El știa că mai presus de viața sa, ca de altfel a oricărui om politic, se situa judecata istoriei.

Aflându-se pe banca acuzaților, Iuliu Maniu a devenit el însuși acuzator. Potrivit unor informații, adresându-se națiunii române, el a declarat: „Noi acuzăm guvernul de a fi instaurat teroarea, dictatura și reacțiunea, de călcarea în picioare a legilor națiunii, libertatea poporului român, drepturile sale individuale și colective. Închisorile, tortura, persecuțiile, înscenările cele mai infame, arestările, asasinatele, tot arsenalul infernal inventat de fascism și de Hitler a fost perfecționat, dezvoltat și aplicat cu o cruzime fără egal. Noi acuzăm că bandele sale terorizează populația care se opune dictaturii. Națiunea și partidul nu vor uita niciodată și vor binecuvânta pe cei care au căzut și cad în această luptă. Martiriul lor asigură continuitatea existenței poporului român. Noi ne înclinăm în fața celor care au căzut eroic pentru apărarea drepturilor sacre ale Națiunii"[26].

Deși era principalul acuzat în procesul intentat conducătorilor Partidului Național-Țărănesc, Iuliu Maniu a fost interogat printre ultimii, la 31 octombrie între orele 9,15 și 11,30, apoi, la 1 noiembrie 1947 a avut loc confruntarea acuzaților după interogatorii[27], întrebările referindu-se la colaboratorii săi, și la diverse aspecte din activitatea proprie din ultimii ani. El a recunoscut public că a luat inițiativa trimiterii peste granță a unui grup de fruntași național-țărăniști:

---

[25] *Ibidem*, p. 189.

[26] Cicerone Ioanițoiu, *Tombes sans croix*, tome I, p. 398.

[27] *Proces-verbal de rechizitoriul acuzatului Iuliu Maniu din 31 octombrie 1947 și al confruntărilor din 1 noiembrie 1947*, în Arh. ist. centr., fond Ministerul Propagandei Naționale. Serviciul Studii și Documentare, dos. 19/1947, f. 87—95; f. 108—111; și în Arhiva Serviciului Român de Informații, fond. Ministerul de Interne, dos. 5 262/1947.

„Scopul desemnat de mine era ca mergând în străinătate să informeze străinătatea despre situația din România, așa cum am făcut întotdeauna și cum trebuie să facă orice șef de partid. Nu era vorba de formarea unui guvern în străinătate, nu am discutat cu ei aceasta și nu admit formarea de guverne în străinătate." La acuzația că Partidul Național-Țărănesc ar fi primit în rândurile sale foarte mulți legionari, Maniu a precizat: „Nu am promovat nici un legionar în conducerea partidului, asemenea elemente se găsesc în Partidul Comunist." În legătură cu acuzația că ar fi creat o organizație militară în vederea răsturnării prin forță a guvernului, liderul național-țărănist a declarat: „nu a fost o organizație militară, ci un cerc profesional al Partidului Național-Țărănesc de 20 de ani. I-am dat d-lui general Negrei delegație de conducere, a fost ales președinte și eu am aprobat". De asemenea, a arătat că nu a avut legături sau convorbiri „cu membrii misiunilor anglo-americane, eu am discutat numai cu șefii misiunilor diplomatice". Iuliu Maniu a conchis: „Nu recunosc să fi organizat o acțiune subversivă în scopul de a răsturna prin violență guvernul de la putere, aceasta este o calomnie[...] am căutat ca pe cale politică să dobor guvernul, nu prin violență [...]. Recunosc că în cadrul convorbirilor cu dl. Berry i-am spus că oricând aș fi putut forma un guvern de rezistență, dar n-am vrut să-l fac și i-am pus întrebarea dacă l-aș face în acel timp, ce atitudine ar lua guvernul american, la care dl. Berry a spus că va cere relații de la guvernul său".

În toată perioada interogatoriului public, Iuliu Maniu s-a situat ferm pe poziția exprimată în declarațiile sale scrise din timpul cercetărilor, respingând acuzațiile nefundamentate și asumându-și răspunderea pentru lupta politică desfășurată împotriva guvernanților, care nu putea fi încadrată în texte de lege și pedepsită.

Dar, ca și în cazul procesului intentat mareșalului Antonescu în urmă cu un an și jumătate, sentința era dinainte stabilită, pe baza unor acuzații fără acoperire materială, având la bază nu probe, ci indicații politice venite de la Moscova și prezentate în haină juridică la București.

Rechizitoriul procurorului militar începea astfel: „Acțiunea trădătoare și criminală a acuzatului Maniu, a acuzatului Mihalache și a celorlalți acuzați nu este decât o încoronare a trădării naționale, care caracterizează întreaga activitate politică a Partidului Național-Țărănesc"[28]. Maniu era acuzat de: trădare națională, tentativă de surpare a ordinii constituționale, răzvrătire, insurecție armată, insti-

[28] *Procesul conducătorilor...*, p. 326.

gare la trădare prin necredință, instigare la trecerea frauduloasă a frontierei.

În cuvântul său, avocatul Paraschivescu-Bălăceanu a căutat să găsească unele circumstanțe atenuante: Iuliu Maniu avea 75 de ani; era un om politic, astfel încât era „greu de văzut în ce măsură actele sale sunt politice și nu penale"; acuzația că a acționat în „înțelegere cu agenții străini" nu se baza pe probe materiale, ci pe o declarație făcută la proces de Vasile Serdici; instanța nu a putut dovedi că Maniu ar fi sustras acte secrete pe care apoi să le fi divulgat; nu s-a adus nici un act în sprijinul afirmației că Maniu ar fi acționat pentru surparea ordinii constituționale. Asemenea rezerve, formulate de un apărător din oficiu și în atmosfera politică de atunci sunt demne de reținut, deși avocatul nu a avut curajul să declare că Iuliu Maniu nu era vinovat[29].

Sentința de condamnare începea cu formula obișnuită: „Mihai I, prin grația lui Dumnezeu și voința națională, rege al României, la toți cei de față și viitori, sănătate". Apoi erau înșirate pedepsele[30]: Iuliu Maniu — temniță grea pe viață; Ion Mihalache — temniță grea pe viață; Nicolae Penescu — 5 ani temniță grea; Nicolae Carandino — 6 ani temniță grea; Ilie Lazăr — 12 ani temniță grea; Grigore Niculescu-Buzești — muncă silnică pe viață (în contumacie); Grigore Gafencu — 20 ani muncă silnică (în contumacie); Alexandru Cretzianu — muncă silnică pe viață (în contumacie); Constantin Vișoianu — 15 ani muncă silnică (în contumacie); Victor Rădulescu-Pogoneanu — 25 ani temniță grea; Vasile Serdici — 10 ani temniță grea; Radu Niculescu-Buzești — 10 ani detențiune riguroasă; Ștefan Stoika — 8 ani detențiune riguroasă ș.a.

În timp ce se judeca procesul conducătorilor Partidului Național-Țărănesc, la 6 noiembrie au fost înlăturați din guvern ultimii reprezentanți ai burgheziei (gruparea Tătărescu). „Tovarășii de drum" își făcuseră datoria și acum erau aruncați peste bord.

La 12 noiembrie 1947 a avut loc ședința plenară comună a Comitetelor Centrale reunite ale Partidului Comunist Român și Partidului Social-Democrat, care a adoptat Platforma-program a Partidului Unic Muncitoresc; documentul preciza că obiectivul partidului era „Înfăptuirea societății socialiste — prima fază a

---

[29] Arh. ist. centr., fond. Ministerul Propagandei Naționale. Serviciul Studii și Documentare, dos. 19/1947, f. 198—200.

[30] *Procesul conducătorilor ...*, p. 379—388.

comunismului — în care dispare orice exploatare a omului de către om"[31].

Într-o notă adresată guvernului român de către guvernul S.U.A., la 26 noiembrie 1947, după un lung incurs istoric — privind „retragerea României din războiul împotriva Aliaților" în august 1944, Conferința miniștrilor de Externe desfășurată la Moscova în decembrie 1945, intervențiile Washingtonului făcute de-a lungul anilor 1946 și 1947 —, se afirma că: procesul lui Iuliu Maniu „a fost prejudiciat" de campania de instigare împotriva acuzaților, numirea ca președinte al tribunalului a „unui fost susținător al nazismului, total compromis", nesocotirea dreptului acuzaților de a fi reprezentați printr-un apărător ales de ei înșiși, apărarea necorespunzătoare a acuzaților „de către avocatul numit", restricții excesive în pregătirea apărării, eșecul acuzării de a proba învinuirile de trădare de neam. Ca urmare, „guvernul S.U.A. face un apel către guvernul român, ca prin organele sale corespunzătoare să ia măsurile necesare pentru anularea sentinței"[32]. Asemenea intervenții nu au avut nici un efect, fiind respinse „cu indignare" de guvernul român.

La rândul său, regele Mihai nu a schițat nici un gest în favoarea lui Iuliu Maniu și a celorlalți fruntași național-țărăniști, condamnați la ani grei de temniță, deși avea „dreptul de a ierta sau micșora pedepsele în materii criminale" (art. 88 al Constituției din 1923). Suveranul a socotit inutilă o intervenție, care ar fi fost imediat contestată de guvernanți, iar un gest de independență ar fi grăbit sfârșitul instituției monarhice în România. Această prudență s-a dovedit ineficientă, deoarece, la mai puțin de 50 de zile de la condamnarea lui Maniu și a celorlalți fruntași național-țărăniști, regele Mihai a trebuit să abdice.

După cinci luni de la dizolvarea Partidului Național-Țărănesc, la 30 decembrie 1947, a fost înlăturată monarhia, România devenind Republică Populară. În februarie 1948 se realiza unificarea Partidului Comunist cu Partidul Social-Democrat, în cadrul Partidului Muncitoresc Român.

În anii 1950—1953 și-au încetat activitatea toate partidele politice, ajungându-se la sistemul monopartidist. Constituția din 1952 a statuat că „Partidul Muncitoresc Român este forța conducătoare atât

---

[31] „Scânteia", XVI, nr. 974 din 14 noiembrie 1947.

[32] Arh. ist. centr., fond Colecția de Microfilme S.U.A., rola 666, cadrele 597—606.

a organizațiilor celor ce muncesc, cât și a organelor și instituțiilor de stat" (art. 86)[33].

În acei ani au avut loc mai multe valuri de arestări care au vizat pe toți cei ce deținuseră o anumită funcție în „regimul burghezo-moșieresc" și care nu trecuseră de partea regimului de democrație populară. „Cifra exactă a deținuților politici nu este stabilită, dar ea se ridică la câteva sute de mii[34].

Numeroși național-țărăniști au murit în închisori sau la Canalul Dunăre-Marea Neagră. Iuliu Maniu a murit în închisoarea din Sighet (1953), iar Ion Mihalache în cea din Râmnicu-Sărat (1963).

În urma amnistiei din 1964, deținuții politici au fost eliberați, unii dintre ei plecând în străinătate, alții rămânând în țară, sub o permanentă supraveghere din partea organelor de Securitate.

Cucerirea puterii politice de către comuniști, cu sprijinul direct și masiv al Kremlinului, s-a produs aproape simultan. Republica Populară a fost proclamată succesiv în Iugoslavia (noiembrie 1945), Albania (ianuarie 1946), Ungaria (februarie 1946), Bulgaria (septembrie 1946), Cehoslovacia (mai 1948), în zona de ocupație sovietică din Germania (octombrie 1949). Aceste state au creat, sub conducerea Uniunii Sovietice, organisme multilaterale — Consiliul de Ajutor Economic Reciproc și Tratatul de la Varșovia. Cortina de fier căzuse între aceste țări și Europa Occidentală, divizând continentul pentru mai multe decenii. România a avut un destin comun cu celelalte state din zona centrală și sud-est europeană căzute sub dominația sovietică.

---

[33] „Monitorul oficial", nr. 1 din 27 septembrie 1952.

[34] Vezi detalii în cărțile lui Cicerone Ioanițoiu, *op. cit., Morminte fără cruce*, vol. II, Freiburg, 1983; vol. III, 1985.

CONCLUZII

Partidul Național-Țărănesc a luat ființă în octombrie 1926, prin fuziunea Partidului Național cu Partidul Țărănesc. Cele două partide au cunoscut o evoluție semnificativă, avându-și originea în realitățile societății românești de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea.

Partidul Național Român, întemeiat în mai 1881, și-a legat numele de marile evenimente din istoria românilor din Transilvania și Banat, între care la loc de frunte se înscrie mișcarea memorandistă din 1892—1894 și mai ales marele act al Unirii de la 1 decembrie 1918.

La rândul său, Partidul Țărănesc își află temeiurile în Partida Țărănească întemeiată de Constantin Dobrescu-Argeș în 1895, precum și în repetatele încercări de creare a unei organizații politice a țărănimii din Vechiul Regat. Partidul Țărănesc s-a înființat în decembrie 1918, reușind să dobândească o reală aderență politică, mai ales în mediul rural.

Noul partid a promovat o ideologie nouă — țărănismul — care preconiza asigurarea primatului agriculturii în viața economică, a țărănimii în structura socială, a democrației rurale („statului țărănesc") în plan politic.

După 1918, Partidul Național a colaborat cu Partidul Țărănesc în cadrul guvernului Blocului parlamentar (1919—1920), precum și în lupta de opoziție împotriva guvernului Averescu (1920—1921) și a guvernului Ion I. C. Brătianu (1922—1926). Pe parcursul acestei colaborări s-au tocit multe dintre asperitățile existente între

cele două partide, ajungându-se, în timpul negocierilor din 1924—1926, la elaborarea unui program și a unui statut reciproc acceptat, precum și la stabilirea organelor de conducere la nivel central și județean. Congresul general din 10 octombrie 1926 a consfințit fuziunea convenită. În funcția de președinte al partidului a fost ales Iuliu Maniu, vicepreședinți — Ion Mihalache, dr. N. Lupu, Alexandru Vaida-Voevod și Pavel Brătășanu, secretar general — Virgil Madgearu, casier — Mihai Popovici. Pe scena politică a României a apărut un partid puternic și popular.

În 1927—1928, Partidul Național-Țărănesc a desfășurat, în țară și în străinătate, o amplă campanie de răsturnare a guvernului liberal, care a culminat cu marea adunare de la Alba Iulia din 6 mai 1928, la care au participat peste 100 000 de cetățeni.

În noiembrie 1928 s-a format primul guvern național-țărănist, prezidat de Iuliu Maniu. Excepționala popularitate a Partidului Național-Țărănesc a fost ilustrată de victoria în alegerile parlamentare din decembrie 1928, când listele acestui partid au obținut 77,76% din totalul voturilor, cel mai mare procentaj obținut până atunci de un partid politic din România.

Activitatea guvernamentală a fost puternic influențată de marea criză economică din anii 1929—1933, care s-a resimțit puternic și în România.

În plan economic, în prima guvernare națională-țărănistă (1928—1931) s-a realizat stabilizarea monedei naționale, a fost acordată o mare atenție agriculturii prin credite pentru țărani și încurajarea achiziționării de mașini și unelte agricole, a început construcția unei rețele de șosele moderne, s-au amenajat împrejurimile unor localități (între care și rețeaua de lacuri din jurul Capitalei) etc. Național-țărăniștii au promovat politica „porților deschise", anulând legislația adoptată de Partidul Național-Liberal, care avea la bază concepția prin „noi înșine". S-a asigurat „egalitatea de tratament" între capitaliștii autohtoni și cei străini, ceea ce a avut ca efect o masivă pătrundere a monopolurilor occidentale în economia României. Datorită insuficienței resurselor financiare, guvernele național-țărăniste au contractat mai multe împrumuturi externe, urmate de concesionarea unor bunuri ale statului român (producția de chibrituri, rețeaua telefonică, construirea de drumuri etc.).

Viața socială a fost puternic marcată de legea din 1929 „pentru libera circulație a pământurilor dobândite prin legile de împroprietărire" prin care s-au urmărit „selecționarea naturală a cultivatorilor serioși"; legea permitea țăranilor împroprietăriți să-și vândă pământurile, dar cumpărătorul nu putea să dețină mai mult de 25 ha teren agricol; în acest fel se împiedica refacerea marii proprietăți agrare. A fost adoptată legea pentru încheierea contractului colectiv de muncă, prin care s-au limitat abuzurile patronatului în raporturile cu salariații, precum și modernizarea relațiilor de muncă. În plan social, criza economică s-a resimțit dureros, înregistrându-se numeroase acțiuni de protest împotriva politicii guvernamentale, cea mai puternică fiind greva minerilor din Lupeni; autoritățile, pentru restabilirea ordinii au recurs la represiunea armatei. Deoarece țărănimea ajunsese în imposibilitatea de a-și achita datoriile contractate la bănci și cămătari, guvernul a inițiat o lege pentru suspendarea plății datoriilor agricole.

Dintre evenimentele politice semnificative din timpul primei guvernări național-țărăniste se remarcă cele privind criza dinastică. În perioada de opoziție, Partidul Național-Țărănesc a sprijinit mișcarea carlistă (vizând întoarcerea principelui Carol în țară și proclamarea lui ca rege), dar, după ajungerea la putere și-a nuanțat atitudinea. Iuliu Maniu a căutat că influențeze activitatea Regenței prin alegerea în cadrul acesteia a lui Constantin Sărățeanu (1929), fapt ce a diminuat mult prestigiul politic al instituției. Iuliu Maniu urmărea readucerea condiționată a lui Carol pe tron: despărțirea acestuia de Elena Lupescu, refacerea căsătoriei cu principesa Elena, respectarea Constituției din 1923 în spiritul și litera ei. Actul Restaurației s-a realizat la 8 iunie 1930, cu contribuția hotărâtoare a majorităților parlamentare național-țărăniste, care a votat pentru anularea legilor din 4 ianuarie 1926, ceea ce a permis ca succesiunea la tron să revină principelui Carol, fiul mai mare al regelui Ferdinand. S-a constituit o camarilă în jurul Elenei Lupescu care, treptat, a devenit un nou centru de putere politică în România. Iuliu Maniu a fost primul om politic care a sesizat pericolul tendințelor autoritare ale lui Carol al II-lea pentru evoluția democratică a României și a luat atitudine fermă împotriva camarilei regale.

Național-țărăniștii au părăsit puterea în aprilie 1931 cu forțele serios zdruncinate, fapt reflectat în rezultatul înregistrat în

alegerile parlamentare din iunie același an: 14,9% din totalul voturilor. În timpul guvernului de „uniune națională" condus de Nicolae Iorga, care acționa sub tutela regelui Carol al II-lea, Partidul Național-Țărănesc a desfășurat o susținută activitate opozițională, în apărarea normelor constituționale tradiționale.

Revenit la guvernare în iunie 1932, național-țărăniștii au continuat politica „porților deschise", semnând în ianuarie 1933 un plan de colaborare economică cu Societatea Națiunilor („Planul de la Geneva"), care însă n-a mai fost aplicat. Dându-și seama că statele occidentale nu urmăreau să ajute efectiv România, ci să-și rezolve propriile lor probleme economice pe seama statelor agrare slab dezvoltate, din vara anului 1933, național-țărăniștii au renunțat la concepția „porților deschise" și au început să promoveze o politică protecționistă, similară celei promovate de liberali în primul deceniu interbelic.

Criza economică devastatoare a generat mari frământări sociale, dintre care se detașează grevele muncitorilor petroliști din Valea Prahovei și ale ceferiștilor de la Atelierele „Griviția" din București unde guvernul a intervenit cu ajutorul armatei, pentru restabilirea ordinii. Pentru detensionarea situației conflictuale din lumea satelor, național-țărăniștii au adoptat legile de conversiune a datoriilor agricole din 1932 și 1933, care au însemnat, de fapt, amânarea plății acestora de către țărani.

Viața politică a fost marcată de ascensiunea curentelor extremiste, de stânga (Partidul Comunist) și de dreapta (Garda de Fier). Guvernele național-țărăniste au acționat pentru menținerea regimului democratic parlamentar-constituțional. În ianuarie 1931, printr-o decizie a Ministerului de Interne, a fost dizolvată Garda de Fier (Partidul Comunist fusese scos în afara legii în 1924 de liberali, pentru poziția pe care o adoptase în problema națională). Iuliu Maniu s-a opus cu energie amestecului camarilei în viața politică, dar fără succes. În mod ostentativ, el și-a dat demisia din fruntea guvernului (ianuarie 1933) și apoi a Partidului Național-Țărănesc (mai 1933); în locul său a fost ales Alexandru Vaida-Voevod — atât ca președinte al Consiliului de Miniștri, cât și al partidului —, care s-a dovedit receptiv la sugestiile regelui și tolerant față de activitatea camarilei.

Politica externă promovată de guvernele național-țărăniste a vizat apărarea păcii și statu-quo-ului teritorial stabilit prin tratatele de la Versailles, promovarea unor relații normale cu toți vecinii. În acest spirit au acționat pentru consolidarea Micii Înțelegeri, au pregătit terenul pentru crearea Înțelegerii Balcanice, au desfășurat o intensă activitate în cadrul Societății Națiunilor.

În perioada de guvernare, Partidul Național-Țărănesc a cunoscut serioase convulsii interne, soldate cu două importante sciziuni: în 1930 prin plecarea grupării lui Constantin Stere, care a creat Partidul Țărănesc-Democrat și, în 1932, când Grigore Iunian a părăsit Partidul Național-Țărănesc, întemeind Partidul Radical-Țărănesc. Disensiuni evidente s-au manifestat între gruparea „țărănistă" și cea „națională", între Iuliu Maniu și Ion Mihalache pe de o parte și Alexandru Vaida-Voevod de cealaltă parte.

Activitatea guvernamentală a Partidului Național-Țărănesc s-a încheiat în noiembrie 1933, când Carol al II-lea a adus la putere pe liberali. Pierderea influenței național-țărăniștilor în rândul electoratului este ilustrată de rezultatul alegerilor parlamentare din decembrie 1933, când au întrunit doar 13,9% din totalul voturilor.

După trecerea în opoziție, în funcția de președinte al Partidului Național-Țărănesc a fost ales Ion Mihalache. A urmat o perioadă de ample dezbateri ideologice și politice, în timpul căreia țărănismul a căpătat noi nuanțe și dimensiuni, s-a adoptat un nou statut (în 1934) și un nou program al partidului (1935). Nefiind de acord cu prevederile programului în problema minorităților naționale, Alexandru Vaida-Voevod, care se pronunța pentru proporționalitate etnică în ocuparea funcțiilor publice („numerus valahicus"), a părăsit Partidul Național-Țărănesc și a creat o nouă organizație politică — Frontul Românesc.

În anii 1934—1937, Partidul Național-Țărănesc s-a manifestat ca cea mai importantă forță de opoziție împotriva guvernului liberal prezidat de Gheorghe Tătărescu, a acționat pentru apărarea regimului democratic parlamentar-constituțional. În legătură cu atitudinea față de problemele cu care se confrunta România, s-au conturat opinii diferite: în timp ce Iuliu Maniu considera că principalul pericol pentru soarta regimului democratic era reprezentat de camarila regală și de tendințele autoritare ale regelui Carol al II-lea, gruparea

„centristă" în frunte cu Armand Călinescu se pronunța pentru luarea de măsuri ferme împotriva Gărzii de Fier și era dispusă să-l susțină pe Carol al II-lea; exista și o grupare de stânga, condusă de dr. N. Lupu care se pronunța pentru realizarea unui larg front democratic împotriva Mișcării Legionare și a tendințelor dictatoriale, în general. La rândul său, Ion Mihalache aprecia că prin fortificarea Partidului Național-Țărănesc, prin programul și larga sa aderență în rândul electoratului, acesta se va impune ca principal factor de guvernare.

Tactica lui Ion Mihalache de „așteptare a deciziei regale" a eșuat la 12 noiembrie 1937, când regele i-a încredințat mandatul de formare a unui nou guvern cu unele condiții „sine qua non", pe care președintele Partidului Național-Țărănesc nu le-a putut accepta. În urma acestui fapt, conducerea partidului a fost preluată de Iuliu Maniu, care la 25 noiembrie 1937, a încheiat un pact de neagresiune cu Corneliu Zelea Codreanu (șeful Mișcării Legionare) și cu Gheorghe Brătianu (președintele Partidului Național-Liberal georgist). Scopul urmărit a fost crearea unui puternic front de opoziție împotriva guvernului Tătărescu, care se transformase într-un cabinet cvasipersonal al regelui Carol al II-lea, și înfrângerea acestuia în alegeri.

În urma scrutinului din 20 noiembrie 1937, Partidul Național-Țărănesc a obținut doar 20,4% din voturi, ceea ce, în acel context, echivala cu o înfrângere. Acest fapt a permis lui Carol al II-lea să aducă la putere pe Octavian Goga, președinte al Partidului Național-Creștin. În acest guvern au intrat și câțiva exponenți ai grupării de centru din Partidul Național-Țărănesc, în frunte cu Armand Călinescu, care au fost imediat excluși din partid.

Criza sistemului partidist din România, puternica ascensiune a Mișcării Legionare, nevoia resimțită de populație pentru restabilirea ordinii în țară au permis lui Carol al II-lea să dea lovitura de stat de la 10 februarie 1938. În scurt timp (la 27 februarie), a fost adoptată o nouă Constituție, după care s-a trecut la dizolvarea partidelor politice (30 martie 1938). Partidul Național-Țărănesc a avut o atitudine protestatară față de regimul monarhiei autoritare, în sensul că și-a exprimat dezacordul față de măsurile luate de guvernanți, dar nu a întreprins acțiuni concrete pentru salvarea democrației. Unii național-țărăniști, între care Mihai Ralea, Petre Andrei și Mihail Ghelmegeanu, au aderat la noul regim, primind funcții de conducere în stat; ei au fost

considerați demisionați din Partidul Național-Țărănesc din momentul acceptării demnităților respective.

Pierderile teritoriale din vara anului 1940, mai întâi a Basarabiei și nordului Bucovinei, apoi a nord-estului Transilvaniei și Cadrilaterului, au creat o stare de puternică nemulțumire în țară, care a dus la prăbușirea dictaturii regale. În acel context, Iuliu Maniu a adoptat calea manevrelor de culise, în urma cărora Carol al II-lea a trebuit să abdice în favoarea fiului său Mihai I, iar frânele guvernării au fost preluate de generalul Ion Antonescu.

În timpul dictaturii antonesciano-legionare, Partidul Național-Țărănesc a protestat împotriva politicii interne și externe al acesteia. Între cei care au căzut victimă spiritului răzbunător al legionarilor s-a aflat și Virgil Madgearu, secretarul general al Partidului Național-Țărănesc. În ianuarie 1941, liderii național-țărăniști l-au felicitat pe Ion Antonescu pentru înăbușirea rebeliunii legionare.

După ce a aprobat acțiunea militară de eliberare a Basarabiei și a nordului Bucovinei (iulie 1941), Partidul Național-Țărănesc a protestat împotriva continuării războiului dincolo de Nistru. În 1943—1944, național-țărăniștii au desfășurat unele acțiuni diplomatice vizând scoaterea României din război și încheierea armistițiului cu Națiunile Unite. La 20 iunie 1944, Partidul Național-Țărănesc, Partidul Național-Liberal, Partidul Social-Democrat și Partidul Comunist au încheiat Blocul Național-Democrat, care-și propunea înlăturarea regimului antonescian, revenirea la o guvernare democratică, semnarea armistițiului cu Națiunile Unite. În cadrul discuțiilor ce au avut loc, regele și reprezentantul Partidului Comunist au propus ca Iuliu Maniu să prezideze noul guvern, dar liderul național-țărănist a refuzat, considerând că în context istoric problemele esențiale aveau un caracter militar, că România trebuia condusă de un general.

Prin lovitura de stat de la 23 august 1944, România a ieșit din război și s-a alăturat Națiunilor Unite. Speranțele românilor că vor redobândi libertatea s-au năruit, deoarece marile puteri aliate și-au împărțit sferele de influență, România aflându-se în zona de dominație sovietică, fapt consemnat și în Convenția de Armistițiu din 12 septembrie 1944.

În perioada ce a urmat, Partidul Național-Țărănesc și-a reluat activitatea legală, a desfășurat ample acțiuni vizând revenirea la regimul democratic. Pe de altă parte, forțele prosovietice, coalizate în Frontul Național-Democrat, creat în octombrie 1944 din inițiativa Partidului Comunist, au stabilit că principalul lor adversar era Partidul Național-Țărănesc, împotriva căruia au declanșat o ofensivă necruțătoare. În februarie 1945, o grupare în frunte cu Anton Alexandrescu a părăsit Partidul Național-Țărănesc și a aderat la Frontul Național-Democratic.

Prin intervenția directă a Moscovei, la 6 martie 1946, s-a instaurat guvernul dr. Petru Groza, care avea la bază programul Frontului Național-Democrat. În ianuarie 1946, în Partidul Național-Țărănesc s-a produs o nouă sciziune, prin plecarea grupării dr. N. Lupu, care a constituit Partidul Țărănesc-Democrat.

Partidul Național-Țărănesc și în special președintele său, Iuliu Maniu, au depus mari eforturi pentru a opri sovietizarea României și a apăra valorile naționale, dar contextul istoric — intern și internațional — era total nefavorabil acestor obiective. După alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946, ofensiva împotriva Partidului Național-Țărănist s-a intensificat, culminând cu arestarea unui grup de fruntași condus de Ion Mihalache. A urmat dizolvarea Partidului Național-Țărănesc la 29 iulie 1947, arestarea conducătorilor lui, cărora li s-a intentat un proces politic, încheiat cu grele condamnări. Principalii lideri național-țărăniști și-au sfârșit viața în închisoare: Iuliu Maniu la Aiud în 1953, iar Ion Mihalache la Râmnicu Sărat, în 1963.

Având o istorie bogată, marcată de succese și eșecuri, de izbânzi și înfrângeri, Partidul Național-Țărănesc și-a pus amprenta pe evoluția României timp de peste două decenii, atât prin activitatea guvernamentală, cât și prin cea de opoziție, afirmându-se ca o importantă forță a democrației, a libertății și demnității naționale.

INDICE DE PERSOANE

A

Acheson Dean, 449
Adam Constantin, 443
Agapie Mircea, 385
Agârbiceanu Ion, 68, 361
Agiu Constantin, 400
Aladar Imre, 89
Aldea Aurel, 397, 399, 402, 415
Alevra Nicolae, 68, 69, 106
Alexandrescu Anton, 209, 219, 236, 284, 369, 383, 431, 432, 442, 454
Alexandrescu Ion, 425
Alexandrini Alexandru, 69
Alexandru, rege al Iugoslaviei, 207, 222
Andrei Petre, 68, 176, 195, 202, 233, 236, 237, 242, 249, 251, 254, 260, 261, 285, 287, 294, 295, 298, 300, 301, 314, 331, 339, 362
Angelescu Constantin, doctor, 137, 255, 265, 328, 349
Angelescu Constantin, jurist, 96, 113, 152, 257, 328
Anghel Nicolae, 407
Anton Constantin, 402
Antonescu Emanoil, 24, 63, 68
Antonescu Ion, 325, 350, 354—357, 359, 362—365, 369—372, 374, 375—379, 381, 382, 384—388, 390, 392, 393, 396, 397, 399, 400—402, 404, 444, 457, 460
Antonescu Mihai, 388, 401
Arachelian Vartan, 452
Arcadian N.P., 121
Ardeleanu Eftimie, 377
Ardeleanu Ion, 88, 134, 370, 436, 439
Ardeleanu Iosif, 425
Argeşanu Gheorghe, 340, 362
Argetoianu Constantin, 18, 37, 38, 45, 50, 79, 80, 92, 165, 166, 168, 171, 209, 273, 281, 307, 308, 312, 318, 321, 324, 326, 328
Arimia Vasile, 370, 436, 439
Aslan George, 68
Attlee Clement R., 440
Auboin Roger, 184, 190
Averescu Alexandru, 15, 17, 22, 39, 40, 42—44, 52, 73, 75, 76,

78, 82, 102, 105, 131, 142, 146, 171, 221, 266, 273, 307, 324, 326, 328, 379
Avram David, 219
Avramescu David, 89
Avramescu Marin, 313

B

Babici Ion, 293, 294, 344
Baciu Nicolae, 417, 424, 429, 431, 433, 439, 440, 449
Badea Nestor, 209, 219, 237, 410, 443
Baicu Ion, 127
Bánffy Miklós, 388
Bantea Eugen, 407
Bányai Ladislau, 316, 388
Barthou Louis, 262
Batzaria Nicolae, 135
Bălan Ion, 380
Bălan Nicolae, 144, 352
Băncilă Octav, 12
Bărbulescu Petre, 163, 180
Bâgu Vasile, 295, 299, 325, 377, 394
Bârsan, 379
Bebel August, 129
Beldie Vasile, 339
Belea Miron, 297
Bene® Edvard, 222, 381, 387, 398
Bengliu Ion, 362
Bentoiu Aurelian, 269
Berea Dumitru, 451
Berry Y. Burton, 428, 429, 431, 437, 449, 459, 460
Bethlen István, 388
Bevin Ernest, 435
Beza Gheorghe, 152, 380
Beza Ion, 380
Bianu Cornel, 380, 381, 441, 456
Biji Mircea, 236
Bitoleanu Ion, 22, 40
Blank Aristide, 151, 379
Blanovschi A., 346
Blându Liviu, 236
Bocu Sever, 13, 95, 96, 106, 138, 254, 294, 345, 349, 360, 366, 443
Bodnarenco (Pantiușa) alias Pintilie Gheorghe, 448
Bodea Gheorghe I., 360
Bodunescu Ion, 93, 203
Boeriu Ion, 254, 396
Bogdan Corneliu, 431
Bogdan Nicolae, 132
Bogdan-Duică Gheorghe, 20
Boilă Romulus, 69, 179, 217, 269, 270
Boilă Zaharia, 182, 186, 195, 210, 217, 218, 226, 235, 255, 278, 281, 282, 304, 305, 323, 327, 338, 350, 354, 366, 369, 372, 379, 410, 443
Bold Emilian, 74, 126, 159, 178, 181
Boldur Alexandru 254
Borcea Eugen, 451
Borcea Ion, 12, 15, 66, 237, 254
Boris, rege al Bulgariei, 207
Botez Calipso, 254, 285, 315
Botez Demostene, 254, 285, 290, 291, 294, 295, 331, 332, 337, 344
Botez Ion, 392
Botez Octav, 254, 294
Botoran Constantin, 116
Bozga Vasile, 125
Bratu Traian, 68, 110, 254, 285, 290, 301, 302
Brătășanu Pavel, 24, 47, 63, 254

Brătianu Constantin I.C. (Dinu), 263, 265, 266, 285, 307, 322, 324, 326, 327, 335, 338, 342, 345, 349, 351, 355—358, 360, 361, 372, 376, 378, 379, 382, 384, 386, 390, 391, 393—395, 399, 401—403, 421, 425, 430, 432—437, 439, 440, 444, 446—448
Brătianu Constantin (Bebe), 394, 439
Brătianu Gheorghe, 167, 171, 175, 188, 193, 203, 222, 232, 263, 266, 273, 282, 307, 309, 312, 314, 317, 322, 324, 349, 352, 361, 401
Brătianu Ion I.C., 16, 22, 24, 26, 42, 44, 52, 66, 75—80, 82—85, 97
Brătianu Vintilă, 66, 85, 86, 87, 92, 99, 100—102, 114, 143, 146
Brătucu Mircea, 348
Brediceanu Tiberiu, 69
Briand Aristide, 155, 163, 182
Brucan Silviu, 455
Brudariu Adrian, 235
Brunea Ion, 254
Budișteanu N. George, 41
Budrigă Vasile, 264, 362
Bugnariu Tudor, 291
Bujor Paul, 12, 254, 285
Bunescu Grigore, 311
Burileanu Ștefan, 443
Burillianu Dimitrie, 113
Buruiană Constantin, 271
Buta Nicolae, 298, 367
Buteanu Aurel, 285
Buzatu Gheorghe, 29, 264, 374, 379, 393, 395, 397, 399, 401, 402, 404, 417
Buzdugan Gheorghe, 90, 100, 142
Buzdugan Ion, 66
Byrnes James Francis, 435

C

Cachin Marcel, 293
Calafeteanu Ion, 343
Calotă Alexandru, 454
Campus Eliza, 155, 157, 206
Cancicov Mircea, 328
Cantacuzino Mihai, 24, 47, 63, 69
Cantacuzino-Grănicerul Gheorghe, 301
Caraciuc Traian, 430
Caragiale Ion Luca, 96
Carandino Lily, 451
Carandino Nicolae, 315, 369, 409, 419, 451, 452, 456, 457, 460
Carol II, 39, 76, 77, 81, 82, 84, 93, 94, 99, 142, 144, 151, 153, 164, 165, 167, 171, 172, 176, 182, 185—187, 204, 207, 214—216, 218, 221, 222, 255, 259, 260, 265—269, 270, 271, 274—276, 281—283, 289, 303, 305, 306, 308, 309, 311, 312, 316, 318, 320, 325, 327, 328, 331, 336—338, 340, 342, 345, 347, 348, 350—359, 371, 374, 385, 421
Cartland Barbara, 147
Cartojan Alexandru, 443
Catargi Gheorghe, 69
Cazacliu Grigore, 236, 339
Cădere Victor, 82
Călin Ioan, 127
Călinescu Armand, 47, 74, 134, 168, 195—197, 203, 233, 274—277, 280—282, 285, 288—290, 301, 303, 305—

308, 310, 314, 318—320, 325, 326, 328, 331, 336, 338, 339, 345, 347
Cămărășescu Ion, 23, 33, 69, 123, 137, 361
Căpățâneanu Dumitru, 63, 409, 419, 443
Cârțână Iulian, 362
Ceaușescu Ilie, 127, 396
Cebuc Alexandru, 120, 436
Cercel Ștefan, 12
Chastelain A. Gardyne, 380
Chiper Ioan, 392, 431, 439
Chirculescu Nicolae, 92
Chirițescu Arva, 254
Chiru, 396
Christu Ion, 404
Churchill Winston, 389, 416, 417, 424, 440
Ciano Galeazzo, 350
Cihodariu Constantin, 89
Cihoski Henry, 106, 139, 270, 281
Ciobanu Ștefan, 302, 339
Cioculescu Șerban, 254, 290, 295, 346
Ciotori Nicolae, 441
Cipăianu Gheorghe, 93
Ciupercă Ion, 160
Ciuperescu, 380
Ciurea M., 380
Clark-Kerr Archibald, 438, 439
Clodius Karl, 485
Cloșca, 90
Cocea N.D., 347
Codreanu Corneliu Zelea, 152, 175, 198, 202, 230, 281, 282, 288, 290, 305, 312, 317, 318, 321, 322, 325, 335, 337, 338
Codreanu Ion, 169, 302
Coman Ion, 89
Comaniciu Horațiu, 407, 408
Comșa Ionel, 226
Condeescu Marius, 130
Condiescu Nicolae, 147
Constantinescu Gheorghe, 254
Constantinescu G.K., 254, 333, 339, 407
Constantinescu Miron, 293
Constantinescu Mitiță, 295
Constantinescu Nicolae, 232
Constantinescu N.N., 110, 115
Constantinescu-Iași Petre, 290, 291, 299, 394
Constantinescu-Porcu Alexandru, 36
Constantiniu Florin, 346, 431, 439
Coposu Corneliu, 335, 369, 396, 409, 436, 441, 443, 451, 452
Corbea Dumitru, 254
Costăchescu Nicolae, 12, 35, 49, 63, 93, 106, 139, 141, 228, 236, 242, 247, 254, 276, 279, 285, 303, 305, 320
Coste Brutus, 380, 441
Costian I.M., 164, 171
Costinescu Ion, 328
Covaci Maria, 360
Crăciun Constanța, 293, 294, 295
Crăciun Eugen, 223, 233
Crăciun Raul, 68
Cretzianu Alexandru (Alexander), 381, 387, 396, 403, 434, 436, 438, 441, 456, 461
Crețulescu Ilie, 397
Cristea Miron, 148, 328, 329
Cristea Nicolae, 396, 397
Crișan, 90
Crișan Gheorghe, 209, 239, 254
Cutișteanu Simeon, 309
Cuza A.C., 78, 194, 198, 252, 324, 361

Cuza Anderco, 238
Czikó Laurențiu, 454

D

Dan Ioan, 355
Dan Sergiu, 64, 285
Dan Sever, 23, 79, 97, 106
Danciu C., 319
Dascălu Anghel, 454
Dașcovici Nicolae, 155, 156, 181, 302
Davila Citta, 82, 380, 381
Davidoglu, 92
Dămăceanu Dumitru, 397, 399, 404
Deac Augustin, 193
Delavrancea Cella, 185
Deleu Victor, 218, 236, 254
Demetrescu-Brăila V., 43
Derussi Gheorghe, 23, 24, 33, 43
Dinu I., 380
Dianu Romulus, 64
Dinu Valeriu, 351
Dobre Florica, 374
Dobrescu Aurel, 95, 96, 97, 137, 168, 254, 298, 339, 348, 349, 358, 361, 369, 409, 443
Dobrescu Dem I., 63, 120, 253, 254, 284, 290, 291, 295
Dobrescu-Argeș Constantin, 11
Dobridor Ilarie, 254
Dobrinescu Valeriu Florin, 380, 424
Dobrogeanu-Gherea Alexandru, 52
Dollfuss Engelbert, 263
Dombrovski Victor, 399, 402
Dragne Florea, 108, 292, 293
Dragomir Silviu, 297, 299
Dragoș Gheorghe 298, 323
Dragu Toma, 266
Drăghici Florea, 25
Duca I.G., 80, 92, 93, 99, 100, 137, 144, 166, 170, 194, 203, 221—223, 228, 231—233, 255, 265, 288, 289, 388
Dumitrașcu Gheorghe, 214
Dumitrescu Constantin, 185, 186, 187
Dumitrescu Dorel, 257
Dumitrescu Ioan St., 66
Dumitrescu Puiu 151, 182, 185, 196, 222
Dumitrescu-Borșa Ion, 152
Dumitriu Vlad, 368
Duțu Alesandru, 374

E

Easterman A.L., 82
Economu Virgil, 396
Eden Anthony, 417
Eftimiu Victor, 64, 254, 294, 295, 369
Elena (principesă, regină mamă), 148, 150, 182, 185
Eliade Constantin, 254
Ene Ernest, 64, 219, 233, 242, 339
Enescu Ion, 433
Ethridge Mark, 435, 437

F

Fabian David, 40
Fabricius Wilhelm, 355
Fagure Emil, 346
Fătu Mihai, 152, 202, 309, 318, 336, 376, 446
Felencan Dimitrie, 36
Ferdinand I, 39, 41, 78, 81, 82, 93, 97, 100, 143, 149, 385

Filipescu Grigore, 68, 75, 77, 266, 269, 285, 294, 295, 307, 315, 324, 401, 402
Fischer Mauriciu, 202
Florea Ion, 66
Florescu Gheorghe I., 14
Flueraș Ioan, 89, 96, 132, 133, 144, 294
Fodor, Ladislau, 360
Foriș Ștefan, 293
Franasovici Richard, 134, 197
Franck Nicoleta (Nicolette), 426, 428—430
Frimu I.C., 129
Frunză Victor, 447
Fundățeanu Constantin, 69
Furdui Gheorghe, 281

G

Gafenco Constantin, 451
Gafencu Grigore, 233, 255, 305, 308, 314, 320, 331, 339, 381, 426, 427, 428, 441, 456, 461
Garoflid Constantin, 331
Gâlcă Theodor, 64
Geamănu Grigore, 254
Georgescu Ion B., 319
Georgescu Rică, 369
Georgescu Sică, 270
Georgescu Teohari, 436, 441, 453, 455
Georgescu Titu, 193, 363
Georgescu Valeriu, 380
Georgescu Vlad, 439
Georgescu-Tulcea N., 339, 443
Gerota Dimitrie, 358, 392
Ghelerter Litman, 88
Ghelmegeanu Mihail, 36, 64, 72, 168, 233, 236, 237, 245, 254, 256, 261, 276, 303, 305, 314, 320, 324, 332, 339
Gheorghe Gheorghe, 155
Gheorghiu Ermil, 397
Gheorghiu Ion, 15, 264
Gheorghiu Ștefan, 129
Gheorghiu-Dej Gheorghe, 198, 408, 414, 421, 426, 453, 455
Gherasim Victor, 290
Gherghinescu Gheorghe, 130
Ghiață Petre, 285
Ghibu Onisifor, 352
Ghilezan Emil, 419, 414, 443
Ghiulea Nicolae, 36, 63, 72, 242, 243, 244, 247
Ghyka Alexandru, 380
Gigurtu Ion, 325, 326, 342, 349
Giuglea Gheorghe, 12, 20, 131, 132
Goga Octavian, 13, 23, 171, 194, 198, 203, 221, 249, 273, 274, 288, 297, 299, 306, 307, 318, 319, 321, 322, 324, 325, 326
Gogeanu Paul, 181
Goldberger Nicolae, 193
Goldiș Vasile, 13, 18, 30, 43, 77
Gomulka Władysław, 447
Gömbös Julius von, 263
Gould Lee Arthur, 398, 426, 428, 429, 438, 447
Graur Grigore, 145
Graur Nicolae Ștefan, 125, 145, 202, 254, 285
Graur Nicușor, 335, 368, 369, 381, 382
Grăunțeanu Nicolae, 131
Grigorovici Gheorghe, 169
Gromsen Marius, 333
Grossu Petre, 236
Groza Petru, 294, 296, 297, 299, 388, 416, 418, 420, 425, 428,

429—441, 444, 445, 447, 449, 453, 454, 456
Gruia Silvia, 292
Guia-Moțu Petru, 299
Günter Franklin Mott, 360, 375, 380
Gusti Dimitrie, 202, 233, 254, 274

H

Hagea Constantin, 379, 410
Halifax Edward Frederick Lindley Wood, lord~, 343
Halippa Pantelimon, 19, 33, 35, 63, 79, 80, 96, 105, 139, 195, 197, 202, 236, 285, 290, 298, 349, 409
Hall, 452
Hamilton, 452
Han Oscar, 254
Haneș Petre V., 368
Haneș Vasile V. 141, 443
Hannibal, 306
Harriman Averell, 438
Hațieganu Emil, 151, 182, 210, 236, 239, 311, 360, 366, 439, 443, 447
Heroveanu Alfons, 443
Heroveanu Eugen, 392
Hillgruber Andreas, 325, 350, 353, 359, 361, 363, 364, 372, 381, 384, 388, 391, 401, 402, 458
Hiott Constantin, 78, 98
Hiott Nicolae, 68
Hitler Adolf, 82, 264, 300, 325, 348, 350
Hlihor Constantin, 373, 385
Hoare Reginald, 380
Hodja Enver, 431
Hoisescu Constantin, 138
Holban Ștefan, 68, 254
Holman Adrian, 445
Hossu Ioan, 69
Horea, 90
Horthy Miklós, 288
Houston Cloyce Kenneth, 375
Hrusciov, Nikita Sergheevici, 447
Hudiță Ion, 237, 254, 285, 290, 291, 365, 394, 409, 418, 422, 443, 456
Hurdubețiu Ion, 443

I

Iacob Gheorghe, 74
Iacobici Iosif, 396
Iamandi Victor, 260, 285, 328, 362
Iancu Avram, 90, 349
Iancu Gheorghe, 14
Iarca Haralambie, 254
Iaroslavici B., 389
Ilcuș Ion, 396
Ilie Petre, 398
Inculeț Ion, 25, 271, 289, 305
Ioan Ioan D., 425
Ioan Ștefan C., 26
Ioanițescu D.R., 63, 64, 74, 83, 106, 198, 233, 236, 238, 239, 272, 361, 398, 443
Ioanițoiu Cicerone, 456, 459, 462
Ionașcu Traian, 254
Ionescu Adam, 236, 443
Ionescu C., 380
Ionescu Emilian, 398, 399
Ionescu Gheorghe Z., 117, 129, 141
Ionescu Mihail E., 400
Ionescu Nae, 151, 214
Ionescu Take, 22
Ionescu-Berbecaru Milan, 12

Ionescu-Şişeşti Gheorghe, 349
Ioniţă Gheorghe I., 131, 309, 362, 376, 433, 434
Ionniţiu Mircea, 399
Iordache P., 377
Iordan Iorgu, 302
Iorga Nicolae, 16, 17, 25, 26, 36—39, 42, 43, 45, 48—50, 78, 79, 81, 82, 89—91, 95, 96, 98, 102, 104, 105, 118, 273, 285, 290, 302, 307, 309, 326—329, 336, 363
Iorgovici Ştefan, 454
Iovanelli Felicia Marcela, 192
Isac Victor, 405
Isăcescu Mihai, 236
Isopescu-Grecu Constantin, 96
Iunian Grigore, 18, 23, 34, 63, 64, 67, 69, 79, 80, 106, 139, 149, 151, 194, 198, 203, 213, 214, 221, 224, 273, 285, 307, 309, 313, 324

J

Jeftić Bogoljub, 222
Jinga Victor, 209, 236, 254, 285, 290, 292, 294, 298, 323, 331, 332, 339
Jipa Rotaru, 374
Joja Athanase, 293, 299, 325
Jovin Ion, 456
Jumanca Iosif, 13, 361, 394
Jurca Nicolae, 383
Juvara Emil, 69

K

Kecskeméthy István, 95, 107
Kellogg Frank Billings, 155, 182
Kerensky Aleksandr Feodorovici, 306
Khruschev v. Hruşciov
Killinger Manfred, 381
Kiriţescu Costin C., 111, 114, 177, 191, 192
Kogălniceanu Vasile M., 11
Kós Károly, 95

L

Lache Ştefan, 430, 440
Lahovari Emil, 24
Lapedatu Alexandru, 93, 361
Laptew Constantin, 94
Lassale Ferdinand, 129
Lazăr Aurel, 13
Lazăr Ilie, 218, 235, 254, 285, 290, 291, 294, 298, 323, 335, 361, 369, 409, 451, 456, 461
Leancă Constantin, 169, 212, 285
Leon Ion M., 194
Lepădatu Vasile, 443
Leucuţia Aurel, 218, 235, 254, 335, 361, 369, 396, 418, 443
Liteanu Gheorghe, 397
Litvinov Maksim Maksimovici, 182, 206
Livescu Ion I., 69
Livezeanu Octav, 236, 254, 255, 284, 285, 290, 291, 294, 295, 314, 344, 453
Livianu Ion, 64, 254, 330, 335, 410, 415, 427, 429
Locusteanu, 396
Luca Vasile, 426
Lucasievici Gheorghe, 63, 68
Lugojanu Ion, 96, 106, 180, 183, 187, 226, 346, 361, 366
Lupaş Ioan, 43, 75, 349

Lupescu Elena, 82, 142, 148, 150, 151, 182, 185, 187, 216, 217, 265—267, 270, 271, 277, 280, 281, 310, 314
Lupescu Ionel, 443
Lupu Costake, 66
Lupu Nicolae, 19, 20, 24, 33, 35, 39, 47—49, 51, 63—67, 78—80, 101, 102, 109, 114, 124, 131, 137, 143, 146, 167, 171, 175, 194, 198, 199, 203, 214, 221, 235, 236, 253, 260, 264, 275, 295, 296—302, 307, 314, 315, 323, 339, 341, 344, 349, 360, 369, 383, 390, 409, 414, 425, 430, 439, 442, 443
Lupu N.Z., 121, 125, 180, 188, 190
Lupu Petrache, 386
Lusting Romulus, 451

M

Macovescu Mihai, 453
Madgearu Virgil, 12, 18, 21, 27, 28, 31, 35, 44, 47, 48, 51, 63, 64, 69, 71, 82, 83, 86, 89, 93, 96, 97, 99, 106, 108, 111, 113, 118, 120—123, 138, 145, 160—162, 164, 176, 179, 180, 183, 189, 190, 201, 207, 208, 210, 211, 225, 233, 236, 242, 244—246, 248—251, 253, 257, 260, 272, 274, 275, 278, 283, 285, 287, 288, 289, 292, 300—304, 307, 326, 330, 333, 334, 341, 346, 349, 360, 363, 367
Magheru Mihai, 382
Malaxa Nicolae, 151
Malinschi Vasile, 164
Maniu Iuliu, 13, 14, 18, 21—23, 31, 32, 34—37, 39—49, 51, 54, 62, 65, 75, 78, 79, 80, 82—87, 90, 92, 93, 95, 96—99, 102—105, 136—138, 142—151, 154, 165, 166, 174, 176, 182—187, 195, 204, 209—218, 221, 224, 226, 227, 230, 236, 237, 239, 260, 262, 263, 265—273, 276—283, 296, 297, 299, 302—306, 310—315, 318, 320—327, 329, 330, 333, 335—342, 345, 347—361, 363, 365, 366, 368, 369, 371—379, 380—404, 406—408, 415, 417, 418, 420, 421, 425, 427—441, 443—462
Manoilescu Mihail, 76, 82—84, 150, 151, 153, 154, 350, 351
Manolescu, 147
Marcovici, 396
Marcu Nicolae, 115
Marcus H., 380
Marghiloman Alexandru, 16
Marin Ioan, 290
Marinescu Dumitru, 203
Marinescu Gabriel, 150, 186, 187, 266, 271, 272, 280, 289, 340
Marthaloglu Ioan, 43
Marx Karl, 29
Masoff Ioan, 398
Mateescu G., 64
Matei Gheorghe, 158, 169, 181, 184, 193, 206
Matheescu N.N., 243, 248, 249, 295, 315
Matichescu Olimpiu, 370, 383
Maurin Maxim, 386
Mavrodi Alexandru, 151
Mazilu Dumitru P., 66, 254, 255, 285, 288, 294

Măcărescu Gheorghe V., 239, 409, 443
Măcelariu Ilie, 12
Mâciu Mircea, 251
Mârza George, 131
Mârzescu Gheorghe Gh., 83
Mâță Alexandru, 454
Meœ ir Charles, 72
Melbourne Roy, 434
Mezincescu Dumitru, 233, 285, 302
Mezincescu Eduard, 392
Micescu Istrate, 86, 349
Micle Gheorghe, 297, 299
Mikołajczyk Stanisław, 447
Mihai I, 39, 99, 101, 149, 355, 357, 385, 386, 397, 398, 401, 428, 430, 433—436, 438, 447, 450, 460, 461
Mihai Viteazul, 90
Mihail Gheorghe, 399, 402, 403
Mihalache Ion, 11, 12, 15, 17, 19, 23, 24, 26, 31, 33—35, 39—42, 45—51, 63, 65, 67, 70, 76, 77, 83, 87, 89, 92, 95—97, 105, 119, 139, 153, 168—170, 176, 186, 195, 206, 211, 214—216, 218—221, 227, 228, 230, 232, 233, 235—239, 242, 243, 249, 251—253, 255, 260, 262, 268, 272—281, 283, 285, 288, 296—311, 314, 319, 331, 333, 339, 341, 342, 347, 349, 350, 360, 363, 372—374, 381, 390, 399, 400, 409, 410, 411, 414, 419, 430, 439, 442, 451, 460, 462
Mihail Teodor, 13
Mille C., 25
Mirescu Ioan, 169, 195, 198
Mironescu Gheorghe Gh., 24, 47, 63, 64, 69, 106, 113, 125, 138, 148, 149, 151, 153—155, 158, 159, 163, 164, 177, 182, 197, 198, 226, 236, 254, 306, 328, 388, 349
Mirto Eduard, 12, 49, 63, 106, 141, 167, 168, 176, 238
Mischie Nicolae, 214
Mocanu Constantin, 120, 126
Mocanu Vasile, 375, 384, 396
Mocsony Alexandru, 12
Mocsony-Stârcea Ion, 398, 399
Modreanu Ion, 236, 271
Moga Ion, 299
Moisil Grigore, 302
Moisuc Viorica, 347
Moldovan Dumitru, 137
Moldovan Iuliu, 339, 361
Moldovan Leonte, 257
Moldovan Valeriu, 239, 280, 298
Moldoveanu Milică, 347
Molotov Veaceslav Mihailovici, 346, 391, 400
Morărescu Stan, 12
Moruzi George, 311
Moruzov Mihail, 362
Moscovici Ilie, 36, 89
Moța Ioan, 290
Munte A., 443
Munteanu Nicolae G., 131
Mureșanu Anton Ionel, 366, 369, 372, 410
Murgescu Costin, 115
Musceleanu C., 66, 311
Mussolini Behito, 205, 206, 237, 251, 263, 353, 359, 361
Mușat Mircea, 88, 134, 349, 350

N

Nanu Frederic, 393
Neagoe Stelian, 302
Neagu Cosma, 203
Nedelcu Florea, 325
Negrei Gabriel, 254, 294, 335, 369, 396, 459
Negruțiu Ioan, 69
Negruzzi Ella, 254, 285, 290, 294, 295, 315, 409, 443
Nemeș Simion, 69
Nenișor Sergiu, 321
Neubacher, 385
Nicoară Ion, 147
Nicolae, principe, 102, 147, 148
Niculescu Alexandru, 352
Niculescu Gheorghe, 397, 399, 400, 402, 434, 443, 452, 456, 461
Niculescu Ștefan, 403
Niculescu-Buzești Grigore, 386
Niculescu-Buzești Radu, 461
Nițescu Voicu, 106, 168, 230, 236, 238, 329
Nobilescu Dionisie, 83
Novikov Nikolai Vasilievici, 392

O

Ohăbeanu Gheorghe, 186, 217, 367
Olteanu Radu, 385
Onicescu Octav, 349
Oprean Sabin, 20
Orăscu Scarlat, 68
Ornea Z., 211, 243, 251
Oromolu Mihail, 86
Orășeanu Ion, 93
Ottescu Nicolae, 311, 332
Ottulescu Emil, 443, 456
Otetea Andrei, 254, 290, 302, 344, 392

P

Pacepa Ion Mihai, 448, 455
Palaghiță Ștefan, 388, 342
Paleologu Mihai, 214
Pană Aurel, 123
Pandea Adrian, 377
Pandrea Petre, 242, 254, 255, 283—285, 290, 291, 295, 320
Pangal Ion, 66
Papanastassiou Alexandros, 157
Papazopol Vintilă, 64
Paraschivescu-Bălăceanu Constantin, 457, 460
Parhon Constantin I., 12, 90, 291, 294, 344
Partenie Cezar, 64
Pascu Nicolae, 441
Pascu Ștefan, 12
Pauker Ana, 408, 426
Pavel Pavel, 195, 290, 315, 380
Pavelescu Ion, 377
Păsătoiu I., 380
Pătrășcanu Lucrețiu, 251, 313, 314, 352, 395, 398—400, 402—404, 416, 434, 453, 455
Pelin Mihai, 371
Pelivan Ion, 63, 349
Pember Alexander, 360
Pencof Ștefan, 170
Penescu Elena, 451
Penescu Nicolae, 409, 418, 419, 421, 443, 451, 456, 458, 460
Petcu I., 130
Petculescu C., 292, 293
Petreanu Nicolae, 89, 127, 430
Petrescu Constantin-Titel, 52, 89, 96, 295, 383, 395, 398, 399,

400, 401, 402, 403, 416, 434, 444
Petrescu George A., 361
Petrescu I.C., 236, 254, 323
Petric Aron, 110, 112, 362, 430
Petrovici Ion, 349
Perieţeanu Ion Gr., 69
Pietraru Ion, 383
Pintilie Ilie, 294
Pleşoianu Ion, 12
Pohoaţă Alexandru, 66, 443
Pomponiu, 269
Pop Adrian, 431, 439
Pop Emil, 43
Pop Ioan V., 443
Pop Ionel, 95, 195, 210, 218, 254, 259, 409
Pop Livia, 217
Pop Romul, 68, 443
Pop Valeriu, 289
Pop-Cicio Ştefan, 13, 63, 64, 69, 93, 96, 110, 169, 184, 228, 254
Pop-Cicio L., 380
Pop de Băseşti Gheorghe, 13, 14
Popa Adam, 43
Popa Augustin, 133, 218, 335, 361, 369, 410
Popa Aurel, 451
Popa Grigore T., 302
Popescu Alexandru, 454
Popescu Eufrosina, 25, 129, 362
Popescu Gheorghe, 451
Popescu Gheorghe, 12
Popescu Stelian, 24, 33, 43, 50, 79, 80, 179, 361
Popescu-Doreanu Nicolae, 89
Popescu-Mehedinţi I.V., 331, 410
Popescu-Puţuri Ion, 193, 302
Popescu-Zorică N., 397, 443
Popişteanu Cristian, 184, 207
Popov Andonis, 443
Popovici C., 325
Popovici Dori, 68
Popovici I, 380
Popovici Mihai, 23, 31, 47, 63, 69, 79, 80, 82, 83, 86, 95, 96, 99, 105, 145, 176, 203, 211, 216, 224, 226, 236, 239, 270, 272, 285, 299, 339, 345, 348—351, 358, 360, 369, 372, 375, 390, 409
Popovici-Taşcă Albert, 69
Popp Ghiţă, 69, 236—238, 254, 285, 296, 298, 299, 334, 335, 348, 349, 360, 365, 368, 372, 375, 377, 383, 394, 404, 405, 409, 418, 440, 443, 456
Poruţiu Valentin, 69, 218, 226
Potârcă Virgil, 49, 93, 106, 236—238, 276, 285, 298, 305, 314—320
Potop Aurel, 392, 425
Potopeanu Gheorghe, 397
Precup Victor, 147, 397
Preda Eugen, 397, 398, 431
Preda Gheorghe, 451
Prezan Constantin, 144, 149, 379
Priboianu Mihail, 219, 320
Puia Ilie, 183, 208
Punta P., 360

R

Racoviţă Mihai, 68, 95, 397
Racovski Cristian, 129
Radocea Corneliu, 380
Radovici Sebastian, 66
Ralea Mihai, 170, 202, 226, 233, 235, 237, 242, 248, 251, 254, 255, 276, 285, 286, 290, 291,

294, 314, 320, 331, 339, 376, 385, 415
Rappaport, 269
Rădăceanu Lothar, 195, 295, 299, 453
Rădescu Nicolae, 396, 420, 421, 422, 423, 425, 426, 427, 428, 429
Răducanu Ion, 12, 35, 63, 64, 69, 99, 106, 125, 139, 168, 169, 170, 226, 233, 236, 237, 254, 257, 293, 294, 298, 300, 333, 339
Rădulescu Andrei, 144
Rădulescu Barbu, 313, 325
Rădulescu Dimitrie, 233
Rădulescu Gheorghe, 292, 293
Rădulescu-Mehedinți Vasile, 137, 233, 285, 298, 319, 320
Rădulescu-Motru Constantin, 69, 233, 237, 242, 245, 249, 254, 285, 294, 295, 298, 339, 349
Rădulescu-Pogoneanu Victor, 452, 461
Rădulescu Savel, 321, 388
Rădulescu Vasile, 49
Răutu Alexandru, 49
Răutu Mihai, 419, 443, 456
Râșcanu Vasile, 12, 254, 285, 392
Retegan Mihai, 374
Réthy Imre, 285
Ribbentrop Joachim von, 346, 350, 388
Rist Charles, 112, 170, 171, 180
Robu Nichifor, 301
Rohan Karl Anton, 376
Romniceanu Mihail, 439
Roosevelt Franklin Delano, 389, 424
Roșu Nicolae, 286
Rotta Alexandru, 326
Rozvan Ștefan, 130
Rujinski Gheorghe, 223, 254, 333
Rusenescu Mihail, 24, 30, 39, 44, 432
Rusu Dumitru, 127
Rusu Petre, 451
Rusu-Șirianu Ion, 93, 203

S

Sadoveanu Isabela, 294
Sadoveanu Mihail, 294, 349, 453
Saizu Ioan, 24, 29, 44, 86, 401, 402
Samsonovici Nicolae, 148, 176, 196
Sauciuc-Săveanu Teofil, 47, 49, 63, 106, 137, 144, 236, 254, 409
Savel Vasile, 64
Savu Al. Gh. 197, 265, 309, 326, 330, 340, 346, 347
Sălăgeanu Leonte (Sălăjan Leontin), 453
Sănătescu Constantin, 397, 398, 399, 401, 402, 413, 418, 420
Sărățeanu Constantin, 144, 148, 211
Săvulescu Traian, 349
Sân-Georgiu Ion, 276
Schileru Aristide, 214, 369, 443
Schipor, 92
Schuyler, 426, 437
Scurtu Ioan, 9, 10, 13, 15—17, 19, 22, 23, 26, 32, 35, 40, 44, 62, 64, 66, 72, 81, 106, 110, 129, 151, 154, 158, 175, 232, 259, 264, 265, 309, 313, 321, 325, 337, 346, 350, 362, 373, 392, 393, 395, 401, 434, 435, 448
Schweitzer-Cumpăna Rudolf, 69

Seaton-Watson Hugh, 360, 409
Seletzki Bruno, 203, 204, 269
Semeonov, 393
Serdici Vasile, 242, 243, 443, 456, 460, 461
Serghie Emil, 293, 301
Sevastos Mihail, 64
Severineanu Dumitru, 69
Sfetescu, 396
Sichitiu Ion, 311
Silvian M., 129, 130
Sima Horea, 342, 355, 356, 362, 363, 364, 408
Simian Dinu, 125, 319, 320
Simion Aurică, 351, 355, 358, 360, 364, 387, 388, 394
Simion Ioan, 430
Simionescu Cezar, 396, 397
Simionescu Teo, 425
Simșa S., 380
Smârcea Doina, 129, 362
Socol Aurel, 218, 238, 254, 311
Socor Emanuel, 153, 254, 335, 346, 369, 410
Solomon Mihai, 380
Solomon Virgil, 365, 409, 419, 423, 443
Sonea Emilia, 256, 309
Sonea Gavrilă, 256, 309
Spălățelu Ion, 152, 202, 291, 309, 318, 336
Spânișteanu Constantin, 443
Spineanu Cezar, 12, 409, 443
Stalin Iosif Visarionovici, 387, 489, 416, 417, 424, 429, 433, 445
Stamboliiski Aleksandăr, 50
Stanciu V.V., 294, 369
Stancu Zaharia, 369,
Stănculescu, 397
Stănescu Marin C., 30, 40, 129, 130, 155
Stelescu Mihail, 203, 338
Stere Constantin, 19, 20, 24, 30, 32, 33, 34, 35, 39, 41, 42, 47, 63, 69, 136, 137, 210, 211, 212, 213
Stevenson, 428
Stoian Stanciu, 254, 342
Stoichiță Ieronim, 443
Stoika Grigore N., 311
Stoika Ștefan, 461
Streinu Vladimir, 254
Sturdza Alice, 266
Sturdza Mihail, 325, 336, 340
Suciu Ioan, 13
Suciu P.P., 66, 71, 298
Szepesi Sándor, 299

Ș

Șandru Dumitru, 19, 119, 401, 402
Șaraga Ed., 380
Șaraga Laurențiu, 454
Șchiopu Bucur, 292
Șeicaru Pamfil, 17, 100, 150, 151, 185, 186, 216, 310
Șerban Mihail, 339
Șiancu Emil, 202
Șoimaru Tudor, 64, 254
Ștefănescu-Goangă Florian, 338
Ștefănescu Gică, 68, 214
Ștefănescu Marian, 266
Ștefănescu N.P., 226
Ștefănescu Sabba, 64
Ștefănescu-Goiceanu Gheorghe, 177, 236
Ștefleа Ilie, 397
Știrbey Barbu, 78—80, 389, 390, 392, 393, 403, 404, 434

‰ vehla Antonin, 72

T

Tabacovici Nicolae, 151
Talpeș Ioan, 117, 343
Tanriör Suphi, 375
Tașcă Gheorghe, 254, 367, 409, 443
Tănăsescu Constantin, 254
Tănăsescu Dumitru (Titi), 68
Tănăsescu Ioan, 254, 302
Tăslăuanu Octav, 361
Tătăranu Costel, 92
Tătărescu Gheorghe, 90, 92, 93, 95, 97, 98, 255, 256, 259—261, 265, 267, 268, 270, 273, 278, 279, 282, 289, 290, 303—305, 307, 309, 312—314, 316, 318, 319, 322, 326, 328, 336, 340, 379, 385, 415, 424, 431, 432, 434, 440, 442, 445, 450, 453, 454, 461
Teodorescu Anibal, 194
Teodorescu Iosif, 397
Teodorescu Venera, 82
Teodorescu-Branișteș Tudor, 36, 131, 134, 254, 255, 284, 286, 294, 331, 339
Teodorescu-Carada Marius, 42
Tilea V.V., 43, 82, 99, 182, 210, 237, 441, 456
Timov S., 79
Tippelskirch, 359
Titeanu Eugen, 260, 289
Tito Iosip Broz, 431
Titulescu Nicolae, 158, 163, 182, 185, 206, 207, 222, 263, 264, 294, 317, 321, 367, 369
Toma Sorin, 455
Tonescu Vasile, 64
Totu Ioan V., 191
Totu Ion, 210
Trandafirescu Constantin, 299
Truman Harry S., 433
Tuțu Dumitru, 155, 156

Ț

Țepelea Gabriel, 431
Țuțui Gheorghe, 360, 376, 415, 433, 434, 440

U

Udrea Traian, 387
Uică Nicolae, 197
Urdăreanu Ernest, 326, 347

V

Vaida-Voevod Alexandru, 13, 15, 23, 43, 47, 51, 54, 63, 64, 69, 81, 83, 97, 105, 108, 138, 144, 145, 152, 171, 172, 176, 180, 182, 186, 187, 192, 195, 199, 202—204, 213, 215, 218, 219, 221, 223—225, 228, 230, 236—239, 271—273, 283, 305—309, 311, 324, 328
Vajda Ladislau, 360
Vanku Milan, 156, 206
Vasilescu, 396
Vasilescu Vasile M., 89
Vasiliu-Rășcanu Constantin, 399
Văitoianu Arthur, 328
Vălescu Alexandru, 11
Vântu I.G., 453

Veiga Francisco, 230
Veniamin Constantin, 456
Veniamin Virgil, 441
Vidrighin Stan, 233
Vinea Ion, 64
Vinogradov V.P., 418
Vișa Augustin, 380
Vișoianu Constantin, 254, 321, 344, 388, 394, 403, 404, 418, 428, 456, 461, 428, 429, 430, 438
Vitoș Gavrilă, 130
Vîșinski Andrei Ianuarievici, 428, 429, 430, 438
Vlad Aurel, 13, 63, 105, 139, 236, 238, 239
Vlad Matei, 15, 264
Vladimirescu Tudor, 92
Voitec Ștefan, 88, 394, 453
Voroveanu Marius, 295

W

Wieder Felix, 151, 268

X

Xeni Constantin, 24, 33, 43

Z

Zaharia Gheorghe, 116, 360
Zamfirescu Constantin, 394
Zamfiroiu Eugen, 267
Zane Gheorghe, 236, 242—247, 254, 285, 302, 332, 392, 409, 422, 443
Zăroni Romulus, 299, 422
Zeciu Vasile, 362
Zosân Panait, 12

ISBN: 973-45-0007-4 Lei 3800